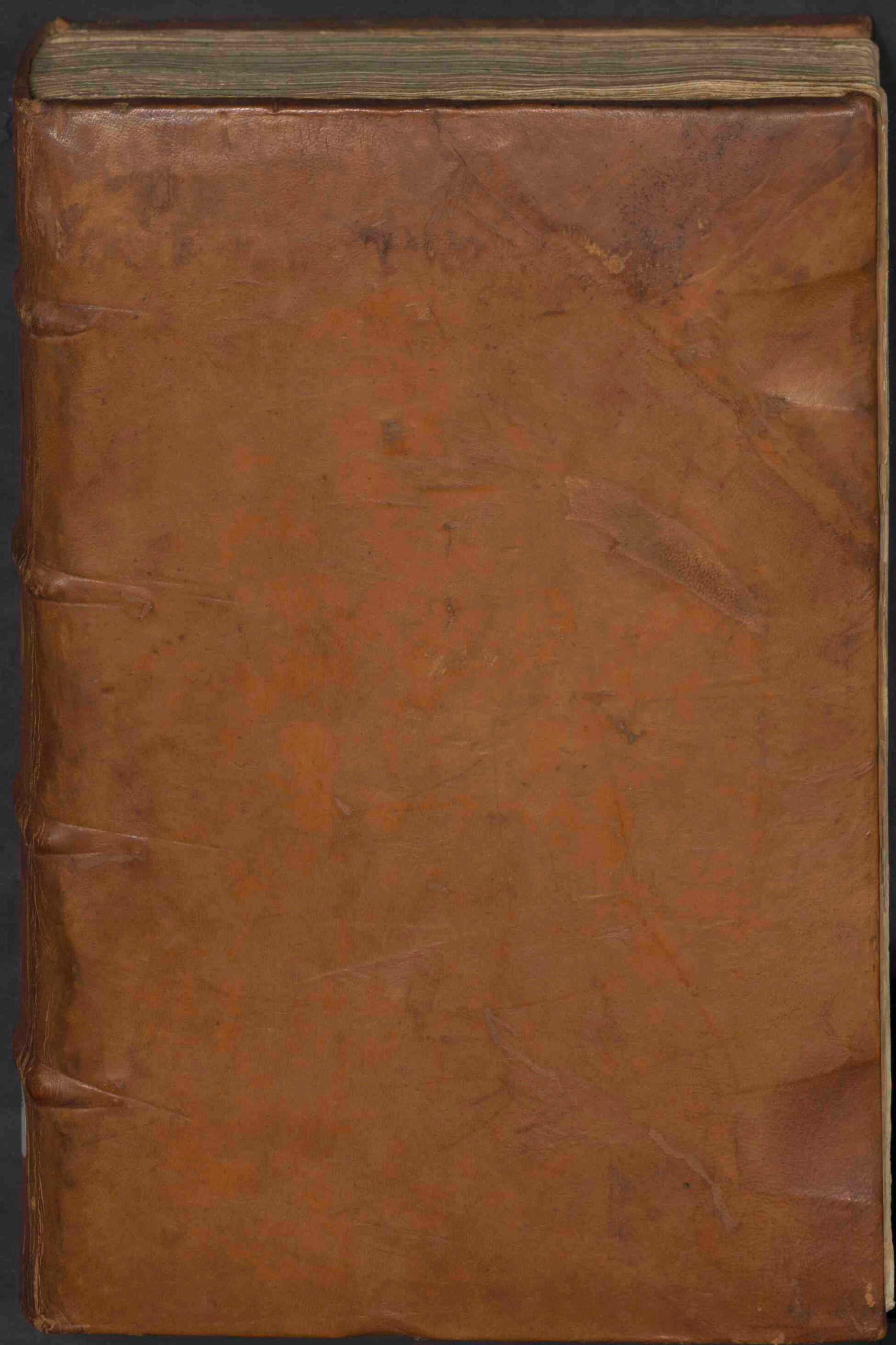

**Bessarionis Cardinalis Sabini & Patriarche
Consta[n]tinopolitani capitula libri p[ri]mi aduersus
calu[m]niatore[m] Plato[n]is incipiu[n]t feliciter.**

<https://hdl.handle.net/1874/456947>

Cm

Dit boek is gescand in het kader van het Incunabelen project.

Een incunabel of wiegendruk is een boek of geschrift dat gedrukt is vóór 1 januari 1501. Gezien de bijzondere aard van deze vroege gedrukte werken is besloten deze uitgebreid te beschrijven en te digitaliseren.

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

Bij deze boeken wordt ook de volledige buitenkant gescand en een scan gemaakt van het geopende boek. De hierna volgende scans zijn (in volgorde waarop ze getoond worden):

- het midden van het geopende boek*
 - de rug van het boek
 - de kopsnede
 - de frontsnede
 - de staartsnede
 - het achterplat

*Een deel van de banden in deze collectie bevatten meerdere titels, het is dus mogelijk dat de pagina's in deze overzichtsscan horen bij een andere titel.

This book has been digitized as part of the Incunabula project.

An incunable or incunabulum is a book, pamphlet, or broadside that was printed before January 1st 1501. Due to their special nature a project has been started to better describe and then digitize these early printed works in our collection.

More information on this collection is available here:

<https://repertorium.library.uu.nl/collectie/incunabelen/>

The digitized version of these books includes scans of the outside of the book and a scan of the open book. The scans after this notice are (in the order in which they are shown):

- the open book (opened approximately in the middle)*
 - the spine
 - the head edge
 - the fore edge
 - the bottom edge
 - the back board

*Some of the bindings in this collection contain multiple titles, therefore it is possible that this scan shows pages which belong to a different title.

illustriū testimoniā petemus. qui Platonē ita uixisse memorant: ut
uirtutes q̄ scribit & pbat & laudat: omni uita sua excoluisse miri/
rificefateant. Quo in loco grecos auctores: q̄ uitā Platonis inno/
centissimā admirant atq; extollūt: spōte omittā: quāq̄ plurimos
habeo: immo fere omēs q̄ aliqd unq̄ scripsere. qd̄ eo consilio factio
ne aduersarius oblatrare possit: auctores grecos p̄pterea uerius
Platonē laudasse: q̄ Aristoteli inuiderūt: latinos dūtaxat testes
citabo: de q̄bus nullā huiusmōi suspicionē mētiri obiurgator au/
deret. Vtq; que de ortu Platonis. tā a latinis q̄ a grecis auctoribus
eodē mō narrant in p̄sentia p̄tereo. ut scilicet Perictiona mater
p̄us q̄ cū marito cōgrederet. demonis cuiusdā aspectu cōceperit.
atq; enixa fuerit: ut infāti: dū ad huc in cunabulis eēt examē apū
circa ora p̄teruolās labellis infederit: & postq̄ aliquādiu i murmu/
rauerat. abut. ut Socrates p̄ getē uiderit: cygnū p̄mo in uolucrem
suis genibus assedisse: mox uero uolucrē factū suauissimo quodā
cātu in celū aduolasse. Postridie uero cū Plato ad eū uenisset: seq;
illius doctrine tradidisset: illis q̄ aderāt dixerit. hūc eē illū cygnū
tā suaue canētē. quē p̄die p̄ getē uiderat. hec inq̄ omīa p̄tereo. At
illud certe p̄tereūdū nō est. ideo se Platonē in academiā cōtulisse:
locū nō solū desertū: sed etiā pestilentē: ut partim cura & assidu/
tate morborū: partim solitudine: corporis irritamēta cōpesceret:
ac partē animi: rationis expertē moderaret. rationiq; subiceret:
sicq; libidinis impetū frangeret: & modestiam: cōtinētā: tempan/
tiā sequēs: nullā aliā uoluptatē q̄ studioz sentiret. Hec enī de eo
refert sanctissimus uir Hieronymus. in eo libello quem aduersus
Iouinianū eloquētissime scripsit. Plato inq̄ cū eēt diues: & tho/
roseius Diogenes lutatis pedibus cōculcaret: ut possēt uacare phie
elegit Academiā uillā ab urbe p̄cul. nō solū desertā sed etiā pesti/
lētē: ut frequentia morborū simulq; solitudine: libidinis impetus
frangeret. discipuliq; sui nullā aliā scirent uoluptatē: nisi earum
reix: quas discerent. ita fiebat ut academiā colentes. ceteris omībus
curis omissis: duntaxat philosophiē uacarent. Quo certe p̄tinere
uidetur Platonis illa descriptio: qua philosophiā diffinit: esse mor/
tis meditationem. atq; illud quoq;: quod in phedone scriptum est.
debere philosophum mortem expetere. Neq; enim ista significāt
expetendā esse anime dissolutionem a corpore: anteq̄m p̄stitutā
a deo tēpus aduenerit: quod Plato nefas eē dicit. sed debere quēq;
animū ab hac mole corporea & uicis hinc atq; hinc scaturientibus

130^m
erigere: & quantū fieri potest omni cōragione carnis sequestrata/
in sola profundissimarum rerum cōtemplatione uersari. legat qui
uelit Macrobi libz de saturnaliis: & bipertitā hāc mortis diui/
sionē iueniet: ut altera natura accidat. altera ex uirtute p̄ficiscat
quā precipi a Platone confirmat: eamq; esse: quum animus ad huc
iunctus cum corpore: uoluptates corporis respicit. & omnibus
uitiorum uinculis solutus ad nobilitate erigitur. studioq; ad supe/
riora. & natura sua digna: sublimis euehitur. legat p̄terea sapien/
tissimum uirum. & uere diuinum Aurelium Augustinum. cuius
duntaxat grauissimo firmissimoq; testimonio: omnia ineptissimi
obiurgatoris conuitia & maledicta debilitari: dissolui: infringi:
reici possunt. & longe quidem faciliusq̄m tela aranea rapidissimo
uenti fragore dirūpi. nec certe sine admiratiōe uel legi uel audiri
possunt: que a tanto uiro dicuntur. libro nanq; de uera religione.
Platonem scribit discipulos suos docere solitum: ut a ueneris uo/
luptatibus abstinerent. persuasumq; sibi haberent: ueritatem non
corporeis oculis: aut sensu aliquo: sed sola mentis puritate uideri.
Ad quam percipiendam: nihil magis impedimento esse. q̄m uitam
libidinibus. deditam: & falsas imagines rerum scilicet: que nobis
per corpus imprimuntur. Itaq; sanandum in primis esse animum:
ad percipiendam incommutabilem rerum formam: & eodē modo
semper se habentem. atq; omni ex parte sibi similē pulchritudinē;
Ipsū p̄terea Platonē uitam celibem ac castam semper uixisse:
propter qd̄ usq; adeo timuisse peruersam temporum suorum opi/
nionem: ut sacrificasse nature perhibeatur. quasi peccatū expiare
ueller. q̄ liberos non procreasset. Sic Augustinus de Platonē refert.
Quo testimoniō quid amplius dici: quid certius potest? Quis enim
excepto aduersario tam improbus: tanq; ab omni uere rationis
cogitatione remotus sit: ut Platonem incontinentē aut libidinosū
fuisse existimet. quem Augustinus cum de uera religiōe scriberet:
in exemplum castitatis adduxit. Legimus enim Platonē ab ipsi/
tam inde incunabulis usq; adeo modestū & grauem fuisse: ut raro
subridere: ridere nunq̄ uisus sit. Mercedem a nemine unq̄m ex his
quos docebat exegit: ultro etiam oblatam respuens. Ire tam cō/
tinens fuit. ut ne in seruos quidem unq̄: quod inauditum est: uel
fecerit quicq; uel dixerit iratus. Virgis inquit aliquando te cederē:
nisi iratus essem: & rursus quū quidā ex eius seruīs grauiterrāssē:
ad Xenocratē q̄ tum forte aderat conuersus: uerberato tu inquit

B. fol.
139

Rariora

Cm

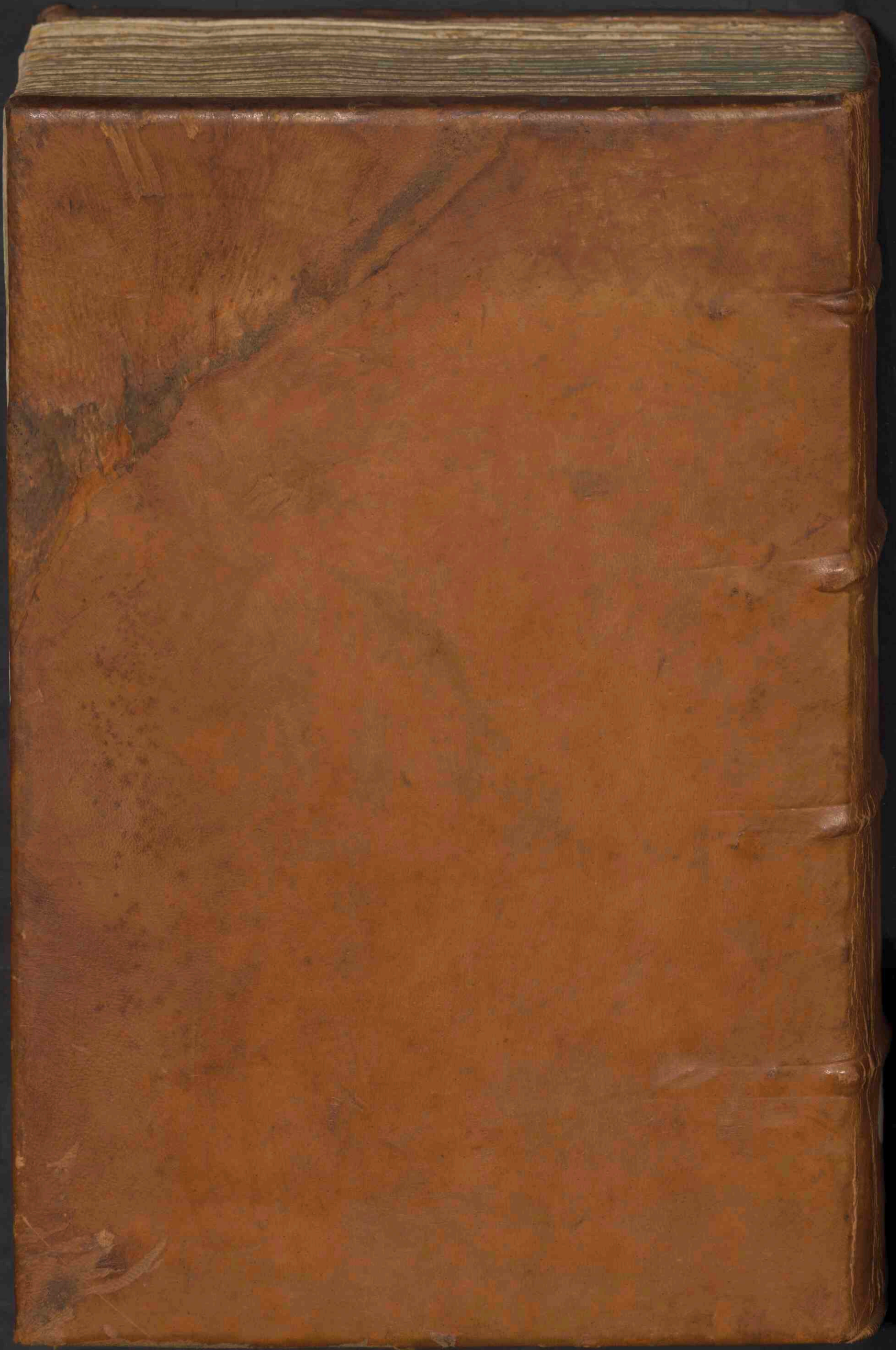
Cm

Cm

cm

ca
u
p
A
co
V
est
N
N
pr
L
eff
ge
eff
ec
Ar
on
lu
olu
ell
D
nat
er
ica
Qu
N
on
da
rcu
C
ob
lam
ap
on
due
rue

tialiter: et de compositione intelligentiarum similiter scribit aduersarius tanquam primus earum rerum inuentor: hec ab Auerroes primo scripta esse.

Argumenta quibus hec probare nititur aduersarius: et eorum confutatio ac solutio.

Vnamquamque substantiam abstractam esse sine materia: actionemque esse puram sine ulla potentia adesse contra aduersarii sententiam.

Nullam formam abstractam esse compositam.

Nullam esse distinctionem in substantiis separatis nisi intellectum: et proinde nullam esse diuersitatem partium essentialium componentium.

Licet diuus Thomas intelligentias citra primam dicat compositas esse ex essentia: et esse aut ex potentia & actu: non tamen intelligendum componi eas ex materia & forma.

Cap. xxiii.

Confutatio aduersarii dicentis plura eiusdem speciei indiuidua esse posse in substantiis intelligibilibus: et in mundo intelligibili secundum Aristotelem.

Capitulum. xxiiii.

Confutatio alterius partis: in qua aduersarius dicit quasi ex Aristotelis opinione: quemadmodum in substantiis corporeis: quedam forme totam materiam perficiunt: ita ut non nisi unum indiuiduum sit in specie: quedam autem non totam perficiunt: ideoque plura in eadem specie indiuidua sunt: sic in mundo quoque esse intelligibili.

Capitulum. xv.

De tribus erroribus aduersarii. quod animas dicat indiuiduari per materiam: quam intellectum possibilem esse dicit. quod animas indiuiduari per inclinationem ad corpora diuus Thomas auctore. quod eandem esse dicat compositionem ex esse & essentia que est ex materia & forma. Quid essentia sit secundum Thomam.

Capitulum. xxvi.

Non esse culpandum Platonem ut aduersarius censet: quod animam constitui dicat ex elementis: et linea recta in circulum flexa: ex idemque circulo duos produci: quorum ex altero septem productos circulos nature anime tribui.

Capitulum. xxvii.

Confutatio ac solutio trium argumentorum aduersarii: in quibus probare nititur quasi ex Aristotelis sententia animam esse immortalem atque eternam parte post: Item eandem cum corpore esse incipere: et tamen non incipere esse per generationem: sed per creationem a deo ex nihilo.

Aduersarium sensum Aristotelis in libro de anima conuertendo conuertere. non enim intellectum innascenti in corpore ab Aristotele

scribit: sed contingere aut superuenire. quod in libro de generatione animalium dixit de foris ingredi.

¶ Capi. xxviii. Non esse reprehendendum Platonem ut aduersarius facit: quod uel animam dixerit corporibus preexistere: quod etiam Aristoteles uidetur sentire: uel scire hominis esse reminisci.

Quomodo intelligendum sit illud Aristotelis: Intellectum esse ueluti tabulam rasam.

¶ Capitulum. xxviii. Falsum esse quod aduersarius affirmat prouidentiam secundum Aristotelem non modo usque ad lunam: sed etiam ad ea que inferior sunt se extendere: etiam minima atque terrestria.

Prouidentia quid sit.

¶ Capitulum. xxx. Mentiri aduersarium de Platone: quod nullam esse prouidentiam putauerit: sed omnia fieri necessitate stellarum.

Non ideo res necessario fieri: quia a deo prescrite fuerint.

¶ Ca. xxx. Impie dici ab aduersario res non ideo esse futuras quia deus preuidit: sed ideo deum preuidere quia future sint.

¶ Bessarionis Cardinalis Sabini & patriarche Constantinopolitani capita libri quarti in calumniatorem Platonis incipiunt.

¶ Capit. i. Platonem ab omni uoluptate mundum intemeratumque fuisse. Platonis uitam fuisse continentissimam.

Platonem copiosius omnibus & melius de uirtute disputare.

Poetas & legumlatore a Platone reprehendi: quod aditum patefecerint uoluptati.

Libros turpes a pueris minime legendos.

Platonem tertio de re publica ad continentiam iuuenes excitare.

In quibus Plato Homerum arguat: ubi eum commendat.

Quales esse debeant ciuitatis custodes.

Que fingenda sint in pueritia: que non.

Cognoscere uitia oportet: non emulari.

Quare Marti sit adiuncta in fabulis Venus: et plus licentie mulieribus quam ceteris hominibus dari.

Qualem Plato principem uelit constitui.

Triplicem esse uoluptatem secundum Platonem: et uoluptatem eruditionis esse amenissimam.

Platonem naturalem coniunctionem admittere: turpem detestari et eam duntaxat maris & femine coniunctionem probare: quod procreande sobolis gratia fiat.

Quomodo ueneris utendum sit.
 Singulis hominibus duos comites amentes esse.
 Spei nomen communē esse ad timorem & fiduciam.
 De duplici genere uite: et iustos quidem esse felicissimos: uoluptati uero deditos esse miserrimos.
 Quibus officiis animus colitur: quibus uirtus corrumpitur.
 Plus esse uoluptatis in temperantia: plus doloris in luxuria.
 Homines uoluptatum uictores esse felices: molles esse miseros.
 Non a maribus solum: uerū etiā ab innuptis feminis abstinendū.
 Concubitores masculorum & innuptarum capite damnandos.
 Adulterum impune a uiro posse occidi.
 Quales esse debeant obstetrices.
 Hominem luxurie deditum pecudi similem esse.
 Expetendam esse temperantiam si quis optet felicitatem.
 Omnes Platonis libros ad uirtutem hortari: a uirtute retrahere.
 De ortu & incunabulis Platonis.
 Socratis somnium de Platone.
 Cur Plato in academiā locū insalubre ac pestilentē se receperit.
 Quomō sit intelligendū mortem a philosopho expetendam esse.
 De duplici mortis genere.
 Augustini de Platone preclarum testimonium.
 Platonem celibem ac castum semper uixisse.
 Platonem nature sacrificasse quasi piaculum cōmisisset: quod liberos non procreauerat.
 De modestia & grauitate Platonis etiam ab incunabulis.
 Raro subridere: ridere nunquā uisum esse Platonem.
 Sine mercede Platonem docuisse.
 Quā ire pepercerit Plato.
 De somno & uigiliis Platonis.
 Nocte surgendum ad res agendas.
 Immodicū somnū et corpori & animo obesse.

Cap. ii.

De amore & eius differentia.
 Amorem castū in sacris litteris celebrari.
 Bonos recte sincereque interpretari: malos nequiter.
 Socratē reprobare Lysie oratoris de turpi amore sermonē.
 Quomodo Phedrum amauerit Plato.
 Qui sit animus uere felix.
 Qui nō sint beati quā infelices ac miseri nō sint.

Animos post. x. milia annoꝝ eodem unde uenerint redire.
Qualis sit dialogorum forma.
Quibus personis soleat Plato sententiam suam in dialogis expli-
candam committere.
Quem amorem Plato laudet.
A diffinitione semper incipiendum esse.
De partu quodam amoris.
Labores & pericula propter gloriam suscipi.
Que sit optima ratio amoris.
Epigramma Platonis. Cap. iiii.
C De communi usu mulierum.
Vsum cōmunē mulierū perdifficilē esse nō ignorasse Platonē.
Quid optimum in republica. quid pessimum.
Quomodo conducatur reipub. cōmunicatio uxorū.
Aristotelis argumenta contra hanc Platonis opinionem.
Responsio ad argumenta Aristotelis.
Vnde labefactentur sepe numero reipub.
Platonem non multum in hac parte dissentire ab Aristotele.
Aristotelem magis sequi que sensibus exposita sunt: Platonem
que intellectui.
Quomodo res que aliena est propria fiat.
Ciuitates non posse felices esse: nisi philosophi dominantur.
Quo meliori natura sit eo priorē fieri hoīem nisi recte iſtituat.
Cur magne labeſ accidere soleant ciuitatibus.
Platonē non in omībus libris cōmunem mulierū usum probare.
Eundem non qualitatī sed quantitatis ratione unum accipere.
Que animalia unum habeant commune negotium.
Apud multas nationes rem uxoriā communem fuisse.
Massagetas communibus usos fuisse uxoribus.
Nasamones usos communiter matrimonius.
Tracum uirgines fuisse communes.
Brachmanes persarum sapientes uxores communes habuisse.
Ethiopes non ducere uxores: sed mulieres habere communes.
Trogloditam et mulieres & liberos communes esse.
Apud romanos & grecos usum mulierū aliqñ cōmunē fuisse.
De uaria hominum consuetudine.
Massagetas & indos patres occidere et esse.
Nouercas apud persas priuignis nubere. cap iiii

Apud ethiopes infamem esse: si quis capitis reus e patria fugiat.
Quale preceptum dabant lacene matres filius in aciem proficiscentibus.
Nonnullas gentes propalam coire.

Apud grecos turpe & irreligiosum haberi: si quis matrem et filiam patri
et filio: uel duas sorores duobus fratribus matrimonio iunxerit.

C Iniuste obici Platoni, quod ad uoluptatem luxuriamque iuuentutem
horretur. **Capitulum. v.**

Platonem fortitudinem ponere non modo in rebus horrendis:
sed etiam in uoluptatibus superandis.

Oportere uirum etiam in uoluptatibus exerceri.

De duplici genere timoris.

Malo etiam noticiam haberi debere ut uitari possint.

De liberis educandis.

Animos iuuenum facile quoscunque mores imbibere & pertinacius
retinere.

Capitulum. vi.

C Quomodo Plato mares ac feminas nudos exerceri uoluerit.

Minoem & Lycurgum non minus mulieres quam uiros palestra exercuisse.

Cur uirgines debeant nude exerceri.

Quid recta educatio iuuenum boni afferat.

Gorgonis uxoris Leonide perpulchrum responsum.

De saltatione multa: et quod saltatio ad matrimonia concilianda
non parum conferat.

Rerum omnium ortum plurimum ualere ad frugem: ac finem
commodum afferendum.

Qualis debeat esse iuuentutis custos.

Cap. vii.

C Falso obiectam esse Platoni abrogationem legis Laie.

Platonis sententiam de amore cum Lycurgi lege conuenire.

Quibus mulieribus & quomodo Plato commisceri uelit.

Quibus remediis uenus coerceatur.

Cap. viii.

C De breuitate matrimoniorum: paucitate liberorum: et patri-
moniorum tenuitate.

Qualem rempublicam Plato describat.

Non minus quam duos liberos procreandos esse.

An nouerca liberis superducenda sit.

Ante trigessimum annum non esse ducendam uxorem: et ante
decimum octauum annum minime nubendum.

Ex connubio iuuenum debilem atque imbecillam prolem creari.

Interpretatio sententie Aristotelis de matrimonio.

Cur opes improbet Plato.

Bonam non opulentam oportere esse ciuitatem.

Non posse eundem & ditissimum esse et optimum.

Quantam deceat esse magnitudinem ciuitatis.

Aristotelis sententia de magnitudine ciuitatis in repub. uitanda.

Nimium numerum ordinem seruare non posse.

Immensum oportere esse agrum qui militū quinq; milia alat.

Non minus ab Aristotele q̃ a Platone aduersarium dissentire.

¶ De Milciade: Cimone: Themistocle & Pericle atheniensium oratoribus. **¶** Capitulum. viii.

Non modo bona agenda pro patria: sed etiā bene agenda.

Qualem secundū Platonem esse oporteat gubernatorē ciuitatis.

De duplici opera animo adhibenda.

Quibus uitis athenienses perire.

Milchiadem: Cimone: Themistocle & Periclem nauali tantum industria athenienses exercuisse: terrestres pugnas contempsisse.

¶ De ebrietate quā cōcessisse Plato uidetur. et q̃ nihil dignum effici posse existimauerit sine mathematicis disciplinis. **¶** Ca. x.

Falso calumniari aduersarium q̃ Plato se deum fecerit.

Licurgum de conuiuuii legem tulisse.

Sodalitates Catone questore Rome institutas.

Platonē Eudemi testimonio primū distinguendi rōem cōperisse:

Non statim laudandum aut carpendum esse quēlibet morem.

De eruditione liberali atq; illiberali.

De duobus malis comitibus hominum.

Duo esse ex quibus uictoria comparetur.

Vini auxilio facile animos perspicere.

Primū sensum pueroꝝ esse uoluptatē & dolorem.

Prudentiam uix in senectute percipi.

Quid profint ferie & dies solennes.

Iuuentutē non posse corpore & lingua quiescere.

Cetera animātia sensu ordinis inordinationisq; carere.

Cur Apollo & Liber pater comites sint celebritatum.

Chorus unde dicatur.

De cantus & saltationis utilitate.

Plurimum interesse inter bona beneq; agētem: et eum qui bona amet: exercere tamen nesciat.

Non esse permittendum poetis omnibus modis uti.

Quid senibus conferant certaminum exercitia.
Diuerfos ludos diuersis etatibus magis placere.
Quales ludorum iudices esse debeant.
Quare ludi et module sint iuuenibus adhibendi.
Non licere poetis ipsorum arbitrio docere sed iudicum.
Que uulgo appellant bona nō eē bona nisi cōiūcta cū iusticia
Felicitem cum iniquitate et contumelia esse non posse.
Bonum omne iocundum esse. Malum anxium.
Hominem solum inter animantes ordinis sensum habere.
Iuuenes usq; ad .xviii. annum abstenuos esse oportere.
A decimo octauo anno ad trigessimum modico uino utendum.
Etati seniori plusculum uini concedendum.
Que musa sit pulcherrima.
Rei naturam in om̃ibus pdiscendam ei qui recte uelit iudicare.
Cur seniores musice peritos esse oporteat.
Nihil bonum uideri posse absq; bono gubernatore.
Qualem esse conuiuii magistrum oporteat.
Quibus deneganda sint uina.
Quomodo ueteres in musica iuuenes exercere sint soliti.
Medicos aliquando unum usq; ad ebrietatem commendare.
Vsum uini militibus omnibus a Platone interdictum fuisse.
In procreatione liberorum uino abstinendum.
Platonem unum deum furentem appellare.
Apud ueteres ineruditos habitos esse qui musicam ignorarent.
Cerimoniae olim cum saltatione institutas esse
Indos saltando solem salutare.
Ethiopes cum saltatione preliari.
Pythagoram plurimum musice indulisse.
Alexandrum Macedonem ex Timothei tibia uarie incitatum.
¶ Platonem nequaquā tyrannidem probasse ut aduersarius calū/
niatur.
¶ Capitulum. xi.
Regis imperium a Platone probari.
Optimates labi in factiosos quorū imperium oligarchia dicitur.
Imperium in tyrannum lapsum ad regem artificio reuocari.
Qualis esse debeat bonus artifex ciuitatis.
Quid tyranni nomen significet.
Quanto odio apud ueteres fuerit unius imperium.
Cur Plato unum principem uelit.

Summum imperium cum prudentia modestiaq; conuinctum
optimum reipublice statum constituere.

Qualem tyrannum expetat Plato.

Platonem recusasse cyrenensibus leges ferre. ¶ Capitulum. xii.

¶ Iniuste criminari Platonem q; suas tantum leges iuuentutem
doceri uoluerit.

Quomodo Plato uoluerit iuuenes litteris erudiri.

Tardos ingenio ad eloquentiam aptos non esse.

Lyre triennio uacandum esse.

Quo spectent Platonis leges.

Omnia bona legenda esse siue carmine scripta sint siue soluta
oratiōe siue etiā illiterata uoce tradita. ¶ Capitulum. xiii.

¶ Inepte reprehendi ab aduersario Platonem: q; scripserit ma/
thematicis erudiendos esse: qui diuini esse uoluerint.

Naturam ducē sequētibus nihil magis opitulari ad cognitionē
diuinorum q̃ mathematicas disciplinas.

A contrario ad contrarium uiam sine medio difficillimam esse.

Quales oporteat esse legum custodes.

De arithmetice necessitate.

¶ Confutatio aduersarii Platonem damnātis: quia peregrinos
e ciuitate pellendos censuerit. ¶ Capitulum. xiiii.

Quo temperamento utatur Plato circa peregrinos.

Concedit Plato peregrinis. xx. annorum habitationem in ciui/
tate quam constituit.

Peregrinos omni immunitate donandos Plato existimat.

Talem uoluit Plato ciuitatem qualem romani senatum.

¶ Perperam damnari ab aduersario Platonem super censuum
estimatione. ¶ Capitulum. xv.

Quid sit iustum inequale secundum Aristotelem.

De duplici equali eiusdem Aristotelis sententia.

Equum in rerum inequalium proportionem consistere.

Que inequalitas sit causa discordie.

De pecuniis quid Plato sentiat.

Quod sit optimum patrimonium.

Disciplinas et honesta certamina diuitiarū cupiditate destitui.

Cupiditatem errorum omnium causam esse.

Pecunias tertium in bonis locum tenere.

Lacedemonios tum defecisse: cū spernere lycurgi leges ceperūt.

Continentiam esse fontem fortitudinis.

Solonis uersus contra diuitias.

Cur Numa Pompilius fictilibus sacrificauerit.

M. Curii preclara sententia de diuitiis.

Aristotelis sententia de diuitiis.

Capitulum. xvi.

Falsum esse quod aduersarius scribit ideo grecos peruisse quia Platonis uis sint legibus.

Circulum quendam esse rerum humanarum.

Vt singulorum hominum: ita etiam nationum certam etatem esse.

Aduersarii magnam esse inconstantiam quod Platonem uituperet quem aliquando summis laudibus extulerit. **Capitulum. xvii.**

Bessarionis Cardinalis Sabini: & Patriarche constantinopolitani Capitula libri quinti aduersus calumniatorem Platonis incipiunt feliciter. **Capitulum primum.**

Prohemium in quo pollicetur auctor se ex infinitis pene erroribus: quos aduersarius in libris legum Platonis interpretandis commisit: se quosdam magis insignes notaturum. **Capitulum. ii.**

Reprehensio et emendatio triginta nouem errorum aduersarii quos in primi libri interpretatione maximos commisit.

Preclara Platonis sententia: quod legibus potius reconciliandi sint bonis mali in republica quam securi ferendi.

Bellum pacis gratia fieri: pacem per se ipsam expeti atque optari.

Fortitudinem non modo aduersis: sed etiam secundis rebus resistere.

Cum maiori de decore unicus qui a uoluptate superat quam qui a dolore.

Reprehensio et emendatio uiginti nouem insignium errorum in interpretatione secundi libri legum. **Capitulum tertium.**

Reprehensio et emendatio undecim magis insignium errorum in interpretatione tertii libri legum. **Capitulum quartum.**

Reprehensio et emendatio quattuordecim magis insignium errorum in interpretatione quarti libri legum. **Capitulum. vi.**

Reprehensio et emendatio uiginti nouem magis insignium errorum: quos in quinti libri legum interpretatione aduersarius magis insignes commisit.

Quomodo amicitie et gracie et firme Platonis sententia constituentur.

Reprehensio et emendatio decem & octo magis insignium errorum: quos idem in sexti libri legum interpretatione commisit. **Capitulum. vii.**

Dicta quid sit: et quomodo ab aduersario interpretetur.

¶ Reprehensio et emendatio unius & triginta magis insignium errorum quos idem in septimi libri legum interpretatione commisit. ¶ Capitulum octauum.

¶ Reprehensio et emendatio duodeuiginti magis insignium errorum quos aduersarius in octauo libri legum interpretatione commisit. ¶ Capitulum nonum.

Qui fructus rustici a Platone nuncupentur.

¶ Capitulum x.

¶ Reprehensio et emendatio tredecim magis insignium errorum quos aduersarius in nono libri interpretatione commisit.

¶ Reprehensio et emendatio trium magis insignium errorum quos aduersarius in decimo libri interpretatione commisit. ¶ Capitulum xi.

¶ Reprehensio et emendatio decem & septem magis insignium errorum: quos aduersarius in undecimo libri interpretatione commisit. ¶ Capitulum duodecimum.

Per quia Platonis sententia de cultu parentum.

¶ Ca. xiii.

¶ Reprehensio et emendatio tredecim magis insignium errorum quos aduersarius in duodecimo libri legum interpretatione commisit.

¶ Reprehensio et emendatio uiginti quattuor magis insignium errorum: quos aduersarius in tertio decimo libri legum interpretatione commisit. ¶ Capitulum quartumdecimum.

¶ Bessarionis Cardinalis Sabini Patriarche Constantinopolitani Capitula libri de natura & arte aduersus Georgium Trapezuntium cretensem iunguntur. ¶ Capitulum i.

¶ Prohemium libri in quo continetur quod Plethon constantinopolitanus contra Aristotelis sententiam: naturam et artem asseruerit omnia consulto agere. et argumenta Theodori Thessalonicensis aduersus ipsum Plethonem. ¶ Capitulum ii.

¶ Licet de natura et arte utrum consilio agant: magna inter Platonem atque Aristotelem esse dissensio uideatur: tamen si quis diligentius animaduertit: eos nihil fere inuicem discrepare. Quod natura alicuius causa agat inter Platonem atque Aristotelem conuenire.

Naturam non esse primam rerum causam secundum Platonem sed esse aliam causam natura priorem et longe nobiliorem.

Aliquid tendere ad finem duobus modis dici.

Naturam causam esse instrumentalem.

Vnde oriatur p̄difficilis illa et perobscura questio de ideis: et in quo maxima sit inter Platonem et Aristotelem differentia.

Non ideo existimādum nullum in arte cōsiliū esse quia habitus sit factiuus non actiuus.

Que sit inter agere et facere differentia.

Ea que ad artis finē p̄tinēt: & genere cognita eē posse & specie. que autē genere cognita sunt: eadē specie quoq; cognita eē posse. Ars quid sit secundum Aristotelis sententiam.

Non de quibuscunq; artibus affirmare Aristotelem q̄ non consulent: sed de his duntaxat: quarum subiecta sunt certiora.

Quomō intelligēdus sit Aristoteles q̄n dicit artē nō uti cōsilio.

Ab his qui Aristotelē negant uelle artem consilio uti: debilitari argumentum illud ipsius Aristotelis quo p̄bare nititur naturam alicuius causa agere.

Quod sit nature consilium.

Consilium duplex esse: alterūq; ad theologum. alterum ad moralem philosophū p̄tinere.

Capitulum. iii.

Quibus rationibus Georgius Trapezuntius ostendere conet̄ falsum eē quod supra dictum est: per eos qui Aristotelem negāt uelle artem consilio uti debilitari argumētum ipsius Aristotelis: quo ostendit naturam alicuius causa agere.

Cur motus fuerit Georgius ad scribendum contra auctorem.

Auctorem perlibenter audire eos a quibus discere aliquid possit etiā si sint parū amici.

Capitulum. iiii.

Confutatio eius rationis: qua aduersarius dicit aliud esse aliqd ratione agi: aliud alicuius causa agi: cum ratio ipsa nihil aliud possit esse q̄ causa.

Quod alicuius causa agitur nō ratione solum humana: sed etiā naturali agi posse.

Duplicē eē rationē: alterā que mētī tribuit: alterā que nature.

Aristotelem etsi consilium nature non nominet: rationem tamē expresse fateri: qua naturaliter omnia perfici existimat.

Sententia ipsius Aristotelis rationē finem esse: cuius causa agit: non materiam ut aduersarius sentit.

Causas secundum Aristotelem esse quattuor: Rationem uero unam esse causam finalem seu formalem.

Capitulum. v.

Confutatio alterius rationis aduersarii: qua dicit naturam nihil consultare: quanq̄ alicuius causa agat: cū longius se extēdat

alicuius causa agere q̄ consultare.

Consilium modo ad intellectum humanum: modo ad diuinum
sententia doctissimorum uirorum referri.

Platonicam naturam nō sua intima facultate uel agere uel cōsul-
tare: asserere: sed hec menti tribuere siue intellectui exteriori.

Rationem consultandi exteriorem in natura: etiam ab Aristo-
telicis non tolli.

Impie damnare Georgium eos. qui in deo consilium esse dicūt.
cum religionis sanctissimī nostre religionis uiri contrarium &
sentiant et predicent.

Capitulum sextum.

Cōfutatio alterius partis: in qua aduersarius inepte fatetur
Aristotelem. consultare artem uoluisse: cum potius Aristoteles
exemplo artis non consultare naturam conetur ostendere.

Quod Aristoteles senserit cōtra aduersarii sententiam artem nō
consultare: omnium expositorum suorum sententia cōprobari.

Auctorem concordare potius inter se uirumq; philosophum q̄
alterū rephendere conari.

Capitulum. vii.

Responsio ad interrogationē Georgii utrum mens et natura
idem sint. Vbi hec lōge inter se differre latissime declaratur.

Confutatio eius argumenti quod affert Georgius naturam
si instar instrumenti moueret et moueretur: necessario prius actu
esse oportere.

Capitulum octauum.

Duplicē esse naturam agentē Themistii et aliorum peripateticorū
auctoritate.

Auctoritate Simplicii et Procli pbari naturam causam instru-
mentalem esse.

Aliis placere simplicia corpora per se moueri: et in se principium
motus continere: aliis non p se: sed ab alio et extrinsecus moueri.

Formam quauis non sit principium unde motus: esse tamen
principiū ut finis: et cuius gratia agitur: qđ pprie pncipium est.

Duobus modis dici rem naturalē.

Cap. viii.

Epilogus libri: quo ostendit non recte dissuadere Georgiū
a lectione Platonis: quem alioquin omnes latine lingue doc-
tissimi uiri longe ceteris omnibus philosophis anteponent.

16
*Byssarionis Cardinalis Sabinen et patriarche Con-
stantinopolitan libri primi aduersus calup-
niatorem platonis. Capitulum primum incipit*

Incidit nup in manus nostras liber qdam: Qui Platonis
atq; Aristotelis comparationem pollicebatur. Eū mox
libenter auideq; amplexi: posthabitis ceteris rebus: incre-
dibili desiderio legere orsi sumus. Sperabamus. n. fore: ut
utriusq; philosophi: siue de rebus naturalibus: siue diuis:
siue his que ad mores pertinet: siue ad differendi rationē:
quā uocāt logicen: expositionē aliquā comparationēq;
inueniremus. Quomodo inuicem duo summi uiri aut cō-
ueniant aut discrepent: quibus id ratiōibus probetur. Et
utrum prima an secūda substantia potior sit: quid apud
Aristotelem materia & forma: quid apud Platonem magnum et
paruum: quo pacto entelechia: motui quo per se anima mouetur
conueniat: An forme aliquę separate sint: an prorsus inseparate. q;
si separate sunt: utrū per se substēt: an in secūdis animi cōceptibus
posite sint. Tū quomodo equiuoce: quō uniuoce ens de entibus
predicetur. ut ratio illa diuidendi: quam Plato philosophie sepem
appellat: idem cū demonstrandi scientia sit: ut diuersum. An mūdi
hec compago ingenita atq; eterna: an genita fluxaq; sit: an uero
et genita simul & ingenita atq; eterna: et quomō genita quomō
ingenita tum hec: cū anima dici possit. Vtrū preterea deus ipsius
substantie: an duntaxat motus naturalium rerum causa sit atq;
opifex: Quintū ne simplicium corporum dici celū oporteat: an
unum ex quattuor: quis preterea ultimus hominum finis censi
debeat: uirtus ne atq; honestū: an scientia contēplandi. His aliisq;
huiusmodi summorum philosophorū opinionibus: ne in singulis
immoremur: plenū fore librum existimabam. Hoc enim ueteres
pleriq; tum greci tum latini fecere: Platonis alii: Alii Aristotelis
ratiōibus fauentes: et hec qdem probātes: illa refellentes. Fuerūt
etiā q; cōuenire inter sese duos philosophos sūmo ingenio nixi sūt
ostēdere: ut apud grecos in plerisq; simplicius fecit: apud latinos
facturum se pollicitus est Boetius: an impleuerit nescio: Nullum
enī tale illius opus etate nostra uenit in lucem. Existimabā itaq;
auctorem huius libri: quo sibi gloriam apud posteros cōpararet:
et doctrinam suā ingenium q; ostentaret: hoc idem fecisse: et uel
conulasse inter sese duorum philosophorum opiniones: uel alteri

inherentem: quibus ad id rationibus duceretur explicasse. Quod si
preferendas Aristotelis opiniones: Platonis uero contemnendas
existimaret: causam eius rei demonstratio: ut par erat: ac neces-
sarius rationibus exposuisse: Letabar itaque ea spe mirum in modum: et
librum singulari quadam auditate legebam. Quamuis enim in ipso
fere primordio iurgus ac maledictis plenus occurreret: id tamen
equo animo patiebar. sperans fore: ut quod optabam progressu temporis
appareret. Iam uero ubi perlecto libro per thesauris quos sperabam:
Carbones ut dici solet inueni: et desiderio frustratus nihil aliud aduertit
preter conuitia. et contumelias. et iurgia in Platonem. His enim
duntaxat erat liber ille repletus: instar ueteris comedie: imo ut
plane omnes que unquam fuerunt comedias excederet: obstupui uehement-
er tante rei nouitate attonitus: Neque enim fieri posse existimasse:
ut tale opus in lucem unquam prodiret: Aut quisquam ex omni hominum genere:
tam aperte & ueritati: et communi omnium sententie contradicens: non
modo non erubesceret: Sed potius quasi preclaro quodam inuento
glorietur: et more galli ignobilis: ut Plato inquit: a disceptandi
certamine dissiliens caneret: gestiret: sequi ipsum circumspiceret. Quippe
Aristotelem cui Platonem comparat extollit laudibus: quod quidem
reprehendi non potest: Dignus est enim qui maxime laudet Aristoteles:
Platonem uero contumeliis afficit: et iurgus maledictisque persequitur:
Admiratur Aristotelis uitam: doctrinam: eruditionem: sapientiam:
omnem denique optimarum artium disciplinarumque peritiam: quod iure ab
eo fieri non diffiteor: Platonem uero non modo: quod tollerabile
foret: Aristotele inferiorē facit: sed indoctum: mereditum: nullam
philosophie: nullam naturalium aut diuinarum rerum cognitionem
habentem: ignarum artis oratorie: mathematicarum disciplinarum
inscium: Omnem denique bonarum artium rudem atque inexpertum asseuerat.
Improbum preterea profusum: nepotem: et uicis omnibus contaminatum:
que omnia tribus libris complexus: In primo doctrine comparationem
facit: nullis prorsus rationibus innixus: Nisi quod Aristoteles artium
precepta conscripserit: Plato minime. propter quod Platonem eiusque
studiosos inconstantia absurda: inepta: contraria sibi inuicem re-
pugnancia leuia: ridicula: puerilia scripsisse ac disseruisse commemorat:
nullis omnino rationibus: nullo ratiocinandi genere usus opinatur.
Secundo libro opiniones Aristotelis nostre religionis uerissimis
optimisque sententiis consentaneas esse conatur ostendere: ac inde
ueriores: Platonis autem dissentire nostris: ideoque falsas esse: et a

1
ueritate prius alienas. Tercio uero atq; postremo uitam Platónis
continentissimā: innocentissimā: integerrimāq; accusat: ac iurgus
et contumelias insectatur: Proh scelus atq; flagitium: quo nimo:
quo parasito: quo lenone: quo cinedo: quo scelerato: flagitioso:
pestifero: infido: fraudulento: nebulone: profuso non turpius: fe/
dius: detestabilius uixisse illū affirmat? O nouū iurgiorū genus:
o iniquas calūnias & ante hunc diem inauditas: Profecto si affir/
mari hec de aliquo possent: Nemo tñ foret usq; adeo aut uirtutis
experis aut doctrine. q; res adeo fedas: turpes: flagitiosas: nephādas.
uel p loquēdo ora polluere: uel scribendo inficere ac cōmaculare
manus auderet: Heu quid iste sceleris in Platonem non euomit?
Nonne ebrietatem obicit: nō ne fornicationes: adulteria: stupra:
et nephādos mariū concubitus? nō ne ingratitude: tyrannidē:
uim: rapinas: stulticiam: legū iniquitatem: et quicquid deniq; dici
aut cogitari dirum tetrūq; potest? Quod si omēs qui unq; omnibus
anteactis seculis fuerunt: uiros truces: agrestes: efferos: scaeuos ac
teteris moribus simul collegisset. In quos grauissime acerbissi/
meq; inueheretur: qd obsecro te plus haberet. quod aduersus omēs
euomeret hic calūniator et hostis hominū & nouus Timon atq;
alter Momus? Hec igitē cum legissem: nō potui tam iniquā hoīs
mētem nō execrari: eius psertim q; mecū familiaritate cōiunctus
aliquando fuisset. Eo autē molestius illius iniuriam tuli: q; non
modo Platoni: cuius cura haud me usq; adeo sollicitasset: sed etiā
sanctissimis nostre religiōis uiris: qui Platonē semp magnificerūt:
et cū doctrinā eius & mores: tū eam quā in opiniōibus cū nostra
fide habet similitudinē admirati sunt: nō parum dedecoris afferre
uidetur: q; talem hoīem qualem hic fingit uel ignorauit: uel falso
contra animi cōscientiam laudare uoluerint. quod certe non est
uiri boni & sapientis: et integri preceptoris officium. Auget uero
magis atq; magis nobis indignationem: q; fauorem quem nostra
religio ab exteris accipere pōt auctoribus: calūniosa hec Platónis
rephensio infringere ac debilitare uidet. Quippe doctores nostri
sanctissimi uiri aduersus eos: qui recte fidei fundamenta deuicere
et religionem christianam prauis ratiōibus pessundare uoluerūt:
Eam in primis defensionē rati sunt optimā esse. si uerbis auctoꝝ:
quos ipi tanq; sapientes sectabantur: quasi qbusdam telis eoꝝ tela
retunderent: fidemq; nostram illorum presidio roborarent. Itaq;
Platonem in primis quasi optimū testem citarunt: et dictis ipius:

quātum peregrino testimonio fieri potuit: fidem nobis diuinitus
traditam confirmauere: ea ratione in primis illius auctoritatem
secuti: q̄ simul et doctrine & morum ei palmam tribui ab om̄ibus
sentiebant. Si quis igitur tam graue Platonis testimonium con/
temnit: ac p̄ nihilo habet: longe q̄ a nostre religionis usu alienum
esse existimat: dum eum ignarum: improbum: stultum: scelestum:
flagitiosum fuisse cōtendit: quo modo doctoribus nostris: et uere
fidei propugnatoribus non aduersatur: et quasi acerrimus hostis
bellum indicit? Aut qui fieri potest: quin maximū afferat nostre
religioni detrimentum: dum exterorum presidium nobis aufert:
quo maxime aduersarioꝝ uim p̄pellere ac propulsare possemus?
Profecto qui hec a nobis auxilia tollit: hic plane fauere illorum
parti uidetur: qui religionē nostram oppugnāt: et quasi aditum
aperire hostibus: ut impetu facto eā depopulent atq; deuastent.
Quapropter fauendum in primis censui auctoritati sanctorum
uirorum: elaborandumq; mihi summo studio: ut religionē. cuius
membrum diuina pietas me esse uoluit: pro mea uirili tuear atq;
defendam. Tum etiā Platoni succurrendum: cui tam etsi propter
doctrinam: morūq; prestantiam nō magis obesse lingue p̄cautas
potest: q̄ tenuis nubecula radiantem solis splendorem obscurare:
perabsurdum tamen & periniquū iudicarem legi hec sine contra/
dictione. ab hominibus presertim latinis: qui aut Platonis opera
non habent: aut si qua habent in latinam linguam cōuersa: praro
ea legere consueuerunt. Atqui Platonis doctrinam uariam atq;
multiplicem: tum diuersis rationibus & auctoritate historie cōiq;
omniū sententia: tum ipsius operum testimonio demonstrabimus:
Morum uero prestantiam & integritatem uite non solum fama
publica: sed eius ipsius sermonibus atq; preceptis ostendemus: q̄bus
homines hortatur ad bene beateq; uiuēdum: Hec enim etsi grecis
hōibus cognita atq; explorata sunt: a latinis tamen nostre etatis
ignorant. Nam licet maiores eoꝝ tam exteri q̄ ecclesie doctores:
Platonem ceteris omnibus in quouis doctrine genere longe pre/
ferēdum añponendūq; censuerint: obscurauitq; hec nihilominus
seu uetustas: seu incuria & negligentia hominum: ita ut in pau/
cissimorum noticiam uenerint: Aggrediar igitur institutū opus:
et ipsius ut dixi Platonis uerbis rem omnibus ante oculos ponam.
Dicam autem simpliciter: animo ab omni contentione libero et
ad solam ueritatem spectante. Nec contumeliosus contumeliosum

ulciscar auctorem: malo ut dici solet malum emendans: quoniam etiam
scriptoris nomen non proloquar. nec a me unquam quis ille fuerit:
quis quod intelliger. Dabo hoc necessitudini nostre. qua simul olim
iuncti fuimus: ne fiat nostra causa presentibus posterisque inuisus:
Dabo consuetudini mee: qui hanc maledicendi licentiam exhorruis
semper atque execratus sum: cum presertim defendenti Platonem
nihil hoc presidii allaturum sit: nec satis ultionis exigi: ab aduer/
sario posse uideatur si mutuis cum illo conuitus egerimus. Nam
cum ea Platoni obiecerit: que de omnibus qui unquam fuerunt
scelesti atque peruersi homines: uix credibilia uiderentur: quid tandem
in eum ipsum calumniatorem dici pro merito posset? Respondebo
autem non ad singula: que aduersarius obiecit. Longum enim id
esset: et pene infinitum: Sed tria illa que supra meo rati summatim
atingam. Primo sapientiam Platonis atque doctrinam: mox scrip/
torum eius cum nostris similitudinem: et argumentorum contrarium
dissolutionem: Tum probitatem morum uitamque integerrimam
explicabo. **S**ed quoniam ad ostendendum Platonis ignorantiam
precipuum hoc argumentum aduersarius affert: quod nulla artium
precepta: sicut Aristoteles fecit pro communi omnium utilitate
conscripterit: Et hac maxima ratione inuebitur in Platonem: ig/
narumque omnium scientiarum conatur ostendere: Primo causam
cur Plato disciplinarum precepta: presertim de rebus diuinis: uulgo
tradenda non duxerit. afferemus: Deinde aliis quoque rationibus
aduersario respondebimus. Constat profecto inter omnes doctos
preceptum illud pythagoreorum: quos secutus est Plato: in primis
obseruari solitum: Nequid ex his que in eorum schola dicebantur
in uulgum emitteretur. Auditoribus uero quinquennio integro
nihil omnino uel interrogare preceptorem: uel de his que dicebantur
percontari licebat. audiebant duntaxat que a preceptoribus le/
gebantur: et taciti secum uoluebant. Peracto uero quinquennio:
qui digni iudicabantur: admittebantur in sotos: indigni a consortio
reiciebantur. Secreta diuinarum rerum per omnem uitam occulta
tenebant: nequid ad exteros ac minus dignos homines exiret: que
res similis esse precepto illi euangelico uidetur: Nolite dare sacra
canibus: nec prouciatis margaritas uestras ante porcos: Quinetiam
hec non litteris: sed uoce tantum: et preceptores discipulis tradere:
et discipulos inter se communicare fas erat: quasi tutius custodiri
altiores ille de rebus diuinis sententie possent: si animis non libris

contineretur: Et studiosi earum rerū doctiores euaderent: dum
memorie potius q̄ litterarum presidio freti: instituta philosophie
animo non codicibus cōmendarent. Reminiscendi enim non me/
morie remedium litteras esse a Theut inuētas. Thamus ille apud
Platonem refert: Fieri tamen inquit: ut obliuionem animis eorū
qui aliquid didicerint: afferant littere: dum hoīes per negligentia
cultum memorie deserunt: et extrinsecus fide ab alienis formulis
proficiscente: non intrinsecus suis uiribus reminiscuntur: Idcirco
opinionem potius atq; umbram sapientie: q̄ ueram sapientiam
auditorum animis recipi: fieriq; pro ueris sapientibus umbratiles.
Hec cum ueritas historie satis com probat: Tum inde licet intel/
ligere: q̄ nulla extant: nec unq̄ uisa traduntur scripta Pythagore.
Nihil enim ille scriptum reliquit: et siquid pauxillum scripsit: id
Dame filie moriens commēdauit. monuitq; ut secretū custodiret.
Quod illa quamuis mulier diligentissime seruauit: et quanq̄ pre
grandi pecunia uendere opusculū potuisset: noluit. Tenuit id clā
omnibus preterq̄ patris discipulis: ac nemini quidem eorum opus
unquā credidit: Sententias uero eius his duntaxat exposuit: qui
uisi sunt patri Pythagore doctrina & moribus digne successisse.
Est enim nō mediocri argumēto epistola Lysidis: quia ad Hip/
parcum scribens: arguit eum q̄ precepta quedam Pythagore tra/
didisset litteris atq; aliis edidisset. Hanc ego ponendam hoc loco
totam existimaui: pergratam simul atq; perutilem futuram his
qui sine animi commotione perlegerint. **L**ysid Hipparco Sal.
Equidem post mortem Pythagore nunquā futurū existimaui:
ut discipulorum eius societas disiungeretur: Sed cum preter spem
quasi naufragio facto alii alio disiecti delatiq; simul: nihilomīus
meminisse diuinorum preceptorū illius pium est: Nec bona phi/
losophie cum his cōmunia facere: qui ne somnare quidem animi
purificationem potuerunt: Nec fas est ea omībus porrigere: que
nos cū tot laboribus adepti sumus: Quēadmodum nec profanis
hominibus eleusinarū dearū licet arcana patefacere. eque enim
utriq; ista facientes iniusti atq; impii haberentur. Opere prectum
est igitur recensere: quantū temporis in abstergendis maculis: que
nostris iniuste pectoribus erant cōsumpserimus: antequā precepta
illius percipere digne possemus. Vt enim tinctores solent prius q̄
telam inficiant quarundam rerum acrimonia eam purgare: quo
facilius colorem imbibat: qui aboleri postea nō possit: Sic uir ille

diuinus studiosos philosophie instituere: et quasi formare solebat
nequādo frustrari ea spe posset: quā de alicuius uirtute cōcepisset.
Neq; enim doctrinam mercēariam atq; uenalem habebat: nec
iuuenum animis quod pleriq; philosophie p̄fessores facere solent:
Laqueos adnectebat: sed diuinarum humanarumq; rerum pre/
ceptor erat. Nunc uero pleriq; doctrinam illius simulātes: nullo
ordine: nec ut decens esset: iuuetutem erudiunt. Itaq; procaces ac
temerarios faciunt auditores suos: dum perturbatis atq; impuris
moribus: intemerata philosophie precepta commiscunt. Vt enim
siquis in prealtum puteū ceno plenum aquā puram atq; nitētem
effuderit: nihil aliud q̄ ceno perturbat: et aquā amittit: Ita his
accidit: qui hoc modo docent atq; docētur. Crebri enim ac densi
uepres & silue frequentespectus et precordia eorum qui non rite
initiati sunt occupant: Omnemq; animi cultum: omnem māsue/
tudinem: omnem rationem obumbrant atq; impediunt. Subeunt
hanc siluam permulte ac uarie belue uitiorū: que depopulantur:
arcent: propulsant: nullo modo sinunt in lucē prodire rationē:
Quarum beluarum due matres sunt: incōtinentia atq; cupiditas.
He partu fecūdisime sunt. Incōtinentia enī filias parit: illicitas
nuptias: ebrietates: stupra: uoluptates contra naturam: uehemētes
ac rapidos impetus ad mortē usq; atq; excidium hoīem agitantēs.
Iam enim libidine quidam usq; adeo inflammati fuerunt: ut ne a
parentibus quidem aut pignoribus abstinerint. quos eadem que
cōtra leges: patriā: parentes: tyrannos: impulerat libido: captiuos
reuinctis post terga manibus ad postrema supplicia interitumq;
pertraxit. Cupiditatis autē filie sunt rapine: parricidia: sacrilegia:
ueneficia: et reliqua eius generis. Quāobrem siluam ip̄am: in qua
huiusmodi affectus instar beluarum latitant: ferro igniq; & om̄i
machinarū genere. excidere ac deuastare primum oportet. Cūq;
huiusmodi cultu rationem ab eius affectibus liberatam intellex/
erimus: tūc serere optimam aliquam frugem debemus: et optimos
atq; uberrimos fructus inde prouenturos sperare. Hec tu qdem
Hipparche nō paruo studio ac labore didiceras: Sed parū bone
uir seruasti: postq̄ siculam istam luxuriā cepisti degustare. cuius
gratia nihil est quod postponere debuisses. Multi etiā te publice
philosophari nobis retulerūt: quod Pythagoras uetuit: qui dum
morteus cōmentariolos suos Dame filie cōmendasset: ne cui extra
familiam suam traderet testamēto reliquit. Hec autem licet pre

grandi pecunia uendere illos poterat: noluit: paupertatemq; et uoluntate patris: quous mulier: omni auro pretiosiores existimauit. Ferunt hoc idem Damam quoque postea morientem: Vitalie filie sue madaſſe. Nos autem uirilis sanguis: parum officiosi in preceptorem sumus: Et que promissimus: sponte deferimus. Si igitur te emendaueris: gratum habebimus: Sin minus instar mortui apud nos eris: Vale. Hic idem mos usque ad Platonis tempora seruatus est per omnes eius secte successores. Plato quoque hoc ipsum semper diligentissime custodiuit: Neque enim libris sed uoce docuit: nec de his que docuerat: libros reliquit. Siquid scripsit: Socratis esse non suum fatetur. Ita preterea de diuinis rebus breuiter: implicite: atque obscure precepta tradidit: ut non facile a legentibus possit intelligi: quod ipse quoque testatur in epistola: quam de natura primi entis ad Dionysium scripsit. Scribendum est inquit per ambages atque enigmata: ut si forte mari uel terra tactari librum contigerit: qui legerit non intelligat: Res ita se habet. Circa omnium regem cuncta sunt: et illius gratia omnia: illudque est causa bonorum omnium. Secundum uero circa secunda: et tertium circa tertia: Post hec & alia pari obscuritate ab eo scripta hortatur Dionysium: ut siquid certius cupit intelligere: Archedemum ad se mittat. quem et missum iam laudat: et ut rursus mittat: semel: bis: tertio suadere conatur: Nuntiatum uidelicet sibi dubia Dionysii: et expositiones suas illi renuntiaturum: quod si ita feceritis inquit nullam negotiationem aut tu inire: aut administrare Archedemus poterit: uel meliorem. uel deo gratiorem. Quibus uerbis manifeste negat uelle se huiusmodi sententias litteris tradere: et per Archedemum: omnia se illi significaturum pollicetur. quod tamen ita se facturum dicit: si hec ille quoque ab ineruditorum communicatione intemerata seruauerit. Sed caue inquit ne hec ad homines ueniant ineruditos: Et rursus. Caue ne te aliquando peniteat eorum: que in presentia minus digne deciderint. Tutum uero in primis est nihil scribere. sed discere. Nam que scribuntur fieri non potest quin decident. Ea ratione nihil ego de his scripsi unquam. nec est Platonis opus aliquod perscriptum: nec erit. Nam que circumferunt Socratis sunt omnia: que uirum etiam iuuenem uirtute ac sapientia claruisse compertum est: Mox autem quasi eum peniteret aliquid de his etiam per enigma scripsisse addit: Hanc epistolam cum primum plegeris ures. Sed hoc solum recte a tyranno factum dici potest: quod Platoni non obtemperauit. Post hec in epistola: quam ad propinquos Dionis ac

familiares scribit: molestissime uidetur ferre quod Dionysius & quidam alii
 de huiusmodi rebus scripserint. Ita enim inquit. Sed de his omnibus
 qui uel scripserunt uel scripturi sunt: quos audio asseuerantes ea se
 scire. quibus nos studemus: ita affirmo: siue me siue alios audierint:
 siue ipsi per se inuenerint: nihil de his intelligere posse. Neque uero
 opus meum de his rebus ullum est: neque erit. nam scribi de his ut
 de aliis disciplinis non potest. Ceterum: ut causam propter quam
 nihil scripseret: non inscitiam neque inuidiam fuisse declararet: addit.
 Atqui hoc quidem scio: quod hec si a me uel scriberentur uel dicerentur:
 promi optime possent: et male tradita non mediocriter me offen-
 derent. Si uero uel uoce uel scriptis. proferenda in uulgum mihi
 uiderentur: quid preclarius a nobis in uita agi posset: quam et maxime
 prodesse hominibus: et naturam in lucem proferre? Sed nihil pro-
 futurum hunc nostrum conatum hominibus reor: nisi admodum
 paucis: qui exigua significatione possent suo ipsi ingenio plura
 inuenire. Apud reliquos uero cum nefarium pareret contemptum:
 tum uanam spem rerum altiorum: quasi grauiora quedam essent
 consecuti. Et paulo post. Siue igitur Dionysius: siue quis alius
 Dionisio aut maior aut minor de summis primisque rebus nature
 aliquid scripsit: Is mea sententia nihil de his que scripsit: uel audierat
 recte uel didicerat. Nam si secus esset: pariter. ut ego res illas coleret:
 ueneraretur: nusquam inepte indecenterque proferret. Non enim quasi
 in memorie subsidium hec ille scripsit: siquidem non poterat obliuisci
 eorum que breuissima sunt postquam semel didicerat: Sed uel turpi
 ambitione id fecit: ut hec sua esse ostenderet: uel ut tanquam auditor
 eius discipline: qua dignus non erat gloriam sibi cum ceteris sapi-
 entibus uendicaret. His itaque manifestum est Pythagoram atque
 Platonem nihil omnino scribendum censuisse: nec esse res huiusmodi
 ante oculos multitudinis ponendas. Simile illud etiam apud C.
 Iulium Cesium legimus: Druides inquit a bello abesse consueuerunt.
 Neque tributa una cum reliquis pendunt. militie uacationem: omniumque
 rerum habent immunitatem. Tantis excitati premis: et sua sponte
 multi in disciplinam conueniunt: et a parentibus propinquisque mit-
 tuntur. Magnum ibi numerum uersuum ediscere dicuntur. Itaque
 nonnulli annos uiginti in disciplina permanet: neque fas esse existimant
 ea litteris mandare: cum in reliquis fere rebus publicis priuatisque
 rationibus: grecis litteris utantur. Id mihi duabus de causis instituisse
 uidentur: quod neque in uulgum disciplinam efferri uelint: neque eos

qui discūt: litteris confisos: minus memorie studere: q̄ fere plerisq̄
accidit: ut presidio litterarum: diligentiam in perdiscendo ac me/
moriā remittant. Ita non solum iudicio pythagoreorū sed etiā
druidum: quos doctrina & moribus antiquitas coluit: Disciplinā
maximarum rerum litteris tradi nō licebat: ne summa opinionū
decreta in uulgum propagarentur. Plato igitur nihil de primis
supremisq̄ rebus: aut q̄ paucissima & ea p̄ obscure hac causa sc̄psit:
q̄ rem tantam multitudini cōmunem facere non liceret. longe q̄
sanctius esset hec toto animo colere & uenerari. Nam de ceteris
quidem rebus et si more pedagogorū certas regulas nō tradiderit:
Quo pacto scilicet uel orandū sit: uel disputandū: uel huiusmodi
aliqd agendū: in dialogis tamen: quos summo artificio singulariq̄
doctrina conscripsit: plurima atq̄ utilissima omnium fere bona/
rum artium ac disciplinarum precepta inseruit. Quāq̄ hec quoq̄
tutius memorie mandari q̄ litteris possunt: prestatq̄ si preceptoris
ore p̄cepta assidua meditatione aīo reuoluātur. quod druidibus
placitū esse paulo ante memorauimus. Sed de his satis dictum eē
arbitror apud eos q̄ inueniende ueritatis nō contentionis cupidī
sunt. Nam apud eos q̄ temere atq̄ impudēter uero aduersantur:
et que dicta & non dicta sunt referunt: nulla nobis disputatio
est: nec ad exteriorem sermonem loquimur: qui auctore Aristotele
obucere aduersus omnia potest: sed ad interiorem: et apud equos
iudices. Siquidem facile in se quisq̄ experiri potest: q̄ prestat que
uel ab aliis discimus: uel ip̄i meditamur mēorie q̄ litteris mādare:
et quāto utilius sit: hec filios a parentibus: et discipulos a magistris
quasi per successionem percipere & animo custodire: q̄ si libris ser/
uariētur. Hos enim et urbiū depopulationes: et ruine: et incendia:
et alii pene infiniti casus delere facilius possunt: q̄ hoīm mēoriā
abolere: Sed esto utile ac necessariū sit ea que aut p̄ nos inuēimus:
aut ab aliis accepimus litteris mandare: Certe Aristoteli et his qui
ante eum fuerunt: quiq̄ futuri sunt: optimarū artium precepto/
ribus gratie sunt habende: non tamē qui hec nō tradiderunt: tanq̄
rudes & ignari contemni debēt. ac pro nihilo haberi. Neq̄ enim
sufficiens testimoniū est inscitie illorū q̄ nihil scripserint: Quippe
hoc modo cōplures doctissimi atq̄ eruditissimi uiri: quasi de suo
statu pulsi pro ineruditis atq̄ indoctis haberentur: Causam autē
propter quā non scripserint hanc eē credamus: partim q̄ silentiū
uenerationēq̄ exhibendā censebant rebus diuinis: Et ne in ceteris

qdem disciplinis minorē percipi utilitatem existimabant: si mēorie
q̄ si litteris cōmendarentur: partim q̄ parum curiosi in scribendo
fuerunt: qd̄ tñ prestari a Platōe facillime potuisset. Gratias uero
agamus utrisq̄: sed his maiores: a quibus beneficia sumus maiora
consequuti. hoc enim et pietas & ratio exigit. Ceterū aduersariū:
qui ita turpiter impetendum esse Platonem existimauit q̄ disci/
plinarū precepta nō cōscripsisset interrogemus: an Hermogenes
tarsensis: qui precepta artis rhetorice p̄fectissime tradidit: Demos/
thene eloquentior: et in dicendi facultate doctior fuerit: uel ut
Demosthenē preteream: qui quāuis de arte nihil scripserit: multas
tamen orationes artificiosissime scriptas reliquit: an Hyperidem
superauerit: a quo nihil uel de arte uel ex arte scriptum habemus:
Quippe Hyperidem usq̄ adeo in dicendo excelluisse dicunt: qui
de decem oratoribus scripsere: ut pleriq̄ uisi sint dubitare an De/
mosthenes Hyperide fuerit in orando prestantior: Nōnulli etiā
Demostheni. Hyperidem sine controuersia preposuerunt. Et Plu/
tarchus auctor ē hunc om̄s in cōcionando excelluisse: nōnullorū
etiā sentētia Demosthenē supasse. Propter quod si Hermogenes
Hyperide prestantior foret: Demostheni quoq̄ procul dubio
añponeretur: At hoc ne ip̄e qdem Hermogenes: si ei cōcederetur
acciperet. Sed quanta posset uoce clamaret: dic meliora: Magna
certe res esset: et summa felicitas uel mihi uel cuius alteri: si uiri
illius aut Hyperidis aut Eschyni: aut Andocidi: aut Lycurgi:
aut alterius similis oratoris: satis digne iudicare orōnem possemus
quāuis illi nihil de arte: ex arte uero uel parum uel nihil scriptū
reliquerint: Neq̄ enim hac una re doctrina describitur: neq̄ hoc
tantum eruditionis testimoniū est: Sed fieri potest: ut et q̄ tacet
doctissimus sit: et qui multa aut loquitur aut scribit: rudis atq̄ in/
doctus. An tu existimas eos: qui nostra etate permulta qdem sed
imperite inepteq̄ scripserunt: p̄pterea magnis illis ac sapiētissimis
uiris doctiores eē: quia nullum extat illorū opus? Magni p̄fecto
estimāda foret impudētia atq̄ temeritas: si ita esset. Sed res longe
aliter se habet. Neq̄ enim idcirco Hyperide aut Demosthene
clarior sum orator: q̄ p̄cepta artis rhetorice trado: Absit a nobis
tanta temeritas: Neq̄ Platōi ignorantie dandū est: q̄ disciplinarū
precepta litteris non mandauerit. Im̄probi certe & indocti atq̄
amentis iudicium de maioribus nostris hoc esset. Et Demosthenē
igitur & Hyperidem et reliquos quorū nom̄a ueneramur: quanq̄

nihil de rhetorica arte conscripserint: his tamen fatendum longe
 clarioreſ oratoreſ fuiſſe qui eiſ artiſ precepta tradiderūt. Eadem
 ratione Plato quoq; etſi optimaſ arteſ ac diſciplinaſ in libroſ non
 redegerit: hiſ tamē qui id fecerūt doctior uel certe nō indoctor
 eſſe potuit. Quod ſi operum Ariſtoteliſ omniū ut iam aliquorum
 iacturam feciſſemus: extarētq; ſola opera Theophraſti: Nam hic
 etiā et copioſiſ & ornatuſ q̄ eiſ preceptor: Ariſtoteleſ ſcripſit:
 pleraq; etiam memoratu digna ſuo pte ingenio addidit. non ideo
 preponendū eſſe Ariſtotele Theophraſtū exiſtimareſ: neq; alterū
 maledictiſ proſequereris: Alterū laudibuſ extolleret: quanq̄ pari
 ratione arguere tū poſſet. ubi nūc de diuiſione: ubi de dialectica:
 ubi de rerū natura Ariſtoteliſ libri ſūt: quēadmodū Theophraſti:
 Nec. M. Tulliuſ qui iudicio omniū dono quodam prouidētie
 genituſ dicitur: in quo omneſ uiſeſ ſuaſ eloquentia experiretur: ſi
 familiaribuſ publiciſ ue negotiſ impedituſ rhetoricoſ ad Heren/
 nium nō ſcripſiſſet: idcirco Quintiliano q̄ multa ſcripſit inferior
 haberetur. **S**ed ſatiſ iam hanc partem ut opinor refutaui muſ:
 Nunc illuſtrium auctoru tam grecoru q̄ latinoꝝ de Platone
 iudiciu in mediū afferamuſ. Nec academicoru duntaxat: qui
 a Platone principe platonici nuncupant: ſed etiā peripateticoꝝ:
 hoc eſt eoru qui ſecte Ariſtoteliſ ſtudioſi fuerūt: quod nō leue
 argumentu eſt aduerſuſ hunc calumniatoreſ Platonis. Nemo
 quippe inter eoſ eſt: qui Platonem nō probet: laudet: admiretur:
 et diuinu uirū appellet: preſertim in ea parte philoſophie: que
 eſt de rebus diuiſiſ: in qua pluſ illū ſtudiū conſumpſiſſe exploratū
 eſt: Quin etiam in rebus naturalibuſ nonnulli eoru faciliuſ aliqñ
 Platoni q̄ Ariſtotele conſentire uidentur: Nam in diuiſiſ: et hiſ
 que de primo entiu principio dicuntur: Item in mathematiciſ:
 et oratoriſ: et moraliſ diſcipliniſ: omneſ ſine controuerſia palmā
 tribuunt Platoni: eumq; haud dubie ſequuntur. Itaq; Platonem
 quidem diuinu: Ariſtotelem uero demoniu tam peripatetici q̄
 platonici uocant. quod nomē a demonibuſ ſumptū eſt: quoſ. M.
 Tulliuſ lareſ: Apuleiuſ modo lareſ modo genioſ appellat: Fuit
 apud uetereſ honeſtuſ hoc nomen. quod nunc noſtre religioni
 infeſtuſ eſt: Tantoq; a diuini nomine ſuperabatur: quanto reſ
 naturaleſ diuiſiſ inferioreſ habentur: Nam quoniam Ariſtoteleſ
 reſ naturaleſ orbi lune ſubiectiſ: in q̄buſ demonū genuſ uerſari
 dicebāt optime ac diligentiffie tractauerat: demoniū uocauerūt.

plato diuinus
 Ar. los demon

1
Platonem uero q̄ de rebus diuinis om̄i uacantibus materia: et de
primo uero ac precipuo ente: Tum de rebus mathematicis que
etiā om̄i sequestrata materia considerantur: In primis cōtempla/
tus fuerat: optimis preterea moribus & uirtute claruerat: pecūias:
honores: uoluptates: hūana om̄ia spreuerat. aī m̄ deniq; corporeis
uinculis absolutum euehi ad supernas sedes uoluerat: diuinum esse
dixerūt: Sed qui nam aut quot grecorū illustres auctores huius
rei testimonium prebeant: superuacuum est multis uerbis referre:
Cum grecis q̄dem id notissimum sit: latini aut: q̄bus hec scribimus
uel hinc intelligere facile possint: q̄ hic Platonis calūniator: in/
uidia inquit suos hoc est grecos motos esse: ut Platonē Aristotelē
preferrent: et laude digniorem existimarent. Ceterum ex latinis
audiant duo illa clarissima lumina. M. Tullium Ciceronem: et
aureliū Augustinū: quorū alter gentilis alter in nostra religione
sanctissimus fuit. Et quid isti de Platone predicent: quātam illi
doctrinam: quos mores: quā uite probitatem tribuāt: quomodo
hunc unum preferant om̄ibus: aī m̄ aduertant: Non illi Platonē
reprehendunt: cum Aristotelē laudant: ut aduersarius facit. quasi
laudari unus non possit: nisi alter accusetur: Sed utrūq; p̄ meritis
extollūt: et alterū magis: alterum minus cōmendant: uituperant
neminem: Itaq; M. Tullius Platonem alibi philosophorū deum:
Alibi illorum Homerum appellat: Et alio loco: om̄es inquit: qui
unquā fuerunt magno interuallo excelluit Plato: Item harum
disputationum inuentori et principi longe omnium in dicendo
grauissimo & eloquētissimo Platoni: Et rursus hoc maxime ad/
mirabar Platonē: q̄ in oratoribus irridendis eē ipse orator sūmus
uidebatur. Tum si Iupiter inq̄ lingua humana uti uoluisset: nō
aliter q̄ Plato ipse loqueretur. Quid q̄ Aristotelem laudans: cum
ingenio cunctos illum superasse dixisset: addidit: Platonē semper
excipio. Atqui diuinus uir Augustinus eadē que Cicero: et usdem
fere uerbis: multis in locis de Platone cōmemorat: Merito inquit
Cicero deum inter philosophos Platonem uocat: qui cunctos
philosophos & ingenio et sapientia superauit: Et alibi qui cum
esset atheniensis honesto apud eos loco natus ingenioq; mirabili.
Longe suos condiscipulos preiret: opere preitiū tamē esse putans
si philosophicis disciplinis excelleret: idq; sibi sufficere: seipm̄ simul
et socraticam disciplinam deferens uersus omnē oram: cuius famā
alicuius nobilis scientie percipiēde eum comprehendebat: q̄ longe

lateq; potuit pfectus perrexit. Item alio in loco. Non sine ratōe
platonicos elegi philosophos: quibus cum disputarem: cū ipse Plato
et de ultimo hominis fine: et de diuina natura melius ceteris phi/
losophis dixerit: ad hec ex sententia Labeonis semideum Platonē
appellat: deo quidem inferiorem: sed homīe superiorē: Et rursus
Aristoteles inquit Platonis auditor summo ingenio fuit: sapiētia
tamen Platone inferior. Quid ego nunc Quintilianum cōmemo/
rem? cuius uerba hec sunt. Philosophorum quis dubitet Platonē
esse precipuum? siue acumine differendi: siue eloquendi facultate
diuina quadā & homerica. Multum enim supra prosam orōnem
et quā greci pedestrē uocant surgit: ut mihi nō hominis ingenio:
sed quodam delphico uideatur oraculo instinctus. Quid Plinius:
quid Apuleium adducam? qui multis in locis non modo uitam &
mores et sapientiam Platonis laudant: extollunt: admirant: Sed
etiam plenam illam orationem similem niuib; hibernis: crebram:
assiduam: largam: postremo diuinam atq; celestem? Multa sane
in hunc modum tum apud philosophos: tum apud ceteros latine
lingue ueteres auctores repperiuntur: Ex quibus constat quale
latinorum de Platone iudicium fuerit. Quid autē greci senserint:
inprimis ab ipso Aristotele licet intelligere. Hic cū in problema/
tibus quereretur: cur hi q in philosophia uel poetica uel liberalibus
disciplinis: uel etiā reipub. administratiōe claruerūt: melancholici
fuerint: postq̄ enumeratis plerisq; antiquis ad iuniores descendit:
Empedoclis: et Platonis & Socratis exemplo usus est. Quin etiam
preclaram orationem de laudibus Platonis conscripsit: ut Olym/
pidorus refert. Et in elegis ad Eudemū hec de Platone cecinit.
Cecropis ad claras uenerat usq; domos
Dulcis amicitie mox illi condidit aram
Quē laudare nephas ora pphana foret.
Qui solus: uita: doctrina moribus: ore
Admonuit cunctos: et momumenta dedit
Vt uirtute queant felicem ducere uitam
Nulla ferent talem sedā futura uirum.
Demosthenes uero qui Platonis discipulus fuit: scribens ad Hera/
cleodorum quendam condiscipulum suum: atq; eū reprehendens
q postq̄ Platonē audierat: negligeret bonas artes: et uitam parū
honeste duceret. Nōne inq̄t erubescis ea negligere que a Platōe
accepisti? Idem cum antipatrum fugeret: Archie blandis uerbis

Melancholici

se ei uitam seruaturum pollicenti: Absit inquit: ut uiuere turpiter
malim q̄ honeste mori: Postq̄ Xenocratem & Platonem de im/
mortalitate animi differentes audiui. Philiscus quoq; Lycurgi
oratoris uitā describēs: Magnus uir inq̄ fuit Lycurgus: multa q;
sunt ab eo gesta preclare: que facere nemo potuisset: q̄ non fuisset
Platonis auditor. Hec sunt que de Platōe tanti tamq; excellētes
uiri sensere. At nouus hic reprehēsor: ne puero q̄dem: qui uix p̄ma
elemēta degustarit doctiorem existimat Platonē fuisse: et tamē
Aristotelis gloriam augere se putat: comparans eū homini ut ip̄e
op̄iatur rudi atq; indocto. Enī uero nimia calūniandi auditate
obcecatus dicat nō animaduertit. nec intelligit scripta sua ne ue/
risimilia q̄dem esse: nec aliquo mō sibi constare. Quippe Socratē
lenonem: Aristidē iniquū facit. Tot preterea tam temere: inepte:
inconstanter: absq; nullo ordine maledicta profert: ut quodam
quasi morbo improbitatis eum mere omnia uideatur: Instar eorū
qui aduersa ualitudine laborantes: nihil cibi stomacho retinent.
Verum dignus certe est cui ob hanc unam rem gratias agamus:
si q̄dem tam importuna tāq; audaci et p̄terua lingua in Platonē
inuectus est: ut manifestum omnib; fecerit: se non aliquo iudicio
recto: Sed temerario quodam impetu in tantam uerborum ob/
scenitatem prorupisse. Prestat enim ut Fauorinus inq̄ grauitate
et supra modum uituperari: q̄ exigue frigideq; laudari: quoniam
qui maledicit & uituperat quanto id acerbius facit: tanto magis
se iniquum inimicumq; ostendit: et propterea nō meretur fidem:
Sed qui ieiune atq; exigue laudat. amicus q̄dem uidetur esse eius
quē laudat: Sed a causa destituit: et nihil quod uere laudari possit
inuenire: Atqui si Aristotelem. ut certe dignum est laudemus atq;
admiremur: Non propterea Platonis glorie aliquid detrahimus:
imo si recte iudicetur eam potius augemus. Quāuis enim agende
Aristoteli gratie sūt: pro tot operū beneficiis: que nobis & poste/
ritati reliquit: Non minores tamen agende sunt Platoni: q̄ ut id
p̄stare Aristoteles posset effecit. Scilicet ille talē nobis Aristotelē
reddidit: ille ingenium eius coluit: ille eum omnib; disciplinis or/
nauit: illo uno preceptore usus est Aristoteles: illū non q̄nquēnio
aut decennio: sed uiginti continuis annis audiuit: Nam qui semē
ut Demosthenes ait terre cōmittit: is causa est ut fruges oriantur:
Quomodo autem potuisset Aristoteles prestantis uir ingenu tot
annos Platonem audire: nisi fructum se percipere maximum ex

xx. annis platonē
audiuit. Az. lib.

Platonis doctrina sensisset? Nisi Platonis scientiam probandam:
expetendamque duxisset. Etenim hoc ne aduersarius quidem negare
ausit Aristotelem quum medio spatio Platonem audiret: melius quod
ego quod ipse quod ceteri omnes potuisse de Platonis scientia iudicare: non
litteris quibusdam inanimatis ut nos facimus: sed uoce ipsius Pla/
tonis uiui atque presentis. Nec tamen destitit ab inceptis: nec spreto
Platone tanquam rudi & indocto scholam eius deseruit: Sed per/
seuerauit audiendo eum: et doctrinam eius admirando: quam tu
contemnis atque irrides homo potius ab aliis irridendus. Aristoteles
igitur et si talis erat: ut domum eius studiosissimi lectoris sedem
Plato appellaret: Et cum aliquando eum cum Xenocrate conferret:
hunc quidem calcaribus: illum uero freno diceretur indigere: Tanto
erat ingenui acuminis peditus: tamen uiginti integris annis Pla/
tonem audiuit: eoque uno preceptore usus est: preterquam quod Socratem
triennio admodum adolescens audierat: antequam se ad Platonis gym/
nasium conferret: Neque dici potest propterea tantum temporis
Aristotelem in audiendo Platone consumsisse: quod ea tempestate
sine libris doceri mos erat: quum e contrario experiamur maiori
facilitate: quamuis artem sine libris: quam cum libris percipi posse. Multa
sunt enim: que cum libris magno studio ac labore queramus: aut
nunquam aut uix tandem inuenimus: At preceptoris uoce celerrime
apertissimeque accipimus: Natura etiam ita comparatum est: ut
que sine scriptis audimus: continue memorie commendamus: eamque
ne forte obliuio subrepat: assidua meditatione exerceamus: Ma/
iorque fiat in hunc modum breui tempore profectus: quam si indiem ut
fit distulerimus: Sperando posse quum libuerit ea que in libris
seruantur repetere: Itaque tanta in audiendo mora non librorum
inopiam significat: Sed doctrine magnitudinem: quam nisi longo
temporis interuallo assequi non licebat. Hec igitur non ignorantie
Platonis: Sed singularis doctrine ac sapientie argumenta sunt:
modo equi sint iudices: nec instar aduersarii sine ratione huc atque
illuc: prout fert animi libido ferantur. Ergo laudandus est Theo/
phrastus: quod multo plura: nec deteriora: quam eius preceptor Aristoteles
scripsit: sed magis laudandus Aristoteles: etiam si nulli eius libri
extarent: modo constet eum Theophrasti preceptorem fuisse:
Maxime autem omnium laudandus admirandusque Plato: magnus
Aristotelis preceptor: et doctrine illius parens: quando etiam nullum
disciplinarum eius uestigium superesset. quam Platoni iure optimo

quod libris doceri
p. libris doceri

tribui debet: que Aristoteles scripsit: Siquidem ut ita Aristoteles
scriberet ille auctor fuit. His itaq; hunc in modum expositis: su-
perest: ut ex paucissimis Platonis operibus: in quibus differentem
Socratem facit: precipue quidem de moribus: de quibus disputare
Socrates frequentissime solebat: Interdum etiam de ceteris disciplinis:
quod excellens in omni doctrine genere Plato fuerit: ostendamus. quod
quod breuius potero. et licebit expediā. Sed de grammaticae disciplina
neque aduersarius contendit: neque nos plura dicere est necesse. Vnus
enim sermo illius qui Cratylus inscribitur: Satis superque est ad expri-
mendum: qualis Plato grammaticus fuerit. In quo longe melius
quam Prodicus de significationibus ac diuisionibus nominum inuestigauit:
et quemadmodum res ratione nature sue nominari deberent: edocuit:
Atqui aduersarius ipse nolens fortasse atque inuitus hoc idem probat.
Nam cum ornatum atque elegantiam orationis tribuat Platoni:
hisque omnes: qui unquam fuerunt aut sunt: aut in posterum erunt
scriptores: longo post se interuallo reliquisse fateatur: Profecto
necesse est: ut et delectum uocabulorum concedat: et structuram
orationis: et eorum que a poetis ac ceteris scriptoribus dicuntur
usum atque eruditionem. Nec pauca certe huiusmodi uidere apud
Platonem licet: que partim inserit: partim elegantissime exponit.
Nam formas: modos: figuras: quibus ambitus orationis perficitur:
cuius rei cura imprimis ad grammaticos pertinet: si dixerō Platonē
tenuisse: ridiculum uideatur. Quod uero artis rhetorice ignarum
hunc fuisse aduersarius scribit: an ita sit uideamus. Nunquam Pla-
tonem de rhetorice disciplina: aut eius aliqua parte loquutum
asserit: et genus dicendi: quo usus fuit simplex esse: et natura potius
quam arte contextum. Enimuero noluisse Platonem de arte dicendi
communi more perscribere: quamuis posset: iam supra diximus et
neminem hoc preter aduersarium latet. Iam enim et Gorgias: et
Thucydides: et Antiphon: atque etiam Lysias & Isocrates: ut Plutarchus
inuitis decem oratorum refert precepta rhetorice artis ediderant:
quos imitari & suo ingenio pleraque addere: facile potuisset: sed
id neglexit: oratorum tamen preceptor diligentissimus fuit: et id
munus: ut philosophum decebat: exercuit: Iseus. Eschines. Demos-
thenes. Lycurgus. Hyperides. excellentissimi oratores Plutarcho
teste discipuli Platonis fuerunt: et doctrina eius ad orandum pluri-
mum proficere: quemadmodum ipse: non ceteri illius etatis preceptores
docere soliti erant. quod si qua etiam precepta uere oratorie facultatis

ex Platonis libris haurire cupimus: nouissimā eius dialogi partem legamus: qui phedrus inscribitur. quo loco breuiter de his: que in oratoria: maxima ac precipua sunt explicat. Hec enim sunt que benedicendi facultatem perficiunt: et que si dempseris nihil aliud erit q̄ usus experti ratiois: quē admodū in Gorgia quē aduersarius reprehendit latius improbatur. Quod enim maxime persuasionē inducat: quam constat finem esse rhetorice: non exordium est: nō narratio: non diuisio: non argumentatio: nō repetitio: non peroratio: nō exornatio: non elocutio: nō sunt hec in oratoria arte precipua: non his acqritur ille finis: ut apte ad p̄suationē dicatur: nec ista summus uir Plato ignorauit: Siquidem multo etiam indoctiores hec sciunt: sed iuuant ista sane cum recte disponūtur: Parum tamē afferunt utilitatis: nisi ea adsint: que precipua sunt ad benedicendum: et que persuadere maxime possunt. Hec autē sunt: similitudines rerū ac dissimilitudines recte cognoscere: nusq̄ in his errare: quod peracuti ingenii est: Rerū bonarū: honestarū: uerarum naturam nosse: et his accōmodare rationem. que sequit̄: ut q̄ celerrime animaduertamus ad quod genus referatur quod dicturi sumus: neq̄ eius definitionem ignoremus: multa in unum recte colligere: unum in plura diuidere possimus: et que oratio quibus auditoribus conueniat: aut non conueniat intelligamus. Hec sunt que imprimis uerum oratorem constituunt: Hec tanq̄ summa atq̄ precipua capita eius discipline tradita sūt: ab Aristotele in libris quos de arte rhetorica scripsit. Quibus longe ceteros qui ante eum scripserant antecellit. Cum enim et auditores & res quoad eius fieri poterat diuisisset: quibusq̄ et de q̄bus suaderetur: qui hominum mores essent: que cuiq̄ persuadendi rationes accōmodarentur diffusius explicasset tum precepit: ut uarie ageretur: et alie aliis auditoribus rebusq̄ orōnes adhiberent̄: Quapropter laudatur passim ab omnibus: non alios in hoc rhetores: sed solum Platonem sequutus. Siquidem probemiorum quoq̄ artificium improbat: quasi fraudem quādam orationis & iudiciū corruptelā. Que igitur ab Aristotele pluribus uerbis explicata sunt: in his presertim rhetorice partibus: in q̄bus maxime ab omnibus p̄batur: Vide obsecro q̄ breuiter simul & perfecte Plato in eo quem supra diximus sermōe tradiderit. ¶ Socrates. His ne in rebus error eueit inter quas multū interest an in his inter quas parum? ¶ Phedrus. In his certe inter quas parū. ¶ Socrates. At paulatim p̄grediens

potius in contrariū deueniens q̄ summam. : Phedrus. ¶ Ita est.
¶ Socrates. ¶ Oportet igitur eum qui decepturus est alium: et
minime ip̄e decipi uelit: nosse similitudinē rerū ac dissimilitudinē.
¶ Phedrus. : Profecto. ¶ Socrates. : An igitur qui rei ueritatem
ignorat: similitudinem eius uel paruam uel magnam dignoscere
in ceteris poterit? ¶ Phe. : Minime. ¶ Socra. : Ergo qui preter
ueritatem aliquid opinantes falluntur: eos p̄ similitudinē aliquā
ad hūc labi errorē p̄spicuū est. : Phe. : Quidni. ¶ Soc. : Nunq̄
igitur arte quispiam poterit uel transferre aliquem uel paulatim
per similitudinem a ueritate: in contrariumq̄ deducere uel ipse
deuitare: nisi norit: quid queq̄ res sit? : Phe. : Nunquā. ¶ Socr.
Ergo dicendi artem o amice ridiculam quandam rem & rationis
expertem exercet: qui ueritatem ignorat & opinionibus ducitur.
Et paulo post. ¶ Socrates. ¶ Qui igitur artem orandi exercere
statuerit primum hec recte debet diuidere: atq̄ animo concipere
formulam quandam indicem utriusq̄ generis: in quo falli et non
falli multitudinē necesse sit. ¶ Phedrus. Perpulchram certe o So/
crates is formulam concipiet qui id negliget. ¶ Socrates. ¶ Tum:
ut reor: ubi ad singula uenerit: ne quid lateat eū oportet: Sed qđ
dicturus est q̄celerrime animaduertat ad utrum genus referatur.
Et paulo post. ¶ Socra. Equidem cetera quasi per ludū acta
iam a nobis fateor. Sed duorum que diximus generū siquis arte
comprehendere ualeat: profecto pulcherrimum sit. ¶ Phedrus.
Quorum inquis? ¶ Socra. ¶ Ad unam speciem respiciendo colli/
gere que uarie sunt dispersa: et quodlibet de quocūq̄ dicere uelis:
definitione declarare. Quēadmodum de amore quid sit modo a
nobis definitum fuit: siue bene siue male: Tamen certum illud
sibiq̄ consentiens ob eam rem ita statuendum censuimus. ¶ Phe.
¶ Alterum uero genus quod nam est o Socrates? ¶ Socrates. ¶ Ve
rursus p̄ singula possis quasi articulatim secare: que suapte natura
constant: nec membrum frangere ullum in star inepti coqui. Sed
ut modo utraq̄ pars disputationis nostre demētem: unā quādam
cōmunem sibi speciem accepit: quā digerendo uenit ad propriam:
Nam ut ex eodē corpore partes duplices eiusdem noī dependēt:
quarū dextre altere: altere sinistre uocantur: Sic demētie genus:
tanq̄ unam speciem: Pars disputationis nostre utraq̄ existimauit:
quippe altera partem secans sinistram & resecans: nō ante destitit:
q̄ uitiosum quēdam amorem compererit: quē maledictis optimo

iure infectata est: Altera uero cū nos in dextram furoris partem deduxisset: nomine quidem eodem: sed diuinum quēdam amorem reperit: quem tanquā rerum summe bonarum causam laudauit.

Phedrus. **V**erissima loqueris. **S**ocrates. **H**arum ego mihi Phedre diuisionum collectionumq; semper cupidissimus fui: quo recte loqui possem atq; intelligere: Quin etiam siquādo aliquem sua natura arbitror ad unum & plura posse respicere: huius libens uestigia: tanq̃ diui cuiusdam sequor: atq; eos qui id agere possūt: Recte ne an nō appellem deus scit: soleo tamē adhuc dialecticos appellare. Sed nunc eos: qui ex te & Lysia didicerūt dicas uelim: quo nam appellare nomine oporteat. Hoc ne illud est: ars & facultas dicendi: cuius usu Trasimachus: atq; alii pleriq; et docti ipsi euaserunt: et alios doctos faciunt: qui dona eis ferre tanq̃ regibus sustinent? Sint sane uiri isti regū. certe indocti sunt eorum rerum de quibus rogas. Sed hoc genus si dialecticū uoces: recte meo iudicio uideberis nominare. Rhetoricum autem illud adhuc nos fugere mihi uidetur.

Phedrus. **Q**uemadmodum inquis? **S**ocrates. Num res ulla grauis honestaq; eē potest: que his que mō diximus uacer: et tamen arte accipiat? Profecto non est id aut tibi aut mihi contemnendum: sed dicendum quid nam sit reliquum illud oratorie facultatis.

Phedrus. **P**ermulta qdem o Socrates sūt: ea scilicet: que in libris de arte dicendi continentur.

Socrates. Perpulchre mihi in memoriam reuocasti. Exordium ut opinor primum est: quod orationis idoneum principium sit. hoc ne dicas esse illū artis splēdorem?

Phedrus. **I**ta. **S**ocrates. **S**ecūdam narrationem: quā mox testimonia sequantur: tertiū argumenta: quartum probabilia. Tum quam probationē & approbationē appellat egregius eloquentie antistes Byzantius ille uir.

Phedrus. **T**heodorum ne optimū uirum dicas? **S**ocrates. **P**rofecto. **C**oargutionē item & redargutionē tum in accusando: tum etiā in defendendo. Atqui prestantem uirum Euenum Parium quam ob rem in medium non adducimus: qui primus subdeclarationem inuēit: et sociam laudationem. Sunt qui eum sociam quoq; uituperationem carmine cecinisse dicāt memorie gratia.

Phedrus. **D**octi uiri officiū exercuit. **S**ocrates. **T**isiam uero & Gorgiam ueluti otiosos sinemus qui probabilia ueris antepone da esse duxerunt: quiq; dicendi ui fieri dixere: ut que parua sunt magna et que magna parua uideātur: et noua etiam uetusta: et uetusta

1
noua. Ad hec breuitatē dicendi: et nimā plixitatem de qbuscunq;
rebus inuenerunt: que cū Prodicus me referente aliquā audiuiſſet:
ſubriſit: et ſe unum inueniſſe dixit modum dicendi: eumq; eſſe ut
neq; prolixa neq; breuiſ oratio ſit ſed mediocriſ. ¶ Phedruſ. ¶ Sa/
pientiſſime ille quidem. ¶ Socrateſ. ¶ Nec certe Hippiaſ ſilenti
pretereunduſ eſt. cuiuſ ſententiā hoſpeſ eiuſ Elenſiſ ut ego ex/
iſtimo comprobauit. ¶ Phedruſ. ¶ Nequaq;. ¶ Socrateſ. ¶ Poli/
aūt ſcholam quibuſ uerbiſ digne proſequemur? qui replicationē
et ſententiā: et ſimilitudinē inuenit: et Lycimnea nomina: que
Lycimno amico dono dedit ad elegātiorē carminiſ cōpoſitionē.
¶ Phedruſ. ¶ Protagorea uero illa o Socrateſ nonne huiuſmodi
fuerunt. ¶ Socrateſ. ¶ Rectitudineſ quedam uerborū illa fuere
o adoleſcentſ atq; alia et multa & pulchra. Sed commiſerationiſ
ac deprecationiſ artibuſ ad ſenectutē: ſiue paupertatem accom/
modatiſ plurimum mihi ualuiſſe uidetur Chalcodonenſiſ: qui et
inflammare ad iram animoſ: et ſedare mulcendo ut ille dicere ſo/
lebat carminibuſ ſuiſ plurimū potuit. calumniā etia & moliri et
tollere: quotienſ oporteret edoctuſ. De fine uero oratōiſ cōuenit
inter omneſ: quem alii repetitionē: alii alio modo appellant.
¶ Phedruſ. ¶ Redigere ne ſummatim in auditorum memoriā
ſingula dicta extrema orōne dicuſ? ¶ So. ¶ Hoc dico. ¶ Phedr.
¶ Et ſiquid preterea habet quod de arte exponaſ cupio audire.
¶ Et ruruſ Phedruſ. ¶ Sed aſ ueri oratoriſ & ad perſuadendum
idonei unde: aut quo pacto acquiri poteſt? ¶ Socrateſ. ¶ Fieri
qdem poſſe: ut poteſtaſ certandi abſolute acquiratur cōſentaneū
eſt: et fortāſſe neceſſariū ita hoc eē ut cetera: Sed ſi ita cōtigerit:
ut dote ipſiuſ nature ad dicendum idoneuſ ſiſ: euadeſ proſecto in/
clarū oratoreſ: ſi doctrinā exercitationēq; addideriſ. q ſiquo
ex iſ carueriſ: eodem te imperfectum eſſe neceſſe erit. Quantum
aūt ei uſ rei artem attingit: non qua Lyſiaſ & Traſimachuſ ducūt:
hac uia meo iudicio incedit. ¶ Phedruſ. ¶ At qua nam uia? ¶ So.
¶ Pericleſ omnium oratorum perfectiſſimuſ fuiſſe iure optimo
uidetur o Phedre. ¶ Phedruſ. ¶ Quo pacto? ¶ Socrateſ. ¶ Omneſ
excellentioreſ arteſ tum ratione diſſerendi: tum cognitiōe rerum
naturalium egent. Hinc enim trahi poſſe uidetur illa excellentia
rationiſ: et perfecta rerum omniū cognitiō: qua Pericleſ ingeniū
ſuum excoluit. Cum enim ſe ad Anaxagoram uirū doctiſſimum
contuliſſet: naturaliū rerū rationeſ abunde ſibi hauſit: naturamq;

mentis atq; dementie percepit: de quibus disputare plurimum
Anaxagoras solebat: unde ad artem dicendi trahere quantum ei
comodum foret facile potuit. ¶ Phedrus. ¶ Quomodo hoc dicis?
¶ Socrates. ¶ Eadē artis medicine: que rhetorice ratio est. ¶ Phe.
¶ Quo pacto? ¶ Socrates. ¶ Vtrāq; arte: naturam diuidi oportet.
Corpis altera: altera animi: si uelis nō usu duntaxat & experimētis:
sed etiam artis ratione: medicamentis cibisq; adhibitis ualitudinem
et uires addere corpori: Oratione autē & offitio debito uirtutem
et quam placuerit persuasionem animo mandare. ¶ Phedrus.
Consentaneum esse uidetur o Socrates. ¶ Socrates. ¶ Animi itaq;
naturā ut digne itelligas putas ne fieri posse sine totius natura?
¶ Phedrus. ¶ Ego uero ne corporis quidem sine uia ista & ratione:
modo Hippocrati adhibēda fides sit. ¶ Socrates. ¶ Recte qdem
Hippocrates: sed an ratio cū eo consentiat perscrutandū. ¶ Phe.
¶ Assentior. ¶ Socrates. ¶ De natura igitur quid nam & Hippo/
crates & uera ratio dicat: parumper cogita. Nonne ita de natura
cuiuscunq; rei aduertendum est? Primo utrum simplex an mul/
tiplex sit id cuius artem: et ipsi tenere cupimus: et alios artifices
facere. Tum si simplex est uis eius considerari debet: que nam ad
agendum patiendum ue sit: et si pluribus speciebus constat: quod
in uno: idem in singulis inspicendum: quod ipsum afficere aut
affici possit. ¶ Phedrus. ¶ Agēdum ita uidetur o Socrates & qdem
doctrinam: que his priuata sit: gressui hominis cecū q̄ simillimam
arbitror. ¶ Socrates. ¶ At uero qui arte quicq; exercet: non ceco
aut surdo similis est: sed patet: ut si quis arte cuiq; afferat orationē:
naturam eius diligēter explicare debet: cui affert: id uero animus
est. ¶ Phedrus. ¶ Quid ni? ¶ Socrates. ¶ Ergo res omīs eo tendit
ut persuasionē in animo facere conemur: ita ne? ¶ Phedrus. ¶ Ita
est. ¶ Socrates. ¶ Constat igit ut siue Trasimachus: siue quis alius
artem dicendi tradere uelit: primum scribere diligēter debeat atq;
efficere: ut perspicui animus possit: utrum unum ac simile sit: an pro
corporis forma multiplex habeatur. Hoc ē enim quod dicimus
naturam ostendere. ¶ Phedrus. ¶ Prorsus. ¶ Socrates. ¶ Mox id
explicare quo quid afficere: uel affici possit. ¶ Phedrus. ¶ Quid
ni? ¶ Socrates. ¶ Tum tertio loco: cū genera dicendi: et animorū
affectus digesserit: exponere causas omnis accomodando singula
singulis: docendoq; quis animus: quibus rationibus: quā ob causam:
aut persuadetur: aut non persuadetur. ¶ Phedrus. ¶ Pulcherrime

1
sic ageretur. ¶ Socrates. Aliter nunquā sane aut hec res aut ulla
alia uel scribi uel dici posset. Atqui nunc de arte dicendi scribunt:
quos tu audiisti: callidi admodum uersutiq; sunt: Quamobrem
cum pulcherrime docere de animo sciant: nescire dissimulant: et
ultra bona sua occultant. Verum nisi ita dicant & scribant: nos
arte quicquā ab his scribi: nequaquā credere debemus. ¶ Phedrus.
¶ Quis nam iste est modus? ¶ Socrates. ¶ Equidem uerba ipsa et
nomina rerum. haud facile dixerim. Sed quomō scribere debeat:
qui artifex est: quātum in me erit exponam. ¶ Phedrus. ¶ Perge.
¶ Socrates. ¶ Cum ipsa dicendi facultas moderatio animi sit: quot
sint animorū genera scire eū necesse est: qui in dicendo proficere
uelit. Sunt autē tot & tot: et talia aut talia. Vnde fit ut hominū
alii tales: tales alii habeantur. His itaq; sic definitis genera quoq;
dicendi: tot ac tot: et unūquodq; tale statui oportet: Tales igitur
homines: tali genere dicendi ob hanc causam ad rem talem facile
tibi obtemperant: qui autem talem ob causam. difficile. Hec cum
satis quispiam intellexerit: mox in agendo percipere cū gerūtur:
et arguto sensu iudicio posse assequi. licet uel existimare se non/
dum plus scire: quā tum acceperit: cum a preceptore docebatur.
Cum uero quibus quis pareat norit: et presentem possit agnoscere:
Sibiq; ostendere hunc esse: et hanc esse illam naturam: de qua tū
sermo habeatur: ideoq; tunc ei presenti dandam operam esse: et
afferendam hanc: ad hunc modum orationem: cum inquam hec
omnia fuerit affecutus: additis etiā dicendi tacendiq; occasiōibus:
et breuitatis: et cōmiserationis: et amplificationis: et omnium deniq;
que didicerit generum dicendi opportunitate plene atq; perfecte
cognita: huic ars cognita iam est. prius autem minime. Sed quo/
cunq; ex his caruerit aliquis. cum aut orat: aut docet: aut scribit:
et tamen agere se ex arte dicat: huic qui non crediderit: rectius
iudicabit. ¶ His uerbis Plato precipuam artis rhetorice partem
breuiter explicauit: quam Aristoteles: uix longa oratiōe potuit
expedire. Ex quo palam fit: an aduersarius Platoni iure obuiat
loquacitatem: cum tam paucis complexus omnia fuerit: que Aris/
toteles diu scribendo laborauit. Norat hic omnium maxime et
tempus. et modum oratiōis. Longior est interdum cū in dialogis
aliqua re proposita: non nisi pluribus cogi potest: qui respondet
assentire: Interim uero quā breuissimus est: dum rem aliquā definiri
oportet & scientie ut ita dicam: puncto complecti. Quippe ne

Aristoteles qdem reprehendendus est: q̄ plyxius artem tractarit:
dum particulatim de his differuit: que et mundum scripta habe/
bantur: et cognitu erant necessaria. Habet suū unūquodq; genus
dicendi modum: atq; is aptissime agit: qui modo longior: modo
breuior est pro rerum temporum ue ratioe. Demosthenis qdem
apud grecos: apud latinos uero Cicerōis ea oratio optima fertur
esse que maxima. et certe ut alie bone res: ita bonus liber melior
quisq; est: quo maior. Breuitas itaq; eatenus custodienda est: qua/
tenus causa permittit. Alioqn preuaricatio esset transire dicenda:
uel cursum & breuiter attingere: que inculcāda eēnt et repetēda.
Num si quis etiam peripateticorum: quod facere hac tempestate
disputantes consueuerunt: cum re aliqua proposita syllogismum
protulerit: si ad eum qui uel prime uel secūde propositioni con/
tradixerit: respondere atq; aliis syllogismis: tum propositum suum
tueri: tū aduersari rationes soluere uoluerit: Idq; tam diu fecerit:
quoad soluendi: obuciēdiq; facultas detur: nō modo nō breuior:
sed multo longior q̄ apud Platonem sit: disputatio protrahetur?
Neq; tamen perfici propositum poterit: nouis semp obiectioni/
bus adductis: siquidem externe orationi: instantiam semp afferri
posse: auctor est Aristoteles. Atqui Plato cum imprimū aduersariū
coegit: omnibus que preposita fuerant assentiri: quod pluribus
uerbis fieri necessarium est: tum affert conclusionem: Sed qua ui/
dicendi: quo splendore uerborum: qua sententiarum copia: qua
demonstrandipbandi ue ratione: siue a natura ducat argumentū:
siue a notione communi: siue ab exemplo: quo etiā multitudinē:
capiat: et doctos teneat atq; indoctos: Nec ullam orationis am/
biguitatem relinquat? Quantum etiam fructum usumq; rerum
commodissimarum auditoribus prebet? Quid eloquentiam eius
et dicendi copiam memorem? quam te non pudet loquacitatem
appellare? Nullum profecto in eius sermōibus uerbum est: quod
non magnum aliquid significet: et plurimum prestat utilitatis.
Quod si rhetorice finis persuasio est: hec autē quomodo optime
fiat Plato tradidit: Vtq; Aristoteles: que a se didicerat conscribere
posset auctor fuit: quo iure inuehi in eū potes: tanquā oratorie
artis ignarum? Fuerunt fortasse nonnulli: qui cum aliis quomō
persuaderi posset: precepissent: Id tamen ipi prestare nequaquā
potuerunt. Sed Plato et precepit optime: et que preceperat egit
egregie: Conuenit sane inter om̄s: solo contradicente aduersario:

1
neminem in persuadendo Platone prestantiorem fuisse. Neminē
tam apte distincte orate copioseque dixisse: quis machinas pla/
tonice orationis euadere potest? Quis eius artificio resistere: quo/
minus uictus prostratusque discedat? Corruunt aduersarii quasi
uertigine capitis: et oculorum caligine capti obmutescunt: atque
ut Menon ait: quasi quodam stupore obtorpescent: Protagoras.
Hippias. Prodicus. Gorgias. Polus. Menon. Eutipbron et qui/
cunque alii cum Platone decertant: multum diuque dilapsi: et sibi
parum constantes: ac pugnantiā dicentes: demum inaudita quadā
dicendi ut superati consentiunt. Vnus inquit aduersarius: idemque
semper est Platonis stilus: ubique sui similis: natura factus non arte.
Fateor. philosophus enim Plato erat & philosophiē uerus ubique
professor: Siue de rebus diuinis: et a materia separatis: Siue de re/
bus naturalibus: siue de moribus: siue de religione: aut de republica:
aut de differēdi orandi uel facultate: aut de alia quacūque re agat:
morem philosophi seruat: et ab eius officio nunquā discedit. De
omni materia ita tractat: ut ueritatem cuiusque rei: essentiam: ho/
nestatem inuestiget ac contempletur. Hoc enim precipuum phi/
losophantis munus est: indagatio: atque inuentio ueritatis. Haec
uera philosophia ē. Huius rei amore ac studio philosophi nomē
inuentum est. Huius ubique Plato studiosus atque audax indaga/
tor fuit. Huius limites seruauit ut debuit: cum de rebus diuinis
hūanisque differeret. Quod ab Aristotele quoque Platonis discipulo
accuratissime seruatum est. Sed aduersarius non minus Aristotelis
characterem: quam Platonis ignorat: Hoc igitur damnat quod simili
modo de rebus similibus Plato scripserit. At ille hoc ipsum optat:
eadē semper de eisdem rebus dicere posse: Ergo etiā de similibus
simili modo: et non modo hoc: modo illud: de eadem re opinari.
Simplex enim ueritatis ratio: atque oratio est. Nec fieri potest: ut
dum uarie quis de eadem re opinatur & dicit: Non falsa etiam et
sibi inuicem repugnantia sentiat: Sed Plato ueram ubique rerum
rationem: et genus modumque dicendi aptum secutus: nihil sibi dis/
simile: aut diuersum cōtingere passus est. Neque uero aduersarius
negabit simile dicendi genus similibus rebus deberi: cū uariis dicat
uariū esse tribuendum. Ita enim natura comparatum est: ut si
uariū uariis tribuitur: idem quoque eisdem uideatur tribui oportere.
Quod si Plato quantum in unaquaque re esset ueritatis: ut philo/
sophum decebat: inuestigauit atque disseruit: Constat non fucato

quodam dicendi genere uti eum debuisse: non lasciuo: pumicato:
populari: superbo: theatri: sed graui: modesto: honesto: equali:
leni: quieto: dilucido cum dignitate & ornamentis cōuenientibus
ueritati ac studio philosophie. que certe nemo unquam Platone
perfectius est affecutus: quo cum nemo unquā oratione conten/
dere ausus fuit. Probat hoc. ut ceteros omittam. M. Tullius uir
doctrina & eloquentia insignis: Mollis est inquit oratio philoso/
phoꝝ & umbratilis: nec sentētis nec uerbis istructa popularibus:
nec iūcta numeris: sed soluta liberius: nihil atrox: nihil mutabile:
nihil astutum: casta: uerecūda: uirgo incorrupta quodammodo.
Itaq; sermo potius q̃ oratio dicitur: Verum aduersarius an hec ad
laudem Platonis ascribi debeant ignarus: sermonem eius iudicat
naturali pulchritudine: nō arte aut studio: aut cultu aliquo cō/
paratum. Quod tamen ip̃e naturale appellat: id. Mar. Tullius
clarissimus uerborum suorum luminibus philosophis tribuit.
Simplex enim uniformeq; genus dicendi potius a natura q̃ ab
arte proficisci: contra autem: uarium: et pro rerum discrimine se
immutans arte non natura institutum aduersarius significat.
Tam et si multi quoq; Platonis equales: uiri singulari doctrina
predicti: diuinum platonice orationis ornatum admirantes: non
naturalem: sed arte studioq; acquisitū dixerūt: adeoq; et delectū
uerborum: et rationem compositionis illi cure fuisse: Vt sepe nu/
mero eadem scripta mutarit atq; rescripserit demptis aliis: aliis
additis: ut pectore a se scripta diceretur. Cuius rei argumentū est:
q̃ post eius mortē: exordium librorum quos de republica scrip/
serat: bis terq; scriptum inseris inuentum esse. Diogenes Laertius
refert. Cui procul dubio plus fidei adhiberi q̃ aduersario debet. q̃
si insito quodam nature beneficio ita Plato locutus est: ut nemo
unquam uel summo adhibito studio attingere eloquentiam eius
potuerit: quod certe aduersarius fatetur: cur diuino illum ingenio
fuisse non iure existimemus? Si uero: arte: studio: uigilantia eo
processit: quo nemo adhuc potuit peruenire: quis rursus tantam
ingenii uim non admiretur: qua mortales omnes in dicendo fa/
cile superarit? Sed parum hec uidet aduersarius. Aristotelē uero
uaro stilo usum fuisse scribit: quod plane falsum est. et si uerum
esset: nihil laudis aut glorie afferret Aristoteli. Siquidem is quoq;
eodem ubiq; dicendi genere usus est: Rebus de quibus tractauit
accommodato: quanq̃ interdum apertior est: interdum obscurior:

1
Sive pro rerū difficultate: seu ne passim quibuscunq; hominibus
grauissime philosophie rationes patefierent. Semper tamē seruat
quietum illud et remissum: et ad docendum idoneū genus dicendi
sine ulla exornatione: Nam siquid forte elegantius ad Alexan/
drum aut alibi scripsit: id perbreue fuit. Nec Plato huiusmodi
ornamentis caruit. Quippe omnes eius de republica libri pleni
sunt incredibili quadam dicendi suauitate. Exordia Phedonis:
Timaei: Parmenidis: Critiae diuino quodam ornatu scripta le/
guntur. Totus Gorgias eloquentia surgit: et miram quandam
affert legentibus uoluptatem. Vbicunq; demum subiecti materia
patitur: quo mō aliquid pulchrius: aut iocundius: aut splendidius:
aut magnificentius dici potest: q̄ Plato dixerit: ut mihi uideatur
quod paulo ante ex. M. Tulli sententia dixi: uerissimum esse: q̄
Plato in oratoribus irridēdis ip̄e orator summus fuisse uideatur.
Quin etiam Aristides Eudemonis filius uir optimarum artium
cultu tanto prestantior aduersario: ut pudeat me cum hoc illum
conferre: quanquam Platoni pro arte rhetorica atq; oratoribus
repugnat: Sic tamē et ueritate ip̄a: et doctrina Platonis eximia
uincitur: ut modo patrem ac magistrum oratorum eum uenera/
bundus appelleret: modo ad eū se conuertens: sic alloquatur. Tu ne
qui Nestori illi: cuius ex ore melle dulcior fluebat oratio: similis
es: ne dicam prestantior: cui sirenes illas tot carminibus celebratas:
facile cessuras crediderim: Tu ne inquā alios siquid suauiter dicunt.
accusas atq; reprehendis? Ita Plato dicendi facultate sine contro/
uersia omnes anteiuit: Quem aduersarius dicendi uarietates ac
orationis discrimina ignorasse contendit: Veruntamē ea dicendi
facultas tribuenda est Platoni: que a publica plebeiaq; secedens
ueritatis rationem complectitur: genusq; rhetorice artis longe
nobilius cōstituit: quod Aristoteles conuerti cū dialectica dicit:
Plato facultatem uocat: qua satis de unaquaq; re dici potest: nec
ualet nisi philosophie ac ueritatis studio comparari: Eius uerba
in sermone qui Phedrus inscribitur hec sunt. Nisi quis philoso/
phandi studio satis profecerit: non poterit ulla de re perfecte
differere: quod enim ueritatem non attigit: neq; ars est: neq; fieri
unq; uā potest. Quemadmodum et Marcus Tullius dum uerum
absolutumq; oratorem describit: eloquentem esse oportere con/
firmat: idq; perdifficile esse: et summo labore: summoq; acquiri
ingenio: omni nanq; scientia eruditum esse debere: quo fieri: ut

disertos multos uideamus: eloquentem uero neminem. Sed qui
longior sum: quum rem paucis explicare possim? Audi Hermo/
genem: qui rhetorice artis precepta perfectissime tradidit: quid de
Platonis sentiat oratione: et cum quibus eum conferendum existimet:
Primum exempla quorundam preceptorum artis accipit a Platone:
Deinde cum de forensi genere dicendi pertractat: Demosthenis
orationem dicit esse optimam: quatenus simpliciter forensis oratio
intelligi potest. At uero cum ad eam partem accessit: quam demo/
stratiuam uocamus: non forensibus scilicet questionibus surgentem:
sed pedestriorem incedentem quietius: Platonis orationem omnium
pulcherrimam esse confirmat: atque ita pulcherrimam: ut recipro/
cari possit: et quod in genere demonstratiuo pulcherrimum est
id Platonis orationem dicere: quod uero Platonis oratio est: id
pulcherrimum in demonstratiuo genere liceat affirmare: Itaque
platoniam orationem: quasi optimum affert exemplum his qui
in demonstratiuo genere uersantur: nec in demonstratiuo genere
duntaxat: sed etiam in ciuili illo & theatroali Platonem De/
mostheni preferit. In tertio uero demonstratiuo genere: quod
poeticum est principem statuit Homerum. Itaque tres istos dicendi
principes fuisse commemorat: Homerum: Platonem: Demosthenem:
et ne cui forte leue id uideatur quod Platoni tribuit: Effici inquit
eiusmodi genus demonstratiuum uisidais: in quibus orationis mag/
nitude consumitur: grauitate: claritate: uigore: ambitu: excepta
asperitate & uehementia: Superesse etiam eodem in genere oportere:
eam que mores orationis faciat remissam locutionem: quin etiam
dulcedinem adesse: et cultum: que delicatam & pulchram reddunt
orationem. Hinc uim accommodatam uie ac rationi dicendi: quam
precipuum esse omnium generum: que uim faciant fatetur. Tamen
in eo genere demonstratiuo: quod ultro citroque locutionem con/
tinet: quod et apud Platonem plurimum est. Asperitatem quoque
et uehementiam oportune accipi: quomodo etiam omnia que
uim facere possunt. Sed in ciuile & theatroale genus demonstratiuum
consumi eisdem formulis quibus deliberatiuum. Qui itaque nouit
planam: puram: ac dilucidam facere orationem: nec magnitudinem
ignorat: et eas in quibus magnitudo consumitur formulas exer/
cere: Prestat preterea dicendi moribus: et his: que mores conficiunt:
necnon delicata pulchraque oratione: Et cum precipua illa uirtutum
omnibus: que uim faciunt: exornationibus corroboratur: que omnia

Platonem ab Hermogene tribuuntur: quomodo is artificio ac
 facultate dicendi non iure optimo admirandus anteponeendusque
 omnibus uidetur. Est enim ut ab eodem Hermogene dicitur
 absolute perfectissimeque oratorie discipline: et scire & posse uti
 occasioibus. Hec etenim precipua uis est: ut in uno quoque dicendi
 genere: et in unaquaque sententia scias quo tempore: quo loco: quod:
 in quam personam: qua causa utaris. nec solum ut scias: sed etiam
 ut possis. quod Platonem & sciuisse et potuisse testatur. Item cum
 tria dicendi genera idem auctor Hermogenes ponat: que etiam
 figuras appellat: Sublime uidelicet: tenue: moderatum: quod eorum
 non apud Platonem inuenias? Quippe sublimis: quod et uerborum
 et sententiarum magnitudine constat: usus apud eum plurimus
 est: quum de rebus diuinis ac maximis loquitur: quale illud est.
 Maximus ille princeps rerum moderator Iupiter currum agitantem
 uolucrum primus incedit: curam gerens omnium: nutumque uniuersa
 disponens. Item illud. Deus: ut uetus etiam sententia est: initium
 finemque et medium rerum omnium continens recte incedit: nature
 ratione cuncta perlustrans. Et alibi. Circa omnium regem omnia
 sunt: et illius gratia omnia: et ipse causa est bonorum omnium. Et
 rursus. Bonus erat bonum autem nullius rei inuidia agitari licebat.
 et reliqua: que uerbis figurisque aptissimis ad diuinarum rerum gra-
 uissimarumque sententiarum explicationem conueniunt. Tenuis
 autem generis quod et sententiarum & uerborum humilitate ex-
 tenuatum est: Exempla apud Platonem multa inueniri possunt
 in libris quos de legibus scripsit. ubi de commerciis & agricultura:
 et aliis huiusmodi rebus loquutus est. Multa etiam ex ceteris eius
 sermonibus licet colligere: in quibus sepe numero res quasdam mi-
 nutas ita accurate pertractat: ut eas plane ante oculos constituere
 uideatur: Atqui moderati generis frequentior apud eum usus est:
 Presertim cum de moribus: de honesto: de uirtute: de felicitate: de
 fine hominis agit: siue demonstrando: siue eliciendo perdetentim
 rationes: siue asserendo: siue alia uia disputando: semper enim for-
 mam orationis accommodatam subiecte materie diligentissime
 seruat. Sed de his satis dictum est: et plus fortasse quam res exigere
 uideatur: quum nemo sit: solo aduersario excepto: qui artificium
 in dicendo Platonis non admiretur: et ceteris omnibus: anteponat.
 ¶ Nunc ad differendi scientiam: quam logicam siue dialecticam
 dicimus: transeundum est. Qua in re usque adeo indoctum fuisse

Platonem aduersarius refert: ut nō uereatur affirmare nunquā
illum syllogismo probare aliqd potuisse. Tradunt: qui Platonis
uitam scripsere: eum: postq̃ grammaticæ & poetice: et carmini di/
thyrambico: lyrico: et tragico operam dederat: uiginti annos So/
cratem audiuisse. quo mortuo: contulisse se ad Cratylū discipline
Heracliti professorem: Et Hermogenē philosophiæ Parmenidis
studiosum: Tum megara ad Euclidem cum nōnullis aliis socra/
ticis accessisse: Post hec cyrenem ad Theodorum mathematicum
profectum: inde italiam petisse: ut Philolaum: et Eurytum py/
thagoreos uideret. Mox peragrasse egyptum: et sacerdotes ac
prophetas eius prouintie adisse. Persarum etiā magos quesiturū
fuisse: nisi bella asie eum impedissent. Hūc igitur uirū: qui tanto
studio: labore: uigilātia litterarum studiis incubuit: et tot talesq̃
habuit preceptores: adeoq̃ excellenti ingenio predictus fuit. Ho/
munciones quidam ingenio hebetes: nullumq̃ unquā uel studio
uel magistrorum doctrina fructū consequuti: diiudicare audēt:
Et q̃ intollerabilius est insectari maledictis: atq̃ damnare: Sed
ualeant ipsi: Nos rem de qua agimus prosequamur. Causam cur
Plato nullius scientie precepta regulasq̃ conscripserit. satis ab/
unde superius exposuimus. An uero ex arte & scientie ratione
scripserit: et utrum ne ex operibus que reliquit uideatur non mō
sequutus: sed perfectissime assequutus omnium optimarū artium
disciplinarumq̃ rationem: deinceps ostendemus. Quanquā pudet
me eam rem tuere: quam nemo unquā preter hunc homuncionē
in dubium uocauit. Veruntamen ita agere necesse est: quum af/
firmare impudenter ausus fuerit: Platonem: ne figuram quidem
aut modū aliquē syllogismi tenuisse: nec prorsus aliqd scripsisse:
quod uim demonstrationis haberet: q̃ uera igitur hec calumnia
sic primum uideamus: Cum triplex sit syllogismi genus: demon/
stratiuum: dialecticum: et quod a fallendo sophisticum dicitur:
quorū primum ex ueris necessariis primis: immediatis: notioribus:
causisq̃ conclusionis consistit: et suo primo ac precipuo modo atq̃
etiā secundo ea que per se insunt predicato recipit. Secundum
ex probabilibus: que aut omnibus placent: aut pluribus: aut cla/
rioribus nobilioribusq̃: Tertium ex his que nō probabilia sunt:
sed uidentur: Quum inquam tripartito genere syllogismus ita
distribuatur: quod nam eorum genus Plato nō tractauit: quod
alios non docuit: Nam demonstrandi uim: eiusq̃ summam neces/

Triplex syllo.

7
sitatem: nemo melius q̄ ille explicauit: ut in Timeo patet: in Par/
menide: in Phedone: in Philebo: in sophista: Item in decimo legū
libro & tractatu addito legibus: Secundo etiā republice: in om/
nibus deniq; eius sermonibus quocunq; in loco materia patitur.
Ita enim ubiq; ex prioribus: aut simpliciter primis si fieri potest:
aut nobis primis per resolutionem exquirendo: necessariā affert
ueritatis cōclusionem: ut nemo obucere quicquā possit. In Par/
menide ita demonstratur. Vnum multa non est. quod multa nō
est: nec partes habet: nec totum dici potest. Ergo unū nec partes
habet: nec totum dici potest. Item unum partes non habet: nec
multa est: nec principiū aut finem aut medium habet: et ob eam
rem termino caret. q̄ppe principium finis & medium termini sūt.
Vnum igitur infinitum est. quod infinitum est: neq; rotundum
neq; rectum ē: Sic enim termino describeretur: Ergo figura etiā
caret. Item quod figura caret: nec in seipso nec in alio esse potest.
Sed ne longior sim: omnis fere hic sermo Platonis ex syllogismis
demonstratiuis quantum subiecta materia patitur constitutus est:
ut nullum argumētandi genus acrius: ut ita dixerim atq; effica/
cius liceat inuēire: Celum in Timeo inquit uideri ac tangi potest.
corpore etiam constat. que autem huius generis sunt: sentiri pos/
sunt: que uero sentiri possunt. Hec opinione etiam cum sensu
comprehendi possunt: et generantur generataq; sunt. Coelum
igitur generatum est. Rogemus obsecro parumper nouum istū
preceptorem: an hec oratio syllogismus sit: et aliquid habeat de/
mōstrationis: ac necessitatem afferat: Sed iste quum et quid sit: et
quēadmodum demonstratio fiat ignoret: nihil nobis respōdebit:
Verum ad maledicta se contumeliasq; conuertet. At Plato more
geometrarum prius q̄ demonstret: sumit terminos: et supposita
statuit: ex quibus inferat demonstrationem. Vere ens inquit est:
quod intelligentia cum ratione comprehendi potest. Generatum
id est: quod opinione cum rationali sensu concipitur. Omne quod
generatum est: a causa ortum est. Quod ab aliqua causa nō pro/
uenit: nō est generatum. Cuius exemplum semper ens est: id bonū
est & necessarium: Cuius exemplum est generatum: id bonū non
est. Vniuersum: siue celum siue mundus rotetur; hunc in modum
Plato proponere: atq; hisce principis argumentari solet. Quem
Aristoteles sequutus libro primo de principis rerum naturalium.
Illud inquit nobis propositum sit: res omnes naturales: aut aliquas

moueri. Et in libro quem de celo scripsit: quinque illa supponit.
Motum simplicem corporis simplicis esse. Corpus simplex motum
aliquem simplicem secundum naturam habere. Duos esse simplices
motus: Vnum uni esse contrarium. Quod contrario caret: id nihil
a quo corrumpatur habere. Ex his substantiam quinti corporis
demonstrat. Sed hic quidem ingeneratum esse celum his suppositis
ostendit: Plato uero generatum esse: suis suppositis declarat: Ce-
terum quomodo hic generatum ille ingeneratum dicat: non est
animus hoc loco explicare. Syllogismus igitur quem modo proposui:
demonstrationis uim obtinet: Ex diffinitione per conuersionem
factus: in quo medium est ipsa diffinitio: que rei causa est. Nam
quid est esse: quamuis demonstratio eius non sit: Tamen per demon-
strationem patet: Vbi per causam rei essentia demonstratur: quem-
admodum hoc loco fieri uidemus. Celum enim propterea generatum
est: quia uideri tangique potest: Sicut etiam Aristoteles secundo libro
posteriorum tradit. Quippe lune inquit propterea defectum fieri:
quia lumine solis telluris opacitate priuatur. Item Plato: Coelum
generatum est inquit: quod autem generatum est: causam habet.
Hec ita. In Phedone autem: quum de animi immortalitate per-
tractat: Interim ex contrariorum ratione: et uicaria ut ita dicam
generatione: nonnunquam ex recordatione animum demonstrat
ante generationem corporis fuisse: Interire autem cum corpore
non posse. Ex eius simplicitate declarat. quin etiam obiecta: que
sumi ex harmonia possent: syllogismis diligentissime soluit. Animum
inquit ante ortum corporis fuisse ostensum est: Atqui harmonia
ante compositum esse non potest: ergo animus harmonia non est.
Item harmonia compositum suum subsequitur: animus uero cor-
pori dominatur: atque eo prestantior est: Ad hec harmonia magis
ac minus recipit: animus minime. Harmonia nequaquam his contraria
est: ex quibus constat: animus uero cupiditatibus corporis aduer-
satur. His finitimum illud in Phedro est. Animus seipsum mouet.
quod seipsum mouet. semper mouetur: quod semper mouetur
immortale est: animus igitur immortalis est. Item animus a seipso
mouetur: quod a seipso mouetur: id ceteris que extrinsecus mouentur
origo & principium motus est: Principium uero ingeneratum est.
ergo animus est ingeneratus: atque ob id etiam minor talis. His
duobus syllogismis corruptionem animi tollere omnino Plato
uidetur. Cum enim quicquid corrumpitur duobus modis corrumpatur:

7
aut enim a seipso propter materiam in eo cōtentam: aut aliunde
fit corruptio: ut lignum: tum sua putrefactiōe corruptioni ob/
noxium est: Tum quia uri extrinsecus ac secari potest: Primus
syllogismus animum minime a se corrumpi ostendit: Secundus
ne ab alio quidem corrumpi posse declarat: Verum enimvero de
motu ipso animi: quo per se animus mouetur: siue omnino de eius
motu: quoniam uir quidem prestantis ingenu singularisq; doctrine
dubitasse uidetur: Possem equidem ostendere Aristotelem a Pla/
tone non dissentire. Sed hec res alium locum postulat. Nunc
uidendum est: quomodo per deductionem ad impossibile Plato
animi immortalitatem defendat. Nisi principium sit inquit: nec
ipsum ex alio: nec aliud ex eo fieri aut moueri potest. Siquidem
ex principio omnia fieri debent. Hoc autem sequitur ut coelum
omne: omnisq; generationis ratio corruat: et rursus creetur. quod
cum impossibile sit: ipsa quoq; suppositio: que principium tollit:
erit impossibilis. Itaq; non ignorauit Plato syllogismum consti/
tuere: et demonstrationē: quoad eius subiecta materia pateretur:
Ex principio facere diligenti rōne suppositis: quo rerū cognitio
manifestior ac certior haberetur: Quam obrem pleriq; singulari
doctrina sapientiaq; prestantes: quibus religionis sue ratioe per/
missum est: ut supposita a Platone recipere possint: ea tanquam
delphica quedam oracula recepere. quod ex libris quos scriptos
reliquerunt: manifeste potest intelligi. Nam quomodo asserre in
medium singula possim: quum philosophi huius sermo omnis ex
syllogismis constet: sitq; pulcherrima demonstrationū necessitate
refertus: et nihil otio habeat: quod miro ratiocinandi artificio
uideatur carere. Legat qui id cupit intelligere Platonis libros.
Facile enim prospiciet omne syllogismoꝝ genus aptissime rebus
de quibus agitur accommodari: Tractatur scilicet pro rei oppor/
tunitate modo demonstratiue: modo dialectice: hoc est probabili
quadam ratione: interdum etiam captiose. Nam etsi crebrior est
usus dialectice propositionis: Tamen hoc etiam captionis genus
adhibitum est: ut in Euthydemo patet: ubi omnes fere cauillati/
onum modos attigit. quēadmodum fecisse Aristoteles uidetur: in
libro quem de Elenctis hoc est coargutionibus scriptum reliquit:
Differē syllogismo directo: prima: secūda: tertia figura: et modis
figurarū omnibus: uniuersaliter uel particulariter: affirmando uel
negando. deducitur ad impossibile: Ponitur uicissim cōuersionis

ratio: inductio: instantia: sunt problemata a diffinitione: genere:
proprio: accidente: argumenta a maiori: minori: simili: omnibus
deniq; casibus: Sunt enthymemata: sunt pbabilia: signa: exēpla:
om̃is postremo discipline logice uia ac ratio. Per diuisionem: per
diffinitionem: per demonstrationem: aut quouis alio modo agi
potest: Quippe hec om̃ia subtiliter absoluteq; a Platone tractari
perspicuum est. Post hec nemini dubium est artificium reperien/
darum propositionum & copiam plurimū ualere: siue dialectice:
siue demonstratiue: siue captiose arguere libeat: et hanc facultatem
omnem artem scientiamq; cōplecti. Cum enim nulla ratiocinandi
complexio: sine propositione fieri possit: Propositiones autem
capi nisi certo artificio nequeāt: Hinc plurimum ualeat necesse
est: in quouis doctrine genere ea ratio: de qua tractauit Aristo/
teles in his libris: quos a differendi facultate: logicos nominamus:
in quibus sane tantum studii uidetur uir sapiētissimus adhibuisse:
ut non minus in his: q̃ in aliis libris: excellentiam ingenui sui ma/
nifestam fecerit. Tam uero commodam hanc artificii rationem
existimauit: ut absq; ea syllogismorum doctrinam perfici posse
prorsus negauerit. non enim syllogismi formam duntaxat con/
siderari: sed etiam constituendi facultatē haberi scripsit oportere.
quam cum traderet non dubitauit affirmare: genus omne ea una
confici posse: Tum ostendendi: tū ad impossibile deducendi: tum
etiam hypothetice arguendi: et om̃ino ratiocinandi: siue materia
necessaria: siue contingens: siue alia queuis predicandi ratio fuerit.
Certumq; & exploratum esse existimat: nō modo hac uia genus
omne ratiocinandi effici posse: Verum etiam fieri non posse: ut
alia uia recte ratiocinari ualeamus. Omnem enim syllogismum
figura certa ex his que ab eo tradita sunt: fieri posse existimat.
Figuram autē non nisi huiusmodi artificio constitui posse. quod
tale est: ut amborum terminorum cuiuscunq; problematis: siue
affirmādi: siue negandi: siue uniuersalis siue singularis: siue prima
figura siue secunda: seu tertia: et quocunq; ratiocinandi genere
consequētia repperire possimus: quid preterea termini ipsi con/
sequantur: quid a se alienum recusent: Consequētium etiam: quid
essentiale predicetur: quid ut propriū: quid ut accidens tribuatur:
quid probabili: quid uera sumatur ratioe. His enim ita cōpertis
apteq; ordinatis syllogismus omnis conficitur: et quo pluribus
eiusmodi initis abundamus: eo facilius conclusionem deducere

possumus: et quo uerioribus: eo certius demonstramus. Ex consequentibus enim propositiones mediaque sumantur necesse est: Nec syllogismus sicut iam supradictum est: perfici aliter potest. Ita Aristoteles reperiendarum propositionum artificium non modo probat: sed etiam tractat diligentissime: quod omnibus: qui eius libros legent constare facile poterit. Hoc tam commodum: tamque utile atque precipuum in differendi ratione artificium primus Plato Aristotelis preceptor exposuit: in eo sermone qui inscriptus est Parmenides. Quippe facultatem reperiendarum propositionum: mirifice in eo tradit. et quasi ante oculos ponit. Precipit enim ut uestigandum inuestigandumque sit: quid affirmationem: quid negationem consequatur aut non consequatur. quid simul et consequatur et non consequatur. Rursusque in utroque eorum: quid sibi. suoque ipsius respectu consequens habeat quid non habeat: quid simul habeat & non habeat. Simili etiam modo quid sibi respectu aliorum consequens habeat: quid non habeat: quid habeat et non habeat. Ex quibus omnibus simul iunctis quattuor et uiginti coniugationes deriuantur: Ingeni preterea summa propositionum nascitur: quibus omnibus usus est Parmenides: quum de uno illo diuino sermonem haberet: Et quamquam usu potius quodam artificio constare precepta artis significat: Tamen non pretermittit quin etiam de artificio multa precipiat. Nam cum Socratem ad exercendum in dialectica arte ingenium fuisset hortatus: flagitante illo rationem eius exercitatiois: eam esse rationem respondit: qua Zenonem philosophum olim disputantem audierat: illamque his uerbis confirmat: Si tuum inquit exercere ingenium cupis: oportet: non modo posito: ut queuis res sit: quid accidere possit: ex ea ipsa positione considerare: Sed etiam posito quod non sit: quid inde possit euenire. Verbi gratia. Si de eo agendum sit: quod Zeno posuerat: an unum sit multa: animaduertendum est quid accidere possit: Tum multis uel respectu suo ipsorum: uel respectu unius: tum uni uel suo uel multorum respectu. Rursus si unum multa non sit: considerandum quid accidere possit et uni & multis: tum suo ipsorum tum mutue comparationis respectu. In summa de quacunque re ponatur: uel quod sit: uel quod non sit: uel aliquo modo affecta sit: diligenter scrutari oportet que accidant: Tam suo ipsius quam cuiusuis alterius rei: quam intenderis respectu. Eodemque modo respectu aut plurium aut omnium: quin etiam cetera respectu tum suo tum

aliorum. Deniq; quicquid intenderis: siue ut ens siue ut non ens
positū abs te sit: Ita agendū est: Si perfecta ingenu exercitatiōe
ueri rationem cupis inuestigare: En q̄ breuiter Plato de huiusmōi
modis precepit. Atq; etiam in rei proposita demōstratione: Nouē
illis de diuino uno positionibus: in quibus tota Parmenidis dispu/
ratio consumitur: Vario artificio usus est: quemadmodum & res
exigere: et explicandi consilium petere uidebatur. Hec quom ita
sint: quis adeo amens: rudis: audax: temerarius est: qui Platonem
dialectice artis ignarum: et differēdi imperitum fuisse existimet
atq; reprehendat? Immo uero quis non potius eius ingenium:
doctrinam: eruditionem: admiretur? Cuius artificium sequutus
Aristoteles merito ab omnibus probari et potest & debet. Itaq;
Plato in differendi ratione facile princeps fuisse existimandus ē:
et quasi fons qdam: a quo artificium disputandi om̄e defluxerit.
Quam ob rem admirari satis hunc eius aduersarium non possum:
q̄ calumnias suas latere diutius contra ueritatem posse existima/
uerit. Nisi forte ea causa deceptus est: q̄ cum latinis scriberet: qui
uel Platonis libros non habent: uel uitio interpretū ita obscuros
habēt ineptos mēdosos: ut uix legi sine stomacho possint: Tutū
proinde fore maleficium suum sperauit. Sed de logica hactenus.
Atqui naturalium rerum disciplinam ex Timeo Platonis satis
abunde licet haurire: Siue principia rerū consyderemus: Siue res
ipsas ex principis constitutas: atq; ex his eas in primis: que magis
precipue ac generales habentur: Vt animum: coelum: et celestia
corpora: Item quattuor elementorum uniuersalem rationem: et
particulatim cōditionem eorum. Sed de generatione animi hoc
loco dicendum non est: quum et multo difficilior questio sit: nec
nisi ab his intelligi possit: qui pythagoreorum & platoniorum
rationes perfecte nouerunt: et mathematicarum disciplinarum
cognitionem habent. sit preterea ad eam explicādam longe pro/
lixior oratio necessaria. De celo et celestibus corporibus: si quis
doctrinam Aristotelis sequendam existimat: quod equidem non
improbo: profecto reperiet nihil ab Aristotele melius q̄ a Platōe
dictum fuisse: Sed prius q̄ ad hoc uenio: de principis rerum na/
turalium dicam: que Aristoteles formam ponit: et materiam: et
priuationem: Plato ideam: materiam: et optimarum rerum opi/
ficem deum. Triplex item genus intelligi inquit oportere: Vnū
quod fiat: aliud in quo fiat: Tertiū ad cuius similitudinē id quod

de principis

1
fit oriat. et ad patris: et matris: et nati cōparationem hec transfert.
Materiam quidem que omnia recipit et quasi mater omnium est
omnino informem & specie omni priuatam esse: Eisdem plane
rationibus probat: quas Aristoteles ab eo sumptas explicauit: Ita
enim inquit. Siquam formam sibi propriā haberet: hec profecto
occuparet: impedimēto q; esset: ne cetera reciperentur. Quemad/
modum si quis in rudi: inequali: atq; asperiore materia signum
aliquod imprimere uolens: frustraretur labore: nisi prius eam
explanaret: et lenem: equalemq; ad unguem redigeret: Et rursus
apertius: Illud ad cuius similitudinem oritur q; fit: semper eodem
modo se habens: ingeneratum & incorruptibile dicit intelligentia
consyderandum: que quidem & Aristoteles forme tribuit: quod
autem fit: id sensibile: generabile: commutabile semper appellat.
Tertium genus forme capedinem ponit: incorruptibilem: et rerū
que generantur omnium sedem. Hanc autem talem esse: ut sine
sensu attingatur: et spuria quadā ut ipse inquit cogitatione: aīmo
concipi possit. At enim Aristoteles etiam ipse materiam primam
ingenerabilem & incorruptibilem ponit. Itaq; de primis rerum
principis nihil prorsus a suo preceptore dissentit. Coelum autem
secundum Platonis opinionem causa ingeneratum: tempore ge/
neratum est: Aristotelis uero sententia tempore ingeneratum est:
idq; unū & solum in formam sphere cōglobatum: Nullū habens
instrumentum: finitū quoq; et ex tota naturali materia cōstans.
Nullam enim inquit alicuius rei partem aut uirtutem foris re/
linquit. Sic recte simul: atq; aperte locutus est Aristoteles: que
omnia uisdem fere uerbis a Platone dicta acceperit. quanq; Plato
perfectius de his disseruit: quum causam quoq; efficientem coelo
tribuerit. Sed si celum Aristoteles quintum esse corpus opinatur.
a quattuor elementis diuersum: Plato uero uel non diuersum ab
his quattuor uidetur uelle: uel eorum summum atq; precipuum:
Tamen uel in his conuenire inuicem uidentur iudicio eorum: qui
hec diligentius fuerunt perscrutati. Quippe Plato quinq; illis
figuris hec corpora formari existimat pyramide ignē: cubo terrā:
Icosaedro aerem: octaedro aquam: dodecaedro coelum. Quod
si dodecaedrum a reliquis figuris sua eēntia differt: ut celū quoq;
sua natura a ceteris corporibus differat necesse est: Quin etiam
Xenocrates uir nature rerū studiosissimus & discipulorū Platōis
apprime familiaris: in eo libro quem de Platonis uita scripsit: Vt

simplicius in expositione libri de coelo & mundo refert: hec dicit.
Sic animalia in formas & partes omnibus rebus distributa con/
stituit: quousq; ad omnium animalium elementa deuenit: que
figuras quinque: siue quinque corpora appellat: aetherē: ignem: aerem:
aquam: terram: Quibus uerbis apertissime constat dodecaedrum
illud pro simplicis corporis figura a Platone coelo tribui: quod
aetherem uocat. Itaq; hoc etiam inter Aristotelem & Platonem
conuenire uidetur. Nam etsi Plato coelum ex igne constare af/
firmat: quatenus scilicet uisibile ē: et ex terra quatenus tangi pōt:
stellas que ex omnibus quattuor elementis esse compositas: Non
tamen hec ita esse existimat: ut que generationi corruptioniq;
obnoxia sunt corpus immortale constituent: Sed ex igne coelū
esse: quia corpus aethereum lucidū est: e terra: quia sensui occurrit:
e medus: quia mediorum precipuam recipit rationem: quod ne
Aristoteles quidem inficias iret: celestia scilicet corpora constare
ex his summis elementis quando & ipse coelum esse uult
uisui tactuiq; obnoxium: quod animatum quoq; & animal esse:
ut Plato censuerat: in libro de coelo affirmauit: Nos enim inquit
perinde ut de animalibus istis consideramus: Ad hec que de qua/
drupartita elementorū ratione in libro de celo Aristoteles docet:
eadem omnia Plato breuissime in Timeo exposuit: Eisdem plane
qualitates speciatim declarans: ut incorruptibile atq; ingenerabile
sic ratione totius: ut ratione partis corruptibile & generabile. Neq;
de his solum: sed de multis quoq; aliis particularibus nature rebus
Plato diligentissime tractauit: ut de animalibus: metallis: et his
que greci meteora: latini sublimia uocant. De figuris: quas cor/
poribus tribuit: qui hec leuius considerauerūt: risu digna scripsisse
Platonem existimauere: cum ipsi potius ridendi: uel certe magis
deridendi forent: Ac quibus cure fuit huiusmodi rerum rationes
ab eruditissimis uiris: qui ante nos fuerunt perscrutari: hi quēad/
modū a Platone hec dicta fuerint: et sciūt & possunt explicare.
Sed de his alias. Nam theologie quidem: atq; eius discipline que
ordine inuestigandi rebus nature posterior ē: dignitate naturaq;
prior habetur: quis mentis compos dubitet palmam Platoni esse
tribuendam? Quippe etiā peripatetice principis secte: ui ueritatis:
que ab inuitis pectoribus erumpit astricti: principatū eius sciētie
Platoni concedūt. Quid toto Parmenide sublimius? Quid sapiē/
tius? Quid diuinus? Quid de sūma simplicitate unitateq; primi

meteora

vi

entis: uel potius supra omnia entia dei plenius: atq; explicatius?
Cuius non modo sententis: uerum etiam uerbis ipsis princeps
xpiane theologie Dionisius areopagita in omnibus suis opibus
utitur. Multa etiam his similia in sophista: multa in politico: in
phedone: in philebo: in Timeo: in simposio: in Phedro: in libris
de republica: in legibus: in epistolis: deniq; in omni suo opere:
de deo: et de rebus diuinis: et intelligibilibus & intellectualibus
sapientissime Plato disseruit: Actiuam uero philosophiam: siue
que ad mores pertinet: siue que ad rem familiarem: aut statum
ciuilem reipublice spectat si apud Platonem reperire uolueris:
pleni sunt omnes eius libri. Sed in primis qui de republica scripti
sunt: de legibus Eutiphron: Apologia. Criton. Theaetetus.
Menon. Hippias uterq; Alcibiades uterq; Symposiū. Phedrus.
Menexenus. Protagoras. Lysis. Quid Philebum cōmemorem:
in quo quū de ultimo hominis fine dissereret: quod in ea parte
philosophie: que de moribus tractat: precipuum est: et ab aliis
in uoluptate: ab aliis in prudentia constituitur: Ipse multis pre/
clarisq; ratiōibus ostendit duplicem uoluptatis rationem: eiusq;
generationem & essentiam: Tum prudentie mentis: et scientie
rationem. respectu qdem uoluptatis excellentem: Sed quatenus
perfectam hominis felicitatem respicit: inferiorem. Quorū quū
neutrum summum esse hominis bonum ostendisset: Postremo
concludit tertium quiddā illis duobus longe prestantius esse: fe/
licitatem hominis bonūq; extremū: id esse boni naturam ipam
atq; rationem. Que quanq; longo sermone disputata a Platone
fuerunt: Nullam tamē sententiam: nullum membrum: nullum
deniq; uerbum: et ne punctum quidem orationis protulit non
summe necessariū: et doctrine ac sapientie plenū. Quod idcirco
a me dictum uelim: quia aduersarius perturbata: contorta: in/
constantia plena loquacitatis: scripta Platonis esse cōmemorat.
Sed de his hactenus. ¶ Nunc de mathematicis disciplinis: quaz;
simili modo ignarū fuisse Platonem aduersarius scribit: dicendū
aliquid censeo: ut in his quoq; q̄ excellens fuerit: Platonis doc/
trina intelligi possit. Multa profecto geometrie. arithmeticae.
musice. astronomie passim in eius libris precepta cōtemplatiōe
digna reperiuntur. que si Plato mathematicarum disciplinarum
ignarus fuisset: ut qdam homines blatterare non uerentur:
nō potuisset suis libris inferere. Nūc uero tam crebro his utitur:

siue de rebus diuinis siue naturalibus siue moralibus differat: ut
 nemo nisi mathematicis disciplinis instructus opera eius possit
 intelligere: Hinc plerique expositores Platonis in explanandis
 eius libris de mathematicis rationibus plura dixerunt. et Theon
 summus ille mathematicus: cum opus de quattuor mathematicis
 disciplinis edidisset: compendium in Platonis libros inscripsit: quasi
 ea duntaxat in his continerentur: que Plato in suis operibus
 tetigisset. Equidem ita a maioribus nostris traditum accepi:
 Platonem non minus quadripartitam hanc mathematicarum
 disciplinarum rationem: quam aliam quamuis philosophie partem
 suis discipulis explicare solitum fuisse: Ac uestibulo schole eius
 hoc epigramma inscriptum extitisse: Nemo huc geometrie ex-
 per introeat: quod in primis significare uidetur: eum a sacello
 philosophie arcendum esse: qui geometrie disciplina non sit
 institutus: quam illud quoque possit denotare: Neminem esse intro-
 mittendum: qui uirtutem ex geometrica mediocritate quesitam
 non sit consequutus. Megaram quoque & Cyrenem quemadmodum
 supradiximus profectum esse Platonem constat: ut illic Euclidem
 summum geometram: hic Theodorum inter mathematicos pres-
 tantissimum audiret. Illud quoque de eo legitur: quum aliquando
 athenienses Apollinis oracula salsitatum uenissent: quo pacto
 a pestilentia: qua maxime uexabantur: possent liberari: huius-
 modi responsum accepisse: Ita demum sospitem futuram ciuitatem
 si illius aram: cuius figura cubita erat: duplicarent. Quapropter
 illos euestigio alterum cubum are coniuxisse. Sed non propterea
 morbum aliquo modo deseuisse. Quod quum ad deum relatum
 esset: nondum sibi obtemperatum respondisse: quippe iussisse se
 ut cubum duplicaret: eos uero cubo cubum superposuisse: Quam
 ob rem athenienses: quum aliquandiu ancipites consiliu fuissent:
 ad extremum Platonem adusse: quem norant mathematicarum
 rerum esse peritissimum. Consultum igitur Platonem quid sibi
 Apollinis oraculum uellet: ita respondisse. Probro dare athe-
 nensibus deum: quod geometrie disciplinam contemnerent: Post
 hec ita duplicari cubum discipulis suis ostendisse: Si duabus lineis
 rectis due medie recte proportionales inuenirentur. Duabus
 enim unam mediam proportionalem inueniri compertum iam
 erat. Sed duabus duas reperiri posse proportionales: adhuc erat
 ignotum. Platonem itaque id primum comperisse: et quod nunc

Ara cubita
 duplicanda

1
in libris Archimedis legitur. illius esse inuentum. Quod si geo/
metria ceteris omnibus mathematicis disciplinis: ob certiore
demonstrationis ueritatisq; rationem nobilior habetur: Ex
omnibus autem geometrie propositionibus ea difficillima fuit:
quo pacto posset cubus duplicari: id autem Plato inuenit: quis
adeo indoctus est: temerarius: ament: ut ignorasse illum mathe/
maticas disciplinas ausit asserere? Aut quid est minus simile ueri:
q̃ hec incognita fuisse Platoni: qui ceteros semper ad preclaram
huiusmodi rerum cognitionem hortatus est: et sine his nec esse
nec dici posse quen quā doctum existimat? Quippe in libro de
legibus duodecimo: quum leges exposuisset: et quemadmodum
obseruari possent inuestigare: ridiculūq; diceret esse hominē:
qui frustra elaboraret in re que firma ac stabilis non esset: Sa/
lutem inquit legum potestatem q; cum demū perpetuam fore:
si sapientissimi ciuitatis sepenumero unum in locum cōgregati.
suas atq; alienas leges exquirerēt: Et siqd in alienis opportunū
atq; utile esset: adderent suis: Siquid in suis minus probandum:
id remouerent: et ad unam uirtutem: uirtutisq; ducem ac prin/
cipem mentē oculos dirigerent: Esse enim uirtutes: et quattuor:
et unum. quattuor q; subiecte res circa quas uersantur diuerse
sunt. Vnum q; ad unam mentem & sapientiam respiciunt. quo
sapientem quoq; in administranda republica spectare inquit
oportere. Sic enim fieri posse: ut et religionem erga deum im/
mortalem seruet: et diuinarum rerum cognitionem habeat: et
alios monere atq; instruere possit: Post hec in tractatu: quem
legibus addidit: cum quis aut qualis sit sapiens: et que nam sit ea
quam petimus sapientia scrutaretur: Primum ceteras omēs artes
a sapientie nomine excludit: mox quattuor mathematicas dis/
ciplinas Arithmetica: Musica: Geometria: Astronomiam
pbat atq; admittit. quod cū pluribus uerbis egisset: hec addidit:
Intelligendum preterea illud est: q; si quis hec recte acceperit:
maximum sibi fructū comparabit: Sin minus: satius fuerit deū
semper implorare. Modus autem: quo recte accipi possint: hic
est: dicere enim id aliquatenus oportet. Omnem geometricam
circumscriptionem: et numeri cōstitutionem: et harmonie con/
sonātiā: atq; astrorum circulationis rationem: Vnam omniū
constare ei qui recte discit: oportet. Constabit autem si: quod
diximus: recte ad unum respiciens: discet. Ita enim quasi unum

20.
quodam omnium innatum uinculum constabit. Quod si quis
aliter hec percipere statuerit. hūc fortunam: ut modo dixi op/
tare sibi secundam oportet. Neq; enim sine his efficit ulla felix
natura: in republica potest. Sed hic modus est: hec educatio: he
discipline: siue difficilis: siue facilis uia sit. hac certe eundum est.
Et paulo post. Qui autem hec omnia acceperit: hunc uere sa/
pientissimum dico: et siue ioco siue serio loquor confirmare non
dubito. Et rursus: qui diuini modesti: et reliquis uirtutibus pre/
diti sunt: ac res que disciplinam beatam attingunt: sicut a nobis
expositum est: obtinuerūt: his solis cumulatissime felicitas com/
parata est. Quod si Plato illū unum uere sapiētem: illū felicem:
illum pium & immortalī deo gratissimum esse fatetur: qui uir/
tutem colit: et mathematicis disciplinis incūbit: Quo pacto rem
quam tantopere commendat: et ad quam capeſſendam ceteros
hortatur uel per contemptum ipse repudiet: uel per desidiam
negligat? Errat nimirum qui aliter iudicat. Desinat igitur ad/
uersarius talibus contumeliis sapientissimum uirum impetere:
que suam potius q̄ Platonis ignorantiam aperiunt. Cum enim
duabus maxime rebus uniuscuiusq; doctrina proberur: siue q̄
artium precepta tradiderit: seu q̄ ex ratione preceptoꝝ aliquid
scripserit. Plato quidem: quam ob causam precepta non tradi/
derit: Vtq; id inscitie testimoniū non sit: satis ut arbitror supra
demonstrauimus: Quo pacto uero ex ratione optimoꝝ precep/
torum scribenda quesierit. et sapientissime atq; eloquentissime
scripserit: Tum a nobis illius sermone ostensum ē: Tum: si forte
uel aduersarius: uel cuius alius contendere ultra uoluerit in
promptu sunt eius libri quos pro uoluntate sua quisq; & legat:
et iudicet. Nemo igitur uerbis aduersarii sine aliqua ratione
stulte temereq; prolatis: condemnandum esse sapientissimum
uirū existimet: Sed pro suo quisq; ingenio uel lectitādo libros
illius: uel ab aliis discendo quāta fuerit eius doctrina: q̄ excellens
ingenium: quanta dicendi uis animaduertat. Ita enim facile
nostram quidem defensionem ueram ac iustam: Aduersarii uero
calumnias falsas: iniquas & plane detestabiles esse comperiet.

Explicit liber primus.

7

Hyssarionis Cardinalis Sabinen ac patriarche Constan-
tinopolitani libri primi aduersus calumpniatorem platonis libri
Capitulum secundum. incipit feliciter.

Platonem quauis precepta artium litteris non tradiderit: nemine tamen propterea docto & sapiente uiro inferiore existimandum: Librosque ab eo complures egregie scriptos: et ad posteritatis utilitatem relictos: satis superiori libro demonstraui. Nunc quoniam aduersarius secundo uolumine: eum asserit qui ad ueritatem christiane religionis: et sancte ecclesie doctrinam propius accesserit: longe ceteris sapientior em esse iudicandum: cum Platonem multo Aristotele inferiorem facit. quod ille a doctorum nostrorum sententia alienissimus esse: hic uero maxime cum his consentire uideatur: Nos huius quoque rei contrarium plane: nisi nos alimus fallit ostendemus: et doctrinam Platonis magis quam Aristotelis nostre religioni consentaneam esse demonstrabimus. Quod non ideo faciemus: quia Platonem aut existimemus: aut uelimus ostendere christianum fuisse: Alienus enim uterque a nostra fide tam Plato quam Aristoteles fuit: et ut nomine: sic religio gentilis uterque: propter quod frustra Aristotelem hoc loco laudat aduersarius: et inops consilii: quo uera dicere uideatur ad religionem refugit: ut solent rei capitis: querende salutis gratia: ad asylum se aramque recipere. Itaque non est consilium laborare: ut Platonem christianum fuisse ostendamus quemadmodum de Aristotele facit aduersarius. Sed ita hunc locum conabimur tractare: ut si quis ex auctoritate quoque gentium philosophorum ueritatem nostre religionis corroborare uoluerit: Platonis potius libris quam Aristotelis id effici posse demonstremus. Cum autem cerneret aduersarius: doctores ecclesie: uiros ut uite sanctimonia: Ita tam nostra quam gentium doctrina insignes: Platonis magis quam Aristotelis opiniones cum suis conciliare: et illius quidem testimonio omnibus fere in locis uti: Aristotelis uix unquam facere mentionem: Primum eos refellere conatus est: et existimationem: quam omnes de diuina illorum sapientia conceperunt: animis abolere: Itaque suo potius quam illorum iudicio standum suadet. Nam que doctores nostri inquit afflati diuino spiritu scripserunt: si ad fidem duntaxat & mortalium salutem pertinent: teneri

crediq; ab omnibus fas est: Reliqua uero nō ita recipienda sunt
ut a sanctissimis uiris tradita fuere. Atqui si in his que ad fidem
et ueram religionem pertinet credendum esse existimas o bone
uir: Platonis autem uerbis sanctissimi uiri utuntur ad fidei et
uere religionis confirmationem: cur æquum non censes preberi
eis fidem: dum in his Platonem longe Aristoteli preferendum
existimant? Quod si doctores nostri sancti qdem tantūmodo:
et deo dediti fuissent: optimarū uero artium studia: uix summis
ut aiunt labris degustassent: Concederem tibi pfecto geometre
potius: in rebus ad geometriam pertinentibus: q̄ sancte simplici/
tati esse credēdum: et studiosis philosophie: ac bonarum artium
peritissimis uiris plus fidei adhibendum: q̄ his qui rudel fuissent
atq; ignari: tam& si uite sanctitate insignes haberētur. At si qui
cum sanctitate ad summum etiam doctrine & sapientie perue/
nerunt: Legeruntq; Platonis atq; Aristotelis libros: et utriusq;
philosophi opinioes diligentissime sunt pscrutati: quales fuerūt
apud grecos Basilius: Gregorius: Cyrillus: Gregorius alter: Apud
latinos uero: Augustinus: Boetius: et alii complures sapiētissimi
uiri & philosophie studis illustres: Et tamen quum de uera re/
ligione disseruerunt: Gentilium philosophorū auctoritatibus
libenter innixi sunt: quo pacto existimas hoīes te unum: spretis
illis auctoribus sequi oportere? Sed nos et q̄cūq; mētis cōpotes
sunt: te dimisso: doctores nostros sanctissimos ac sapientissimos
uiros sequemur: Eorumq; sententia rem a nobis propositam
ostendemus. **V**erum id mihi molestum hoc loco accidit: q̄ ea
cogor scribere que mī me uellem: Facit enim aduersari iniquas
aduersus Platonem: Vt qui nō minus Aristotelem: q̄ ipm soleo
laudare: fungi officio meo minus uidear. Nam cum aduersarius
dicat: et suo duntaxat iudicio demonstrat: melius Aristotelem
q̄ Platonem de diuina natura scripsisse: quippe posuisse Aristo/
telem in diuinis trinitatem: Platonē minime; illum sensisse celū
et mūdum sola dei uoluntate ex nihilo esse productum: hunc
materiam primam mundi principium posuisse: Ad hec Aristo/
telem optime de aīmo disseruisse: Platonem figmenta quedam
scripsisse. Illum: quecunq; sunt: prouidētia dei regi gubernariq;
existimasse: hunc omnia fato ac necessitati subiecisse: Eo nos
huiusmodi uerbis impulit: ut dum contrarium demonstrare ni/
timur: de Platone melius sentire q̄ de Aristotele uideamur: atq;

7
ita improbare Aristotelem: quod a mente nostra longe alienū
est: Nos enim de Aristotele quoq; semp honestissime loquimur:
Absitq; a nobis tam praua atq; insolens cogitatio: ut dū Platonē
tuemur: detrabere illi uelimus. Vtrunq; enī sapientissimū fuisse
arbitramur: Et gratias utriq; p bñfitus que in genus humanum
contulerūt: agendas existimamus. quod ipius quoq; Aristotelis
auctoritate agendum uidetur: Quippe in his libris: quos meta/
phica uocat de ea parte philosophie pscriptos: que ē de rebus
diuinis: hunc in modum loquitur. Non modo his agere gratias
æquum est: qui nobis precepta disciplinarum diligētissime tra/
diderunt: Verum his etiā: qui de illis leuiter ieiuneq; disseruere:
Nam hi quoq; aliquid nobis utilitatis attulerūt: dum habitum
nostrum exercitatione reddiderunt aptiorem. Etenim uero si
Timotheus non fuisset: non tantum modulorum haberemus. q;
si Phrynus non fuisset: ne Timotheus quidem claruisset: Eodem
modo de his existimandum est: qui ueritatem indagare uolue/
runt. Accepimus enim ab aliquibus opinioes aliquas: sed hi tales
essent: illi causa fuerūt. In hac igitur philosophorū cōparatiōe:
non alterum quidem laudibus extollemus: Alterum iurgis ac
contumeliis prosequemur: quod aduersarius facit: utrunq; enim
colimus ac ueneramur. Sed que nam sit Aristotelis de his quas
supra diximus rebus opinio: et utrum eorum que aduersarius
refert aliquid ille scripserit: Vel quomō scripserit: uideant: qui
id possunt inuestigare. Per multi enim possunt: quum fere omīs
nostre etatis sapiētes latini: peripatetice secte emuli sint: Et que
Aristoteles scripsit diligētissime indagauerint atq; perceperint.
Nos certe: ut Aristoteles de his rebus melius: deterius uē aut
cogitarit: aut scripserit: Minime dicemus: Frustra enī in re nō/
tissima laboraremus: nec aliud quicq; aduersus eum loquemur:
preterq; q; christianū fuisse Aristotelem negabimus: Et aliquis
fortasse in locis explanationis gratia: nō eo modo: quo aduer/
sarius putat: intelligenda eē dicta Aristotelis ostendemus: quod
non eo consilio faciemus: ut crimen obiciamus Aristoteli: sed ut
calumniatorem hunc uel minime intelligere Aristotelem: uel
peruertere illius sententias declaremus: Platonis uero opinioes
summo studio conabimur exponere: quoniam omnibus fere
latinis ignote sunt: Partim quia libri eius in romanam cōuersi
linguam non habentur: Partim q; si qui habentur interpretum

uitio minus recte sententiam sui exprimunt auctoris. Merito
itaq; huiusmodi: presertim de rebus diuinis opinioes: explicande
sunt: ut quicquid et quasi familiares sint nostre religioni: etiam latini
possint intelligere: Tum e contrario quod falsa sint: que ab aduer/
sario obuiant manifestum sit. Hec enim principalis demonstratiois
ratio erit: Si contrarium eius quod obuiat aduersarius: ipsius Platonis
uerbis ostendam. Quod si ad hec doctorum nostre religionis testi/
monium adducam: et sententias Platonis sacrosancto ore exponi
perbari: demonstrabo: magis profecto rei ueritas elucescet: Nullique
dubium erit Platonem non ut aduersarius fingit: sed ut nos osten/
dimus: cogitasse atque scripsisse. Nam aduersarii ineptas expositiones:
et argumenta leuissima: suo loco post hec refellam: quantumque
ab Aristotelis opinione & uerbis aberraret explicabo. Sed prius quam
ad rem ueniam: illud aperte profiteor: non ita me Platonis opi/
nionem tueri: quasi ex omni parte probandam: et cum doctrina
nostra comparandam existimem. Neque enim illam animorum
preexistentiam proba: nec numerum deorum: non celi ac siderum
animas: non multa alia quibus gentiles ab ecclesia damnantur.
uerum quid duo philosophi senserint: quod inter eos discrimen
sit: exponere decreui. Et si enim gentilis uterque est: et a fide nostra
alienus: Tamen uter eorum melius senserit & religioni nostre
conuenientius: operepretium erit declarare. Presertim cum nullam
Aristoteli iniuriam illaturus sim: si preferre ei Platonem uidebor:
si quidem non ultro ad hanc comparationem accessi: sed iniquitate
aduersarii coactus: qui eos adeo turpiter: et ignominiose conferre
inuicem non erubuit. Nam mea quidem sententia Aristoteles
laudandus est: et doctrina: qua plurimum claruit: et studio: quo
bene de hominum genere meritus est. ¶ Quid igitur de primo ente:
uel potius de primo omnium entium: et supra omnia entia posito
principio Plato in parmenide scripserit uideamus. Ponam autem
duntaxat capita rerum. Vnum inquit ipsum (sic enim sic supersubstantia/
talem dei diuinitatem appellat) non multa est: nec partem: nec
totum: nec principium: nec finem: nec medium habet: infinitum
informeque est. nullo loco circumscribitur: Nusquam permanet: nullo
siue loci: siue alterationis motu mouetur: nec ullo modo fit: Nec
sibi alteri uel idem: aut diuersum est: nec simile aut dissimile: nec
equale: aut inequale: nec antiquum: aut nouum: Nec in tempore
ullo: sed omnino sine tempore: quod obrem nec generatum unquam est:

platonis quedam
improbanda.

my.

9
nec generatur: nec erat unquā: nec modo factum est: nec fit: nec
est: nec post fiet: nec generabit: nec erit: nec substantie particeps
est: Ista enim uerba erat: fiebat: generatū est: preteritum tempus
significant: Erit autē: fiet: et generabitur futurum: Est uero: et
generatur: et fit: presens. Quod aut nulli subiacet tempori id nec
erat: nec est: nec erit: Ex quo fit ut nullū etiā nomen ei inditum
sit: Nulla diffinitio detur: Nulla scientia: aut sensus: aut opinio
eius habeatur. Itaq; nec noīatur: nec dicitur: nec cogitatur: nec
cognoscitur: nec ab aliquo ente sentitur: Hec Platonis uerba sūt
in parmenide: quā pauca ex multis collegi: In aliis uero opibus
suis: ut in phedro: phedone: philebo: Timeo: sophista: legibus: re/
publica: epistolis: omnibus deniq; locis: in quibus de rebus diuinis
mētionem facit: semp sui similis est: Eadēq; de eisdem dicit: quod
uir docti officiū: et uere atq; incōcusse rationis testimonium est:
Vbiq; enim primum omīum principiū Plato unū appellat: ubiq;
opificem & creatorē uniuersi: ubiq; summū bonū regem et con/
ditorem oīm nominat. In promptu sunt greci eius libri: quos qui
uolet legere poterit: Et ex lingue illius fonte haurire: que nos
interpretamur ut possumus: Adeo autem hec Platonis theologia
sanctissimū fidei nostre doctoribus grata fuit: ut quotienscūq; de
deo aliquid scripserunt: nō modo sententis eius: sed etiā uerbis uti
uoluerint: Nā uir sanctissimus Dionysius areopagita: q primus
et summus christiane theologie auctor fuit: neminemq; ante se
habuit diuinarū rerum scriptorem: preter apostolum Paulum: et
Hierotheum athenarum pontificem: qbus ipse preceptoribus usus
est: in libro quē de diuinis nōib; edidit: Ita scripsit: Manet qdem
supra omīs substantias supsubstantialis infinitudo: et supra mētē
supmentalī unitas: et omībus intelligentis inintelligibile ē: quod
oēm intelligētiam superat unū: et ineffabile: quod omne dicendi
rōem excedit: bonū. Et rursus. Unitas unifica omīs unitatis sup/
substantialis substātia: mens inintelligibilis: ratio ineffabilis: irra/
tionabilitas: inintelligibilitas: innominabilitas est: nullius entis
similitudinē gerit: et causa est entū omniū: ipm aut est: non ens:
utpote quod ultra oēm substantiā est. Item. nō sensus eius est: nō
imaginatio: nō opinio: nō ratio: nō scientia: nō nomē. Et paulo
post. Supersubstantiale diuinū principiū quod sit super essentia
supbonitatis minime intelligi potest. Nec enim ut rationem: aut
uirtutem: nec ut mētē: aut uitam: aut substantiā memorare fas

Dionysius

est cuiquā eorum: qui ueritatis omnem ueritatem supantis amore
tenetur: sed ut ab omī habitu: uita: magnitudine: opinione: noīe:
ratioe: mente: intelligentia: substantia: motu: statu: loco: unione:
fine: infinitudine: omībus deniq; rebus suplatiue abstractū pinde
intelligendum est. Hec per immortalem deum: nonne a Platone
per eadem fere uerba Dionysius sumpsit? Quid Gregorium me/
morem: q ob excellentiā huius discipline theologi cognomētum
apud grecos adeptus est? Hic in sermone de resurrectione domini:
ita inquit. Deus erat: et est. et erit: Vel ut rectius dicam: semper
est. Verba enim ista erat: et erit: temporis nostri: natureq; huius
fluxe atq; instabilis particule sunt. Ille uero semp ens: est: idq; se
ipse nominat: cum Moysen in monte alloquitur. Totam enim in
se essentiam complexus est: que nec inceperat esse nec desinet. Et
paulo post. Infinita igitur dei ratione cōtemplari quidem facile
potest: Idq; unum de ea percipi haud difficile est: ut infinita esse
intelligatur. Hec de uno et primo oīm principio: ac de simplici/
tate & unitate dei Plato luce dūtaxat nature illustratus scripsit.
Hec nostri sanctissimi sapientissimiq; doctores: christiane reli/
gionis procures diuino afflati spiritu docuere: que res aperte satis
testari uidetur recte hec & sensisse: et scripsisse Platonem. Quod
si principes nostre fidei hoc sentiunt: quis ceteros dubitet idipsum
opinari? Sed hos breuitatis gratia omittimus. Illud uero quod
Plato quarto de legibus scripsit. nonne libris nostre religionis q
simillimum est? Deus ut uetus sententia est principium: finem: et
medium: rerum omnium continens: recte incedit: nature ratione
cuncta perlustrans: Hunc semp iusticia sequitur uindex eorum:
qui diuine legis preuicatores fuerint: hunc: qui foelix futurus
est: deuinctus consequitur humilis & modestus. qui uero superbia
elatus: uel pecunus insolens: uel honore: uel forma corporis: uel
iuuētute simul atq; amentia per contumeliam animo erectus nō
principem: non ducem sibi ullum desideret: quasi ipse alios regere
possit: deseritur a deo: et solus miser uagatur. Animaduertite ob/
secro: quanta sit horū uerborum cum sacris litteris similitudo atq;
conformitas. Ego inquit ille: deus sum primus: et ego postea
ero. Hic. Deus principiū: finem: et mediū rerū omnium cōtinet.
Ille. Rectitudines nouit facies eius. hic. recte incedit. Ille. Iustus
dominus: et iusticias dilexit: et mihi uindictam: ego retribuam:
hic. Hunc semper iusticia sequitur uindex: Ille. Post dominum

deum tuum ambulabis. hic. Hunc qui felix futurus est deum et
 cōsequitur. Ille. Deus superbis resistit. Hic. Superbus a deo dese-
 ritur. Ad hec in philebo. Mens inquit rex celi & terre est: quod
 postea in longum optime pulcherrimeq; declarat. quēadmodum
 etiam in Timeo querit quid sit: quod semper est: et nullam habet
 generationem: Et hoc quidem inquit intelligentia cum ratione
 comprehendendi potest: semper eodem modo substans: et reliqua. que
 ibi sapientissime explicatur. Plato itaq; in his mirifice ab omib;
 comprobatus est. Aristoteles uero: quicquid de huiusmodi rebus
 scripsit: Platonem secutus est: quāuis non ita expresse de his locu-
 tus fuerit. quale est quod in libro de diuinis rebus ponit homericū
 illud: Rex unus: princeps unus. aut si uspiam deum: et naturam
 nihil frustra agere proficetur: aut si qua naturalis auditiōis libro
 ultimo: Et diuinarum rerum undecimo de primo mouente im-
 mobili: p se substance: breuissime attigit: que et si recte sapiēterq;
 ab eo scripta sunt: q̄cum tamē inter hec & Platonis dicta intersit:
 facile quuius potest iudicare. Atqui de trinitate diuina optime
 differuisse Aristotelem scribit aduersarius in principio eius libri: q
 de celo inscriptus est: Platonem uero nusq; de ea re quicq; dixisse:
 immo uero plures posuisse deos: et demonum multitudinē: qbus
 exhiberi diuinum cultum oporteret. Quantam uero hec uerba
 calumniam pre se ferāt mox uidebimus. Primum: que de trini-
 tate in principio eius libri Aristoteles scribit: tria cuncta eē: et ter-
 quaq; parte: secundū pythagoreorum sententiam: qui uniuersum
 et cuncta ternario numero terminari uolunt: principium nanq;
 medium: et finis: numerum uniuersi obtinent: hec autē ternarium
 faciunt: ista ineffabilem trinitatis diuine rationem explicare: nō
 minus inepte q̄ prolixē aduersarius cōtendit. Que res si ita foret:
 nequaq; id subticuissent tot p̄claro ingenio expositores tam greci
 q̄ latini: qui aduersarium precesserūt: Presertim sanctus doctor
 Thomas: uir et acumine ingenu: et optimar; artium philosophie
 studius insignis: qui opiniones nostras aristotelicis ratiōibus q̄cum
 fieri potuit roborare conatus est. Hic profecto: et qui eū sequuti
 sūt doctissimi uiri: si qd tale religiōi nostre lucrifacere potuissent:
 id procul dubio fecissent. Sed neq; hi locum illū ita intellexerūt:
 et structura oratiōis nihil tale significat. Quod cum aduersarius
 ipse non ignoraret: uolens nouum hoc genus expositionis: quasi
 monstrum quoddā: excusare: a deo sibi reuelatum fingit: multisq;

no.

Thomas

uerbis ostendere conatur: haud mirum esse: si arcanum quod tot
sanctissimos uiros latere uoluerat uni sibi deus reuelaret: Ita pue/
riliter atq; inepte se iactat: Aristoteles autem: quum in libris quos
de naturali auditione conscripsit: de principis rerum naturalium
differuisset: Materia: forma: et priuatione: statuit librum de celo
subiungere: In quo res ex principis illis compositas tractaret.
Hec autem sunt corpora: quorum proprium est tribus dimensi/
onibus constare. Magnitudinis inquit: quod in unū distenditur:
linea est: quod in duo: superficies: quod in tria: corpus. Preter hec
nulla alia est magnitudo: quoniam tria cuncta sunt: et ter quaq;
parte: Tale autem coelum quoq; esse perspicuum est. Cum igitur
de natura: et rebus natura compositis ageretur: que nam
ocasio ferre poterat: ut de deo: de incorporea: immateriali: se/
parataq; natura: de trinitate: omnem rationē atq; intelligentiam
superante differeret? Enim uero somnia ista sunt ac figmenta false
imaginatiōis: et quemadmodum supradiximus: monstra quedam
atq; portenta: Veruntamen si in contentiōe persistis: et de diuina
trinitate loqui philosophum asseueras: magis certe pro Platone
q̃ pro Aristotele pugnas. Etenim Aristoteles huius sue sententie
testes citat pythagoreos philosophos: nam tria inquit cuncta eē
et ter quaq; parte: ut pythagoreis placet: hoc est uniuersum: et
cuncta: ternario terminari. Finis enim medium: et principium:
numerus habent uniuersi. Ergo hanc rationem non tanq̃ suam
Aristoteles profert: sed pythagoreis ascribit: quorū Plato magis
q̃ Aristoteles emulus fuit: Ex quo fit: ut etiam quid sublimius
atq; diuinius his uerbis significetur: q̃ capere humanus animus
possit: id Pythagore potius atq; Platonis: q̃ Aristoteli sit tribuendū.
siquidem: que illi de substantiis intelligibilibus: aut numeris & reliquis
huiusmodi dixerunt: ea Aristoteles ad res corporeas transtulit: sen/
suiq; subiectas. Verum nisi fingere que a uero absunt: et falsa si/
mulare uelimus: nec Platonem: nec Aristotelem. nec alium quenq;
gentilium fateri debemus de trinitate locutos fuisse: quēadmodū
xpiani sentiūt: re nobis diuinitus reuelata: et sacris litteris tradita.
Neq; enim fieri potest: ut humana mens tam excelsa sublimisq;
sit: ut ueritatem illam possit attingere: Non est diuinarū rerum
querenda ratio: sed sola fide: Et diuina institutione: recipienda
sunt: que credimus: alioquin nulla fidei merces nobis deberetur:
ut doctores ecclesie sentiunt: Nemo igitur siue Platonem: siue

7

Aristotelem ideo laudandum censeat: quod trinitatem diuinam:
aut coluerint: aut scripserint. Vterque enim huius uere opinionis
exors fuit: et nostre pietatis ignarus. Sed Aristoteles quidem
nisi quod tale aliquid aut dixit: aut cogitauit: Plato uero multa
certe de trinitate loquutus est: sed longe aliter quam nostra religio
doceat. Quippe dum gradus diuinitatum statueret: Primum
omnium entium principium ponit: ingeneratum: æternum: nullum
habens principium: a nulla causa dependens: quod et unum &
summum bonum appellat: Neque a se neque ab alio productum:
omni mente: omni ente superius. Mox uero primum ens statuit:
quod et mentem primam: et formam primam uult esse: Productum
quidem a primo deo: quia unum: sed a se quoque: quia ens: et mens:
et ordo nature secunde. Post hec tertium: ordine: et dignitate:
uniuersam animam ponit: productam quidem & ipsam a primo
deo: quia unum aliquo modo: ac etiam a primo ente: quia mens:
sed quia per se mobile est a seipsa productam: Et hucusque pro/
cessisse diuinitatem existimauit: Quam ob rem in epistola quam
ad Dionysium scripsit: Circa omnium inquit regem omnia sunt:
et illius causa omnia: eaque causa est bonorum omnium. Secunda
uero circa secunda: et tertia circa tertia. Sexto uero de repub.
libro: quasi de secunda trinitatis persona loqueretur: quam men/
tionem prime: hoc est patris fecisset: Ita inquit. Sed o beati: quid
nam sit summum bonum: hoc loco missum faciamus. Plus enim
mihi esse uidetur: quam ut hoc instituto assequi id possimus. Ac enim
qui ipsius summi boni filius: eique simillimus esse uidetur: Hunc
explicare perlibenter uelim: si uobis etiam id gratum est. alioquin
ipsum quoque missum faciam. Sed dic inquit: nam patris rationem
postea reddes. Et paulo post. Nonne sol quum minime uisus:
hoc est sensus uidendi sit: sed ipsius uisus causa: Tamen a sensu
ipso uidetur? Ita est inquit. Hunc igitur inquam dici a me ex/
istimes summi boni filium: quem summum bonum generauit
sibi proportionem conuenientem: ut quod ipsum est in loco in/
telligibili ad mentem: et res: que intelliguntur: Idem hic esset in
loco uisibili ad uisum & res que uidentur. Tum addit. Ergo
quod ueritatem his rebus: que cognoscuntur: et cognoscendi uim
et quod cognoscat præbet: id esse boni ipsius ideam existima:
Et rursus. Solem certe non modo facultatem his que uidentur
prebere dicis ut uideantur: Verum etiam ut generentur: auge/

antur: alantur: quamuis ipse generatio non sit: Ita certe: Et his
igitur que cognoscuntur: non modo ipsum cognosci: sed etiam: et
substantiam a summo bono prouenire: non quod summum bonum
substantia sit: sed quod omnem substantiam maiestate potentiaque
exuperet. His uerbis Plato non modo cognosci: sed etiam esse:
et substantiam: preberi rebus a summo bono: hoc est a deo pro/
fitetur: deumque ipsum supra omnem substantiam esse: et maiestate
potentiaque excellere: ut nec sine causa sint res ipse intelligibiles:
et deus qui eas produxit ut ac reuerentia omnes excedat. Quem
locum Gregorius theologus: cuius supra mentionem feci: totum
fere eodem modo sumpsit: in ea oratione: quam scripsit de lau/
dibus Athanasii. Quod rebus sensibilibus inquit sol est: id est in/
telligibilibus deus. Alter enim lucem mundo uisibili: alter mundo
inuisibili prestat. et alter uisum corporeum: alter naturam in/
tellectuale sibi similem reddit. Atque ut sol uidetibus & uidentibus
his quidem quo possint uidere: illis quo uideri possint: seipsum
prebens: omnium que uidentur: pulcherrimus est. Ita deus in/
telligentibus & intelligendis: illis quidem ut intelligere possint:
his ut possint intelligi: prestant: ipse omnium: que intelliguntur
summus est: in quem uis intelligendi omnis quiescit: et progredi
ultra non potest. Item Plato quasi de uerbo diuino differeret:
hoc ipsum uocabulum usurpans: In libro quem legibus suis ad/
ditum Epinomidem inscripsit: ita loquutus est. Honorem inquit
exhibeamus omnibus syderibus: nec huic annum: illi mensem:
ceteris autem nec regionem ullam nec tempus statuamus: quo
suum orbem perlustrent: circumeundo mundum: quem dei uerbum
uisibilem fecit: hoc felix quisque primum admiratur: Postea
amore incenditur ad intelligendum: quantum uis humani ingenii
attingere potest: existimans futurum: ut hoc modo & uitam agere
optimam: ac felicissimam possit: Et post mortem: loca petere:
que uirtuti parata sunt. Hic Plato uerbum appellat mundi
opificem: et contemplationem eius tam in uita quam post mortem
felicis ac beatitudinis causam hominibus esse arbitratur: Et
in epistola: quam ad Hermiam: et Erastum & Coriscum scribit:
ita inquit. Hanc epistolam uos omnes qui tres estis legere oportet:
presertim simul: uel saltem dum bini estis: quanto frequentius
fieri potest: utendumque uobis est pacto & lege certa: etiam iure
iurando: ut æquum est interposito: non sine eleganti studio:

Et: que studii soror est: disciplina: testādo deum om̃ium rerum:
que fuerūt: que sunt: queq; future sunt: principem: et principis
opificisq; causę patrem: dominumq; quem: si hoc modo philo/
sophabimur: cognoscemus aperte om̃s: quatenus felicitas hominis
natura attingere poterit: Hec sunt: que ex multis Platonis
dictis: pauca admodum collegi: Ex platoniciis uero: qui nobili/
ores fuerunt: Plotinus in primis librum de tribus personis prin/
cipalibus scripsit. In quo primum notandus est titulus: cum et
personas nominet: et secundum ritum nostre religionis ternas
constituat. Deinde in ipso libro post multa ad hanc rem perti/
nentia ita inquit. Eternum illud atq; perfectum: eternū semp
perfectumq; generat: minusq; est quod generatur: q̃ quod ge/
nerat. Quid igitur de perfectissimo illo dicendum est? Nihil ne
ab ip̃o esse: an que summa sunt esse post ipsum? Summū igitur
post ipsum: mens est: et secundum: Mens enim illud uidet: illoq;
uno eget: illud aut hoc non eget: Et quod a maiore illa mente
generatur: mens est atq; omnibus prestantior: quia cetera pos/
teriora sunt. Omne autem id appetit amatq; a quo generatum
est: Prefertim cum sola sunt: quod generauit generatumq; est:
Cum autem optimum est quod generauit: tunc adeo cum eo
coniunctum est: ut sola: ut ita dicam: alteritate distinguatur.
Imaginem autem illius mentem esse dicimus: quādo qdem ma/
nifeste loqui oportet. Et paulo post. Idcirco apud Platonem
terna sunt omnia. Circa omnium regem inquit om̃ia sunt: Se/
cunda circa secunda: et tertia circa tertia: Plato itaq; patrem
esse dicit opificis causę: hanc opificem causam: mentem esse opi/
natur: pro creatore enim mentem ponit: cuius mentis & causę
patrem dicit bonum ipsum: et summum bonū: atq; omni mēte
substantiaq; nobilius: Plerunq; etiam ens: et mentem ideam esse
fatetur: Quapropter hanc esse Platonis sententiā manifestum
est: Vt mens ex bono ip̃so: aīma ex mente suum esse: substan/
tiāq; assumat: Porphyrius uero teste sanctissimo uiro Cyrillo
in libro: quē aduersus Iulianū scripsit: dum Platonis opinionē
exponeret usq; ad tres personas substantiam diuinitatis p̃cessisse
commemorat. Primum quidem eē deum ip̃m supremū bonum.
Secūdum creatorem: Tertium animam mundi: etenim ad ani/
mam usq; rationem procedere diuinitatis. Numemus quoq; eū
inquit: qui cognitionem de deo habiturus est: primo et secūdo

10. euangelista
Barbarus dicit

distribuere ordine queque oportet: et postquam eius rei gratia diuinum
favorem implorauit ita prosequitur. Distribuendum iam est:
Deus primus in se substantia simplex est: quod sibi ipsi omni ex parte
semper copulatus: disungi diuidique non potest: Secundus autem
deus et tertius unus est: sed habens materie: que binaria est: eam
unit: ipseque ab ea secatur: Et paulo post. Neque enim creare de/
cens est primum deum: Et creatoris dei patrem esse primum deum
putandum est. Multa etiam his similia de eadem re dicit: que
logum esset referre. A melius uero nonne theologiam Ioannis
euangeliste sequi prorsus uidetur: cum dicit? Atque hoc erat illud
uerbum: per quod ea que facta sunt: fiebant: quum tamen semper
essent: quemadmodum et Heraclitus uoluit: et per Iouem barbarus
ille censet in ordine dignitateque principii constitutum apud deum
esse: et deum esse: et per ipsum omnia facta esse: et in ipso: quod
factum est: uiuum et uitam: et ens fuisse: et reliqua huiusmodi.
Neque enim referre omnia opus est: cum in promptu sint eius libri
lectitare uolentibus: Hic sane quia ueritatem: licet inuitus: negare
non potest: eius quem tanquam hostis barbarum appellat sententiam
probat: et accipit fidem: Quod si aduersarius: qui omnia perperam
interpretatur: ea que sanctissimi doctores tanquam adminicula
quedam nostre religionis sumpsere: causam fuisse calumniatur: ut
Origenes Arrius alique huiusmodi in perniciosissimos errores inci/
deret: quippe Platonem scribit auctorem fuisse uariarum heresum:
que inter christianos pulularint: cur non pari ratione euangelicos
etiam: et apostolicos libros: ac omnem sacrarum litterarum doc/
trinam damnet atque reiciat? Quicumque enim minus recte sacros
libros interpretati a uera sententia deuiarunt. conati sunt opi/
niones suas: diuinorum uerborum auctoritate roborare. Quem/
admodum Arrius per uerba illa euangelii: Pater meus maior me
est: Et de die illa et hora: nemo nouit nec filius sed pater: et mea
doctrina: mea non est sed patris: aliaque huiusmodi: filium haud
patri equalem esse existimauit: Et Sabellius quod a filio dictum
est: ego et pater unum sumus: Patrem et filium in unam contrahi
personam censuit oportere: Quicumque preterea spiritu baptizatos
nunquam tentari posse a demone crediderunt: uerbis illis Ioannis
euangeliste suam confirmarunt opinionem: Omnis: qui natus
est ex deo: peccatum non habet: quoniam semen ipsius manet
in eo: et non potest peccare: quia ex deo natus est: Et rursus: Qui

7
natus est ex deo: non peccat: sed generatio dei seruat eum: et ma/
lignus non tentat eum. Verum non sacrarum litterarum hoc
crimen est. q̄ illi ex his argumenta sumant: quibus errorem suū
tueantur: Sed hi potius reprehendendi dānandiq; sunt: q̄ recte
dicta peruertunt. Nam si Origenes aut Arrius perfecte sacram
scripturam intellexissent: nequaquā lapsi fuissent in tam puerum
errorem: quem inepte postea: et christi: et Platonis uerbis de/
fendere cogerētur: Non enim christi dicta ad Platonis senten/
tiam accommodanda sunt: Sed uerba Platonis ad sententiam
christi: Itaq; illi non in exquirendis Platonis sententiis: Sed in
iaciendis opinionum suarum fundamentis errabant. Quis enim
nesciat Platonem christianum nō fuisse: Neq; talem: quē sequi
e uestigio debeant: qui se christianos p̄ficientur? Specie q̄dam
nostre religionis in Platone fuisse non diffitemur luce nature
illustratam: quā eius creator & princeps: diuina filii sui doctrina
postea plenius aperuit: et sua beneficentia māifestius reuelauit.
qua specie non mediocriter iuuari posse hominem arbitramur:
qui ex Platonis doctrina ad nostre religionis p̄fectiorē statū
se contulerit: Ita principia quedam uere theologie e Platonis
scriptis surgere: et quasi scaturire uidetur. Quod si quis a p̄fecta
sacrarum litterarum institutione per errorem discedens ad Pla/
tonis disciplinam se contulerit: ipsius culpa erit: non Platonis.
Nam Plato uel ex ea re laudari maxime potest: q̄ etiam qui
se christianos p̄ficientur: minime se ab illius opiniōibus discedere
existimant: quod profecto non contingeret: Si Plato similitu/
dinem quandam: et conformitatem cum christiana religione
non gereret: Hec igitur et alia huiusmodi multa tam Plato q̄
eius successores de trinitate scripserunt. Aristotelem uero nescio
ubi ostendere possit aduersarius tale aliquid tradidisse: si uerum
fateri uelit. Nam locum illum de celo: quē unicum afferre po/
tuit: nihil ad rem facere: supra demonstrauimus: Nec siqd graue
diuinumq; significaret Aristoteli magis q̄ Pythagore & Platōi
id tribuendū foret: Siquidem ipse quoq; Aristoteles ad Pytha/
goreos refert: quod ab eius cōsuetudine alienū uidetur: Perraro
enim: ut expositores eius tradunt: pythagoreorum testimonius
uti Aristoteles consuevit: Nec sane mirandum est: nihil illum
de huiusmodi rebus loquutum fuisse. Demonstrationis enim
necessitatem ubiq; sectatus est: nec uersari in rebus uoluit: que

probari manifesta ratione nō possent. Fidem autē de supernis
ac diuinis rebus: quibus nihil est prius: unde summi demonstra-
tionis medium possit: cum omniū rerum prime & uniuersorum
cause sint: preterit omnino: ita ut non modo nihil de his scrip-
serit: sed etiam quid senserit: obscurum omībus reliquerit: Plato
uero in hoc precipue cum nostra religione conuenire uidetur:
q̄ nullam querit demonstrationis rationem: sed primam pre-
cipuamq; omniū uirtutum fidem constituit: per quā res diuinas
merito colendas existimat. Siquidem in Timeo ita loquutus ē.
Nam de aliis quidem demonibus dicere ortum atq; explicare
posse plus est: q̄ nostre uires sufficiant. Credendum autem his ē:
qui ante dixerunt. Ex deorum enim ut ipi testantur progenie
orti sunt. Itaq; maiores suos certius nouerūt. Quapropter ne-
fas est deorum filius non credere: quanq̄ nulla demonstrationis
necessitate loquantur. Sed quoniam sua pronūtiare fatentur:
obtemperandum legi: atq; eis fides adhibēda est. Item primo de
legibus libro: quum Tyrteum alloqueretur: qui uirum fortem
aduersus exteras nationes laudabat uolens ostendere eos illo
longe prestantiores esse: qui tempore seditionis: quam infestis-
simum prelium nominat: sese recte gessissent: Theognidis carmē
attulit.

O cyrne argento iuste prefertur & auro.

Qui seruat tetra in seditione fidem.

Quam Theognidis sententiam dum mox exponeret: Talem
uirum tanto illo prestantiorem asseuerauit: quanto iusticia:
Temperantia: atq; prudentia cum fortitudine coniuncte. sola
fortitudine prestantiores habētur. Fidus enim inquit: et con-
stans nemo in seditione est: qui non sit ceteris etiam uirtutibus
predictus. Et paulo post. Hic quoq; a Ioue legumlator consti-
tutus: et quicūq; alius etiā parum utilis: nihil aliud q̄ ad summā
uirtutem in primis semper respiciens: leges cōdet. Est autem hec
ut Theognidi placet: Fides in rebus aduersis: que pfecta iusti-
cia appellari potest. Quin etiam duodecimo eiusdem libri uo-
lumine: cum legumlatores: orbatū parente filius tutoresq; cōsti-
tueret. quibus pupillorum curam cōmenderet: cupiens efficere:
ut quasi parētes alteri: nequaquā his qui genuissent: deteriores
haberentur: et ut illi ad hoc humanitatis officium excitaretur:
elaborans: ita hortatus est. Oportuno quidem tempore uerba

7
latius ante iam fecimus: cum defunctorum animos potestate
quadam peditos esse explicaremus: qua rerum humanarum
curam administrarent. Que opinio uerissimo quidem sed longo
sermone cōtinetur. Verum fides quidem adhibenda est: Tum
fame rerum huiusmōi tam crebre & uetustate celebrate: Tum
auctoribus legum: qui hec ita iubent: nisi prorsus dementes esse
uideantur. Hec profecto eodem tendunt: quo illa de Hiere/
mia propheta in libro machabeorum: ut postq̄ diem obierat
uisus sit deprecari pro populo: quasi adhuc suorum hominum
saluti prospiceret: Heret igitur his opinionibus Plato bona
fide. Ac proinde in Gorgia: quum de inferis illis iudiciis: et
suppliciis: et deliciis loqueretur: Fabulas quidem hec illis uideri
dixit: Se uero non fabulas sed rem ueram iudicare opinariq;
eos quidem: qui iuste & sancte uitam duxerint: Ad insulas be/
atorum demigraturos: qui uero iniuste atq; impie uixerint: in
carcerem cruciatu & pene: quem tartarum uocat: detrudendos:
que cum latius differuisset: hec addit: Hec sunt callides: que
ego opinor uera esse: Et postremo. Mibi igitur callides his
uerbis omnino persuasum est: Proclus quoq; quem ex eadem
Platonis disciplina fluxisse constat: his inquit hominibus: qui
ad summum bonum peruenire cupiunt: non scientia & ingenii
exercitatione opus est: sed firmitate: stabilitate: quiete: tran/
quillitate: quod ut summam dicam: fides deorum est: que
nos ad summum bonum: et deorum ac demonum omnia ge/
nera: atq; animas beatas ineffabili ratione trahit atq; cōiungit.
Non enim per scientiam: aut operationem ullam ingenii/ex/
quirere summum bonum: aut ad ipsum aspirare debemus: sed
offerre commendareq; nos diuine luci: et preclusis sensibus in
illa incognita & occulta entium unitate quiescere: Hoc enim
fidei genus omni doctrina antiquius est. Verum quem aduer/
sarius Platonem accuset. q̄ plures coluerit deos: quur non eius/
dem criminis reum peragit Aristotelem: q̄ ipse quoq; non uno
contentus plures statuerit? Nos quidem Platonem non chris/
tianum: sed gentilem fuisse fatemur: et quod professionis sue
intererat fecisse: ut deos & diuinitatū gradus plures statueret:
At ipse qui Aristotelem inter christianos collocandum censet:
Et unum tantummodo deum ab eo poni proclamat: quid ad

ipsius uerba hincere audebit? Hic enim in eo ipso probemio de
celo: quo loco aduersarius: eum trinitatis assertorem facit: Ita
inquit. Et in sacris deorum hoc numero utimur. Item secūdo
eius libri uolumine: Coelum et locum supremum ueteres dis-
tribuerunt: Et rursus coniecture: qua deos esse suspicamur:
ita duntaxat reddere ratioēs consentaneas possumus: Ad hec:
celum & stellas uiuere: et animalia esse fatetur: nec solum ani-
mata: sed etiam intellectualia: et diuina: et deos. Celū etenim
inquit animatum est: et motus principium obtinet: et corpus
diuinum est: atq; unumquodq; sydus ex eodem corpore est:
in quo circumfertur: Post hec quum causam expressisset: quur
nā subinde que magis a primo deferente distant: pluribus mo-
tibus moueantur: sed que interposita sunt plures habeāt motus.
et quam ob rem in primo deferēte tantus stellarum numerus
sit: in ceteris singule singulis cohereant: Nos inquit adhuc de
his tanquā corporibus tantum: et unitatibus ordine positū:
sed prorsus inanimatis consyderauimus: at uero existimādum
de his est tanquam uitam actionemq; habentibus. Vndecimo
etiam uolumine eius libri quē de rebus diuinis composuit: cum
substantiā demonstrasset eē intelligibilem: sempiternā: exortem
partium: indiuisibilem: infinitam tempore infinito mouētem:
passionis alteratiōisq; exemptem: Tū una ne an plures huiusmōi
substantie ponende essent querens: et si plures: quot nam essent
ponende: demum tot numero substantias esse respondit: quot
ea ipsa sunt que mouētur. Vnāquanq; enim delationē inquit
necesse est ab immobili & per se sempiterna substantia moueri.
Postremo ad certū etiā numerū eas substantias redegit: quinque
scilicet & quinquaginta: q; totidē motus celestiuū corporū ueteres
astronomi posuissent. Quin etiam plures substantias facile se
concessurū ostendit: Si motus quoq; plures eē constiterit: Hec
et alia huiusmodi p multa ab Aristotele scripta quis nō iudicet
eius esse qui plures deos statuerit? Fuerunt nimirum et ipse &
Plato: ut supradiximus gentiles: et plures uterq; diuinitates su-
periores atq; inferiores opinatus est. Non tamen usq; adeo in
errorem uulgi lapsi sunt: ut fabulas quasdā obscenas: et inanes
statuas coluerint. Sed deū unum oīm rerū principiu: ingenuū
omnino: et oīm causā uacantem posuere: multas preterea alias
substantias: easq; eternas: sed a primo illo gradatim descendentes:

ut alie superiores: alie inferiores habeantur: uerum omnes ad unū
primum referri: indeq; pendere: atq; a primo: et proximis primo
esse productas. Ista Plato quidem apertius tradidit. Sunt tamē
etiam qui Aristotelem non secus sensisse interpretetur. ut enim in
rebus: que sensu percipiuntur: Sic in his: que intelligentia compo-
benduntur: distinctionem dicunt: et naturarum diuersitatem eē
oportere: indeq; rerum naturalium discretionem prouenire. Nec
Platonem igitur reprehendi fas est: q; ita senserit: quū Aristotelē
probamus: nec Aristoteles arguendus est: quū extollimus Platonē
commune enim amboꝝ crimen est: et pari ratione alienus uterq;
est a religione christiana. Sed de his hactenus. ¶ Nunc de pro-
ductione entium considerandum est: quam Plato: si aduersario
credimus. ex materia preexistente: Aristoteles uero ex non ente
simpliciter: sola uoluntate diuina fieri opinatur. At mihi quidem
contrariū prorsus uidetur: nec mihi solū: Sed omībus doctissimis
uiris: qui Platonis atq; Aristotelis libros exposuerūt. Verba etiā
ipsorum autorum sententiā nostram uidetur aperte cōfirmare.
Sed quoniam de causa rerum: que fiunt agimus: uidendumq; est:
an materia earū causa sit: idcirco de ipsis causis primo tractandū
uidetur: ut res de qua agimus perfectius explicari possit. Causas
igitur Aristoteles quadrisariā: partitius ē. q; ppe materialē posuit:
formalem: finalem: agentem. Plato autem his addidit etiam ex-
emplarem atq; instrumentalem. Sed quid de causa agente: finali:
exemplari siue formali locutus sit uideamus. Causam agētem in
timeo exponens: mūdum inquit factum esse: oportere aut omē:
quod fit: ab aliqua causa fieri: impossibile enim prorsus fore aliqd
fieri sine causa. Post hec creatorē inquit atq; opificem uniuersi:
nec inueniri facile: nec si inuenerimus: fieri potest: ut omībus ex-
plicemus. Item in libro de legibus decimo: repbendens eos: qui res
factas: & que fiūt: queq; futura sūt: Natura siue fortūa dixerūt
euenire: totū inquit celum et omnia que celi ambitu continent:
animantes etiam et stirpes: et tempora anni: non mente: non deo
aliquo: nō ulla artis ratioe: sed quod diximus: natura et fortuna
creari uolūt. quos certe ideo arguit Plato: q; deo et mēte omnia
esse fieriq; eamq; esse causam agentē existimabat. Finalem uero
causam: qbus uerbis in timeo extollat: uideamus: Dicamus inquit
qua causa generationem et hoc uniuersum condiderit: qui con-
didit. Bonus erat: bono nullius rei inuidia esse poterat. illius igitur

vi.

exps omnia sibi q̄ simillima effici uoluit. Et rursus: sic igit̃ optimo iure dicendum est: mundum hunc animal esse: mente predictū: sola dei immortalis p̄uidencia creatū. Itē: uos q̄dem non immortales: neq; omnino indissolubiles estis. Nullam tamē dissolutionis: aut mortis cōditionem patiemini: cum iam uoluntatem meā potiori firmiori; uinculo adepti eritis: q̄ illa erāt: que uos dū crearemini uinciebant. Hec eadem in sermone ciuili: quem greci politicū nominant: et omnibus fere locis: i q̄bus de hac re loquitur: sibi cōstans exponit: uoluntatemq; et bonitatē dei fuisse: et esse finalem rerū omnium tum intelligibilium tum sensibiliū causam p̄dicat. Exemplarem etiam causam tradens: Vtrum nam inquit exemplar spectauit qui condidit: id ne: quod per eadem: eodemq; modo. se habet: an id: quod genitum est? Certe si pulcher hic mundus est: et ipsius mundi opifex bonus: sempiternum exemplar respexisse conditorem manifestum est. Item. quum deus omniū: que in intelligentiam cadunt rerum: pulcherrime et perfectissime similem maxime eum facere uellet: animal unum uisibile: cuncta nature animalia sibi cognita intra se continens creauit: Et paulo post. unum esse mūdum fatetur: siquidem ad suum exemplar creatus est. et iterum. atq; etiam magis magisq; inquit simile ad suum exemplar efficere illum uoluit. Hec Plato et multa his similia non cōiecturis q̄busdā: et uerisimilibus argumētis: sed fidei autoritate omnibus fere locis suorū librorū asseuerat: Aristoteles uero siquid tale de huiusmodi rebus locutus est: preterq̄ q̄ deum et naturam nihil frustra agere affirmauit: ostendat aduersarius: et palmam adeptus coronatus incedat. Sed iam de materia qd Plato senserit cōsideremus: ut discerni ab omnibus possit: utrum ne: quod dicit aduersarius: pre-existere materiā. uel tempore: uel magnitudine: uel loco distinctā opineē. Vterq; porro et Plato et Aristoteles non modo de forma: uerum etiam de materia locutus est. Nam rerum sensibilibus causam quoq; materialem esse necesse est: Nec fieri potest: ut aliqd huiusmodi sit sine materia: uerū Aristoteles materiam: formam: et priuatioēm principia omniū entiū posuit: et simul ingeneratam eternamq; eē materiā scripsit: quēadmodū mundum quoq; eternum et putat: et conatur demonstrare: Plato autem materiam posuit: et formā: & deū que rursus ens: & forme capedinem. et generationem uocauit. et formam quidem duplicē statuit: aut enim exemplarem: aut materialem: deum aut posuit

causam agentem atq; finalē: cum de ortu ac generatione mundi
differuit: quem et ens i p m: et uere ens: et supra omne ens noīauit.
Neq; materialem formam: neq; multo minus materiā: ex aduerso
distinguit conditori: Neq; has principia rerum absolute pma: nec
eqles entiu causas ee posuit: Neq; pexistere: quomō aduersarius
intendit: materiam prefuisse informē ex qua postea deus mundū
creauit: Sōnia ista portētaq; aduersarij sunt. At Plato a deo for/
mas cēuit ee productas: tū primas et exemplares id est ideas: cum
secundas: rebus generandis accōmodatas: siue eas separabiles: siue
inseparabiles dicere uelis: a deo etiam productam esse materiam
omino informē ac p m ā: ut a pma absolute et uniuersali omniū
entiu causa: eternā etiā ipsam atq; ingeneratā: sicut forme sunt:
propterea q a causa immobili sunt pducte. omne enim quod ab
immobili causa fit: immutabilē habere essentiā censet: nō tamen
aut omnino ingeneratā: cū generata sit: qā nō sine causa est: aut
omnino generatā: quum tempe ingenerata sit: nullo enim tempe
generata est: Sed inter generatum: et ingeneratū: quasi mediam
cōsistere: ut in parmenidis qnto supposito latius declarat: quo in
loco eā unū ee: et nihil actu omīno ee: et dissimilē similitudinem
cū prima causa habere p negationes aperte demōstrat: cū nega/
tiones in materia qdem priuationē: in deo aut rerū omniū causā
significent: q si Plato nihil omniū rerū ee materiā ponit: idq; nō
ratioe excellētie: quemadmodū supsubstantiale unum: sed ppter
puationē: et qā rebus omībus deterior ē: quo pacto ausit qspiam
affirmare eum posuisse materiā preexistētem: eqlem deo omniū
simplicissimo: ac omībus bonis prestātor: et cause omniū p me?
Enim uero tantū abest: ut Plato pree materiā ac deo eqperari
existimet: ut eam potius non ens dicat: Nec alia ratione ens: nisi
qtenus unius particeps est: cuius p ticipatione cetera quoq; omnia
et sunt: et substantiā habent. Rei enim generate inqt in Timeo
uisibilis: atq; omnino sensibilis matrē: et receptricē nō terram: nō
aerē: nō ignē: nō aq m dicimus: nō aliud quicq; ex his cōstitutū:
aut ex qbus ipsa constituta sunt: Sed formam qndam inuisibilē:
informē: omniū rerū capacē: ac receptricē: quā si parū intelligi/
bilem et p difficilē cognitu ee dixerimus: haud pfecto mētemur.
Nam si Plato pree ens: et capedinē: et generationē ante mūdi
originē dicit: qbus uerbis decepti pleriq; materiā putāt rerū causā
ab eo positā ee: & ante mundi originē fuisse: intelligāt: si possunt:

hec non re separari: ut alterum precedat: alterum sequatur: Sed cogitatione: seu ratione generationis se iungi: Quēadmodū deus simul pducit partes: et totum: Sed ratio distinguit: que simul cōstituta sunt: et pro eorum natura alterum prius: alterū posterius dicit: Cum itaq; uia et ratioe generatiōis materiā p̄esse oporteat: et ex materia subiecta consentaneum sit qđ generatur generari: ob eā causam p̄fuisse materiam Plato inqt. Nec secus Aristoteles sentit: quippe subici: atq; p̄esse materiā in quacūq; generatione demōstrat oportere. qđ si in quacūq; generatione quā dederis: ita fit: et in prima: sic ratione est distinguendū. Concedat enim uel ipse aduersarius primam generationem oportet: quando quidem Aristotelem dicit ex nō ente simpliciter mundū pducere. Ratio igitur: que simul fiūt: distinguit: et generat que ingenerata sūt: Et diuidit secundum tempus: que eterna sunt. ¶ Quod Timeus quoq; ille pythagoricus in suo sermone uidetur significare. Prius inquit qđ celum rationis distinctione fieret: erat idea et materia: et opifex deus. Cum itaq; generationem celi nō re: uel tempore: sed ratione distingueret: nō temere materiam p̄esse dixit: quēadmodum partes per distinctiōem intellectus toto priores sunt: quippe ante om̄e compositum: necesse est ea intelligi. ex quibus constat illud esse cōpositum: Eodem p̄inet illud quoq; in timeo Platonis. Cum enim post celi generationem tractare de anima cepisset: haud posteriōrē inqt: ut nos secundo loco tractauimus: eam constituit cōditor: et natura enim: et uirtute antiq̄or corpe anima est: Quin etiam tempus celo posterius dicere uidetur: cum tamē alio loco simul cum celo factum esse tēpus dixisset: ut inqt simul orta: simul intereāt: siquādo accidere possit eorū interitus. Cum enim inquit pater: qui genuerat uiuum ipsum: seq; mouens sensisset: et deoz immortalū effigiem habens: mirifice letatus est: Et exēplari magis simile reddere cogitauit. Itaq; tēpus imaginē mobilem eui deorū machinatus est. Per multa etiam eodem: quo sunt: aut fiūt modo exprimi nō possunt: Presertim cum de rebus diuinis loquimur. Quis enim nesciat: cū dicimus deum fuisse āteq; tēpus: aut celum fieret: improprie hoc dici: et tamē cōcedi oportet: quia aliter loqui non possumus. Cui loco haud dissimile esse illud etiam in Timeo uidetur. Verba ista: erat: et erit: que tempus species sunt: imprudentes ad substāciam sempiternā transferimus. Nō recte. et enim dicere de ea solemus: erat: est: erit: at uera rōe:

7
solum est: ipsi conuenit. Cuius tam inepte locutionis mox causā
reddens: Sed nos inquit: qui uicissitudini fortune & casus subiecti
sumus: ita loqui solemus. Mouere etiam fortasse aliquos possent
illa uerba Platonis. Ita ille cum omne: quod uisibile foret: rece-
pisset. minime tranquilum: sed inordinato quodā et tumultuario
motu agitatum: ad ordinē ex inordinatione redegit: Existimās
id omnibus rebus fore pstantius. hoc enim loco dicere Plato uidet:
non modo materiam: Sed corpora quoq; ipsa ac etiam animam
temere moueri solitam: anteq̃ mundus conderetur: Corpus nāq;
anima uacans moueri uel ordinate: uel inordinate nō potest: hec
uero sic inchoata: et errātia deum postea recepisse: ut expoliret
cūcta: ac certa ratiōe disponderet: quasi nō naturam atq; essentiā
rerum creauerit deus: sed ordinem duntaxat atq; ornatum rebus
addiderit: Verum hec quidē non ita accipienda sunt: ut humano
sermōe pferuntur: et sonant: Quippe rem intelligibilē ac diuinā
per uerba humanis auribus familiaria. Plato exponit: quomodo
diuinus propheta Moyses de mundi creatione locutus est. Non
enim deo manus erant: quibus acciperet: non oculi: quibus uideret:
nō os lingua et dentes: quibus loqueretur: nō primum: aut post:
erat: quum tempus nō erat. Sed partim hominum: et uerborum
consuetudini indulgent: cum ita loquuntē prudentissimi auctores:
ptim res pfundissimas ad doctoꝝ hominū intelligētiam ducunt:
quod a Philōe quoq; uideo: uiro doctrina illustri: et grece lingue
facūdia celeberrimo actum uidemus: sic enim scribit in eo libro:
quem ex sententia Moysi de mundi creatione edidit: Nam si quis
causam: quare uniuersum hoc creatum sit uelit exquirere: non
errabit meo iudicio: si id existimabit: quod quidam ex ueteribus
protulit: bonum esse creatorem ipsum: et genitorem: et autorem
uniuersi: et bonitatis sue gratia nulli substantie inuidisse: que sua
natura nihil boni haberet: et tamen fieri omnia posset: Erat enim
sua ipsius natura inordinata: informis: inanimata: omīno uaria:
incongrua: incōcinna: inconstans: apta que in cōtraria mutaret:
et optimarū rerū rationē susciperet: forme uidelicet: animatiōis:
similitudinis: congruitatis: cōcinnitatis: omniū deniq; rerum idee
melioris. Item in secundo eiusdē libri uolumine. Cum inquit cre-
ator substantiam inordinatam & natura sua confusam in ordinē
ex inordinatione: et in discretionem: ex confusione traductam
formare cepisset: Terram atq; aquam medio loco firmavit. Ita

Hic etiam uir sapiētissimus loquitur: quum materiam preesse uia generationis: quod philosophi omnes admittunt: significat: et que sine tempore: Et uniuersa creata sunt a deo: distinguere: atq; ordine humane consuetudinis: explicare commodius arbitratur: Plato uero et corpus: et animum celi constitutum a deo dicit: quanquam non constitutum: aut celum: aut animum opinatur ea constitutione: que non a temporis motusq; ratione disiungi/tur. Quapropter is quoq; de materia locus: qua eam preesse dixit antequam mundus siue crearetur: siue generaretur: siue condere/tur: siue constitueretur: nec contentiose tractandus est: Nec si aduersarius intelligere nolit: idcirco contemnendus uidetur: Per/spicuum est enim Platonem: quum prouidentiam dei: et quot quātaq; bona in hūc mundū ex mēte: anime: q̄ p̄sentia influāt: uellet ostēdere: qua uniuersa disponit: moderatur et gubernat: primum ipsam seorsum per se materialem naturam considerasse: inconditam. errantem: temerariam: atq; etiam maleficam: talēq; posuisse in generatione preexistentem: Vt ordinem atq; orna/tum forme: et habitus cum dispositione constātia: et moderatiōe a conditore: animoq; ipso proficiscente intelligeremus: Et natu/ram utranq; propria possemus ratione describere: quid materia ipsa per se anima priuata esset: quid forma: quid uia generatiōis precederet: quid sequeretur: quid generādo posterius foret: quod tamē natura esset prius. Hec ut ita intelligerentur Plato mate/riam separauit a forma: eamq; generatiōem et capēdinem nomi/nauit: Naturam etiam inordinatam inconditam: temerariam: errantem: tumultuariam: Eandemq; a conditore receptam: dis/positam: institutam: ornatāq; pulcherrima mundi cōpage fuisse. Et Plato igitur ipse correlatiua esse simul: et generationem ab opposito ad oppositum uiam esse: et simul esse materiā ac formā non ignorauit: quippe q̄ de his om̄ibus aptissime disseruit. Verū tamen ne quod addi debuit. deesset: Ita locutus est: ut et ratio: qua materia antecedit: ac preest: intelligeretur: et morem sermo/nis ciuilis: atq; usitati seruaret. Animaduertendum preterea est: quum Plato dicit auctore illum et patrem uniuersi inuēire dif/ficile est: qd sibi uelit illd̄ uniuersum: & quomō q̄ uniuersū dicit nihil excludat. Cū itaq; uniuersi creatorē dicit: nō minus mate/riā q̄ formā creari: dū cōpositū creat: affirmat. Quis enī usq; a deo rudis ē: ut cū uniuersā hāc mūdi machinā creatā audiat: p̄fuisse

27
aliq̃m eius partem existimet: ex qua uniuersum ipsum crearetur.
Ad hec si Plato anime: que multo nobilior atq; diuiniore est. nō
modo habitū. sed etiam subiectum: et quasi materiam pductam
a deo dicit: idem uidelicet. et diuersum tanq̃ anime elementa cō/
stituent: quomodo materiā corpulētie lōge ignobiliorē minime
ab eodem creatore pductam existimaret? Iam uero i philebo
materiam non extrinsecus quesitā. Sed a pmo opifice generatā
manifestissime declarat. Ex uno inquit et multis constat ea: que
semper esse dicuntur: et finem atq; infinitudinē habent in se ipsīs
generatam. Et alibi: deum dicebamus duplicem illā naturam reꝑ
in lucem protulisse: finitū dico et infinitum: ex qbus tum corpa:
tum cetera om̃ia constituunt. Ad hec calidum: frigidū: humidū:
siccum. maius etiam: et minus et reliqua his similia in infinitum
pgredi possunt. Quod si corpora ex fine et infinitudine cōstant:
finis autem nihil aliud q̃ forma est: hec enim terminat definitq;
materiam. Manifestum est materiam infinitudinem esse: et hoc
loco dici a Platone: quapropter cum om̃em infinitudinē pducatur
deus: materiā etiam que ultima infinitudo est pducere. Quoniā
autem res naturales per comparationē quandā: et proportiōem
intelligibiliū Plato produci existimat. quēadmodū a substantia:
ipsa substantiam: et ab equali ipso: equale: et reliq̃ id genus eodē
modo. Constat extremam quoq; materie infinitudinē hoc ipso
autore a prima produci: quam platonici omnes in rerum intelli/
gibilium summitate cōstituunt. quod Orpheus quoq;: quē Plato
in pleriq; sequitur: uisus est probare. Siquidem a tempore etherē
et chaos produisse scribit: quod etsi profundius dictum: uel forte
fabulosius uidetur: hoc tamē uoluit significare: materiā formāq;
a pmo euo fluxisse: tēpus enim pro euo posuit: imaginis nomine
appellās exemplum: etherem uero esse causam finitudinis cēsiuit
que forma est: chaos causam infinitudinis que materia est. atq; ab
his duobus principis tum diuinam hanc et intelligibilem mundi
machinā ducit. Tum etiam mouētem: et diuersificā et ppetuam
productionem: Ad hec ab aliis quidem terminatam: ab aliis uero
conseruatam naturam postremo ultimam finitudinem: qua etiā
materia ipsa cōtinetur producit. hanc omnium entium primam
fuisse Hesiodus tradit. Principio enim inquit factum esse chaos:
hoc est materiā rudem. informem: et uix in intelligentiā cadentē.
quod sacre quoq; littere significare uidentur: cum in principio

finitum et infinitum

creatam tradant terram: inanem: uacuam: tenebrisq; obductam:
hec enim nihil aliud: q̃ materiam indicant rudem: informem: et
nondum faciem aliquam rerum habentem. quem locū nobilissimi
quoq; doctores ecclesie ita exposuerunt. Verum qd multa per/
sequor? cum Platōem semp ad unum principiū reducere omnia
perspicuum sit: quod certe nō faceret: si materiam poneret causā
deo equalem: atq; alterū per se principiū: sicut aduersarius credit.
Sane in libro de republica causam rerum omniū: intelligibiliū:
bonum ipsum esse dicit: uisibiliū autem solem: quem etiam bono
ipso genitum asseuerat. quo fit ut ipsum bonum causa in primis
sit omnium intelligibilium et sensibiliū rerum. Item in epistolis:
circa omnium regem inquit cuncta sunt: et illius causa omnia. q̃
si omnia ab illo proficiuntur: et illum repetunt: atq; in eo qui/
escunt. Ille nimirum rerum omnium causa est: atq; principium;
ergo et materie quoq; nam et materia illum appetit. quippe nisi
appeteret: nulla ratione aliqd assequeretur bonitatis: parum autē
assequitur: ut superius Platonis uerbis ostendimus: quem secutus
Aristoteles: materiam appetere diuinitatem: et formam sc̃p̃lit: ut
turpe pulchrū appetit: et fēia marē: qd si appetit: conuertat se
ad illud: qd appetit: et inde dependeat. necesse est: quemadmodū
his quoq; cā sūt circa causas eūēire cōsueuit. In sophista quoq; cū
eoz sententiā improbare: q uel eē plura entia dicebant: uel ens
ipm principiū statuebāt: ostēdit nec a multitudine nec ab uno
ente principium entiu capi oportere: sed ab ipso uno: quod ideo
facit: quia ad primum: et solum unum omnia refert. Qui igitur
ubicunq; hec scribit. et ita aperte unum ac solū principiū omniū
entium facit: atq; ad ipsum unum omnia refert: cui eādē mētis
cōpoti uideri potest materiā pro principio posuisse? Enimvero
Plato principium per se primum: cum ceterarum rerum omniū:
Tum materie ipsius: causam posuit. quod enim a secunda causa
prouenit. id multo magis censendū est a prima prouenire: siqdem
ea causa est: ut id a secūda proueniat. Seruat qdem hoc ppositū
Plato semper: ut non primum p se principiū existimet creatorē
sensibilium rerum propinquum: Sed eum qui post primum illū:
quem unum uocat: secūdo loco constitutus est: cui cum materia:
cum idee a primo tribute sunt: quas respiciens creator secundus:
formas materiales atq; sensibiles materie im̃p̃mit iam p̃uie altero
mētis cōceptu et a p̃mo pēdente. siue enim signis: siue relatiōibus

7
Ista distinguantur nihil refert. Sed de his alias. Nam de materia
quam preesse generatōi Plato fatetur uel eatenus tetigisse satis sit:
ut hinc etiam pateat: nō temere dictum fuisse ab illo: preesse ma/
teriā. Ergo materia non caret causa apud Platonē: nec pncipiū
est per se primum: et si enim concedimus principium esse materiā
earum rerum: que fiunt: quod et Platonis et Aristotelis sententia
perspicuum est: non tamen simpliciter sed elemētale principium:
tum materiam ipsam: tum etiam formā materialem ponimus: ex
quibus res composite constant. Nec principium hoc elementale
aduersum esse cause agentis: aut finalis: nec tam causam esse: q̄ ille
sunt: sed duntaxat esse concausam. Si enim materia non est ens:
et ultra omne nō ens degenerat: ut in sophista Platonis ostendit̃:
profecto nec causa quidem est: nec solum non causa: sed etiam si
nō causatum quis dixerit: baud forte a uero aberrabit: quod enim
nondum est: dū non ens est: nec causam habet ullam: nec ipsum
rei ullius causa eē potest: Verum tamē quia potētia ens: cō causa
est eorum: que fiunt. Atq; ut ens compositum: sic ea materia: que
elementum compositi est: a deo rerū omniū cōditore producta
est: et ratione quidem ante compositum mēte percipitur: Re autē:
nec eē seorsum: nec intelligi potest. Nam siq; ullo modo: & quē/
admodum Plato inquit instar somniātis comprehendere animo
poterit: quid materia sit: reperiet eam: sentētia prestantissimorū
expositorū Platonis atq; Aristotelis: nec corpus esse ex q̄le: quod
nōnulli subiectū secūdum dixerūt: Nec incorporeum quicq; ut
determinatā quandā in corporei naturam accipimus: Sed ut per
negationem corporis dicimus esse: dimensionem quandam corporis
indeterminatam: que formali magnitudine determinetur: et qua
forme intelligibiles differūt a sensibilibus inde deductis: et ī par/
titionem ac discretionem de impartibilitate illarum et unitate
dispositis: que etiam sequestrata omni forma: diuisione: figura:
magnitudine: possit cogitatione comprehendī: aptaq; sic formā:
figuram: diuisionē: quātitatē: et quod uis eiusdē generis recipere.
Aliciter enim intelligere non potest: quod omnis forme expertus est.
Quāobrem Timeus locrēsis: et Plato cogitatione spuria: Aristo/
teles et idem ipse Timeus per proportioēm intelligi posse materiā
uolunt. Quia enim nō per forme innixum ac firmitatem: sed per
negationem: sequestrationemq; formarū omniū quasi uacillante
cogitatione materia intelligitur: ideo cogitatioē spuria dicitur

materia

comprehēdi: Nam ea que per formam: et habitum fit: legitima
cogitatio est. Rursus quia primam rerum naturalium materiam
ita se habere ad ens et substantiā manifestum est: ut es ad statuā:
et lignum ad lectulum: per proportionem asseueratur intelligi.
q̄ si talis: aut simile aliquid: materia est: quis eā dubitet a deo esse:
et diuino intellectu comprehendī: que a corpibus: quorū cōditor
est deus: & quantitātē: que corpus est qualitatis experis duntaxat
secūda notiōe separetur: Nec tamen sit hoc aliqd: aut simpliciter
substet: sed que formas respiciat: quarum creator deus: materiam
quoq; ipsam pducit: eēq; ita ei impartit: ut a forma inseparabilis
sit: hec de materia Platōis opīo ē. hec Plotini Porphyrii: Amelii:
Iamblichi: Syriani: Procli: omnium deniq; qui Platōis disciplinā
sunt secuti. hoc etiā Hermē Trismegisto placere Iāblicus scribit:
quippe uoluisse Hermem affirmat materiam ex substantialitate
pduci. Que cum ita sint: non uideo cur Platonem reum peragat
aduersarius: quasi materiā deo coeternā posuerit. eternam qdem
Plato esse materiam dixit: coeternā deo nusq; ab eo dictum re/
peries. Quod si q̄a eternū deum & eternā materiā Plato asseruit:
Ideo eum coeternam deo posuisse materiā aduersarius existimat
equiuocatione decipitur. Non enim uniuoce eternum de deo et
materia predicat: sed ut ea: que ab uno denominantur: et ad unū
referūtur: Multi enim apud Platonē: ac uarij sunt gradus: eter/
nitatis: immutabilitatis: aliarumq; conditionum: que de deo atq;
entibus communiter predicant. quam multiplicem rationem: siq;
uoluerit: facile poterit ex eius libris accipe. Maxime enim differt
eternum illud: quod omnē simul infinitudinem entis cōprehēdit:
qualē Plato statuit deum: ab eo eterno: qđ suū esse: nō absolute:
sed cum fluxu generationis connexum habet: et ut perpetuum
esse possit: aliunde acquirit: qualis Platonis sententia est mūdus:
et res omnes naturales suo queq; genere: et ut seqtur materia ip̄a.
hunc de eternitate locum Boetius quoq; nō aliter q̄ nos fecimus:
in libro de consolatōe exposuit: quod profecto mirandum est
aduersarium latuisse. Adde q̄ cū eternitas dei: causa sit eternitatis
materie: atq; mūdi: lōge hec inter se differre necesse est. Nam siq;
etiam Aristoteli hoc ipsum obiecerit: quum ipse quoq; et eternā
materiam: et deum eternum statuerit: facilis erit pro eo respōsio
ex equiuoca ratione: q̄ scilicet plurimum intersit inter eternum
causā: et eternum causatū: qppe maxima inter causā causatūq;

oppositio est: nec minor q̄ sit eorū: que cōtradictorie opponuntur:
que oppositionum omnium maxima est: neq; enim fieri potest:
ut quod causatum est: etiam causa eius sit: a quo est causatum.
quod leuibus ac etiam pene uulgaribus exemplis ostendi potest.

¶ Siquidem uestigiū pedis eternū foret: si pes esset eternus: & umbra
baculi eterna: si baculus eternus esset: Splendoremq; ab eterno
sole reciperet: nec tamen coeternū cum pede uestigiū: nec umbra
cum baculo coeterna diceret. Hec propterea latius exposuimus:
q̄ plura erant: que desyderari in hac questione uidebantur: et
ratio non magis pro Platone q̄ pro Aristotele explicanda erat.

¶ Sed iam finem huic parti imponamus. Nunc uidēdum est utrū
Aristoteles ex non ente simpliciter: sicut aduersarius refert: sola
dei uolūtate mundū productū esse uoluerit. Enimuero Aristotelem
nusq̄ in omnibus scriptis suis de uoluntate dei mentionem
fecisse compertum est: quum Plato uoluntatem: & bonitatem: &
prouidentiam dei ubiq; predicet: et causam productionis entium
fateatur. q̄ si uoluntate dei conditum esse mundum non dicit
Aristoteles: cum longe minus ex nō ente simpliciter productum
existimat. Res tamen generari ex eo quod aliquo mō sit: aliquo
modo non sit: quemadmodum Plato dixerat arbitratur: multisq;
id ratiōibus nititur probare: cum aliis in locis tum maxime in eo
libro: quem de naturali auditiōe scriptum reliquit. Et quasi hoc
peculiare eius inuētum sit: admodū gloriari uideat. Sed et Plato
et Timeus: et alii ante eum complures id tradiderant. At uero ex
nihilō simpliciter generatum esse mundū nō modo non probat:
sed aperte etiam improbat: multisq; uerbis demonstrare nitit̄ fieri
non posse: ut ex non ente simpliciter aliquid generetur: Adicit
etiam ueterum testimonia: quibus opiniōes suas corroboret. Cō/
uenit inq; hac de re inter omnes: q̄ de natura disseruerunt. Tum
expedita ratione: que ad alios spectabat: suam ipse opinionem
exponit his uerbis. Nos autē et ipsi generari nihil simpliciter ex
non ente dicimus: Verum tamen generari ex non ente tanq̄ per
accidens. Nam ex p̄uatione: que per se est nō ens: minime in ex/
istente generatur: et paulo post. Vnus qdem hic modus ē. Alter
autem quia dici hec possunt per potentiam et actum: Itaq; sicut
diximus dubitationes ille soluuntur: ex quibus infringi aliqua:
que a nobis dicta fuerant uidebantur. Rursus quoq; cū ostēdere
uellet: quomodo ex cōtrario generatio: et i contrariū corruptio

fieret: Et aliquid inquit cōtrariū eē subiectū oportet: q̄ aliquo
mō ens: aliquo mō nō ens sit: ex quo p̄mo in existēte generantē:
quecūq; generantē: hec enim Aristoteles uerba. nullam excipiūt
productioēm. sed plane ad omnē generabiliū rerū generationē
referūtur. nihil enim omnino ex his que fiunt censet fieri posse:
nisi ex aliquo subiecto. quod p̄m ens sit partim non ens. quam/
obrem si quis mundum a deo factum dici ex eius opinioe putat:
factum esse ex subiecto fateatur necesse est. alioquin incidet in
plura absurda. ut latius explicabimus suo loco. **H**ic scripture
adducte rationem exponemus. Generantur enim quecūq; ge/
nerantur: et corrumpuntur quecūq; corrumpuntur: certe ex
subiecto: et ex cōtrario: et in contrarium: subiecto semper eodē
manente: contrariis inuicē cōmutatis: Et enim cum aqua ab igne
in ignem mutatur: generatur ignis ex cōtraria sibi qualitate: que
frigiditas est: et a cōtraria aque q̄litate: que caliditas est: Eadem
materia utriq; q̄litati subiecta: que enim p̄us erat aqua: mutatis
q̄litatibus factus ē ignis. Cōtrarium enī qđ corrumpit ei quod
corrūpit: et simile qđ generat: ei qđ generat eē oportet. Atq; ut
generatio ex cōtrario ī contrariū eodē subiecto manēte: sic etiā
corruptio fit: Corrūpit enī aq̄ ex igne ad ignē: et generat ignis
ex aq̄ ab igne: Eodēq; mō fit in ceteris rebus: que aut generantē:
aut corrumpūtur: ita ut alterius corruptio sit generatio alterius:
et alterius generatio sit corruptio alterius: sublatis prioribus qua/
litatibus: et aliis contractis contrariis: Cum enim ex aqua ignis
generatur: qualitas frigida et humida remouetur. calida et sicca
inducitur eadem materia corporis manēte. Solent nanq; corpa:
que globo lune subiecta sunt: quecūq; naturaliter agunt ad eū
agere finem: ut se ipsa multiplicent. que autem ob eam rem agūt
ea que patiuntur: hoc est ea in que agunt in se ipsa transmutant.
quod dum faciūt: corrūpunt necessario: que in patiētibus sunt:
et permanere secum non possunt. hec autem contraria sunt: que
a suis contrariis necessario corrūpuntur. Cum itaq; cōtraria que
in patiente sunt: ab his que sunt in agēte cōtrariis corrūpantur:
fit ut recipiat subiectum quantitatem qualitatemq; agentis: Pro
his quas ante illas contrarias habebat. Itaq; ad agētis transmutat
naturam: et qđ āte erat aqua: si forte sic accidit: fit ignis ab igne:
Post q̄ ui sue caliditatis tantū agere potuit. Hic merito sequitur:
ut oīs sub orbe lune generatio et corruptio mutatio sit: manēte

7
aliquatenus eo quod mutatur. manet enim secundum subiectum:
quod non determinate hoc aut illud est: sed alias fit hoc: alias illud.
Quamobrem non ex non ente: quatenus non ens est: sed quatenus
ens aliquo modo est: generantur omnia que in tempore generantur.
Nam ut tempus in quo res generantur precedit id tempus: post
quod: tempus hoc est: Sic et res que generatur precedit res alia:
postquam et ex qua ea extat que generata est. Quapropter mutationem
tamquam genus omnis: que sub globo lune est: generationis Plato atque
Aristoteles posuere. Cuius rei testis est Platonis Timeus: qui et docet
hoc aperte: et cum Platone consentit: Preterquam quod Plato: dum materiam
in manendo considerat. manet enim ut dictum est eadem. eam
hoc aliquid nominat. In quo enim inquit generari omnia videntur.
et rursus pereunt: id solum appellare hoc aliquid & hoc certe oportet.
Aristoteles autem hoc uerbum forme tribuit: per quam unaqueque
res hoc aliquid et ens fit: hec de materia rerum: que generationi
corruptionique subiecte sunt. Platonis atque Aristotelis opinio est:
principium uterque ponit eam elementale: et concausam rerum:
que generantur ex ea: ut aliquo modo est et aliquo modo non
est generatioem ambo constituunt: Vt pote cum sua ipsius natura
nullam sortita sit formam: ne forma propria: ut Plato inquit: ceteris
formis recipiendis obstaret: ut Aristoteles quoque Platonem secutus
ait: sed quasque formas uticissim et quasi per successionem posset
recipere. Itaque nulla est de hac re inter Platonem atque Aristotelem
controversia. Precipuas uero causas: hoc est agentem et finalem
optime quidem: et clara ut aiunt uoce: quemadmodum supra diximus
Plato ad deum retulit. Aristoteles autem: quoniam ingenitum
omnino: et causa: et tempore mundum statuerat: non immerito
prebuit suspicandi causam: se opificem deum minime entibus tribuisse.
In qua re. quantum Plato Aristoteli religione & pietate prestitit:
aliorum sit iudicium. nobis satis sit: aduersarii calumniam detexisse.
Iam uero de eternis et immaterialibus substantiis: Vtrum he quoque
ex non ente omnino: an ex ente aliquo modo & aliquo modo non
ente producte sint: quid Aristoteles sentiat perspicuum est: Nusquam
enim de productione huiusmodi substantiarum locutus est aliquid:
ut qui a nullo produci eas et necessarias esse existimauit. Quippe
libro septimo de diuinis rebus. Substantias inquit materiam non
habentes: nec causam quidem quare sint: ullam habere. At Plato
bonum ipsum: & unam causam esse illarum substantiarum ingenue

proficeretur: et cum eas: cum primum et omnino informem materiam a primo omnium principio infinita eius potestate produci: quod Aristoteles obicere: ei & Parmenidi uidetur. Et enim Plato uniuersum hoc: simul et eternum & a deo productum produciq; arbitratur: et potentia non ens semper esse existimat. Partim ob naturalium rerum materiam: cui potentiam & non ens tribuimus: Partim ob immortalium formarum a primo dependentiam. Sic enim et produci ac generari et seruari contineriq; eas Plato censet: et esse earum a dependenti ratione omnino sumendum intelligit. Quapropter patrem omnium ad generatos deos ita loquentem inducit. Vos quidem non immortales: Neque omnino indissolubiles estis: non tamen unquam dissoluemini. Quasi dicat eos tales esse: ut possint non esse: quando quidem creati sunt: Verum nunquam futurum ut non sint: quia ut semper sint: uoluntas est opificis dei. Nam etsi que constituta sunt: destrui dissoluiq; omnia possunt: Tamen que recte constituta sunt: et bene se habent ea dissolvere ac destruere uelle: prauum animi est: et sibi repugnantis. Ita Plato fidei nostre consentanea et sentit et loquitur. Si quidem nos quoque: celestes: immateriales: atque intellectuales uirtutes: angelos inquam: atque etiam rationales intellectualesque animas a deo creatas communi omnium creatore: Natura sua censemus posse dissolui: atque perire: quum omne creatum corruptibile sit: dum iam in potentia est ad non esse. Verum immortales et incorruptibiles semper futuros diuina uoluntate: Unde semper sibi hauriunt esse. Aristoteles autem creatioem esse in substantiis eternis siue perpetuis omnino negat: nullamque in his non essendi potentiam esse concedit. Itaque eas nec generatas: nec creatas: nec factas putat: quum semper fuerint: nec corruptioni obnoxias: cum nullam non essendi potentiam habeant. Ex quo fit ut qui rerum eternarum siue perpetuarum causam agentem siue efficientem nequaquam ab eo positam dixerunt: non sine ratione moti esse uideantur. Itaque minime credendum aduersario est: cum celum ac mundum produci ac generari a deo sensisse Aristotelem existimat: quia ab eo scriptum est celum ac naturam a deo dependere. Errat profecto uehementer: atque erroris eius causa est: quod non intelligit: dependere: nullam temporis rationem exigere: Creari autem: generari: fieri: produci: ceteraque huiusmodi ipsius etiam Aristotelis sententia tempus requirere: quod quia tribui eternis rebus non potest: nihil tale de mundo affirmari posse Aristoteles censet. dependere tamen a deo

7
celū et naturam fatet seruari quoq; ab eo et cōtineri: que si ad/
uersarius: pducī: creari: & generari esse cōtendit: pfecto nostram
non suam rem agit. Nos enim et concedimus hec: et ad Platonem
referenda esse cēsemus: scilicet altera generandi ratione. Ipse autē
dum christianum facere Aristotelem cupit: Platonis sententiam
illi tribuit: et quod ille aperte negat: ac conatur refellere: ratione
uidelicet nature ac temporis: id ipse frustra tueri nitit. Ratione:
qua Plato de mundi generatiōe locutus est. Verū ad Aristotelē
revertor. hic quum de materia et priuatiōe primo naturalis au/
ditōis libro differuisset: inuebitur in eos q ex nō ente simpliciter
res generari uniuersas dixerunt: Platonem uidelicet significans.
hic enim qā Parmenidis sententiā pbat: ens unū eē dicētis: & quod
ppter ens ē: id eē nō ens: nō ab re cēdere uideē: ex nō ente simpli/
citer pnam fieri generatiōē. Neq; enī fieri pōt: ut cū ens unum
sit: et qđ ppter ens ē: sit nō ens: nō aliquo mō: aut p accidens non
ens: sed non ens simpliciter ut Parmenidi placuit: seruetur natura
materie: que aliquo mō ens aliquo modo non ens est: et potētia
quidem est: actu uero minime. q si ex eo: quod unum et solum
est: nihil fieri potest: quippe immutabile est: et quod preter ipm
est: nihil oīno est: si quid autem generatur id ex alio generari
oportet: Sequitur. ut q huius sentētie est: et tamen generatiōem
ponit: opinetur eam produci ex non ente simpliciter. etiam si id
uerbis minus expresserit. Tam longe ergo abest: ut Aristoteles
ex non ente quicq simpliciter generari existimet: ut eos potius: q
id dixerūt: reprehendat: et in Platonem Parmenidemq; inuehat.
Atq si Aristoteles propterea illos reprehēdebat: ut pleriq; dicūt:
q de rebus eternis: Verissimeq; entibus disputātes: que preter illa
sunt nō esse entia dicebant: ut que sunt mutatiōi semp obnoxia:
Profecto Platonem et Parmenidem fatetur res eternas ex non
ente simpliciter opinari eē productas: qđ a nobis erat pbandum:
Siquis uero: qđ eqdem laudarē: ita illos reprehēdi ab Aristotele
putat: Vt auditorum suorum utilitati cōsuleret: ne generatiōē
rerum naturalū ex nō ente simpliciter fieri posse existimarent:
Iam patet generatiōem illā ex nihilo simpliciter: Ab Aristotele
prorsus repudiari: quam Plato et Parmenides probauerunt: si mō
uerba illorū: hoc modo exponenda sunt. Res uero eternas pro/
ductas a causa esse: secūdam opinionem Platonis manifestū est:
quēadmodū supradiximus. ergo si Aristoteli magisq; aduersario

de opinione et sua et Platōis adhibēda fides est: Profecto Plato
non Aristoteles est: q̄ substantias intelligibiles: & celū: naturamq;
uniuersam ex non ente simpliciter produci affirmans. Maxime
cum nostra religiōe: cōsentit. Poteram alia quoq; permulta huic
loco accommodare Platōis & Aristotelis: & expositorum dicta.
Sed nec dici om̄ia necesse est: et hec que diximus satis: tum quod
institumus probare uidentur: tum ueritatis auditores ut si plura
optāt: unde querere ea possint: intelligant. ¶ **T**am de anima qd
Plato senserit explicabo. Vos in quorū manus hec forte uenient
uiri docti atq; prestātes: figmenta ne ille et fabellas scripserit: ut
obiurgator noster & laterare non desinit: an digna potius illi
magnūq; īgenio. Ita ut neq; melius: neq; sublimius neq; diuinius
ab homīe dūtaxat: uere fidei lumīe nō illustrato: dici potuerit:
iudicabitur. ¶ **C**um duplex de rebus immaterialibus questio sit:
Vna cur sint: altera quid sint: et de causa quidem cur sint agatur
quum causa ne uacēt nec ne: et sponte ne an a deo producte sint
querimus: quid sint uero: indagemus: cū substantia ne an accidēs
sit: scrutamur: Primum an producta a deo anima sit: querendū
est. Mox quid sit. Tum inuēto iam genere in quo sit: quoniam
bifariam genus omne diuiditur: aut enim potētia: aut actu est:
ut ouum potētia animal est: semen: planta: Sed aus nō potētia
sed actu animal est: et arbor planta: Idcirco tertio loco confide-
randum est: utrum tanq̄ potentia quedam subiecta et substantie
accōmodata: an tāq̄ actu subsistēs natura existimāda sit. Ad hec
de eius potētia et actiōe cogitādū. om̄is enī substantia: et potentiā
cōsequentē habet et actionē simul. Itē cū aīa corpis aīati forma
sit: utrū āte corpus: an post corpus: an una cū corpe sit: inuestigā-
dum. Etsi ante corpus: Vtrū post corpus etiā pmaneat: an una
cum corpore intereat: etsi permanet: Vtrum postq̄ multa subit
corpora: seq; in diuersa se penumero transtulit: Vltimo tandem
corpore exusta ipsa etiam moriatur: an omnino incorruptibilis
immortalisq; sit: atq; ut ante omne corpus est: sic etiā post omne
corpus perpetua maneat. Scrutandum preterea an partibilis: nec
ne sit: etsi partibilis: utrum ut corpus: an ut ars et scientia in ptes
scindatur. Sunt enim & medicine partes: & philosophie. At si im-
ptibilis est: simplex ne om̄ino natura sit: et nullius multitudinis
capax: an partium quidem multitudinem nullam: potētias uero
quas etiā uirtutes dicimus habeat multas: hoc enī plurimū refert:

27
11 siqdem pars a pte subiecto differt: uirtus aut a uirtute actionis
12 siue operatiōis diuersitate: Post hec utrū omnes anime sub eadē
specie contineātur: an sub diuersis. Etsi diuerse species sunt: utrū
genere etiam differant: quemadmodum anima hominis & anima
equi. Si differunt specie: an sint etiam genere diuerse: et quanq̃
homo & equus sub uno animalis genere cōprehenduntur: anime
13 tamen eorū non sub eodem anime genere conueniant. Querere
etiam dignum est. plūres ne anime sint in unoquoq; animali ut
uegetatiua: nutritiua: sensitiua: appetitiua: intellectiua: an hec
14 unius anime partes: seu uirtutes dici debeant. Etsi partes unius
anime sunt utrū & ratiōe et subiecto inter se differant: an ratiōe
diuerse: subiecto eadē sint. Hec de anima queri maxime solent:
et cognita perspectaq; scientiam eius absolute perficiunt: An /
mauertendū ergo an Plato de his omnibus disseruerit: omnesq;
huiusmodi locos: quantū gentilis hominis ingeniū asseq potuit:
plene perfecteq; tractauerit. Neq; enim ut sepe dixi: christianū
mibi animus est ostendere Platonem: Sed inspiciendum censeo:
an magis cōsentaneæ sint nostre religioni Platonis de anima opi-
niones: q̃ Aristotelis: quem aduersarius conuenire ubiq; cum fide
christiana frustra nititur ostendere: Principio igitur uidendum
ē quomō i decimo libro de legibus exorat Plato atq; inuestiget
cur anima sit: quo inuento essentiam eius ac rationem absoluit
atq; ita progrediens diuinitatis essentiam rimatur et confirmat:
Dicam autem de his quāto breuius potero: satis a me factū ex-
istimans: si loca ostendero: unde cetera: que desiderari possent:
qui inuestigandi cupidi sunt: accipere facile possint. Ex om̃ibus
inquit rebus: alias solum moueri: alias inter utrasq; constitui: que
scilicet et mouere possunt et moueri. hāc tertiam speciem biptito
distribuit: ut aut ab aliis motas mouere: aut ex se moueri necesse
sit. Itaq; q̃ttuor genera hoc mō constituunt. primum q̃ mouet
solum: patitq; ab aliis p̃oribus causis. Secundū q̃ et alia mouet:
et ab aliis mouetur. Tertium quod ex se mouet: sua natura sibi
exordies motum: et motū alteri affert: Quartum: qđ immobile
est postremum omnium: que motu actiuo passiuoq; participāt.
Depēdere etiā om̃e quod ab alio mouetur ex eo quod se mouet:
idq; ipsum ex immobili Plato arbitratur: Verum omnis motus
initū esse: quod ipsum ex se mouetur. Cum enim hoc illud mo-
ueat. et illud aliud: atq; aliud semper aliud: nullū erit principiū

motus: quoniam ab alio semper aliud mouetur: Necesse est autē
motus principium esse. Alioquin in infinitum fieret progressus.
Cum igitur id quod se ipsum mouet: alteri motū affert: et illud
rursus alteri: sicq; alterum subinde alteri: profecto id principium
motus ē: quod se ipsum mouet. Nam si consistere cuncta: et quæta
esse dederimus: quem nam ex his quos modo enumeravi motum
fieri necesse erit: aut quod tandem erit quod primū moueatur:
nisi quod a se ipso mouetur. Aliunde enim fieri motum dici non
potest: quod enim immobile est: quoniam natura sua moueri
non potest: non est primum mouens: quod autem suapte natura
moueri ab alio potest: Id porro aliam ad se mouendum uirtutē
requirit: Superest igitur ut quod se ipsum mouet. et a se ipso hunc
actum exordietur: id omnium motuum et mutationum principium
sit omnium optimum atq; antiquissimū. Secundū locū obtinet:
quod ab alio motum. aliud mouet. Verum q̄ se ipsum mouet: id
procul dubio uiuere dicimus: uiuunt autem que animam habēt.
Ex quo colligitur animam esse: que ipsa se ipsam mouet. Cūq;
in unaquaq; re tria considerari oporteat: Vnū quidem substantiā
alterum rationem substantie: Tertium nomen: interdum quidē
proposito nomine: rationem interrogamus: Interdum contra: &
tamen siue nomini rationē: siue rationi nomen assignemus: Idē
semper appellamus: quippe idem est dicere: parem numerum eē:
qui in duas partes equales secatur: et numerū: qui in duas partes
equales secatur esse parē. Ita igitur hoc loco de anima cōsiderandū
est: Huic enim substantie: cui nomē anima est: nulla ratio magis
conuenit: q̄ que eam per se ipsam moueri statuit: de qua modo
diximus. Nam formā esse hanc siue actum corporis uere quidem
affirmamus: nō tamen cōmune hoc cuiuscūq; anime est: siquidem
intellectiuam animam corporis actum esse nemo diceret. Com/
muniori ergo ratione animam id esse dicimus: quod se ipsum
mouere potest: et uicissim: q̄ se ipsum mouere potest: id animam
esse. Ex quo sequitur animam esse primā generationē: et primum
motum rerum omnium: que sunt: que fuerūt: queq; future sunt:
et omnis motus ac mutationis causam prebere: omnium motuū
antiquissimum esse: omnis motus principium: et omnibus corporibus
priorem. Corpus enim natura secundum est: et anima posterius:
Quippe corpora omnia dūtaxat mouent: nec ipsa quicq; efficiunt:
Quicquid enim efficiēs mouēsq; aliorū est: id uirtute incorporee

11
essentie ad efficiendum mouēdumq; inducitur: Incorporearum
autem essentiarum alie cum corporibus diuidūtur: ut qualitates:
et forme materiales: que et aliunde mouentur: et aliud mouent:
alie se a naturalū rerū diuisione sequestrant: quālis est substantia:
que a se ipsa mouetur: nec in aliis sed in se ipsa consistit: atq; oīm
concretionē corporis uacat: a qua prima omnis mouendi ratio
corporibus prestatur: quam diximus esse animam omni corpore
antigorem. Hec uia Platonis & ratio est ad inuestigandā causā:
et essentiam: & diffinitionem anime: quibus simul actu nō potētia
esse animam demonstratur: tum operationem eius uitalem esse
et precedere eam omne corpus natura: et substantiā esse impar/
tibilem: quin etiam ulteriori progressu essentiam diuinitatis ex
his demonstrari: de qua non est hoc loco dicendū. Sed cū uterq;
philosophus: Plato scilicet atq; Aristoteles: cur anima sit: qd ue
sit conquesierit: operepretium est uidere quomodo Plato id ex
motus ratione inuestigarit: quem imitatus Aristoteles libro na/
turalis auditionis octauo: ex motu ī dei cognitionē fertur: quē
primum mouens immobile nominat: siue id mētem statuatur: siue
animum: Incipit enim pene a simili diuisione: quanq̃ interim ab
eo dissentit: et presertim in incorporeorum: que per se mouent:
ratione: Primumq; illud mouens quidem sed immobile statuit.
Nam cum motus dūtaxat corporeos pro diffinitionē: quā motus
dederat pertractet: merito nullum motū passiuum in substantiis
incorporeis probat. Sane motus passiuos naturales et posteros:
ne Plato quidem animo tribuit: quod tam apertū est: ut nemo
sit: qui cōtradicare audeat. Sed quos ille motus tribuerit anime:
ex uerbis eius intelligamus. Gerit quidem inquit animus celū:
terram: mare: mūdum suis motibus: quorum nomina sunt uelle:
intelligere: curare: cōsultare: recte aut falso opinari: tū gaudere:
dolere: audere: metuere: diligere: odisse: omnibus deniq; motibus:
qui his cognati: aut primi sunt. In secundos sibi assumētes corpus
motus omnia ducunt in augmētum: diminutionē: cōcretionem:
discretionem: et que hec consequūtur. Aperte hic Plato de cor/
poreis motibus mentionem faciens: quos solos motus Aristoteles
uocat: eos duntaxat corpori tribuit: Anime uero motus: ut sunt
uelle: intelligere: & similia: que ipse quoq; Aristoteles cōcedit aīe:
communiori uocabulo motus uocat: cū id in aliis locis tam ipse:
q̃ Aristoteles energiam hoc est operationem appellent: uti enim

motus anime

nomnibus licet pro uoluntate scribētis et presertim nomnibus
speciei pro nomnibus generis. Quippe operatio is speciei motus
est. Nam omnis motus operatio est: sed non omnis operatio est
motus. quo fit ut Plato sepius alterū pro altero nominet. Quē/
admodum Aristotelem quoq; facere uidemus: quum sensum aut
intelligentiam dicit moueri et pati: quod ipse etiā minus proprie
a se dictum fatetur: cum sensum et mentis mutationē: aut motū
nō esse: aut aliud genus esse motus affirmat. sed de his haec tenus:
Eternitatem uero immortalitatemq; animi: cum aliis plerisq; in
locis: Tum maxime in Phedro et Phedone Plato demonstrat: ex
ipso illius per se motu: et ex principio motus. qđ illi tribuit argu/
menta deducens: quibus et ingeneratum eum et incorruptibilem
esse declarat. Animus inq; in Phedro se ipsum mouet: quod autē
se ipsum mouet: id semper mouetur. Cum enim semper in se sit: &
nusq; se deserat: semper sui simile est: ergo semper se mouet. Im/
mortale igitur est. Quo enim pacto semper moueri posset: quod
mortale est? Nam simul ac interierit: fiet immotum. Et rursus.
si animus se ipsum mouet: principium omnis motus ac fontem eē
necesse est: quicqd enim mouetur: ab eo quod ex se ipso mouet
motus causam sumit: quod cū principium motus sit: etiā ingenuū
esse oportet. quod enim genitum est: principium esse nō potest.
Cum autem ingenuum sit: incorruptibile etiam esse necesse est:
Quippe sentētia Aristotelis ingenuum et incorruptibile cōuer/
tūtur. In Phedone autem cum duplex questio sit: Vna: utrū
anima corpus antecedit: altera: an post corpus permaneat: p̄ma
dubitatio ex his manifesta fit: que ante dicta sunt: et satis quidē:
quatenus ad nostrum hoc de Platone institutum ptinet: ut nisi
diuinitus animi quoq; in tempore procreetur: preesse quod im/
mortale permaneat ostendat: satis etiā ad homines illos gētiles:
apud quos: Plato de animorum immortalitate diserebat. Nam
q; mundū ingenuum atq; incorruptibilem: et nihil actu infinitū
ponit. hunc Platonis sententiam probare de transitiōe animarū
necesse ē: si animā hominis eē immortalē fatet: Nec Aristotelē
hoc negaturū fuisse existimo: mō: quod eadem reor: immortalē
esse hominis animā cēsuerit: q; nisi hūc teneat animatiōis modū:
nepbarium illud amplexetur necesse est: quem eius expositores:
q; p̄sertim doctiores habiti sunt: Alexander aphrodisiensis grecus:
et Aueroes arabes manifeste tribuerunt: Vt unus communisq; sic

7
omnium: hominum intellectus. Nos ex fide religionis nostre oīa
rite tuemur: quum principium finemq; uniuersi statuamus. At
gentiles: qui mundū eternum posuere fieri non potest: Vt hanc
Platonis opinionem aspernētur. Sic igitur animam priorem eē
corporibus probat. Quemadmodū uero post corpora maneat.
ita ostendit. Cum formas quasdam: quas ideas uocat esse demō/
strasset: earumq; participatione cetera et esse et appellari: Tum
illud docuit: nullam unq; earum sui cōtrarii fieri posse participē:
quippe magnitudinem nunq; fieri posse paruitatem. Rerū autē
que ideis participant: alias esse: que contrarii participes sint: ut eā
que magnitudinis particeps ē: paruitatis quoq; cōtingit pticipem
esse uerbi gratia Simmiam maiorem Socrate: Phedōe minore
dici posse. alias que nunq; possint cōtraria simul capessere. Nūc
enim calidam: aut ignem frigidum dum nix: aut ignis est fieri
non posse. Siquidem qualitates prime adueniēte contrario fa/
cessunt et pereunt: Ternarius etiam: quum non imparitas sit: sed
imparate pticipet: Nunq; fieri posse ut uel pitas: uel par effitiat.
Mox addit non modo in contrariis fieri: ut alter uno subeunte
permanere alterum non possit: uerum etiam in his: que quis non
sint ipsa contraria: semp tamen contraria secum habent. Et enim
que ternarii idea participant: hec non solum tria: sed etiā impara
necessario sunt: et nunq; paris formā: que cōtraria est: sortiunt.
His itaq; distributis: subiūgit oportere intelligi animam: nō mō
ut formam siue ideam simplicem: uitamq; simplicē: cui nihil unq;
contrarium unde minuatur: uel pereat accidere possit: sed talem
etiam que suam ideam his communicet: quibus se absq; ullo cō/
trarii cōsortio iūgit. que certe eo tendūt: ut animi immortalitas
seruetur: siue eam per se formam & uitam simplicem tāq; ideam:
ut caliditatem ac frigiditatem contempleris: siue substantiā uitae
contentam: quēadmodum ignis sua essentiali caliditate cōtinet.
utrunq; enim de anima dici rectissime potest. Nam si animam
afferre corporibus uitam cernimus: profecto manifestum est: eā
cōtrarium uite hoc est mortē: Neq; his que subierit: corporibus
afferre: neq; quod absurdius esset eam excipere. Itaq; reliquit: ut
in corruptibilis immortalisq; sit. Colligi etiam id syllogismo pōt.
hoc modo. Formas: que ita applicantur subiecto ut nunq; illi
cōtrarium afferant: semper easdem manere necesse est. Atqui aīa
ita corpori applicatur: ut uite: qua corpus afficit cōtrarium hoc

est mortem nunq̄ afferat: Animam igitur semper uitam: sempq̄
uite/nunq̄ mortis participē esse oportet. quemadmodū ternarius
imparis semper paris nūq̄ particeps est: cū ea que complectitur:
non modo tria: sed etiam imparia sint. Item quicquid alicui rei
aliquid affert: ipsam cui affert rem precedentis: contrarii eius quod
affert: impatiens est. At anima corpori: quod natura p̄cedit: uitā
affert: impatiens igitur contrarii eius est: Id autem esse mortem
constat: Ad hec cum anima inter formas connumeretur: quarū
participatio nomē etiam earundem recipit: nulla autem earum
formarum cōtrarium patitur: q̄ppe magnitudo nunq̄ paruitas
effici potest: sequitur ut anima que uita est nunq̄ mortē patiat:
que uite contraria est. Ergo anima corporibus exui omnibus in
offēsa immortalisq̄ potest: Hi certe Platōis syllogismi sunt quē
obiurgator noster nunq̄ syllogismo usum fuisse affirmat. quia. s.
que ipse redigere ad formā nequit: hec sine syllogismo dici ex /
istimat. Paulo quidem longius Plato interdum sua protrahit
argumēta: et quasi preparat locis: terminis: propositionibus: syl /
logismis preuiis: quod demonstraturus est: anteq̄ inferat. Sūme
conclusionē: Verum tñ nihil sine summo artificio: exquisitisq̄
rationibus loquitur: Quin etiam ex similitudine: quam anima cū
substantia: magis q̄ cum generatione habet: immortalem esse pul /
cherrime ostendit: Cum enim que propria sunt tum substantie:
tum generationis enumerasset: et substantie quidem diuinitatem
immortalitatē: intelligibilitatē: indissolubilitatē: uniformitatē:
identitatem: et perpetuitatem incommutabilem ac p̄seuerantem
tribuisset: generationi autem: opposita omnia: atq̄ hominis cō /
stitutionem diuisisset in corpus: Tandem querit similior anima
q̄ corpus substantie rebusq̄ indissolubilibus sit: ac tribus modis
similiore esse animā ratiocinatur: hoc est inuisibili intellectiuo:
impro in corpore: et ob eam rem corpe diuturniore cōstantioreq̄
ostendit: quem locū Aristoteles imitatus secundo libro de anima
quid anima sit per diuisionē perquirat atq̄ diffinit. Adde q̄ cū
animam Plato ab immobili causa produci affirmer: hinc etiam
substantiam eius immortalem esse demonstrat: Quicquid enim
p̄mo ab immobili causa prouenit incommutabile habere essentiā
testat: Sic enim apud eum creator loquitur. Que a me ipso facta
sunt: deoz̄ uitam possunt adquare: Contra uero: quod a causa
mobili est: id mutabile esse necesse est. quod enim immobile est:

non per motum: sed suo esse id agit: atq; ita quod producit: sibi
familiarius habet: & naturam alteram: quasi comitem constituit.
Vnde fit ut semper illud producat: cum semper sit ipsum: et qđ
producitur semper sit: cū semper sit: quod producit: Decimo etiā
de re publica libro habetur: uniuscuiusq; rei tum bonum esse tū
malum: ac bonum quidem seruare: malū uero corrumpere eam
rem cui utrunq; tribuitur. quippe morbum: qui malum corporis
est: corpus corrumpere: Sanitatem: que bonū est: seruare: Tum
unamquāq; rem suo non alieno malo interire: Cibi enim uitū
nequaquā corpus perimere: nisi morbum in eo contraxerit: quod
ipsius malū ē. Atq; ita colligit mīme id numerari debere inter ea
que pereunt: quod malum habens: quo deprauet: non dissoluit:
ab eo neq; interit. Quibus ita positis animam dicit habere aliqd
mali: quo deprauetur: utpote iniuriam: intemperantiā: auaritiā:
insitiā: et reliqua huiusmodi uitia: que deprauare qđem animā
possunt: non tamen dissoluere eam atq; perimere: Ita ut anima
non sit: quemadmodum morbus: qui malum corporis est: male
corpus afficit: demumq; extinguit: ita ut corpus preterea nō sit.
Nec uero corporis morbo: quod malum alienū est: perire inqt
animam posse: quādo ne deprauari qđem: nisi suo pte uitio pōt:
Ergo non febre: non dolore: non ipso corporis interitu animā
posse uitari nedum interire. Quis enim deteriorem factam esse
animam uel morbo uel morte dicat: cum cōtra uideamus corrigi
potius atq; emēdari hoīm mores: morbis et cruciatibus corpus.
qđ si anima nec aliēo malo interit: quod commune omnium est:
neq; suo: semper sit necesse est: quod autem semper ē: immortale
est: animam igitur immortalē eē manifestū ē: In Timeo quoq;
diffusius explicatur pductam a deo animam esse: tum nostram:
tum mundi uniuersi. Substantieq; & uirtutis eius ratio redditur:
Qui locus et si non facile percipitur: Tamen ingenii bonitate:
& ope scriptorū qui libros Platonis exposuere: satis intelligi pōt.
Verum nequis Platonis hoc esse proprium crimen existimet: qđ
celum et uniuersum mūdum animatū atq; animal esse posuerit:
Aristotelem quoq; idem sensisse et superius dixi: et nunc repetō.
Dicit enim celum animatum esse: & animam: & corpus diuinum.
Theophrastus quoq; nobilissimus Aristotelis discipulus aīmā
esse principium motus: et celum esse animatum in libro quem de
celo edidit: scribit his uerbis. Nam si diuinum est: & optime degit:

animatū est: Nihil enim p̄clarum esse sine anima potest. Plato
igitur cum substantiā atq; originē anime a deo eē cōmemorat:
Ex/eiusdem inquit et alterius: et ex diuida indiuiduaq; natura
constituit eam: qui constituit: Que certe ita dicit: quoniā rebus
sensibilibus: ac materialibus: quibus & alterum & diuiduū ceteraq;
huiusmodi cōpetunt longe superior anima est: Intelligibilibus
uero et immaterialibus substantis: quibus idem et indiuiduum
conueniunt: inferior. Cū enim uniuersum hoc in mentē: animā:
ac corpus distribuatur: mediū anime tribuit locū: Vt neq; istar
corporum diuisibilis sit: neq; instar intellectualiū substantiarū
indiuisibilis: quādo nō simplicissima ē: sed uarias cōtinet uirtutes:
et neq; generabilis est modo sensibiliū: que in tēpore generabilia
et corruptibilia sunt: neq; ingenerabilis mō intelligibilium: que
sempiterna sunt: et intra se totū suum esse omnino cōplectunt.
Verum ingenerata et ingenerabilis tēpore: et incorruptibilis sua
quidem substantia est: ideoq; quodammodo eterna: quum tamē
suas operationes in tempore agat: quemadmodum: Socrates in
Phedro quasi numine quodam: ut Plato inq; afflatus: eloquit.
Causa tamen: substātiaq; ab intelligibilibus causis ortu: genitā
et generabilem esse: quod omnium intelligibilium substātiarum
commune est. Sed proprium anime: q; infinitudinem entis haud
uniuersum cōplectitur: sicuti itelligibiles sempiterneq; substātie
faciunt: sed subinde manantem recipit semper: quam Plato ipse
in politico aduentitiā immortalitatē appellat. Vt enim naturā
corporeā generabilē dicit: q; semper gignit: & subinde infinitā
eēndi potentiā recipit: sic aīam generabilē dicit: q; nō simul totā
infinitudinē entis possit accipere: Sed subinde manantē recipiat
semp: et quēadmodū corpus celūq; uniuersū: quāq; finitū: tamē
mouetur auctore etiam Aristotele: in infinitum: a primo semper
potentiam: qua semper moueatur recipiens: nec simul infinitam
complectens potētiam: Sic anima cum per transitum operetur
et uarie promens alias aliter agat: Idcirco temporis particeps est:
Omnis enim transitiuus motus tempus sibi habet adnexum: nec
uniuersum cōplectitur infinitā potentiā: a qua semper operat:
sed subinde eam recipit semper. Quocirca non semper eodē mō:
Sed alias aliter agit. Quatenus igit talis anima est: generata siue
generabilis: et nuncupat: et est. Quid igitur per deū immortalē
fabule: quid figmenti in his dictis Platonis animaduertimus ut

aduersarius obstreper? uel potius quid nō optime et sapiētissime dictum? Si eum cum Aristotele ceterisq; gentilibus cōtulerimus: Nam: quod sepe dixi: Platonem illis dūtaxat comparamus: nō cum fide et religione christiana conferendum censemus: quanq̃ cum nostris plerunq; cōueniat magis q̃ Aristoteles: etsi in plerisq; etiam discrepet. quippe de animarum preexistentia eius opinio a nostra fide prorsus aliena est: quanq̃ a ceteris gentibus atq; ipso Aristotele teneri oporteat. Et enim si omne qd in corruptibile est: ut ipse etiam Aristoteles demonstrat: id etiam ingenitum esse oportet: In corruptibilem autem mentē hominis esse Aristoteles existimat: Malo enim ita de eo sentire q̃ eos sequi: q̃ cōtrarium de illo sentiunt: et eum affirmant mortalem animam opinatum fuisse: quanq̃ doctissimi illi sunt: Partim gentiles: partim nostre religiōis uiri: Ergo si incorruptibilem: profecto etiam īgenitam esse animā fateatur necesse est. Eodem pertinere uidetur quod in libro de generatiōe animalū dixit: mentē de foris posteriusq; superuenire: Vterq; igitur prius animā esse: q̃ corpus generetur: cuius anima est: existimat cōtra christianorum opiniones: Sed uiam ac modū Platonis: qbus ex ratione motus ad ostēdendam anime immortalitē usus est: Iam uidimus: nunc uideamus siq; reprehendat que numeris: proportionibus: medietatibus: circulis: rectis lineis: Plato anime tribuit. et siue naturalē: siue mathematicam sumpserit lineam: improbet: atq; etiam magnitudinē aīe: ppter circulū statuere eum existimet. Que scilicet ab Aristotele disputantur aduersus Platonem. q̃ siquis talis ē: uelim animaduertat: non ita Aristotelē reliquis Platonis auditoribus ingenio tardiores fuisse: ut que tam multi intellexerunt: tenueruntq; & tutati sunt: ea solus uel non intellexerit: uel parum probauerit. At certe uir doctus dūtaxat uerba: quoz pfundiores sententiā probabat: ad usum communem uulgarēq; referens: reprehendit: ne quod significare primo aspectu uidebant: Id ita eē putare. Quemadmodum siquis nostrum reprehendere uelit Aristotelem q̃ deum animal dixerit: aut genituram quod ille sperma uocat: generationem aut uirtutem: substantiā: aut formā: operationē: aut aliud huiusmodi: ne quod uerba uidentur pre se ferre: id parū cōsyderate aliquis seqtur: Sed neq; hec sine causa ab Aristotele: nec illa sine ratione a Platone dicta sunt: licet tamen aduersus hec et illa obucere: siquis auditores suos attentiores reddere uelit:

platonis uerba non
semper ab Ar^{istotele} respondet

quomodo aut uerborum improprietatem uitare: aut sono uocabuli
non facile arripi debeant. Quam nec Aristoteles reprehendendus
est: nec Plato: eoque minus Plato: quo magis ei licuisse uidetur. ad
aliud usum uocabula transferre: cum de rebus intelligibilibus: et
earum causis ageretur. Et enim substantiarum huiusmodi: ut nullus
sermo est: Ita nulla uocabulorum haberi proprietas potest: sed
si nos loqui de illis aliquid conamur: a rebus nostris hoc est nature
uernaculis uerba mutuemur oportet: Purioribus tamen: quoad
eius fieri potest: quales mathematice sunt: que a materia prorsus
abstrahuntur. Quod si quis ita esse: ut dicimus: existimat: et nihil/
ominus fallacibus captiosisque rationibus infringere: ac debilitare
sapientissimi hominis auctoritatem nititur: hic a boni uiri officio
longissime abest: Accedit ad hec rerum diuinarum decens occultatio:
quas Plato uerbis mathematicis adumbrare pulcherrime conatur:
quemadmodum alios quoque gentiles theologos: fabulis alios: alios
enygmatis: siue allegorijs uidemus fecisse. quid principes nostre
religionis commemorem? quos quis non uidet quantis uerborum
uelaminibus diuinarum rerum precepta cotererint. Pleni sunt
huiusmodi arcanis libri prophetarum: plena uetus omnis scriptura
sacra: allegorijs scilicet: suspitionibus: relationibus: translationibus
et tamen nemo hanc nisi impius reprehendit: Nemo doctrinam
ita opertam quasi fabellas irridet. Sed omnes admirantur: colunt:
uenerant: Propter quod plerique sapientissimi uiri: Sanctissimique
ecclesie doctores multum laboris: opere: studij: in his exponendis
consumperunt. Sic olim Pythagorei philosophi docere res diuinas
solebant: Sic Plato facere uoluit non modo Pythagoreos: et
etatis sue morem secutus: sed etiam chaldeos: et iudeos quos adierat:
et prophetas nostris aliquos uiderat: a quibus pleraque fuerat e/
doctus que eodem ritu tradenda suis hominibus censuit. Credendum
est enim doctoribus nostris: qui hec de Platone perdidicerunt. Quo
pacto igitur: qui christianam fidem non fecte ac simulate: sed uere
constanterque profitetur: hec apud Platonem reprehendat atque ir/
rideat: que in sua religione magnopere probat et laudat? Ergo
quod diuini illi prophete rectissime sanctissimeque fecerunt: Id
a Platone factum non modo improbandum non est: sed potius
summopere laudandum. Ceterum quid absurdum dici a Platone
uidemus: quum aut circulum: aut rectam lineam tribuit anime?
Sane Aristoteles quoque ita docet: Vt anima simplicem rei rationem

7
instar recte lineae: Ipsum uero cōpositum instar fracte iudicet
atq; intelligat: Sed Aristoteles in forma rectam potius probat:
Plato flexā in circulū. Id enim uisum est ei cōuenientius: quādo
intelligentia: que se ad materiam flexerit: reuertit ad se: Suamq;
naturam uel tale aliqd repetit. Itē Aristoteles in materia fractā
maluit: Plato rectam: ut transitiuus aīme motus: id est operatio
promēda significaretur: cum eiusmodi motus instar recte lineae:
terminos unde: & quo habeat sibi p̄scriptos. Cūq; anime duplex
uiuendi ratio sit: Vna per intelligentiam: altera per opinionem:
Idcirco Plato duplicem circulū et duplicē rectam lineā statuit.
Primordia item cōtineri in anima putat p̄portione medietateq;
tū geometrica: tū arithmetica: aut musica: qbus iusticie munus
prodeat: et amicitie: societatisq; officia nascantur: Cur aut bar/
moniam quandam: atq; concentum anime concedendum non
cēseamus: qñ sensus ipsos seruari: oblectari: et deliniri sensibilibus
rerum consonantia: et uaria partium compositione uidemus? Ac
enim aduersarius quid ueritas habeat: quidq; ex equo spectari
oporteat parum attendens: Platonis scripta ad usum uulgarem
accommodat. Nec unq̄ potuit audire: quod fuerit sanctissimi
doctoris Thome aquinatis de Platone iudicium. Hic libros de
anima Aristotelis exponēs: Reprobat inquit. Aristoteles uerba
Platonis: Sed attendendum non id improbari quod Plato sen/
serit: sed qđ uerboꝝ cōsuetudo ostēdat: Quod ita ab Aristotele
fit: nequis propter uerborum improprietatem: et profundiorē
atq; opertum Platonis sermonem ī errorem labatur: cū animam
circulum: aut numerum esse audiat. Hec enim etsi aliter q̄ sonēt
significare uidentur tamē ut cautiōres essent: q̄ legerent. placuit
contra scriptū: omīssa auctoris sententia differere. Ita hic quoq;
uir plane peripateticos: nec minus inter doctos sanctissimus: q̄
inter sanctos doctissimus. Platonis opinionē pbat quāq; uerba
eius magis accommodata: ad profundiorē illam: et implicitam
uetustatis philosophiam: q̄ ad simplicem et perspicuā traditionē
intelligat: His ergo atq; aliis huiusmodi ratiōibus motus Plato:
naturam anime talem a creatore deo factam scribit: que innata
sibi principia habeat: et quasi rationes mathematicas digne pro/
portionales ad rerum omnium bonarum delectum: et actum:
et effectum. q̄ si quis male egerit culpa hominis: q̄ delegerit: inq;
Plato: nō dei est: Hec et plura alia lōge subtiliora ratio indicat

Mathematicarum rerum: quam Plato repetēs altius rerū causas
cōtemplat: et rebus creatis om̃ibus tribuit. Exercet etiā ingenia
auditorū: et mathematicarum disciplinarum ratione ad sup̃iora
intellectuq; difficillima mētē dirigit: more eorū pythagoreorū:
qui nihil existimarunt aptius ad insitam in nobis recordatioē
diuinarū rerum q̃ mathematicas disciplinas. Quocirca his mediis
ad illas transeundū censebant: quando q̃dem inter res naturales
atq; immateriales locum tenent medium q̃ppe nec cum materia
cōsiderantur: nec esse sine materia possunt. Sed p̃ abstractionē
quādam intellectus sumuntur. Non hec pedalis: que scripta est:
linea sumitur. Inquit Aristoteles: Sed illa que itelligitur ex per
latitudinis: et pedalis etiam si maior prescripta est. Hac uia et
pythagorei omnes et Plato ad immaterialem diuināq; naturam
eundem iudicarūt: et q̃cunq; aliam aggredit̃ uiam: hunc magis
propitiam sibi fortunam Plato inquit: optare oportere. **V**isus
interdum fabula Plato est: sed non more poetarum: quos apte
improbat: et e sua repu. prorsus expellit. Verum id fabularum
genus probare uidetur: qđ ad honestatē spectat: et ad uirtutem
hortatur ac diuine nature rationem figmentis quibusdam non
ineptis modestissime indicat. Plerunq; etiā que palā p̃nunciare
non decet: quasi subtilioribus quibusdam uelis obrepta ostendit.
Hoc genere quemadmodum. Socrates in cōstituenda republica
docet esse faciendum: Sapientissimus Plato nonnunq̃ utitur: ut
rude uulgus atq; idōctum facilius percipiat. Diuinam naturam
bonorum omnium causam esse: mali nullius. Eundem preterea
semper sibi locū seruare: nullā omnino pati mutationē: ueritatis
fontē in se cōplecti: nihil fraudis cuiq̃ moliri. Que cū ignoraret
Platonis obiurgator: quanq̃ dilucide genera fabularum apud
Macrobiū in expositioe. M. Tulli de somnio Scipionis: uidere
potuerat: figmenta Platonis: et fabulas obiecit. Surdus uidelicet
tum ad ea que mō retuli dicta Platonis: Tum ad alia permulta:
que in Timeo: in Parmenide: in Phedone: in philebo: in sophista:
atq; i alius plerisq; locis exquisitissime p̃fectissimeq; disseruit. Sed
quid de transitu animarū in brutorū corpora aduersarius dicet?
Ad hoc quoq; facilis responsio est: & cognita omnibus. Solo ad
uersario excepto: qui omnia in deteriore semper accipit partem.
Sentētia certe Platonis hec est: animā si ex hoc loco intemerata
ac uirtute predita abierit: Sedem sup̃ne immortalitatis recipere:

27
Vbi felix & diuinitatis cōpos sapientior degat: Sin minus penas
luere: Penas autē delegata sunt inquit loca hec nature inferiora:
et corpora hominum. Itaq; redit anima: que sede illa superiore
digna non est ad generationis labem: corpusq; aliud induit: ut
uita altera melius agat: quo possit deorū sedem: unde profecta
est purificata repetere: De beluarū autem corporibus reliquisq;
huiusmodi non modo a Platone: sed etiam a Timeo deterrendi
causa uulgo p̄ditum fuit: ut hoīes pene formidine a uitis retra/
berentur: quod aperte Timeus ait in eo libro quem de mundo et
anima sc̄psit: quē postea imitatus ē Plato. Cū enim exposuisset:
quomodo anima bonis moribus institueret: addit. Pertinacibus
autem: proteruis: et obduratis supplicia adhibeantur a legibus: ac
etiam timor uite future a sermone qui perterreat penas superis
inferisq; grauissimis et indeprecabilibus nisi uirtutem coluerint:
Vt enim corpora interdū egrota in salubri aliquo cibo siue me/
dicamento pristine ualitudini restituimus. Si primo salubribus
rebus exhibitis nō bene cessit: Sic animos sepenumero coercemus.
retinemusq; falso sermōe: si uero minus obtemperant: quo qdem
in loco necessaria esse uideo penarum genera quedam inaudita.
Vt puta uiciosas animas uaria pro uitioꝝ ratioe induere corpora:
& timidi hominis animam muliebri corpori tradi. Turpissimi de/
decoris gratia: homicide: ferino ad erumnas et cruciatus: salacis:
suillo: leuis atq; superbi: uolucris: ociosi et ignaui: aquatili. Hec
Timei uerba sunt. quibus perspicue fatetur rem itauditam fingi
ad hominū utilitatē: ut metu perculsi abstineāt a uitis uirtutiq;
incumbant. Atqui aduersarius: qui plane omnia puerit: beluas
dicit apud Platonem humana anima formari. q̄ etiam si animā
hominis beluinum corpus ingredi Plato concederet: non tamen
ita intelligendū eēt: ut aduersarius sentit: Neq; enim si hominis
anima bruti induit corpus: cōstitui propterea brutū ex materia
et anima hominis Plato opinatur: sed animam corpus alienum
subire: insinuariq; spiritu imagiario bruti: atq; ita coercitā plecti:
et penam pēdere scelerum: nec ullum opus suum exercere posse:
Instrumētis eius ī quo detrusa est animātis: donec lōgo tēporis
curriculo purificata: ad celestē demū digna redeat sedem: Hoc
genus pene haud inepte a Platōe adiūgi pōt ceteris illis: q̄s apud
inferos eē mēorat: ignes dico tartareos: fluuios flāmiferos: lucti/
ficos: tristifluos: quos ille pyriphlegetontas: cocytos: acherontas

uocat. Sequitur alter error aduersarii. Nam cum Platonem audiuisset
omnem animam immortalem posuisse: Brutorum quoque animas
ab eo immortales constitutas existimat. Et enim quomodo Plato
genera animarum distribuerit: ut anime nomen acceperit: non
satis audiuit. uel si audiuit haud intellexisse se simulat. Etsi enim
Plato eodem nomine tam bruti quam hominis animam sepenumero
uocet: de hominis tamen uniuoce: de bruti anima equo ce loquitur:
Nec animas dici brutorum censeret: Sed uitas quasdam et simulachra
animarum. Anime autem triplex genus esse constituit: celeste: ge-
niale: humanum: Primo generi omnium rerum scientiam tribuit:
quod in celestibus locat. Secundo opinionem rectam: quod in
genus demones enim hoc nomine latini uocant. Tertio generi an-
cipitem opinionem: que partim recte: partim non recte habetur
assignat. id hominibus prescribit. hactenus nomen anime in propria
significatione distribuit. Brutorum animam: ut modo dixi: uitam
quandam appellat: et metaphorice animam: Quapropter quum
animam omnem immortalem esse affirmat: nequaquam de brutis intelligit:
licet hoc ex ipsius Platonis uerbis accipe: Quippe in Timeo de anima
sensitiua: qualem brutorum est. Ita loquitur. hi uero initium anime quod immor-
tale acceperant corpus attexuerunt mortale: astruxeruntque alterum
anime genus mortale. Post hec affectus anime sensitiue enumerat.
deinde sensu aut inquit rationis ex parte: omni libidini exposito temperantes:
mortale anime genus constituerunt. Postremo in pectore: ac thorace
mortale anime genus uincire uoluerunt. Quis igitur tam impudens
sit: ut Platonem ausit asserere: animam sensitiuam & cum brutis
communem opinari esse immortalem: quum tam sepe tanquam apte
affirmet eam esse mortalem? plura a peripatheticis contra hec dici
solere non ignoro: sed argumenta eorum omnia dissolui facile
possunt. Quamobrem cum satis dictum de anima sit: nunc de pro-
uidencia disseramus: **P**rouidentiam aduersarius scribe omnino
negasse Platonem: et fato ac necessitate uniuersa fieri statuisse:
Equidem magnam pietatis partem in diuina prouidentia contineri
fateor: facileque hoc aduersario concedo. Sed hanc pietatis partem cum
rollere Platonem affirmat: aperte mentitur. Plato enim pietatem his
tribus rebus contineri maxime docet: in opinando deos esse: prouidereque
rebus omnibus: & iuste ac sine ulla mutatione prouidere. Sic enim
decimo de legibus libro. loquitur: Qui in deos peccat siue rem impiam
uel agit uel loquitur: aliquod ex his tribus facinus patrat. Aut

60 7
certe eos non esse existimat: aut eē quidem: Sed humanarū rerū
nullam curam habere: aut: quod tertium est faciles eē: q̄ p̄cibus
sacrificiisq; flectantur atq; mutantur: Qui igitur fieri potest: ut
Plato: qui eum impietatis reum peragit: qui prouidentia negat
ipse diuinam neget esse prouidentiam? Nihil profecto apud eū
repperiet: quod facinus hoc affirmet. Nec uero fato aut necessi-
tate agi omnia: uel factis unq̄ uel dictis ostēdit: qn̄ et dii munera
obtulit: et sacrificiis eos placauit: quod et ab aduersario obicit.
familiaribus que uiderētur profutura cōsuluat: suāq; ipse ad ea
que agenda probaret operam prestat: precibus quoq; nō modo
ipse a diis quod optabat petere consuevit: Verum etiam ceteris
ut idem facerent: suadere. Itaq; Timeus apud eum de rebus quas
tractandas proposuerat dicturus: precatur deos: ut sibi adsint:
quo ex sententia uoluntateq; eorum agere possit: idq; nō semel
tātum: sed bis etiam facit. Admonet p̄terea ut siue paruū aliqd̄:
siue magnū opus aggredimur: a deo semper initiū sumamus.
Et in legibus quidem suis cū de diis agere statuisset. Age inquit:
si unq̄ uocandus est deus: nūc maxime auxiliū eius implorandū
est. om̄i igitur studio deorum opem queramus: quorum res agit
siq̄dem deos esse demonstrare institui mus. Ad hec homines quoq;
uita scelerata fuerit: supplicis et penis obnoxios ostēdit: Contra
uero: qui recte et cū uirtute uixerint: is beatorū isulā: et elysios
campos: et sapientium uirorum societatem: et beatorū: uel potius
deorum felicissimum consortium pollicetur. Nec uero Socratis
p̄ceptoris sui sentētiā ignorabat: quē cū Zopyrusq; se naturā
cuiusq; ex forma perspicere profitebat: multis iquinatum uitis
iudicasset: proptereaq; a ceteris: qui illa in Socrate uitia nō cog-
noscerēt: derisui haberetur: Solus ipse Socrates laudauit. Nolite
mirari ingens uere enim Zopyrus iudicauit: Talisq; eē p̄fecto:
nisi ratione et preceptis philosophie naturam superassem: Patec
igitur non omnia fato subiecisse Platonem: nec fieri necessitate
omnia uoluisse. Maxime enim inter se distant fatalis necessitas
et libertas arbitrii: quā semper tueri conatus est Plato. Et quidē
in gorgia effeminati animi: et ignaue muliercule esse dixit: non
credere fatum posse deuitari: q̄ si uitari ab homine fatum posse
affirmat: iniusta profecto est obiurgatoris reprehensio. hoc etsi
plane manifestum est: tamen quid Plato de diuina prouidentia
et fato senserit: explicare decreui: ut non modo opinio eius: sed

etiam ratio: cur prouidentiam cum fato cōiunxerit intelligat:
Quo in loco quid Aristoteles de eisdem rebus senserit: iudicare
difficile est. Nihil enim tale ab eo scriptum legi: ut Alexander
apbrodisiensis testatur: qui libro 2° eius diligentissimus indagator
fuit. Hic cum de prouidentia differendum esset: difficile sibi eam
materiam esse dixit: q̄ nihil de ea certi ab Aristotele cognitum
// haberet. Nec ipse duntaxat pluresq; alii gentiles: Sed etiam ex
nostris pleriq; doctores sancti Aristotelem prouidentiam dei
collere putauerunt: ob ea fortasse uerba: quibus duodecimo de
rebus diuinis libro usus est: p̄ que diuinam intelligentiam a rebus
humanis naturalibusq; excludit: Nihil enī ex his a mēte diuina
intelligi posse affirmat: cū sūma sit: et diuinitatis ratioe suprēa:
ac proinde se solam intelligat. Nam si aliud intelligeret: moueri
profecto necesse esset: in deteriusq; mutari. q̄ si humana nequaquā
intelligit: ne puidere quidem his posse dicendum est. Nemo enim
// ea curare pōt: que ignorat: Verum quid ex sentētia Aristotelis
Alexander dicere uideatur: exponā: ut latini homines: q̄ grecos
libros non legerint: intelligere possint et iudicare. hic quum de
prouidentia iuxta opinionē Aristotelis scribere statuisset: p̄mum
de incorporea immaterialiq; substantia: et forma que semper in/
telligit: consyderat: quam proprie mentem agentem et omnium
primum: auctore Aristotele uocat. Mox cū de diuino: sic enim
appellat: et uolubili corpore: atq; animato: et per animā mobili
differuisset: appetitu q̄dem id moueri dicit: sed nō appetitu cor/
poris alicuius: nullū siquidem corpus aut prius celo aut nobilius
esse: sed prime: de q̄ dictū ē: et sempiternę immobilisq; substantię:
Nec uero: ut quicq; ab ea accipiat appetere: Sed ut q̄ simillimū
illi fiat: hoc aut esse: ut eadē motus eternitate moueatur: Quicq;
enim quodammodo similem esse celi conuersionem: quando per
eadem eodemq; mō agit semper: Qua una et simplici conuersione
primū ipsum corpus moueri: Tum septem sphaeras illi subiectas:
duplici motu agitari: Altero suo: scilicet per appetitū quo mo/
uentur appetentes quādam certam substantiam: ut prima: altero
alieno uidelicet: quo a prima circumferuntur Cuius duplicis motus
causam esse: quod preter diuinum illud atq; eternum corpus esse
alterum oportet in generatione ac corruptione positum: quod
nisi uario superioris corporis motu regatur: eternum sua specie
// manere non possit. Hactenus prouidentie proprie dicte nullum

7
eē locū fatet. Sed rebus deiceps generabilibus et corruptibilibus
tātummodo eam preficit. hec cum ita sint inquit: si quis prouideri
dicit: quociens aliqd propter aliquid: et ab aliquo: quocunq; mō
mutatur moueturq;: Sic porro omnis corporea substantia tam
superior & eterna: q̄ inferior: & generatiōi corruptiōiq; obnoxia:
a prima substātia prouidetur: que sēpiterna immortalis incorporea
est. hic nullam substāciam intelligibilem et immaterialē prouideri
ne improprie quidem dicta prouidentia existimat: post hec addit.
At si quis ea solum prouideri dicit quorū gratia id quod prouidere
dicitur mouetur et fungitur aliquibus operationibus suo motu:
Ita corpus lune subiectum unum ac solum sentētia Aristotelis
erit: cui prouideatur. Hoc autē est corpus materiale: et generatiōi
corruptiōiq; expositū. quoniā mutatiōis eius ordinate: eterneq;
secundum speciem perseverationis causa moueri motu secundo
statuitur speras septem: que post primā: que firmamētum dicit:
disposite sunt. Cum enim rebus: que generantur et corrumpunt
uarius motus deberetur: fieri nō poterat ut eodem modo diuinis
corporibus constitutis: Simul et generationis et corruptiōis
ordinate causa his rebus probaretur: quibus generatione scilicet
et corruptiōe ad hunc modum uicissim succedentibus: eterna
hec secundū speciem manent: quando quidem uariis illis motus
semper seruatur. Idem alibi interrogatus utrum precipue: et per
se: an per accidens secundum Aristotelis sententiam prouidentia
sit: Neq; per se respōdit: neq; p̄ accidens. Est enim per se prouidere
inquit: quum quispiam spectans commoditatem eius: cui p̄spicit:
operatur: et agit eius cōmoditatis gratia: ea quibus cōsecuturum
se id quod spectat existimat: finem sibi statuēs actionum suarū
cōmoditatem eius: cui dat operam. quod quidem diis nō cōuenit:
Talem enim diuinitus prouidentiam exhibendā rebus generatiōi
corruptiōiq; obnoxius fateri: deosq; arbitrari actionibus fungi
suis propter mortalium salutem: a diuina natura prorsus alienū
est. Perinde enim hoc esset: ac si quis diceret: liberos et dominos
seruorum suorum gratia esse: et suis idcirco officiis fungi: ut serui
incolumes fortunatiq; agere uitam possint: Atqui alium quoq;
modum prouidendi expositurū se secundū Aristotelis opinionē
pollicet. utrum id fecerit: nescio. Nullam enim aliam prouidentiam
rationem scriptam ab eo legimus: nisi quatenus hoc loco tetigit
inter modum per accidens: et per se: esse alium modū: quū quispiam

agens alterius gratia: sequatur: ut alteri proficiat: idque ipse qui agit
sciat: ac etiam uelit. In hoc fortassis diuine prouidentie ratione
constituit. Sed parum digne. quando quidem tantum dei beneficium
rei superuacue ascribendum censet. Idem alibi perspicue negat eam:
quam nos in presentia querimus: prouidentiam. Nam si mundus
inquit natura sua eternus est: Mundi autem essentia non nisi certo
ordine constat: Sequitur ut ordinem etiam ipsum natura sua possideat.
Quod si ita est: non eget mundus: uel ad suam essentiam uel ad
eum: quem habet ordinem: altero: qui prouideat. Adde quod omne
quod prouidet: uel ut sit aliquid prouidet: uel: ut bene sit. At mundus
neque ut sit: neque ut bene sit indiget aliquo: qui prouideat. Ergo a
nemine dicendum est mundum prouideri. An ipse quidem mundus
uniuersus non eget altero: qui prouideat: neque ut sit: neque ut bene
sit: prouidentia autem que in ipso desideratur: proficiat a parte
eiusdem mundi ad partem: Ita ut pars prouideat: pars prouideatur.
Pars enim eius corporea. que ingenita et incorruptibilis est: suaque
natura: animaque ordinata suumque motum exercens: appetitu imitandi
primi dei: hec nihil alterius indiget: qui prouideat: quum suapte
natura perfecte et sit: et bene sit. Pars autem: que generabilis et
corruptibilis est: Atque aliunde adiumento egenis: ut et sit: et eterna
secundum speciem sit per ordinatam apte mutationem: hec est: que
prouidetur a motu ordinato: certoque diuine partis mundi respectu
et regitur et gubernatur. Ita enim pars mortalis ordinem: cuius
particeps est: consequitur. et quoad eius fieri potest: secundum
speciem seruat immortalitatem: hec atque his multa similia. Alexander
ex sententia: ut ipse inquit: Aristotelis de prouidentia tradit. in
quibus quique animaduertenda sunt. Primum: Nullam omnino pro-
uidentiam rerum intelligibilium & immaterialium poni uel actiuam:
uel passiuam: Secundum celum et uniuersum hunc mundum:
quem deum eternum: ingenitum incorruptibilem opinatur nulla:
uel ut sit: uel ut bene sit: prouidentia egere. Tercium: quod ex dictis
sequi uidetur: mundum nullam causam efficientem aliunde habere:
si quidem neque: ut sit aliquo egere: qui prouideat. Quartum: dumtaxat
generabilium et corruptibilium rerum prouidentiam haberi. Quintum
atque postremum: Ne hanc quidem prouidentiam precipue atque
per se: sed consequenter atque per accidens fieri: quando operatione
deorum ad alium sensum pertinentem: hec consequitur quam non
preter eorum uoluntatem. Hec utrum religioni nostre et fidei

7
christiane consentanea sint: ut aduersarius optaret: iudicet iam:
qui Aristotelis opinionē auide pceperunt. Que enim Alexāder
tradit: non secus q̄ si ab Aristotele acciperemus: iudicanda sunt:
quum nemo omnium sit: qui libros Aristotelis: uel diligētius in/
dagarit uel exq̄sitius ac certius exposuerit. Plato uero quid de
diuina prouidētia cum alijs pluribus in locis: tum duodecimo de
republica libro sc̄pserit: et q̄ digna sua sapiētia: et nostre religiōi
conuenientia illa sint: audite queso breuiter a me nunc: latissime
ab illo: siquādo libebit: libros eius in manus sumere atq; plegere.
Fuerunt certe nonnulli: qui etsi deum quidem esse confessi sunt:
Vtrū tamen humanarū rerū curam habeat. uisi sunt dubitare:
Cuius rei causa est: q̄ homines plerunq; uident: impios: scelestos:
facinorosos fortūe benignitatē experiri: et ut ipsi putāt: felices
eē: uidelicet q̄a diuitis affluūt: impia obtinent: recta ualitudine
fruuntur: ad ultimā senectutē pueniunt liberos summis functos
honoribus heredes sibi relinquūt: Cōtra uero: optimos atq; sanc/
tissimos uiros inopes: afflictos: calāitosos: egritudibus debilitatos:
acerbe atq; immature morti propinquos: nullos sibi liberos: uel
abiectos eos: atq; ignobiles reliquere: et quod omniū grauissimū
ac molestissimū ē. uexari impune ab impijs tyrannis: dilacerari:
excruciari: opprimi. Hec itaq; cernentes: et sepenumero etiam
experti dolent: perturbantur: anguntur: decidunt animis: atq;
succumbunt: deumq; nulla erga humanū genus charitate teneri
existimāt: nulla prouidentia mortalīū rebus consulere: Nullā
uirtuti meritum: nullam sceleri penam statuere: Ob eam causam
nullā omnino esse prouidentiam rentur: et om̄ia instabili q̄dam
fortune temeritate uolutari. Hos igitur: quū admonere erroris
sui: et ad meliorē frugē trahere uir sapientissimus uellet: Primū
ea que de deorū bonitate: de prudētia: de fortitudine: de tempe/
rantia: de om̄i genere uirtutis: Tū de uitis etiā et rebus turpibus
dicta ab eo fuerant: repetit. Quibus ita positis cum rerum turpiū
auctores interdū homines sint: honestarū semp dii: Negligētia:
odio: desidia: uoluptate: que uitii ptes sunt: uacare deos ostendit.
Et quia qui suis rebus non cōsulant: hac parte uitii peccāt: ideo
qui uacare hoc uitio uolunt: suis consulāt necesse est: et om̄ibus
tam leuioribus q̄ grauioribus rebus prouideāt. Nam si quis illos:
loquar enim uerbis Platonis: prouidere negat rebus humanis:
certe ita euenire necesse est fateantur: uel quia nolunt: uel quia

nequeunt: uel quia officiū ignorant: Primūq; biptito distinguit: aut enim ideo nolunt: quia uoluptatibus et turpi otio dediti id negligūt: aut ob uilem rerū atq; abiectā conditionē aspnantur: quasi curam tātorum principum indignū sit ad reulam nature descēdere. Atqui diuinā naturam cognoscere queq; exquisitissime: posse ualidissime: uelle optime: et queq; ex se producere: latissime a Platone demonstratum est. Ergo diu nec ignorant officium eē suum: ut his: que produxerunt: et quasi domum quandam atq; familiam sibi constituerunt: prouideant: neq; non possunt: nihil enim diuinam superat facultatem: et q; produxerunt: quod maius est: idem prouidere etiam possunt: quod est longe minus: Neq; nolunt: siquidem non uoluptate: siue ignauia negligunt: quasi ueternosi quidam: et ad nullius rei usum accommodati: nec rerum nature paruitatem aspernantur: Quippe homo summum inter omnia nature animantia locum tenet: et nature sue nobilitate cuncta excellens: mentis sue iudicio deū cognoscat: et colit. Quapropter merito curam: charitatem: gratiam: cōsequi apud deum: dignus est. Tum si deus mūdum uniuersum tuet et curat: partibus etiā consulat oportet. Ita enim natura cōparatum est: ut bene esse uniuerso non possit: nisi partes etiā sint recte dispositae. Nō medicus: non gubernator nauis: non dux exercitus: non pater: familiaris: nō rector moderatorq; reipublice: nō quis alius ratione consilioq; aliquid agens: grauiora negocia administrat: leuiora contemnit. Sed tum demum suo quisq; officio fungi arbitratur: cū singulis studio & diligentia: ut cuiusq; ratio poscit: incumbit. q; si homines ne leuiora quidem pretereunt: Profecto nec deos existimandū est exigua queq; ac minima negligere. Neq; uero animis laborant: aut a beatissima: quam degant uita declinare uidentur: quum munere diuine prouidentie funguntur. Nam difficultates: que hominibus in administrandis rebus suis occurrūt: et non mediocres sepe dubitationes afferunt: Ita ut post longā diuturnāq; cogitationē uix quid cōmodius sit statuere aliquādo possint: in diis non sunt. Omnia apud eos facilia sunt: nulla illic dubitatio: nulla difficultas. agunt semper: que sciunt meliora eē. q; omnia rerum cognitionem habent: quando et creatores omnium sunt: & ipsi sese intelligunt: et ad se uertūt. Non exitū rerum spectant: non sedulo negotiis: ut nos facimus: incumbunt: donec finis seq̃tur. Sed ut auctor reipublice cōstituende: cōditis

ac promulgatis legibus: que quid cuique tribuendum sit: iubent: & negotio omni magistratibus delegato: quiescit: Sic deus: qui hanc mundi compagem: et genus hominum condidit: Longe quidem dignius: cum omnem actionum nostrarum rationem animo perficere: et partim uirtutibus: partim uitis superare perspexisset: adhibuit curam: ubi et quomodo: queque pars posita uirtutem uitio superiorem facillime exhiberet: & qualis queque facta: quem locum reciperet: quam sedem quam iuris actionem mereretur. Morum autem officiorumque causas uoluntatibus hominum dedit: atque arbitrium instituit liberum: scilicet boni mali uel auctorem: ut cumque sponte elegerit. Non enim instar tabelle in qua nihil sit scriptum: animam Plato constituit: Siquidem hac ratione libertas arbitrii tolleretur. Sed ita ut a primo rerum obtutu: possit ipsa suo actiuo principio assentiri obiectis: et utriusque maluerit herere: sicque in ea facultas sit eligendi seu uirtutem uoluerit: seu uitium. Immutatur igitur sua sponte: que uim hanc anime possident: quum intra se causam habeant: quare mutantur. immutataque tendunt fatali ordine: atque lege uel ad locum superum: honestum: & felicem: uel ad manes & loca infera: ut cumque pro uirtute: aut uitio digni fuerint. Atque hec iusticia est deorum superum: quam nemo unquam uitare potest. Nec est quisque uel humilitate sua ita humi defixus: uel excellentia ita in celum erectus: ut eam diffugere potest sit. Vos qui deos humana curare minime putatis sic habetote. Nullum locum diis immortalibus incognitum: nullum inexploratum esse: quod siue hic manseritis: siue profundissimas terre cauernas subieritis: siue aliud quoduis diffugium atque latibulum quesieritis: haud quamquam latere poteritis diuinum illum oculum: eternum atque pugnilem nec penas uobis iuste debitas euitare. Hec Plato uisdem fere uerbis: Quibus Dauid noster diuinus propheta locutus est. quo ibo a spiritu tuo: et quo a facie tua fugiam. Si ascendero in celum: tu illic es: si descendero in infernum: ades. Quid igitur ab ore hominis gentilis accipi posset ad nostram religionem: accommodatius? Quid ea presertim etate dici potuisset prestantius atque diuinius? Nam cum ceteri deos immortales sua duntaxat curare: res uero humanas uel quadam nature regi gubernarique existiment: quod crimen etiam peripateticis obicitur solus Plato non aliter fere quam nostre religionis doctores fecerit: loquendo de providentia uidetur: Improborum inquit hominum comoda: proborumque incommoda: quomodo possunt opinionem providentie

tabula rasa

1
iustā intemeratāq; infringere? quādo p̄mum nulla res humana
dici prop̄e bona: aut nostra potest: nisi que in nostra pot̄e cō/
stituta sit. Tum singula ordiata sunt ad salutē pulchritudinēq;
uniuersi: ex quo fieri pōt: ut pars uario mō faciat: aut patiatur.
Quotiens id p̄ totius commodo fit: cuius cura apud deū p̄cipua
ē. Partibus autem singulis singuli rectores et q̄si tutores delegati
sunt: qui omnia ad unū finem dirigant: hoc est salutē uniuersi.
Ita enim partibus quoq; simul cum toto cōsulitur. Nec iactura
huius: aut illius particule facere potest: ne partibus bene sit: cum
toti optime cedat. Finis tamē ut dictū est salus ē: et cōseruatio
totius. & pars queq; quātacūq; ē: eo spectat: ut seruet uniuersū.
Siquis ergo fortune aduersitatem conqueritur: meminerit se nō
sibi solum natum esse: Sed rerum uniuersitatis: immo potius illi q̄
sibi: naturaq; ita cōparatum eē: ut que nobis incōmoda accidūt:
hec uniuerso cōmoda sint: quod ortus nostri precipuā sibi ptem
merito uēdicat: Itaq; equo ac tranquillo animo sua incōmoda
ferat: Ne cum deo pugnare more illorum gigantum uideatur:
Commoda autem improborum hominum non magis presenti
solatio q̄ futuro dolori ascribenda sunt. Que enim uel fortune
facilitate: uel aliq̄ idustria possidere: miserabili sepe exitu amic/
tunt: Nec diffugiunt penas illas: quas diuina p̄uidencia comites:
et quasi satellites quosdā: atq; lictores secū habēs om̄ia plustrat:
Patitur quidem se penumero diuina p̄uidencia: plura improboꝝ
hominum commoda sic enim agi necesse est: ne quod uniuerso
sancitum a deo atq; decretū est: irritum fiat: et quasi improbet:
quod optime constitutum fuit. Sed rependitur tandem fatali
necessitate primum bonum ultimo malo: et quo plenius bonum
precessit: eo grauiori supplicio compensatur: Nihil igitur a deo
negligitur: nihil fortune temeritati relinquitur: Sed om̄ia diuina
p̄uidencia gubernant. Hec sunt: que Plato de p̄uidētia disseruit.
Aduersarius uero tantum uirū maledictis incessere nō erubescit:
quasi prouidentiam negarit: et Aristotelē ita laudare: quasi nō
secus de ea senserit: q̄ nostra religio. Atqui platōici illud in p̄mis
Aristoteli obicere cōsueuerūt: q̄ male de p̄uidencia iudicauerit:
Qua in re dum Aristotelem tueri peripatetici uolunt: nō audēt
dicere Platonem p̄uidenciam negasse: Quis enim in re tam apta
mentiri ausit? Sed Aristotelē modo quodā posuisse p̄uidenciam
conantur ostēdere: Quippe Alexander peripateticorum facile

7
post Aristotelem princeps ita loquitur. Conabor ostendere eos
qui Platónis disciplinam sequuntur. sibiq; persuasum habent nihil
ab Aristotele de prouidentia dici: parum explorare de hoc phi-
losopho iudicare: Et nihilominus obiurgator noster: q̄si oībus
doctior sit: Platonē nec dixisse quicq; de prouidentia: nec eam
p̄basse contendit et clamat. Maxime uero auget calumniā suā
cum Platonem de fato reprehendit. quasi fatali necessitate fieri
cūcta uoluerit. Enim uero Platonem fatū ponere nō diffiteor:
quē admodum etiam Aristotelem facere manifestū est. Neuter
tamen eorū ita de fato sentit: quasi omnia necessario fieri uelint:
sed locum potestati nostre amplissimum relinquūt: Per multa q;
esse: que fieri possint arbitrantur: nulla fati necessitate obstāte.
hinc possibilis contingētisq; nomen usurpatū est. hinc honores.
premia. merita his: qui uirtuti operam dederint: p̄ponūt: Cōtra
uero: his: qui uitā improbe egerint: cōtumelias: damna: supplitia.
Quibus rebus refertum est opus Platonis: quod de legibus lucu-
lēissime sc̄psit. Vult enim eū: q̄ ultro peccarit: nulla necessitate
actum peccasse. Alioquin quo pacto pena afficiendus esset: qui
aliunde cogeretur ad peccandum? De consilio etiam capiēdo
plura precipit. Vt dictū iam est: et precibus uotisq; locū tribuit:
quibus deus placatur: conciliatur: inuitatur: Quapropter liberū
seruat arbitriū: et potestas uolēdi nō lēdi ue nō tollit. Priuatiō
uero accidenti fortūe: casui: causam ī rebus materialibus tribuit.
At in rebus diuinis intelligibilibus immaterialibus et p̄petua illa
eternarum et immutabilium causarum et rerum serie: in ratiōe
etiā nature uniuersali: qua semper eodē mō quecūq; pueniunt:
tū in p̄fecto atq; ordinato administrandi modo: et lege diuina:
qua optime om̄ia: & p̄ sua natura absolute seruant atq; regunt:
In his in quā: si fatum quis eē dixerit abutens nomine: q̄uis supra
omne fatū sit: nequaq; ab utriusq; philosophi sententia discedet.
Hanc tamen rerū dispositionē Plato Adrastiam appellare solet
in superioribus intelligibilibusq; substantiis ac etiā legē Adrastie:
ut in Phedro: necessitatem autem in intellectualibus: et matrem
parcarum: ut in libris de republica Himarmenen uero: hoc est
fatū: ī naturalibus sensibilibusq; ut ī politico: pragora: Timeo.
In hac tripartita rerū ratione omnis natura consumitur: p̄ma q;
parte intelligibili: secūda intellectuali: tertia naturali: cōtinetur.
Extrema quoq; habet et mediū: atq; ordo his datus: et p̄ cūcta

discurrens: in intelligibilibus quidem omnino: insensibilibus uero:
quoad eius capere possunt: immutabilis et inuitabilis permanet.
¶ Vnde a rerum inuitabili ordine Adrastia nomen accepit. Ne-
cessarius etiam hic ordo est: sed non ut. talis necessitas sit: que oīa
superet: et quasi per uim trahat: adimatq; uite nostre libertatem
arbitrii: et potestati illi nostre aduerset ex se p̄mpte et mobili.
Non sic Plato censet: sed legem quandam diuinam esse arbitrat̃
innatam omnibus: quam legem Adrastie tribuit in Phedro: cum
inquit. Lex Adrastie est: ut quecūq; anima comes deorum per-
spexerit aliquid ueritatis: hec ad alterum usq; circuitum inoffēsa
insistat: etsi semper id agere potest: semper manet inoffensa. Sed
in politico Saturno eam legem ascribere uidetur: quū dicit. lex
erat Saturni tēporibus: que adhuc apud deos est: Ioui ī legibus
dat: ut hospes ille atheniēsis loquit̃: hunc iusticia sequit̃: unde x
eorum: qui legem diuinam preuaricati fuerūt. Fato assignat in
¶ Timeo: quū ait legesq; his fatales aperuit. Minime igit̃ Plato
uidetur a prouidentie ratione discedere: cum hanc legis rationē
docet optimo ordine distributam stabilem īdissolubilem: q̄cum
subiectarum rerū ratio patit̃: que rebus indeterminatis terminū:
¶ in ordinatis ordinē affert: Sicuti Boetius quoq; libro de cōsolatōe
ex Platonis sententia de fato scribens bifariam distribuit. Nam
de exquisita rerum intelligibiliū diuinarūq; dispositiōe differens:
que ex principis prouidentie immobilibus proficiscitur: eam im-
mobilem eē refert. Cōtra uero de ea agēs: que inde ad nos p̄fluit:
Fatum esse dispositiōem confirmat rebus mobilibus inherētē:
per quam prouidentia suo ordine queq; connectat. Itaq; inter
Fatum et prouidentiam quid intersit: non re potest sed ratione
distingui. Adrastiam necessitatē parcas: quibus nomīa clotho:
lachesis: atropos: poetarum etiam libri nominant. Sed quid qđq;
eorum sit: & quē usum prebeat fato: aut qua ratiōe eidē iūgat̃.
Explicare hoc loco nō est necesse nisi hoc solum de parcas: Ne
eas quidem necessitatem omnino rebus humanis afferre: quanq̃
enim uim quandā inuitabilem habere uideant̃: ut apđ Homerū
est. Mortalis nemo fugiet decreta sororum. Improbis atq; p̄bis
debēt sua corpora morti. Nec ipse tamē uim et necessitatem in-
uitabilem inferūt quod idem Homerus alio loco fateri uidet̃.
¶ Ne contra parcas manes trudas ad imos. Fatum autem de quo
nūc agimus: Plato ī Timeo naturā quandā de creatore pēdentē

7
eē dicit. postq̄ enim uniuersi naturā et animas hominū pductas
et bereis uehiculis iūctas exposuit: tū leges us apiri fatales narrat:
seriem scilicet atq; ordinē rerum: quē creator cōstituit atq; cōn/
seruat: Neq; uero animas ipsas: quatenus anime sunt his legibus
obtemperare fas est. Prestantiores enim sunt q̄ diu mentis ratioe
uiuunt: et prouidentie lumine apud summum deum fruuntur:
Sed corporea uehiculorum natura: et sorte qua ad colēdas gu/
bernandasq; terre partes ducuntur: fato uulgari subiciuntur.
Quamobrē non anteq̄ uehiculari sibi iūcta acceperint: Sed post
audiunt leges illas fatales: quibus corporū statū & gubernatioem
sortiūtur. Plato igitur naturalem celestiu corporū reuolutionē
primam tribuit fato: tum ipsorum corporū dispositionē: quorū
eiusmodi motus proprius est: eodem refert: atq; etiā animas: que
ad generationem descēderint. Quam sententiā aptius in politico
exponit. Cum mūdum uoluebat inq; fatū: innatusq; appetitus.
Vbi certe fatū id uocat: quod p̄pinquum res sensibiles mouet:
Idemq; de prouidentia pēdet diuina: Plures etiā ex posterioribus
et maxime qui astrologie operā dederūt chaldeos atq; egyptios
secuti hoc idem fatum esse declarant: siqdem astroz dispositionē
fatalem dicunt: qua quispiam uel conceptus uel natus extiterit.
chaldei enim ut P̄bilo de quo supra mentionem fecimus narrat:
Astrologie studiosissimi omnia stellarum motibus subiecerunt
eorumq; modo et genere cūcta: que mundus complectitur: geri
atq; seruari putauere: Sed Plato diligētius rē hāc rimari uidet:
quando quidem non modo causam celo tribuit: uerum etiā ipsū
celum ad diuinam prouidentiam refert: ut inde depēdeat: Quippe
in eodem politico inquit rerum om̄ium opificem gubernatōrēq;
post rerum omnium absolutionem generationemq; animarum:
q̄si clauis gubernaculo dimisso ad sue excellētie culmē reuertisse:
cum scilicet iam alteri motus p̄ncipia delegasset. Itē paulopost:
deum dicit interdum omnia lustrantem adesse una inuoluendo:
regendo: et dirigēdo hoc uniuerso: interdum laxare: quum iam
circuitus debiti temporis modum compleuerit: Tum rursus hoc
sponte sua uersari labiq; in deteriora. quippe quod animal est: &
prudētie cōpos institutū ab eo qd cōstituit. Ita Plato perspicue
manifesteq; diuinam prouidentiam p̄dicat: naturamq; uniuersi:
ac motum illi adnectit: et subiicit. quum scilicet appetitu innato
et desyderio diuinitatis hoc ad summum illud bonum spectare

moueriq; perpetuo et equabiliter facit. q; si modo insistere: mō
desistere dicit: Id iam declaratū ē: cōmuni consuetudini cōcessum
esse: ut quod non nisi ratione distingui potest: id sensu presentie
et absētie p̄cipiat. Sed quāta uis huic uel appetitui uel desiderio
seu cupiditati sit exponēs Plato ī cratyllo sic p̄cunctatur. uin/
culum quod facit: ut quoduis animal usq; p̄maneat utrū potius
erit: necessitas ne: an desyderiū? Longe inq; Socrates desyderiū
potius erit. Sed hoc idem alia ratione necessitatem ī epinomide
uocat his uerbis. Hec animi mēte p̄dicti necessitas p̄clarissima
necessitatum omnium fuerit: quippe cū ipse imperans nō seruiēs
iura det. Cum enim om̄ia bonum appetant: que eterna quidem:
aut perpetua sunt: et quod gentiles illi corpus beatum uocant:
Idq; aīme iūgūt adhuc sincere: hec utpote om̄i errore uacācia:
summum primum et uerum bonum illud semper aspiciūt: nunq;
ab eo declinant: immutabili constantia id appetunt: eoq; assidue
fruantur: et una felicissime uiuunt: summa uidelicet necessitate
in primisq; diuina: illi deuincta: & arbitrio libero: id ē potestate
in utramuis partem omnino soluta. Nam libertas ista arbitrii
nostri potius seruitus dicēda ē: Necessitas illa felicitatē ueramq;
libertatem complet. Nos autē quoniam in uices nature singularis
fortuitas: ac temerarias magna ex parte retrusi sumus: nihil con/
stāter: aut solide agimus: sed alias recte: alias nō recte ī eligēdo
uel iudicamus: uel deliberamus. Interdum quid uidetur bonum:
non qđ est: quasi bonum eligimus: et interdum meliora: Interdū
deteriora anteponimus. aut enim ratio: qua nescio quid diuinū
in nobis ē: et que fatali necessitati nequaq; subiecta ē: ut alterū
necessario eligat: uincit temeritatem: aut temeritas superat non
sine detrimento rationem: Superatur enim hoc modo et uincit
a motu superioris corporis hoc est dei: atq; ita fato subicitur: ut
a motu celesti ducatur: et necessariā subiectioēm rerū inferiorū
communem patiatur. Ducit hec secum eam aīme partem: quam
superauit: mentē dico: et uoluntatē: que sue nature ratioe actiōi
celestium corporum subiecte nō sunt. In his enim dūtaxat uir/
tutibus anime: que instrumentorum corporeorū actus sunt: illa
operantur: quod nostri etiam doctores facile concedūt: eodem
modo quo Plato. qui motum celestium corporū uim habere in
naturalia corpora euidēter: ac per se dicit: In uirtutibus autem:
que corporeorum instrumentorū actus sunt: euidenter quidem:

7
sed per accidens: nō per se: quoniam huiusmodi uirtutū actionē
tollī necesse est: Quoties instrumenta deprauant. Velut oculus
cōturbatus cernere recte nō potest. At in mentē ac uolūtatem:
quoniam actus instrumentorum corporeorū minime sunt: neq;
euidenter: neq; per accidens uim ullam habere. Ex quo fieri: ut
humanarum electionum siue actionū per se causē non sint. Per
accidens tamen in mentem etiam: ac uoluntatē posse aliquando
agere: quatenus mens et uoluntas ab inferioribus uirtutibus: que
instrumentis corporeis egent: uisa recipiunt: quippe siue phātasia:
quam latine imaginationem dicimus: siue memoria turbata sit:
confestim actio quoq; mentis turbatur: Vnde diuersi errores in
eligendo deliberandoq; contingunt: ne assequi commoda atq;
honestā possumus: siquidem iudicium ratiōis peruersum habemus:
quod integrum seruare iam poteramus: Erat enim in potestate
nostra siue affectus: siue passionēs moderari: et resistere obiectis
ratione aduersis: ac uim animi inoffensā tueri: qua imaginamur:
atq; meminimus: Hec nostrorum sentētia est. Iamblicus autem
eorum: qui Platōem sequuntur decus: cum tueri liberū arbitrium
uellet: et resistere egyptiis: qui ad stellarum motus omnia referūt:
eiusdem fere sententie est: et licet diuersis uerbis: tamen idem sig-
nificantibus utitur. et si etate longe antiquior sit: hic duas esse
animas in homine dicit: quarū altera a pmo intelligibili descēdit
creatorisq; sui uirtutem representat. hec intellectiua ē: altera que
a diuina celi reuolūtōe corpibus impartit: ad usum corporeorū
instrumentorum accommodata. hec sensitiua est: hanc: que a celo
datur: sequi inquit circuitus et momenta celestia: reliquā que ab
intelligibili proficiscēs: intelligibiliter inest: nature appellationē
excellere: et huius anime nobilioris ratione fieri fati solutionem:
ac ad deos intelligibiles reditum. Itaq; nō uinculo inexplicabili:
quod fatum uocamus: omnia constringi: habere enim animum
uim suam: quo in intelligibile ducatur: discedat ex generabili:
iungatur cum ente atq; diuino. Et paulopost. Est etiam inquit
alterum anime principium: quod naturam: et omnem hominis
intelligētiā superat: quo et dis cōiungi: et ordinē dispositionēq;
mūdi superare: et uitam eternam deorumq; supercelestiū gratiā
adipisci possumus: hoc eodē principio nos etiā soluere possumus.
Cum enim pars: que in nobis ē prestātor agit: nosterq; animus
ad prestātiora reducitur: cum seperatur omnino ab his uinculis:

qbus erat in generatione deinctus: disceditq; hinc liber ad statū
honestiorem: uitamq; lōge perfectiorem pro hac impfctiore
commutat. et felix ad alterum cultum primo relicto transferē.
¶ Hec cum ita sint: dic obsecro te: an Plato: quiq; eum secuti sunt
platonici libertatem arbitrii tollant: fatoq; et necessitati omnia
subiciāt: An cōtra nihil unq; ab his planius: nihil clarius: nihil di/
lucidius atq; aptius dictū fuerit: q̄ aīabus: que recte et cū uirtute
uixerint: reditū ad celū et uitā beatā patere: cōtra uero his que
relicta uirtute uitis atq; sceleribus contaminate sunt: penas atq;
supplicia parata esse: que uite contagionem uicerint: iustas: que
uictę sint: iniustas appellari? Quapropter creatorem: Plato ait:
certis legibus monstrasse/ quibus officiis felices euaderent: quibus
facinoribus misere: ne uitu futuri culpa ascribi sibi a mortalibus
posset. Virtus enim libera: suiq; iuris est inqt: hāc ut qsq; magis
minusue coluerit: ita magis minusue excelleret. Nullam prorsus
esse necessitatem dicit: quam homines uitam et mores hoc potius
modo q̄ illo potius instituāt: Non enim uos inqt fata sortientē:
Sed uos fata uobis deligeretis. uelle semp aīmas: que meliora sunt
affirmat: sed interdū deteriora eligere. Volunt nanq; semp deū:
et iura sequi: ut in Timeo dicit: qui semp iura et nos sequi uelint:
nec tamē semper sequunt: ut in gorgia declaratur: ubi uolūtas
uera ab ea: que mendosa est: distinguit de qua nos etiā superius
diximus. Ceterum satis eos admirari non possum: qui ita fatum
abhorrere ac formidare uidentur: quasi inde necessitas in rebus
humani sequatur: prouidentiam autem et predestinationem siue
prescientiam diuinam: que omnia ī deo ponimus suspectam nō
habent: nec uerent: ne hinc uoluntates et officia & omnes hoīm
actiones prouenire necessario uideātur: Cur enim magis a fato:
q̄ ab his uim fieri rebus hūanis suspicemur? Nā qđ a deo p̄scitum
ē: sic fieri oportet: alioquin frustra eum p̄scisse diceremus: falsa q;
esset diuina cognitio: Simili modo quod predestinatum est: Ita
ut predestinatum ē: necesse est euenire: Et enim posita causa p
se ac necessaria cuiuscūq; rei generabilis & corruptibilis: necessario
omnia erunt: quemadmodum Aristoteles quoq; libro sexto de
rebus diuinis ostendit. q̄ si rerū omniū causa per se ac necessaria
atq; eterna: cognitio ac prouidentia dei est: profecto necessario
omnia fient. Verum non ita est: quod Aristoteles etiā satis eodē
loco exposuisse uidetur: cum et rationem contrariam soluerit: &

fatum
p̄scitum

7
locū accidēti reliquerit. Plato quoq; eiusdē sententię est. Siq; dem
res uniuersas diuina prouidentia geri: duciq; ad suum finem: et
bonū existimat: sed non omnes necessitate astringi: Verum esse
aliquas que in potētia sint cōtradictionis. Et quoniam summa
et caput rerum omnium: perfectio uniuersi est: hec autem nō in
simplicem rerum naturam: sed multiplicem uariam ac multiformem
consumitur: ideo aliquibus rebus causas necessarias: quibus
necessario: essent: aut fierent datas esse: aliquibus non necessarias
sed cōtingentes: Vt cōtingenter pro sue nature ratiōe euenirēt:
Duobus itaq; modis: prouidentia accipit: uno modo pro ordine
ipso rerum ac dispositione: aut etiam ordinis ipsius dispositiōisq;
cā: que p̄ma et princeps causa omniū ētiū est. Altero p̄ actus
secundī executione: et q̄si p̄fecto absolutoq; officio: p̄ficiscente
a causis secundis: et mediis atq; etiam singularibus. Quem actum
non semper aut necessario consequi effectū: quū fieri aliquādo
possit: ut causa secūda impediāt. Quocirca esse euēta p̄ accidēs:
et cōtingēs: et fortunam: et casum: et reliqua supradicta. Eodē
plane pertinet: quod de generatiōe opinatur. Non enim rerum
omnium generatiōē immediate a primo effici deo: Ne omnia
necessaria sint: et dū equiparari uideantur. Sic enim creator de
reliquis animantibus procreandis: deos nuper creatos affatur in
Timeo: Nam si a me ipso facta eēnt: deoꝝ uitā possent adeq̄re.
Ne igit̄ id sequerēt: sed defectus corruptio: priuatio: accidēs:
cōtingēs suum haberent locum: et uniuersum omnibus quoad
eius fieri posset speciebus et graduū ratiōibus p̄fectū absolutūq;
redderetur: Properate uos inquit ad animātium mortaliū pro/
creationem. Sic igitur Plato ab ea opinione q̄ longissime abest:
ut om̄ia fieri necessario arbitretur. Quāobrem Proclus Lycius
uir eximie: singularisq; doctrine in hunc modum necessitatem
exponit siue eam p̄uidētię: siue p̄destinationi: siue fato tribueris.
Deus inquit res diuisibiles indiuisibiliter intelligit: que ī tempore
sunt: sine tempe: non necessarias: necessario: mutabiles immuta/
biliter: longe omnia melius q̄ ordo ipsoꝝ et ratio postulet. Nam
si omne quod in deo ē: modo quodā peculiari: et diuina natura
digno: est: Rerum etiam huiuscemodi cognitionem: rationem eē
nature non caduce et labilis: Sed excellentissime atq; inaudite:
manifestū ē. Vnita igit̄ et impassibilis earū rerū cognitio erit:
que multiplices: et passibiles sūt. Itaq; licet res: que sub cognitōe

cadit: partibilis sit: diuina tamē cognitio: etiam partibilis rei in/
partibilis est. et quamuis res ipsa mutabilis sit: aut cōtingens: aut
indefinita: Illa tamen immutabilis: necessaria definita est: Non
enim extrinsecus pro rerum deteriorū natura suam cognitionē
recipit natura diuina: Ex quo fieret: ut q̄lis res cognita natura
sua est: Talis eius cognitio haberetur: Sed hec deteriora iuxta
definitam deorū naturam indefinita sunt: & iuxta immutabilē:
mutationem patiuntur: et impassibilem notam passibiliter: in
temporalem: temporaliter recipiūt: quippe deteriora digredi de
melioribus possūt: sed meliora: hoc est deos admittere: quicq̄ ex
deterioribus nephas esset. Ex his facile solui ea ratio potest: que
probare uidetur cognitionē dei: Necessitatem rebus afferre. Etsi
enim diuina cognitio necessaria est: Naturam tamen singulis
distributam nō aufert. Itaq; quod cōtingens est: suam naturam
seruat: quanq̄ in deo: nihil contingens: sed cuncta necessaria et
sint: et intelligantur. Nec sequitur: ut quod a deo prescitum: aut
p̄destinatum est necessario fiat. Presciētia enim siue p̄uidētia
diuina causa p̄ se est: ut hoc necessario: illud contingēter fiat.
Nec deum frustra prescisse aliqd: aut p̄destinasse dicendū est.
erit enim: quod nouit futurum: seruata tamē natura: quā rebus
quibusq; siue necessariis siue contingētibus dederat: Siquidē deo
non modo effectus rerum sed etiam cause ipse: et omnes essendi
modi subiecti sunt. Quapropter non sequitur si a deo reguntur
gubernāturq; uniuersa: aut necessario omnia effici: pessundariq;
arbitriū libertatem: aut frustra pleraq; a rerū conditore p̄uideri:
Et cum fatum p̄uidētia quedam sit: ne ipso quidem hec tolli
manifestum est. Nam etsi fatum immutabile est: utpote diuine
p̄uidētie dispositio quedā generalis a causa scilicet immutabili
p̄ficiens: Tamen cū res subiecte mutari uarie possint: et cause
medie nequaq̄ p̄petue sint: Fatum quoq; ipsum mutari una cū
rerum causarumq; imbecillitate necesse est. ut sepe quod futurū
esset: non fiat: uel cōsilio atq; industria hominis uel aliq̄ nature
causa efficaciore. Quo circa Boetius fatalem rerum dispositionē
dicit: non modo ab immobilibus p̄uidētie initus p̄fici: ideoq;
immutabilem esse: uerum etiam rebus mobilibus inherere. facit
enim rerū ip̄a mobilitas: ut qd̄ sua ratioe perpetuū uniuersaleq;
est: id in agēdo et generādo singulare sit. et uario mō cōtingere
possit. Quo fit ut accidentis contingētisq; rationem rerū natura

fortiatur. Hinc apud Synesium uirum doctrina illustrē: rex
egyptiorum: idemq; ut ille ait propheta: et diuinarum rerum
pitissimus: quum imperium Osiri filio traderet: admonet eum:
ut Typhonem fratrem e medio tollat: quasi pestem quandam
et Fatum iniquum fratrem tuum inquit: si recte sentis: remo/
uendum cura: ut tuū egyptiorumq; omniū Fatum aduersum
occupes: et consilio: ne inuadat prohibeas. Licet enim ac fieri
potest: possem multa quoq; alia ad hunc locum pertinētia tū
Platonis: tum aliorum: qui ab eius disciplina fluxerūt: in me/
dium afferre de prima causa: et productione: gradu: ordine:
dispositione: cōmunicatione: etiam bonitatis ad res omnis: atq;
earum differentia et similitudine: tum que magis: & quāobrem
bono et necessario participant: et que minus: et quare minus
participant: paulatim deducto in malum discessu: ac lapsu: tū
etiam latius: unde accidens: contingens: possibile: et reliqua his
similia extiterint: et quomodo simul hec et bonitas summa
seruantur: et manēt: et necessitas rerum superiorum potestati
nostre. nulla ex parte repugnat. Verum ne longior sim q̄ a
principio constitui: hec missa faciā. Nam que de fato Platonis
sententia dicenda erant: quantum pro loci et temporis ratione
licuit: diximus satis. Aristoteles autem usus quidem nomine fati
est. Sed quid fatum sit: minime declarauit. Videtur tamen ipse
quoq; naturam fatū uocare: Sed lōge aliter q̄ Plato. et enim
si Alexandro eius expositori adhibēda fides est: Fatum iuxta
Aristotelis opinionem: non in substantiis eternis est: nō in his:
que semper eodem modo fiunt: Sed duntaxat in rebus gene/
rationi corruptioniq; subiectis: et natura aptis ad mutationem
oppositorum: ut non omnis natura: sed singulis tantummodo
fatum contineat. Artem uero: arbitrium: omnem hominis rati/
onem fato solui: uidetur existimare. Fatum itaq; sententia
Aristotelis non omnem cōplecti naturam: sed eam tantūmodo
partem: que generatione ac corruptione uarietur: Idemq; esse:
quod ipsam partem nature: et neq; naturam neq; fatum esse
necessaria: sed ut p̄ter naturam: sic preter fatum multa euenire
a diligentioribus eius expositoribus accepimus. Nec uerba eius
ex primo meteororum libro ab hoc dissentire uidetur: Horū
inquit omniū causa ponēda est: q̄ per tempora fatalia fiunt:
ut in temporibus anni hyemis: sic circuitus cuiusdam lōgi: pars

hyemis fit, his uerbis naturam fatū esse dicere uidetur. hec enim
fatalia sunt: hyemis et reliquarum uicissitudinū tempora: que
quanuis naturales habeant redditus: non tamen tales: ut tran/
scendi nō possint. Vnde fit ut etiam preter fatum possit aliqd
fieri: uidelicet in his rebus: que generationi dantur. Vt etiam
quinto phisice auditiōis libro dictū legimus: An generatiōes
etiam sint uolente nec fatales quibus cōtrarie naturales sunt?
Cum itaq; uolentum et non fatale pro eodem accipiat: pro/
fecto q̄ secūdum naturam sit idem esse: quod fatale: sententia
eius exploratum est. quod enim uolētum: Id preter naturam
est: quin etiam alibi augmenta: que preter nature ordinem
fiunt: augmēta preter fatum appellat: q̄si certum reuolutionū
celestium ordinem Fatum esse existimet: Sed Plato causam
ordinis dispositionisq; ipsius nature in primis fatum censet: et
cur sepe uariis temporibus locisq; eadem eueniant: omnisq; ge/
neratio agat: causam reddit mundi coniunctionē et unionē:
Et quasi conspīrationem: ac partium inter sese omnium con/
sensionem: atq; etiam corpus beatum: ut ille uocat: quod cir/
cūfertur et cuncta ambit: et cōtinet. Inde initia quedā mitti
ad hec inferiora constituit. et circuitus quosdam ex astrologia
stellarū ac spherarum aducit: alios simplices: alios compositos:
quibus redeuntibus: redire etiam ortus: uitas: mores: fortunās:
opera: eodem modo: atq; uisdem: que olim fuerant: causis. Hec
et si in magna fore controuersia nō ignoro: an uidelicet fatū
sit: et quid sit: et utrum ita ut Plato cēset: an ut Aristoteles: an
alia quaui ratione: tamen quod ad calumniatorē spectat: satis
dictum est: quando nec utrum sit: aut non sit fatum: nec quid
sit: nec tale aliquid querit: Sed Platonē dūtaxat reprehendit:
q̄ omnia fati necessitate constrinxerit. Ex cuius uerbis palam
fit: nō ita eē ut aduersarius scribit: sed contra: uel solū Platonē:
uel unum ex omnibus maxime: cum nostra religione hoc
loco conuenire. Hoc enim precipue meum institutum fuit:
ut non dubia ipsa discuterē. Sed Platonis de huiusmodi rebus
opinionem aperirem: falsoq; eum ostenderem ab aduersario
reprehendi. Quod cum satis iam a me factum existimem: dixi
enim qd Plato de deo p̄mo: et summo senserit: qd de trinitate:
quid de entium productione: quid de anima: de prouidentia:
de fato: supest: ut de principis: que Plato ad figurarū rationē

7
refert: respondeam. Siquidem aduersarius: ex hoc maxime
delegi Platonis inscitiam asseuerat: q̄ in figuras planas rerum
naturalium elementa resoluit. Quem locum ne minus multa
scire uideretur. Argumētis quibusdam: que nescio quo dictante:
accepit: urgere conatur: et telis alienis armatus in certamen
descendit. Quippe argumenta quibus Aristoteles aduersus
Platonem usus fuit: non ad sententiam: ad primum quasi as-
pectum: pro suis sumpsit. Addidit etiam nonnulla: que nostre
etatis expositores Aristotelis argumentationem secuti: captiose
quidem non tamen sine artificio protulerunt: que omnia non
modo apte: sed etiā facile solui posse: progressus nostri operis
explicabit. Nam siquid ex se aduersarius addidit: ne respon-
sione quidem dignum est: quum nihil habeat: quod ad aliquā
philosophie partem possit referri. Agit q̄dem Aristoteles semp̄
more eorū: qui aliqua de re docent: sermōe artifice scripto:
et optima ratiōe disposito. Sententias enim superiorū aucto-
rum exponit: et q̄ maxime potest coarguit: Sed siqui in opinio-
nibus errarunt: eorum medullitus exquirens errorem explicat.
Si qui uero uerba fortassis ex re alia in aliam transferentes:
minus proprie locuti uidētur: Eorum uerba ipsa parum pro-
pria insectatur: nec quod illi senserunt: sed quod uerbi impro-
prietate urgeri possunt: conatur refellere. Quod iudicio q̄dem
omnium doctissimorum: ideo: ut supradiximus facit: ne quis
primo aspectu sermonis arreptus: sentiat quod alienum sit a
rei de qua agitur recta ueraq; ratione: Quod autem hoc uere
dicamus: uno quodam exemplo omnium maximo atq; aper-
tissimo māifestum faciemus. Id autem est quod primo physice
auditiōis libro parmenidi et melisso opponit. et enim que illi:
non ut physici: sed ut theologi de ente intelligibili ac primo
principio differuerūt: Ipse q̄si de principis: causis: et de elemē-
tis naturalibus dixissent: reprehendit: Errasseq; illos pluribus
argumentis conatur ostendere. Si enim hoc in loco ubi de
summīs philosophie opinionibus agitur: sententiā Parmenidis
et melissi. quanquam ueram esse existimat: nec ab ea opinione
dissentit: tamen diuersa dissimulat: et quasi non recte illi sen-
serint contra argumenta obtendit: profecto nemini dubium
est: quin hic uerbis non sensui obuiat: ne imperitum uulgus

3
Ergo laudat 176

uocabulis herens seduci possit ac decipi. Hunc igitur locum:
si quis latius audire cupit: multos autem esse opinor presertim
latinos: qui cum non habeant ueterum illorum opera: libenter
audierint quibus nam rationibus adducti: ea de rebus propo-
sitis senserint. que non parum absurda primo aspectu uidentur.
hunc inquam locum postea exponam: quantum satis esse iu-
dicauero. Nunc quod incepti prosequar. Nemo certe existi-
mare debet uel Aristotelem peruerse: aut imprudenter fecisse:
uel sapientissimos illos uiros: qui interdum ab eo reprehenduntur:
ea: de quibus arguuntur: sensisse. Nam quod ad mores Aristo-
telis pertinet: equidem probum illum fuisse uirum existimo:
quod uero ad doctrinam. Sciebat quidem ille: que sepius a
Platone preceptore suo audierat: eaque memoria tenebat. Sed
auditorum adhuc imperitorum ingenio humaniter consulens:
ea proponebat: Ut omni ex parte tutissime erudiretur: Itaque
eos: qui male Platonis uerba: uel intellexissent uel intelligere
potuissent coarguens: Platonem ipsum reprobare uidebatur.
Ceterum: ut ratio cur Plato principia rerum naturalium in
figuras planas lineasque resolveret: et quo modo id Aristoteles
reprehenderit intelligatur: animaduertendum est: quod inter
omnes conuenit: tam Platonem: quam Timeum: qui Platone
uetustior est ignem: aerem: et reliqua huiusmodi elementa
pro materia secunda compositorum corporum statuisset: eaque
ipsa elementa resoluisse in materiam primam: & formam: quod
licet plane intueri: tum in Timei libro: tum in eo Platonis ser-
mone: quem Timeum sequutus nomine eius inscripsit. Sed
quoniam forma ipsa elementorum recepti in materiam non
potest: nisi ipsa materia sibi indeterminate insita habeat: ea:
que in generatione determinantur: ideo alii qualitatibus primis
caliditate scilicet: siccitate: humiditate: frigiditate precedentibus
quodam modo in materia: hoc est corpore ex quali: genera-
tionem fieri uoluerunt: cuius sententie Aristoteles est: addita
leuitate et grauitate: que cause sunt motus simplicis ac natu-
ralis: natura enim motu precipue notatur: Alii quoque princeps
est Democritus: ut Theophrastus in libro de naturalibus tradit:
Spretis his: qui caliditatem: frigiditatem: reliquaque huiusmodi
principia ponebant: indiuidua corpuscula: que ipsi atomos

70 7
uocant: pro primis causis statuere: Pythagorei uero Timeus
et Plato figuras planas excogitarunt: uidelicet: que simul et
quantitatis et qualitatis rationem suggererent. Cum enim
auctores illi qualitatum primarum: causam: quare ignis cale-
faceret: aqua frigeret: nullam redderent: nisi qd alterum
calidum: alterum frigidum esset: Nec quicq̃ ulterius quererēt:
hec scilicet pro p̃mis causis accipientes: Pythagorei exquisiti
hec tractari censuerunt: si qualitatu quoq; huiusmodi causas
inuestigarent. Itaq; ulterius resoluentes ad planas demum
figuras deuenerunt: easq; causas esse priores caliditatis frigi-
ditatisue dixere. Que enim discernere ac diuidere possent: hec
sensu caloris: que uero cōstringere ac cōdensare: hec frigoris
sensu efficere posse crediderunt: Figura autem etsi qualitas ē:
tamen ante qualitatem intelligi potest: utpote que de genere
quātitatis deducta est: Omne enim corpus: priusq̃ quale sit:
quantum est figuratum. Itaq; materia prima per se incorporea
est: Secundum autem subiectum corpus ex quale per se est:
Sed figuris uarie formatum: quod a corpore mathematico
differt: quatenus ipsum materiale est: rāq; potest: cū scilicet
corpulentia sua: quanq̃ non caliditate aut frigiditate: tactui
obnoxium sit. Hoc igitur secundo subiecto uarie figurato
suggeri quattuor elementorum principia uolūt: scilicet py-
ramide ignis: octedro aeris: icosedro aque: cubo terre: atq; ex
huiusmodi figurarum differentiis ceteras omnis siue uirtutes:
siue potentias sequi: et uicissim mutationes et generationes.
utputa qd ex pauxillo aque multum aeris generetur causam
reddunt: qd cum aque figure sint plures: Cicosedris enim com-
plentur: quoties discernunt: multa necesse ē octedra cōstitui:
proindeq; multum aeris: qui ex octedris constat: conflare
oportet. Rarefactioni enim et condensationi: que potentie
incorporee sunt causam tribuere auctoris diminutionisue nō
probant: quando quidem non posse fieri existimant: ut po-
tentia incorporea superueniente uel augeri uel diminui ipsa
corpora possint: Diuidi etiam posse negāt. Diuisionem enim
fieri per figuram ignis: qui diuidit: nō autem potentia incor-
porea existimāt: Negāt quoq; fieri posse: ut frigide q̃litas
additione grauior corpulentia fiat: quod enim graue ē: q̃tum

non quale esse opinantur: Itaq; equalitate et inequalitate
censent esse diuidendum. // quemadmodum igitur Aristoteles
corpus ex quale: quod qualitatibus subiaceat: primum fieri ex
materia et forma: finitumq; esse statuat: profecto ut figuram
quoq; idem habere concedat: necesse est: nec figuram precedere:
qualitates sequi neget. Sic pythagorei quum principia qua-
litatum quererent. ad figuras postremo deueniunt: Non
tamen figuras mathematicas: que longitudinem duntaxat et
latitudinem haberent: his enim opponi illa merito possent:
que ab Aristotele dicta sunt: Sed naturales figuras: que cum
longitudine et latitudine altitudinem etiam siue profundi-
tatem haberent: et prime constitui in rebus naturalibus possent.
Quod ita opinari se plane ostendunt: cum materiales dicunt
figuras. Quocirca quum primo de materia docent: figurari
eam formulis: et numeris aiunt: quod Timeus in eo: quem su-
pradiximus libro his uerbis expressit. Principium eorum que
generatur est materia ut subiectum: forma: ut ratio: ex quibus
corpora simplicia orta sunt: terra: aqua: aer: ignis: quorum
generatio talis est. Corpus omne ex planis est: plane ex triangulis:
quorum alius rectangulus est: alius equicus: alius semiquadran-
gulus: cunq; reliquas enumerasset triangulorum differentias:
quattuor ex his supradictas figuras constituit: quas elementis
quattuor tribuit. // Hanc igitur opinionem nihil ex his que
Aristoteles obicit: infringere potest: Neq; enim ex his prem-
linee non esse lineam sequitur: neq; lineam ex punctis constitui:
aut magnitudinem non esse in infinitum diuisibilem: nec reliqua
que ex mathematica ratione obici possent. Nec uero impos-
sibilia illa: que sequi corpora naturalia dicit ex linearum
indiuiduorum positioe sequuntur: Non enim linee ex punctis
constituuntur: ut in puncta diuidi possint: neq; motus a cor-
poribus tollitur: neq; grauitas: aut leuitas: aut ulle omnino
passiones huiusmodi a rebus naturalibus hac ratione remouentur.
multo quoq; minus sequitur quicquid ex his: que aduersarius effudit.
Magni profecto momenti essent obiecta Aristotelis: si illi ma-
thematicas figuras statuisset. Verum quoniam non mathematicas
sed naturales esse uoluerunt: argumenta illa non tam sensum
coarguunt: quam uerbis illudunt. Ratio igitur quam obrem Plato

7
pro qualitatibus principis figurarum quantitatem statuerit:
satis hinc manifesta est. Licet tamen etiam aliter hanc opi-
nionem tueri. quod uidelicet nec Pythagorei: nec Plato principia
rerum naturalium huiusmodi: triangulos: tanquam rem certam
posuerint. Sed quemadmodum astrologi: cum causam que /
reretur: inequabilis motus celestium corporum: qui scilicet equabili
certo et ordinato eorum motui contrarius est: alii eccentricos:
alii epicyclos: alii reuoluentes sphaeras introduxerunt: non quod
uarietas ista in celo sit: sed quia principis huiusmodi positus:
seruari possunt: ea que preter rationem uidebantur accidere:
cum tamen omnia celestia corpora orbe suo et equabiliter
moueantur: Sic illi cum generationis rationem nullo modo
seruari posse existimarent: nisi quantitas aliquo modo prior
consideraretur: et quoniam indeterminata esset: ad figurarum
rationem simplicium: et similitudine proportionemque coheren-
tium aptius referretur: Idcirco figuras ita pro principis
simplicioribus posuerunt: ut eiusmodi quantitas sub noticiam
sue qualitatis: que certa figura est caderet: et quamquam non ita
esset: quasi tamen ita esset: intelligeretur. Cuius rei ut clarius
ueritas elucescat: uidete quid Plato ipse: postquam figuras pro
principis statuerat. loquatur: et quomodo eam positionem
non satis certam probandamque existimet. Sed si quis inquit
aptius excogitare quicquam potest ad eorum constitutionem: illud
ego non ut hostem odero: sed ut amicissimum amplectar. Et
ante hec principium ignis inquit & corporum ceterorum po-
nimus: quemadmodum suadere nobis probabilior ratio uidetur.
Principium autem principiorum deus norit: et homo: qui deo
charissimus est. Simile quidam ab Aristotele de huiusmodi
rerum dubitatione in secundo libro de celo dici uidetur. Cum
enim causam indagaret: cur non ea que longius a prima sphaera
sunt: Paucioribus motibus moueantur: ueneratione inquit
potius dignum quam reum temeritatis hunc animum arbitrari
oportet. Siquis philosophandi disciplinam sitiens. Exiguas
etiam facultates libenter haurit in his rebus inuestigandis: quare
dubitatione maxime teneatur. Itemque exquirendum amplius
de his est: quamquam parum certi habemus unde exordiamur:
Tanquam remoti sumus ab euentis: que ipsis accidunt: Non ita

sane audaces ac temerari doctissimi illi uiri fuere: ut se rerum
omnium: causas compertas habere existimarent. sed que per/
fecte nouerant demonstrabant: de quibus uero ambigebant:
ea quanto magis poterant probabili ratione tractabant. Nec
pudebat eos fateri: non omnia nature secreta potuisse com/
prehendere. Sic igitur Pythagorei et Plato in exquirendis nō
principiis: ulterius q̄ elementorum sumerent qualitates: com/
perire simplicius aliquid conati sunt: et quod compererunt
tam diu seruandum censuere: donec melius aliquid occurreret:
Quem morem doctissimi omnes et uetustiores et iuniores
seruauere. Aduersarius autem uiros doctissimos reprehendit:
damnat: maledictis: contumeliosq; insequitur: quasi ipse norit:
que illi nesciuerunt: et liceat in quem uelit pectoris sui uirum
euomere. ¶ Sed iam tempus est: ut quod pollicitus fui: per/
soluam: ambiguamq; apud latinos Parmenidis et Melissi ra/
tioem explicē. Erit enim ut opinor operepretiū id audiuisse:
Deinde huic quoq; libro finem imponā. Cum Aristoteles rerū
naturalium principia: quot & que essent inuestigaret. Necesse
est inquit aut unum esse: aut plura: et si unum: aut immobile:
ut Parmēides Melissusq; dixerat: aut mobile: ut phisicis placet.
Post ubi nonnulla de altera sue diuisionis parte differuit: ag/
gressus est alteram: atq; unū et immobile esse ens siue p̄ncipiū
entium: quod positum a Parmenide & Melisso fuerat refellit.
positionēq; huiusmodi haud quā ad nature consyderationē
pertinere dicit: Nec posse principium esse: si unum sit et ita
unū immobile: quippe alicuius rei aut aliquarum rerum p̄n/
cipium eē oportere: quod principiū sit: uidelicet: ut ea quorū
principium est: representet. Hoc uero non ita esse: si ens: ut illi
dixerunt: unum sit solum. Itaq; positionem inopinabilem: ra/
tiationem captiosam: falsam: inconclusam: tam materia
q̄ forma argumenti peccantem. Hanc Parmenidis et Melissi
sententiam dicit: et reliqua que pretereo: neq; enim referre
omnia necesse est. Sic Aristoteles illoꝝ inscitiam redarguere:
Sententiamq; eorum nulla ex parte probare uidetur. Verū
longe aliter res se habet. quod ut dilucidius aperiatur: Repe/
tendum paulo altius est: quod illi docere pollicerentur: et de
ea re sentirent: quam sibi exponendam statuerant: Non illi

7
naturalis discipline sese professores faciebant: Nec de pncipus
elementisq; nature eo loco docere proposuerant. Sed de uere
ente intelligibili: et primo principio suscitabantur. Quod ipe
quoq; Aristoteles significare uidetur principio statim suorum
uerborum quum dicat. Necesse est aut unum principium ee:
aut plura. etsi unum. aut immobile: ut Parmenides ait & Me/
lissus: aut mobile: ut phisicis placet. Quasi dicat Parmenidem
et Melissum in phisicis minime numerari. Et rursus ad ex/
tremum ita inquit. Ens esse unum: q impossibile sit: apertum
iam est: at ut phisici dicunt: duplex est modus: Recte quide
a phisicis eos separat Aristoteles: non enim phisici erant: nec
de pncipus phisicis: hoc est naturalibus: sed diuinis et intelli/
gibilibus diserebant. Quin etiam in his libris: quos de eisdem
rebus scripsit: et metaphysica hoc est supernaturalia appellat:
non ita eos insanos facit: ut inter ignem et aquam discrimen n
esse cognouerint. Immo uero in libro de generatione et cor/
ruptione: tam ipse q eius expositores referunt Parmenidem in
eo uolumine: quod de opinabili ratioe inscripsit: q uidelicet
res sensibiles et opinabiles in eo tractantur: ignem ac terram
principium rerum omnium statuisse: In eo autem: qui de ue/
ritate inscribitur: Vbi de intelligibilibus et diuinis tractat: in
quibus solis ueritas certa precipuaq; consistit: unum omnia
esse: dictum ab illo fatentur: Tum etia alibi idem Aristoteles
plus tribuere Parmenidi uidetur: q rerum naturalium ratio
patiatur: siquidem ita inquit. Parmenides itaq; alio uidetur
spectare: quasi dicat: non rem naturalem Parmenides tractat:
cum unum esse omnia asserit: sed aliud quidem intelligere ui/
detur: Quomodo enim Aristoteles ignorare illos existimaret
tam uariam atq; multiplicem rerum formam: aut saltem illud
se duos pedes habere. Cu itaq; uiri illi de rebus intelligibilibus
ac diuinis: et de primo principio uereq; ente ageret: his uerbis
utebantur: unum esse ens ipsum: idq; immobile: et infinitum:
et reliqua que huic sententie coueniunt. In qua re cum alios
plerosq; uetustiores sequuti sunt: tum i primis Xenophanem
doctissimum uirum: qui preceptor Parmenidis fuerat: Con/
uenit enim inter Xenophanem atq; Parmenidem: ens ipsum
unum atq; finitum esse: ea ratione: q unum prius q multa ee

necesse sit. et quod ceteris omnibus causa est: ut determinetur
et finiantur: id finitate magis: quam infinitate describi debeat. Tū
etiam quia: quod omni ex parte perfectum absolutumque est:
suumque precipuum obtinet finem: id finitum: et finem ac prin-
cipium omnium esse oporteat: quod enim imperfectum et indigens
est: id nondum finem recepisse dicendum est. Verum in eo
inuicem dissident: quod ad motus priuationem pertinet. Xe-
nophanes enim in eo quod motu ita priuatur: Vt nunquam
moueri possit: quietem etiam esse merito negat. Quod Plato
etiam facere uidetur in prima Parmenidis positione. At Par-
menides cum carmine scriberet: more sequutus est uulgatiore:
et quia que manent: nequaquam moueri perspicuum est: idcirco
cum ens ipsum immobile uellet significare: manere dixit. Me-
lissus idem ens infinitum asseruit: quia eius substantia immensa
est: et uirtus infinita. Ingenitum etiam eadem ratione dixit:
In ceteris cum supradictis consentit. Hoc modo ipsi quoque inter
se cum sententia minime discrepent: usu tamen quodam uer-
borum contraria dicere uidentur. Afferam uerba ipsa Melissi:
quibus unius entis infinitudinem: per ingeni rationem de-
monstrat. Cum igitur inquit non genitum sit: semper et erat:
et est. et erit: nec principium habet aut finem: sed infinitum
omnino est. Nam si genitum esset principium certe haberet:
incepisset enim aliquando gigni. finem etiam haberet. desineret
etiam aliquando esse: Cum itaque nec inceperit. nec desierit:
semperque fuerit: futurumque sit: sequitur: ut neque principium
habeat neque finem: proindeque infinitum sit. sic Melissus quia
ens ipsum unum principio ac fine temporis caret: semperque est:
infinitum esse asseuerauit: Quod a Parmenide quoque probari
uidetur: quatenus ad hanc pertinet rationem: nec infinitum
solum: sed ingenitum etiam: et incorruptibile dicitur iisdem fere
Melissi uerbis: nisi quod hic uersibus scribit: in quibus translatio
sepe uocabulorum concedi solet. Ita enim inquit.
Ingenitum quando est: sit et immortale necesse:
Unigenum: immotum: immensum sine fine: perenne
Quod nec erat: nec erit: totum nunc esse fatendum est.
Vnum: continuum: nam quem eius dixeris ortum.
Aut quo tandem? aut unde? nec ex non ente putandum est.

7
Nec dici ore potest: nostra nec mente reuolui.

Quod nihil est. Nam quid post ipsum fecit oriri.

Aut prius? entis enim non sunt primordia primi.

Nunquā ergo aut semper de quo nunc dicimus ens est:

Ex nihiloque nihil fieri sententia perstat.

Ergo ortus nullus nec erit post secula finis.

Ita Parmenides ens ipsum unum: ingenitum: incorruptibile:
infinitum: immobile: statuit. finitum autē his uersibus exprimit:

Est et idem: per seque manens: ens semper eodem

Immotum fixumque simul: uis magna necessi:

Implicat hoc circum summo quoque fine coercet.

Quod si fine uacet: nequaquam dicimus esse.

Siquid namque deest: opus est ens omne deesse.

Nam si ens ipsum est: nec nō ens: nihil desyderat nulloque eget:

nullo autē egēs perfectum ē: perfectum quod est: finē habet. non

itaque infinitum est. quod enim finem habet: Terminū atque exitū

habeat: Necesse est. Quo fit ut nulla in eorum sententis con-

trouersia sit: ubi eadem de re ab eis differitur: Quauis autem

aptum iam ē: per ea: que dicta sunt: nō de rebus sensibilibus:

et principis aut elementis nature sed de ente intelligibili: ab-

stracto ab omni materia et primo uereque ente: quam formam

primam appellare possumus: illos differuisse: tamē ut id etiam

longe manifestius elucescat: quid Parmenides ipse post ea: que
dicta sunt: adiunxerit: audite.

Haecenus et ueri mentem intemerataque uerba

Nunc res mortales: carmen quoque sumite fallax.

Veram sententiam et rationem: usumque sermonis intemeratū

hic dicit eum: quem de ente intelligibili et uere ente quisquā

habeat. Sensus autem et opiniones mortales et sermonem

fallacē rebus naturalibus tribuit: non quod in entis intelligibilis

etiam consideratione falli decipi que homo nō possit: sed quia

ens ipsum sua natura est certissime firmissimeque rationis. Res

enim naturales: quoniam sub sensum cadūt: et fluxe atque mu-

tabiles sunt: opinione potius comprehendī quam sciētia dicuntur.

Scientia enim est cognitio certa & immutabilis: quam habere

in rebus que sensu percipiuntur non possumus: sed decipi: falli:

errare: ut Parmenides inquit necesse est. quemadmodum etiam

*Pherecidem p[ri]m[us]
soluta scripsit ordo*

Plato: ea que semper sunt: nec unq[ue] gignuntur mente inquit
percipi posse: ac certa ratione cognosca: Contra uero que semp[er]
gignuntur: nec unq[ue] sunt: hec opinione cum sensu rationis ex/
parte comprehēdi: Affert deinceps Parmenides principia siue
elementa rerum primamq[ue] oppositionem ipse quoq[ue] exponit:
quam suo uersu flammam: et noctem appellat: quasi lumen
et tenebras. Rarum etiam et densum: aut leue et graue: aut
idem et diuersum: et om̃ino opposita dicit: que omnia procul
dubio ad priuationem et habitum referūtur. Nec forme aut
materie nomē ignorare uidetur: quanq[ue] uocabuli diuerticulo
utitur: uel carminis gratia: uel ut superiorum philosophorum
consuetudinem seruaret: nisi: quod reor: illi etiam uersu phi/
losophie precepta tradiderint. Ita enim scribere uetustiores
illi solebāt: et primum Pherecidem soluta oratiōe usum legi/
mus: Verum animaduertite: que deinceps duobus superioribus
uersibus addidit.

Principio duplicem statuerunt dicere formam:

Altera sed minus est tali cognomine digna.

Quod simulans uerum: fallit mortalia corda.

Hæc contra aduerso posuerunt ordine metas:

Hic flammam etheream statuunt raramq[ue] leuemq[ue]

Ipsa sui similis semperq[ue] sibi undiq[ue] constat

Illic obscuram aduersantemq[ue] undiq[ue] noctem

Incomptam: humentem: gelidam: densamq[ue] grauemq[ue]

Hæc de principis rerum naturalium: Parmenides refert: Ens
autem illud intelligibile: et uere ac proprie ens: quod unum
non solum ipse sed etiam uetustiores philosophi et ponunt &
nominant: quando unum solumq[ue] opinatur: non sine causa
immobile esse affirmat. Ita enim inquit.

Immotum: ualidis iniecta in finibus arcet

Vincula: principuq[ue] experis: finisq[ue] futuri.

Hinc et enim longe finisq[ue] ortusq[ue] recedunt.

Vera fides hæc est: nec hoc qui credit aberrat.

Et causam quare immobile sit reddēs: ea dicit: que simul et
finitum et immobile esse demonstrant: Immotum inqt fixuq[ue]
manet uis magna necessi: Implicat hoc circum summo quoq[ue]
fine coerces: et reliqua que sequuntur. Ita enim existimat:

7
Cum nō ens omnibus careat: ens nullo careat. sed perfectum
absolutūq; sit: qđ aut mouet: ea re careat cuius gratia mouet
necessario seq: Vt ens immobile sit: qđ Melisso quoq; placere
uidetur: cum eo medito: qđ nihil uacuum atq; inane sit: immo/
bilitatem entis conatur demonstrare. Eius uerba hec sunt. Nec
uacuum ullum ē: quippe uacuum nihil est. Ergo quod nihil
est: esse non potest. Nec uero moueri ens potest. Quo enim
ferri posset: quum nihil sit preter ens ipsum. Nam si uacuum
foret quicq; iretur ad uacuum. Sed quoniam nihil est: quod
uacuum dicitur: Ideo uno ente omnia complentur: et quo ens
ipsum moueri queat: quum plenum sit: nihil est. Quin etiam
quum nullo omnino motu: ens mutabile esse ostenderet: unū
inquit et idem sibi semper simile est. Quod aut sibi simile hoc
modo est: nunq̄ uel perire: uel augeri: uel dolere: uel alia hu/
iusmodi mutatiōe affici potest: Nam si quo huiusmodi motu
afficeretur esse non posset: quod enim motu quouis mouetur:
id de altero in alterum mutari necesse est. At nihil est preter
ens ipsum: Ergo ens ipsum immobile est. Sic igitur uiri illi lo/
quuti fuere: quos Aristoteles falsa sensisse: nec ratione quicq;
scripsisse criminatur. Sed magis inqt Melissi ratio importuna
est: et nullam dubitationem habet. Vos iam quid Melissus et
quemadmodum dixerit: intellexistis: facileq; iudicare potestis:
an importūe aliquid: et temere uel ille: uel Parmenides dispu/
tarit et senserit. Differunt: illi qđ de ipso ente simpliciter: et
forma p̄ma: immateriali: intelligibili: eterna: que omnē phisici
consyderationem excedit: sentiuntq; ea: que nemo theologus
negare auderet: et ea p̄bant argumētis: debita forma dispositis.
Verum tamen ab Aristotele: quasi nihil recte uel senserint:
uel scripserint reprehenduntur. et que illi de diuinis rebus
locuti sunt: quasi de naturalibus dicta essent: a phisica ratiōe
propulsantur. Quod utrum honestius distinguendo: q̄ repre/
hendendo fieri potuisset: non equidem quero. Sed cum ita
Aristoteles uoluerit: reprehensio eius pro distinctione potius:
q̄ pro nota inscitie doctissimorum uirorum accipienda est.
Ceterum quia causā hanc apud iudices agimus: ne egisse pro/
tinus sine testibus uideamur: citetur Theophrastus: alter Aris/
toteles. hic Xenophanē: quē Parmenides audiuit atq; secutus

51.
est: nequaquam inter physicos numerandum: sed alio loco consti-
tuendum cēset. Nōmīe inquit unius et uniuersi deū Xenophāes
appellauit quod unum: ingenitum: immobile: eternum dixit.
ad hec aliquando quidem: modo: neque infinitum: neque finitū:
alio uero mō etiam finitum: tum etiam conglobatum diuersa
scilicet noticie ratione. mentem etiam uniuersam hoc idē a cē
affirmauit: Nec uero Theophrastus solus hec dicit: Sed Ni-
colaus quoque Damascenus: et Alexander aphrodisiensis eadem
de Xenophane referunt: opusque Melissi de ente et natura in-
scriptum dicunt: Parmenidis de ueritate: et opinatione: quod si
hec illi: quis Aristotelem hec eadē cognita p̄specta que habuisse
non credat. Sed uoluit ut supra dictum est: auditoribus suis
consulere: ne forte diuinarum rerum disciplinam: ad naturalium
considerationem imprudenter transferrent. Itaque dissimulat
uerbis in physicis: que undecimo diuinarum rerum libro de p̄mo
principio aperte fatetur: quum: unum immobile eternum esse
dicat: et uersu Homeri: ne Parmenidis carmen usurparet: opi-
nionem iam dudum apud omnes p̄batam confirmet. Ita enim
Homerus inquit.

Vnus sit princeps: nam plures nil iuuat esse.

Habetis iam: quod et ipse pollicitus fui: et fidem amplissime facit:
nō ita accipiendas esse in quoscunque Aristotelis reprehensiones:
ut uerba ipsa pre se ferre uidentur. Sed multos iure optimo
defendi posse. Quo in loco: cum Parmenidem et Melissum: tū
in primis Platonem constituendum arbitror: cuius duntaxat
gratia ea mihi in mētem uenerunt: que de Parmenide & Me-
lisso ab Aristotele scripta in presentia commemorauit. Sed cū
iam perspicuum omnibus sit: aduersarium frustra operam atque
oleum (ut aiunt) in reprehendendo Platonis disciplina p̄didisse.
Platonemque non modo doctissimum: & plene diuino ingenio
p̄ditum: uerum etiam catholice fidei ueritati: quatenus gētili
homini licuit: p̄ximū fuisse: Iam secūdi libri finē faciamus:

Epilogus libri Secundi.

*Byssarionis Cardinalis Sabinen ac patriarche Constantino
politani aduersus calumpniatorem platonis
liber Tertius feliciter incipit.*

Post hec alio uoluntate colligam ad respondendum recte: aduersarii argumenta omnia: que in Platonem affert: quasi ex philosophi Aristotelis opinione: quod hec loco certe illorum habenda sunt: quibus Arist. uir preclarus ne respondendum quidem & censeret: & precipit. Tam enim nulla in eis uis est: ut contemnenda potius: quam ad solutionem repetenda esse uideantur: sed quum meum his in libris institutum non id potissimum sit: ut hominem hunc errasse ostendamus: quod effici sine ulla difficultate potest. sed ut grauius aliquid: et philosophandi studio dignius afferam uiris nostra etate sapientie studiosis: quo eorum ingenia quam acuta: acutiora fortassis ad iudicandum reddantur. Idcirco repetam argumenta illa: ut friuolis aduersarii rationibus alias responsum utile pro uiribus reddam. syllogismosque eius colligam ex medio tumultu uerborum: quibus quum Platonem reprehendere studeat: seipsum decipi: labi per sumos errores declarat: quamquam colligi eos: atque in aliquam redigi speciem rationandi: longe difficilius: quam soluere est. Ita enim reprehensor hic Platonis argumentatur: ut non quid dicat intelligendum: sed quid dicere uelit uaticinandum omnino sit. Sed ne hoc quidem laboris recusio: modo hec mea respondendi ratio: non nihil fructus hominibus scientie philosophandi deditis afferat. Exponam igitur singulas eius rationes: ea figura: eo modo: quo ipse afferri uelle uideatur: & singulis respondebo: non aliter quam ex more uulgaris disputationis: scilicet omisso sermone ac omni preparandi: disponendi: exornandique artificio: ut quisque mee responsionis rationem accipere: & quam aperte argumenta aduersarii refellantur: prospicere facilius: & iudicare diligentius possit. Nec longius quam necessarium sit: progrediar: nisi in auctorum probatissimorum testimonius: que eo afferri copiosius debent: quo quid unusquisque uir doctrina illustris eadem de re senserit: audiuisse non modo plurimum iuuat: uerum etiam delectat. Nec uero numerum aut ordinem capitulorum aduersarii pretermittam. ut si ubi nam queque scripserit minus meminit. locum audiat: & ut libitum est sua repetat. ¶ Capitulo suo primo libri secundi: plures dicit a Platone statui deos: quorum secundus a primo immediate:

tertius a secundo: & reliq; ad huc modum usq; ad ultimum processissent:
atq; ob eam rem irridendum censet. Sed q̄ nature ratioi cōsentanea
hec Platonis opinio de diis fuerit: quum reuelatiois diuine adhuc
tempus nō esset: intelligere licet iudicio tū Aristotelis: & reliquorū
nobilium philosophorum: tum sanctorū nostre religionis theo/
logorum: qui & ipsi eadem quodammodo admittunt: que Plato
fenserit. Iam Auicenna si physice loqui aduersarius uelit: a prima
intelligentia secundam solum prodire asserit. secundam autem cū
ad primam se cōuertens intelligit: producere tertiam: tum deinde
eandem se ipsam intelligendo: animā primi orbis creare: uidelicet
ea nature ratioe: q̄ auctore Aristotele: ab uno simpliciq; principio
non nisi unum produci potest. Sic enī ille secundo de generatioe
& corruptioe libro edocuit: satisq; sibi placere significat: ut si in/
telligentie create sunt: secundā a prima: & tertā a secunda creatā
esse necesse sit. Quod & Albertus cognomine magnus idem sensisse
in octauo physicorum suorum libro affirmat: que quum ita ab
Aristotele inchoent: ab Auicēna & Alberto exp̄ssius ad creatiois
rationem accommodentur. Aduersarius qui hāc Platonis de diis
sententiam irridendam existimat: plane ignorare uidetur ordinē:
quem in creādis rebus natura sibi proprium seruat. Si theologice
potius agere uelit: sciat irrisor huius opinionis doctores sanctos:
tamen si inter omnes conuenit omnem creaturam ab uno principio
immediate esse p̄ductā: tamen nonnullos admittere quodāmodo
ut creandi potentia creature etiam possit cōmunicari: atq; altera
creatura producere alteram possit: licet nō principaliter: sed rōe
instrumentali in prime uirtute. Patet hoc sententia magistri sen/
tētiarū. iiii. c. quarti libri: & diui Thome aquinatis: qui postea
q̄ plura contra hunc illius locum argumentatus est: demum hac
tuetur distinctioe: Duplici modo intelligi posse creaturā creare.
Aut enim ita: ut nihil presupponatur ex parte agentis: hoc est.
ut nihil aliud sit p̄us ipsa creatura: quo modo impossibile esse cre/
aturam creare ait: aut ita ut nihil presupponat ex parte facti:
hoc est. ut nulla materia antecedit ex qua res creanda efficiatur:
quo modo possibile esse potentiā creādi cū creatura cōmunicari.
Non. n. sequit̄ ex hoc: ut in creatura creāte potentia sit infinita:
quum semper ipsa creatura agat in primi uirtute: ut ministra. Ita
quod theologi nostri diuinitus edocti possibile esse confirmant.
Philosophi qui ratione tantū nature ducti rerū omniū causam

m

efficientem posuerant: confessi sunt. Quotius opinionis principem
fuisse Platonem, comendandum profecto est: non ut aduersarius
ducit: irridendum. sic Plato: & qui eum sequuti sunt. sic Auicenna
& plerique alii: quibus pluribus tribuant creationem: tamen cuncta ad
unum idemque principium referunt. idque summum primumque omnium
initium: & causam esse arbitrantur. omnia inquit Proclus ab una
prima causa prodeunt. Rerum omnium principium: & prima causa
ipsum bonum est. Omne quod a secundis producit causis: magis
a primis producit: que & magis cause sunt: & secundarum ipsarum
causarum productrices. Sed hic aduersarius: que a grauissimis phi-
losophis tam uehementer probantur: cum irrisione reprehendit.

Addit positionem Platonis de primo deo in uerbis tantummodo
contineri: nec plus quicquam significari: quam figmentum. uerbalemque eam
uocat. Ad quem eius locum: & si satis secundo pro Platone uoluntate
respondi: tum ex uerbis eiusdem Platonis: tum etiam ex doctorum
sanctorum sententia: tamen & Augustinum & Thomam uiros
sapientissimos: eosdemque sanctissimos aduocandos putavi: ut latius
testimonio purissimi ordinis non uerbale: sed perquam reale positionem
illam Platonis esse constaret. Afferit sane Aug. lib. de ciuitate dei
.viii. easdem quas Plato rationes ad ostendendum illud primum:
quod aduersarius nihil preterquam uerbum existimat. Thomas uero
exponens librum diui Dionysii de diuinis nominibus: scribit de
Platonis opinione hec. Considerandum difficultatem esse in libris
Dionysii propter multa: sed maxime quia utitur modo loquendi
quo platonici usi sunt: qui apud iuniores consuetus non est. Quum
enim illi reducere uellent omnia composita & materialia in simplicia:
& immaterialia principia: posuerunt species separatas. unde hominem
singularem sensibilem non esse ipsum hominem: sed participationem
illius primi hominis separati: singularem hunc esse dicebant: quod
ut in speciebus prebatur: ita etiam in maxime communibus unum primum:
quod esset ipsa essentia bonitatis unitatis & esse: quod deum dicimus
ponendum censebant: a quo omnia per derivationem bona dicerent:
unde illud primum nominabant ipsum bonum. Que platonicoz
opinio non consonat ueritati: aut fidei: quantum ad hoc quod de
speciebus naturaliter separatis statuit: sed quantum ad id quod de
primo principio dicebat: uerissima est: & fidei christiane consona.
Hanc a summis theologis approbatam opinionem hic uerbalem
appellat: nec solum remotissima est a christiana doctrina contra

doctorem sanctissimū Thomam dicere audet: uerum & nihil esse
omnino arbitrat. **D**icit preterea cultū quē deo soli & pncipio
primo attribui mus: quem latrā theologī nostri uocauerunt: dīs
creatis & creature tribui a platone: quū huiusmodi dīs sacrificia
statuat. Ab Aristotele uero nihil tale esse scriptum contendit: nec
uidet crimen hoc idem cōmune illis esse hominibus omībus: quos
gentiles uocamus. omnes enim illi dīs suis sacrificādum censebāt.
Ex quo cultu uetus sacrarū litterarū ritus reuocans gentes hor/
tatur: ne quō nisi uni uero deo sacrificent: illi seruiāt soli: illum
unum adorent: a quo nos postea christi felici nomine nūcupati:
latine nomen in usum specialem translātū accepimus: quū apud
gentes nō religionē sed seruitutis genus quoddā obstrictius signi/
ficaret: quod uel hōibus note supioris ab inferioribus exhibere ē.
quomodo & multa alia uerba translata a nostris in alio usu: siue
uno: siue precipuo remanserūt. Iā dei nomen & angelis & sanctis
apud illos tribuebat. Angeli homini quolibet nuntio: Apostoli:
classi: sancti uiro quoiq; uirtute pietateq; antecellenti: Ecclesiā:
cōuentui populi. Euangelii: nūcio foelici. crucis: uallo. martyris:
testi. Adde dulciā: hyperdulciā. que nos alio mō q̄ illi acapimus.
Longū est oīa enumerare: que nostri ad aliū usū transtulerūt.
Quod ideo subicere uolui: ut nomē sacrificii & latrē: quā Platon
aduersarius obicit. non idem hoc tempore apud nos: atq; olim
apud ueteres illos significare constaret. Et enim illis in religione
fuit sacrificium dīs suis facere omnibus. siue ut Porphyrius ait:
genus reddere. nobis uero latrē nisi deo uni reddere fas nō est.
Itaq; quod mō dixi: Plato ex usu sue etatis usq; a Zamolxide:
& orpheo incepto: agit de sacrificiis: & qđ in religionis cerimōia
temporibus illis cōsuetum erat: seruandū censet: qđ ipse remotius
a uulgari intelligentia sentiens ad summum primumq; omnium
pncipiū referebat eū cultū: quē multis ac uariis numibus uulgo
disponeret. Quod si scrutari diligentius uelimus ea que ille de sa/
crificiis & huiusmodi cultu deorum scripserit: uidebitur certe non
ex suo iudicio sanguine coli precipere deum. Sed ex usu uulgari
& cōsuetudine lōge etatis coactus sic agere: ne solitam religionē
tollere uideatur. Quod idem quoq; Aristotelem fecisse apertum
est. Nam quid ipse Plato hac de re senserit: explicat **sat**: quum in
epinomide dicat. Ita dīs summum exhibemus honorem: si ea de
illis sentimus: que optia rectaq; habeant. Et Porphyrius i secūdo

de abstinētia animatorum. Colamus inquit deum silentio puro:
religione: puris uerisq; de eo opinionibus: assimilariq; ei atq; cō/
iungi conemur: uiteq; nostre sanctimoniā pro sacrificio offerre.
idq; deo sacrum accommodare. Non ergo ille sua sententia dūs
honorē sanguine nidoreq; uituli describit: sed uerbis alius idē signi/
ficat. Quod nostre sacrosancte littere censent: spiritum esse deū:
& spiritu ueritateq; eum adorari oportere. Quod & Aristotelē
probasse nō equidem negem. uerum ille quoq; (ut mō dixi) cedēs
uulgi opiniōi: sacrificia dūs & huiusmodi latriā decernit. q̄q; ad/
uersarius nusquā aliquid tale dixisse Arist. putat: scilicet p̄ insitiā
quibusnam de rebus philosophus ille suis i libris politicis tractet.
Iubet ille profecto his in libris condi templa dūs: atq; heroibus
cōstitui sacerdotes: & sacre pecūie questores. adhiberi sacrificia: &
ritū seruari paterne religionis: nec discedere ullo pacto ab errore
sue etatis audet. quando etiam animabus hominū latriā statuit:
iam etiam uti hoc nomine licet: que deo īmortali uni attribuēda
est. Heroes enim quibus sacrificandum censer: homines erant: q;
excellēti quadam uirtute noti: e uita abiissent. Sed enī ita agere
libuit: ne plebiscito interimeretur: ut Socrates cōmunis preceptor
paulo āte mortem obuit: quoniam religionem uulgarē negligere
putaretur. Erat quidem longe laudabilius aperte confiteri: quā
recte senserint: mortemq; pati ob ueritatem: uerum hoc tantum
nostri potuerunt: illi Socratem Sophronisci filium preceptorem
sibi habuerunt: a quo exēpla uirtutis humane caperent: nō xpm
patre deo īmortali natum: qui suo diuino munere professores
sue ueritatis redderet firmiores: lōge q̄ natura humana pateret.
Ergo non mirum si Aristoteles Socrate enecto in macedoniam
abuit. uocatusq; ab atheniensibus: nolle se dixit p̄bere illis occasi/
onem: ut his in philosophiam peccarent. Non mirum si Plato se
italiam & siciliam contulit: euitans suosq; hominū in philosophos
iniquitatem: egreg; ferens uulgi opiniōē. Ita illi melius de cultu
diuīo senserūt: q̄ scripserint: atq; aliter q̄ p̄barent: uulgo assentiri
coacti sunt. q; si quis eos reprehendit: q; latriam deo tribuendam
creaturis dederint: q̄q; sentirēt: nō minus requirit: q̄ nostri fecerit
martyres: quum nos ne christianos quidē illos ne dum s̄ctos fuisse
fateamur. Sed aduersarius longius progrediens Platonē p̄mū
de quo docuerat deum coluisse omnino negat. Quum enim inquit
cultus latrie i sacrificio maxie cōsistat. Plato uero nusq; inueniat.

iussisse p̄mo principio sacrificandū eē: nisi ceteris diis citra p̄mū:
cōstat eum non colere primum deum: quo etiā in loco hominis
inconstantia patet. Quum enim paulo ante: Platonem dixerit
om̄ibus diis sacrificandum censuisse: mox primū deum neglectū
ab eodem esse criminatur. Et ipsum dicit: nō eum coluisse deum:
quem primum: quem summum: quem ineffabilem predicauerat.
Respondeo. & si nō sub hoc nomine primi aut unius: colī p̄mū
deum a Platone scriptum est: quoniam uulgi quos leges ferebat
non eiusmodi notia sibi cognita fāiliariaq; haberet: tamen quum
in libro. viii. de legibus dies festos duodecim: & cerimōias consti/
tuat diis numero duodecim: quorum primus Iuppiter est. nemini
dubium esse debet: quin idē Iuppiter in preceptis publicis sit: qđ
in priuatis philosophie disputatōnibus: unum & primū esse bonū
ab eodem dicebatur. Egit itaq; nomine Iouis cognito omnibus:
de primo illo & uno. Iouem enim optimum maximum & patrē
deorum omnium ueteres illi & appellarūt uulgo: & imprimis ob/
seruandū instituerunt. Nec omittere nomē hoc debuit: q uulgo
de diis colendis preciperet. Facile enī per nominis p̄mi aut unius
insolentiam: incideret in suspicionem uulgi: quasi deū aliū preter
paternos quendam afferret: & nouam religionem cōderet: quod
& ipse Plato & eius discipulus Aristoteles in suis civilibus institutis
semper caput: & suam opinionē quoad tutius posset operuit. Ap/
pellat inquā Plato: in usu civili sermoneq; publico: primum illud
aut unum & ineffabile implicite sub nomine Iouis. quod si grece
dicis: ut ille locutus est: id significatur: q̄ uitam in se contineat: &
ceteris omnibus prester. Quo nomine nihil aptius deo summo &
optimo attribui potest. qñ nos quoq; uitam esse in deo dicimus:
& quicqd creatum est uitam i illo fuisse: & uiuere nihil posse sine
dei semp uiuentis uiuificatōe. Nec uero ceteros deos eisdē nōib;
obseruādos tradit: quibus consueuerat de eorū natura disputare.
sed ut uulgi appellare solebat: ita nominat. hoc est Mineruam:
Mercuriū: Saturnū: Neptunū: Iunonem: Vulcanū: Apollinē:
& reliquos ad hunc modum: licet ueteres illi doctores hec ratione
rerum uel diuinarum uel naturalū interpretarent. atq; ut Iouis
nomine rationem unius aut primi intelligebāt: sic Mineruam ad
sapientiam: Mercurium ad ratiōem: Saturnum ad eternitatem:
Neptunum ad formam: Iunonem ad materiā: Venerem ad na/
turam: Apollinem ad solem: Pana ad uniuersi mundi rationem

m

referebant. Attamen quum de eorum obseruantia apud populū
ageret: non sapientiam aut ratōnem: aut eternitatē: aut formā:
aut materiam: aut naturam colito dicebat. Sed Mineruā: Mer/
curium: Saturnum: Neptunū: Iunonē: & reliq̃ ex usu uulgarī:
nam nisi ita nuncuparet: facile noue religionis argueretur. quod
atheniēses καί πορ δαίμονι ορ dicebāt: & capite puniret. Stultus
preterea esset qui quum leges populo feret: & religionē p̃baret:
que morum bonorū custos est: non his uteretur nominibus: que
multitudini ueneranda esset: sed quibus aīmos hominum ad cō/
temnendā religionē induceret? Quis queso Plutonē: Proserpinā:
Cererem obseruaret? si non his nominibus sacra eorū acciperet:
sed terre frugumq; ratōe moneret? scilicet muliercule ille attice
raptum Proserpine lugerent: pectora tunderent: genas raderent.
Si Proserpinā rapti a Plutone nō aliud eē audiuisent: nisi granū
frumenti excipi in terra: idemq; occatum repeti ab agricola cum
labore. Arcana hec apud sapiētes illius etatis erāt: nec uulgo ape/
rienda. Quod si hec nō alio mō dicere debuit: q̃ uulgo nō iarent:
q̃ q̃ ut fecit: itegrius q̃ uulgus itelligere debuit: Cur nō sub Iouis
etiam nomine primū aut unū illud: & causam omniū ineffabilē
coli debuit admonere. quam ipse aliter appellaret: q̃m populus?
Tradidit certe ille multitudini prophane & imperite primū deū
colendum: ut eam ipsam audire decebat & colere. Ipse autem nō
templo: nō signo: non imolato uitulo: sed ut uerbis ipsius optime
utar: sentiendo ea que optima rectaq; haberent hoc est ueritate
& spiritu idem coluit: idēq; egit sibi q̃ tricentesimo fere āno post
a Marco Varrone cui romano uiro doctissimo scriptum apud
dium Augustinum legimus. ut quū deū sine simulacbro coleret:
Iouem coleret. Illi inquit Iouem colunt: qui unum deum solum
sine simulacbro colunt: sed alio nō ē nūcupatum. Vnde nimirū
est: q̃ Numa quoq; Pompilius qui primus apud romanos deorū
cultum condidit: a Dionysio halicarnasensi traditur templa cō/
didisse. sed nullum in iis signum censuisse constituendum. Quum
enim inquit Pythagore doctrinam probaret: & omni ex parte
illius opiniōem philosophi sequeretur. idcirco deū specie formaue
omnino uacare arbitrabatur. Sacrificus uero non ex materia cō/
cretis: sed intellectu capiendis gaudere deum asseuerabat. In hanc
sententiam illud quoq; a Porphyrio profecto scriptū est in libro
secundo de abstinentia animatoꝝ. Sacrificemus inquit ergo nos

etiam: sed ut conuenit: deo quidem summo & primo: ut quidam
uir doctus censuit: nihil uel imolando: uel suffiendo: uel noiendo.
Nulla res enim materialis: non ilico impura sit excreto illi ima/
teriali: numini: Quod in eodem quoque repetit: & plane confirmat
idem auctor. Vbi sacrificia facta ex sanguine: non diis: sed genus
reddi censuisse eos: qui potestates uniuersi perceperant. Scribit &
alio loco idem auctor: Sanguinem diis non placere ullo pacto
declarat: hec dicens. Quanquam ueteres non ita agendum censuerant:
sed frugibus numina coli uoluerunt. in quibus natura: omnisque
sensus integer delectaretur: huiusce rei argumentum uel ex more
are deliace adducere licet. Nullum enim animal illic immolatur:
atque ob eam rem ara pia est nuncupata. In templo quoque epidaurico
ita inscriptum esse refert. Castus sit templi quisquis limina adibat:
Est castus quisque religiosa sapit. Que omnia satis dilucide explicare
uidentur: qualis nam de his Platonis opinio fuerit. siue de uulgari
& ciuili deorum cultu: siue de uera & certa philosophie atque phi/
losophantium sententia querere uolueris. Ex quo loco intelligi
potest aduersarium nulla ductu ratione hec in Platonem effudisse.
Quam enim recte Plato de unitate diuina: & principio primo
senferit: satis uolumine secundo exposuisse me arbitror. numerum
uero deorum & uaria numina: que ex more uulgari tum ab eo:
tum ab Aristotele ad usum ciuilem afferunt: uulgo erant necessario
concedenda: quod quinitus fecerit Plato: licet intelligere ex ipsa
eius breuitate sermonis: qua in libro octauo de legibus: quum de
sacrificiis ageret: usus est. Qui enim cetera omnia copiosissime ex/
plicauit. hic unum locum tam paucis uerbis perstrinxit: ut coactus
sequi uulgi opinionem plane uideretur. In epinomide etiam parendum
esse legi paterne ad usum sacrificandi ait solum: quasi non ipse sit
qui sponte hec statuatur. Ita nos quum uera per Platonem respondeamus
Aristotelem etiam defendimus: quem aduersarius quum Platoni
preferre studeat: ita detrahit illi: ut uituperare hunc plane uideatur.
Sed quid deinde? **¶** Quum Plato inquit secundos & tertios coleret
deos: consequenter etiam serpentes & alia monstra colere debebat.
Quum enim quelibet creatura in infinitum distet a creatore: &
ideo equaliter. Vnum enim infinitum non est altero maius. Si una
creatura esset adoranda: eadem ratione & alia. Quid dicam de doctrina
huius hominis? quod sophismate: quod exercitatoris causa in scholis
afferunt: ipse sibi uelut demonstratone potissima persuaserit: nullam

m

creaturam differre ab altera: sed omnes eque sua ex parte distare
a creatore in infinitum. atque ita studiosius ad hominum utilitatem
ut ipse dicit disputans: Platonem putat ob eam potissimum rationem
serpentes etiam colere debuisse: quia queuis creatura distet a creatore
in infinitum. Prorsus hec eius opinio non solum aduersus Platonem:
uerum etiam contra sacrosancte ecclesie rationem & usum tendit:
que diuinos angelos quous creatos: uenerat atque obseruat: Serpentes
autem odit atque execratur. ut bestiam ueneratam & ministram ue/
teris in genus humanum fraudis. Quamobrem eo libentius respon/
debo: quo dei immortalis non minus quam Platonis causam agam:
Creaturarum ad creatorem respectus bifariam intelligi potest.
Aut enim ut ad ens infinitum: aut ut ad ens ceteris perfectius omnibus
& summum. Quod si ut ad ens infinitum referri: eque omnes creature
distant a creatore in infinitum. Sed si ut ad perfectius: quoniam
qua perfectius est: non protendat infiniti rationem: nihil obstat
ne creature pro sua uaria conditione: alie aliis similiores deo: pro/
pioresque habeant. Confirmari hec ratio posse uidetur: uel creatoris
ad creaturam proportionem: Non enim qua simpliciter infinita
potentie deus est: creat: sic enim infinitum crearet non finitum.
sed qua sua potentia commensuratur rei create: agit producendo
ita creator est. Quod si respectu eius: altera creatura cum altera
conferenda est: non ratione simpliciter infiniti referendum: sed
ut creatorem commensurate: sic & creaturas uarie determinari in/
telligendum est. Dicit enim potest non ratione simpliciter infiniti:
sed termini sui creaturam alteram plus altera aut minus distare a
suo infinito creatore. Sed quoniam de re theologica agitur: placet
imprimis asserere ea que a diuo Thoma de hac re scripta sunt: ut
si predicta ratio auctoritate illius affirmetur: ualeat. Sin minus
omissis ceteris omnibus unus ipse sufficiat. Verba eius ex quarto
sententiarum. q. v. hec sunt. In creatione non ita est: ut quum aliquid
facit ex simpliciter non ente: quia non ens purum: non est per se
terminus creationis: sed per accidens se habet ad eam: dicitur enim
aliquid fieri ex non ente: uelut post non ens. Vnde creator non
habet quantitatem ex distantia non entis ad ens: sed ab ente quod
causatur: & ideo non oportet ut potentia creantis proportionetur
distantie que inter ens & non est: sed solum ei quod creatur: quod
non est infinitum. quare non requiritur potentia infinita simpliciter:
sed infinita secundum quid. scilicet ut commensurata aliquot materie

determinate: sicut & omnia agentia naturalia & materialia agunt. Ignis enim non producit effectum nisi in materia determinata: quia uirtus eius materialis est. Vel dicendum: non esse distantiam infinitam inter ens & non ens: ex parte ipsius entis: nisi ens sit infinitum: quoniam tantum aliquid distat ab altero oppositorum: quantum participat altero: unde non distat in infinitum a non esse: nisi quod esse habet infinitum scilicet deus: quo quanto reliqua etiam sunt proximiora: tanto magis a non esse distat: quam distantia illa inter ens & non ens quodammodo infinita est ex parte non entis simpliciter: eo quod omnem determinatam distantiam ab aliquo ente signato transcendit. Nihil enim magis ab ente distare potest: quam non ens. fit enim ut aliqua distantia sit infinita ex altera parte & finita ex altera: ut cum finitum cum infinito comparatur. Nisi. n. talis distantia esset aliquo modo finita: non minus alie alius creature distaret a deo: & nisi esset aliquo modo infinita: intelligi posset aliquid magis distare a creatura quam quod deus. Creatio uero non respicit hanc distantiam ex parte non entis: sed magis ex parte entis: quod est creationis terminus. Sic Diuus Thomas creatorem deum non proportionari interuallo infinito non entis ad ens. sed solum ei quod creatur finitumque est commensurari: & moderari autumat. itaque non requirit potentiam infinitam simpliciter ad creandum: sed mensuratam materie determinate. ¶ Ad hec non esse distantiam infinitam nisi inter deum & non ens: & ob eam rem nullum ens finitum distare sua quidem ex parte in infinitum uel a deo uel a non ente. Quod si qua ita se habent: ut alterum sit prestantius altero: id quod prestat propius ad deum accedere: & longius discedere a non ente. Nec uero creationis rationem metiri ac statui ex non ente: sed ex ente: qui terminus creationis est: uidelicet ne deus quia infinita potentia simpliciter est: creare intelligatur: ita fit ut creature que aliquo modo eque distent in infinitum a creatore: non eque distent aliquo modo ab eodem infinitum: quod diuus quoque Augustinus affirmans: duo inquit creasti domine: unum prope nihil: quod est materia: alterum prope te: quod angelorum natura est. Plurimum sententiam aliorum ex physica schola afferre eodem possu. uerum illa respondendi ratio Thome theologi sancti tanti poderis est: ut nihil omnino sit: quod a physicis desideremus. Plaqueque aduersarius qui hoc deceptus sophismate credidit serpentes non minus colendos esse: quam angelos diuinos: nullam distinguendi: uel iudicandi

86 m
rationē tenere coarguat. ¶ Crimē etiam illud affert: q̄ demōes
Plato coluerit: quod nos commune omnium etatis illius hominū
crimē esse fatemur. Nec Aristotelē excipimus: siquidem ut Plato
is quoq; iudicādus ex his que sc̄pserit de demōibus est. Crediderūt
enim illi esse demones: quibus merito honor exhiberetur. sed nō
eos quos aduersarius arbitratur. hic enim eos tantum dæmones
nouit: quos a criminatoris uitio diabolos nuncupamus. At illi nō
eos in religionem receperunt: sed naturales quasdam aereas dūs qdē
ignobiliores: sed homine nobiliores: quarū opera genus humanū
ad deum reduceretur: cōmuniq; illi & summo principi cōciliaret:
quiq; intercessores atq; interpretes quidam inter deum & homines
haberentur. Luciferum uero illum sua culpa electum in terram
e celo: execrandūq; esse illi quoq; didicerūt ab Homero suo the/
ologo: qui sine beneficio quodam nature: sine Moyſis prophetæ
scriptis carmīe suo exposuerat lapsum Luciferi: quem ille Atam
appellat. Errat igitur uel hoc in loco aduersarius p̄ nominis de/
monum equiuocationem. ¶ Sed qd de tota Platonis theologia?
¶ Tota inquit a poetis sumpta est: nec a theologia poetica: &
fabulosa differt. Poetas nihil omnino dixisse recte: qd̄ uel Plato
uel Aristoteles digne acciperent: nemo dixerit mente sanus. Quā
ob rem & si non omnia que de dīs a poetis dicunt: Plato secutus
est: tamen aliquid accepisse eū non inficior: qd̄ uel ab Aristotele
receptum probatumq; uideo: q̄le illud quoq; egregium est: qd̄ in
p̄mo metaphysice li. ab Homero poeta accipit. ad primi uniusq;
entis confirmationem. Rex sit duxq; unus numero haud iuuat
esse tyrannos. Que enim de dīs pie honesteq; poete dixerūt: hæc
Plato recipi iubet & obseruari: q̄ uero minus recte illi finxerūt:
hec detestari: & perinde ac pestem uitare. quinimo ipsos qui ita
carmen exerceant: pellendos ciuitate censet ac precipit. Quod et
diuus Augustinus testificatur: quum in secundo libro de ciuitate
dei sic dicat. Theologiam poeticam Plato penitus repudiavit: &
poetas duxit esse pellendos ex urbe quam instituit. Homerum
etiam ipsum ut in eius politica patet: propter inhonesta quedam
de dīs figmēta reprehendit. Quid igitur sic quod Plato a poetis
male acceperit? Equidē hunc plura a sacris litteris nostris uideo:
q̄ a suis poetis accepisse: quādo in egyptum profectum adiuſſe
Hieremiam p̄phetā. cōuenit ut idē Augustinus ex sententia diui
Ambrosii refert. nec incredibile sibi uideri dicit. hebreas litteras

vij.

demones

Lucifer Atam

vij.

huc locū Aug⁹. tractat

illum didicisse: unde quod in Timeo de mundi creatione scripsit:
ex libro genesis accepisset. Sāctus quoq; Cyrillus: doctor singu/
laris: in libris quas contra Iulianum in defensionem sacri euangelii
edidit: Pythagoras inquit & Plato: cum in terra egypto operam
disciplinis darent: multorum aliorum uiroz illustrium & in p̄mis
Moyſis doctrinam pro suo studio non ignorarūt. erat enim per
id tempus apud egyptios nomen Moyſis non in mediocri admi/
ratione. unde rationē dei: hoc est p̄me cause: eos quidē integrius
accepisse. p̄ideq; sēſisse differuisseq; melius ceteris de rebus diuinis
existimo. Quod idem Eusebius quoq; Pamphilus uir doctus: &
uaria rerum historia peritissimus narrat: in libris de euangelica
preparatione. qui longius de Platone progrediens: omnem fere
theologie platonice rationem a sacris litteris nostris acceptam eē
ingenue fatetur. Nominibus tamen deorum eisdem quibus poete
Plato etiā uti uoluit: quoniā ut supra dictū latius est: discedere
a publico uulgarisq; usu eiusmodi nominum: sine suo periculo nō
posset. Nec aliter ab Aristotele de usu nominū scriptum itelligo:
quam ut us que uulgo tradita sint utamur: q̄q nonnulla aliter
atq; uulgus itelligere debemus. Siquid etiam uel morem sermōis
seruans: uel hominum ingenius consulens opertiū dixerit: satis me
respondisse hac de re arbitror secundo uolumine: quod nuper de
eius opinionibus edidi. **¶** Quod aut aduersarius adicit: Platonē
anilibus fabulis credidisse: quū ea de diuſo amore differeret: que
libro qui cōuiuium uel de amore inscribitur: explicant: hominis
plane non eruditi iudiciū est. Quis enim nesciat dialogi: quo utit̄
Plato: eam esse siue legem siue naturam: ut persone fingant: que
disputēt: & uariis ultro citroq; argumētis de re pposita discutiāt:
& quasi excudant: quid certi ueriq; statui debeat. Quē disputandi
modum. M. Tullium etiam seruasse uidemus: nemo tamen ob eā
rem sententiā esse personarū: que disputare fingunt. sed auctoris
qui personas finxerit arbitratur: nisi quedam ioci & solatii causa
aut improbatōis: p ingenio psonarū cōstitutarū distribuant: que
enim grauius digna: que homine sapiente differuntur: nemo inq̄
tam fatuus est ut persone fictæ que illa nunq̄ disputant: potius q̄
auctori ipsi qui dialogum conscripserit: censeat tribuenda. q̄q ab
alio se fatētī accepisse. At hic aduersarius que Socrates in dialogo
fingit se accepisse ex muliere Diotima. nō Socrati. nō Platōi. sed
Diotime attribuit: atq; aniles fabulas uocat: que diuſus Dionysius

7
Ariopagita uerbis eisdē Platōis scribēs de diuīo amore exposuit:
ut in libro secūdo latius declarauī. Platōis hec sunt nō mulieris:
sed libuit ita fingi: ut que diuinitus dicerent: uates quedā & uelut
Sibylla referre uideretur. Non enim siquid a muliere dictum ē:
continuo fabula est: sicut aduersarius putat. hinc enim sue repre/
bensionis sumit rationem: quasi non multe extiterint mulieres
docte: non multe spiritu actē diuino futura predixerint: & com/
modissime admonuerūt uiros. Atqui Sibylle de saluatore nostro:
de redemptione nostra: & generis humāi restauratōe p̄cinuere:
spiritu sancto preparante usq; a temporibus illis salutem hominū.
Profecto Plato non mō non uituperandus: uerū etiā laudādus
est: siquidē afferri posse opera mulieris credidit: ad rerum diuinaz
cognitionem. In quibus cognoscendis Aristoteles suis principis
nihil posse attingere arbitratus ē. & Albertus philosophus singulis
aliud desyderare initium se fatetur in suis metaphysicis libris: quū
dicat. Siqua est irradiatio superiorū ad inferiora: ut Plato dixit:
& theologi omnes confitentur: illa certe per rationē inuestigare
non potest: sed ad eius cognitiōem: alia principia statui oportet:
scilicet ex fide religionis: reuelationeq; spiritus: que cum peripa/
tetitorū doctrina non conueniāt. Ita Plato siue fingit: seu uere
fatetur se illa accepisse a muliere: nō peccat: q̄ndo & lege dialogi
fingere licet. & mulieres diuinitus plura posse referre planum est.
nec fabulas narrat. Sed que uel nature ratōne cognosci possunt:
uel nostri olim theologi & prophete lumine illustrati superiori:
cernere potuerunt. hec & credidit & edocuit. **C**Assert etiam ad/
uersarius argumentū: quo se demonstrare certo putat ex p̄ncipis
Aristotelis celestia corpora coli ab hoīe non debere. Finis inq;
non debet colere ea que sunt ad finē: quū nullū nobilius debeat
colere id quod est ignobilius: sed homo est finis corporū celestium
non debet ergo colere corpora celestia. Huius argumētī minorē
probare conatur ex uerbis Aristotelis: que partim a secūdo libro
de generatione sumit: partim a secūdo physicorum. Vbi enim in
illis de generatione phūs hic dixerit generationē esse continuam
per motum celi continuum: & causam generationis corruptōisq;
esse accessu recessuq; solis per circulum obliquum: declarans id per
causam finalem. Quum natura appetat inq; semper quod melius
sit: meliusq; sit esse q̄ nō esse. hoc aut impossibile sit esse in oībus:
qm̄ longe ab ipso principio ab sunt. Idcirco deus eo qui reliquus

esset modo uniuersum suppleuit: quum generationem fecisset cō/
tinuam. Vnum itaq; hinc locū sumit. alterū uero a libro secundo
physicorū: ubi nos esse finem omniū dicitur. Sic enim hic nouus
peripateticus ratiocinatur. omnium corporum naturalium finis
nos sumus. corpora autem celestia sunt quedā corpora naturalia.
Ergo ea quoq; ad hominem ut finem ordinantur. Ita fidem sue
minoris affert propositiōis. Argumentum uero & uis tota argu/
mentatiōis consistit in eo q; corpora celestia ordinari ad hominē
ut ad finem ponatur. Ad quod respondendum recte est: omissis
superuacuis: in quibus abūdare solent: qui in necessariis deficiūt.
Sed quoniam aduersarius hoc ita esse ex Aristotelis philosophi
opinionē contendit: breuiter uerbis ipsius Aristotelis prius aperiā
contra omnino sensisse illum q̄ hic putat. Ille enim in libro sexto
ethicorum sic de nobilitate celestiuū corporum scribit: & homini
illa anteponit. Nec refert inquit q; homo optimum ceterorum.
animalium est: etenim multa alia natura diuinitiora homine sūt:
ut ea apertissime ex qbus mundus cōstat. Ita hic celum nobilius
esse homine aperte fatetur: quē aduersarius sue opiniōis patronū
adducit: Nec minus hoc idem declaratur in his: que ad Regem
Alexandrum scribens de mundo: dispositionem totius orbis: & re/
spectum ad primam causam edocet. Censet enim deum summum
perinde ac regem sedere in sublimi immotum: corpora autem ce/
lestia perinde ut principes alteros suo motu agere & gubernare
om̄ia: sui q; summi principis potestatem referre: quam sententiam
sequutus Auerrois in cōmento quadragesimoquarto. Dispositio
inquit in iuuamento celestium corporum: & in conseruando etiā
est: ut dispositio optimorum magistratuum ciuitatis: quoz om̄es
actiones ad primi principis actionem referuntur. Plura etiam
Aristoteles eodem in loco de excellenti celi natura: quorum unū
illud quanti ponderis sit intelligat aduersarius si potest. Sed ma/
xime inquit uirtute dei fruitur: id quod prope illud est corpus.
dein quod ab hoc proximū: atq; deinceps ad hunc modū. Hinc
nemini dubium esse potest: quum celum ex sententia Aristotelis
ratione & anime & corporis nobilius homine sit: quādo & ppius
est: & magis fruitur dei uirtute. Quid uero illud quod in primo
libro meteoroz legimus. Cōtinuus uero necessario quodāmodo
superius delationibus est: ita ut eius uirtus om̄is inde gubernetur:
unde enī principiū motus om̄ibus est: illi causa prima attribuēda

m

est. Num quisquā dubitare potest: quoniam celū nobilius Aristoteles
putet: quoniam gubernandi potestatem: & primam causam tribuit?
Hec quum ita sint: quādo cōte & uere locutus sit aduersarius facile
intelligi potest. Nunc ad respondendum recte eius argumento:
nonnulla subiciam: ut mea respōdendi ratio distinctius ac dilu/
cidius reddi possit. Primū rem alterā ordīari ad alteram duobus
modis: aut enim ut inferiorē: quomodo materiā dicimus ordīari
ad formam: eamque esse propter formam: non formam propter
materiam. Aut ut superiorem: quomodo principem constituere
aliquē dicimus: quod sua uice id faciat: quod ipsum facere īmediate
non deceat. Constitui enim quenquā: ordinari est. & hec ordinādi
ratio: non inferiorē: sed superiorem esse declarat eū: qui ad aliud
ordinatur. Gerit enim personam superioris qui ordinauerit: &
alter ille tātis per est. unde magistratus cōstitutos a summo pō/
tifice: aut rege: plebs non tanquā ignobiliores contemnit: sed ut su/
periores nobilioresque honore prosequitur: & iussu eorum seruit
obediēter. Hoc notius ē: quā ut ulla auctoritate Aristotelis egeat.
Secūdum: corpora celestia esse ita ingenue animata philosophi
sententia: ut celum ipsum de quo loquor aīal sit immortale: atque
diuinum. constat hoc libro secūdo de celo. Sed nos inquit de his:
uelut corporibus rātum & unitatibus ordine quidem predictis: sed
omnino inanimatis cogitamus. At uero ita existimandum est: ut
actione & uita participant. & demonstratum iam est inquit: quā
mouetur primum & simplex et ingeneratum: & īcorruptibile: &
omnino immutabile esse. Tertium. alterum altero nobilius esse:
aut sua forma: aut suo īuicem respectu. sua inquit forma si hominē
esse equo nobiliorem dicam. quum hic rationale: ille irrationale
sit animal. Respectu autem suo īuicem: si alterum forte finis:
alterū spectans ad finem sit: quomodo materiā esse forma igno/
biliorem fatemur? quod plenius Aristoteles in secundo philosophorū
declarat: Aut inquit quod finis bonumque ceterorum est. Nam
quoniam causa illud optimum: finisque eē uult ceterorum: quod siue
bonum siue apparet bonum dicis nihil referat: finem etiā ipsum
esse: quo id perficiatur: quoniam sit finis. Auctor idem in quinto
metaphysice est. ¶ Eo inquit perfecta sunt: quia habent finem:
itaque quum finis ultimum sit in malam etiā partem transferētes
dicimus quicquid perisse perfecte: quum nihil interitus mali que deest:
atque in ultimo res est: sed suo quodque in genere hoc est analogice

perfectissimum & optimum esse suo fine intelligendum est. Nam si inter seipsa comparantur: finem aliū nobiliore alio esse apertū est: uel ordinis ratione. Sicut Aristoteles in primo ethicoꝝ tibiā finem tibiāis imperfectiorem esse ostendit tibiāine scilicet fine: quod efficitur. Vel quia forma que finis ē prestat: aut quia finis melioris agētis est: ut idem in tertio topicoꝝ. Quod finis melior est: & ipsum melius esse asseuerat. Nec uero finē quo perfici unū quodq; dicimus in alio esse nisi in ipso: quod finis est. Sua enim forma perficitur: unumquodq; perfectumq; est: quum a fine qui intellectu rationeq; prouenerat: motum peregerit. formam autē ipsam principium motus esse: quod non naturale. Auctor Aristoteles in secundo physicorum est. Quoniam igitur quod naturaliter mouet duplex est: tamen si alter non naturale est: quippe quod in seipsum non cōtineat mouendi principium: tale autem est. Siquid ipsum non motum moueat: quale est quod omnino immobile: primumq; omnium est: atq; etiam quod qd est: & formā dicimus. finis enī hoc: & quod gratia est. Sed quoniam quod agit: & actum est quod potentia fuerit: nō solum suum bonum & suā perfectionem appetit: sed etiam efficere opus certum intendit. Ideo finem bifariā accipit: aut enim perfectiue pro bono & appetibili: quo perficitur id a quo appetitur: aut effectiue pro effectu: quia homo: aut equus: aut arbor: aut tale quid ē: quod effectum est. Primum Aristoteles designat: quum in primo ethicorum dicat. Quam ob rem bene asseruerunt id esse ipsum bonum: quod omnia appetant. Secundum etiam in eodē declarat: quum tibiāis: deniq; instrumenta fines appellet. Ad hanc sententiā & simplicius locū secundi physicorum de duplici fine exponit: uir in exponendis libris Aristotelis diligentissimus. Verbum enī illud σ τοxαξέσθαι quod spectare & ex usu uulgaris disputationis intendere est: ad effectum refert: non ad bonū quod proprie appetitus est. Licet etiam hunc physicum finem: illum metaphysicū appellare. Finē enim physicum esse rerum subiectam sensui rationem Aristoteli placet in tertio de celo. Finis inquit sciētie factiue opus est. physice autem quod proprie secundum sensum subinde appareat. forma uero que finis est attribui metaphysico aptissime potest: quando idem philosophus non id esse naturale principium motus aperte fateatur. Sed quum finis physicus peractio: & motōis ultimū sit: ut Aristoteli placet. Finis inquit est tale: quale ipsum quis qd est:

111

genuisse: & nullum inquit tam naturale est: q̄ tale fecisse alterum
 quale ipsum quicquam est: & quippe cum magis egisse inquit: &
 generatum esse finis sit: q̄ generari & agere. in sexto topicorum
 hoc. in secundo de anima illa. quum ita sit inq̄: non effectū qua
 forte homo aut tale aliquid est perficit agens: sed per acta actōe
 que forma agentis: q̄ agens est. atq; ita finis alteram intelligi dif/
 ferentiam: ut alter actiue sit: alter passiuē. Egisse enī finis agētis
 est: actum esse & hoc aut hoc: ex parte rei subiecte stat. In qua
 motum esse passiuē certum est. & quum sibi quodq; nobilitatem
 perfectiōemq; inde trahat: unde ortum est: effectū eo nobiliore
 esse: quo a nobiliore agēte prodierit: q̄ppe quū medicina sanitas
 quodammodo sit: & edificina forma sit edium: & homo hominē
 generet. Verba hec Aristotelis ex duodecimo metaphysice sunt.
 & forma inquit quam itelligis talis est: qualis res unaqueq; est: in
 libro de motu animalium: & qualis quisq; est talia agit & loquit̄:
 & uiuere itidem solet in quarto ethicorum. Ad hec finē in rebus
 phisicis accipi: aut per se ratōe effecti operis: aut ad aliud: ita ut
 quod primo modo fuerit finis: cesset tantisper esse finis: idq; loco
 ultimi finis sit: ad quod referatur: uerbi gratia. Sanitas que finis
 medici per se est in intendendo sanitatem efficiendam: cessat iam
 esse finis: dum ad hominem pertinet: quōi medicus sanitatem cō/
 parat. & ensis qui finis fabri per se est in intendendo ensē effi/
 ciendum cessat iam esse finis: dū ad militem pertinet: qui eo utat̄.
 Finis ergo ulterior est & perfectior ibi homo: hic miles. de qua
 duplici ratione finis docet Aristoteles in primo ethicorum quum
 dicat. Sed quum plures fines uideantur: eorūq; aliquos eligamus
 propter alium. uerbi gratia. diuitias: tibias: & omnino instrumēta
 cōstat nō eē eos pfectos. Quotus loci meminit idem & in secūdo
 phisicorum dicens. Nam & faciūt artes materiā alie simpliciter:
 alie cultiorem & utimur: utpote: quum omnia nostri causa sint:
 quippe quum nos etiam finis quodammodo simus. duplex enim
 quotus causa illud est: ut ī libris de philosophia exposui. & in hoc
 enim loco idem de fine docet: ut que fines sunt artium: eadem ad
 hominem: qui his utatur. non preterea rationem habeāt finis: sed
 pertinentis ad finem: atq; homini tanq̄ fini subiiciantur. Quin &
 in secundo de anima duplicem hanc rationem repetit finis: & ter/
 minis proprius discernit quo loco animam: & effectūalem & finalē
 causam esse demonstrat. **C**orpora inquit naturalia omnia tam

animalium: quod plantarum instrumenta anime sunt: utpote que anime causa habeantur. Sed id quodius causa: bifariam est: aut enim quod: aut quod. Nec uero simpliciter hanc differentiam finis: quem & quod: alio modo declarat: quod ego exposui. Item non esse inconueniens finem duplicem aut multiplicem esse eiusdem numero: ratione diuersa. ut hominis medici finis: seruasse: aut recuperasse sanitatem est qui medico competat: & uirtus qui homini. Accipitur hoc a secundo physicorum. Naturam etiam ubi fieri non potest: ut pluribus ad plura utatur: eodem uti ad plura: ut lingua ad loquendum & ad saporem percipiendum. dentibus ad cibum conficiendum: & ad loquutionem expressiorem. respiratione ad cordis refrigerationem & ad uocem. Costat hoc in libris de animalibus & de anima. Hec ita plenius subicere uolui: ut facultas esset ad dissoluenda argumenta quorundam: qui exercendi ingenii causa plures de fine difficultates mecum his diebus mouerunt. Nam quantum ad argumentum aduersarii attinet: non tanta opus est preparatio. Sed quid ille? **H**omo inquit nobilior celo est: quum finis sit motus celestis. & quisque finis nobilior sit eo quod spectet ad finem. Quidam negarunt hominem habere in motu celesti rationem finalem: qui si alias metaphysice ipsi hunc locum tractarent: apte statuere ita possent. Sed quoniam respondere ad hominem debuerint: qui ex motu: generationeque arguerat: non recte negarunt: quod principium fere physicorum est: ut quod per motum intenditur: finis sit. Fateor enim uerum: quando non equidem Platonem defendo: sed ueritatem: quam si usquam apud aduersarium uidero oppugnari: non minus me ipsum ipsam quam Platonem defendam: facile itaque ego aduersario concedo motum celestem habere finem: generasse hominem: & sua continuitate seruasse species generabilium omnium. Nec uero contendam sophistarum modo si hominem dicit finem. sed sit homo finis: modo stet in eorum que subieciimus ratione: & quidem affirmo: & peritius fortasse quam aduersarius hominem esse finem ex loco secundum physicorum illo Aristotelis. Constat igitur necessarium id in rebus naturalibus esse: quod uelut materia dicitur: atque etiam motus eius ipsius materie. & quum de ambabus causis differere homo studiosus nature debeat: tum uel maxime de ea que quodius causa est. Hec est enim causa materie: non materia est causa finis: & nimirum finis ipse: & quodius causa illud a definitione rationeque petitur: ut in his patet: que arte construuntur rebus. Quum enim talis sit domus

W
hec fieri oportere atq; precedere necesse est. & quā ualitudo hoc
sit: hec fiant & antecedant necessario conuenit. Ita si homo hoc
est: hec: & si hoc hec. Atq; etiam ex septimo politicorū illo ratio
nostra & intellectus finis nature est. Sit itaq; celo finis in motu
naturali generasse hominē aut speciem seruasse humanā. Diuus
autem Thomas: & Auerrois: & Alexander: q finē celi eē dixerūt
assimilationem siue dei: siue primi motoris: metaphysice de fine
loquuti sunt: non physice. Nec absurdum finem hunc duplicem
esse: alterum ut celo & simpliciter: alterum ut generatori: & secū/
darium ex offitō naturali. Intelligi etiam potest ut ordinandus
ad finem ulteriorem: siue deū siue naturam uniuersalem: atq; ita
finem quem: pertinere ad finem quorū imperfectioremq; esse. Sed
aduersarius: celum inquit ordinatum ad hominem est. Concedo.
Sed ut superius non inferius finem inqt hominem habet. cōcedo.
Sed passiue: & denominatiue a fine posito in peractiōe agentis:
& ut finalis actionis subiectum. Talis autem finis imperfectior
est. Contra inquit finis ratione finis perfectissimum atq; optimū
est. Concedo. Sed suo in genere: & ratione boni: non ratione ef/
fectus & hominis. atq; ita bonum illud & finis: quem coelum in
generando appetit. In ipso coelo positus est: eoq; nobilius coelum
habetur: quo hominē generauerit. nec aliud est dicere ita hoīem
celo nobiliorem: nisi celum post q homīem generauit: seipsum esse
nobilius nondū homine generato. quod & philosophus diceret:
& propterea colendum: q generarit. sicut & deū: quia creauerit.
Eho inquit finis hic homo est. Concedo. Sed non sic. i. ut forma
mixta materie: sed ut forma sine materia posita i intellectu agētis
producenda in opus: quam ubi produxerit: consecutum est suum
finē: & proinde nobilius est suo materiali effectui: & nobilitat eū:
non eo nobilitatur. Nunquid forma inquit in materia hominis:
bonum sit. & appetendum? Ita est: sed non tantisper appetendū.
Ergo inquit bonum illud celi foris in effectui: non in celo positū
est. Non sequitur bone uir. Forma enim in materia hominis est
quam appetat materia hominis: priusquam formetur. & qua ipsa
perficiatur: non quam sibi appetat coelum. quum enim actu sit
celum: non plus uel appetit: uel intendit: q generasse: qua gene/
rationis ratōe perficitur ea forma que non in homine: sed in ipso
quod generauerit est. Ceterum te fallit ambiguitas termini siue
nominis: q enim formam domus idē esse quod edificandi habitus

audieris: credis nihil referre: in intellectu: an foris acceperis formā.
¶ Alterum etiam locum: quem a secūdo physicorum sumit sibi pre/
sidio: non secus q̄ primū exponit. Nō enim ita omnia esse nostri
causa ibi dicit: ut nihil excipi possit. Sed deus & celestia corpora
excipi debent. Agitur enim ibi de usu hominis: illa autem nō sūt
usui nobis: & proinde nos finis illorū non sumus: & utimur in q̄
utpote cum omnia nostri causa sint. Sumus enim & nos quodam/
modo finis. Que itaq; ad usum ueniunt hominis: horum tantum/
modo finis est homo. Sed quoniam duplex sit finis: quē & quorū:
ita intelligendum: ut homo finis sit quorū: nam finis quē celestium
homo est. Res igitur arte confectæ: & animalia quibus homo
utatur: & reliqua generis eiusdem referri ad nos ut ad finem non
superiora illa putandum est. Quod uel ex illo libri secundi de aīa
satis probari potest. Corpora inquit naturalia omnia tā anima/
lium q̄ plantarum instrumenta anime sunt: utpote quum anime
causa habeantur. In primo etiam politicorum ipse quibus nam
describi debeat rebus usus hominis declarat. Nemo enī expositor
eius esse melior potest: q̄ ipse sui. Existimandum inquit: ut plāte
animalium causa sint: ipsa autem animalia hominis gratia: cūcure
certe ad usum uictumq;: fere autē & si non omnes tamē plurime
uictus commoditatq; alterius causa habeantur: quo uestis: &
pleraq; ex his alia subministrentur. quod si natura nihil uel im/
perfectū uel frustra facit. Hec hominis causa facta esse a natura
necesse est. Quantum itaq; sub hoc termino omnia complectat:
planum hinc est: quum hec dicens ostendet ea tantū: que natura
ad usum hominis fecerit. Quāq̄m eum locum Simplicius fami/
liaris noster ita expōit. ut ne naturales quidem res illæ: sed solum
artificiales intelligantur. in qua sententia & diuū Thomā fuisse
certum est. Sed ego liberalius agens cum aduersario: do non solū
res arte confectas: uerū etiam natura: dūmodo non se extendat
ad superiora: quæ diuina animalia esse: & nihil cōmune habere
cum miseris hominis: Aristoteli placuit. Scripta autem huius
philosophi: que a me ita in latinum conuertuntur. si discrepare
uidentur ab iis: quorum expositiones & cōmenta habentur: petant
greca exemplaria: & an bene conuerterim: querant diligentius
eruditi lingue latine & grece. Confido enim sic fore: ut eos q̄ illa
commentis predita sequuntur: si hec nostra ad scripturam Aristo/
telis iudicent in his potius uellent fortassis studiū se consumpsisse.

de inductione
Arist.

m

Nec uero si aliquibus terminis nouis fere uisum sumus reprehendendum est. licet enim docendi causa ita facere: quando qui aliis quibusuis terminis utens de re mecum contendat. demum sese de termino non de re contendisse intelliget. Sed hactenus de fine. ¶ Illud etiam affert Aristotelem uelle: ut primus motor qui prima causa est: nullo pacto sit motor appropriatus primo mobili: neque moueat primum mobile immediate effectiue. Quod & si nonnulli & doctiores ipso tueri conantur: tamen ita audacter pronuntiare summa temeritas est. presertim quum expositores multi probatissimi Aristotelis aliter sentiunt. Iam Auerrois in duodecimo metaphysice commento quadragesimo secundo: quod a iunioribus dicitur inquit primam substantiam esse priorem primo motore falsum est. Vnaqueque enim substantia abstracta: est principium substantie sensibilis: secundum motum: secundum finem. Quamobrem Aristoteles inquit. Si aliquae substantie essent non mouentes: essent ociose. Idem commento quadragesimo quarto. Dicamus igitur inquit nullam formam esse quasi finem communem & uniuersalem: nisi eam ex qua ceteris communis actio habeatur: quae scilicet mouet primum celum motu diurno. Idem commento trigesimo. Substantie inquit abstracte secundum idem mouent ut finis: & ut efficiens. Quibus aperte exponitur eandem substantiam quae finaliter mouet: efficienter etiam mouetur. & omnes substantias abstractas esse principium aliqui substantie sensibilis. quod certe non ita esset: nisi & prima substantia appropriaretur: & efficienter moueret. Pluribus etiam aliis locis idem ita de separatis substantiis loquitur: ut nullam excipere uideatur: quae non approprietur: aut non moueat eadem & ut finis: & ut efficiens. In hac sententia & Thomas anglicus auctor grauis est: qui quum ex aliis uerbis Aristotelis tum ex illis octauo libri physicorum: quibus infinitam esse potentiam primi motoris ostendit in motu perpetuo diurno. Arbitratur hoc ex philosophi illius opinione substantiam primam appropriari mobili primo. & quum idem ubi nam sit ille motor: qui nec per se: neque per accidens moueatur querat. Statuit demum illum in deo esse primi orbis: quo facilius & uelocius ipse orbis moueri possit: in qua sententia et Alexander graecus commentator est. Atque simplicius octauum physicorum exponens: Plutarchus quoque in libris de opinionibus philosophorum: Aristoteles inquit: deum formam esse intelligibilem dicit: & eundem insidere sphere uniuersi asseuerat. unde fit ut effectiue immediate moueat:

& approprietur: quādo & locus ille circumferentia primi mobilis
 designat. Nec dici ab aduersario potest hec de motore interposito
 illo intelligi. Aristoteles enim de motore qui nec per se: neq; per/
 accidens moueatur differit: quam quidem immobilitatis rationem
 nō nisi primo motori cōpetere aduersarius ipse arbitratur. pbat
 hoc idem ille doctor ex numero substantiarum separatarum in/
 uestigatione qua usus Aristoteles in duodecimo metaphysice est.
 Quod enim totidem esse intelligentias dixerit: quot delationes
 sint celestium corporum: & ordinem illarum esse ad motus astroꝝ
 rationem: Concludit hic singulas substantias separatas singulis
 appropriari mobilibus. quod non ita consequeretur. si prima ut
 aduersarius uult: nō appropriaretur: nec totidem essent numero
 quod Aristoteli placet. una enim illa non appropriata numerū
 addita augeret. Accedit ad hec testimoniū diuī Thomae auctoris
 grauissimi q̄ exponens hunc Arist. locū: & reprehendens Auicēne
 opinionē q̄ primū mobile nō moueri immediate a p̄mo: sed ab
 intelligentia causata a p̄mo statuerit. Concludit his uerbis. Satis
 conuenire uidetur. ut primus motus rerum corporalium ex quo
 ceteri omnes dependent: habeat sibi p̄ causa primā immaterialiū
 substantiarum: ut quedam cōnexio & ordo sensibilibus & intel/
 ligibilibus seruetur. Ita huius quoq; doctoris sententia declarat:
 primam substantiam motorem esse appropriatam mobili primo.
 & ratio quur ita: redditur illa. ut connexio & ordo sensibilibus &
 intelligibilibus seruetur. Sed tamē aduersarius nimirum quantū
 audacter contra tot tamq; clarorum uirorum iudicium: dixit ita
 esse ex Aristotelis sententia: ut primum mobile non immediate
 moueatur a primo: & platonicos qui ita Aristotelis uerba inter/
 pretantur reprehendit. Ceterum argumenta quibus hoc probare
 conatur uideamus. ¶ Motor inquit appropriatus: beatur ex
 1 generatione continua inferiorum: quia finis beat ea quæ sunt
 2 ad finem. deus autem nō beatur ex aliquo extrinseco. Item quia
 motor appropriatus mouetur per accidens ad motū mobilis quū
 non per se. Aut enim sicut anima: aut sicut gubernator mouetur.
 3 Deus autem nec per se nec per accidens mouetur. Itē omnis motor
 appropriatus componitur ex actu & potentia: & subicitur motui:
 4 & tota uita sua non est simul: quæ non conueniunt deo. ¶ Item
 Aristoteles in primo de celo: ea que sunt extra celum non esse in
 loco nec in tempore dicit: nec senescere: nec ullo modo mutari:

sed uitam habere optimam: & esse eterna atq; diuina. omne etiā diuinum esse immortale: & primum: & summum. At primum et summum non nisi deus solus est. Ergo deus est extra celum: uita eterna ī mobilis: & nullo in loco. Sed motor omnis appropriatus est in loco mobilis: quod mouet: & mouetur per accidēs: nec uere eternus & immortalis est. ergo deus non est motor appropriatus.

7 / Item idem philosophus dicit: ex eo dependere coelum & totam naturam. Ergo motor appropriatus primi mobilis dependet ex primo motore simpliciter. Aliter enim non dependeret coelum & tota natura: sed pars tantum. Item nullum primum simpliciter ē primum tale in aliquo genere: quia illimitatum sic esset limitatū: sed deus est primum simpliciter: ergo non est primus motor appropriatus: quia esse appropriatum aliquam affert aditionem & restringit. Item si primus motor moueret: ut motor appropriatus: nō differret a ceteris motoribus natura & dignitate; nā si differret hoc cesset ratio mobilis. Sed mobile primū non differt sua natura a ceteris. omnia enim celestia corpora/ quantum corpus esse ab Aristotele ponitur. Ergo nulla ratione differret a ceteris. Hæc colligi ita possunt: que ipse passim cōfuseq; ī secūdo suo capitulo refert: alucinans argumenta aliorū sine iudicio: & dans sine mēte sonum. **Solutio primi.** q nō omnis motor appropriatus beat ex generatione inferiorum. Siquidem beari: perfici est. perfectio enī motoris ex fine: nō nisi his motoribus cōtingit: q naturaliter moueāt: quod si deus & quequunq; substantia separata non naturaliter mouet: sed ratione boni & appetibilis (quemadmodum superiori solutione declaratum est) perficit sane nō perficitur dū mouet. Cōtra inquit. finis est quo unūquodq; perficitur: cōcedo. & ideo modo dixi deum eē eum finem: quo mobile primum perficiatur & beetur. Sed nego quodquunq; mouens habere finem sibi naturalem ad quē moueat. hoc est ut motum ipsum moueat alterū. Hec enī ratio cause unde motus physica est. In substantiis uero illis intelligibilibus si admittēda eorum sententia est: qui effectiue eas mouere dixerunt. Aut ita hic effectus intelligendus ē: ut consequens sit appetitum & finis non intentus. sed accessorius: quo perficiatur nō motor sed mobile: & alteram afferat naturā: & cōstat ratio huius finis decimo libro ethicorū. Aut ita ut uelut obiectū moueat intelligentia ad se appetendā: qui & ipse motus nō mouens sed mobile perficit. **Ad secundum negat motorem**

appropriatum moueri peraccidens. Demonstratum est enim ab Aristotele in octauo phisicorum non moueri nec per se: nec per accidens: quod mouet motu sempiterno: nec posse continuum & perpetuum esse hunc motu: si eius motor ita moueret. Alexander etiam & Simplicius ita uolunt ut ne peraccidens quidem moueat. quam Alexander hoc ideo esse dicit: quia motor ipse non in parte: sed in tota orbis circumferentia est. Simplicius autem quia abstractus eximius & supremus. Ad rationem uero quam affert quod aut sicut anima: aut sicut gubernator. dicimus uerum hoc esse in motu naturali per principium unde motus: sed deus non ita mouet sed ut amatum indelideratum. Quod in duodecimo metaphysice constat. Ceterum si rem de qua agit intelligeret aduersarius: probabilius itaque argueret inde. quod motores orbium secundorum moueantur peraccidens. Verum & si illi quidem mouentur per accidens: tamen ita peraccidens moueri intelligendum: ut per aliud moueantur: non per se. mouentur enim illi motores in quantum sphere: quas mouent: rapte aliunde moueantur: quod moueri per accidens per aliud est. non per se peraccidens: quod ei conuenit: quod ad motum sui mobilis proprium moueatur. Deus uero per aliud moueri non potest: quia sphere eius non mouetur motu alterius sphere superioris. **Ad tertium.** Negatur omnem motorem componi ex actu & potentia hoc est passiuum: ut ipse accipit. Id enim in motu mere naturali solum est. Negantur etiam reliqua: que sine ulla ratione: sine ullo testimonio adducit quasi satis sit asseruisse tamen presertim perabsurda quedam: & ad integram disputandi rationem. **Ad quartum.** Quae ab Aristotele in libro de celo de supercelestibus substantiis dicuntur: quoniam pluratio numero explicantur: non solum ad primam substantiam separata referri debent. Sed etiam ad secundas quas & antiquorum opinio: que in eodem loco memoratur supercelestes tulerit: & euo predictas immortalitateque summa predicant. Itaque diuus Thomas eundem locum exponens: hoc intelligendum est inquit de deo: & de substantiis omnibus separatis: quae non in tempore sunt: neque in loco: quia quia abstracte a materia sunt: & ideo ibi non ut in loco: sed ut non contenta in continentia corporalium rerum sunt: quia tota rerum corporalium naturam excedunt: & ideo non mutantur: & uitam optimam habent & sufficientem. Idem mox addit antiquos auctores sub his uerbis diuinum: immutabile: primum: summum: intellexisse

m

omnem substantiam separatam: diuinamq; appellasse: quia non
subiecta motui est: primam: quia non subiecta tempori est: sum/
mam quia non contenta in loco est. Ita diuus Thomas locū eū
exponit: in quo aduersarius Aristotelem ideo plurali numero usū
dicit: ut uel mysterium trinitatis induceret: uel quia plurali pro
singulari uti liceret. Sed quis tam eius ineptū sensū non spernat
quando uel Aristotelem docere trinitatis mysterium arbitratur.
uel quod in greco sermone plurali numero exponi nō potest: id
pluraliter dictū arbitratur: presertim ab Aristotele qui quotiens
de primo & summo p̄ncipio loquitur: cauet magnopere nequid
pluralitatis suspicetur. Quum igitur non solum primus sed etiam
secundi motores extra celum esse dicant: nō ob id primus motor
appropriatus non sit. Nec uero si tam primus q̄ secundi in circun/
ferentia suorum mobilium sint: ideo accidit ut ī loco limitentur.
quod ipse inepte imaginatur: neq; per motū ipsum aliquid ex sua
immortalitate possunt amittere. **¶** Ad quintum. Non quū celū
nōmīatur simul & aggregatum ex mobili & motore intelligit.
Itaq; sensus huius scripture integer ille est: ut celum non suo cū
motore ex deo dependeat. Sed ipsum corpus coeleste sine altero
motore ex primo immediate. Quod autem sibi magnificat illud
& tota natura quid uiuet non uideo: nam ut eius fraudē omittā:
quum ipse addiderit tota: ubi Aristoteles non tota: sed natura tm̄
dixerat. quid uiuet queso etiam tota natura dependens ut ipse ac/
crescens dicit. Non enim si tota natura: continuo & intelligentia
dependet: que res naturalis non est. Iam Aristoteles quum naturā
dependere ex p̄mo illo principio dicat: ita intelligit auctore Al/
berto: ut principium motus corporum naturalium generabilium
non celestium inde dependeat: quoniam motus ille ab anima nō
a natura est. Auctore autem diuo Thoma motus celestis dicitur
naturalis: ratione passiuī principii. Itaq; dici potest primum celū
circumscrip̄to motore ratioe sui principii passiuī: & naturam hoc
est principium motus primi passiuū: dependere. **¶** Ad sextum.
Quidam uolunt: ut siquid principium est omnium entium: sicut
deus est: idem possit: & simpliciter dici primū tale ī aliquo genere.
sed inferri ab aduersario potest: nihil posse dici principium oīum
entium: aut generum: quod primum simpliciter sit. Quare aliter
respondendum: negando quod primum simpliciter sit: idem non
posse primum dici in aliquo genere. Iam enim theologie prima

scientia simpliciter est: & primā in ordine: quum a ciuili auctore
ordinantur scientie ad usum ciuilem. Ad rationem uero dicendū:
non esse inconueniens: ut quod illimitatum simpliciter sit: aliquo
modo limitetur. hoc est inquantū consyderatur cū aliis: ut p̄mū
ad secundum. Item quum eadem res aliter a physico q̄ a meta/
physico consyderetur: nullum incōueniens sit: ut deus q̄ primum
simpliciter sit: per consyderationem metaphysici: motor sit p̄mus
per physicam consyderandi rationem inq̄ntum physicus p̄cedēs
deueniat ad ultimum quod moueat: non motū ipsum: & si plura
huiusmodi sint: quod prius & principalius sit consyderet. ¶ Ad
ultimum. Irridendus iam hic Platonis irrisor est. In quo enim
Aristoteles reprehendit a Platonis: q̄ pax digne de deo egerit:
quū nihil grauioris fungendi officii illi tribueret: q̄ ut cū ceteris
intelligentis partes suas moueret. hoc ipse inconueniens pro sui
argumenti ratōne accipit. & si primus motor moueret appropri/
atus inquit non differret natura aut dignitate a ceteris. Sic. ita
Pletho uir platonicus dixerit: q̄ hoc argumento usus ē Aristotelē
est. nec uidet se contra Aristotelem quem defendit: arguere: quum
ita ratiocinetur. quod itaq; ad eum pertinet responsum sit illud.
ita sit. Sequitur enim inconueniens istud: non culpa Platonis: sed
eius qui motorem primum appropriatum statuerit. Verum q̄
me non affectus: sed ratio uera ad hanc controuersiam mouerit.
Non minus Aristotelem q̄ Platonem defendendum a me cenfeo:
atq; ita apud ceteros dico non bene afferri: motores non differre
inter sese: quoniam mobilia ipsa: in natura corporis quinti con/
ueniant. Non enim si conueniunt in natura quinti: ceteris quoq;
omnibus rebus conueniant. Iam homo & equus conueniunt in
natura animalis: & tamen differūt sua propria specie. q̄ si celestia
corpa differūt iter se specie: ut pleriq; auctores illustres sentiūt.
motor p̄mus q̄q; appropriatus: p̄stātor ceteris esse pōt. differētia
ipsa sui mobilis specie descripta longe nobiliori: sed si specie non
differunt: ut aliqui non contemnendi auctores uoluerunt: ne ita
quidem sequetur quid inconueniens auctore Auerroe & Messa/
laco: & Alexandro qui ea cōuenire in specie differre participatōe
speciei eiusdem in equali secūdum prius & posterius: atq; ita alia
aliis esse posse nobiliora existimarunt. Neq; id esse impossibile in
his que materia carent passiuā: immouero aptius: q̄ ut conueniāt
in genere & specie differant. quando forma quæ conuenientior

37
celestibus est: speciem comitatur q̄ materia: qua generis nomine
indicetur. Quāq̄m Albertus & diuus Thomas & Simplicius eam
sententiā oppugnant: uoluntq; omnino ut specie celestia corpa
inter se differant. sed huius questionis discussio: non cōuenit huic
loco: satis itaq; sit tueri Aristotelem in respondendo si differentiā
esse celestium corporum dicimus: licet uel in genere: uel in specie
cōueniant: qđ facere aduersarius nesciens cedit rationi platōicoꝝ
ut deus nobilior ceteris motoribus esse nō possit: si motor appro/
priatus statuatur. Ita aduersarii tela frustra in Platonis scholā
coniecta sunt: que deum eē motorem primi mobilis appropriatū
refert ad Aristotelem auctorē. **V**enio ad aliam eius argumen/
tationem que talis est. Primum mouens est uita optima inquit: &
uita eius est tota simul. Vita autem ceterarum intelligentiarum
secundum Aristotelem non est tota simul: sed in quadā successiōe
consistit: inquantū appropriantur mobili: & ideo eternitas eoꝝ
non est tota simul: nec continet totum tempus: & earum duratio
eterna est magis extensiuē. Hec uidetur quidem ex nostra theo/
logia alucinari: sed imperitia uitam intelligentiarū non esse totā
simul pronūciat: & ignarus quod Aristoteles hac de re scripserit:
attribuit illi septe: & falso: quod ipse peruerse a nostris theologis
intellegerit. Nostri enim sic censent: ut esse dei solum eternitate
mensuretur: neq; in eo sit aliquid successionis: uel secū dum esse: uel
secundum operationem: sed simulctas sit omnifaria: āgelos uero
quantum ad esse nō eternitate mensurari uolūt: sed euo. differre
aut euū ab eternitate: q̄ eē eternum nullā recipit successionem:
quod esse eui utiq; patitur propter uarias angelorum electiones.
a tempore uero differre: q̄ eē temporale prius & posterius habet:
estq; mutabile: quum in euo non sit prius & posterius: in quo in/
nouatio & inueteratio ē: que in āgelis esse possunt. At hic nouus
theologus uitam intelligentiarum ceterarum non simul totā esse
ait. idēq; Aristoteli fidenter ascribit: quod q̄ Aristotelis placitū
sit uideamus. Appellat ille intelligentias oēs sempiternas: ut cōstat
in duodecimo metaphysice: ubi ultra substantiam sensibilem: per/
petuam esse ac sempiternam substantiam probat: et ubi numerū
substantiarum separatarū inuestigat: omnes eiusmodi substantias
sempiternas uocat. q̄ si omnes iudicio illius sunt sempiternę: uitā
earum totam simul eē necesse est. primo etiam libro de celo: que
sunt extra celum & eterna: & uitam habere non temporalem &

extensam demonstrat: quem locum diuus Thomas exponens de
omnibus substantiis separatis intelligenda esse uerba hec Aristo/
telis ait. Nulla igitur intelligentia est: quous uita successionem
ullam patiat. Si ex opinione Aristotelis iudicio probatissimoꝝ
expositorū loqui uelimus. Sed queuis separata substantia p̄ma:
summa: & diuina: ab eo ipso philosopho appellatur: prima quia
non subicitur tempori: neq; a tempore mensuratur. summa quia
non loco continetur. diuina: quia non subicitur motui. Ratione
etiam rei facile coargui potest. Nam si qua successio est ī secundis
intelligentiis: hec aut in earum esse: aut in operatione sit necesse ē.
At nō in esse est: quia esse illaz: ut peripateticis placet: abstractū
omnino a motu est: quous ratione motus successio est. Nec uero
in operatione esse potest: quando intelligere & uelle in substantiis
separatis non differunt ab earum essentia: ut tertio de aīa cōstat:
& commento Auerrois: qui in intellectu agente nō esse potentiā
ad aliquid sicut in intellectu recipiēti: asseuerat. Cōmento etiam
duodecimo libri metaphysice trigesimo primo. oportet inq; has
substantias existere: quum enim moueant: sine ulla potentia: sine
ulla materia esse necesse est. eternas enim esse necesse est. Nec non
cōmento trigesimo nono: intellectum: & quod intelligitur idem
esse ita affirmat. Omne inquit compositum est nouum: nisi quid
per se componi dicatur. Sed siquid per se componatur id de po/
tentia ī actum per se exeat & moueat per se sine motore necesse
est. quo in loco addit in formis materia carētibus. predicatum &
subiectum hoc est: quidquid predicatur & subicitur unum esse in
re: q̄q; duo in consyderando: reduci nanq; ad unam intentionem
siue rationem essentialē: nec differre nisi in intelligendo solum.
Ita actio intelligentie non differt ab eius esse: & quū nulla in his
compositio: nulla creatio noua sit: nec successionem esse possibile
est: uel in ipso esse: uel in operatione. Sed aduersarius qui nostre
theologie rationem ad Aristotelem refert: quū a nostris audierit
deū nosse spiritualē creaturam per tempus: hoc est p̄ successione
temporis discreti: propter uarias angelorum electiones: & uarios
actus intelligendi: Aristotele hoc sensisse ait: quod remotissimū
ab eius philosophi sensu est. quum unitum eē: & unitam actionē:
apertissime ipse statuatur: quum & esse celestium corporum nullo
tempore mensuratur: quoniam nullam in se habet successionem
in esse: nec sunt in potētia ad eē: sed euo ipsa mensurant sentētia

m

Aristotelis: licet motus eorum tempore mensuretur: nec dici potest
successionem hanc esse: in quantum mouent celestia corpora: aut
enim ratione moti: aut ratione mouentis hoc fit: quod si ratione
moti: pari ratione deus quoque habebit successionem: a quo primum
celum mouetur. Sed si ratione mouentis: quum mouere non aliud
sit nisi uelle ipsius intelligentie: ut in uoluntatis actu nulla successio
est auctore Aristotele: sic ne in mouendo quidem esse potest.

Deinde opinio Aristotelis inquit de rerum productione est magis
consona fidei quam opinio Platonis: quia Aristoteles posuit deum omnia
produxisse ex nihilo: & a deo omnia dependere immediate: sicut
a causa efficiente: que quidem dogmata cum dogmate christiano
multum conueniunt. solum differunt in mundi eternitate: quam
fides non asserit. Plato autem credidit quod primus deus non produxerit
uniuersum immediate: sed per alterum deum a primo productum:
& quoniam regem eum appellat: tamen non sibi rerum causalitatem
actiuam immediate tribuit. Hec nullo pacto ad Aristotelem posse
referri: declaratum satis a nobis secundo uolumine est. Platonem
autem ita sensisse: ut principium primum non per seipsum: sed per
alterum crearet mundum uere ab aduersario dicitur. Sed hoc con-
sentaneum magis nostre fidei est: quam illa Aristotelis opinio: ut deus
non produxerit mundum. Nam ne fides quidem aliter ponit: quam
ut per filium cuncta creata a patre sint. omnia per ipsum facta
sunt inquit. Ipsum autem est uerbum: quod in principio erat: &
deus erat. quod si mysterium trinitatis suspectum ab aliquo illorum
gentilium dici fas sit: Platoni hoc uni dandum est: qui a primo
principio genitam asserit personam diuinam: que in uirtute patris
cuncta crearet. Audi Porphyrium in quarto libro historie phi-
losophice: Platonem ita de bono scripsisse referentem. A bono mens
prodit: in intelligibilis quodam modo humano ingenio: atque per
se subsistens: in qua ea: que uere entia sunt: continentur. omnisque
entium substantia sita est: quod & primitus pulchrum est: & de se
ipsum formam pulchritudinis possidet. Prodit uero eterne a causa
deo ipso emanans: quam sui ortus principium non ad aliud refert:
quoad non per motum producta est: sed ipsa sponte sua ex deo
prodit suique ipsa autor est: nec uero a temporali ullo initio pro-
cessit: tempus enim nondum erat: nec factum iam tempore: subiicit
ipsa temporis rationi. semper enim intemporalis solaque est: atque ut
primus deus: quoniam cuncta efficiat: tamen unus solusque semper est:

propterea quia non cum uis numeretur & ordinetur: Sic mens sola
sempiternaque est: & tempore ipsa uacans: tempus ipsa rebus tempo/
ralibus est: manens in eadem sue sempiternae subsistentiae ratione.
Hec Porphyrius ex Platonis sententia. Verum aduersarius pro
sua consuetudine: ne illud quidem intelligere unquam uoluit: quod
apertissime ab Aristotele scriptum est. Platonem solum arbitratum
creatum generatumque esse celum. Atque ita quem nullo pacto est
Aristotelis placitum: quod ipse dogma appellat: Aristoteli tribuit:
& quum Platonem calumniatur Aristotelem ita praefert: ut non
satis callere aristotelicam disciplinam uideatur. ¶ Ad hec: interpretes
inquit: male interpretati sunt Aristotelem ubi dicit. quod deus est anima
eternum & optimum. Debuerunt enim interpretari uitam: aut
uiuens non animal: quia animal in greco non dicitur ab anima:
sicut in latino: sed a uita. Alter hic error aduersarii est: ut graeca
nomina ex etymologia: id est ratione nominis: non ex usu ana/
logico interpretemur: uerbi gratia: ἀσπρωπρον dicimus: ne hominem
interpretemur: sed reminiscens: & quum θεον: non deum: sed
uirilem: & quum ζωον: non uitam: sed feruorem. Sic enim censet:
ut quis Aristoteles ζωον hoc est animal dixerit: tu non animal
interpreteris: sed uitam: a qua ζωον dictum est: quasi quum anima
dicitur: nullo pacto quis intelligere uitam queat. Atqui animal
ab anima dicta referri eodem potest: quo ζωον. Anima enim prin/
cipium uite est. & licet in plantis anima uitaque sit: tamen quia per/
fectius patentiusque in animali hec sunt: hinc graeca a uita ζωον:
romani ab anima animal nominarunt. Sed quum deum animal
Aristoteles appellauit: facile dignosci ab homine potest: qui usum
& uernaculos: ut ita dixerim: mores graeci sermonis teneat. Non enim
suo ipse iudicio & inuestigatione compertum hoc ita asserit. Sed
phenomenon dicit. hoc est. dicere solemus deum esse animal sempiternum:
optimum: ut ex publica opinione confessum accipiat animal esse:
quod enim continuum ipse attribuat. quod per demonstrationem
iam ceperit: aut certe ut suae demonstrationi uulgarem etiam opi/
nionem congruere ostendat. quod sepe numero ita facere consuevit
ad quem sensum & diuus Thomas exponens. Appellat inquit
Aristoteles deum animal sempiternum: optimum: quia uulgo ita
dicebatur. Vita enim in solis animalibus manifeste nobis sentitur:
quae quum illi precipue competat: proinde anima dictus est. Sic
diuus Thomas. quamquam Albertus celi motorem dici animal errori

Aristoteli ascribit. Ita constat Aristotelem animal uoluisse: non uitam dicere: sed aduersarius non usquequaque peritus greci sermōis nec animaduertens quēadmodum Aristoteles in docēdo pcedat: damnat & emēdat interpretes: & que nunquā addiscere ipse potuit docet alios. **¶** Secundi capituli crimē est. q̄ Plato nihil de trinitate diuina sentire potuerit: quum Aristoteles aperte intellexerit trinitatem esse in deo ex solo uestigio impresso in rebus creatis. Quod ita probat. per uestigiū inquit potest itelligi uestigiātū: quum uestigium sit similitudo uestigiati. Ergo Aristoteles q̄ res naturales: & creatas intellexerat trinitatem etiam intellexit. De cognitione trinitatis: quod ad hos philosophos pertinet: dixi satis secundo uolumine: quōius loci summa hec est: ut mysterium trinitatis non sit referendum: nisi ad nostre fidei auctores. Si quid tamen significationis: & quōiusdam suspicionis tante rei uel in exteris auctoribus querenda sit & notāda: lōge plura exp̄ssioraq̄ inditia comperiri apud Platonem: q̄ apud Aristotelem possunt. quod quum satis suo loco ostensum sit: hic argumentum solum aduersari: quo Aristotelem probare conatur aperte cognouisse trinitatis diuine rationem: refellere debeo: quia cōtra theologorū sententiam est. Dicit ex rerum pericia naturalium cognitam esse trinitatem diuinam: quū diuus Hilarius libro de trinitate dicat. non putet homo tanta intelligentia: generationis sacramentum posse cognoscere. Diuus Ambrosius. Impossibile est generatōis scire secretū: mens deficit: uox silet. Diuus Thomas in prima pte questione trigesima secunda articulo primo. Impossibile est inq̄ per ratiōem naturalem ad cognitionē trinitatis diuine puenire: & qui probare enititur trinitatem personarum naturali ratione: fidei derogat: primum quantū ad dignitatem: quū fides de rebus inuisibilibus sit: que humanam excedunt ratiōem: ut Apostolus epistola ad hebreos. fides inquit de non apparentibus est. Mox quantum ad utilitatem inuitandi ad finem homines: quum enim rationes nō cogentes inducat: incidit certe in irrisiōem infidelīū. putabunt enim nos illi rationibus tantum his inniti: & propterea ita credere: que igit̄ ex fide sunt: non nisi per auctoritates pbari debent: apud eos qui auctoritatem recipiant: apud ceteros uero: satis est defendisse: ut impossibile non sit: quod a fide predicatur. **¶** Quibus grauissimis ac uerissimis sanctorum uiroꝝ testimonius latissime patet: primum trinitatem cognosci ratione naturali

xv.

v

impossibile esse. secundū: plurimum derogari fidei ex huiusmodi.
 tertium: fidem irrideri. quartum: auctoritatibus tantū sacris posse
 probari trinitatem. Cōtra que aduersarius palam scribere audet.
 Expressius item sanctus idem demonstrat: philosophos non co/
 gnouisse propria diuinarum personarum: ex auctoritate Pauli
 epistola ad corinthios. Loquimur dei sapientiā: iquit: quā nemo
 principum huius seculi nouit. principes enim pro philosophis ibi
 accipi confessum est. Diuus quoq; Augustinus primo de trinitate
 mentis nostre acies inualida inquit: in tam excellentissimā lucem
 figitur: nisi per iusticiam dei emundetur. In hac eadem sententia
 est & diuus Basilius omelia super scripto illo: In principio erat
 uerbum: & diuus Gregorius Nazāzenus cum locis pluribus aliis:
 tum sermone de diuinitate: & altero sermone de filio. Sed aduer/
 sarius qui suo argumento fretus: quid sancti auctores scripsissent:
 minime curauit. plus ualet inquit apud me ratio una: qm̄ multe
 auctoritates. responde ad rationem inquit: aut te uictum fatere:
 q̄ sue rationi confidens hic uerba: & impetum facit. Sed quantū
 ualeat eius ratio uideamus. In rebus naturalibus quas Aristoteles
 nouit uestigium esse trinitatis: atq; ita cognitam esse trinitatē ab
 Aristotele ait. **V**estigium trinitatis esse in creaturis siue rebus
 naturalibus certum ē. Sed quid & quemadmodum hoc uestigiū
 sit: & quātum cognitionis afferre possit: cogitemus: quo eius rōe
 exposita: perspicuum sit: in quantum errorem inciderit aduersa/
 rius in ratione uestigii definiendi. Vestigium itaq; a theologis
 translatus a rebus corporeis analogie quadam ratione: accom/
 modatus diuinis est: atq; ut corporis uestigium perobscure: ac
 imperfecte representatur: sic diuinitatis uestigium admodū im/
 perfecte in creatura est: Nam ut qui uestigium pedis humani
 uiderit: intelligit quidem non equum: sed hominem esse qui im/
 presserit: Verum quis nam sit Socrates ne: an Plato: intelligere
 nequit: Ita & quod metaphora uestigium prime cause ī creatura
 haberi fatemur: impressio quedam est: qua essentialia attributa
 diuinis personis cognosci possunt. Appropriata uero & propria:
 nō nisi fide: quasi fundamento subiecta recipi possunt: quum .n.:
 summa apud theologos differentia inter propria & appropriata
 diuinarum personarum est. Tum ne ipsa quidem essentialia rati/
 onem appropriatorum recipiunt: nisi per relationē intelligantē.
 proprium nanq; id esse uolunt: quod ita uni persone conueniat:

ppria . yppriata

m

ut nullo mō salua fide possit attribui alteri: ut paternitas & ge-
neratio actiua: patri attribuūtur propria: nec filio ullo pacto:
aut spiritui sancto communicantur: filiatio autem & generatio
passiua: filio. Spiratio uero passiua spiritui sancto. Appropriata
autem: esse attributa essentialia: ut potentiam: sapientiam: boni-
tatem: que non ita attribuūtur: ut potentia sit in patre: & nullo
modo in ceteris personis: sapientia in filio tantum. bonitas in spū
tantum. Sed ita ut communia omnibus: atq; essentialia sint. Es-
sentialia uero ipsa ita intelligi: ut nulla cum relatione adhuc ad
personas deo attribuant: ut potentia: sapientia: bonitas: absolute:
diuine nature attributa. Quum itaq; uestigium trinitatis ī rebus
his creatis inesse fatemur: non priorum aut appropriatorum
qua appropriata sunt: uestigiū intelligimus: sed essentialia: quibus
& ducimur ad dei cognitiōem: uelut preuis quibusdam: siue eru-
dimentis: siue elementis: quo ad nature humāe imbecillitas diuinas
res assequi potest. idq; triplici ratioe. Aut enim ut assimilatum ad
exemplar refertur creatura ad deum: quod idea diuina est: aut
ut productum ad productorem: aut ordiatum ad finem relatiōe
mensure: suo enim quodq; fine mensuratur. Nec uero uestigium
intelligi integre potest: nisi triplici hoc respectus genere: quum
singula non sufficiāt auctore diuo Augustino libro octuagin-
tatrium questionum questione septuagesimaquarta. His igitur
tribus respectibus theologi considerant appropriata diuinis per-
sonis: Quippe quum creatura respectu similitudinis representet
exemplar: quod filio appropriatur: respectu productionis po-
tentiam: que patri appropriatur: respectu spirationis: bonitatem
que spiritui sancto. Que uel aliis nominibus interdum redduntur.
Nam & nomine substantie: uirtutis: operatiōis & numeri: pon-
deris & mensure: & unitatis: speciei ordinis: Quamobrē generale:
& ueluti regula reddi de uestigii partibus ita potest: ut omnes
perfectiones quæ reduci ad trinitatem possint: sub quadā mutua
connexione: uestigium constituere possint. Verbi gratia: quum
a substantia uirtus procedat: sicut filius a patre: & a substantia &
uirtute opatio: sicut a patre & filio spūs sanctus. Ideo his tribus
cōsumi uestigium potest. Patet etiam qua ratione uestigium ab
imagine differat. Vestigiū enim imperfecte: & sub ratōne speciei
representat: ut dictum est. imago autem perfectius representat:
quippe quæ sub ratione indiuidui refert: ut describi possit. quo

representatiuū sic alicuius totius: tū specie: tū particulari: imitādo
illud quouiū imago est. Sed redeo illuc. Quum uestigio inquam
ad dei essentialia reducti fuerimus: finem ibi faciamus necesse est:
nisi fide subiecta: maiora deinde cōtēplemur: ūde fit: ut iuuemur
quidem cognitione rerum naturalium ad dei cōtemplationem:
sed non amplius q̄ quoad deum omnipotentem: sapiētem: bonū:
& reliqua huiusmodi intelligemus. Idq; est: quod ab Apostolo
scriptū legimus. Inuisibilia dei cognosci ex rebus sensui subiectis:
paternitatē uero ineffabilem illam & filiationem: & spirationē
nullo pacto noster attingere intellectus potest. & nisi p̄ncipis
his essentialibus attributis utendo: & fidei imprimis subiecta: ad
propriorum cognitionem enitatur: remaneat in cognitōe essen/
tialium tantū: atq; exteriora quedā non interiora diuine nature
cōtempletur: necesse ē omnino. ut similitudine uestigii: aut ima/
ginis utimur ad docendam trinitatem: postq̄ fide firma articulū
tenuimus trinitatis. Sic inuestiganda comperiendaq; his eisdem
iuuamur: & aut similitudinem designamus: quemadmodum ar/
gumento intellectus uerbi & uoluntatis personas diuinas distin/
guimus: aut dissimilitudinē quadam ut diuus Augustinus p̄pterea
patri appropriari potentiam ait: ne quia patres apud nos solent
esse ob senectutem infirmiores: aliqd tale suspicemur in patre illo
sūmo atq; omnipotēti. Hec a diuo Thoma parte p̄ma questioe
trigesimanona articulo sexto plene scribuntur. Ex quibus facile
intelligi pōt Aristotelē: & reliquos philosophos illos essentialium
attributorum dei cognitionem ex suis studiis aliquam. proprioꝝ
uero aut appropriatoꝝ nullam omnino habuisse: atq; oppositū
eius: quod aduersarius putat assequutos: ex rerum naturalium
disciplina: q̄q̄ enim deus triplici persona distinguitur: tamen hæc
uestigia non sunt a tribus illis personis: in quantum sunt tres: sed
in quantum sunt unum. Itaq; fit ut intellectus: qui ratioe mōitus
naturalis: diuina cōtempletur: que in his distingui senserit: scilicet
uitio naturalis conditionis: hec unienda iudicet in diuinis: & quo
priora superioraq; repetat: eo deueniendū censeat ad simpliciora
unitioraq;. Dixi philosophos nullam habuisse cognitionem ap/
propriatorum: quoniam & si essentialia attributa cognouerunt:
tamen non ut appropriata diuinis dignoscere potuerūt. Quippe
quum appropriata ipsa relatōem quandā designāt: que cognosci
non potest: quum proprium hoc est terminus ignoratur. Vnde

m

Auerrois commentator exponēs locū duodecimo metaphysice:
quo Aristoteles deum esse substantiam sapiētem & uiuentē fateē.
Est igitur inquit deus unus & sapiens. quo argumento quidam
trinitatem esse in dei substantia putauerunt: conāturq; suā tueri
opinionem: ea ratione: qđ deus sit tres & unus: tueri tamen non
possunt: quia quum substantia fuerit numerata: congregatum
entium erit unum per intentiōem uiuentem additā congregato.
Non igitur si Aristoteles attributa essentialia cognouit: eadem
& ut appropriata cognoscere potuit: longeq; minus per essenti/
alium cognitionem deuenire ad priorum potuit. Adde quod
creature ducunt in dei cognitionem: inquantum ille causa entū
productiua est. Talis autem causa: communis toti trinitati est:
quum in hoc tres persone uniantur: non distinguantur. Atq; ita
per effectum cognosci non trinitas: sed unitas potest: ut & diuo
Dionysio placet capitulo secūdo de diuinis nominibus: cōmunia
totius trinitatis esse omnia causalia: & diuo Augustino in quinto
de ciuitate dei. capitulo decimo septimo. Sicut pater & filius inq;
ad spiritum sanctum sūt principium unum: ita omnes tres p̄sone
sunt unum principium: ad producendam creaturam. Nec uero
Scotus uir sū me subtilitatis aliter sentit: quū dicat. ultra doctri/
nam philosophorum: esse necessariam christianam theologiam:
quoniam proprietat primæ substantiæ: quæ communicabilis in
tribus personis est: intelligi non potest ex effectibus qui a deo p/
cedunt: ut ab uno nō trino. Plusq; erroris inquit qđ cōmoditatis
afferunt: quū nulla creatura sit una numero in tribus suppositis
distinctis. Deniq; ratio creandi usq; adeo uni tantum tribuitur: ut
summi theologi dicere non dubitarint: si una tātum esset p̄sona:
adhuc in ea esse plenam sapientiam: & potentiā: posseq; pducere
om̄e possibile. Ita causalitas ex sua ratiōe inquantū ad exteram
productionem refertur: nō affert habitudinem ad internam p/
ductionem: licet deus fundamentū necessario sit & ratio & causa
utriusq; productionis: & qdem prius interne qđ externe: qđ propter
philosophi quī habitudinem rerum ad principium efficiens ne/
cessario ad aduerterent: tamen productionis externe habitudinē:
ad internam productionem nō adhibuerunt. Quunq; res natu/
rales productas esse faterentur: ad internam tamen diuinam illā
productionem aspirare nō potuerūt. & quum creare nihil aliud
sit qđ dare esse. Terminus autem actionis ostendat principium

actionis: omne enim agens sibi simile agit. si terminus creationis
est esse: principium quoque produciens creaturam est esse diuinum:
tribus personis commune: sicut & essentia est. Ergo esse creatum:
non trinitatem: sed unitatem declarat. Tum etiam quod deus causa
causa creature sit: non uniuoce: sed equiuoce: aut analogice: nec
nisi minimam quandam similitudinem fundatam in unitate ana/
logica habere possit creatura cum deo: non sequitur: ut si in re
creata sit aliqua trinitas: in re etiam increata sit: que enim in in/
ferioribus distinguuntur: hec in superioribus ununtur. Nec ex
naturalis quidem ratione intelligere quicquam multiplicari in na/
tura diuina possumus: quando quod in effectu multiplicatur: atque
distinguitur: id in causa eminenti unitum que continetur. Vnde
diuus Thomas questione undecima de ueritate articulo ultimo
quis inquit in creaturis aliqua reperiatur similitudo personarum:
non tamen ex similibus illis concludi licet ita esse in diuinis: quum
ea que in creaturis reperiuntur distincta: in creatore sine ulla dis/
tinctione sint. Sed aduersarius uacuis harum rationum putat
Aristotelem exploratum sibi habuisse mysterium trinitatis: peritia
rerum quas calluerat naturalium: & quod munus sanctissime fidei
& reuelationis solum esse theologi nostre religionis arbitrantur:
ipsa nature attribuit: & argumento quod insolubile putat: hoc
aggreditur sapientissimos omnes doctores: qui adhuc in religioe
christi claruerint. per uestigium inquit potest intelligi uestigiatum:
In rebus autem creatis & naturalibus est uestigium trinitatis. Ergo
Aristoteles qui res naturales & creatas intellexit: trinitatem etiam
intellexit. Hoc non solum non indissolubile est: sed etiam facile
solubile. Falso etenim dicitur uestigium trinitatis in quantum tri/
nitas est: esse in rebus creatis. Non enim ea ratione: qua trinitas
distinguitur sua productione interna. Vestigium trinitatis in
reliquis creaturis est: sed qua unitum & unum: quomodo exposuit.
Contra inquit Aristoteles hoc cognouit demonstrato deo. hoc
autem est trinitas: ergo cognouit trinitatem. Hoc a pueris didicit:
qui in scholis ingenii exercendi causa ita arguunt. Sed quod uel
illis soluere facile est: sic respondendo: Aristoteles deum trinum
& unum cognouit: et tamen non cognouit deum trinum & unum:
ipse imperitia soluendi lapsus est in tantum impietatis errorem: ut
nostre religionis arcana declarari nature facie pigui existimet.
At si trinitatem cognitam ab Aristotele dicit sub ratione: qua trinitas

est: sine cognitiōe propriorū atq; appropriatorū. Id nec possibile est: ut quis trinitatem sub ratione qua trinitas est cognoscat. & tamen ignoret qua ratioe distinguantur ipsa supposita; & pprius suis: aut appropriatis describātur ac limitentur. & eodem uoluit: ut in natura diuina distinguat: que unire omnino debet. Quid uero trinitas illa Aristoteli cognita: per distinctionem ne ratio sit: an per distinctionem realem? Nam si per distinctionē rōnis: nihil ad nos pertinet christianos: sed si reali prorsus: aut ita est: ut accidentia realiter distincta sint: quod esse ī deo nemo cōcesserit. aut ita ut tres substantie primæ realiter sint distincte. Sic enim ab illo supposita & hypostases distinguunt. Plura inquit aduersariis meam sententiam tuentur. dic sodes reliq. ut calor effectus a sole. in hoc subiecto calorem esse ī sole declarat: sic & trinitatē esse in creatore exprimit uestigium: quod in creatura a creatore positum est. Hoc reliquum nihil est: & contra te est. Calor enim effectus a sole non est in sole formaliter: neq; ita sol calidus: sed uirtualiter est. Quid uero quum ne effectum quidem a deo qcq; sit: opiniōe eiusdem philosophi Aristotelis? Quid inq; theologi sancti adducunt rationes ad probandā trinitatē: si nulla expm ratione possit? Quid Paulus inuisibilia dei per ea que facta sunt conspici intellectu dicit? Sunt ista quidē: sed tu imperitia distinguendi quemadmodum dicātur intelligere nequis. probari enim aliquid per effectum: bifariā potest: aut enim ita ut ab effectu ad causam cognoscendam deueniatur: quomodo ex motu p̄mus motor & deus cognoscitur: aut ita: ut posita causa conuenire effectum cause posite ostendatur. ut in syderali scientia eccentricos esse probamus: q̄ ratio apparentium circa motū seruari possunt conuenienter tali positioni. Quū itaq; diuus Augustinus arguat ex processione uerbi & amoris ita intelligendum: ut nō ducatur per inuestigationem ab effectu ad ponendum trinitatem: sed ut posita trinitate ex fide: congruere positōi rationē uerbi amoris & reliquorum huiusmodi declaret. Quod probandi genus ratio uersimilis quedam est: & que solui de facili possit. Non enim si deus est infinitus: sequitur ut filium quoq; infinitum producat. physicus enim productionem hanc internam esse impossibilem dixerit: & potētiam dei infinitā apparere in dependentia entiu: aut in productione rerum ex nihilo: si admittit ex nihilo esse pductas: nec oportere tantam in effectu: quantam in causa esse

perfectionem. Nec uero sequitur si intellectus noster producit
uerbū: ut intellectus quoque diuinus idem faciat. quū nō uniuoce
intellectus de nobis & de deo dicatur. Paulus uero neminē prin-
cipum huius seculi hoc est philosophorū trinitatem cognouisse
aperte ad corinthios scribit: ut dictum est. quod aut ad romāos
dicit. Inuisibilia dei itelligi ex rebus creatis: unitatē dei nō trini-
tatem significat. Agit enim apud eos qui plures deos colebant: in
quem errorem aptissime uti poterat argumēto creaturarum: que
deum unum esse declarant: ut a theologis expositum omnibus.
Magister sententiarum in primo refert. Ita aduersarius frustra
capitula tria tota cōsumpsit ad ostendendum Aristotelē christi-
anum fuisse: contra quā religio censet. Sed quum friuola hec ita
dixisset: quasi iam potissimis ratioibus uictoriā obtinuerit: effert
se contumeliosus. & Platonē ne somniare quidem trinitatis rōem
potuisse ait. Fatetur tamen eundem: quem ne somniasse quidem
trinitatem dicit: semel tanquam furore cōcitatum appellasse deū
patrem: quasi parum hoc sit ad Platonis egregiam laudem. Sed
quā Plato propius ad trinitatis cognitiōem: quā Aristoteles accesserit:
satis suo loco ostendimus. Nunc breuiter diuum Augustinum
meminero: qui in octauo libro confessionum: fatetur sese legisse
in libris platoniorum auctorum: quā non eisdem uerbis: rationē
euangelii nostri illius. In principio erat uerbum: & uerbum erat
apud deum: & reliqua loci eiusdem: usque ad uerbum caro factum
est: exclusiue. Diuum etiam Thomā non pretereo: quī pperem:
qui inter initia sententiarum: allegans diuum Augustinū. Plato
inquit hoc intelligere potuit: quum in egyptum profectus esset.
In prima etiam parte. Reperitur inquit in libris platoniorum.
In principio fuisse uerbum uerum: non ut uerbum personā ge-
nitam significet: sed ut ratio rerum idealis intelligatur: per quam
deus cuncta creauerit. Ceterum & si appropriata tribus personis
illi cognouerunt: tamen deuenire ad spiritus sancti bonitatē nō
potuerunt: quia cognoscentes deum: non ut deū coluerunt. Hoc
idē & diuus Augustinus de Porphyrio platōico auctore in decio
libro de ciuitate dei testificatur. uidelicet. tres substantias illū sta-
tuisse. primam quam patrem uniuersitatis appellaret. secundam:
primam mentem: que filius a Macrobio dicta est: tertiam animā
mundi: quam Maro poeta ex Platōis opinione spiritum uocat.
Spiritus intus alit: totosque infusa per artus Mens agitāt molem:

m

Ita Plato teste diuo Augustino: patrem & uerbum in unitate
essentie statuit. Diuo autem Thoma altero teste. Appropriata
diuinis personis intellexit. idq; in egypto a sacris litteris didicit.
¶ Tres etiam substantias realiter distinctas referri ad Platonem: q
auctor Porphiri fuerat: iustum est. nec magis damnandus ille ē
q non trium suppositorum distinctiōem realem in eadē natura
statuerit: q̄ commendandus q̄ preter alios tam prope ad diuinā
trinitatis rationem accesserit. ¶ Plato inquit semel quasi furore
concitatus patrem deum appellauit. Ergo & filium affert: qui
patrem appellauit. Non enim pater uel esse uel intelligi pōt sine
filio. pulchrum uero & quod fateris ipsum: furore quodam actū
illum ita dixisse. furor enim hic est pius ille & laudabilis: quē his
tribuimus: qui minime instincti: res diuinas quas ratio attingere
nequit humana. referunt. sed tu quē laudare debes: uituperas.

¶ Pergit in asserendo uestigium satis eē ad trinitatis cognitionem:
affertq; non item argumentū: sed cōclusionem sine ulla pbatōe.
Si omnia inquit uestigia creaturarū in unū colligerentur: pfecta
dei cognitio haberetur ad omnia: excepta comprehensione dei:
& infinitate. Arguimus igitur contra hanc falsam conclusionem
ad hunc modum. Si per uestigia creaturarum potest essentia dei
distincte itelligi: hoc certe fuerit aut per speciem rerū sensibiliū
que non modo rem quouiū species est: uerū etiā causam rei eiusdē
representet per propria ipsius rei causata uestigiū: aut per argu/
mentatiōis rationem a nostro intellectu proficiscentem. At per
similitudinem effectus equiuoci: cognosci essentiam cause equoce
impossibile est. Non enim similitudine uermis cognosci potest
essentia specifica solis: quum non solū specie differant: sed genere
etiam physico. Quum itaq; deus sit causa equiuoca omnium cre/
aturarum: nec nisi unitate analogica cum his conueniat: hinc p
eiusmodi effectus ad quedam communia tātum non ad propria
usq; cognosci potest. Nec uero intellectus noster ex cōmunibus
argumentandi principis elicere potest conclusionem propriā ad
dei rationem: quandoquidē immediatas propositiones deo aptas
ignorat. Sint etiam omnia uestigia in eodem collecta: quod ad/
uersariū argumento deducit. Sed quum aggregatū hoc finitū
limitatumq; sit: nec diuinam equare possit perfectionem. sed in
infinitum a deo ipso excedatur: ideo aut uno aut altero uestigio
essentia dei cognosci non potest. Sic ne per uestigiū aggregatū

quidem: poterit propter dissimilitudinē limitationū: & infinitā
distantiam quoquūq; posito. Auctorum etiam omnium sentētia
eodem plane tendit. Iam diuus Thomas in primo contra gētiles
capitulo tertio esse aliquas ueritates diuinas refert: que cognosci:
nisi per reuelationem diuinam non possint. ut ueritatem diuine
generationis: aut processionis. Idē in prima parte questione. xii.
articulo secūdo. Impossibile esse ait essentiam per aliquam simi/
litudinē cerni ab intellectu nostro: quod his modis probat. p̄mū
diui Dionysii auctoritate: q̄ capitulo p̄mo de diuinis nomībus:
similitudine rerum ordinis inferioris: nullo modo posse cognosci
res superioris ordinis cōfirmat. ut enī per spēm corporis cognosci
substantiam incorpoream non posse: ita multo minus p̄ quāuis
speciem creature posse cognosci substantiam dei arbitratur. Mox
ratio: q̄ essentia dei est ipsū eius esse: quod nulli forme creature
competere possit: & q̄a eē diuinū est in circumscriptū & illimitatū:
eminens supra omnia que intelligi possint: queq; autē forma cre/
ata est limitata ratione uel sapientie uel uirtutis uel essentia uel
aliquoius generis eiusdem. Philosophi uero sic uolunt: ut q̄ditas
substantiarum separataz: & maxime p̄me: cognosci nō possint
quantum ad quid est per materialia & sensibilia: q̄q̄ aliquam esse
huiusmodi substantiā intelligi potest. idq; magis ad id quod ipsa
non est: q̄ ad id quod est. Vnde Aristoteles primo metaphysice.
Vt uespertilionum inqt oculi ad lucē diei se habent: sic mens aīa
nostre ad ea que nature omnium apertissima sūt. & in primo de
partibus animalium. res nāq; illas superiores inqt: tamen si leuiter
attingere possumus. tamē ob eius cognoscendi generis excellentiā
magis oblectamur: q̄ quum hec nobis iuncta omnia tenemus. & in
secūdo de celo argumēta de corporibus celestibus facta dissoluta
non posse nisi ratione topica scribit. Auerrois etiā commenta
tertiū libri de anima sexagesimo declarans questionē illā Aristo/
telis: An intellectus noster possit itelligere substantias non in ma/
teria positas. Impossibile est inquit per res sensibiles itelligere
quiditatem substantie abstracte. sed hoc fuerit quum intellectus
agens unietur: ut forma intellectui possibili. Alexāder quoq; in
hac eadem sentētia est: & diuus Thomas exponens secundū me/
taphysice librum: & tertū de aīa: dicit substantiā nos itelligere
posse: quantum ad esse: non quantum ad essentiā. Ita & rei ratio
& auctoritas uirorum illustrium impossibile esse declarat: ut per

res corporeas essentia dei proprie atq; distincte intelligatur. quod
aduersarius possibile eē autumat. Si uestigia ī idē oīa colliganē.
delapsus ad hunc errorem ut opinor quum referentem quempiā
illud scoteū audiuiſſet: posse hac in uita distinctā haberi cogni-
tionem de articulis fidei: quod schola diui Thome non probat.
Ceterū Scotus nō id fieri posse per uestigia creaturaz arbitratuſ
est. sed per speciem diuinituſ miraculo procreatam: que distincte
hoc representet. Sed an hec opinio recta sit: non hoc loco que-
rendum est. Aduersarium hic nihil uel a se rationis: uel ab aliſ
auctoritatis pro sua opinioe habere iam ostendiſſe: satis est. finē
huius responsionis faciā. si priuſ sibi ipſum cōtradicientem aperiā.
Dicit hominem nisi peccaſſet: priuſ cognoscere potuiſſe trinitatē
per sapiētiam ex uestigiis: q̄ p̄ fidē. Sed post peccatū cognoscere
priuſ per fidem q̄ per sapiētiam: hoc est per uestigiorū cognitionē
eſſe neceſſe. Quod si post peccatum illud originale nemo potest
ad trinitatis cognitionē per uestigia deuenire: nisi antea fide il-
lustretur: Aristotelem autem fide caruiſſe: nec aliquid litterarum
sacrarum deguſtaſſe: ne ipſe quidem negat: qui fieri potest: quin
sibi ipſe turpiter contradicat: quum eundem & fide caruiſſe: & per
uestigia trinitatem cognouiſſe confiteatur. Sed uidetur nō ſatis
uim colligende contradicōis ſyllogiſmiq; cum animaduerſioe
cōficiendi habere. Nec uero quod de primo homine putat: cog-
noscere illū potuiſſe trinitatem: si in ſtatu innocentie perſitiſſet:
caret impietatis errore. religio. n. ita uult: ut q̄uiſ ille nō peccaſſet:
perfectamq; haberet ſcientiā: tamen nunq̄ aſſeq poſſet trinitatis
cognitionem: & reliqua que a fōte fidei profluunt. ¶ In quinto
ſuo capitulo: quum demonſtrare uestigium expreſſe trinitatis
cognitionem probare uellet. Corpus inquit: q̄uiſ ſecundum q̄ eſt
in predicamento ſubſtantie: ſic compositū ex materia & forma:
tamen ſcđm q̄ eſt in predicamento quantitatis: & habet tres di-
menſiones: nullam compositōem dicit: & ſicut tres perſone diuine
ſunt unum ſine compositioe in eſſentia: realiter tamē diſtincte:
ſic tres diſenſiones corporis realiter diſtinguunt: & faciunt unū
ſine compositioe. Sed falſum quod dicit eſt. & recte Iohannes
Garrus theologie familiaris noſter reſpondit: affirmādo corpus
uel ita ſumptum dicere compositioem: hiſq; uſus eſt rationibus.
Si tres diſenſiones unum conſtituunt ſine ulla compositōe: hoc
fuerit: aut quia in altero quodam ita idem efficiuntur: ut una

xvii.

xviii.

res numero sit: quomodo de tribus personis respectu diuine eēntie
dicimus: quod quidem rebus naturalibus dare nō modo aduersus
ratiōem phyſice discipline ē: uerū etiā theologis nostris derogat
auctoritatē: q̄ diuine nature p̄p̄riū eſſe predicāt: ut in ea tantū
ſint tria diſtincta numero: & ſuppoſita: que res una numero ab/
ſoluta ſint. Aut quomodo a ſcoteſ dicit: ut licet ī diuina eſſentia
ſint diſtincta attributa formaliter: tñ non faciūt compositionē:
quia nullum eorum ſit in potentia ad alterum: quū nullum per
alterū pficiat. quod dimenſiōibus nō cōgruit. Altera. n. pficitur
altera ut ſuo fine. & quū ſingule ip̄e dimenſiōes: neq; actus puri:
neq; potentie pure ſint: ſed partim in actu: p̄tim in potentia ſta/
tuantur. hinc unum fiat ex his neceſſe eſt. Sicut ex entibus quorū
alterū ſe habet ad alterū: ut actus: aut potentia: que quidē unio
niſi cum compositione fieri non poteſt. Hec ille. Sed quoniā de
Aristotele & de dimenſionū naturali rōe agimus: placet afferre: ¶
Iſphūſ de hac re ſenſerit. Cenſet ille in p̄mo de generatione &
corruptione: rerum naturalium unāquāq; biſariā dici: ut carnē:
oſ: corpus: & reliqua: aut enim ſcđm formā: aut ſecundā materiā.
Nam & materia inquit & forma dicit caro: aut oſ. Item octauo
metaphyſice negat hoīem eſſe idē: qđ aīal ratiōale: mortale: aut
animal ingreſſibile bipes. Sed aliquid preter hec eſſe arbitrat: ¶
quando hec materia ſunt. Non eſt inquit compositio & mixtio
ex his: quorum cōpositio aut mixtio eſt. Sed aliqd eſſe oportet:
quod p̄ter hec ſit: nō utiq; elemētū: neq; ex elemētis: ſed ſubſtātia:
quod excluſa materia dicitur. His ita poſitis reſpondeo. Corpus
de quo loqmur: indicare compositionē. utpote qđ tribus dimēſi/
onibus conſtet. lōgitudīe: latitudīe: p̄fūditate: aut ut qđ tribus
dimenſile ſit: qđ ut forma: ſimplex eſſe intelligatur. Corpus inq;
ut q̄ntū & in p̄dicamento poſitū quātitatī in quo nulla materia
ſit: & tamen cōtineat tres dimenſiones: unitas ſine ulla cōpoſitōe
eſt. hoīem dialecticū. qđ impoſſibile eſt p̄ poſſibili accipit. partes
enim diſſiniōis in quib; re pro materia habentur. Idq; eſt corpus
ſi corpus: qđ definit ē. licet & excluſa materia corpus accipi pōt:
altero modo. ſed id non ex dimenſiōibus eſt: ut ne homo qđem:
ex animali & bipede: que ſc̄ptura: quā mō p̄poſui Ariſtotelis de/
clarāē. Sed hic nō aduertens qđ ille auctor de his rebus ſc̄pſerit:
credit dimenſiōes in corpore nullā oīo facere cōpoſitionem: nec
potuit cogitare quodlibet corpus fore nobilius intellectu humāo

37
suo iudicio: quando triplex illa dimensio in corpore cōtinetur est:
quod uim cognoscendi trinitatē diuinam ipse attribuit. Fuerūt
ergo ipsi quidem infime creature magis ad imaginē dei q̄ homo:
& relique p̄stantiores: quod infania est. Quod autē affert corpus
inquantū habet tres dimensiones unitas sine cōpositiōe subsistit:
sicut deus in tribus personis. nō solum cognatum precedenti eius
opinionī est: sed etiam a philosophiē ratiōe alienū: q̄q̄ sue scholē
aptissimum. nihil enim nisi substantia subsistere pōt. Corpus autē
de quo loquimur: non substantia: sed quātitas est: p̄indeq; accidēs.
q̄n predicamentū q̄ntitatis inter p̄dicamēta accidētis enumeratū
est. Postremo licet inq̄t in aīa nostra nobilior similitudo trini/
tatis inueniatur: tamē nobis qui in sordibus corporis includimur:
nullum expressius uestigiū est. q̄ quod in corpore cōtinetur. Quod
si de se ipse dicit numero utēs plurali p̄ singulari: scilicet sua regula
qua & Aristotelem loquutū de intelligentis putat: ita sit: ut ipse
p̄pter suas (si ita uult) sordes: trinitatē nisi in corpore cognoscere
nequeat. Sed si de om̄ibus hominibus ita sentit: uehemēter errat
ut solet. Nō. n. diuus Augusti. quorū iudicium si grauius iudicio
aduersari dicā: nō digne agā cū uiro illo diuino: quū explicare
articulum trinitatis nobis studeat: a uestigio dimensionū accipit
argumentum: sed a processione uerbi & amoris in nostra anima
positi. quod non ita ageret: si ut aduersarius indicat uestigium in
corpore expressius: commodiusq; ad cognoscendam trinitatem
contineret. Non diuus Thomas in tractatu de ratiōe fidei docēs
quemadmodum respondendū sit infidelibus de fidei rōe: corpus
dimensionesq; pbat & petit. Sed nullum est inquit mediū aptius
ad declarandam infidelibus trinitatem: q̄ ea que ī nostra anima
reperiuntur: non ceteri sancti: qui exemplum aut ab anima: aut
a nonnullis aliis rebus: spreto corpore acceperūt. & recte illi qdē.
notior. n. nobis est imago posita in anima nostra q̄ dimensionē:
& uerius suggerit similitudinis rationem: quādo quisq; nostrū in
se ipse experitur uerbum amorem uē in spiritū. dimensionēs uero
coniectura quadam intelligit. Iam si aduersario concedat lineā
esse improductam: superficiē autē & profūditatē esse productā.
Cognosci quidem hoc uestigio potest unum esse improductum:
duo autem producta. Sed que nam productio sit cognosci non
potest. At anime nostre argumento cognoscitur productionem
filii esse modo uerbi: spiritus sancti: modo amoris. Non ergo di-

mensiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionem ducent:
 q̄ anime distincta eademq; unita ratio: nec sordibus immergi in/
 tellectus humanus existimandus est. dum intelligētus iungitur:
 & deo immortalī assimilatur. Sed quis finē capituli aduersarius
 faciat: tamen propositi finem nondum facit. Verum procedens
 ulterius capitulo etiā quarto & quinto conatur Aristotelem cor/
 poris usu cognouisse trinitatem diuinam ostendere. Scriptum ēē
 ab Aristotele ait: principium: ultimum: & mediū habere numerū
 uniuersi. eaq; ipsa trinitas: quo in loco: quum trinitatis nomen
 inquit cum articulo posuisset: dicens τὸς τριᾶδος: summam
 trinitatē significare uoluit: que deus est. Alioquin fuerit alia p̄ci/
 pua trinitatis ratio: quod ne fingi q̄dem potest. Hoc argumentū
 tantā habere uim dicit: ut & sibi & ceteris recte sentientibus plene
 satisfacere possit. Dictum etiam ab eodē auctore refert. homines
 quasi lege a natura accepta uel ad ceremonias deorū hoc uti nu/
 mero: & appellatōes hoc pacto accommodare: quum duo ambo
 dicamus: & duos ambo: aut utrosq; non omnes. Sed de tribus hac
 appellatiōe primum utamur. Ex quibus arguere sic uelle uidet.
 2 Ad quod impellimur a natura: & maxime in sacrificandi ratioe:
 id & profluit a deo: & referendum ad deum est: quū quodquinq;
 in natura communi cōtentum a prima impressū sit causa. Ergo
 quod in sacrificando seruandum natura ipsa docuerit: id nature
 diuine attribuendum est. Item quum homines omnes a natura
 3 impellantur ad sensum trinitatis: sequitur ut ratio trinitatis na/
 turalis ratio sit: proindeq; trinitatē in deo ēē putandū sit: natura
 enī ipsa impellens nihil aliud ē nisi nature auctor ille & creator
 qui deus est. & quum omnis causa imprimat sui similitudinem in
 effectū. res autem naturalis sit dei effectus. sequit ut quod in hac
 pateat: idem in deo esse intelligendum sit. Eodem tendunt & que
 in primo libro de celo de supercelestibus substantis modo plurali
 modo singulari numero differuntur. hoc enim trinitatem dei de/
 clarat. Adde quod in problematibus queritur: quur aq̄lo nocte
 ortus: nunq̄ tertiam lucem excedat. Reditur enim causa: q̄ oīa
 per terna perficiantur: & que minima sunt per primam trinitatē
 finem assequantur: Nam si omnia trinitate perficiunt: quo aūc
 unumquodq; perficitur finis ultimus est: sequitur ut trinitas sit
 ultimus finis: & bonum ultimum rerum. Sed tale bonum deus ē.
 ergo deus trinus & unus ē. Hinc intelligi etiā facile pōt trinitatē

m

diuinam causam esse efficientem omnium rerum. principium enim primum & finis idem re sunt: quod differant ratione: ut in natura: & quauis arte manifestum est. Efficiens namque forma & finis: coincidunt auctore Aristotele. quod si trinitas sit finis ultimus rerum: ut demonstratum est: principium quoque efficiens eandem esse necesse est. Ita fit ut Arist. trinitatem sanctam & cognouerit: & coluerit. Hec ex longa eius futilitate collegisse me fateor: & nulla forma ratiocinandi ab eo exposita: redegissem ad syllogismos: quemadmodum ipse argumentari uelle mihi uidebatur. Nam ipse quidem suum sensum ne exprimere quidem satis mihi uidetur. Conatur igitur Aristotelem ex gentili & infideli apostolum facere: & quod petus est: contra sententiam auctorum sanctorum: qui trinitatem non nisi ex fide posse cognosci arbitrantur. Ceterum quod Hieronymus scribens ad Paulinam dicit in illos: qui Virgilium de incarnatione filii dei loquutum putarent. Puerilia sunt hec: & circulatorum ludo similia: ac si sine Marone non possemus esse christiani. Idem aptissime dici potest in aduersarium nostrum. puerilia ab eo scribi & ut minime uera: sic nullo pacto christiane religioni utilia. Atque ut latius doctrina hominis appareat. primum trinitatis diuinae rationem principis Aristotelis esse absonam & contrariam ostendam. Mox rationes quas hic attulerit patefaciam: falsas: leues: pueriles esse: & auctoritates quas allegauit minime quo tendant: ab ipso intelligi. Nam tertium illud Aristotelem dico ne suspicatum quidem fuisse trinitatis diuinae rationem: declaratum iam est eo loco: ubi trinitatem cognosci naturali quidem ratione non posse ostendi: & fide illum philosophum caruisse: sine qua ipse quoque aduersarius fateatur nemini posse contingere hanc cognitionem: nec uero reuelatione dignatum: aut a libris hoc didicisse iudeorum: quando ne aduersarius quidem ipse uel peritior fuisse Aristotelem iudeorum libris: uel diuinitus reuelatum sibi habuisse trinitatis intellectum contendit: sed una rerum naturalium scientia id factum autumat. Ergo quum primo de celo Aristoteles mundi ciuitatem inuestigaret: accepit uelut pronuntiatum quoddam siue proloquium: ut forma que non nisi in materia esse potest: communicari pluribus speciebus eiusdem indiuidui possit. Forma autem que in materia non est: communicari non possit: utpote que per se ipsa subsistat. Sed adicit: ut si forma in tota materia est: communicari cum pluribus non possit. Ex quo intelligi potest ut si diuina essentia & deitas ipsa

mensiones corporis certius nos ad trinitatis cognitionem ducent:
 q̄ anime distincta eademq; unita ratio: nec sordibus immergi in/
 tellectus humanus existimandus est. dum intelligētus iungitur:
 & deo immortalī assimilatur. Sed quīs finē capituli aduersariū
 faciat: tamen propositi finem nondum facit. Verum pro cedens
 ulterius capitulo etiā quarto & quinto conatur Aristotelem cor/
 poris usū cognouisse trinitatem diuinam ostendere. Scriptum ēē
 ab Aristotele ait: principium: ultimum: & mediū habere numerū
 uniuersi. eaq; ipsa trinitas: quo in loco: quum trinitatis nomen
 inquit cum articulo posuisset: dicens τὸς τριᾶδος: summam
 trinitatē significare uoluit: que deus est. Alioquin fuerit alia p̄ci/
 pua trinitatis ratio. quod ne fingi q̄dem potest. Hoc argumentū
 tantā habere uim dicit: ut & sibi & ceteris recte sentiētibus plene
 satisfacere possit. Dictum etiam ab eodē auctore refert. homines
 quasi lege a natura accepta uel ad ceremonias deorū hoc uti nu/
 mero: & appellatōes hoc pacto accommodare: quum duo ambo
 dicamus: & duos ambo: aut utrosq; non omnes. Sed de tribus hac
 appellatiōe primum utamur. Ex quibus arguere sic uelle uidet.
 2. Ad quod impellimur a natura: & maxime in sacrificandi ratioe:
 id & profluit a deo: & referendum ad deum est: quū quodquinq;
 in natura communi cōtentum a prima impressū sit causa. Ergo
 quod in sacrificando seruandum natura ipsa docuerit: id nature
 diuine attribuendum est. Item quum homines omnes a natura
 3. impellantur ad sensum trinitatis: sequitur ut ratio trinitatis na/
 turalis ratio sit: proindeq; trinitatē in deo ēē putandū sit: natura
 enī ipsa impellens nihil aliud ē nisi nature auctor ille & creator
 qui deus est. & quum omnis causa imprimat sui similitudinem in
 effectū. res autem naturalis sit dei effectus. sequit̄ ut quod in hac
 pateat: idem in deo esse intelligendum sit. Eodem tendunt & que
 in primo libro de celo de supercelestibus substantiis modo plurali
 modo singulari numero differuntur. hoc enim trinitatem dei de/
 clarat. Adde quod in problematibus queritur: quur aglo nocte
 ortus: nunq̄ tertiam lucem excedat. Redditur enim causa: q̄ oīa
 per terna perficiantur: & que minima sunt per primam trinitatē
 finem assequantur: Nam si omnia trinitate perficiunt̄: quo autē
 unumquodq; perficitur finis ultimus est: sequitur ut trinitas sit
 ultimus finis: & bonum ultimum rerum. Sed tale bonum deus ē.
 ergo deus trinus & unus ē. Hinc intelligi etiā facile pōt trinitatē

m

diuinam causam esse efficientem omnium rerum. principium enim
primum & finis idem re sunt: quod differant ratione: ut in natura:
& quauis arte manifestum est. Efficiens namque forma & finis: co-
incidunt auctore Aristotele. quod si trinitas sit finis ultimus rerum:
ut demonstratum est: principium quoque efficiens eandem esse necesse
est. Ita fit ut Arist. trinitatem sanctam & cognouerit: & coluerit.
Hec ex longa eius futilitate collegisse me fateor: & nulla forma
ratiocinandi ab eo exposita: redegissem ad syllogismos: quemadmodum
ipse argumentari uelle mihi uidebatur. Nam ipse quidem suum
sensum ne exprimere quidem satis mihi uidetur. Conatur igitur
Aristotelem ex gentili & infideli apostolum facere: & quod petus
est: contra sententiam auctorum sanctorum: qui trinitatem non nisi
ex fide posse cognosci arbitrantur. Ceterum quod Hieronymus
scribens ad Paulinam dicit in illos: qui Virgilium de incarnatōe
filii dei loquutum putarent. Puerilia sunt hec: & circulatorum
ludo similia: ac si sine Marone non possemus esse christiani. Idem
apertissime dici potest in aduersarium nostrum. puerilia ab eo scribi
& ut minime uera: sic nullo pacto christiane religioni utilia. Atque
ut latius doctrina hominis appareat. primum trinitatis diuinæ
rationem principis Aristotelis esse absconditam & contrariam ostendā.
Mox rationes quas hic attulerit patefaciam: falsas: leues: pueriles
esse: & auctoritates quas allegauit minime quo tendant: ab ipso
intelligi. Nam tertium illud Aristotelem dico ne suspicatum quidem
fuisse trinitatis diuinæ rationem: declaratum iam est eo loco: ubi
trinitatem cognosci naturali quidem ratione non posse ostendi:
& fide illum philosophum caruisse: sine qua ipse quoque aduersarius
fateretur nemini posse contingere hanc cognitionem: nec uero re-
uelatione dignatum: aut a libris hoc didicisse iudeorum: quando
ne aduersarius quidem ipse uel peritiorē fuisse Aristotelem iudeorum
libris: uel diuinitus reuelatum sibi habuisse trinitatis intellectum
contendit: sed una rerum naturalium scientia id factum autumat.
Ergo quum primo de celo Aristoteles mundi ciuitatem inuestigaret:
accepit uelut pronuntiatum quoddam siue proloquium: ut forma
que non nisi in materia esse potest: communicari pluribus speciebus
eiusdem indiuidui possit. Forma autem que in materia non est:
communicari non possit: utpote que per se ipsa subsistat. Sed adicit:
ut si forma in tota materia est: communicari cum pluribus non
possit. Ex quo intelligi potest ut si diuina essentia & deitas ipsa

7
sit forma p se subsistens: nec in materia posita: nullo mō pluribus
nature eiusdem personis communicari possit: eius quidem ipsius
philosophi sententia. Nec dici potest Aristotē hoc de commu-
nicatione cum distinctione substantie: non de communicatione
cum unitate essentie cogitasse. Impossibilius enim Aristoteli est:
unam essentiam numero non in materia positam: communicari
pluribus numero distinctis: qm formam non in materia positam
communicari pluribus indiuiduis cū distinctōe substantie: qppe
quum in illo duo repugnent: scilicet formam: subsistentem com-
municari pluribus. et unū numero eē in tribus realiter distinctis.
in hoc autem unum tantum illud obsistat formam subsistentem
communicari pluribus. Itē duodecimo metaphysice plures fore
motores arbitratur: si plures sint mundi: nec posse distingui nu-
mero: nisi materiam habeant. Quod si plures personæ distinctæ
numero sunt in diuinis cōuenientes in natura una: sequit̃ iudicio
eius philosophi ut distinguant̃ numero per materiam: quod ab-
surdum est. Nec dici potest distingui per proprietates relatiuas.
hoc enim non Aristotelis est: ut ex his que modo exposui patet.
Distinctio enim indiuiduorum eiusdem nature: per materiā est.
nec possibile apud Aristotelem habetur: ut suppositū constituat̃
in esse personali: subsistatq; nobilissimum per relatiōem: que mi-
nime entitatis est: nec fundatur immediate in substantia: sed in
quantitate: q̃litate & actōe: ut auctor ipse in qnto metaphysice
est. & inter predicamenta accidentis enumerat̃: que & si a nostris
theologis ita exponūtur: ut quod fide tenemus: nō implicet sibi
contradictionem. Tamen hoc tuentis est sua: non monstrantis:
& Aristotelem itidem sensisse dicitur: etiā secundo de anima causā
esse multiplicationis indiuiduorum: ut species conseruetur: quum
in uno indiuiduo conseruari nequeat. At natura prime substātie
abstracte conseruari ī uno supposito pōt. ergo auctore Aristo.
trinitatem in illa esse nō necesse est. Addo etiam qđ in duodecimo
metaphysice demonstratum est principium primum & unum eē
plene perfectum: & sua ipsum ratōe sufficiens. Nā si ip̃m sufficit
unum ad om̃ia tuenda que de deo dicant̃: frustra posueris plura:
sicut & primo physicorum scribitur. principia frustra eē infinita
quando tria sufficiunt. & quum generatio sit species motus: qđ q;
intelligit & quod intelligit̃ idem sit in abstractis substātis. nullus
autē motus esse possit in p̃mo motore & abstracta ipse substātia

m

fit: nō est qđ Aristoteles ex suis pncipis cogat ponere trinitatē:
uel ppter filii generationē: uel ppter uerbi pductionē. Ita ratio
trinitatis diuine nō ex pncipis Aristotelicis accipi pōt. Imouero
pugnat cū eis: & altius ad grām reuelatōis se refert: que si aduer/
sarius aduertisset: nō frustra tam multa dixisset. Sed uenio ad
eius argumenta. Atq; ad p̄mū qđ a p̄mo li. de celo sumit: rñdeo:
male id ita sūi. Expositores. n. quorū maior q̄ aduersarii aucto/
ritas est: non ita eū locū exponūt. Sed diuus Thomas in primo
sententiarū. Nō inqt trinitatē psonarū ponendā in deo Aristo.
censet: sed quū in oībus creaturis pfectio in trinario principium
dico mediū: & finē appareat. Ideo ueteres numerū hūc seruādū
in cerimonis statuisse narrat. Idē in questōibus de ueritate qōe
undecima. dicendū inqt Aristotelē non trinariū numerū in deo
intellexisse. Sed huius pfectionē numeri oñdere uult ex eo qđ
ueteres hūc i sacris seruauit. Quod idē i p̄ma etiā pte. q. xxxii.
ar. p̄mo refert. Albertus etiā tractās eundē locum. c. ii. Numerus
inqt hic trinitatē rez significat naturalū. quāobrē Pythagoras
eo ipso colendos eē deos p̄ sacra admonuit: qm̄ eius actus apparet
in naturalibus rebus. utpote quū ita pficiāt. Reliq; uero exposi/
tores: quos enumerare lōgū ē: in hac eadē sūta sūt. ut Aristoteles
quū uerbis uteret illis: nō intellexerit trinitatē diuinā: sed trinitatē
solū rei naturalis: quouis pfectio in ternario cōsistit. quum oīes
eiusmōi res pficiant suo principio: medio: & fine. Articulus uero
quē Arist. grece loquēs cōiungit cū noīe trinitatis: nō summā &
p̄cipuā quandā rem significat: ut aduersarius credit. Sed preterea
usus eius ē: tum ad rei ipsius rōem & formā: hoc ē nō sub cōditōe
pticulari suppositi huius aut illius: sed sub rōe formali i q̄ suppo/
sita cōueniāt oīa: ut si quū dicere uelim hoīem: in quo pticulares
cōueniāt oēs hoīes: cum articulo dicam ο αρθρωπος: quū aut
pticularē: sine articulo αρθρωπος τῆς. tum etiā ad rē cognitā
iā ei apud quē loquor tendit usus eiusdē: ut si discipuli inter se de
suo doctore loquunt: cū articulo nominēt necesse ē ο διδασκαλος.
Res. n. alteri cognita ab altero noīat. Quū itaq; triplex
usus articuli apud grecos sit: Aristo. quū uniuersitatē rez natu/
ralū numero cōtēri pncipii: mediū: & finis dixisset: hec trinitatis
habere numerū attulit cū articulo τῆς τριῶδος. ac si diceret:
nō huius aut illius pticularis trinitatis: sed trinitatis ipsius simpli/
ter sub rōe trinitatis. qđ nō facit: ut trinitas abstracta in diuinis

Bonū ipm

illa intelligat. Sed qđ ex pposito ē: ea significetur trinitas: quā
i materia ē sub trinitatis simpliciter rōe: que cā formalis singulis
trinitatibus est. sicut & forma hōis addicta materie cū hōis noīe
spēm humanā significo. Sed aduersarius: qđ Leonardū aretinū
audierat cōuertisse pmo ethicoꝝ libro τας αθον summū bonū:
credidit sēp usū eiusmōi articuli egregiā qndā & sū mā rē dicere:
quū nec Leonardus recte cōuerterit: sed melius Ioannes argy/
ropilus noster: q bonū ipm interpretatus est. Appetūt. n. oīa bonū
non rōe sūmī: sed ea q bonū: & expetendū ē rōe formalis: qđ per
ipm nō p summū significat. & licet aliqñ sūmū significet: tñ non
semp: ut satis iā declaratū ē. Hoc ē illud aduersarii argumētū: in
quo tantā uim eē dicit: ut plene & sibi & ceteris: q recte sentiunt:
satisfaciat. sed q imbecille ac friuolū hoc sit: iā oībus cōstat: que
tñ de eo aduersarius predicat: nō oī ex parte falso dicta uelim.
facile. n. suo ut dicit auctori: & qdem plene satisfacere pōt. **Ad**
secundū quū a deo & in deo eē id i qđ a natura impellimur dicit:
Concedo id esse in deo: uerum nō eodē mō: sed ut effectus in sua
causa est: nihil igit ualet consequentia aduersarii illa: q a natura
impellimur offerre deo aīmal aut numerū pfectū: ergo id tale in
deo est: qle a nobis offeret: qđ sequit ut i deo sit aliquo mō: quod
quidē & nos cōfitemur ex sententia Aristotelis numerū ternariū
esse in deo: ut effectus in sua causa ē: nec minus quaternariū: q in
qdrupedis rōe continet. qđ ne efficiēs qdē deus ē iudicio Aristo/
telis: nisi inquātum qđ a secundis efficiē causis proprie: id referri
quodāmodo possit ad primā: que pncipiū eēndi: uiuendi: seruādi:
dependendi secundis est: sed tamen qđ nos dicimus quidqđ factū
est: in deo fuisse & esse: ne Aristoteles quidē negare poterat: quū
oīa unite in illo pncipio cōtineri: atq; ex eo dependere fateret:
qđ creatum & factum dicere recusaret. **Ad** tertiū non sequitur
trinitatem esse in deo: ppterea quia trinitatis ratio naturalis est:
ut dictū iam est. Vnice enim in deo sunt ea distincta res pficiūt
naturales iudicio Aristotelis. **Ad** rationem uero nec uere dicit
nihil aliud esse naturam nisi deum: quippe quum natura nō deus
sit: sed ex deo depēdeat: auctore Aristotele: & si istud quod male
dicitur trahere ad meliorē sensū uelimus: ut natura quodāmodo
deus sit: qā dei uicarius quidā est: inquantū ea facit que deus ab
eterno uoluerit: tñ non sequitur: ut si ternario res suas perficiat:
ternario quoq; perficiat ipse: q nature auctor est. Vt enim ille

m

longe eminentior est: q̄ natura: sic & modo sue perfectōis longe
 superior est: q̄ ut trinitate perficiatur. quod itaq; in deo unitum
 est: id in natura distinctū ternario: refert sui auctoris summā &
 ineffabilem unitatem: qđ idē & Synesius cyrenēsis philosophus
 illustris docet: quū dicat. Entia p̄ma simplicia sūt: descendēs uero
 natura multiplici rōe uariat. Plato Proculus & omnes platonici
 idē sentiunt. Igit̄ ex Aristotelis sententia: unitas que in deo est
 simplicitatis representat trinitate: que in rebus nature est: scilicet
 modo quo fieri poterat meliori: q̄ndo impossibile erat ut simul
 & natura esset: & unitas seruaret. **¶** Ad q̄rtū nō sequit̄: ut dictū
 sepius ē: eodē mō haberi in causa: quod ex p̄mit̄ in effectu. nō. n.
 ga homo bipēs: aut equus q̄drupēs est. deū quoq; bipedē eē aut
 q̄drupedē dixeris. omnē aut̄ causā imprimere suam similitudinē
 in effectu: ita itelligēdū: ut p̄ subiecta materia: & p̄ natura ipsius
 effectus: modo quo fieri pōt meliori similitudo exponat. Quo
 fit: ut qm̄ forma pducenda ī materia stare nō poterat cū unitate
 sed optime p̄ re subiecta cū ternario staret. Idcirco trinitas in re
 naturali sit: que in causa esse nō potest: sicut & quadrupedis rōem
 distinctam: sine q̄ equus stare nō pōt. in deo esse nefas dictū ē.
¶ Ad quintū satis ante respōsū est. **¶** Ad ultimū: Aristoteles in eo
 p̄blemate nō ita usus ē uerbo: ut argumētādo aduersarius sumit.
 In tribus. n. & p̄ ternā ille ad exitū deueniri dicit: quō & medici
 ternarius diēriticū. i. decretoꝝ statuunt morbis. Sed aduersarius
 in experientia tum rerū: tum greci sermōis: putat. ΤΕΛΕΙΟΝΘΑΙ.
 unū illud semp̄ significare: formaliter p̄fici: quū nō solū formalē
 p̄fectionē: sed etiā exitū rei: & terminū motus significet. unde &
 ΤΕΛΟΣ nō mō finē: quouis causa cetera agant̄: significat: uerum
 terminū quoq; & exitū ip̄m actōis. q̄obrē & ridiculū dicere pro/
 ductū ait Aristoteles illū poetam: q̄ dixerit: habet ipsum finē:
 quouis ortus gratia ē. Finē. n. statui non omne extremū: sed qđ
 optimū est. Ceterū si ita loq; aduersario placet: nō referat: modo
 trinitate p̄fici ita itelligat̄: ut p̄ ternariū aut ternarios ad exitū
 uentū sit: aut bonum: aut malū. Sic. n. eger quarto aut septimo
 die moriē. & flatus aqlōis: de quo Aristoteles disserit tertio finē
 id est definit. Quo ita posito: quemadmodū arguit aduersarius:
 uideamus. Omnia trinitate p̄ficiunt̄ inq;: quo aut̄ unūquodq;
 p̄ficiat̄: finis ultimus ē. ergo trinitas est ultimus finis. Respōdeo.
 p̄fici trinitate bifariā: aut. n. siue q̄ forma est p̄ficiatur: aut fine

qui terminus & exitus motionis est finitur: quod & ipsum perfici
dici potest: presertim si exemplo greci usus loqui uelimus: ut et
perfecte perisse Aristoteles dixerit: qđ in ultimo corruptio iam
est. Sed qđ ulterius? Ergo inquit trinitas est ultimus finis & bonū
ultimū rerum. Nō seq̃t bone uir: finē enim quouis causa cetera
sint: nō omne extremū statuimus: sed quod optimū est & forma.
Quid uero dicam quum progrediens afferat conclusionē illam.
Ergo hoc ultimū & bonū deus est. Nā & siq̃s cōcesserit trinitatē
esse bonū & ultimū: non sequitur ut & deus hoc sit. perficit enim
unumquodq; suo bono: & hoc ultimum & optimum analogice
est. Alioquin consequet̃ ex hac illatoria rōe aduersarii dialectici
nouit: ut asinus sit deus. forma enim asini finis & ultimum bonū:
quo perficitur asinus est: suo in genere. Quod si omne bonum &
ultimum est deus: forma asini est deus: & asinus est deus: ratōe ad/
uersarii nostri: qui in eos errores dilapsus est: per ignoracionem
distinguēdi. Sed correlariū eius uideamus. hinc & facile intelligi
potest inquit: trinitatem esse causam efficientem omnium rerum.
principium enim primum et finis: idem re sunt: efficiens nanq; &
forma & finis coincidūt. Formam esse finem uere ab aduersario
dicitur. Sed hoc nuper uti puto didicit: correctus a Theodoro
nostro familiari: quippe agens aduersus Theodorum hoc argu/
mento mandauerat suis litterulis. Generatio inquit: nihil aliud
est: q̃ inductio forme in materia: unde si forma generationis sit
finis: sequitur idem sibi ipsi finem esse: quod ridiculosissimum in/
uenitur. Hec ita antea sentiebat & scribebat: nūc uero postquā
responsione Theodori melius sentit: formam esse finem cōfitẽt.
Sed sit ita: ut tria hęc ueniant sepe in idem auctore Aristotele.
nam homo hominem generat: & equus equū. Verum qđ tandē?
Ergo inquit trinitas: qui finis est: efficiēs quoq; est. Ridicula res.
quali coincidant semper: ita argumentatur. At non semper hęc
conuenire: sed sæpe: hoc est: quotiens quod efficit idem sibi specie
efficit: Aristoteli placet. Aliter enim sequetur ut celum aut sol sit
homo: quum in generando hominem: finem hominem habeat:
quo et aduersarius usus est argumento: quum demonstrare
ueller hominem esse coelo prestantiorem. Adde qđ si finis & effi/
ciens conueniunt in diuina trinitate: ad Aristotelis sensum: quo
aduersarii ratio fundatur: sequitur ut trinitas diuina: efficiat
trinitatem sibi eandem specie. Ceterum trinitas nec finis est is:

quem aduersarius putat: ut declaratū iā est. nec efficiēs eē potest:
 & longe minus ad deum referri hec possunt. Sed ipse fallitur: &
 miscet confunditq; res: quaz cōclusiones mōstra plane sint cōtra
 nature rationē. ¶ Transiit aduersarius ad mundi creandi rationē.
 & q̄ Platonem audierit scripsisse mundū esse creatū ex materia.
 conat̄ capitulo suo sexto. viii. x. demonstrare Aristotelem
 opinatū ex nihilo mundi productionem: ut ueriorē christianū
 faciat Aristotelem, quasi Plato ex materia sensibili presupposita
 mundū creatū putauerit: que cū probare studeat: sic argumētari
 uelle uidetur. ¶ Deus prima causa efficiens omnium rerum est:
 auctore Aristotele qui. xii. methaphysice libro: celum et naturā
 depēdere ex deo ait. hoc enim produci et effici est. et secundo de
 generatōe: deū compleuisse totū faciendo: cōtinuā generationē.
 et primo de celo: & tertio de anima: deū & naturam nihil facere
 frustra. hoc enim indicatur: deum esse efficientem causam prin/
 cipalem: Naturam autem causam instrumentalem. Item quū
 deus causa finalis rerum omnium sit: finis autem et efficiens in deo
 coincidant. Agit enim propter se ipsum deus? Sequitur ut deus sit
 causa efficiens omniū. & proinde mundi de quo agitur. Itē causa
 que est actus purus: nō agit p̄ motū: neq; ī tēpe: & p̄inde nō ex
 potētia materie aliquotius: nec subiectū ullum materiale sibi pre/
 supponit: quia sic per motum & in tēpore ageret. Deus autē est
 causa: que actus sit purus: ut duodecimo methaphysice demōstratū
 est: ergo deus sine motu et tēpore agit: & nihil presupponit: et
 proinde ex nihilo pducit. Item causa om̄ipotens nihil ī pducēdo
 sibi presupponit. nam nisi eius potētiā ultra subiectū materiale
 se extenderet. nō om̄ipotens esset. sed deus ē causa om̄ipotens:
 quū enī actus sit purus sine ulla potētia passiua: habeat īfinitā
 potētiā intensiue non extensiue necesse est: proindeq; om̄ipotēs
 sit: ergo deus ex nihilo omnia pducit. ¶ Item necesse fuit ut dei
 om̄ipotentia aliquo modo manifestaretur: quod quū nō alio
 modo fieri posset: nisi per productionē ex nihilo: ita enī potētia
 īfinita requiritur: que super distātia īfinita: que inter ens & nō
 ens terminus creatōis est: preualeat. Ideo cuncta ex nihilo deus
 produxit. ¶ Item dari primam simpliciter causam efficientem in
 ordine causarum efficientium necesse ē: ut secundo methaphysice.
 demonstratur. Hec autē deus est: que causa quū nihil p̄supponat
 sua ratione: nam nisi ita esset: non prima simpliciter: sed in genere

xx.

1

2

3

4

7

6

esset. Ageret enim in subiectum et per motum. Sequitur quod deus
propter primam causalitatem efficientis cause: nihil sibi presup/
ponat: sed ex nihilo agat. Item quoniam tria principia sunt agentia:
ars que formam accidentalem producat non attingens substantiam:
natura que formam producat substantialem: non attingens materiam:
et deus quod potius primo secundoque est: quoniam ex eo illa dependeat.
sequitur ut hoc simpliciter possit producere: & nihil agendo presup/
ponere sibi: atque ita ex nihilo facere. Item si unumquodque resoluitur
in sua principia: ut domus in lapides et ligna: ex quibus constituta
est: mundus quoque si resolueretur: ad id reuerteretur: ex quo factus
est. At remota uoluntate diuina reuertetur ad nihilum. ex nihilo
factus est. ¶ His rationibus persuasus aduersarius Aristotelem mundi
productionem sensisse & ex nihilo arbitrat: que ipsi quidem potuisse
quedam habentur demonstrationes. Ceteris uero etiam medio criter
eruditius: sophismata sunt: et solui facillima. Sed priusquam soluam in/
eptias istas: explicabo sententiam Aristotelis & exposito quod impossibile
esse non solum ut ex nihilo: sed etiam ut omnino productus sit
mundus aut creatus. nihil enim refert: apud philosophum hunc siue pro/
ductum siue creatum: siue factum: aut generatum dicis. Ergo nihil ex
nihilo fieri iter omnis constat. Quod et Aristoteles primo physico
pro principio accipit. quod si quis aliquid ex nihilo factum siue
productum dicit: aduersus Aristotelem enunciat. Nihil enim fieri
posse: et aliquid fieri posse: sibi inuicem pugnant. Nec recte dici
potest hoc intelligi de productione rerum per motum: que materiam
presupponat: non de simplici emanatione rerum: que nihil pre/
supponit. Hec enim distinctio non ex sensu Aristotelis est. sed eorum
qui Aristotelis opinionem non pugnare cum creatione ostendere
uelint. Quod & ipsum non tollit: quin Aristoteles senserit mundum
non productum. Hic enim philosophus nec uerbo usus est tali:
ut et aduersarius ipse fateatur: nesci quo admonente: nec suis principis
indicat simplicem illam emanationem: ut quis non explicite tamen
implicitate dicta elici possit: nisi quod celi namque dependentiam: emanationem
interprete. quod uel nos facile concesserimus. Iam uero si primo
physicorum libro quoniam materiam primam ingentam esse probare
uelit: accipit rationem: quod si generaret: presupponeret sibi aliquod
aliud subiectum: et in octauo eiusdem operis. omne quod fit inquit
possibile est fieri: alioquin impossibile esset id fieri: & quod esse
possibile est id ex materia est: que est in potentia ad formam. in quinto

etiam metaphysicorum potētia actiua est inqt pīcipiū mutādi
alterum: qua alterū est. Quod et in octauo eiusdē operis repetit:
ubi comentator diffinitionem hanc dicit esse priorem omnibus
diffinitionibus eorum que nomine potentie appellant: ut prin/
cipium sit mutandi alterum. qua alterum est. Item eodem in libro
scriptum legimus. Siqua substantia est forma sine materia: hanc
protinus per seipsam eē ens atq; unum. nec ullam habere causā:
que se faciat ens et unum. Ita patet nullam aliam productionē
intelligi ab Aristotele nisi eam que per motū sit: subiectūq; pre/
supponat: quādo quidem in libris metaphysicis ita loquitur: ubi
non de motu: non de natura: non de aliquo eiusmodi agitur:
sed de ente ipso: q̄ ens est. Profecto si ad physicam tātū pducēdi
rationem hec redigenda putaret: ut aduersarius credit: nō ea pte
phylosophie: qua res diuinas tractare uellet potentiam definiret
actiuam per mutationem. Nec diceret potentiam immutandi eē
primam in genere potentiarum: si potentiam creandi illā agentē
sine motu: ullo pacto admitteret: neq; negaret formā sine ma/
teria subsistentem habere causam sui esse: nisi materiam semper in
productione p̄supponi arbitraret esse necesse. Quid uero mūdū
ingentum: sempiternum: & necessarium esse diceret: si productū
putaret? Necessarium enim id esse uult: quod nullo modo possit
non esse. At si creatus ex nihilo est: potest non esse. qum ita eius
nature conueniat nō esse: et habeat esse a causa externa: & p̄us
nature ordine conueniat non esse qm esse: quod necessari rationi
repugnat. Quam obrem Auicenna opinatus est: quod creatur a
primo: possibile esse sua natura et necessariū causa externa. Quā
opinionem Auerrois improbat in primo de celo: comentator quo
diligentiolem neminem Aristotelis opinionū fuisse omnes arbi/
trantur. qua propter in allegandis expositoribus hūc imprimis
censui adducendum. Hic igitur in primo physicorum cōmento
octuagesimo primo. exponens locū Aristotelis illum ex nihilo
nihil fieri: hec refert. Qui generatum esse quicq̄ ex nō ente dicit?
concedat alterum de his duobus necesse est. Aut enim ut mutātū
sit sine mutatione: aut ut mutatio sit in mutatiōe: que ipossibilia
sunt. Sed iuniores: hoc impossibile recipiunt. scilicet assueti: qm
a pueritia id audiant. Consuetudo enim natura altera ē. Nunqd
dubium sit ne iudicio Auerrois ex sententia Aristotelis ipossibile
sit aliquid ex nihilo fieri? Hoc igitur primum ex Aristotelis

opinionem accepimus ab Auerrois: ut nihil productum ex nihilo
esse possit. Secundum autem in octauo physicorum comento
quarto: ad hunc modum. Conuenit inter ueteres omnes auctores:
ut ex non ente puro nihil generetur: Sed assertores et Sarraceni
nostri: negant principium hoc: & possibile putant: ut ex nihilo
aliquid generetur: quous erroris causa est: quod plura uisu incomprehen-
sibilia generentur a rebus uisu comprehensibilibus: nam ratio quam afferunt
ad id probandum: quod subiectum necessarium agendi diminuit auctoritatem
agentis: uulgaris et friuola admodum opinio est. Agens enim si agere non
potest quicquid impossibile: dicendum non est amittere suam auctoritatem:
sed rem: que impossibilis est: effici posse arbitrari. Id certe falli et
decipi est. Ita Auerrois confector intus Aristotelice discipline:
et principium hoc per se notum esse existimat: nihil ex nihilo fieri:
et christianos iudeos: & sarracenos: qui creatum esse ex nihilo opinantur:
impossibile sibi admittere: assertores enim et loquentes hos uocat:
quoniam sine demonstratione loquantur: et tamen asserant. Rationem
enim illam quod subiectum requiritur in actione agentis imperfecti
non perfectissimi et infiniti? Friuolum esse arbitratur: quum fieri
non possit: ut aliquod agens rem impossibilem faciat. quale est ex
nihilo quicquid fieri: idque non esse impotentiam et defectum agentis:
quando dignius id non posse quam posse deo est. Falli item ac decipi
eum: qui credit ex nihilo posse quicquid fieri aperte exponit. Ex
quibus latissime patet aduersarium loqui ex opinione fidei nostre:
& Platonis non Aristotelis. Sed Auerrois uel super tertio physicorum
idem fatetur: ubi et Auicennam reprehendit: quod aliquantulum dis-
sentire uisus fuerit in opere de substantia orbis a communi philoso-
phorum consensu: ut nihil ex nihilo possit fieri. Quod si opinio
hec Auicenne aperte ab Auerrois improbat: ut a sententia Aris-
totelis aliena? nemo utique potest sine reprehensione attribueret
Aristoteli creationem ex nihilo factam: plura etiam Auerrois de hoc
locis aliis affert improbandum: quale uel illud est: quod in duodecimo
metaphysice commento decimonono his uerbis exponit. Qui autem
creationem statuunt? ens totum ab agente creari ex nihilo aiunt.
nec esse necesse: ut materia sit in quam agat. Totum enim ipsum
creari: que quidem opinio assertorum legistum nostre: tum christia-
norum est: et quidem Ioannes christianus possibilitatem non esse
nisi in agente ait. ut Alpharabius narrat libro de entibus mutatis.
Auicenne quoque opinionem loco eodem meminit: que datorem

m

statuit formarum: ut agentia naturalia disponāt tantū materiā
per qualitates primas. Forma autē detur aliunde. Memorat etiā
Anaxagore opinionem de formarū latitatione. Postremo Aris/
totelis affert sententiam: ut agens faciat compositum ex materia
& forma: idq; certo modo mouendo et immutando materiam:
donec exeat de potentia in actum: atq; educendo nō inducēdo:
ne creatio ex nihilo sit: sed presupposito semper subiecto? agens
extrahat in actū: quod in potentia est: et quodammodo latitat.
quo fit ut & latitationi Anaxagore aliqua ex parte assimiletur:
et creatiōi uidelicet: quatenus qđ potentia fuerit: actu ex nihilo
quodammodo existat. Addo quod super eodem libro comento
quadragesimo quarto contra Auicennam ab eo dicit de intelli/
gentis. Aiunt inquit quasdam intelligentiarum consequi: quasdā
ut causatum causam. primam uero unam esse debere ac simplicē.
a motore autem primo prouenire animam primi celi: & moto/
rem orbis sequentis: atq; ita esse necesse: ut non sit simplex: et
habeat causam priorem. Que ratio imaginaria est. Nulla enim
ibi prouentus: nulla consecutio est: aut actio: ut dici possit unam
actionem consequi unum agens tantum. Causa enim & causatum
ibi eo modo est: quo intellectum esse causā dicimus intelligentis.
Quod ita sit possibile est: ut quod est per se intelligentia & in/
tellectum? Id causa plurimorum entium sit: in quantum uarie
intelliguntur. Idem mox. Verborum autem inquit consuetudo
illa apud iuniores: ut a tali motore: talis pueat motus: aut pro/
sequatur: aut producat: aut procedat: & reliqua id genus non
uere de abstractis substantiis predicantur. Hec enim omnia dis/
positiones sunt agentū superficietenus: nō uere. nihil enī puenit
ab agente ut dixi: sed tantum extrahere in actū: qđ ē in potētia
interest agētis. Itaq; cū ibi potētia nō sit: nec agēs ē. Intellectus
utiq; tñ et intellectum ibi est: perficiens et perfectū: quēadmodū
artificia alia ab aliis proficiunt: eo qđ sua principia alia ab aliis
trahunt: demumq; omnia reducunt ad idem uniuersale artificiū:
unde sua queque principia accipiāt. Quam ob rē scientia pprior
primi dei est: que in prima philosophia continetur. Sciētia uero
propria principiorum: que sub illo sunt: similis est scientiis parti/
cularibus: que pme philosophie subiaccēt: ut Nicolaus pipareticus
in suo de philosophia primo opere refert. Quod autē a Platone
scribitur: creatos esse a primo deos: qbus preciperetur: ut mortalia

animalia ipsi crearent. primum autem illum creatorē requieuisse:
ac uacuum labore mansisse: non est ita intelligendum ut uerba
sonant. Quinto etiam libro eiusdem operis exponens locum de
necessario hec refert. Si sunt entia simplicia: eterna & imutabilia
ut declaratum alibi est: nullum illoꝝ acquirit sibi eē necessarium:
ab alio: neq; est quicq; in illis extra naturam. Hec Auerrois. Sed
redigamus ad summā: que huius Aristotelici auctoris sententia
contra aduersariū dicit. opinionē Auicenne statuentis creationē
esse omnino repudiandam. In intelligentis nō esse causā & cau/
satum: nec agens et actum: sed intelligens et intellectum: quoniā
aliā alia intelligit: intelligendoq; perficit. Agens nulla alia ratiōe
dici agens: nisi quia extrahit ad actum quod in potentia est: et
proinde semper agens presupponere subiectum materiale: nec
esse possibile: ut nullo presupposito ipsum agens producere qcq;
possit. Intelligentias esse entia necessaria p se: ac sibi eē necessariū:
ab alio nō acqrere. Item Platonis uerba non ita esse exponēda:
ut sonant. que cum ita sint: constat latissime aduersarium falso
per ignorantiam attribuere Aristoteli creationē ex nihilo. Sed
alterum testem & hunc grauissimū adducā: Albertū Aristotelice
schole familiarē: ut q; aduersarius erret: magis magisq; explicet.
Hic duodecimo metaphysice tractatu ultimo capitulo septimo:
ita concludit. Incertus ē nobis motoz & numerus celestium corpoꝝ
cum suis motibus. Ideoq; Aristoteles dubie loquutus de his est. Sed
quoniā per rationem causandi nihil aduersus hec comprehendī
possit. Ideo aut nihil oīno de his differit: aut talia eē reprobat.
Ceterum sunt qui neutram harum uiarum sequentes putant se se
per uiam philosophādi incedere. Si philosophiam cū theologia
confundant. ab uno simplici primo agente per essentiam? nō est
nisi unū inquit. Itaq; si quod ab aliquo est: multū & multiplex
sit: nō id a quo est: agit per essentiam. Videmus autem nō alterū
per alterum celum pducī inesse: nec omnino generari ex materia:
ipsumq; multiplex eē & uariū. Ergo producit in esse: ab aliquo
agente per electionem. Hoc enim multa agit unum existens ut
uult? & causat ex nihilo: quoniam nō idigeat materia pīacēte: ppter
sue infinite uirtutis excessum supra omnis agentis rationem. Sed
nos ut supradiximus: nō positōes has tractare hoc loco uolumus.
Non enim hoc negotio nisi sententiā peripateticoꝝ instituiamus
explicare. Que autem a Platone dicunt: maneāt quoad possūt:

3mo Apulegob

m

donec ab aliquo exponantur. Theologie uero ratione nostre: non
cum philosophorum principis conuenit: quoniam reuelatione
inspiratio neque diuinitus hec fundatur: non demonstratione hu/
mana. Sic Albertus negat a principis Aristotelice discipline accipi
posse: productionem rerum ex nihilo: & deum esse agens per electionem
multa producentis: & propter sue infinite uirtutis excessum: nulla
egens materia. Sed a theologia tantum hec accipi posse fatetur:
que per reuelationem habeatur. Verum aduersarius quod peculiare
fidei est: ad peripateticam scholam refert. et quod nostri theologi
penitus repudiarunt: ipse tueri: et ad sacram ducere aulam contedit.
¶ Erix andauenfis doctor egregius ex Aristotelis opinione inquit.
Trifariam aliquid dici se habere ad esse potest. Aut enim ut ex se
sit formaliter necessum esse: et ab alio causaliter. Aut ex se sit for/
maliter necessum esse: & ab alio dependenter. Aut tertio: ut ex se
sit possibile esse: et ab alio habeat esse necessarium: quia causa? pos/
sibile illud necessario causet. Primus modus contradictionem includit.
nam quod causatum ab alio est: id de se est non ens: et possibile
esse. quod autem de se est necessum esse: nullo modo possibile est.
Ergo dicendum est Aristotelem addidisse hunc modum notando
contradictionem. et quia putauerat intelligentias habere neces/
sarium per se esse: negauit eas a prima causaliter dependere. Tertium
etiam modum negat: qui similiter contradictionem includit: ut
commentatoris iudicio patet in duodecimo metaphysice. Contra
Ioannem grammaticum. Male inquit a Ioanne grammatico dicitur:
motum de se possibilem posse ab alio perpetuari. Substantia enim
possibilis perpetuari non potest: atque ita substantia perpetua non
est ab alio: quoniam si ab alio esset: perpetuaretur que possibilis de se
esset: quod oppositum sententie auctoris est. In primo etiam de celo
idem exponens locum illum. Impossibile est ne generabile deueniat
ad corruptionem. Si inueniretur inquit aliquid generabile: eternum?
possibile esset: ut natura possibilis mutaretur in necessariam naturam.
Aliter enim esse non potest: nisi aut altera in alteram mutetur natura.
Aut due nature contrarie sint in eodem. Reliquum igitur est: ut
ex tribus his modis secundus tantum ab Aristotele probeatur. hoc
est ut aliquid habens formaliter ex se necessum esse? Dependeat
ex deo: non ut a causa efficiente: sed finali et perfectissimo entium
omnium. in hac sententia nonnulli etiam moderniores doctores
sunt. Tertium teste fidedignum referam: diuum Thomam Aristotelice

discipline peritissimum: qui in prima parte questione q̄dragelima
q̄rta: articulo secundo: querens an materia prima sit facta a deo?
Veteres inq̄ philosophi paululū ueritatis cognitionē attigerūt.
primit enim illi rudiores adhuc: nulla entia nisi corpora sensibilia
esse putauerūt: ponentesq̄ in his motum: non nisi per aliqua ac/
cidentia motū considerarūt. Verbi gratia sc̄dm raritatem: densi/
tatē: aggregationem: segregationem: & quā substantiam ipsam
corporum incausatam statuerent: causas aliquas reddebant acci/
dentalium mutationum: amorem: litem: intellectū: aut huiusmōi
aliquid. Tū processu temporis distinguere formam substantiāle:
et materiam: quā ponerent incausatā excogitarunt: & mutatiōes
in corporibus sc̄dm formas essentielles percipere ineperunt. Sed
earum mutationum causas uiliores quasdam esse uoluerunt: ut
circulum obliquum: aut Ideas. Sed consyderandū materiā cōtrahi
per formam ad speciem sibi determinatā: ut substantia aliquotius
speciei per accidens sibi adueniens contrahitur ad determinatum
modum essendi: ut homo per albū. Vtriq̄ igitur illi cōsiderarūt
ens particulare: uel inq̄tum hoc ens: uel inq̄tum tale ens: atq̄ ita
causas agentes particulares reddiderunt. Sed ulterius alii studio
progressi se altius erexerunt ad considerandum ens: quā ens ē: atq̄
ita cōtemplati sunt causas rerum non solum quā hec aut talia
sunt: sed etiam quā entia sunt. Hoc igitur quod causa entibus ē:
inq̄tum entia sunt: causam esse oportet non mō inq̄tū p̄ formas
accidentales talia sunt. Verum etiam secundum unumquodq̄ ad
esse eorum pertinet quoquo modo. Atq̄ ita materiā etiā primā
statui causatā: a causa entium uniuersali. Ergo ad primū dicēdū?
Aristotelem loqui de fieri particulari: quod et de forma ī formā:
siue accidentalem: siue substantialem. Nos autem loquimur de
rebus secundū emanationē earum ab uniuersali p̄cipio essendi:
a qua quidem emanatione materia non excluditur: licet a primo
modo faciendi excludatur. Sic diuus Thomas. primum ueteres
philosophos totam substantiam rerum naturalium incausatā eē
existimasse productionem tantum accidentiū statuentes refert:
secundo Platonem et Aristotelem indicat: qui productionē par/
ticulārē animaduertentes formā substantialem produci. materiā
autem primam improductā et ingenitā: utpote primū subiectū
et cuiq̄ facture subditum existimarunt. Postremo ad eos uenit:
qui ulterius pergentes consyderauerūt ens simpliciter: et materiā

quoque a deo esse productam putarunt: platonicos indicans quod hec
apertissime dicunt. Quod si testimoniū uel huius doctoris sancti
Aristoteles nō inter eos enumerandus est: qui productionē rerū
uniuersalē: et entis simpliciter poneret: sed inter eos quod productionē
tantum particularem attigerint: sequitur prorsus: ut Aristoteles
non considerauerit productionem materie prime: & proinde ne
creationē quidem ex nihilo: de platone uero: quod uis nā opinionis
de hac re fuerit: et in secundo dictū est latius: et post hec clarius
dicetur. Nunc ad respondendum argumentis aduersarii uento.
primū: dependentia celi fundat. et eo quod deus fecerit generationē
cōtinuam: & sepius dixerit idem auctor Aristoteles deum facere.
Hinc enim aduersarius putat causam esse deum efficiētē oīum
rerum. Ratio quam sibi potissimam arbitratur: et sepius repetit:
hec ē. Sed quod leuis & pīfima sit: facile iā ex his que exposuimus:
intelligi potest. Depēdere enī quod ἐξ ἰσχυρῶν Aristoteles dixit:
non efficientiam aut creationem monstrat: sed aut finem: quum
res unaqueque ex suo dependeat fine: aut si propriam termini sig/
nificationem & usum frequentem sequamur: sicut dicit partis
fundate in altera parte: sine qua esse non possit: atque plurimum
refert creari: aut effici: an dependere dicat. si sententiā Aristotelis
sequi uelis: et usum seruare uerborum: quem ipse probauerit. Ali/
mentum enim augeri & διμῖον γίνεσθαι quod creari est: a calore
dicit ī libro de sensu: & ī corde pmo uim eē creantē: sanguinē: in
secundo de partibus animalium: in quo et sanguinem crassiorem
calidioresque ποικίλωτερον: id ē efficientiorē eē uirū corporis
asseuerat. Videlicet cū causam efficientem alimentū: sanguinis: uirū
uelit explicare? At uero quum partium situm respectū & copu/
lationem certam exponit: nō effici aut creari dicit: sed depēdere:
uelut in primo de historia animalium ex medio renum? uenam
dependere scribit. & in quarto de partibus animalium? omentū
ex medio uentriculo dependere. Non enim uel renes uenam: uel
uenter omentū creat: sed principium est: sine quo stare ad totius
compositionem non possit ea pars que inde dependeat. Vt igitur
in his dependendi ratio partium copulationem secundarū in pīs
& principalioribus fundatā significat: sic ī uniuerse nature ratio
intelligendum est: id quod duodecimo metaphysice scribit celū
et naturam ex principio quod deus est dependere. et primo de
celo ex euo: immortali diuinoque dependere. Ceteris partim aptius:

partim obscurius esse & uiuere. Nominat hanc uniuersam naturam
apertius Aristoteles in primo politicorum libro: quum dicat. In
omnibus que ex pluribus siue continuis: siue diuisis consistunt: et
unum aliquod fiunt: inspicit imperans & imperatum: idque ex uni-
uersa natura inesse in singulis animatis. Non itaque deum efficere
aut creare putandum. eo quod dependere ex illo uel naturam uel uitam
scriptum est. Sed ad aggregati rationem referendum: quod ueluti
partium modum tum essentialium: tum etiam integralium recipe-
potest: aut certe ad finem: quum a suo quodque dependeat fine ut
dictum est: et finis quod finis est: esse non possit efficiens causa. Quod
si aduersarius significatum dependentie: ita intelligens ut nos ex-
ponimus: uerbo tamen efficiendi et creandi abutitur ad eundem
sensem: non plus peccat quam quod improprie loquitur. Sed si quoniam
causam esse deum ut mundus sit audit: ideo et efficere putat: longe
aberrat non ei quod causa sit essendi: idem propterea et efficiendi est. Ita
anima causa est ut homo sit: sed tamen non est que efficiat hominem:
nisi in quantum id efficit: quoniam forma ipsa anima est. quod deo et
nos ex Aristotelis opinione tribuimus: ut per celum efficiat quecumque
ab ipso celo immediate efficiuntur. Vnde uel alterius loci solutio
patet: quo libenter aduersarius uoluitur. Facit enim et deus: et
quidem bonitas atque diuinitas semper secundum suam naturam causa
melioris in rebus contingentibus est: ut in secundo de generatione
animalium dicitur: sed per motum celestem et naturam. Quum
enim duplex sit ratio cause efficientis: aut enim per se: aut per alterum
hoc est: altera unde principium motus simpliciter: altera que forma
est eius quod simpliciter moueat et efficiat. deus non ita causa
efficiens est: ut quod simpliciter moueat: sed sicut id quo actu quicquam
iam substantias moueat et efficiat: quo modo et anime causam effi-
cientem tribuimus. Quod enim forma hominis est: qui simpliciter
et proprie agere dicatur: ideo que ab homine effectiue agantur:
hec ad formam quoque referentes dicimus ab anima effici: quod melius
dici potest anima effici quam ab anima. Teste aristotele primo de
anima. Melius inquit fortasse sit non animam dicere misereri aut discere:
aut intelligere: sed hominem anima. Atque longe improprie dici
existimat: si quis texere aut edificare animam refert. Atque texendi
edificandi que principium unde motus anima est. Sed quoniam ita
principium efficiens est: ut non simpliciter sit: sed in quantum forma
est eius quod simpliciter & proprie efficiens texendi edificandi ue-

est. ob id inepte anima dicitur texere aut edificare: et longe sepius
dixeris deum efficere celum aut ex his aliqd: que celū suo motu
efficiat iudicio Aristotelis. Nec enī anima efficit hominem quā
principium sit actuum: nec deus celum: quā non passivum sed
actuum principium sit: de quo sit et servetur celum atq; natura.
¶ Quum itaq; aduersarius dicit deum fecisse et facere continuam
generationem: Idq; ad Aristotelem auctorem refert. discat: ita
deum fecisse et facere sententia Aristotelis: sic ut anima texit: atq;
edificat. Idq; non solū ex ratione discipline Aristotelice colligi:
sed uerbis etiam eiusdem auctoris expm in libro de mundo ad
Alexandrum Regem. Quum deum dicat genitorem omnium
que in mundo efficiuntur esse: nō q ipse operator sit: sed quoniā
celi opera: qd primum uirtutis diuine particeps est: omnia faciat:
disponat: gubernet: conseruet. Tale est argumentum aduersarii:
quo precipue fretus Aristotelem christianum non dubitauerit
facere. Sed attendēdum quod adiecerit: naturam causam esse in/
strumentalem. Sibi enim ipse contradicit: quum superiori tēpore
scribens ad hesariam contra Platonem demonstrare uoluerit: ex
sua opinione: naturam esse non posse causam instrumentalem:
rationeq; uteretur: quod instrumentum separatur ab eo quod p
ipsum efficitur. Natura autem non separatur a rebus quas efficit
naturalibus: sed altera tunc nostra responsione emendatus didicit
captiunculam sui argumenti: & intellectum instrumentalis cause
ex opinione Platonis: quem non parum probasse uidet: quando
quod ante reprehendebat: eo nunc decorare Aristotelem studet.
¶ Sit igitur natura causa instrumentalis. Idq; Aristotelem uoluisse
concedo: quando eum nō solum hoc: sed omnia Platonis sui pre/
ceptoris placita animo coluisse intelligo: quāq; interdum uerbo
preceptorem urget. et imperitos fallit. Sed quid nam si natura sit
dei instrumentum: fecerit ita profecto deus mediante natura: ut
et anima mediante corpore. Verum naturam ipsam nunquā nec
fecit nec facit. ¶ Ad secundum. Finis et efficiens et si cōcidunt:
siue conueniunt in idem? tamen quoniam deus nihil immediate
efficit: ut ostensū est. frustra ita arguit. et licet idem deus & finis
sit et efficiens: tamen quia nō per se: sed per aliud efficiens ē: nihil
hoc aduersarium iuuat: ut deus ex nihilo faciat. ¶ Ad tertium. the/
ologorum nostrorum sunt ista: quibus nos quoq; adheremus: nō
Aristotelis ut iam expositū est. Nam sententia eius qdē auctoris

nihil effectiue: nisi mediāte celo a deo agitur. Celum autem semp
subiecto presupposito efficit: quicquid efficit. contra inquit si per
motum et tempus et subiectum agit: esse actus purus non potest.
Immo uero potest. nō enim sue puritatis ratio ē impossibile etiā
agere debet: quale istud est: ex nihilo aliquid fieri. Quod enim
separatum a materia est: non posse immediate materiam im/
mutare/auctor Aristoteles septimo metaphysice est. quem locum
exponens Auerrois. Impossibile ē inquit ut forme separate imutēt
materiam nisi corpore mediante nō mutabili: scilicet: celesti. Ad
quartum. Si omnipotentiam accipit eo mō quo nostri theologi
ut deus facere possit immediate: nec repugnat fieri a deo quicqd
non implicat cōtradictionem? Respondeo talem omnipotētiā
remotam eē ab Aristotelis opinione: quod et ceteri omnes the/
ologi nostri et Scotus doctor insignis fatetur: & rationem cur a
philosophis impossibile uotatur: ut deus ita omnipotens sit: ut
immediate efficere possit: illam reddit. q̄ principium necessarium
& omnino perfectum ad nihil immediate cōtingenter se habet.
Ita enim fit inquit ne deus possit omne possibile causare: quum hec
nouitatis ratio assignari nō possit: neq; ex p̄ncipii: qđ necessa/
rium est: neq; ex parte aliquo ius impedimenti: qm̄ principii ip̄m
perfectissimum et inimpedibile est. Sequeret etiā si deus creare
posset omnem effectum sine causa secūda: ut et facere posset quo
nulla causa secunda haberet propriam actionem: & essentiam
propriam. Quod absurdum omnino est: ut comentatoris sentētia
patet in duodecimo metaphysice. Quoniam secundū Aristotē
preter causam primam. Alie quoq; sunt necessarie: quin etiam se/
queret: ut ordo i causis nō eēt simpliciter necessarius & essētiālis:
quod negatur ab Aristotele secundo metaphysice libro. Sic et
Scoti iudicio referri ad Aristotelem non potest. omnipotentia
eo modo: quo a nostris theologis intelligitur. Quam obrem aut
nulla dei omnipotentia est: sententia Aristotelis: aut ea tantum ē:
que in dependentia mundi ex primā causa et in conseruatione
rerum cunctarum appareat. Cōtra inquit. Deus est actus purus
ergo habet potentiam infinitam intensiue: & proinde omnipo/
tentiam. Respondeo non sequi istud: quando nec uspiam ab
Aristotele scriptum legimus deum esse uirtutis infinite intensiue:
et licet sit actus purus: tamen nō propterea ita esse omnipotens
possit: ut aliquid ex nihilo faciat. Quod enim separatū a materia

est: materiam immutare nō potest: qua ratione usus Aristoteles
 est contra Platonis ideas septimo metaphysice. Nullam igit rem
 factibilem attingere possit: nisi per motū celestem. Cōtra inqt.
 debuit ita manifestari omnipotentia dei. Hoc enī qntum erat
 argumentū At nō ita māifestari debuit. sed potius in dependētia
 celi ex prima causa: & in cōseruatōe cunctarū rerū: qñ īpossibile
 ē. etiā deo ipi ut qcq̃ ex nihilo fiat. Ad sextū. Dari qdē primam
 causā efficiētē in ordine causarū efficiētū: concedo. sed quod
 preterea adicit causā illam efficiētem primā nihil p̃supponere
 nego: et ad rationem: q̃ si p̃supponeret: nō eēt p̃ma simpliciter:
 falsum id eē respōdeo: quū non dicat̃ prima simpliciter: q̃a nihil
 p̃supponat: Id enim impossibile ē: sed q̃a non in uirtute prioris
 cause efficiētis ip̃a efficiat. & p̃ p̃mū motū agat uniuersalē. Sic
 enim ab Aristotele causa efficiētis diffinit̃: ut hoc sit uñ p̃cipiū
 motus. Subiectū aut̃ motui esse necesse ē. Ad septimū. Nō quia
 deus agens potētius ceteris agētibus ē: ideo ex nihilo possit agere.
 Nō enī ita a natura deus distinguit̃: ut subiectū qd̃ sibi p̃sup/
 ponit natura: ille nō p̃supponat. Quod enī impossibile est: ratio
 diuini agentis nō recipit. Sed q̃a qd̃ natura facit ut instrumētū
 & ministra: id a deo efficitur: ut auctore: agēteq; principali. Ideo
 potētius agēs & nobilius illud ē. Hic enī agēdi modus et dignior
 est: & p̃fectiōis diuine significātor. Quā ob rē opus nature opus
 eē intelligentie Auerrois ait. Similitudo itaq; quā aduersarius ab
 agētibus inferioribus sumit: nō admittenda ē. quū deus nō agat
 in uirtute prioris agētis: satisq; ad eius prestantiam sit: ut primum
 principaleq; enumeret. Ad ultimū. Cōceditur: remota dei uolū/
 tate mundū posse reuerti in nihilum: sed negat̃ sequi propterea:
 ut ex nihilo creet̃. Multa. n. uel ex materia creata siue generata:
 reuerti in nihilū possunt: remota dei uolūtate ut singula aīalia
 sigule plāte & reliq̃ generis eiusdē. Sed tñ nemo ob id negauerit
 hec esse ex materia facta. Nempe dato uno absurdo cetera con/
 sequunt̃. qd̃ si dei uolūtas remoueat̃: quod impossibile est: nulli
 dubiū est: qñ mūdus in nihilū reuertat̃: sed hoc non ideo euenit:
 q̃a ex nihilo creatus ē: sed q̃a causa remouet̃: que cūcta ingēnita
 ab eterno cōseruat. Refugit etiā aduersarius ad obscuriora: ut
 suus lateat error: aitq; Aristotelē non apte: sed occulte scripsisse
 de hac ex nihilo p̃ductōe. qd̃ quū dicat. fateet̃ quodāmodo nihil
 se habere: quod certo referat. Nos uero & diui Thome iudicium

sequimur: q Aristotelē scribit attigisse pductionē entium p̄ticulariū
 non uniuersalē. & Platonē eiusdē etatis autōrē uidemus ausū di/
 cere apte talē mūdi pductionē. Quod si illē ita loquutus est: ne
 Aristotelē qdem tacere aut p̄biscere inferere suis scriptis uoluisse
 arbitramur: si ita sentiret. Falso igitur ad Aristotelē aduersarius
 refert creatōnē: quā neq; ut Auicēna ab eterno: neq; ut theologi
 nostri de nouo ille opinatus ē. ¶ Nititur preterea altera argu/
 mentorū colluuiōe p̄bare Aristotelē arbitratū p̄dūci & depēdere
 mūdū ex p̄ma causa: nō natura: aut ulla necessitate: sed libera dei
 ipsius uolūtate: qd̄ ratiōibus his demonstrare conatur: q̄s & ipsas
 redactas a me ī formā: & cōgruā loquutōnē intelligi uolo. Nā
 1 ut ipse exposuit: non caput: non pes: ut aiunt: apparet. Om̄e qd̄
 ab aliquo naturaliter dependet: aut dependet ut pars a toto: aut
 ut propriū accidēs a suo subiecto: sed mūdus non dependet a
 deo: ut pars a toto. quū enī deus sit actus purus. partē nō habet.
 nec ut p̄priū accidēs a suo subiecto: q̄a cognitio proprii accidētis
 cōfert ad cognitionē q̄ditatis subiecti. p̄ mūdū aut cognoscere
 dei q̄ditatē nō possumus. Adde q̄ nulle sunt oppositiōes: que nō
 possūt cōuenire aque substantie et p̄prio naturaliter a substantia
 p̄fluētī: siue substantia? siue accidēs ē. Nō ē. n. possibile ut subiectū
 eternū sit: p̄priū autē tpale: aut ut alterū corruptibile: alterum
 incorruptibile sit. Nā si p̄priū corruptibile ē: subiectū quoq; cor/
 ruptibile est. quēadmodum si ignis est corruptibilis: et calor eius
 corruptibilis ē. Quod si eternitas & immutabilitas deo cōueniāt:
 que nō cōueniāt mūdo: seq̄t ne mūdus naturaliter a deo emanet.
 ¶ qd̄ si om̄is inq̄t depēdētia naturalis sit: aut p̄tis a toto: aut p̄priū
 accidētis a subiecto. & tñ neutra mūdo attribui possit: p̄ relationē
 ad deū: seq̄t mūdū nullo mō a deo naturaliter depēdere. & cū p̄ter
 depēdētia naturalē sit alter q̄ depēdeat q̄p̄iā ex uolūtate: seq̄t
 si mūdus nō naturaliter ex deo depēdet: ut ex libera eius uolun/
 2 tate depēdeat. Itē demonstratū iā inq̄t a nobis est: deū ex nihilo
 facere. Quod si ex nihilo deus mūdū p̄duxit atq; ex se depen/
 dentē habet. seq̄t ut libere ab eius uolūtate mūdus ip̄e depēdeat.
 3 ¶ Itē p̄priū accidēs p̄fectio substantie ē: At mūdus nullā deo affert
 p̄fectionē. ergo mūdus nō naturaliter a deo depēdet: ut p̄priū
 accidēs a subiecto. Itē Aristoteles secūdo physicorū rep̄bēdit eos
 q̄ cū plātas & aīalia dicerēt nō fortuito facta: sed aut natura: aut
 intellectu? Tñ neutrā harum causarū motui corporum celestium

m

tribuerūt. ex quo loco sic arguimus. Corpora celestia causā aliquā
hñt: a q̄ motus eorū ordinate pcedat necesse ē: sed cū due cause ille
sint natura: & intellectus. natura autē causa eē nō possit rebus sup
naturā substantiis: intellectū eē p̄cipiū celi necesse ē. Igitur ab
intellectu celū depēdet: ut a causa p̄mi p̄ncipiū: & p̄inde ab eius
uolūtate. Vbi enī intellectus: ibi & uolūtās ē: idemq; intellectus et
uoluntas in primo est. qđ si ab eius uolūtate depēdet: nō natura:
sed libera uolūtate mūdū pducī & cōseruari a deo: auctore Aris/
totele constat. Itē secūdo de generatōe scriptū ab Aristotele est: 7
motū eē factū a deo perpetuū propter generationē cōtinuam:
uidelicet eius gratia finis ut generatio cōtinuaret. At qđ factum
ab aliquo ē & ad finē? Id a uolūtate agētis aut dirigētis actionē
agētis factū ē. Ergo celū & dei motus a dei uolūtate & fit & de/
pēdet. His ratioib; philosophus hic noster noui peripati auctor
mūdū pducit a libera dei uolūtate. Sed qđ de hoc peripatetico
dicā? q̄ cū se ex opinioe & libris Aristotelis differere fateat: nullis
aristotelis uerbis utit: nullo dicēdi mō illius philosophi agit: p̄serti
eo loco: ubi uis tota argumētatiois cōsistit. Sed liberā uolūtate
eē in deo dicit: unde mūdus pcreet: & pducatur: ubi. n. Aristoteles
usq; līgua sua his uerbis ē? Velim ipse aduersarius dicat qđ libera
uolūtās apud Aristotelē sit: & quēadmodū grece dicat. Vt an id
eē in deo possit iudicio Aristotelis uideamus. Nā uolūtatem ille
secūdo de aīa appetitū eē apte fateat. Quid si in deo uoluntas sit:
appetitū quoq; ī eo eē necesse ē. & quū appetitus uirtusq; appe/
tēdi moueat: cū ip̄a moueat: ut in libro de motu aīaliū dicitur:
primū inq̄t nō motū mouet: appetitus autē & appetitiuū motū
mouet: & cā ultima est: ut qđ appetit moueat. Atq; etiā in tertio
de aīa: qđ appetitiuū aīal ē: eo sui motiū eē: nec appetitiuum eē
sine phantasia posse scriptū sit. Quū inq̄ hec ita apud Aristotelē
legamus? seq̄t ut deus q̄ nō motus mouet moueat: & phantasiā
habeat: & plura alia absurda ex diffinitōe uolūtatis & appetitus
recipiat. Itē qđ libere q̄s uelit? cōtingēter id uelit: auctore eodē
philosopho. Cōtingens autē ut eē potest. sic & non esse pōt. Itaq;
seq̄tur: ut si deus cōtingēter uult. & pducit: possit & non uelle: et
nō producere: proindeq; mundus possit nō eē. quod remotū ab
Aristotelis opinioe ē. Nā quod nostris theologis placet: ut deus
īmutabiliter uelit qcqđ ab eterno uoluerit: nō tollit qn possibile
sit mundum non fuisse. Sed id quoq; ab his admittitur. At uero

Aristoteles pati nō pōt: qn mūdus fuerit semp: & futurus sit sēp:
& ut nullo fine: sic nullo principio describi debeat. Quam ob rem
uerius seq̃t opinio qd̃ eius philosophi: ut naturaliter & necessa-
rio mūdus ex deo depēdeat: si corrūpi nō potest: q̃ corrūpi non
posse: si contingenter a libera uoluntate pducatur. Cōtingens etiā
eē in deo sequit̃: cū libera ipsa uolūtas de cōtingentibus sit: nam si
libere deus pduxit: poterat etiā nō producere. ideo. n. libere agi
dicit̃: qd̃ i potestate agētis ē: ita nō agere ut agere. ergo p̃cesserat
deus mūdū sua duratione nihil mouēs: sed in potētia substantiā ad
mouendū: qd̃ arguit eū nō esse actū purū: ut in. xii. metaphysice
patet: ordo p̃terea causarū essentialis tollit̃: qn cōtingēter ex deo
mūdus depēdet. qd̃ ab Aristotele improbat̃: ubi ordinē causarū
secūdarū essentialē eē demonstrat. Vnde & Scotus doctor illustris
negat admitti a philosophis omnipotentiā dei: rationēq; affert:
qd̃ p principio potissimo apud philosophos ē p̃cipiū necessariū:
& oīno p̃fectū/ nullā ad rē immediate cōtingēter se posse habere:
cū nulla reddi ratio nouitatis ac cōtingē^{ent} possit i p̃ncipio i me-
diante a tali p̃ncipio. q̃ enī inq̃t aliter se habere possit hoc p̃ncipū
qd̃ oīno necessariū ē: sempq; uniforme: aut a quo tādē impediatur:
qd̃ p̃fectissimū & potissimū ē. Non igit̃ deus effectū omnē cau-
sare imediate hoc ē sine secūda causa pōt. ordo nāq; causatorum
i causis ē necessarius et essentialis: p̃terq; deū: alia quoq; necessaria
sunt sentētia Aristotelis. Que si uere ab hoc tāto doctore dicunt̃:
mentis certe: q̃ Aristotelē dicat ita sensisse: ut mūdus a libera dei
uolūtate depēderet: cū naturaliter & necessario depēdere cōstet.
Querit etiā idē doctor distinctioe octaua: questione q̃nta. An
deus sit immutabilis: ubi cōcludens: Aristoteles inq̃t et Auicenna
st atuerūt deū necessario se habere ad oīa exteriora: quo seq̃tur:
ut cetera oīa necessario se habeant ad deū: siue imediate referāt̃
ad eū siue mediāte motu: q̃ ex uniformitate i toto ponat diffor-
mitatē i p̃tibus mobilis: & mediāte mobili generabilia & corrup-
tabilia difformiter referāt̃ ad eū. Quod si q̃ Aristotelis fūdamētū
hoc seruās deū necessario creare: uel eē causā necessariā dicit: nō
uidetur cōtradicare sibi: statuens causatū necessarium: ut quinto
metaphysice edocet. Aducit idem auctor eodē in loco rationes
philosophorū: q̃bus pbat deū agere ex nature necessitate: quarū
prima hec ē, p̃fectior causādi modus attribuendus cause prime ē.
Sed causare necessario perfectior modus q̃ cōtingenter est: quū

m

necessarium sit nobilius q̄ cōtingens. Ergo p̄ma causa necessario
causat. Secūda ratio ē. q̄ in quo agēte idem ē eē & agere. Si esse
ē necessariū: & agere necessariū est: sed in deo idem ē eē & agere.
ergo si dei eē est necessariū: & agere necessariū ē. Deus igit̄ neces/
sario causat: nō libere: aut cōtingēter. Tertia. q̄ sūmo enti nihil
p̄ accidens cōpetere pōt: quū ens p̄ accidens impfectionē dicat.
Agere aut̄ cōtingenter ē agere p̄ accidens. ergo attribui deo nō
potest. Hec Scotus. Erix uero candauensis auctor & hic clarus:
philosophi inq̄. Statuūt deum eē causā creature nō uoluntatis
dispositiōe: sed nature necessitate: ut Ambrosius primo hexameri
refert. Idē mox: sentētia philosophorū de mūdi eternitate ē: ne
mundus habeat nō eē ex sua natura: sed t̄m p̄ intellectū. & impos/
sibile sit ne fuerit: & aliq̄n possit nō eē. unde principiū apud eos ē
nō posse mundū non eē: aut nō fuisse: q̄m deus nec potuerit non
dare eē: nec pōt auferre. q̄n sola nature necessitate mundus habet
eē a deo: aut uolūtate immutabilitatis cōiuncta necessitate non
libera ad dandū & nō dandū. Ita ab his doctissimis uiris de ratio/
nibus potissimis philosophorū exponit̄: Aristotelē & Auicennam
cōuenire: ut deus agat ex nature necessitate: nec libere ut aduer/
sarius putat: ne sequat̄: ut cōtingēter agat: qđ dicit impfectionē.
Albertus uero magnus in octauo physicorum tractatu primo.
Peripatetici inq̄ & Aristoteles ipse mundū pcedere a p̄ma causa
p̄ modū necessitatis dixerunt. Volūt enī ut notū per se sit: ab uno
principio non nisi unū pcedere: atq̄ ita a prima causa procedere
intelligētiā: que sit scđm nature ordinē t̄m primū. licet. n. primū
secūdum rationem resolutiōis sit eē: t̄m in his que simpliciter sunt
simplicius & potētius intelligētiā siue substātia intellectūalis ē: que
q̄m se intelligit & suo intellectu in se ipsa reflectitur cōposita est
aliquo mō cōpositiōis: q̄ determinādus hoc loco nō ē. quo fit ut
intelligētiā sit qđdā per modū actus: & qđdā p̄ modū potentie.
Atq̄ ex parte ipsius potētie: qđdā a p̄ma causa primaq̄ intelligētiā
procedit t̄m primū corporeū: qđ celum ē uniforme. Ex pte aut̄
actus pcedit secūda siue ordinis secūdi intelligētiā: a q̄ & prima
causa cū prima intelligētiā pcedit intelligētiā ordinis tertii celū q̄
eius: atq̄ ita pcessus agit̄ multiplicatis subinde principis p̄ omnem
celorū diuersitatē. Quod. n. distantia alterius celi ab altero nihil
faciat ad diuersitatē reliquorū celorū: ut i elementis fit: p̄pterea
rē totā ad intelligētiarū diuersitatē referūt. Ita & Albertus cōtra

aduersariū de Aristotele loq̃t. Quod si admittimus Aristotelem
ita sensisse ut mūdus a deo ceu causa efficiēte productus fuerit ab
eterno: q̃ opinioe Scotus ē: Respōdere cū ipso possumus mūdū
necessario ab eterno pductū. Atq; ita ex fūdamētis cū Aristotelis
cū Auicēne deducere differentiā agētis naturalis ut bifariam sit.
Aut enī pfectū: aut qđ pficiat eo qđ producit. Quod qđem nō
propter se tanq̃ finē agit: sed ppter aliud: quo ut fine pficiatur.
Alterū aut agens naturale ē perfectū qđ liberaliter agat: id est
nō exspectans pfectionē a pducto: idq; pcedit ī perfectū illud:
cū semp īmpfectū presupponat perfectū eodē in genere. quod si
causalitas effectiua deo attribuat. hoc agens dicā ex Aristotelis
opinioe eē deū: qppe cū dei natura sit bonū atq; munificū. Ita. n.
īclineē ad mūdū pducendū tāq̃ effectū coeuū & sibi cōnaturalē.
itaq; pductio hec naturalis nullā in deo acqri pfectionē oñdit:
sed tm naturā diuinā eē liberalē benignāq; qđ ad id faciendū na/
turaliter inclineē. scilicet nō eius qđ pducit ueluti finis causa: sed
sui causa bonitatis. Ita cōstat mētiri aduersariū: cū ad Aristotelē
auctorē referat deū libere cōtigēterq; mūdū pducere & seruare.
CAd argumētū primū quū qđ naturaliter dependeat dicit de/
pendere ut uel pte a toto: uel proprium accidēs a suo subiecto:
dicimus non argui ex sufficiente diuisione: nam preter illos duos
dependendi modos: tertius est p effectū ppiū et adequatū cause
naturalis: ut motus celi dependet ab intelligētis: que naturaliter
mouent: dependet itaq; mundus ex deo ut proprius effectus et
adequatus: q naturaliter pducāt. Aut si hoc minus: tm certe con/
seruat. Sed quis aduersarius p ignoratiā tertiū diuisionis mēbrū
pretermiserit: tm damus ei dictū: qđ pretermissū ē. & itelligat: aut
p proprium et adequatū effectū naturaliter profluentē a causa
naturali. Rñdemus uero mūdū eē propriū uel productum uel
cōseruatū: et quū nullas esse oppositiōes dicit que nō possint cō/
uenire eque substātie et eius proprio. falsū id eē respōdeo. ppiū
enī quod sit accidēs: inheret: & tm substātia nō inheret. sic ergo
& mūdus qđ propriū uel productum uel cōseruatum a deo dixi
depēdet: qđ deus a nullo depēdeat: nec uero seq̃t ut si que oppo/
sitiōes cōuenire nō possūt. pariter subiecto & eius ppiū: ut una
ex his sit oppositio illa eterni & tpalis. Fieri. n. potest ut alterum
oppositoꝝ: causa: alterū effectus sibi ppiū habeat. Quā ob rē nō
sequit. ne mūdus sit proprius effectus naturalis dei eterni: si ipse ē

m

temporalis. Immo uero oppositū seq̃t: ut qm̃ mundus nō sit deo
eq̃lis: si deo attribuit̃ eternitas & immutabilitas: mundo opposita
attribuant̃: cū longius a deo deficiat: nec deum adequare possit.
Responsū uel ex uniuerse nature ratōe dari pōt: ut mundus de/
pendeat a deo: tanq̃ pars uniuerse nature ab altera eiusdē nature
parte: que principalior ē: et ad rationē dicimus deū per respectū
ad uniuersū: hoc ē aggregatū ex motore & mobili: aut depēdente
et depensore p̃ modū partis intelligi suo modo & genere: q̃q̃ suo
simplicior eē actus ē purus. **Ad** secundum: quod ex eo deducit̃:
qđ se demonstrasse dicit: ut deus ex nihilo faceret. Respondemus
qđ sepius dictū est iā: nō eē ex Aristotelis opinione: ut deus ex
nihilo q̃cūq̃ faciat: nec seq̃: ut si mūdus nō dependet ex deo! Sicut
uel res artificia ex arte: uel naturalis ex natura: nō naturaliter ex
eo depēdeat: ut declaratū superius ē. Respōdere etiā ex opinioe
Auitenne licet: ut & si ab eterno mūdus creatus ex nihilo ē: tamē
naturaliter ex deo depēdeat: nec seq̃t qđ infert: ut si ex deo na/
turaliter depēdet: ex aliquo insito naturali: inferiori deus mūdū
produxit. modus. n. iste agendi naturalū imp̃fecto: & agētū
ē: nō illius perfectissimi naturalis agentis qđ deus ē. **Ad** tertiū:
quidā respondēt: nō om̃e agens naturaliter p̃fici suo effectu: aut
eo q̃ ex se depēdeat. Sed hoc de agēte ip̃fecto naturali tm̃ dici:
nā p̃fectissimum illud agens naturale: qđ deus ē: nō p̃fici suo uel
effectu uel dependente: ut dictū est. Sed nos posito ut deus agat
efficiendo & p̃ducendo: dicimus etiā eū q̃ ita agens est: sua ipsum
p̃fici actioe: hoc ē seipsum p̃fectissimum semp eē: & q̃ sibi ānexū
dependentēq̃ habet mūdū: nō nouo perfici: sed semp eē p̃fectū:
qm̃ & semp habeat sibi depēdentē: nec id icōueniens ē: ut deus sua
perfectus sit actioe. Immo uero attribuēdū necessario ē: cū imper/
fectus sit: nisi agat: que sua maiestate sunt digna. **Ad** quartum.
Intellectū diuinū eē fateor: ex quo mūdus depēdeat: quē intel/
lectū si libet & uolūtate & naturā diuinā uocare: nō recuso. Sed
hic intellectus p̃ncipiū apud Aristotelē est cōseruans et mouens
id qđ ex se naturaliter depēdet. Intellectus igit̃ idem qđ uolūtatis
in deo ē. Quod si mūdus ex intellectu depēdet: ex uolūtate quoq̃
depēdeat necesse ē. R̃ndeō cōcessū iā eē mūdū ex dei uolūtate
depēdere: uerū id nō facit: ne naturaliter depēdeat. uolūtatis enī
finē naturaliter appetit. Diuus etiā Thomas concedit spiritū sc̃m
produci p̃ modū uolūtatis: & tm̃ nō libere sed naturaliter p̃duci.

7 **A**d quæsum. Non sequitur: si quid factum ad aliquem finem est: ut idem
& ex uoluntate nec naturaliter factum sit. Deus. n. ut naturaliter
se se uult: sic & mundi conseruationem naturaliter uult propter se
ipse. **A**d ultimum quoque pari ratione respondemus. Nam si uoluntas
diuina remoueat a mundo: nemini dubium est: quoniam mundus in nihilum
conuertatur. Sed ut consequens istud impossibile est: ita & antecedens
uidelicet ut deus suam uoluntatem a mundo remoueat: quoniam id natu-
raliter & necessario uult. quippe quod naturaliter suam uult bonitatem
quam naturaliter sequitur mundi uel productio uel conseruatio. Concedo
igitur uoluntatem diuinam esse principium mundi. Sed quod sepius dictum
iam est: uoluntas dei naturaliter mundum uult siue statuit per quandam
comitatum naturalem: eaque ipsa dei uoluntate exultat mundi productio
aut conseruatio. Ratio respondendi ad hec eadem argumenta uel
a nature differentia accipi potest. Nam ut dictum iam est. Duplex nature
ratio intelligitur: Altera uniuersalis: Altera particularis. quam & secundam
& inferiorem & temporalem dici non dedecet. Sunt quod alteram naturam:
alteram naturam uocent. Alii aliter nominant. Eodemque pertinere uel
illud uidetur: quod causarum essentialium ordinem dicimus. Non referat
quo nam nomine appelletur: quoniam nomina ex instituto aut facta sint: aut
facimus. Appellet unusquisque ut libet modo de re conueniat. Mihi
uniuersalem uocare placuit: quod Aristoteles deum compleuisse totum siue
uniuersum faciendo generationem continuam dixerit propterea quod natura
omnibus semper quod melius sit appetit. Nature. n. uniuersalis in-
tentionem his uerbis significat. quous causa consulens deus parti
deficienti suppleuit eo quo fieri poterat modo effecitque ut species
seruarentur nequid rerum uniuersitati deesset. que quum ita sint quum
aduersarius mundum produci aut seruari a dei libera uoluntate dicit: ita
ne nature illius necessitatem intelligat. Errat. necessaria enim nature
ratio producit: non εκ προαιρεσεως: quod liberam uoluntatem dicit.
Sic enim hoc utique uerbo Aristoteles: ut primo politicorum constat.
Coniungi inquit mare cum terra necesse est: idque non εκ προαιρεσεως:
sed sicut in ceteris tum animalibus tum plantis naturale est appetere tale
relinquere alterum: quale ipsum quodque est. Naturaliter igitur & ne-
cessario producit & seruat. Verum non nature particularis necessitate
sed uniuersalis: quous causa deus agit nequid desit ex his: quibus
uniuersum consumatur. Deum enim esse: & mundum aut aliquam partem mundi
necessariam non esse: ratio uniuersalis nature non patitur. Quam ob rem
simul fuerunt mundus et deus: & erunt simul semper iudicio Aristotelis.

q̄q fides et uera religio ita uult: ut libere oīno mūdus productus
 a deo fuerit. nullaq; necessitate id factū aut inclinatioe naturali
 auctore diuo Paulo: q̄ scribens ad ephesios. operat̄ oīa inqt scđm
 propositū uolūtatis sue. Hec ubi ita pbauerit aduersarius q̄si iam
 indubie demonstratū esset Aristotelē pduxisse mūdū ex nihilo:
 Platonem inuadit crimine: q̄ ille materiā dixerit: coeternā deo
 & inimproductā. Additq; ad huius sententie reprehensionē: q̄ ita
 deus nihil plus posset q̄ opifex: q̄ ex materia facit: & q̄ materia
 sine loco: tpe: forma: ab eterno fuisset. Quod non cōueniret: nec
 per se nec p accidēs. & q̄ deus eēt materia prima: quoniam deus nō sit
 in loco. nec p se: nec p accidēs: & duo essent principia: quorum
 neutrum sub altero eēt: & alterū sūmum bonū eēt: alterū summum
 malū. Proinde Platonem posuisse dicit deos duos primos: Alterū
 fontē lucis & uite: alterū tenebrarū & mortis. Sed materiā nō eē
 a deo pductā ex Aristotelis opinioe ostensū iā ē. Platonē uero
 ita creari materiā ut & cōpositū: qđ ex materia ē uoluisse: satis
 libro superiore exposui: & nūc ea que a diuo Thomā dicūtur de
 Platone: i exponēdo ope diui Dionysii de diuinis nōib; refero:
 ut aduersariū iperitia: teste tāto uiro: sit notior. Cōsyderandū est
 inqt: emēdatū eē a Platone errorē ueterū auctorū: q̄ non distin/
 guere materiā a forma potuerant in rebus generabilibus et
 corruptibilibus. Statuerūt. n. materiā p̄mā eē aliqđ corpus i actu:
 ut ignē: aut aerē: aut aliquid tale. Plato autem forme corporali
 subesse materiā aduertit: que i sui essentia nullā speciē haberet.
 Sed t̄m eēt materia. Eādemq; a p̄uatione nō distinxit: ut ab Aris/
 totele in p̄mo physicoꝝ libro scriptū est. Quā ob rē: tā ipse q̄ eius
 cōsectores materiā appellarūt: nō enī: ppter p̄uationē adiunctā.
 quo mō loquēdi Dionysius etiā utit̄: q̄q scđm Aristotelē neces/
 sariū ē materiā a p̄uatione distingui. qm̄ interdū sub forma: interdū
 sub priuatione reperiat̄. Itaq; priuatio adiūgit̄ ei p accidēs. Itē
 cōsyderādū scđm platonicos auctores: quo altior causa aliq̄ est:
 eo ad plura se extēdere eius causalitatē. Vnde quod primū sub/
 iectū in effectibus ē materiā dico primā: hoc eē oportet effectū
 p̄me nature solius: que bonū ē. omnis aut effectus cōuertitur ad
 suā causā p desyderium: unde materia prima desyderat bonū: qđ
 desyderium magis naturale in eē uidet̄ q̄ priuatio & ordo eius ad
 actū. Ergo Plato et eius cōsectores nō materiā prefuisse: ex q̄
 deus mūdum crearet: putarūt. nec duos primos statuerūt deos: ut

aduersarius calūniat: sed argumēta quoq; ip̄a nullā habere uim
q̄ nō uideat? Nō. n. sequit̄ ne deus p̄stātor opifice sit: q̄a uterq;
ex materia faciat. Nā deus formarū substantialium auctor est:
opifex uero accidētalium. Quid uero sequat̄ ut materia ab eterno
fuerit sine forma. aut materia prima sit deus. Nec enim Plato ex
materia presupposita mūdū creatū scribit. Sed uia rationeq; ge/
neratōis precedere materiā intelligens: docendi gratia ex materia
creatū dicit: & deo nō cōuenit locus: neq; tempus p̄pter īfinitatē
actiuitatis. Materie aut̄ hec determinata nō conueniūt propter
passibilitatis indeterminatiōem. Est enim pura potētia passiuā
indeterminate hñs ad om̄ia. Ita aduersarius pre sua ignoratiōe: et
falsa proponit: & septe argumētat̄. Hec ī aduersariū potius: q̄
se se ex opinionū Aristotelis fonte ista hausisse profiteat̄. q̄ in ip̄m
Aristotelē disputata uolumus: Nā quod ad hunc philosophum
spectat: nō admodū difficile nobis foret: pluribus ac certioribus
scriptorū suorū testimoniis oñdere eū a preceptoris sui sententia de
eterna mūdi procreatiōe non discessisse: quā rem a nōnullis cum
theologorū tū philosophorum factitatā fuisse nō ignoramus:
Nec certe minus studiose amplectimur Aristotelē huius opiniōis
auctorē: q̄ Platonē ip̄sū cū fidei nostre ueritate: q̄tū gētilitatis
ratio pati potuit: cōsentientē in p̄ductiōe uniuersi ex uno p̄mo
simplicissimoq; principio: q̄uis nō t̄paliter: neq; libere: siue con/
tingenter: ut religio nostra docet: q̄d diuus quoq; Thomas in uis/
questionibus: q̄s de potētia diuina grauiter & apposite disputauit:
plane confirmat: utrūq; philosophū dicens: in mūdi creatiōe ab/
eterno inter se cōsentire. Tū capitulo suo septimo & usq; ad de/
cimū sextū agit de aīa. & p̄mū Platonē dicit nihil noui differuisse
de īmortalitate animorum: sed que a poetis acceperat retulisse: et
uehiculo sustentari corporeo animū uoluisse: quod poete umbre
nomine appellauerūt. Sed quibusnam & quot rationibus Plato
aīam esse immortalē oñderit: satis me libro superiore exposuisse
arbitror. Ceterū aduersarius cōuitio magis q̄ iudicio motus diffe/
rentiā. que inter Platonē & poetas ē. cernere animo neq̄t. Itaq;
spurcissimis uerbis fedat auctorē. quom̄ ne unū q̄dem ex multis
argumētū eius in mediū integre afferat. quod refellere conetur.
Agit ip̄s: tātūmodo maledictis insectans rationē Platonis de īm/
mortalitate: quā rationē Macrobius uir doctissimus nō mō p̄bat.
sed etiā tuēdo. rñdet argumētis Aristotelis. q̄bus ille negat. aliquid

37
posse mouere se ipsū; quā Albertus magnus cōmēdat ope suo de
origine aīe his uerbis. Quibusdā inqt p̄q̄ paucis mutatis ratio hec
Platonis fortis demōstratio ē. **S**ed enī intelligere motū: qui a
Platone tribuit aīe: nō ēē aliud nisi actionē. siue opationē: que
corporeo instrumēto nō utat: quo quidem argumēto precipuo
Aristoteles de foris intellectū. siue mētē accedere. ī mortālēq; esse
probat: non interest hominis: qualis hic Platonis aduersarius est:
Vehiculū uero illud aīe ex corpore lucido ethereoq; cōtractum
aduersarius qdē pro sua cōsuetudine irridet: Platonici uero his
rationibus necessario id ponendū existimant. Quom. n. animam
bifariā distinguant. & aut īparticipatā ēē dicāt. q̄lis ē uniuersalis
illa: quā mūdi aīam uocant. tertiāq; in diuinitate psonā ponunt:
quā scilicet nos spiritū sanctū ēē dicimus. ut sepe in superioribus
ostēdimus: aut participatā; hāc qdem aiūt: quom participata sit.
atq; eterna: uti corpe oportere primo eterno: ingenito: & incor/
ruptibili. Quom enī omnis aīa p̄ essentiā eterna sit: ēē aut eiussit
immutabile: pfecto ipso ēē animet aliquod corpus: sempq; illud
aīmet necesse ē: unde seq̄ ut & qd̄ aīat: semp animet: sēp q; uite
particeps sit: & quom semp uiuat longe magis: semp sit. quod uero
semp est pfecto eternū est. Quom igit aīa participata sit suoq;
īpius ēē animet: necessariū est: ut corpore p̄mo: eterno: ingenito:
& incorruptibili secūdū essentiā. Huiusmodi uero sūt cū celorū:
et syderū aīe. tum relique illis inferiores: quē admodū. n. syderum
ac celorū aīas perpetuo unitas corpore: tā aristotelici: q̄ platonici
uolūt. & hec diuina nomināt aīalia: ita has quoq; inferiores aīas
censet Plato aīalia ēē & ppetuo corpore unitas: quippe nisi ex
anima & corpore cōstet. ēē aīal nō pōt: cui sententie nōnulli etiā
ex philosophis nostre religionis cōsentire uident: aut enim non
esse animā formā substātiālē corporis: aut ppetuo uniri corpori
debere asseuerant. ne aliqn sit forma per accidens. Necessarium
preterea ēē huiusmodi uehiculū platonici dicūt ad aduentiones:
ab uitiones: & transitōes. oportet enī in latina lingua rebus hu/
iusmodi noua accōmodare uocabula. Nam quom nihil secundū
naturā de extremo: ad extremū pcedat. sic enī uacū daret: sed
per aliqd̄ mediū om̄is transitus fiat: necessariū existimarūt. aīam
ī materialē: & incorporeā: corpori huc cōposito uisibili: materiali
& corruptibili: non īmediate: sed medio aliquo sublimiore: subti/
liore ī corruptibili: atq; perpetuo corpore uniri. id autem diuersis

ai mis diuersū eē arbitrat: et eā unū uehiculū ad aliud pportionē
habere: quā habet aīa superior ad inferiorem. qppe scdm cuiusq;
aīe naturam: distributionē etiā uehiculorū esse oportere. Ad hec
quom Plato & secte eius emuli nihil fere ī hac parte a nostra re/
ligione: & fide catholica discrepātes: quēadmodū premia eterna:
& uerā felicitatē recte agētibus statuerūt: ita etiā male uiuētibus
nō leues penas: & corporis cruciatus paratos eē censuerint: Anima
uero incorporea atq; immaterialis: pati a corpore immediate nō
possit: itaq; nec penas ullas sentire nec sentiendo turbari. Haud
ab re corpus istud quū subtile atq; ethereū: corpus tñ ei perpetuo
uniuerūt: in quo puniri pro meritis possent. Sic etiam aliqui ex
doctoribus nostris haud ignobiles philosophi iuestigare uolētes:
quomō ī corporea aīa: igni corporeo affici possit: dicūt: postea aq;
carne ipsa exuta ē: sensitiuas potentias remanere in ea: et ut Au/
gustinus inquit: omnes sensus uiuaciter tenere. Enim uero hanc
rationē unionis extremorū per mediū usq; adeo necessariū etiā
Aristoteles ipse putauit: ut idē fere libro de generatōe animalū
secūdo dixerit. unionēq; animē cū corpore hoc corruptibili fieri
statuerit: intercedēte alio corpore diuiniore ipsis elementis ac se/
parato. Omnis inqt aīe uirtus aliud sortiri corpus uidetur: & his
qdē diuinius: que uocant elementa: atq; ut aīe inter se nobilitate
uel ignobilitate differūt: sic talis natura corporis iuicē differt; et
paulo post de eodē corpore loquens. Hoc inqt nō ignis est: nec
ulla talis potentia: sed spiritus qui in semine illo genitali spumeoq;
cōcipit: & natura: que in ipso spiritu analogū ē elemēto stellaz.
qn etiā paulo post id ponit. partim a geniture corpe separatū.
partim nō separatū: quod scilicet crassius: ac materialius humidum
atq; a quosū sit. Hoc enī dissolui et diffilari per totū sparma ex/
istimat tanq; in lacte coagulū. Nulla igit ratio est cur irridere
Platonē aduersarius debeat: q; aīam existimarit cū excellentis
nature corpore ad generationē accedere. Secundū ait Platonē
ineptius etiā q; poetas ipsos scripsisse. Illos enī immortalitatem aīe
solū humane: hūc omni anime tribuisse. & nobis aīam talē qualē
scarabeis & uermiculis statuissē: eandēq; trāsire de beluis ad hoīes.
& de hominibus redire ad beluas. Hec obuiat Platoni: et turpem:
indoctū: atq; hostē fidei catholice suis nominibus appellat. qbus
de rebus nos satis superiori libro respondimus: ut nisi q; bestia sit: &
beluino ducatur sensu: non ita de Platone sentire possit. Tercio

Platonē dicit ratione usū remota a rerū natura ad probandam anime immortalitatē: Aristotelem uero nature conuenienter sic demonstrasse. Quod corporeo non utitur organo: id separabile ē. Intellectus non tali utitur organo. Ergo intellectus separabilis & proinde incorruptibilis immortalisq; ē. Equidē Aristotelē male sensisse de aīa non dixerim: Immo plura afferre possum ex eius opinioe de anime immortalitate: quā aduersarius afferat. Nec uero id institutum ē mihi: ut Aristotelē errasse ostendam: sed ut Platonem non errasse: quando uel Aristoteles eadem que Plato differit. Itaq; sit ita ut Aristoteles recte opinetur: nec aliter atq; Plato. et mea quidem causa non ualeat auctoritas uel Auerrois uel Alexandri. quorū alter Aristotelem scribit sensisse unicam eē animā intellectuam omnibus ingenerabilem & incorruptibilem. Alter primum deum esse intellectum agentem: q̄ illuceat omnibus & separabilis atq; incorruptibilis sit. Animam uero humanam generari atq; corrumpi. Themistius itē eadē fere Aristoteli tribuit que Auerrois. Sed quod mō dixi: ualeant plus q̄ meliora: q̄ q̄ ista illi ascribunt. Plura tamen referre ad Aristotelē auctore: q̄ philosophorū ratio patiat. Derogare profecto est religioni nostre et fidei. que neminē preter sanctos christiane sententie auctores animam eē perpetuam parte post solum uoluisse autumat. Quā itaq; aduersarius cōtra religionis sententiā dicat: aīam intellectuā ex Aristotelis opinioe formā esse substantialē humani corporis: que det esse specificū: & multiplicet ad corporis multiplicationē: & incipiat esse cum corpore: & tamen nō finiat corrupta p̄ corporis corruptionē: sed eterna pte post maneat. An ita Aristoteles senserit uideamus. Fieri enī non posse uidetur. iudicio eius q̄dem philosophi: ut aliqua forma substantialis materie det eē specificū: et tamē remaneat: materia (hoc est p̄prio subiecto) corrupta. Nā si forma incipit eē cū materia: et eē desinat cū materia necesse ē: ut septimo metaphysice demonstratur. Quod enī partes ex quibus totū consistit materiales sunt: hinc his destructis: destruat totum necesse est. & quum preter partes formam poni ī toto oporteat. hinc toto non manente: forma ipsa manere non potest: ut. si. ce. syllaba resoluat in suas litteras: fuerint q̄dem. c. et. e. sed nō fuerit. ce. ipsa syllaba: & proinde forma interimetur. que exultans cōpositum ipsum consequitur: nec dici potest id de forma totius: non de forma partis intelligi: q̄si corrupto corpore nō remaneat

hūanitas: que forma totius ē: & p̄cipia speciei essentialia refert.
licet remaneat anima: que forma ē partis. Hūanitas. n. cōtracta
in hoc corpore: per formā partis contracta est. Itaq; si corrupto
corpore nō manet humanitas: animam ipsā prius peruisse necesse
est: quando nihil corrumpit̄ saluis adhuc suis principis. Itē aliqd
incipere esse et tamē nō desinere aliquando esse: impossibile apud
Aristotelem iudicat̄. unde principū eius ē: ut quod perpetuum &
in corruptibile est parte post: idem etiam parte ante perpetuū sit.
Quā ob rē Platonē primo de celo reprehendit: qđ mūdū prin/
cipiū habuisse finem aut nūq̄ habiturū dixerit. qđ si aīa aliqñ
incepit: et eē aliqñ desinet. Dixerit animam dari a deo creatā de
nouo: & propterea non subici nature rationi: ut quia inceperit
desinat: idq; ita Aristotelē uoluisse. Sed ubi nā hoc ab Aristotele
scriptū est? aut quo mō ex libris quos ille reliquit id accipi pōt?
Tribuit aduersarius Aristoteli que fidei nostre peculiaris sunt.
Mirū qđ et incarnationē: & passionē: & resurrectionē: et reliqua
nostre religiōis sacra propbanare ingentes temperarit. Sed enim
non alienis placitis exponenda doctrina Aristotelis est: sed suis.
nec satis est asseruisse Aristotelem eadē que nos christiani: sensisse.
Sed etiā refelli rationes eorū qui id negent requirit̄. Respōdeat
igit̄ aduersarius si potest diuo Thome: improbanti rationē illorū
q̄ quum mūdū eternū statuāt: animas eē actu infinitas absurdū
non putent: & iudicanti fieri non posse: ne aut infinitū sit actu
contra nature rationē: aut per circuitiōē aīarum agāt: aut una
omnibus aīa sit: aut una cū corpore intereat omnibus. Nam per
infinitū tempus preteritū infinitas fuisse aīas certū ē: que si nō
sunt: desit qđ inceperat. Si aut sunt: sequit̄ ut actu sint numero
infinite. Respondit quidem Auicenna nō esse inconueniens esse
infinitum actu in multitudine per accidens: qualis multitudo sit
animarū: quū omnes eiusdē sint speciei: q̄q impossibile ē in mul/
titudine que per se sit: qualis multitudo est causarum essentialiter
ordinatarū. Sed diuus Thomas nullā uim eē in hac responsiōis
ratōe arbitrat̄. Quum enī queuis multitudo certa specie numeri
contineat̄: quisq; autem numerus sit finitus: sequitur ut nulla sit
multitudo actu infinita: neq; per se: neq; p̄ accidens: & quū om̄is
multitudo indiuiduorū sit causata: sequitur ut animarum quoq;
separatarū multitudo sit causata. At om̄e cantū sub certa agētis
intentione comprehenditur: proindeq; sub certo numero est. Sic

causatu

diuus Thomas: qui etiam querens an possibile sit mundum eē ab
 eterno: questione quadragesima sexta: respōdet de aīarum infi-
 nitate hoc modo. Qui mundi eternitatē ponunt: rationem hāc
 multifariam uitare conantur. Alii enim non putant impossibile
 esse animas actu infinitas in multitudine per accidens: qđ supra
 refellimus. Alii animā una cū corpore corrūpi existimarunt. Alii
 circuitum quēdam statuunt animarum peritum ac reditum. Alii
 eandem omnibus esse intellectuam animam uolūt. Respōdeat
 itaq; aduersarius iudicio & rationibus his sancti doctoris. Quonā
 pacto anime sint ab eterno. Nō per circuitum dixerit & transi-
 tionem: quia Platonis hoc est: non per infiniti rationē: quia hoc
 improbatum ē. Igitur alterum de his duobus dicat necesse ē. Aut
 enim unum eūdemq; intellectū omnibus eē: aut una cū corpore
 animam interire. Quo fit ut nemo ex Aristotelis opinione possit
 animam dicere distingui ad corporis distinctionē: & eandē post
 corporis corruptōnē pmanere. Albertus etiā in hac eadē sentētia
 est. & Thomas uero anglicus in ea questione quam de intellectu
 scribit: Arbitror inquit Aristotelem & Auerroem eiusdem fuisse
 opinionis: & quod ad primum articulum pertinet: eā sententiam
 Aristotelis esse: ut intellectus incorruptibilis quidem sit. Sed quū
 omne icorruptibile sit ingenerabile iudicio eiusdem philosophi:
 sequitur ut eternus sit: tam parte ante q̄ parte post. Quod autem
 ad secundum ptinet. licet nec Aristoteles nec comentator posuerit
 indiuidua in genere substantie distingui sub eadem specie: p qn-
 titatem aut per aliqd exterius: sed per interius: tamē multitudinē
 indiuiduorum speciei eiusdem incorruptibilibus tantū posuerūt:
 quonā natura speciei seruari: in uno indiuiduo non potest. Quā
 ob rē ubi tota species in uno aliquo seruari posse uidebat: frustra
 poni eiusdem speciei indiuidua putauerūt: nec adici oportere cō-
 ditiones indiuiduales speciei arbitrati sunt. Itaq; i formis carētib;
 materia: nec suo esse depēdentibus ex materia: singula indiuidua
 singulis speciebus posuerunt: ut duodecimo metaphysice cōstat.
 Sed Scotus qđem i quarto sententiarū neq; persistere Aristotelē
 in eadem sententia quotiens de aīma agit: sed dubitare: & modo
 hoc: mō illud aducere ait. Varie inq; loquutus Aristoteles est: et
 locos eosdē ex diuersis principis tractat: ut cum hoc tū oppositū
 sequi uideatur. Vnde crediderim illum hac in re dubitasse: itaq;
 ut fit dum in dubio est animus: modo huc modo illuc impulsus

accessisse prout materia alterutrā in partē cōueniēter tractaret.
Affert etiam argumenta plura: quibus probet immortalitatem
animarū principis Aristotelis repugnare: quale uel illud adduci
potest: quum enim ex eius philosophi opinione: melius sit anime
esse cum corpore q̄ sine corpore: Si anima ita a corpore separat̄:
ut subsistere per se possit: aut reuertetur aliquando ad corpus ut
Plato opinatus ē: aut nunq̄: ut aduersarius dixerit: si sibi cōstare
uelit: quod si nunq̄ reuertetur: carebit prorsus per infinitū tēpus
corpore quo cū eē melius est: & desyderio tenebitur eius sine quo
infelicius degat necesse est: & appetet frustra: quod assequi nunq̄
possit. Sed si ut solet: coniunctus ratione: fugiet reus ad aram: et
inde resurrectionē fidei nostre peculiarem Aristotelē opinatum
clamabit: Ridendum iam fuerit: non disputandum. Merito igit̄
et diuis Thomas quī & ipse possibile eē mundū fuisse ab eterno
statueret: tamē multitudinem infinitam per accident animarum
improbat: & aut unum omnibus esse intellectum: aut transitum
animarum probat in ea ipsa eternitatis mundi opinione: et ante
Themisthīus: Alexander: Auerrois: quorum mentionem modo
fecimus. Putant intellectus unitatē cōuenire Aristotelis opinō:
que cum ita sint: cur aduersarius dicere nō dubitat: necessarius ar/
gumētis demonstrari ab Aristotele: animos esse immortales: eodē
modo: quo nos ex fide opinamur. Sed rationes quas potissimas
affert uideamus. Quoniam inquit animus non utit̄ organo cor/
poreo: separabilis: proindeq̄ immortalis est. Sed quum ideo uti
organo negetur corporeo: ne perfectio organi sit: & corrupto
organo: ipse quoq̄ corrūpat̄. Dicat aduersarius quo nā organo
phantasia a se perfecto utatur: que non separabilis est. quū enim
aliud sit phantasia q̄ sensus & intellectus: ut in tertio libro de aīa
scribitur: Non est dicendum phantasia qua phantasia ē: et per se:
id esse: quo organum: aut tactus: aut uisus: aut auditus: aut odo/
ratus formetur et perficiat̄. Quod si ne a phantasia quidē pficiat̄
ullum sentiendi instrumētum: quod organum aduersarius grece
appellat: nō necessario seq̄: ut p̄pterea icorruptibilis sit intellectus:
quia non mutatur instrumento. Item incorruptibilem esse intel/
lectum: trifariam accipi potest. aut enim ita ne a toto dependeat
naturali & corruptibili: aut ut icorruptibilis sit in sua operatōe:
quī corruptibilis in esse: quomodo potentiam uidendi q̄q̄ cor/
ruptibilē in essēdo: utpote depēdentē a toto corruptibili dicimus:

tamen non in sua operatione corruptibilis est. nisi per accidens
 uidelicet ratione instrumenti: unde fit: ut si senex oculum op/
 tinuerit iuuenis: possit perinde ac ipse iuuenis cernere: ut in primo
 de anima scribitur: aut tertio modo: ut ratione cum instrumenti
 tum operationis incorruptibilis sit: quomodo intellectus: ut q nō
 utatur corporeo instrumēto incorruptibilis est ratio e instrumēti
 per accidens: & ratione operationis per se. Verum nisi probeē nō
 dependere a toto corruptibili: qđ nusq̃ probatum ab Aristotele
 est: nō sequitur incorruptibilem esse suo esse. Ergo si intellectus
 non habet instrumentum corporeum: non corrumpitur per in/
 strumēti ipsius lesionem: & ob eam rē non corrumpit̃ ab ampli/
 ficatōe rei intelligibilis: Sed nō seq̃ ut simpliciter incorruptibilis
 sit: quum dependeat in esse a toto: quouis ē actus primus. In hac
 eadem sententia Scotus quoq; est: quarto sententiarū: distinctōe
 q̃dragesima quarta: ubi non posse ex his Aristotelis uerbis accipi
 animam esse immortalem: aut separabilem: nisi instrumēti ratioe
 ostendit: quin etiā si q̃ adducat ex libro secūdo de anima: genus
 hoc anime aliud esse uideri & separari ut perpetuum a mortali:
 Respondeo item cum eodem doctore Scoto dici de separatione:
 que ratione instrumenti intelligatur: quū intellectus ipse nullius
 instrumenti actus siue perfectio sit: proindeq; ppetuus eē debeat
 atq; immortalis: quia nunq̃ ratione instrumenti quidē corrumpi
 potest. Vel dicam cum Alexandro: intellectum esse agentē per/
 petuum et incorruptibile qui deus sit: non q remaneat singularis
 exutus corpore. Quod autē ab Auerroe scribitur animā cōponi
 ex partibus incorruptilibus: intellectū dico possibile & agentē.
 opinio eius propria est: nec uniri corpori animam secundum esse.
 Sed eandem distribui omnibus scriptum ab eo est. Nos de ea dis/
 ferimus anima: que forma hominis sit: dāns esse: & ad corporum
 numerum multiplicetur. Quod uero aduersarius adiicit animam
 a se ipsa intelligi: & in seipsā cōuerti. Id qđ a platoniciis deducit̃
 argumentum: & immortalitatem: ut ipsi sentiunt: concludit: Tñ
 peripatetica schola nō assentit̃: eoq; immortalitatem nō indicari
 cōtendit. Nam & cogitandi uirtus ab Auerroe dicit̃ cognoscere
 intentiones indiuiduales omnium predicamētorum: quod quidē
 explicat eam uirtutem seipsam cognoscere et in seipsam cōuerti:
 & tamen nemo dubitat corruptibilem eam esse atq; extensam. Si
 ad hūc locū rationem argumēti a Platoniciis auctoribus mutuet̃:

ut ante pluribus locis iam fecit. Audiat satis esse nō uti corporeo
instrumento aut materiali et extenso ad eam facultatem ut in/
tellectus ad se ipsum conuertatur. Quarto neminem intellexisse
Aristotelis sententiā dicit: se excepto. gloriosum militē & boiē
noue laudis audissimum: qui: quom philosophie rudimēta nōdū
satis attigerit: se unum ea intellexisse iactat: que alii complures:
& summi uiri philosophandi scientia clari: assequi nequiverint:
scilicet ne quempiam sue glorie participē habeat. Damnat omēs
qui sententiā philosophi Aristotelis exposuerint: & neminem:
se excepto: uitam per intellectum possibilem esse ad intelligendū
substantias separatas aī mō aduertere potuisse gloriatur: & tamē
uerba: que hac de re ipse frangit: sumpta ab Auerroe sūt. Sed qd
& unde nā sit quod refert: non eius interest nosse atq; perpēdere.
Quinto animum nostrum dicit esse compositum ex intellectu
possibili et agente essentialiter: ut possibilis pro materia sit/agens
pro forma: & ut res corporee cōstāt ex materia et forma sēibili:
sic intelligentias omnes excepta prima componi ex possibili et
agente intellectu: ut ex materia et forma intellectuali: et sicut
inter corpora: que superiora sūt: nobiliora sibi trahūt principia:
sic substantias incorporeas: quo superiores sunt: eo nobiliorē in/
tellectū agentem & possibile obtinere. Nunqd parū excogitasse
uideretur: qui sententiā nouam dicturum pollicitus est. que ab
Auerroe scribuntur super tertio de anima: comento quinto: hic
pro nouis et suis aducit. Audite Auerroem. Tertia inquit questio
est: quo nā modo intellectus materialis sit aliquod ens: nec sit aliq
forma rei materialis/ aut materia prima: que dissolui sic potest:
ut sensibile esse diuiditur in materiam et formam: sic intelligibile
esse diuidi potest in similia quedam his duobus: ut alterum simile
materie: alterum forme simile sit: idq; statui in omni abstracta
intelligentia necesse est: que intelligat aliud: alioqn esse non pōt
multitudo in rebus abstractis. Quam ob rem declaratum in pma
philosophia est: nullam esse formā liberatā simpliciter a potētia:
nisi prima: que nihil extra se intelligat. Sed eius essentia qd ita
eius sit: quum ceterarum formarum essentia differat a quiditate
quoquo modo. Nec uero intelligere possemus multitudinem in
substantiis abstractis: nisi genus hoc entū eēt: qd scientia acquirimus
anime. quemadmodum nisi sciremus materiam nostri intellectus:
intelligere nō possemus uirtutes mouentes abstractas esse debere

m

intellectus. Ita comentator prius q̄ hic nouus auctor scripserat.
Sed quibus nam argumentis hoc aduersarius probet uideamus:
Omnia inquit differunt a primo: quod simplicissimum est. Ergo
cetera omnia sunt composita. Item scriptum in duodecimo meta/
physice legimus: ideo esse mundū unum: q̄a motor unus ē primus:
pluresq; esse posse: si plures essent motores: qui numero differrent:
specie: conuenirent. haberentq; materiam. primum uero motore
q̄a entelechia est: nō habere materiā: hoc est intellectū possibile:
ergo si primus solus materia caret: sequitur ut cetera intelligentie
materiam habeāt talem & ex actu & potentia componant. Itē
omnis motus est actus eius quod in potentia est qua mobile est:
quare ut mobilia sunt in potentia: quia mouentur: ita & motores
appropriati: quo fit ut potentiam habeant & actum: & proinde
compositi sint. Item dicitur tertio de anima: in omni natura esse
aliquid eodem in genere: ut materia que sit in potentia ad omnia
eius generis: & aliquid ut efficiens: quod faciat omnia ī actu: que
uerba rem omnem subsistentem significāt. Ergo preter primam
in qua nulla est compositio: cetera omnes compositae sunt aut ex
materia & forma: aut ex possibili et agente intellectu. Item cō/
siderandum inquit intellectum appellari interdum partem animi
essentialem: interdum uim intelligendi: interdum etiā operationē
ipsam intellectus. Partes autem anime essentialis esse intellectū
possibilem & agentē probat ex proprietatibus attributis ab Aris/
totele: & modo docēdi: & q̄ alterū ut formam: alterū ut materiā
ille nominarit. Nā si utriq; intellectui attribuerit inq̄ immixtū
separatum incorporer: que substantie primitus & p se conueniāt:
qualitatibus autem ratione substantie. Sequit̄ ut uterq; intellectus
sit substantia et pars anime essentialis: quibus hec primū cōpetāt.
Modus etiā docendi idem ostendit. Tractatur enim in tertio de
anima: primum de intellectu: q̄ substantia est. Mox de intellectu
qui potentia est. prius enim intellectum dixit impassibilem esse:
specierumq; susceptiuum: et tale potentia non hoc: & reliqua hu/
iusmodi: que ad intellectum q̄ substantia sit plane referuntur.
Sed cum intellectum id esse dicat: quo anima ratiocinetur atq;
existimet: neq; corpori admisceri: quoniā ita calidus: aut frigidus
esset: neq; pari ut sensus patitur. Hec de intellectu: que potentia
sit: dicuntur. procedens etiam a manifestis ad intellectū agentem/
proponit: in omni natura corporea esse aliquid ut materiam: et

aliquid ut causam efficientem: & formam huius materie. Mox affert has differentias esse in anima quoque oportere. Ergo ut in re corporea partes essentielles compositi sunt materia et forma: ita per proportionem agens & possibilis intellectus: partes essentielles sunt anime intellectiue. Dicit etiam Aristoteles opinari intellectum agentem esse causam efficientem intellectus possibilis: & formalem & finalem: quoniam sicut in rebus corporeis forma est causa formalis materie: & efficiens: quum per eam habeat formam: & finalis quum ad eam ordinentur: ita de intellectu agente per proportionem respectu intellectus possibilis. dicendum est: que quum ita sint inquit patet ex Aristotelis opinione: animam intellectiuam componi ex possibili et agente intellectu: tanquam partibus essentialibus. quod idem de quauis etiam intelligentia citra primam dicendum est. Hec aduersarius. ex quibus omnibus tria hec certe colligi possunt: que & ipsa minime principis Aristotelis congruunt. Primum omnem intelligentiam citra primam esse compositam ex duabus essentialibus partibus. hoc est intellectu possibili et agente. Secundum intellectum possibilem et agentem partes esse anime nostre essentielles quibus componatur. Tertium. Intelligentiam citra primam esse intelligentiam possibilem & agentem. Sed quod non nulli philosophi alii intelligentias et theologi nostri angelos uoluerunt compositos esse ex materia spiritali & forma: tamen idem referri ad Aristotelem quoque non potest: quippe cum ille duodecimo metaphysice ubi conditionem substantiarum separata diligentius inuestigat. primum probet statui posse substantiam insensibilem: in qua nulla materia aut potentia sit: pluresque esse substantias eiusmodi ostendat ex numero delationum celestium corporum: easdemque natura sempiternas esse & immortales: quo fit ne solum prime: sed etiam ceteris substantiis abstractis attribuatur ab Aristotele conditio simplicitatis & immaterialitatis. Auerroes etiam commento trigesimo primo super eodem libro. Oportet inquit substantias illas existere. mouent enim. sine ulla potentia & sine ulla materia sit necesse est. Propterea ut eterne sint: eternum enim omne actio pura est. Queque autem actio pura nullam potentiam habet: quum & commento trigesimo nono. omne inquit compositum est nouum: nisi quid per se componi dicatur. Sed siquid per se compositum sit: idem per se exeat de potentia ad actum necesse est. Plura ad hunc locum ab Auerroee differuntur: demum concluditur differentiam esse in substantiis abstractis: non

m

ex parte rei ipsius: sed ex pte intellectus. Patet igitur ex his uerbis
Auerrois: primo substantiam unamquamque abstractam esse sine
materia: actionemque esse puram sine ulla potentia ad esse: contra
aduersarium: qui intelligentis potentiam passiuam essentialē ad
esse tribuit. Secundo nullam formam abstractam esse compositā:
quoniam ita sequeretur ut noua esset: & per motum producenda: quo
planum est. Falso ab aduersario dicitur intelligentias compositas esse
ex duabus essentialibus partibus auctore philosopho Aristotele.
Tertio nullam esse distinctionem in substantiis separatis nisi in in-
tellectu: & proinde nullam esse diuersitatem partium essentialium
componentium: consonat uero his: et quod duodecimo metaphysice
dicitur: esse aliquid que materia careant. quod exponens idem Auerroes
non de corporibus celestibus hoc dicitur inquit: ut aliqua ex his
corporibus sint: que materia uacent. Omnia enim celestia corpora
materia uacant. Materie namque esse in potentia est: que quod potentia
non nisi in substantiis generabilibus & corruptibilibus reperiatur.
Substantie enim eterne: quoniam potentia ad corruptionem caret:
materia etiam carent: sed pro materia habent: quod substat in actu:
hoc est corpus: quod dignius appellari potest subiectum quam materia.
Substantie itaque celestium corporum materia carent: que in po-
tentia sit: quum nec generentur: nec corrumpantur: quamquam materiam
habeant que in loco esse dicatur. Hinc duo illa contra aduersarium
afferam. primum compositionem esse ex partibus essentialibus: ubi
potentia sit ad esse: ubi autem potentia sit ad esse: ibidem esse generationem
& corruptionem: que intelligentis non conueniunt. Secundum.
nullam esse potentiam ad esse intelligentis: nam si celestia corpora
potentiam ad esse non habent: sed tantum ad locum: longe minus
intelligentie habeant: que nobiliores sunt. In hac eadem sententia
& diuus Thomas aperte locis pluribus est: sed precipue secundo
contra gentiles: capitulo quadragesimo nono: ubi non esse materiam
in substantiis intellectualibus: sed formas esse subsistentes ostendit:
quo in loco ratio est adducit: quod materia formas diuersas recipere non
potest: nisi per distinctionem quantitatis in partibus suis distinctis: quoniam
substantia ipsa quantitate subtracta indiuisibilis est: ut primo physico
Aristoteles docet. quod si intelligentie quantitate caret: materia quoque
uacens necesse est. Sed si aduersarius dicit: argumentum ualere in ma-
teria corporea non intelligibili: qualis intelligentiarum est. Contra sic
arguo. Operatio quousque potentie pro modo sue nature est. Angelis

autem natura ē intellectualis. ergo potentia itelligendi erit pro
modo essendi. potentia autem quouisuis rei talis est: qualis eius
perfectio recipitur. perfectio uero intellectus est intelligere. qua
intelligere est. Id autem est qua forma intelligibilis in intellectu
recipiatur. Quum itaq; talis forma in intellectu sit scdm rationē
cōmunē. potentia tali forme pportionata: nō potest eē materia:
quum materia formā recipiat: cōtrahendo eā ad esse individuale:
siue materia sit corporea extensa: ut omēs fatent. siue spiritualis
atq; itelligibilis. Quum enī materia formā recipit cōtrahit in in/
diuiduū: qđ uel aduersarius cōfiteat. quū dicat formas itelligētiarū
per pprias indiuiduari naturas. Item forma lapidis & relique hu/
iusmodi forme site in intellectu: nobiliores q̄ foris habentur. Sūt
enī simpliciores et illimitate: quū p eādē hōis formā itelligamus
homines omnes. Forme autem posite in materia & limitantur &
singulares describunt. Quod si ex intellectu ut materia & forma
lapidis unū aliquod componat: fuerit certe id lapis uerior q̄ qui
materialis sit lapis. Nō igit angelos siue itelligentias ullo pacto
cōponi ex materia & forma dicēdū ē: nec uero si diuus Thomas
itelligētiarū citra primā cōpositas esse ex essentia & esse: aut ex
potentia & actu dicit: propterea cōpositionē materie et forme:
intelligendū q̄lisq; materia sit. Qui aut dici pōt ex Aristotelis
quidem sentētia materiā eē eandē itelligentiarū omniū. Sic. n.
fuerit unū primū principiū actiuū et plura passiuā eque pma:
nisi altera materia depēdeat ab altera. que dependētia quo nam
ī genere sit: iterrogo. Nō. n. in genere cause materialis aut effici/
ētis: aut formalis aut finalis eē pōt. ergo itelligētie nō ex duabus
partibus essentialibus cōposite sūt: sed forme simplices subsistūt
quibus conueniat intelligere: uelut pprius actus. Ad primū uero
argumentū respōdendū: itelligētiarū nō eē tāta simplicitate: q̄ta
est prima. Habent enī cōpositionē. sed nō essentialē ex duabus
partibus: materialem dico & formālē: ut aduersarius arbitratur.
Compositū enī bifariā accipi pōt: aut enī ita ut ex pluribus reali
distinctis ratione consistit: quo mō nec Aristoteles: nec Auerroes
cōponi itelligētiarū opinatur. Aut ita ut respectu ratione ue cō/
positū esse intelligat: ita ut una eadēq; res simplicissima cōpatōe
nobilioris potentia esse dicat: ignobilioris autem actus. ut forma
sensitiua cōparatiōe intellectiue potentia ē. Negatiue aut actus:
q̄q; sensitiua ipa nō ē cōposita ex materia et forma. Alioqn pcessus

m

in infinitū fuerit regrendo subinde forme compositionē: ad hunc
sensum: & in primo p̄physicorū ab Auerroē dicit. formas que inter
materiam primā et formam ultimam sunt: compositas eē. Igitur
eadem intelligētia respectu superioris inferiorisue/potētia dicit:
aut actus: atq; ita cōposita per respectū est. & hoc mō Auerroes
in omī forma abstracta preter primam esse potentiam dicit. Ad 2
secūdum. Aristoteles quū duodecimo metaphysice/illa de intel/
ligentis differit: materiam nominat eam/que radix indiuiduorū
sit p̄ quātitatē eadē in specie: nec itelligētis ullo pacto cōueniat:
materiā uero spiritualē: quā aduersarius sōnat: nullus expositor
laude dignus Aristoteli tribuit. Addo q̄ licet primus motor dis/
tinguatur nobilitatis prestātia/a ceteris intelligentis: tñ cōmune
cū his habet: ut quēadmodū eē plures motores p̄mi eadē in specie
non possunt. q̄a p̄mus caret materia: sic plures eē intelligētie non
possunt eadē in specie/ propter eandē rationē. & maxie ducimur
ad hoc ita itelligendū ex eo ipso Aristotelis sc̄pto. Vñ Albertus
tractatu secūdo: capitulo uigesimo octauo sup hoc loco. Ex hac
inqt p̄batione habemus omnes substantias separatas differre iter
se specie: & ut differūt ipse: sic & spheras: que ab eis mouēt/ differre.
Nō igit omnis cōditio attributa prime remouet a ceteris intel/
ligentis: idq; planum Aristoteles facit: quum postea q̄ conclusit
substantiam abstractam non habere potentiam: aut materiam:
querat/ an talis substātia sit una uel plures: ac plures eē discernat.
Ad tertium. scriptum illud certu libri de aīa male ab aduersario 3
intelligitur. Aristoteles. n. postq̄ intellectū esse possibilē docuit.
mox statuens p̄bare intellectum agentē / Sed qm̄ inq̄t in omni
natura ē aliqd/ partim materia generi quocūq; id ē qd̄ potentia sit
oīa illa: Alterū uero qd̄ causa: effectiuū que sit: eo q̄ oīa faciat:
q̄le ars ad materiā est? Ideo in aīa quoq; has differētiās in eē ne/
cesse ē. Quē locū exponens Auerroes: Aristotelem dicit uoluisse
explicare: ut in omī natura/ hoc ē omī genere rerū corporaliū &
naturalū/ aliqd ē uelut materia: aliqd uelut agens atq; efficiēs: sic
uel ī ratōe intellectus eē. Itaq; cū omnē naturā nōtat: corporeā
& generabilē naturā intelligit: nō omnē naturam subsistentem:
quēadmodum aduersarius accipit: ut enī in rebus corporeis: quia
materia ē: ideo agens eē necesse ē: sic in intellectu: q̄a possibilis in/
tellectus ē: ideo agentē esse intellectū necesse ē. Quū itaq; forme
abstracte/ possibili intellectu careāt: ut que simplices sint: nō seq̄t

ex eo ut composite sint ex duabus partibus essentialibus. Itē quū
usus intellectus possibilis sit recipere species abstractas: ut Auerro
placet: comento uigesimo tertio: sup tertio de anima. Abstrahere
autē nihil aliud sit: nisi imaginata: que potētia intellecta fuerint:
facere actu intellecta. qđ remotū ab intelligentis ē. Nō. n. ille p
phantasmata & imaginationem intelligūt. Idcirco non est quod
habere intellectū possibilē debeāt. Diuus etiā Thomas ita sentit:
ut ne intelligentis sit intellectus agens & possibilis ratio: tū ppter
phantasmata: que nullo mō intelligentis cōpetāt: tū qā nos qđē
actu aliqñ intelligimus: q potētia ad hūc actū fuerimus. Virtutē
enim aliquā in eē nobis talē oportet: que sit in potentia ad intel
ligendū: atq; etiā alterā talem: que rerū naturalium formas actu
intelligibiles faciat. quū ipse nō subsistāt: nec actu intelligibiles
sint: sed in angelis siue intelligentis hec necessitatis ratio non est.
Intelligunt enim ille actu semper: & rem sibi hñt intelligibilē nō
in potentia sed in actu. Quod enī intelligāt p̄cipaliter immā
teriale ē: & actu intelligibile: quā ob rem agentē aut possibilem
intellectum in illis esse: non nisi equoce dici potest. Angelū uero
inferiorē subinde a superiori illuminari placet theologis nostris:
& alterū agentem: alterum esse recipientem: sed equoce supiorem
angelū intellectum agētē inferiorē possibilem dixerint. Agens enī
intellectus illuminat nō alterū intelligentē: sed rē ipsā intelligibilē.
possibilis uero intellectus est in potentia respectu rei naturalis:
cognoscibilis: neq; semper in actu est. Ita patet nō esse intellectū
possibilē ī omī natura citra p̄mū: ut aduersarius falso existimat.
Errat etiā quum animā intellectiua cōpositā dicat ex partibus
essentialibus tanq̄ materia et forma: ita ut intellectus agens & pos
sibilis partes sint essentialēs anime componentēs. Nā & si nō nulli
ex theologis nostris hoc tueri uoluerunt: tamen ex Aristotelis
opinionē aliter differendū est. Quum enī aīa forma corporis sit:
aut scđm se totā forma ē: aut scđm sui ptē. Si scđm se totā: nulla
eius pars materia eē pōt: cū materia sit ens in potentia oppositum
actui: sed si parte aliq̄ sui forma ē: pars ea que materia ē: p̄us for
mabit: ab aīa: que ē forma: qđ cōtra Aristotelē ē. cū eo auctore
aīa sit actus purus corporis naturalis: & nihil sit p̄us corpe naturali:
qđ recipiat animam: & cum aīa sit uirtus intellectiua: q̄ ratione
intelligentie componi ex materia et forma nō possūt: eadem ne
ipsa quidem: cōponi pōt. Qui. n. fieri pōt: ut intellectus possibilis

recipiat aliqd uniuersaliter & p cōmunē rationē: si ut aduersario
placet. Indiuident intellectū agentē: sicut materia formā: & cō/
trabat: recipit. n. qđ q; p mō recipiētis: neq; uero ex uerbis: que
adducit: Aristotelis seqt eē ptes essentielles aīe intellectū possibilē
& agentē: licet. n. separatū eē cōueniat p us substantie q̄ q̄litatebus:
tñ non seqtur intellectū possibilē eē substantiā: si separatū: siue
abstractus ē: qđ sequit: ut aīa intellectiua: quouis intellectus agēs
& possibilis qualitates abstracte sunt: substantia sit nō immersa
materie: neq; per modū docendi quo usus Aristoteles ē id oñdit.
Semper enī de intellectu q̄ q̄litas ē loquit: quē nō pte essentialē
anime uocat: sed potentialē. & cū agentē & deficientem causam
dicat: nusq̄ formā eē intellectus possibilis agentem intellectum
dixisse reperit. Qui uero causa eē efficiens materie possit? ratio e
ne ipsius materie: at materia formā precedit. An ratio essendi. Ac
esse: aut idem qđ forma est: ut aliq uolūt: aut si differt ab agente
est efficienter ut dixi: q̄uis per medium forme. Errat itaq; cum
formā esse efficientē causā materie dicit. formalis enī finalisq; tm
est. neq; efficienter a forma est eē: sed formaliter agēte formā de
potentia educente in actū. neq; efficiens sed formalis cōuenire in
idem numero possunt. nō igit intellectus agens eē forma substanti/
alis intellectus possibilis pōt: eo q; agens ē: ut aduersarius putat.
Eodem uel illa diui Augustini pertinet: qbus septimo sup genesi
pbat aīam nō eē cōpositā ex materia: neq; corpali: neq; spiritali.
q̄ eē intellectū possibilē aduersarius opinat. Sed de his haftenus.
C Sequitur capitulū decimū quintū aduersarii: in quo primum
plura eiusdem speciei indiuidua eē in substantiis intelligibilibus et
in mūdo intelligibili posse argumentat hoc mō. Cū in substantiis
intelligibilibus citra primā materia sit: materia autē causa sit: ut
idiuidua multiplicent in eadē natura: quēadmodū in hoc sēsibili
mūdo cernimus: necesse ē: ut in mūdo quoq; intelligibili substantie
intelligibiles: excepta pma sint numerose: & i eadē specie idiuidua
plura habeāt. Sed qđ plures ex nostris theologis ita putarūt: ut
plures āgelos eē speciei eiusdem nō repugnaret: tñ nō satis hoc est
aduersario: q nisi ex Aristotelis opiniōe nihil se differere cōfiteat:
quā ob rē ne ipse quidem hoc negat: sed ita Aristotelē opinatū
asseuerat: uidēdū itaq; ē: an id Aristoteles senserit. Demōstrat ille
in primo de celo: formas nō substantes in materia: nō posse eadem
in specie multiplicari: & pmo physicoꝝ uult: ut remota q̄titate.

substantia sit indiuisibilis: & septio metaphysice. Hō inq̃ & equus:
& reliq̃ huiusmodi particularia sūt. Vniuersalis uero nō est sub/
stantia: sed concretū qd ex hac ratōe: & hac materia ut uniuersali:
particulare autē ex particulari materia: Socrates iā est idem q; de
reliq; sentio. Idem mox. cōstat etiā aīam eē substantiā primam:
corpus autē materiā. hōiem uero aut aīal: quod ex utroq; sit: ut
uniuersale. Socratē autē aut coriscū: si aīa sit: duplex eē. Alii enī
pro aīa: alii p cōcreto accipiūt: sed si simpliciter aīa hec & corpus
hoc sit: quēadmodum uniuersale: sic esse & particulare. Ex qbus
Aristotelis uerbis patet materiā eē tū uniuersalē: tū particularē.
& alterā eē partē speciei: aut generis: alterā eē indiuidui ptē: neq;
diuidi in particularia: siue indiuiduari posse uniuersalē materiā:
nisi recepta q̃titate. Quod si materia que pars speciei aut generis
ē: nō suapte natura in indiuidua multiplicat: sed alio ad ipsū esse
indiuiduale cōtrahit. seq̃t porro ut & si materiā eē in substantiis
intelligibilibus damus: tñ multiplicari ipsa ī indiuidua nō possit.
qñ neq; q̃tital ē: neq; cōiuncta est q̃titati: ut ne in substantiis qdē
corporeis species cōtrahi pōt in indiuiduo & numex sine q̃titate:
q̃uis sua ipsa natura communicabilis pluribus sit. Nō ergo quia
materia ē cōtinuo et diuidit: q̃ scilicet passiuū prīcipium est: ut
aduersarius putat. deceptus certe ex uerbis illis generans generat
alterū propter materiā, et in his que materiam hñt qdital differt
ab eo: quouis qdital ē: & aliud ē magnitudo et magnitudini esse:
& caro et carni eē: que non materiā per se: & quomodolibet prī/
cipium esse indiuiduationis significāt: sed materiā una cū q̃titate
prīcipiū esse indiuiduationis. A uicēna etiā suo qnto metaphysice
libro. Equū aut hōiem: neq; unū neq; plura eē: sed tantū equū
aut hōiem eē cōfirmat: qm̃ ex sua natura neq; unitatem habeat
singularē: sic enim nō nisi in uno possit reperiri: neq; pluralitatē
oppositā unitati singulari: qm̃ sic repugnet unitas singulari. ergo
huius quoq; auctoris sententia materia nō per se ipsā indiuiduat:
sed p aliud: cū itaq; materia suapte natura hoc ē qua materia est
indifferens sic ad unitatem singularē atq; specificā: seq̃tur ut per
se ipsa prīcipiū eē nequeat indiuiduationis: alioqn ī quocunq;
esset: illico per indiuidua esset signata: & pars eē nature cōmunis
non posset: quouis oppositū Aristoteles pbat: ut iā expositū est.
Itē si substantie plures intellectuales sint in eadē specie: materias
eē distinctas ipsarū diuersarū substantiarū intellectualiū necesse ē.

Distinguitur aut materia aut sua ratio: quomodo genera diuersa
 existunt: aut ratioe quantitat: quatenus diuersis dimensionibus uariatur:
 quomodo diuersa indiuidua eadem in specie existunt. At in angelis
 siue intelligentis distinctio materie: ratioe quantitat: esse non potest:
 cum ille substantie incorporee sint: et sine dimensionibus subsistent. Ergo
 quod reliquum est: ratioe materie distinguunt. Itaque non solum specie
 sed etiam genere differunt. Item si tot numero intelligentie sunt: quot
 motus celestium corporum: ut Aristoteli et Auerro placet: sequitur:
 ut quemadmodum mobilia ipsa differunt specie inter se: quod ostensum
 iam est: ita motores etiam specie distinguunt: probatur etiam ab eodem
 philosopho esse unum mundum ex unitate motoris. Nam si plures
 mundi essent: plures quoque primi essent motores: atque ita conueniret
 sibi specie: & differrent numero. Ex quo Aristotelis argumento
 Albertus affert ut dictum est: celestia corpora et eorum motores differ-
 ferre inter se specie: sed tamen aduersarius qui se Aristotelem sequi fateetur:
 intelligentias numero inter se differre sub eadem specie opinatur: &
 scribit: existimans idem Aristotelem quoque sensisse. Quod argumentum
 sibi a quodam Scotio datum exponit. Non enim ipse: quod intersit
 inter materiam de qua Aristoteles agit: & hec queitatem de qua
 Scotus: facile posset discernere: sed quia a Scotio non ea materia
 pro principio indiuiduandi angelos diuinos ponatur: que sit pars
 compositi: sed que sit differentia indiuidualis: que singularitas quedam
 dici potest & materiam non recipiens. Hoc enim sibi uult nomen illud
 hec queitatis. Ipse materiam: que uariis receptis dimensionibus dis-
 tinguitur in numerum indiuiduorum: intelligentis accipit. speratque idem
 prouenire posse ex tam diuersis principis Scoti & Aristotelis. Nam
 Aristotelem: ne Scotus quidem aliter quam nos opinatum expresse fateetur:
 in secundo sententiarum. quippe quod Aristotelis esse opinionem dicat:
 substantiam unamquamque intellectualē carentē materia. uidelicet ea
 que pars compositi sit: idem esse quod quod est esse: cum omne tale secundum eum
 philosophum sit formaliter necessarium: & de se singulare: item si ita
 esset: ut aduersarius putat: sequeretur: ut ordo accidentalis in intelli-
 gentis esset: quod remotum ab Aristotelis sententia est. In indiuiduis enim
 speciei eiusdem non est ordinem essentialē: neque prius & posterius tertio
 metaphysice constat: & cum pars uniuersi principalis sint intelligentie ipse:
 participet imprimis necesse est bono ordinis necessario: & si in cor-
 poribus celestibus ordo accidentalis non est: longe minus in intelligentis
 talē esse ordinem decet. Legimus etiam apud eundem philosophum in

secundo de aīa causā quam ob rē plura indiuidua eadem in specie
habeantur eē: qđ in uno īdiuiduo species seruari nō pōt. Quod
si ī eodē indiuiduo ītelligentiaꝝ species tota seruari pōt: qñquidē
perpetua ē: sup̄uacū certe ē plura cōstitui. fit igitur et ratioe rei
ipsius & auctoritate doctissimoz uiroz: ut in rebus diuinis & in/
telligibilibus illis materia aut nulla sit: aut si ē: faciat differre nō
mō numero: uerū specie quoq; & genere: qđ perabsurdū ē. Nec
sequitur ut cetera a simplicissimo uno si numerāt: numerentur ut
plura indiuidua speciei eiusdē. Cū enī forme abstracte sit: nulloq;
pacto in materia recipiant: indiuiduari p se ipse possunt: ut que
subsistāt: & p gradus suos specificos distinguant. Secūdu eiusdem
capituli ē: ut in substātis corporeis quedā forme pficiūt materiā
totā: ita ut nō nisi unū indiuiduū sit in specie: quedā aut nō totā
pficiūt: & ideo plura indiuidua eadem in specie sunt: sic in mūdo
quoq; eē intelligibili. Sed qm̄ hoc ita eē ex Aristotelis opinione
aduersarius asseuerat: dicat & ubi nā philosophus ille docuerit in/
telligentiaꝝ alias īter se specie differre: alias numero: uel unū apud eū
autorē accipi talis differētia possit ī his rebus que nullā oīno ma/
teriā: nullā: habeāt q̄ritatē. Nā si que ī hoc sēibili mūdo siue sūt:
siue agunt: eadē in illo quoq; intelligibili ratioe optima eē debēt:
ut ipse iudicat: nō id pretermisū eē ab Aristotele consentaneum
ē: imo uero necessario ille de re tāta edocuisset. Dicat igitur: ipse
locū in quo hac de re agit. & enī nos qdem nusq; id reperimus: et
remotissimū ab eius philosophi sententia arbitramur. Sed argu/
mētum ipsū q̄ ratioe fundet uideamus. Ait hūc mundū imaginē
ē illius intelligibilis: & p̄pterea ut in hoc: ita uel in illo distincti/
onē eē numeralē debere. Sed hoc argumēto generabiles quoq;
& corruptibiles eē intelligentias statuendū ē. Nā si qm̄ mundus
sensibilis imago ē mūdi ītelligibilis: cuncta que in sensibili sunt &
in ītelligibili esse debent. Sequit̄ prorsus ut et aliqd corruptibile
ibi sit: ut hic ē: quinetiā ut in sēibili mūdo portiones materie suis
indiuidualibus formis nō bñ acquiescūt: sed sunt in potētia ad aliā
formā: cū talis forma nō optineat totā speciei p̄fectionē? Sic in
intelligibili: cū plura sint eadē in specie indiuidua? portiones ille
materie acquiescere suis formis nō possūt: utpote qbus singulis tota
speciei p̄fectio nō cōtineat: sed appetāt subinde alterā formā: &
proinde generabiles & corruptibiles intelligentie sint: argumento
aduersarii philosophi noui. Itē materia quā ipse ītelligētus tribuit

xxv.

aut plene pficitur: sua forma: atque ita singula individua in singulis speciebus esse necesse est: aut non plene: atque ita mutatio de forma in formam sequitur necesse est. Nam nisi tota speciei perfectio materia continetur: consistere in eadem forma non potest. Tertiū eiusdem capituli est. Animas separatas a corpore non confundi in unā eandemque animā: propterea quia materiā habeant: que causa sit ut distinguantur: dicitur a diuo Thoma animas indiuiduari per inclinationē ad corpora: ut resurrectio probetur: implicarique contradictionē: cū idē libro de eis et essentia probauerit animam componi ex eis et essentia. talē. n. compositionē non esse nisi ex materia et forma. Committit in his aduersarius errores tres. Primū. animas indiuiduari per materiā: quā intellectū possibile esse dicit: Secundū. animas indiuiduari per inclinationē ad corpora auctore diuo Thoma: ut resurrectio probetur. Tertiū. eandē esse compositionē. Ex eis et essentia: que ex materia et forma apud eundē sanctū doctorem: quē et sibi ipsi cōdicere audent dicere. Ad primū. cū intellectus possibilis sit pars anime essentialis specifica iudicio aduersarii: omnes certe anime cōueniāt in eo ipso intellectu possibili: proinde que non distinguantur inter se per eū ipsū intellectū possibile indiuidualiter. Idem enī principium esse distinctionis et cōueniētie non potest. Dixerit fortassis cōuenire animas in intellectu possibili non indiuiduali: sed quod hoc dicat: idē intellectū possibile de sua natura non esse indiuiduum: confiteatur necesse est: atque ita non intellectus possibilis fuerit materia: que indiuidualiter distinguatur: sed aliud, quod igitur illud sit? prorsus aut hec que ita fuerit Scoti: aut aptitudo quedā ad corpus: ut diuo Thome ex Auicēne sententia placet. Sic enī uoluit Auicēna: ut anime indigerent corporis ad sui indiuiduationē in fieri: et quantum ad suū principium: quia nisi corpora essent distincta: non anime distincte producerentur: sed non quantum ad eē cōpletū: et in facto eē: quia destructis corporibus remanēt anime in suo esse indiuiduato distincte: quod in corpore acquisuerit. Ad secundū. nūquid ideo dictū hoc ē a diuo Thoma: ut resurrectio posse fieri naturaliter probetur: sed omnibus locis quibus agit ille sanctus de resurrectione: ita differit: ut dato animam separatā a corpore manere: et aptitudinem ad suū corpus habere: non tamen naturaliter possit corpori reuniri: ea scilicet ratione: quia forma seipsa unire materiā non potest: sed indiget agentis: quod extrinsecus faciat. Nullū autē agēs naturale prestat auctoritate ad formam separatā a materia. Itaque opus ē agente supernaturali. Ad tertiū. Aperit aduersarius latissime suū ingenium

2

3

cū diuū Thomā cōpositionē intellexisse dicat materie cū forma:
dū eē & essētie cōpositionē statueret. Quis.n. excepto aduersario
tam ignarus ē: ne nullā compositionē ex forma & materia esse in
substantiis se patet / autore diuo Thoma intelligat? qñ ille secūdo cōtra
gentiles apertissime pbat: nullā in āgelis cōpositionē eē ex materia
& forma: & tñ cōpositionē eē ex esse & essētia. Quod si manifeste
ille alterā de his cōpositionibus affirmat in angelis: alterā negat:
mentit̃ aduersarius: cū nō differre: nisi termino: differētiā has enū /

Essentia.

triat. Addo q̃ scdm eūdē sctū auctorē: essentia ē cōpleta natura
in specie: gradū habens determinatum sibi inter entia specificum.
Materia uero p̃ma: siue spiritalis siue corporalis pura potentia ē: et
pars nō totū: neq; gradū ullū inter entia speciei determinate sibi
uendicat. Esse autem existētia ipsa ē: que nō est forma: que esse
specificū det: sed actus q̃ esse specificū presupponat: quā ob rē in
rebus corporeis duplex cōpositio ē: altera ex materia & forma ad
esse speciei: altera ex natura speciei et esse existentie. Ad esse utiq;
indiuui. At in rebus intellectualibus: una tantum compositio
est: qm̃ essentia simplex ē ad eē duntaxat specificū: nō sibi includēs
partes distinctas: et eē existere: cū natura specifica āgeli existat.
Tale.n. eē participatio quedā primi ē: autore hoc qdem sancto.
Quapropter nō hic per essentiam / materiā: per eē formā itelligi
uoluit: ut aduersarius putat: q̃q̃ si equoce loq; libet: materia dici
potest essentia illa: sed hoc nihil presidii aduersario eē pōt. Non
enī qd equoce dixeris: sed quid essētia sit rerū diuināz differimus.
Itaq; seruandus ē terminoz & usus cōmunis: et significatio propria:
ut idē sctus in questione de creaturis spiritalibus censet. Vltimū
huius capituli ē. Male a Platone constitui animū ex elementis
& linea recta in circulū flexa: ex eodemq; circulo duos produci:
quoz ex altero septē p̃ductos circulos / nature aīe tribui. Hec et
reliqua: que ex mathematica disciplina Plato pro suo excellenti
ingenio aptissime ad animā transfert / portēta aduersarius appel
lauit: bō ingeni plane portētosi: q̃ nō uideat: q̃ aptius rationes &
uerba mathematice discipline accommodari rebus diuinis possint: q̃
materia: & relique sordes: quas ipse eodē transfert. Cognatio enī
longe maior rebus mathematicis cū diuinis q̃ cū naturalibus est: qñ
abstractionis ratio cōmunis mathematicis & diuinis ē: quā precipue
diuinis attribuimus. Quod si aīe uirtutes & actōes Plato simili
tudine siue exemplo quodā circuloz et lineaz docere uoluit: qd

xxvi

portentū: quodue incōueniens hoc sit nō uideo. Iā & Aristoteles ipse exemplo usus ē lineaz in tertio libro de aīa: cū intelligendi rationem exponat: partim per modum lineee recte: partim per modum lineee flexe existere: & diuus Thomas Aristotelem dicit non sensū Platonis: sed uerba carpe: & diuus Dionysius Areopagita motum duplicem contemplationis animi statuit: alterum circularē: alterū rectū. Sed de his satis libro superiori respōdimus.

Decimū sextū capitulū aduersariū est: in quo duo hec esse ex Aristotelis sententia dicit. Vnū: animam esse immortalem atq; eternam parte post: quod superioribus suis capitulis demonstrare conatus ē. Alterum. Animā cū corpore esse incipere: & tamē nō incipere eē per generationē: sed per creationem a deo ex nihilo: quouis prolixam probatoriā delirationē collegimus ad tria illa argumenta. Vnum: quod dicitur ab Aristotele primo de anima: intellectū innasci substantiam quandā existentē: & nō corrūpi. Nam si in corpore nascit inqt: incipere cū corpore certū est. & si nō corrumpit corpore corrupto: eternus ē parte post: uerū nō incipere per generationē: sed per creationē ostendit: secundo de generatione animalū. Quum enim intellectus ipse sine organo corporeo operetur: de foris sit necesse est. Alterū ex eodem libro habetur. Inquit animam uegetatiuam: sensiuā: & intellectiuam esse in potentia prius q̄ in actu. ergo ut uegetatiua & sensiuā: sic intellectiuā quoq; incipit esse cū corpore. Sed quoniam fieri in corpore non per principia corporis dicitur: non educi de potētia materie declaratur. Tertiū. Si deus inquit oīa creauit ex nihilo: ut demonstrauius: animam quoq; eē creatam a deo necesse est: quum alio modo produci non possit: & deus de facili possit oīa creare. Vere aduersarius narrat animā cū corpore esse incipere: nec perempto corpore interire. & bene cantat gallus: sed nihil ad propositum. Fidei enim & religionis nostre hec sunt peculiaria bona: ut anime infundatur corporibus a deo creatore: & incipiat qdē cū ipis corporibus: sed non ex uirtute seminis genitalis: uerū a deo ipso infūdente. Aristotelis uero opinio longe ab his nostris discedit. Nec enim principia doctrine eius philosophi patiuntur creationē de nouo: & si credendū comētatoribus eius ē. Aut deus est: quē pro intellectu agente cunctis distribuens comendat: aut unus idemq; intellectus omnibus pro phantasmātū differētia aliis aliter appropriatus. Nā intellectum quidē possibilē: tā& si aliter

xxvii

2

3

comentator: Arabē dico: iungit cū agente: & equē incorruptibilē
statuit: tamen alter grecus ille corruptibilem esse asseuerat: neq;
aliter hunc q̄ sentiendi uegetandiq; animā p̄duci sententia Aris/
totelis, de foris autē illū superuenientē nō eē intellectū possibilē:
sed agentem solum: qui deus sit immortalis lucē impartiens idem
omnibus ad agendū pro captu quouisq; recipientis. quomodo et
colores a solis luce actuari formariq; certū est: idq; constare luce
clarius ait ex tertio de anima: ubi exclusis omnibus: que leuius
ante fuerint tacta: solū hunc intellectū agentē immortalē sem/
piternūq; eē concludit. Quid igitur garrulitas aduersarii efficit:
cū auctoritas tanta comentatorum aduersetur: sed missos facio
comentatores ipsos Auerroem dico et Alexandrum: qd ex uerbis
Aristotelis accipi de anima pōt: et argumēta ipsa aduersarii qua
ratione fundentur uideamus: ne nos dicat autoritatē hominum
indoctorum sequutos se cōtempnisse. ait Aristotelē opinari aī mū
esse eternum parte post: & tamen incipere esse cū corpore p̄ cre/
ationē. At uero quod eternū parte ante est: idem eternū etiā esse
parte post: et quod parte post: idem et parte ante esse eternum
autor ipse Aristoteles est i primo libro de celo et mūdo. Statuit
etiam ab eodē autore primū agens nihil agere immediate in his
inferioribus rebus: hoc est sine causis secundis propter essentialem
ordinem: quo fit ut anima quoq; siue creatur siue generatur: non
a deo immediate proueniat: ut aduersarius putat: probatur item
ab eodem philosopho septimo metaphysice cōtra Platonē: nullū
agēs sepatū posse immediate mutare materiā primā: q̄q; mediāte
motu id facere pōt. Itaq; impossibile ē deum immediate animam
creare: atq; infundere corpori iudicio eius quidem auctoris si ad/
uersarius dicat fieri posse ut materia causa sue dispositionis aliqd
extrinsecus influens sibi recipiat qd non ante reciperet: atq; ita
corpe suis instrumentis bene instituto p̄paratoq; aīam diuinitus
influere. Respondeo nihil ita conseq posse: quod in Platonē ibi
ab Aristotele concludat. Dixerit enim Plato ideam licet forma
sit separata: posset tamē immutare materiam propter diuersam
subiecti dispositionē. Addo q̄ si causa dispositionis que p̄cesserit
immediate anima accedit: non infūdi a deo dicenda ē: sed puenire
ab eo q̄ ita materiā disposuerit: seqtur enī sua quāq; dispositionē
forma: et actio: idemq; esse quod disponat: et formam prester
nature ratio exigit. Quid uero deus potius creator sit adhibēdus:

q̄ secunda aliqua causa: quando subiecta sufficienti dispositiōe
 materie: agens generale hoc ē primū mobile satis sit ad aīe quoq;
 productiōē. necessitas uero nulla ē q̄ deus animam creet: cū & q̄
 unicū intellectū omnibus ex opiniōe Aristotelis statuūt: nō dū
 conuinci p̄hysicis rationibus potuerint. Quum itaq; opinio Aris/
 totelis non ea fuerit quam aduersarius refert: sequitur ut respōsio
 quoq; recte ad eius argumēta perq̄ facilis sit. Quod enī primum
 adducit ex primo libro de aīa sua interpretatione nō id cōuertit:
 sed peruertit: ut solet. nō enim intellectum innasci in corpore ab
 Aristotele scribitur: sed cōtingere aut supuenire: uerba hec Aris/
 totelis sūt. οὐδὲ ποὺς εἰσέρχεται πρὸς τὸ οὐσιον οὐσιον οὐσιον
 οὐ φθαίρεσθαι. Quod in secundo de generatione aīaliū θύραθεν
 εἰσέρχεται hoc est de foris ingredi: aut adire dicit. Que quidem
 Theophrastus: Alexander: Themisthius: Auerroes: ita accipiunt:
 ut commune qd sit ex quo quisq; hōim ortus illico sibi intellectu
 excipiat: et suam quisq; appropriatā siue applicatā portionē: ita
 extinctus relinquat in commune: ut ortus exceptit: nō aliter ac si
 sole q̄ nascens participare dicatur: moriens autē priuari: & lucē
 quā exceperit iā relinquere. De foris enī & solis lux homini siue
 cōtingit siue accedit aut supuenit: neq; orit̄ aut perit: sed icorrupti/
 bilis et īgenerabilis ē: cōmune tñ bonū qbuscūq; hōibus id cōtingere
 q̄ neget. Nō igit̄ particulare animā eē: que de foris accedat illi
 uolunt: sed ex cōmuni exceptā explicationē: et si quis admittat
 uerbum aduersarii istud innasci: in quo uim summā esse arbitret̄:
 nō sequit̄ ut eē simpliciter cū corpore incipiat intellectus: sed eē
 in aliquo indiuiduo: in quo ante non fuerit. Itaq; principium &
 inceptio ista non substantie intellectus: sed effectus ē. quo modo
 loquendi & Isaias p̄pheta utitur cū dicat. Dñs supra te hierusalē
 oriet̄. ortus enī hic nō ad dei substantiā: que eterna est refertur:
 sed ad effectū ab ipso deo in hierusalē pducendum. Quod aut a
 secundo de generatiōe aduersarius sumit: qd significet satis cōstat
 ex his que mō diximus. Distinguit enim intellectus a sensiuā et
 uegetatiuā aīma eo q̄ de foris adeat: siue ingrediatur: hoc ē ex/
 cipiatur per unionem hōibus singulis ex cōmuni aut minime: ut
 Alexandro placet: aut mente: ut Auerro: nouitio enim creati
 a deo animū q̄ de foris accedat: nusq̄ scriptum ab Aristotele est.
 unde quod mundi eternitati: & speciei humane cōueniret: idemq;
 aptum oīno doctrine Aristotelis esset. Id cōmētatores primariū

Alexāder: et Auerroes ei philosopho tribuere uoluerūt. Noui/
tio tñ excipi & uniri quod semper fuerit nemo neget. Ad secūdu
et si anima intellectiua est i potentia: tamē: alio modo q̄ sensiua
est: cum enim sensiua sit in potentia ad esse simpliciter: nam ut eē
desinit parte post: sic incipit pte ante simpliciter. Intellectiua certe
ipsa non simpliciter esse in tali corpore recipit: sed persistens ē in
potentia: ut tali corpori uniatur: quomodo ne corrumpi quidē
simpliciter pōt: corrupto corpe: sed scdm qd: cū nō preterea eē in
tali corpe habeat. Ad ultimū qd se demonstrasse dicit: non uerū
dicit. Non enim solū non demonstrare: sed ne pbare qdē leuiter
potuit: ex Aristotelis opinioe deū cūcta ex nihilo creare. Quod
si deus neq; ex nihilo quicq̄ facit: neq; immediate: aīme certe ra/
tionē: si Aristotelis iudicio loquimur: nō ad creationem ex nihilo:
quam a nostris accepimus sanctis referre debemus: sed ad eorum
sententiam: qui unum eundemq; omnibus tribuunt intellectum.
Item reprehendit Platonē aduersarius: q̄ animā persistere cor/
poribus: & scire hominis: recordari & reminisci dixerit. pbat enim
qd ab Aristotele dicit: intellectū eē perinde ut tabulā in q̄ nihil
sit scriptū: neq; censer animā intellectiua: que forma corporis est
persistere posse sine materia. Sed qd hec in Platonem iustius q̄ in
Aristotelem dici possunt. Nā si de foris animus adeat: ut et Aris/
toteles ipse fatetur: persistat necesse ē ante q̄ corpori uniat. Vel
si hoc aduersarius negat: detur oppositum non persistere ante q̄
uniat: & quid consequitur: aīa aduertat si pōt. Venerit de foris enī
nihil sit: nisi id per se sit et persistat: qd ueniat. Ratio quoq; re/
miniscendi aut recordandi illa Platonis per generationem: non
contemnēda ē: ut aduersarius putat. Quis enim immortalē atq;
eternā statuens aīmā: & longe ante corpora preexistentē: negare
possit eā sciētie plenā eē? & rez oīm itelligibiliū species ī sese hēre.
obliuisci aut eaz: cū corpi unit: ob nimīū materie fluxū: rursūq;
doctrina et studio: atq; exercitatioe reminisci: nec nisi prouecta
iā etate fluxu materie uel cessante iam: uel potius refluyente? Aut
igitur explodenda ē illa posicio: aut ea salua: predicta sequantē
oportet: quēadmodū & philosophus arabs Auerrois possibilē in/
tellectum: quē unicū omnibus & immortalē tribuit: censer oīm
specierū semp plenissimū eē: semperq; adeptū eē: sed q̄tenus corpi
cōiunctus ē p uaria phāsmata uarie itelligere. Quin etiā aliqñ
qdem itelligere: aliqñ uero minime. Nec ipse sane Aristoteles ab

huiusmodi opinione reminiscētie longe abesse uidet. q̄ppe uerba illa ex septimo physicorū ad hūc etiā sensū accōmodari possunt. ut scilicet omnibus sedatis passionibus siue affectibus prauis: sublatiſq; impedimētis incipiat anima scire et sapere. Scientie prime acq̄sitiō inq̄t non est generatio. Scire enī et sapere dicimus eo q̄ quieuerit et constiterit intellectus. ad quiescendū aut nulla est generatio: nulla enim mutatio est: ut dictū iā est. Quid uero in cōsideratiū dici pōt: q̄ qđ aduersarius refert: ut aīa intellectiua siue materia esse nō possit: quā separabilē eē fateē: & perpetuam parte post. nā si postea superesse perpetue sine materia pōt. pari ratione uel ante persistere pōt sine materia: siue igit preexistere aīam eo mō Aristoteles uoluit: quo suus preceptor statuerat: aīam ab eterno creatas p̄cedere: singulas hoīum generatiōes: siue unū eundemq; intellectū eē putauit: unicum toti speciei humane: qui quoduis indiuiduū eiusdē speciei p̄cederet. Nō aducēda ī argumētū est ratio in: q̄ aīa sine materia stare nō pōt. Nam neq; si unus idemq; omnibus intellectus ē non preexistit sine materia: neq; si per creationē p̄cedit: repugnet priuatio materie: q̄n ad suū simpliciter esse ut post: sic aīe sine materia stare pōt. Tabule aut illa similitudo nō ad simpliciter eē intellectus referēda ē: sed ad corporariā operationem: ad quā intellectus perinde se habet: ac tabula: in qua nihil sit scriptū. Nihil enī cognitionis phantasmatarie possidet: sed in potētia est ad cognoscendum duntaxat per phantasmata ipsa: aut certe quod ἀκροαματικὴ τέρεον & expenitiori ratione discipline pipatetice ē: ad sciētie p̄me acq̄sitiōnē per getē & cōstantiā intellectus: illa tabelle ratio referri debet: q̄ & ipsam recordationis: & reminiscētie nomīe Plato significare uoluit. Nā respectu quidē speciei ipsius refertus semp scientia est intellectus: neq; aliter Aristoteles q̄ Plato hac de re sentit. qđ et Auerroes fateē comēto q̄nto sup tertio libro de aīa. Sed qđ post hec aduersarius differit: uideamus. **¶** Facit capitulū decimū septimū et decimū octauū. q̄bus de fato & dei prouidētia agit. Dicit prouidētiā auctore Aristotele nō se extēdere solū usq; ad lunā: sed etiā ad ea que inferiora sūt: & ad queuis minima & terrestria: qđ probat ex. xii. metaphysice. q̄ ibi celū et naturā dependere a deo dicit: atq; etiā ex secūdo de generatiōe: qđ ibi deū fecisse cōtinuā generatiōnē dicit. Adde igit q̄ aīmi a deo pducūt īmediate ex nihilo: & corporibus infūdunt. Quod q̄a deus tm̄ facere pōt:

Tabula rasa

xxix.

utpote actus purus. & nec creatura illa: quia finita est: eundem etiam
providere singulis opinari: & mundum eiusdem providentia regi necesse est.
¶ Sed Aristotelem non ea esse opinio: ut providentia dei rebus generabi-
libus & corruptilibus consulat. scilicet opera immediata: constat aucto-
re grecorum sententia: quod ea non ulterius quam ad lunam descendere ex Aristotelis
iudicio asseverat. tum aliorum. tum plutarchi viri sapientissimi: qui in libris
de opinionibus philosophorum Aristoteles igitur mundum non totum usque
quodque aiatum: aut rationale: aut intellectuale: aut providentia gubernandum
statuit: sed celestia quodam his predicta. orbem. n. qui continetur: aiatos aian-
tesque esse. At inferiora & terrena nihil eiusmodi obtinere: nec ordine
principaliter: sed per accidentem participare. Averroes etiam commento libri. xii.
metaphysice: deum nihil ex his que hic fiunt intelligere: utpote nihil
extra seipsum intelligente ex Aristotelis sententia scribit: quod si non hec in-
telligit que a luna inferiora sunt: sequitur necessario ut his non provideat.
providentia. n. actio siue officium intellectus est dirigens rem quodam consilio
ad finem commodum. quod nisi cum cognitione rei ipsius effici minime potest:
ut idem etiam commentator Averroes super eodem Aristotelis libro. Species
tamen cognosci: easdemque solum procurari a deo propter materie privationem
fateatur: quin etiam diuus Thomas super primo sententiarum distinctione trige-
simanona. Alii igitur nullam providentiam esse statuerunt: ut Democritus:
alii eatenus providentiam esse voluerunt: quatenus se extenderet ad species:
neque ad individua descenderet: videlicet ea de causa: quia quod suum
egreditur cursum: id legibus non subicitur providentie. Itaque ea que sepe a
cursu ordinato deficiunt: non providentia gubernantur: quales particularis ge-
nerabiliu: & corruptibiliu rerum conditio est: que quodam opinio tribuit
Aristoteli. quod ex eius verbis manifeste id accipi non potest: commentator
tamen Averroes negat expressse fas esse bonitatem divinam sollicitari rebus
particularibus: nisi quoad in nature consilio ratione conveniunt. Sic diuus
Thomas: & commentator Averroes qui sumus Aristotelice schole con-
sectator hitus est: unde latissime iam patet providentiam dei non ad hec inferiora
descendere sententia Aristotelis. Quid vero tam plix? ab eo ipso philo-
sopho ostendit. scilicet per hermenias. uerum non esse determinatum in futuris con-
tingentibus rebus: si cognitio dei seipsum ad hec usque inferiora porrigat.
Sic. n. cognitione ipsa & prescientia dei determinetur altera pars contra-
dictorius. nec consilium aut agere quod oporteat: ut uel ita eveniat:
uel ne ita eveniat. probatur etiam ab eodem philosopho. vi. metaphysice
esse aliquid ens per accidentem: quod non semper aut magna ex parte fiat: sed raro
ac eiusmodi entis non esse scientiam: neque causam ullam per se: sed casuale siue
fortuita: que ad nullam aliam causam reducat. At si providentia dei ad hec

m

usq; pueniat: cā illa fortuita: & casualis: reduci pfecto ad cām p se, hoc
 ē puidētiā ipām potuerit: atq; ita oīa fiēt ex necessitate: nullūq; enī
 p accidēs fuerit: qđ Aristotelis sētētie aduersat. Nō ergo ita putādū
 ut Aristotelis sētērit puideri a deo rebus his cōtingētibus & pūcula/
 ribus: ī qbus nihil certi ē. fatū autē nō referri ad Aristotelē autorē/
 nō mētiri aduersariū dixerī: si id eē fatū itelligit: qđ motui celesti &
 cause p se tribuat, hīc. n. & q puidētiā statuūt: negāt ullā rē casu &
 fortuito posse fieri. Quapropter diuus Thomas in exponēdo co/
 pūcto loco. Idcirco igit ex fide catholica dicimus: nihil temere aut
 fortuito: sed cūcta puidētie subdita eē diuīe. Aristotelē etiā eodē ī
 loco benigne itēptat: asserēs illū de rebus his cōtingētibus ordīe ad
 causas pūculares dixisse: non ordīe ad causā uniuersalē: que diuina
 puidētia ē: que reꝝ effectus pūm necessario: pū cōtingēter puenire
 statuerit: qđ ipī effectus suis assimilēt causis pūmis nō remotis: qđ
 p sua ībecilli natura attingere nequeāt. Sed hec ut mō dixi benigni/
 uis referūt. nā argūta adhuc Aristotelis manēt īsolūta: qm si cā
 cōtingēs reducat ad cām p se: puenit necessario effectus: atq; ita
 nihil p accidēs sit: Ita. n. secūda cā mouet: ut a pma mouet: & pma
 plus īfluat ī effectū q secūda ut D. constat. Nec uero
 cōcedi ex doctrīa Aristotelis pōt: aliqd īmediate cōtingenter a deo
 ipō ordīari. Ad argūta quoq; aduersariū facilis rñsio ē. qđ. n. sepe/
 numero repetit: celū & naturā depēdere ex deo: nō id puidētie rōnē
 significat: ut que cōtingēter pueniūt: & generabilia: corruptibilia:
 fortuita sūt: reducāt: q talia sūt: ad cām pma. Sed causatōnē pma
 rei quouisq; & cōseruationē refert. Cūcta. n. ex pma cā trabūt sibi
 eē: & q sūt ī eodē sēp īn seruāt. Quod si cōtingētis siue rō siue portio
 ī natura cōtinet. prorsus ut natura ipā ex deo depēdens & ē & ser/
 uat. sic & ipā cōtingētis rō īn ē: qđ ē & seruāt. Nō ergo cōtingēs &
 corruptibile: ut tale referēdū ad cām necessariā ē: sed aut ad for/
 tuitā: que non reducat p se ad superiorem: aut ad prauam materie
 cōditionē: que cause contingentie temeritatūq; ē. Vel ut Auerro
 placet ex Aristotelis sētētia: depēdet a deo oīa qđ ad specēs: non
 qđ ad īdiuidua. Ad secūdū etiā argūmētū eadē rōne rñdemus. Nā
 & si deus ppterea puidet: q cōtinuā fecerit generatōnē: nō tñ ideo
 cōstat puidētiā lōgius se porrigere q ad eē rei specificū & necessa/
 rium. Ideo. n. facta ē generatio cōtinua: ut specēs seruarent. deus
 nāq; specē cōseruādā spectat: que stabilis & ppetua ē. nō īdiuiduū
 qđ mutat & perit: utpote qđ nō rōne sui eē īdiuidualis: sed specificū
 Participet ordīe. Quod aut de creatōe aīe aduersariū dicit: satis

105
iā rñsionem suo loco recepit: & que subnectit: labūt de facili cū eo
fūdent. qđ iā cōfutatū ē. Plura de puidētia: fato: & libero arbitrio
supiori libro exposui: quare paucis hunc locū pretereō: & cū non
plura ex Aristotelis ac ceteroꝝ philosophoꝝ opinione hic tum ne
nostraz qđ litteraz sacrarū placita repetō: que lōge a sētētia dis/
sentiūt Aristotelis. Cūcta. n. legi diuine puidētie subiecta esse uera
religio pbat. Sapiētia iqt attigit a fine ad finē: & res hoīm disponit
suauiter. **C.** Adicit aduersarius falso nullā a Platone statui diuinitus
prouidētiā: & oīa fieri ex necessitate: que a stellis dependeat. Sed
nos qm qđ de puidētia Plato senserit satis libro supiori exposuimus:
nō hic plus rñdemus: qđ ut qđ simpliciter qđ ex suppositōe sit necessa/
riū: que cōditiōnalis necessitas: que absoluta sit. Aduersariū ignorare
dictū uelim. Nā si Plato psci cūcta a deo putauerit: nō ideo ne/
cessario fieri oīa seqē. Nō. n. ipa psciētia dei affert rerū cōtingētiū
futuraz necessitatē: nisi respectu causē pme: que necessitas cōsequētie
ē: nō consequēti. & cōditiōnalis: nō absoluta: ut & nostris sanctis
auctoribus placet. Quare eadē p Platone respōsio reddi pōt: que
pro nostris theologis in eos q cōtingentie rōnē & liberū arbitrium
tollī ex dei puidētia arbitrant. **C.** Postremū uelut apicē sue ipie/
tatis apposuit aduersarius cōtra oīm sātōꝝ sētētiā: res nō ideo eē
futuras: qđ deus puidit: sed ideo deum puidere: quia res sūt future.
Diuis uero Augustinus ī decimoqnto de trinitate. Diuersas inquit
creaturas & spūales & corpales nō qā sunt: ideo nouit deus: sed ideo
sūt: qā nouit. Reliqui etiā sātī hoc idē docuerūt. & autor quoq
sētētiarū in pmo: dicimus inqt res futuras nullatenus eē cām pre/
sciētie: uel sciētie dei. Nec ideo psci uel sciri: qā future sūt: qnetiā
res ita exigūt: ne tpale sit cā eterni: & sciētia dei causet. Quum enim
puidētia & psciētia dei eterna sit: futura aut sit tpalia: seqē porro
ut tēporale sit cā eterni: & sciētia dei nō aliter q nostra a rebus ipis
causet: & p multa alia deduci possēt absurda. Res igit ideo futura
ē: qā deus preuiderit: nō e cōuerso. Sed iā satis me rñdisse arbitror:
uel ad eas ineptias: qbus ipse aduersarius plurimū cōfidēs: certamen
aggressus ē: in quo si recte iudicabit: pfecto non minus pstratū se
eē dolebit: q letatus p sua iperitia ē: cū hec arma ne dicā festucas
fragiles in Platonem sumere uoluit. Nā & ea que Aristoteli tribuit
non iure ad illum referri posse. & que Platoni obicit: aut eadem
que uel Aristoteles senserit esse: aut falso: peruerse. & imperite aduci
explicatum iam est.

Epilogus libri

m

*Disputationis Cardinalis Sabinen ac patriarche Constantino
politani aduersus Calumpniatorem platonis liber
incipit feliciter*

Vpest. ut de cōtumelias iurgus ac maledictis:
quibus Platonē aduersarius insectat: agamus.
Neq; enim hoc loco deferendus est uir singulari
ac pene diuina uirtute p̄ditus: nec p̄mittendū:
ut preter ius fasq; ab homine iniquissimo laceret.
Quāq; hunc locum ex quo alioquin laudes
Platonis facile dilucescerent. difficilē tractatu
facit temeritas maledici hominis. Quis enim duntaxat uir modestus
& grauis possit sine pudore ea scelera nominare. que aduersarius
tam fede ac turpiter de moribus Platonis fingens adducit. Auger
uero difficultatē loquacitas hominis prope immensa. que uix cō/
prehendi nisi oratione longissima potest. uerum tamen conabor
ita agere ut nec defensio necessaria pretermissa esse uideat: & que
ab aduersario sparsim ac tumultuarie dicta sunt. quāto honestius
& breuius potero attingam. Quod si forte contigerit ob nimiam
aduersari loquacitatem trahi me aliquādo longius: q̄ uellem. erit
certe iusti & humani uiri officiū mihi ignoscere: & dare hoc Pla/
toni: ne molestum sit pro tanto uiro aduersus summam iniuriam
nobis aures prebere. Quippe res honestas non modo explicandas
latius. sed etiam se penumero repetēdas Platonis: quē defendimus:
sententia est. Que autē res esse: aut dici honestior potest: q̄ defensio
ueritatis: hanc nos pro Platone facile libenterq; suscepimus. ne in
hominem tam magnifice de hominū genere benemeritum parum
grati eē uideremur. At qm̄ aduersarius uoluptatē in p̄mis Platonis
obicit: & eam maxime uoluptatis partem: que in rebus ueneris
consistit. studetq; in primis Platonem ostendere incontinentem:
& obscenis deditū uoluptatibus fuisse. Nos quoq; hunc locū p̄mū
aggrediamur. & in quo libentius ille uersat ei primū occurramus.
Postq̄m igitur ita aduersario placet ut ex his: que de moribus a
Platone atq; Aristotele scripta sunt utrius uita honestior fuerit
iudicetur. Platonisq; uicia explicatur: se ex illius operibus ostēdit
& ita quātum in se est molitur. Primum libri ipsi Platonis a nobis
in medium proferendi sunt: ex hisq; quid ille de uirtute: moribus:
honestate: precipiat: moneat: consulat perspicendum. Mox uero
ab his: qui ante nos fuerunt: doctissimis uiris testimoniū petendū

est: tū ad ratiōes aduersari plane falsas: ac temeritatis & impudētie
plenas ueniendum: ut uidere omnes manifestissime possint hunc:
que scribit: partim fingere: partim aīmi malignitate peruertere.
Platonis itaq; uitam continentissimam fuisse: abhorruisseq; eum
semper ab omnibus corporis uoluptatibus licet in omnibus eius
sermōibus animaduertere. Vbiq; enim uirtutem mirifice laudat.
Contra uero: uitia reprehendit. & ipsam in primis de qua agimus
uoluptatem ita infectatur: ut non tam philosophi: qm̄ seuerissimi
cuiusdam. censoris officio fungi uideatur. Multi profecto quid
uirtus esset. & que sint eius officia scripsere. Sed nemo tāto studio.
tanta facundia. tanta erga genus humanum beniuolētia & cari/
tate ita inuitat. hortatur. consulit: excitat ad uirtutem ut Plato
facit. Quod nō uerbis quidē. nos fingimus: ut aduersarius scelera.
Sed facile discerni potest: q̄ hec in eius libris uarie: apte: grauter:
accommodate tractentur. q̄ uetustos poetas. seu legum autores
reprehēdat. qui in honestis uoluptatibus locū aliquē reliquerint.
quando uel summum hominis bonum uoluptate definierint: uel
illustriū uiuorum. aut etiam deorum uoluptates narrauerint. uel
quouis alio modo ea uisi sint probare. que ad turpem uoluptatē:
referri possunt. Hinc quum ratione qualis esse debeat reipublice
status firmaret: poetas censuit urbe depellendos esse: nec iuuentuti
permittendum: ut eorum libros slectitarent. ne tenere adhuc men/
tes deorū: siue heroū autoritate pmote: his moribus corrūperētur
quos abolere postea ualidior etas non posset. Nam si uel stuprū:
uel aliquod huiusmodi scelus a diis patratum serio adolescētes au/
dierint: parum abstinere poterūt. cū homines sint: ne simile aliqd
cōmittant: quando id referre possint ad tam excellentes autores.
Hec cū pluribus aliis in locis: tum tertio de republica libro a Pla/
tōe scribunt: ubi cū permulta de officiis quasi diuinitus differuisset
& quemadmodum musica eruditi iuuenes clari possent euadere:
tum de modestia. tēperantia cōtinentia seorsum precipit: & hor/
tatur. modestiam itaq; & temperantiam ī primis magnopere ex/
colendam censet. ut iuuenes senioribus: & principibus ciuitatis
obtemperēt: uoluptatibus resistent. libidinem id est cibi ac potus
rerumq; uenerearum usum deuicent. Probat ad modestie officiū
illa Homeri. Mi iuuenis taceas: & nostra amplectere dicta: et
reliqua similia Reprobat illa: ebrie: cui catuli sunt lumina cordaq;
cerui. Illa quoq; tanq̄ contra officium cōtinentie dicta rep̄hēdit.

m

Nulla crede mihi: res mensa sua auctor illa est. Que cererē bacchūq;
simul carnesq; ministret. Item illud Quam parit atra fames dirū
est heu morte perire. Improbanda etiam illa eiusdem poete cēset
in qbus Iouem: usq; adeo libidine incensum narrat: ut omniū rez;
qual optimo cōsilio agenda statuerat: oblitus: cū primū Iunonē
uidit: ita arserit: ut ne tantisper quidem potuerit differre: quoad
domiciliū ingrederētur: sed humi ubi forte erāt: uxore āplexus:
desyderium explere uoluerit: passus nunq; se amore ardentius cō/
citatum. etiam eo tempore quo primū mutuo amplexu clā neqd
parētes sentirēt cōiuncti fuerant. Martis etiam & Veneris fedos
amores & uincula a Vulcano instructa apud eundem poetā re/
prehendit. Ea autem que animi magnitudinem: constantiam &
patientiam declarant uehementissime laudat. quale illud est eius/
dem poete.

Intendens animum percusso pectore fatur.

Fortiter ista feras. iam iam grauiora tulisti.

Tum latius imitari suadet: que ad uirtutē perducunt. uitare autē:
que parere uitium possūt. aut detrimentū his: qui audiūt: afferre.
Quo in loco maiorem in modum poetarum carmen detestatur.
qui de diis turpiter atq; inhoneste locuti sūt. & suaues potius atq;
iocundi: q̄ honesti & utiles esse uoluerūt. A custodibus. deinde sue
ciuitatis nihil aliud curandum censet. preter ea: que ad cōseruandā
reipublice libertatem pertineant: hoc unum officium: hanc solam
prouintiam illis demandat: & exemplar quod aut imitentur: aut
fingant proponit. At siquid preterea fingendum est inquit: fingi
cōtinuo a pueritia oportet: que officio cōueniant: uidelicet aīmi
magnitudinem: cōstantiam: fortitudinem: fidem: temperantiam:
modestiam: cōtinentiam: religionem: & reliqua: que mores inge/
nuos ac liberales instituant. Res autem illiberales: & inhoneste &
turpes neq; agēde neq; fingende sunt. ne fictione butusmōi eoz;
que fingunt: habitum concipiant. An nescis inquit eā uim simula/
tiōis eē: ut si a pueritia lōgius pseueret. mores naturāq; cōstituere
& animi: & uocis: & corporis possit. Hominibus igitur: qbus con/
sulimus & mores ingenuos cōparari probamus: minime cōcedimus
simulare uel mulierem: uel iuniorem: uel seniozem: uel litigantem
& maledicentem uel se iactantem: & cum diis immortalibus con/
tendentē: uel suas calamitates deplorantem: ac multo minus egro/
rantem: aut amātem: aut parturientē. Nec uero improbos uiros

& contraria his rebus. quasi superius laudauimus agētes: maledicos: petulantes: contumeliosos. reliquosq; qui rem turpem uel agūt uel loquūtur. Deniq; nullum facinus. quod ab homine improbo uel contra se uel contra alios inferatur simulandum est. Quin etiam mentecaptos effingere uel in agendo: uel in loquendo. nequaquam tutum opinor. Cognoscendi sunt enim & mentecapti: & moribus deprauati non modo uiri: sed etiam mulieres: effingendi uero nō sunt. Hec & alia pleraq; Plato de ingenuis moribus scribit. Sed plura afferre in presentia longum esset. Satis sit hec breuiter tetigisse. quasi inditium quoddam: unde cetera: & peti: & sumi facile possint. An igitur Plato uoluptati se uitusq; permittit? an scelera probat? An meretur hec a tali homine de se dici: qui non modo ceteros ciues: qui honestius q̄ milites solent uiuere: sed ipsos etiam custodes: qui milites sunt: ita erudiendos censet: ut cum a ceteris malis: tum a uoluptate in primis abstineant: nec solum amore inflammari se minime sinant: sed etiam amantes non simulent: qui cognoscere quidē uitiosos p̄mittit: sed agere quicq̄ more uiciosoꝝ. ne per simulatiōem quidem & iocum aut ludum concedendū existimat. Atq; in militibus plus licentie eē Aristoteles quoq; secūdo politicorum libro fatetur. maior pars inquit nationum militariū: strenuarumq; libidini mulierum dedica est: exceptis gallis & si qui alii aperte mulieribus mares anteposuerunt. Et certe qui primus fabulā finxit nō sine causa Martem cū Venere uidet cōiunxisse. Vniuersum enim id hominum genus puerorum aut mulierū aut dissimum est. At Plato eos quoq; seruare temperantiā iubet. sed facit hoc testimonium Aristotelis quod modo adduxi: ut mecum cogitem: qd aduersarius ageret in Platōem. quomō eum urgeret. insectaretur. clamaret: & tam nefarium scelus notari ab omnibus flagitaret: siquid tale ab eo dictum fuisset. quale militibus Aristoteles sine aliq̄ detestatione permittit. Quasi parum ad rei uenerē libidinem intersit: mulierem ne aliquis: an marem expetat. Verū Plato nō in quibus uitus uersentur milites: narrat: nec fabule auctoritate sceleris usum comprobat: sed autores huiusmodi fabularū detestatur. atq; e. r. p. eicit. milites autem non minus q̄m ceteros honestissimos ciues & principes reipū. non modo a tam nephādo scelere sed a quī uenerēa uoluptate iubet abstinere: & quo pacto ita uiuere possint docet. puitaces digno supplicio auctoritate legū constringit. Nec poetis mō ne quid flagitiosum narrēt interdicit

sed etiā fabris ut sūt fictores: pictores: excusores: & ceteri id genus:
ne quid tale representent. Sic enim eodem de re. pu. libro scribit.
Num igit̃ poetas solū monere debes & cogere: ut bonoz̃ morum
exempla carminibus suis prebeant: alioquin apud nos carmen nō
cōponāt. an ceteris quoq; opificibus uetandū est. ne qd̃ peruerse:
libidinoſe: lasciuē: illiberaliter: turpiter: uel ī imaginibus statuisq;
aī malū. uel in edifiis: aut in quouis alio opere faciāt. ne nostri
custodes dū in exemplis uersant̃ uitiosis. quasi per herbas noxias
uagātes: paulatim ad id animū adhibeāt. & quasi ex tanta copia
metentes: quotidie aliqd̃ malū usq; ad sūmū imprudētes augeāt.
Post hec ita de uoluptate ratiocinat̃. Cū ppter̃ īmodicā uolup/
tatē hominē de statu sue mentis labi cōtigerit. nullū cū prudētia
modestia. temperantia: cōmertium. habet uoluptas: sed comes est
luxurie: dementie & temeritatis. Voluptate autem uenerea nulla
est uehemētior. Quocirca repudiandam esse omnino huiusmodi
uoluptatē arbitrat̃. ut pestē quādam animi rationisq; perniciem.
Quin etiā talē principem atq; custodē preficiēdum censeat: qui in
rebus formidabilibus: & uario uoluptatū genere cōstitutus. & q̃si
aurū in igne probatus: tamen cōstans euaserit: integer: honestus
& sui ipsius custos egregius: qui autem talis non fuerit eū omnino
dimittendum. In nono etiam eiusdem libri uolumine. libidines rei
uenerēe: & cruoris & gule iniquas eē inquit: immanes: efferas. Tū
etiam triplicem eē uoluptatē: pro triplici animi parte: ut singule
uoluptates singulis animi partibus cōueniāt: ex his unā eē suauis/
simā. que in prudentia & ratione sita est. Cū enim triplex sit inqt
genus uoluptatis: suauissimū id est: quod parti animi: q̃ discimus
& erudimur tribuēdum est. & homo: in quo ea pars precipue do/
minatur: suauissime uiuit. Ceteroz̃ autē uoluptates: nō uere: neq;
sincere sūt. sed q̃si umbratiles: homines enim prudentie & uirtutis
exptes. epulis & aliis huiusmodi delitiis obruti humi detinent̃. & si
aliquādo paululum emerſerint: non amplius q̃ interpositā partē
atingunt: sicq; tota uita aberrant: nec parte inferiore unquā su/
perata. superiorem illā & uere excellā: aut attingere: aut suspicere
possunt: nec rei uere cognitione se satiant: aut integram: firmam
sinceramq; uoluptatem degustant: sed more pecudum pni humū
semper spectant. & terrestres mensas secuti se cibis ingurgitant. &
rebus ueneris inuoluuntur. quarum rerum cupiditate alterutrū
calcitrant: & cornibus aut unguibus ferreis se inuicem percutiētes

interimunt, utpote: q̄ gustum rei uere nullum habent: cibo partē
sui animi integram exaurientes. Postremo qui recte sibi cōsultit
inquit: primum disciplinas colere debet: quibus aīmus totus meliori
natura informatus: habitum recipit meliorem: & prudentiam: iu/
stitiam: temperantiamq; acquirit: tum corporis habitudinē & uite
cultum curare. non quemadmodum uoluptati ferine deditus uitā
degar: aut quemadmodum: uel uiribus superet: uel secunda ualitu/
dine ac pulchritudine prestat: si hec bona modestie ac temperantie
rationē adimāt: sed ita ut uite & corporis cultus omīs accōmodari
ad animi rationē aptissime uideat. Hec cū ita a Platone scribant
iudicare cuiusq; libez sit. an uoluptatis reus agi debeat. qui ita de
uoluptate loquit. qui uitam uoluptati deditā brutorū & pecudū
esse arbitrat. qui nō modo. nequis aliquid fede aut turpiter agat.
uerū etiā ne loquat quidē aut fingat rē turpem: uetat & phibet.
Quid autem in libris quoq; de legibus de eadē re docuerit: queso
animaduertite. Non modo enim illic hortat & monet uerū etiā
iubet. & forma legū prescripta: unūquenq; ad uirtutis officia im/
pellit. & cogit. honorē statuit probis: supplicia improbis. ut alteri
uirtutē ardētius colāt. alteri uel multi seruēt honestatem. Primo
itaq; libro de legibus. cū de rebus ueneris loqueret. coniūctionē
maris & femine legitimā naturalēq; eē dixit: utpote a natura ad
liberorū procreationē concessā. At maris cū mare: aut femine cū
femina: cōtra naturam eē dixit. sūmūq; & nefādū luxurie scelus.
Quo loco plane ostendit nō mō rem turpē atq; illicitam probi/
beri. sed etiā legitimā maris & femine coniūctionē: nō alia qm
procreāde sobolis causa cōcedi. quod apertius etiā octauo eiusdē
libri uolumie exponit. Vbi p̄cipit debere quēq; ab omī feminea
cellure abstinere: in qua oriri nolit: quod seminatū sit. itaq; Plato
in rebus etiā ueneris nequaq; a legibus & institutis nostre religi/
onis dissentit. Quod si maris etiā cū femina cōiūctionē nō aliter
concedit: qm procreādorū liberorū gratia: quomodo dirum
illum atq; nefarium coitum aduersus naturam: suū etiam sexum
profanantem: quem ipse quoq; cōtra naturam esse fatetur: & sce/
lus ferū ac summe miserie causam nominat: uel permisisset alius uel
ipse cōmisisset? At hec duo isti inquit uoluptatum dolorq; fōtes
ut a natura profluant permissum ē. ex quibus qui quēadmodū:
& quando: & quantum oportet haurit: siue ciuitas uniuersa: siue
priuatus ciuis: seu quodlibet animans id fuerit: felicitatis sue modū

m

cōsequat̃ necesse est. At qui imperite ioportuneq; haurit in sūma
miseria atq; infelicitate uiuat oportet. Item unusquisq; nostrum
q̃q̃ unus est: duos tamen intra se comites habet. quorum consilio
utit̃. utrūq; amentē: & alterꝫ alteri cōtrariū. nomē huic uoluptas:
illi dolor est. Singulos preeunt futuroꝝ opinionēs quazꝫ nomen
cōmune spes est. Propriū eius: que dolorem precedit. timor: eius:
que uoluptatē: fiducia. Hec omnia precedit ratio. diiudicans qd
melius: aut deterius sit. rationis deinceps cōsiliū aureū fortunatūq;
esse ait. ac homines p̃uarim: & publice huic obtēperantes. uirtute
prestare uitamq; felicissime agere. Quin etiā secundo eius operis
libro duplex eē uite genus scribit: alterꝫ iocundissimū. iustissimum
alterum. & q̃ uitā uiuunt iustissimā. eos felicissimos esse. contra qui
iocundissimā sine uirtute: eos eē miserrimos. Item qui uirtute pre/
ditus uitā uiuit: sua modestia: tēperantia: iusticia: felix beatusq; est.
siue magno & p̃ualido corpore sit: siue paruo atq; ibecilli: & siue
diues sit. siue pauper. Si uero opibus plus etiā q̃ Cynnizas ille: aut
Midas excellit. iniuste autē uiuit. profecto infelix est: omnemq;
uitā acerbissimā ducit. Quinto etiā libro dum quibus officiis co/
latur animus. quibus uitis negligatur exponit: uoluptatis usum
neglectū. ac dedecus aīmo parere his uerbis declarat. Quin etiam
quoties uoluptatibus p̃ter legis & laudis rationē indulget. minime
animū colit. immo spernit. & ignominia afficit: quū scilicet malis
penitendisq; facinoribus eū patit̃ cōpleri. Mox addit animū esse
rem omnium. quas homo possidet. maxime diuinam: nec aurum
omē quod sub terra: supraq; terram est. cū uirtute eē eq̃parandū.
Tum uoluptatum dolorūq; rationē describit. & uite genera atq;
hominum uolūtates complexus: negotia exponit. que uita deli/
genda que uitanda sit demonstrat. Modestā ac tēperantē diligēdā
censet. luxuriosam uitandam. Plus etiam uoluptatis in tēperantia
& castitate: plus doloris in luxuria & libidine eē. his uerbis existi/
mat. Qui recte iudicat: uitā continentem ac tēperantē statuit.
in unaquaq; re placidam esse atq; tranquillā. habet enim hec ui/
uendi ratio. tum dolores tum uoluptates moderatas. ac mediocres
cupiditates: etiam leues: & amores non effrenatos aut furibundos.
luxuriosā autem cōtra: in unaquaq; re inquietam ac perturbatā
uehemētes habere tū dolores tum uoluptates. cupiditates intēsās:
atq; insanās: amores urgentes: & supra qm̃ dici potest inflāmatos.
Voluptates etiam in tēperantia plures eē qm̃ dolores. In luxuria

autem cōtra. tum amplitudine. tum etiam cōpia: aut cōtinuatiōe.
unde fit. ut uita altera iocūdiōr: altera acerbior necessaria nature
ratiōe sequatur. Qui itaq; lete & iocunde uiuere cupit. caueat ne
uiuat luxuriose. Ad hec libro sexto uoluptatem uenereā incensā
dicit. Quo uerbo acūmē uitii: & temeritatē: & furorem: significat.
quem impetum incensum. modo ratione moderandum: mō metu
legum cohibendum precepit. & septimo libro Mea inquit sentētia
est. ut recte uiuendi ratio: nec uoluptates appetere: nec dolores
omīno uitare debeat. sed mediocritatē quandā seruare & colere:
qd nunc leuiter mihi nomine exposui. quā quidem animi dispo-
sitiōē dei etiam eē. quadā celebris oraculi fama recte ab omībus
existimari potest. Hanc igitur habitus mediocritatem expecti ab
eo: qui diuinus futurus est: cēseo oportere: suūq; arbitrari officiū:
nō modo ne ipse uoluptatibus se permittat. quibus potiri nō sine
dolore potest. uerum etiā ne alium uel seniore: uel iuniorē siue
mārem: siue feminam ita affici patiat. Ita suos homines ad uirtutē
hortabatur Plato. ut suis etiā diis: his scilicet inferioribus & regioni
aerē presidētibus: quibus & uoluptates & dolores accidere gētiles
putabāt: eos cuperet eq̃ri. Atqui libro octauo preter alia pleraq;
necessaria: que paulopost proferemus. homines inqt cōtinentes &
uoluptatū uictōres felicissime triumphare: molles autē & a uolup-
tatibus pessundatos. instar mancipiorum duci infelices & miserōs.
Cauere etiam eos: qui bene beateq; uitam agere uolunt: nō modo
a maris. sed etiā a mulieris inuupte nefanda libidine: nec aliam qm
suam quēq; uxorē ptingere: nec spurios pcreare & genitale semē
irreligiose mādare pellicibus. Nono etiā nō modo eū. q cū puero
sed etiā q cum muliere inuupta se miscuerit: mortis supplicio con-
dempnat. Adulterz etiā lege sanxit. impune occidi a uiro posse. In
phedone autē tempantes dicit. nō eos: qui uoluptates cū uolupta-
tibus permutant: nec eos: qui timore quodā: ne aliis quas cupiunt
uoluptatibus puenē. ab aliis abstīnēt. & ab his q̃s appetūt tenent.
Quod etiā his usu uenit: q pre se ferre modestiā uidentur. supant
enī aliq̃ genera uoluptatū: cū tñ ab aliis superent: ut plane ppter
luxuriā atq; libidinē alterā: tempantes eē in altera uideant. ergo
non tales tempantes eē. sed eos: q omnē uoluptatē prudentie rati-
oniq; postponunt. & officio debito uel omnem uoluptatis usum
despiciunt: uel honeste admittūt. hos tempantiam colere: & uera
intemerataq; uirtute decorari. ceteros lineas quasdā atq; umbras

habere uirtutis. nō ueritatis aut integritatis speciē possidere. Ac in
theeteto coitū illicitū iniuriā uocat & inertē cōiunctionē leno/
cinia etiā pbro dat: & obstetrices honestissimas recusare auspicū
officiū dicit. ne forte incidant lenocini finitimā culpā. In pbedro
quoq; hominē luxurie deditū pecudi similē dicit. & flagitiosum
impudentē: uoluptatis nō naturalis auidū uocat. Multa etiā alia
refert cōtra inhonestū turpēq; amorē: de quibus tūc dicemus: cū
ad eū locū uentū erit: in quo aduersari calūnie: quas impudētē
ex eodē sermōe fingit: refellende erūt. Ceterū in gorgia Calliclem
Socrates uehemēter rephēdit. q̄ dicēdi facultatē ita tractaret:
ut nihil laudare posse uideret: nisi qđ uoluptatē p̄staret. & delitiis
luxuria atq; licētia mō tute p̄cipi possēt. uirtutē felicitatemq; de/
scribunt. nec modū cupiditatis: aut uoluptatis ullum statueret: sed
quo affluētius uoluptates undecūq; possent hauriri eo meliorem
beatiorēq; agi uitā cōtēderet. Doliū hoc eē illud danaidū facete
Socrates dicit: inexplēbile istā uoluptatū satietatē & aīmi luxu/
riā atq; effrenatā libidinē. monetq; ut p̄ uita lasciuia: & libidinosa
quā laudat: modestiā deligat: & paucis cōtentus: sobrie honesteq;
uiuat. Tū pluribus interiectis: hoc postremū addit: ut homo tē/
perans: iustus & reliquis uirtutibus p̄ditus: p̄fecte absoluteq; felice
sit & cōpos. beneq; beate uiuēdi. luxuriosus aut iustus improbus
sit miser: atq; infelix. Itaq; eū q̄ felicitatē optat: temperantiāq; ex/
petere oportere. luxuriā uero deuitare: & q̄ magis ueloci ac p̄cipiti
cursu potest aufugere. Ex qbus fit: ut aduersari imprudentiā satis
admirari nō possim: qđ cōtra ueritatē manifestissime differēs: latere
se posse existimauerit. Quis. n. locus apud Platonē non plenus est
laudibus cōtinētie: temperantie: modestie: cōstantie: patientie: tole/
rantie? Quis nō uitia rephēdit: & rephēdit: atq; ut uirtute felicem:
sic uitio miserū fieri unūquēq; declarat. qđ postremo nō ad uirtu/
tē hortat: & a uitis retrahit summo studio: cura & uigilātia? An
forte latinos hoīes fallere se posse aduersarius censuit? Ac ne latini
qdē autoritatē tāti p̄bi: unius homūtionis uerbis: deicere animis
potuissēt: & grecos facile erat ueritatē rei detegere: & falsam atq;
iniustā criminationē cōfutare atq; refellere. Sed omīa: que pro
sua diuīa sapiētia de uirtute & moribus: Plato cōscripsit: hoc loco
reperere non est necesse: rem. n. immensā aggredieremur: & oratio
uoluminis modū nimis excederet. Quapropter his: que diximus
cōtenti. Post hac doctissimorum uiroꝝ & omī uirtutis genere

doliū danaidū

illustriū testimoniā petemus. qui Platonē ita uixisse memorant: ut
uirtutes q̄s scribit & pbat & laudat: omni uita sua excoluisse miri/
rifice fateant. Quo in loco grecos auctores: q̄ uitā Platonis inno/
centissimā admirant atq; extollūt: spōte omittā: quāq̄ plurimos
habeo: immo fere omēs q̄ aliqd unq̄ scripsere. qđ eo consilio factio
ne aduersarius oblatrare possit: auctores grecos ppterea uberius
Platonē laudasse: q̄a Aristoteli inuiderūt: latinos dūtātaxat testes
citabo: de q̄bus nullā huiusmōi suspicionē mēiri obiurgator au/
deret. Neq; que de ortu Platonis. tā a latinis q̄ a grecis auctoribus
eodē mō narrant in p̄sentia p̄tereo. ut scilicet Perictiona mater
p̄us q̄ cū marito cōgrederet. demonis cuiusdā aspectu cōceperit.
atq; enixa fuerit: ut infāti: dū ad huc in cunabulis eēt examē apū
circa ora p̄teruolās labellis infederit: & postq̄ aliquādiu i murmu/
rauerat. abiit. ut Socrates p̄ getē uiderit. cygnū p̄mo in uolucem
suis genibus assedisse: mox uero uolucrē factū suauissimo quodā
cātu in celū aduolasse. Postridie uero cū Plato ad eū uenisset: seq;
illius doctrine tradidisset: illis q̄ aderāt dixerit. hūc eē illū cygnū
tā suauē canētē. quē p̄die p̄ getē uiderat. hec inq̄ omīa p̄tereo. At
illud certe p̄tereūdū nō est. ideo se Platonē in academiā cōtulisse:
locū nō solū desertū: sed etiā pestilentē: ut partim cura & assidu/
tate morborū: partim solitudine: corporis irritamēta cōpesceret:
ac partē animi: rationis expertē moderaret. rationiq; subiceret:
sicq; libidinis impetū frangeret: & modestiam: cōtinētā: tempan/
tiā sequēs: nullā aliā uoluptatē q̄ studioꝝ sentiret. Hec enī de eo
refert sanctissimus uir Hieronymus. in eo libello quem aduersus
Iouinianū eloquētissime scripsit. Plato inq̄t cū eēt diues: & tho/
ros eius Diogenes lutatis pedibus cōculcaret: ut posset uacare phie
elegit Academiā uillā ab urbe p̄cul. nō solū desertā sed etiā pesti/
lentē: ut frequentia morborū simulq; solitudine: libidinis impetus
frangeret. discipuliq; sui nullā aliā sētirent uoluptatē: nisi earum
reꝝ: quas discerent. ita fiebat ut academiā colentes. ceteris omībus
curis omissis: duntaxat philosophie uacarent. Quo certe p̄tinere
uidetur Platonis illa descriptio: qua philosophiā diffinit: esse mor/
tis meditationem. atq; illud quoq; quod in phedone scriptum est.
debere philosophum mortem expetere. Neq; enim ista significāt
expetendā esse anime dissolutionem a corpore: anteq̄m p̄stitutū
a deo tēpus aduenerit: quod Plato nefas eē dicit. sed debere quēq;
animū ab hac mole corporea & uitis hinc atq; hinc scaturientibus

erigere: & quantū fieri potest omni cōtagione carnis sequestrata
 in sola profundissimarum rerum cōtemplatione uersari. legat qui
 uelit Macrobiū libꝝ de saturnaliis. & bipertitā hāc mortis diui/
 sionē iueniet: ut altera natura accidat. altera ex uirtute pficiat
 quā precipi a Platone confirmat: eamq; esse. quum animus adhuc
 iunctus cum corpore: uoluptates corporis respuit. & omnibus
 uitiorum uinculis solutus ad nobiliora erigitur. studioq; ad supe/
 riora. & natura sua digna sublimis euebitur. legat preterea sapien/
 tissimum uirum. & uere diuinum Aurelium Augustinum. cuius
 duntaxat grauissimo firmissimoq; testimonio omnia ineptissimi
 obiurgatoris conuitia & maledicta debilitari: dissolui: infringi:
 reici possunt. & longe quidem facilius qm tela aranea rapidissimo
 uenti fragore disrūpi. nec certe sine admiratiōe uel legi uel audiri
 possunt: que a tanto uiro dicuntur. libro nanq; de uera religione.
 Platonem scribit discipulos suos docere solitum: ut a ueneris uo/
 luptatibus abstinerent. persuasumq; sibi haberent: ueritatem non
 corporeis oculis: aut sensu aliquo: sed sola mentis puritate uideri.
 Ad quam percipiendam nihil magis impedimento esse. qm uitam
 libidinibus deditam: & falsas imagines rerum sēsibilem: que nobis
 per corpus imprimuntur. Itaq; sanandum in primis esse animum
 ad percipiendam incommutabilem rerum formam: & eodē modo
 semper se habentem. atq; omni ex parte sibi similē pulchritudinē;
 ipsum preterea Platōem uitam celibem ac castam semper uixisse:
 propter qd usq; adeo timuisse peruersam temporum suorum opi/
 nionem: ut sacrificasse nature perhibeatur. quasi peccatū expiare
 uellet. qd liberos non procreasset. Sic Augustinus de Platōe refert.
 Quo testimōio quid amplius dici: quid certius potest? Quis enim
 excepto aduersario tam improbus: tanq; ab omni uere rationis
 cogitatiōe remotus sit: ut Platonem incontinentē aut libidinosū
 fuisse existimet. quem Augustinus cum de uera religiōe scriberet.
 in exemplum castitatis adduxit. Legimus enim Platōē ab ipsis
 iam inde incunabulis usq; adeo modestū & grauē fuisse: ut raro
 subridere: ridere nunq; uisus sit. Mercedem a nemine unq; ex his
 quos docebat exegit: ultro etiam oblatam respuens. Ire tam cō/
 tinens fuit. ut ne in seruos quidem unq; quod inauditum est: uel
 fecerit quicq; uel dixerit iratus. Virgis inquit aliquando te cederē:
 nisi iratus essem: & rursus quū quidā ex eius seruis grauiterrasset:
 ad Xenocratē q tum forte aderat conuersus: uerberato tu inquit

puerū: ne ego per iram concitatus id agam. Continentiam autē
cibi & potus tantā in eo fuisse tradunt: ut non solum delicates
epulas. & opipara cōuiuia spreuerit. & bis tantū in die abū sumere
cōsueuerit: sed tantū duntaxat per omnē uitā sumpserit: quantū
satis esset ad uite necessitatem; oliuis tantū academicis & uili pane
atq; aqua contentū fuisse accepimus: quem uictū: quantū somni
sequi uerisimile est. tantū dormire solitum: scilicet: nō plus q̄ quod
satis eēt ad euitandā ex nimia uigilia malam ualitudinē. Ceteros
etiam quod ex primo libro de legibus constat: solebat admonere
ut nocte surgerent. ad res tum publicas. tum priuatas obeundas.
Somnum enim immodicū & corpori & aīmo obesse dicebat. pa/
rumq; inter mortuum & dormientē interesse: itaq; ut quisq; uiuere
& sentire cuperet: sic uigilare oportere: quantum salua corporis
ualitudine id fieri posset. Hec omnes tam greci q̄ latini de Platōe
perhibent: & latissime referunt. Quāq; ego ut institui. breuiter
ea percurro: ne in rebus notissimis longior sim. Quis enim uestrum
uiri latini. non legit laudes de uita ac moribus Platonis apud. M.
Tulliū: apud Quintilianū. apud. A. Gellium. Apuleiū: Macrobiū
reliquoq; lingue latine auctores: quos enumerare longissimū eēt.
Quot & quanta uir sapientia & mox integritate insignis. L. An/
neus Seneca de Platōe honestissime refert in epistolis ad Luciliū:
in libro de ira: de beneficiis: reliquisq; operibus. Quod mores illius
admirat: & pro exemplari quodā uirtutis pulcherrimo cōstituit.
Quantam splendor: & decus romane lingue. M. Tullius Platoni
laudē tribuit? Omnes profecto quocūq; te uerteris illius uirtutē
admirantur. etiam si qui opinione ab eo dissentiat: qđ etiā ab ipso
quem modo nominauī. M. Tullio aperte explicatur ī libro: quē
Tusculanas questiones inscribit. Credamus igitur inquit Panetio
a Platone suo dissentiente: quem omnibus locis diuinum: quem sa/
pientissimū: quem sanctissimū: quem Homerum philosophorum
appellat. At si Augustinus. & Hieronymus non modo scientia p/
clarus sed etiam uita & moribus tales sunt: ut in religione nostra p/
sanctissimis uenerentur. & Platonem quidem testantur optime in/
tegerrimeq; uixisse: qđ hoc nō satis testimoniu eē existimet & hūc
uirū iure optimo arbitret̃ omni uirtutis genere ornatissimū fuisse?
Ita Plato nō modo suis operibus sed optimorum etiam uiro-
rum testimonio sine ulla culpa: sine reprehensione: sanctissime innocē/
tissimeq; uixisse demonstrat: nec est. qui rē hāc in controuersiam

unq̄ traxerit p̄ter aduersariū. Nunc eius argumenta aggredior:
et quoniā nephandi amoris crimē in primis Platoni obicit: q̄bus
id rationibus ostēdere conetur: post uidebimus. Nunc de amore
aliquid differamus. Equidem non is sum: qui neminē unq̄ incidisse
in amores illicitos. ac per libidinem scelus cōmisisse existimē. Neq̄
enī negari potest plures ex omni natiōe extitisse: natura pueris
& deprauatis moribus: qui non animos sed corpora mariū amāt:
instar eorū qui ut Plato inquit fructus appetūt. Quippe & apo/
stolus Paulus ī epistola quā ad romāos scribit: eos nefādi amoris
arguit. & Plato non sine causa idipsū & reprehendit & lege uetat.
Sed illud animaduertendū est: non omnem amorem uitiosum eē
ac turpē: sed quēadmodū pleraq̄ alia cōmuni nomine appellata:
diuersam habere rationem: & partim honestum: partim turpem
constitui: quod non modo ex his que gentiles auctores scripsere:
sed etiā ex sacris nostre religionis litteris ostendi potest. Gentiles
enim amorem siue cupidinem: si cui ita uocare magis placet: q̄nq̄
non apte hoc omnibus locis dici potest: duplicem esse uoluerunt.
nam eadem uia eodem ue afflatu animos hominum incendere: sed
alterum ut nimis pueriliter sentientem: nulla ratione regi: ac insi/
piētum solummodo animis insidere: libidinis atq̄ luxurie comitē:
impudentem: scelestum: ad id quod male appetit temere ruētē.
Alterum honestum: modestum: uerecundū: constantem: sanctū:
beatū: castitatis: continentieq̄ custodem: benigne animis afflantē
& amantē obseruantemq̄ uirtutis: itaq̄ cum unū amoris sit nomē:
non easdem ex utroq̄ prodire actiones. quemadmodum pudoris
quoq̄ & cōtentionis eodem permanente nomine diuersae actiōes
sūt. Nempe homini cultus profuit. nocuitq̄ pudoris: ut Hesiodus
inquit. Cōtentionis item genus non simplex sed duplex est. ut. n.
idem poeta inquit. Hec pueris nimis: digna est laudari illa. Ad/
uersosq̄ animos longe propellere tendunt. Quid igitur mirum si
beniuolētia honesta & sancta idem nomen habet: cum turpi fe/
doq̄ affectu? Honestum hoc genus amoris: quem Plato celestem
etiā: ac diuinū appellat. in litteris quoq̄ sacris celebrari uidemus.
quemadmodum Salomon specie quadam elegie sacra cātica mo/
dulatus est: que nisi quisq̄ pro sua & scribētis uirtute iudicet: male
de uiro illo diuino sentiat necesse est. p̄fecto ita natura cōparatū
ē. ut q̄ castitate ac moderatiōe aīmi p̄stat: quecūq̄ huiusmōi uer/
ba in meliorē partē accipiat. q̄ uero p̄prius sceleribus coniunctus

7

Amor duplex

est: omnia perpetram interpretatur: & pro suis moribus & sentit
& iudicat. Sed quid sponsus ille apud Salomōem loquat̃ attēde:
quā pulchra es amica mea: q̃ pulchra es: & decora: oculi tui colū/
barum: capilli sicut gregis caprarum: que descenderunt de monte
galat. Dentes sicut greges tōse que ascenderint de lauacro labia
tua ut uita coccinea: & eloquiū tuum melle dulcius. sicut fragmē
mali punici. ita gene tue: & sicut turris David collū tuū: que edifi/
cata ē cū ppugnaculis. ubera tua sicut duo hīnuli capree gemelli:
qui pascūtur in lilis. Tota pulchra es amica mea: & macula nulla
in te est. ueni de libano sponsa mea ueni de libano. uulnerasti cor
meū soror mea: sponsa mea uulnerasti cor meū oculis tuis. & crine
colli tui. Quid sponsa. dilectus meus candidus & rubicūdus electus
ex milibus: caput eius auz optimū. Come eius sicut elate palmarū.
nigre quasi coruus: oculi eius sicut colūbe. Gene sicut areole aro/
matum cōsice a pigmentariis: labia distillant mirram p̃mā: manus
cornatiles auree plene hyacynthis. uenter eburneus. distinctus sap/
phyris. Crura colūne marmoree fundate sup bases aureas. species
eius ut libani: lectus ut cedri. guttur suauissimum: & totus desyde/
randus. Talis est dilectus meus. Et plura alia ad hūc modū ama/
toria uerba. que si quis puertat & male intelligat: nō minus cārica
Salomonis q̃ Platonem libidinis uenerēe arguere poterit. Diony/
sius uero Areopagita. uir s̃ctissimus. qd q̃rto de diuinis nomibz
capite de amore locutus fuerit uideamus. uel potius: quid ante eū
Hierothēs dixerit. uir s̃ctimonia uite preclarus: qui Dionysii p̃/
ceptor fuit. cuius sententias examatoris hymnis ipse Dionysius
accipit. amorē inquit siue diuinū siue angelicum: siue intellectuālē
siue animalem siue naturalem dixerimus. uim quandam unendi
continendiq; intelligere debemus. Item plures & uarios amores de
uno ait prodire: deumq; ipsum esse auctorem generalem: ceteros
singulares: qui ex illo proficiantur: & ad eūdem unū & cōplicatū
amorem redeant & cōiungant. Hunc preceptorē suū Dionysius
secutus. omnia inquit summū bonum honestum & pulchrū petūt:
affectant: diligunt: tū propter ipsum tum ipsius gratia & supiora
a suis inferioribus amantur per conuersionis respectū. inferiora a
suis supioribus per prouidentia: paria a suis paribus p cōmunicati/
onē: queq; se ipsa amant p cōseruationē. Deniq; omnia p appetitū
boni: honesti: & pulchri & uolūt & agunt quecūq; uolūt & agūt.
ausim dicere. uere enim: ipsū etiā rerū omniū auctorem & p̃ncipē

m

propter sue bonitatis exuperantiam: queq; amare queq; agere:
perficere: seruare. queq; ad se cōuertere: estq; amor diuinus bonus
boni propter bonum. Ipse enim amor omnium rerum auctor &
effector p̄cipue: supraq; modū p̄existens in sūmo bono: noluit se
infecundū in eodē manere. sed mouit ad agēdum p̄ exuperantiam
omnium rerum genitiuā. Sed quoniam amoris nomē magna ex
parte minus honeste accipi solet: q̄m modeste aures pati posse ui/
deant: qd ea causa idem doctor dixerit animaduertendū. nemo
nos inquit existimet p̄ter usū litterarū sacrarū amoris nomē pbare:
q̄si dicat rudē siue improbū esse: qui nō sermonis sensū cōsyderat:
sed uerba rimatur: & speciem sequit̄: quam illa pretendunt. Plura
quoq; similia de eadem re scribit: docens ne alienā quidem uerborū
speciem aspernandā esse: dum uis & sententia sermonis incolumis
seruetur. usum enim uerborum propterea duntaxat necessarium
esse: q̄a sensus nostri moueri aliter nequeant. hec latius ab eo scri/
bunt: & nomē amoris haud alienū esse a sacris litteris demonstrat.
Ne inquit hec de amore dicta a nobis putet quispiam aliquid in
sacris litteris innouare: audiāt qui amoris aut amorum uocabula
aspernantur. Amato ardētius eā & te seruabit: uallo eam munito
& te extollet: honore eam prosequere ut te amplectat̄. & reliqua
que per diuinos amores dicuntur. Diuus etiā Ignatius ita scribit.
Meus amor crucifixus est. & alius amator pulchritudinis eius fac/
tus sum. Item alius incidi in amores tuos: perinde quasi i puellarū
amores. ergo nomen hoc siue amoris siue amorum minime formi/
dare debemus. nihil est enim qd nos ea causa turbare ac deterrere
possit. Nam si recte uerba sanctorū theologorū animaduertimus:
nomen caritatis dilectionis: & amorum: pro eodem accipi uidet̄.
Sed ne si plura afferam documenta: nisi nimis in longum oratio
nostra uagetur. Caput illud Dionysii de amore legendū arbitror.
si quis plura nosse uoluerit: mihi satis in presentiarū sit: tū sanctorū
auctoritate: tum sacrarū litterarū exemplo demonstrasse: amoris
nomē nō sēp uitio dari. sed fieri sepe numero: ut q se amore teneri
aut amoribus excitari: aut ardere dicat: nō cōtinuo incontinētie
damnandus sit. Sed iam quid Plato de eadem re senserit. & an cō/
fēcanea sacris litteris locutus sit uideamus. ac p̄mo p̄hedrū: deinde
conuiuium in medium proferamus. Quos sermones obiurgator
Platōis in primis criminatur & libidinis arguit. In p̄hedro igitur
siue Plato siue Socrates apud Platonem loquens orationem quam

Lysias orator de amore turpi ediderat: nō modo non probat: sed in eam acerrime inuehit: & eiusmodi amorem insectatur: arguit: detestatur. O ibesu bone qua animi integritate: qua ui uerborū qua copia dicendi: peruersum illum: & sceleratum: & nepharium affectum damnat: q̄ turpem fedum perniciosum: tam amātū q̄m amato esse ostendit. Et quidem cum diffinire ipsū amorē uellet: audi quibus uerbis orsus est. Ita statuēdum est inquit: duo quedā genera esse in nobis: que dominantur & regunt: queq; nos seqmur quo cūq; duxerint. Vnum est innata ī nobis uoluptatum cupi- ditas: altera aduēiens opinio affectatrix boni: hec alias consētiunt inter se: alias dissentiunt: & modo hoc modo illud superius est. Cū itaq; opinio illa ad id quod optimū est ratione ducit & supat: tū huic potestati nomē est tēperantia. Cū aut cupiditas temere tra- hit ad uoluptates: & p̄ncipatū in nobis obtinet: cōtumelia uocat: quod genus ut uarium & multiplex est: ita in plures partes secat. que singule pro sua cuiusq; conditione nomen sibi consentaneum uendicant: & ut queq; uictrix extiterit: sic hominem suo nomine appellari facit. aut certe honesto: uel digno: uel liberali. Cū enī in edendo rationem optimam: ceterosq; appetitus superarit: gula nuncupatur: & homini ita affecto hinc uendicat nomen. Rursus cū per ebrietatē uicerit: eo ducēs hominem: quonam appellari nomīe debeat: apertum est: & reliqua his germana: & germanarū cupiditatum nomina: ut queq; uicerit: manifestū est: quo nomīe sint uocanda. Sed quorsum hec? & si iam fere constat: omnia tñ clariora solent esse: cum dicta sunt: q̄m cum non dicta. Cupiditas igitur. que sine ratione superat opinionem: ad recta tendentem: rapitq; ad uoluptatem forme: post q̄m a germanis: que sub ea sunt circa corporis formam: cupiditatibus confirmata uictrix euadit. & hominem ducit ab ipsa insolentia q̄ res insolita & absq; more sit: amor appellatur. Tum paulopost quanta ignominia: quantū de- decus: quantum incōmodum: ex amore uitioso: & turpi amatore redundet Plato exponit: & tum amorē huiusmodi fedum atq; te- rribilissimum: tū talē amatorem pfidum: molestum: perniciosū: labē humani generis: & fortunarum excidium esse ostendit. Postremo animaduertere inquit adolescētule: & certo scire oportet: animū hominis te amantis haud tibi beniuolum esse: sed perinde: ut in ci- borum desyderio: satietatis causa incendi. & quemadmodū a lupis agnos: sic ab amatoribus: pueros amari. Ita Plato qd amor turpis

m

& quilibet sic explicat: ut nihil dici melius possit: nihil eruditius: nihil doctorum nostrorum sententiae conuenientius: qui libidinem & omnem uiciosum amorem reprehendunt: modestiam: continentiam & temperantiam commendant: & predicant. Quae cum ita sint: quis iure Platoni succedere aut detrabere possit: & amoris turpitudinem ei obucere? Atqui reclamabit aduersarius phedrum a Platone amari. fateor: sed non tale se amorem exhibet Plato. quilibet erat Lysias & ceteri quos detestatur: cauereque ab his quasi a peste quadam atque pernicietie hortatur & consulit. uerum talem: qui honesto sanctoque amore deuinctus: ducem sibi statueret: forme quam cerneret elegantiam: ad summam illam laudatamque uoluptatem celestem: quam non minus ipse quam quilibet nostrum sanctissimus auctor futuram hominibus qui uirtutem colerent opinabatur. Sed obiurgator noster turpe illud & sceleratum: non pium hoc synceper: & felix amoris genus respiciens: exclamat prohi nefas: & latinum hortatur: ut phedrum Platonis legant: quasi turpem Platonis amorem in eo possint intueri. legite legite inquit ipsum phedrum: qui non creditis: aut ab eis qui legerunt: nisi Platoni faueant: queritote. Quem phedrum queso nominas? in quem ita inueheris? Certe nihil istiusmodi huic nostro accommodari: aut infligi potest. quem si eorum oculis introspicere uoluisses: neque ipse te uidens fortasse uolensque decepisses. aliquid ex his quae modo protuli intelligere potuisses in phedro: & ueritatis ipsius ueneratione phedrum adorares: tanquam diuini amoris rationem atque doctrinam. Sed legite queso phedrum uiri latini: nihil enim impedio: immo rogo & oro: & in eo interpretando operam meam libentissime presto: ut hominis calumnias & falso obiecta crimina percipere apte possitis. Et haec enim quae nos exponimus & alia longe plura: ad eundem modum in eo conperietis: aut si malueritis audire: ab his qui legerint: intelligetis: modo eruditi sint: nec quilibet uelle uidetur aduersarius indocti. Sic enim dicit: nisi Platonis laudi faueant: quasi quis esse queat: qui cum Platonem intelligat possit laudi eius non fauere. Idem profecto & doctrina profecit: & Platonis laudator est: idem & iudex indoctus est & Platonis uituperator. Queritote inquit ab his: qui legerunt: ita prorsus: sed a doctis hominibus: non ab imperitis: rudibus: & furis (ut aiunt) agitatis: sed cur ipse uobis non ea: quae uituperat: in medium profert: sicut nos ea: quae laudamus: exponimus: & digna laude esse demonstramus? Nempe quia pro libidine animi sui illa reprehendit: & quae ipse non potest ferre: alios ut legant hortatur: legite legite inquit.

que ego sine stomacho lectitare non possum. Scilicet hic longe
uobis honestior est optimi uiri: quos ad ea legēda mittit: que ipse
referre: quia obscena sunt: non potest. Atqui Platonis dicta iucru
talia essent debuit demonstrare: platis in mediū: que stomachari
uidebatur: uerbis auctoris: ne mentiri: calumniari: & in hominem
quē ut ceteros omittā. Augustinus & Hieronymus uiri sanctissimi
tantopere laudant: inuehi temere uideretur. Verum quia pferre
nihil nisi aduersus se poterat: nihil protulit: sed mittit latinos ad
phedrum legendū. q si litteras nesciunt grecas: qui legere possunt?
Si sciunt: cur eos testes non adhibet: sed ad legendum transmittit.
Enimuero ista tergiuersatio: nec docti nec pbi hominis est. Neq;
enim damnari quēpiam fas est: nisi uel errorem passus: uel testibus
cōuictus fuerit. Quorū neutrū aduersarius querit: sed suo unius
iudicio eum: quem accusat: q si dictatoria potestate censet esse cō/
demnandū. At quēadmodū Platonis sentētiā referat uideamus.
Prob nefas inquit. prob inquam nefas: eorum beatam fore uitam
ausus est scribere: quos deus aliquis amatum atq; amātem cōtulos
liquefactosq; in unum ex duobus hominem rediget. legite librū
qui de cupidine iscribitur: quemadmodū in breuibus atq; stagnis
saxa plerunq; latētia subsunt: ita omnis doctrina eius sicut adul/
teratum aurum lapidi admotū: subalbet: & orichalcū si piciatur
in ignem prodit. Sic fallacem sub specie rerum bonarum scelerum
congeriem sub ostendit. Hec sunt aduersarii uerba in Platonē. ubi
primo animaduertendum est: q Platonem dicit sub specie rerum
bonarum scelera docuisse. ergo amanti & amati: quos pro amore
beatos futuros Plato affirmat: speciem honesti non sceleris pre se
ferunt: etiam ipsius aduersarii sententia. Sicq; reprehēdi Platonē
nefas est. Sin saxū in his latet: ut aduersarius scribit: ostendendū
id primo est: post reprehendendum & exclamandum prob nefas:
nā si nō latet & tuta omnia sunt: auide nimis & frustra exclamat
prob nefas: & ipse potius: qui ita exclamat: q Plato deridendus est:
uerum quoniam tuta sūt uniuersa: & per uirtutem unicuiq; uia &
domicilium prebent. nihil tale demonstrare potest: ideoq; quod p/
uersi hominis est: exclamando subterfugit. & fallere auditorum
animos conatur. Hoc igitur modo uel que ipse fingit: uituperat:
uel sibi repugnātia loquitur: quum sermonis speciem reprehēdat:
quā bonam esse confitetur. Nos autē & speciem honestam: quod
aduersarius non negat. in Platonis oratione seruari dicimus: & qd

ipse fingit negamus. atq; ut nullam ipse rerum: quas commentat
 rationē affert: sic nos ueram illā & necessariā rationē adducimus.
 q; si Plato sub specie honestatis scelus suaderet. profecto nō idem
 scelus tam aperte in eodem sermone reprehendē: nec palā ho/
 nestum amorem laudaret: turpem uero detestaret: quod ne leuis
 quidē & rudis homo faceret: ne dū Plato uir ī dicēdo grauissimus.
 Tum etiam q; mores Platonis: qui a tot optimis atq; doctissimis
 uiris laudantur: non fallacem induunt speciem: sed quod proferre
 uidentur: idem intra sese complectuntur & excolunt. Verū qd
 aduersarius suo pte ingenio hominibus honesta beniuolentia de/
 uinctis addiderit: uideamus. Ita tamē inquit ut utriusq; uoluptas
 permaneat. Sic enim futurum inquit ut nūq; ardor ille libidinis
 extinguatur: nūq; uoluptas minuatur: nūq; amor commutetur:
 sed una eademq; perduret atq; permaneat: si in unum cōfusi eisdē
 semp amoribus uoluptate libidineq; perfruant. hec & si nō recte
 intelliguntur illud tamen sibi uelle aduersarius uidetur. ut amans
 cum amato per libidinem quandam turpem coniungatur. quod
 Plato apertissime execratur: & amentē qui ita amat. nō amantē
 appellat. quippe honesto: pio sanctoq; amore coniungi animos
 precipit: quod & aduersarius ipse concedit: cum Platōem dicit sub
 specie rerum bonarum fallacem cōgeriem scelerū ostēdere. Quod
 si Platonis sermo pre se fert speciem honestissimi amoris. certe que
 turpia ab aduersario & scribuntur & uituperantur: non Platonis
 sed ipsius aduersarii eē certū est: q; ex ipsius quoq; Platonis sermōe
 perspicui facile potest in quo nihil tale est quale refert aduersarius.
 Cum itaq; Plato de amore modestissimo sermonem se habere fa/
 teatur. & quod ab eo scriptum est ea specie: qua docetur: accipere
 debeamus. profecto aduersarius perinde agit. ac si uirum aliquem
 religione uenerandū publice predicantem. Sic enim cōcionantes
 hodie uocant contra: turpē nefandūq; amorem: & quemadmodū
 pie ac sanctum amandum sit. docentem: sceleratus aliquis id egre
 ferēs eum maledictis insectetur: & quod improbarit detestatusq;
 sit: agere ipsum mētiatur. Sic plane facit aduersarius iste Platōis:
 introducit enim pbedrum atheniensem adolescentulū: narrantem
 per qm multos pulchritudinis sue turpes amatores habuisse: quasi
 hoc uitium commune athenis esset: & tamen Platōem summum
 philosophum & magistrum bonozq; morum uituperat: q; eundem
 pbedz moneret a turpibus amatoribus cauendū eē & quo pacto

honeste amandi adoleſcētes eſſent: doceret: cū ſūma cōmendatiōe
& laude uirtutis. Lyſiā uero oratorē laudat. cuius oratio deteſta/
bile iſtud ſcelus: qđ a Platone reſpēdit: adoleſcēti pbedro nititur
ſuadere. Que cum ita ſint quiſ dubitet aduerſarium non ratione
aliq̃ ſed dūtaxat malignitate aīmi motū in hec aduerſus Platonē
iurgia prupiſſe? cuius uitam ſi aliorum teſtimōia querimus: omēs
laudant. ſi ex ipſius ſermone colligimus: nō niſi piam: & honeſtam:
& ſanctam poſſumus iudicare: ueꝝ id quidē uix tolerabile uidet.
q̃ aduerſarius ea que grauiffime honeſtiſſimeq; a Platone ſuo iu/
dicio dicunt: dedita opera p̃terit: que uero in conuiuiō & a p̃ſona
qualibet referuntur: ut hiſ propoſitis habeat Socrates qđ poſſit
reprobare: ea a uide completitur: & partim addit aliquid: partim
adimit: partim p̃uertit: ac ſuo arbitratu cōmutat: & paginas male
litteratas ſordibus complet: ac feda uerborum ſuorum colluuiōe
commaculat: hac una re fretus: ita fore: ut homines qui Platonis
libros non legerunt: uaniloquētia ſua decipi facile poſſint. ſed ut
magis hominis p̃uerſitas pateat. & quomodo Platoni tribuat: que
ab eo dicta non ſunt: uideatur. proferenda ſunt loca ipſa Platonis
& an talē aliquid in hiſ ſit: quale aduerſarius ſimulat: attendendū.
neq; enim: prob nefas: a nobis exclamandum eſt: nec ut pbedrum
aut conuiuiū homines legant ſuadendum. quod ideo aduerſarius
facit: quia nihil: quo ſubſtentare poſſit calumnias ſuas inueniens:
& omni rationis preſidio deſtitutus: quo ſe uertat non habet: in/
certa q; incertis probans: pro conſuſione iurgioꝝ cōgeriē affert.
Sed que aliter a Platōe dicta ſunt: q̃ ipſe recitet: explicabo. nihil
addens aut comminuens: aut mutās: aut inſtar aduerſarii depra/
uans: aut corrupēs. Quin auctoris ſententiā ſyncere & de uerbo
ut aiunt ad uerbū interpretabor. Cū itaq; Plato in pbedro Lyſie
orationem: que fedum ac deteſtandum amorem ſuadebat repre/
bendiſſet: & libidinis uitū ortūq; & incrementū eiꝝ ita docuiſſet:
ut non modo auctoritate: inſtitutiſq; maiorum ſuorum: ſed etiā
ratione credere quiſq; cogere: rē turpem ac noxiam eē luxuriā.
Tum quot modiſ amoris nomē de quo agit accipi poſſit: oſtēdit.
Itaq; duplicem eſſe amorem dicit: alterū terreſtrem atq; uulgarē:
alterum celeſtem ſingularem & plane diuinum. Hunc quidē lau/
dabilem eſſe & omni ſtudio opera: ac diligentia expetendum: illū
uero reprehendendū uitandumq; tanq̃ humano generi p̃nitioſū:
& hunc quidem celeſtem ac diuinū amorem: furorem etiā uocat:

sed sanctum furorem: & diuino quodam instinctu proueniens
 ac ueluti raptu mentis cuiusdam numinis complexu & forme cōtem/
 plationē quā Aurelius Augustinus incommutabile. & eodem modo
 semper se habentē. atq; ūdiq; sui simile pulchritudinem interpretat.
 Furorem. n. haud simplicē eē Plato existimat: sed pmo bifariam
 diuidit: ut unus ab humanis morbis fiat. alter diuina qdam mentis
 alienatione. Mox partē hāc laudabilem quadripartito distribuit.
 Vnū diuinatione cōtineri statuit. alterum initiationibus. tertium
 poesi: postremū sancto feliciq; amore. tum bona: & utilitatem: &
 cōmoda singulorū furorum: que modo enumerari cōmemorat: &
 ne quis amoris nomē uelut anceps repudiet: ne id inq; uereamur:
 nec ratio nos ulla deterreat. quasi homo mente cōstans potius qm
 alienatus in amicum diligendus sit: sed illud si demōstret uincat:
 genus hoc amoris: qđ ego pbo: nō utile a diis immortalibus datum
 amanti atq; amato. Quo in loco animaduertendū est: quomodo
 Dionysius in his: que supius retuli: non modo sensu sed uerbis ipsis
 Platonis usus sit: cū de amore loqueret. Ergo hoc nomē amoris
 inq; minime formidare debemus. nihil est. n. qđ nos hac de causa
 turbare possit aut deterrere Plato igit nec uerec. nec in diligēdo
 amico phibendū existimat: quominus furētis hominis familiaritas
 cōstantis hominis amicitie preferat. Sed si illud demōstret iquit:
 uincat genus hoc amoris qđ ego pbo non utile datū a diis immor/
 talibus amanti atq; amato. Nobis autem cōtra demōstrandū est p
 sūma felicitate datū eē id genus furoris: qđ cū demōstrare aptius
 uellet: repetit de immortalitate animorum: rationē animosq; im/
 mortales eē declarat atq; eternos. Tū ad ipsius animi formā uenit:
 ac occultis quibusdā pfundisq; sententiis eū indicat: ut mos eius ē:
 dū de rebus diuinis & intelligibilibus loquit. quippe bigarū alatarū
 aurigeq; specie animū representat. uidelicet rationē eius aurige: iram
 & cupiditatē equis cōparans: sed iram equo pbo & pulchro: cupi/
 ditatem cōtra. Itaq; aurigā: nō sine difficultate posse bigā regere
 ostēdit: cū par illud equorū ex cōtrariis naturis constet. animum
 igit: qm diu integer & alatus sit: sublimē ferri inq; & diuino frui
 aspectu: ubi uero alas amiserit: deferri: quoad solidū aliqd nactus
 fuerit: tū terrenū corpus subeuntē cōstituere animal mortale atq;
 immortale: ali itaq; augeriq; animi alas: dū pōdus sibi coniunctū
 sublime tollunt: quo genus deorū incolit: bonitateq; & sapientia &
 pulchritudine animus pstat. minui uero & perire: dū uitius animus

furores multiplex

deprauatur atq; degenerat. Neq; per ardua usq; ad celi cōuexum
sectari numia potest: bigarū prauitate auersus: que non eque iugi
equorū cōcordia p̄gunt: aliter. n. equorū sua improbitate deorsum
labi: & pōdere suo deferri in terram: quando ab auriga non recte
institutus fuerit. Animū igit: qui deū ducē optime sequit̄. q̄q̄ non
sine molestia equi uitiosi. nec sine labore: tñ ad sup̄ celestem illam
regionē tandē euehi: ubi res uere substantes cōtemplet̄. & scientia
iusticia: modestia: tempantia: uera perfruat̄. Scientiam dicit non
q̄lis rebus generabilibus tribuit̄: & diuerse in diuersis cōphendit̄.
sed que in uere entis ratioe cōtemplāda: semp uera eadēq; habet̄.
Sic de iusticia: tempantia: reliq; uirtutibus par ratio est: & hūc
esse animū felicē beatūq; ostēdit. Qui aut̄ nō satis securus est: sed
mō superat optatū illud cōuexū: mō defecerit: & equorū discordi
itinere partim aspexerit. partim nō. hūc & si nō miserū nō tamen
felicē appellat. Reliquos sequi qdē desyderio regionis sup̄ioris: sed
sua imbecillitate collapsos in imū differri: & interim uitio aurigarū
plures collidi: lesisq; cruribus fieri claudos: plures cōfractis alis effici
tardiores: omnes longo labore frustra cōsumpto exortes uisionis
sūmi entis abire. Tū defatigatq; cibo opinabili recreari: & lapsos
in terrā subire corpora: qbus egressos p̄ sua quosq; anteacta uita
citius tardius ue redire: ūde descēderint. Postq̄ purificati grauiori
leuiori ue pena fuerūt. hec omnia q̄s nō uideat honestissime dici?
Quid uero deinceps q̄si fede ac turpiter dictū aduersarius iuadit?
Nullū animū Plato ait: nisi post decem milia annorū instaurato
alaz remigio eodē: unde uenerit: redire. p̄ter eius animū: q̄ digne
philosophatus sit: aut amor pulchritudinis: ut philosophū decet:
indulserit. hos. n. tribus annorum milibus recuperatis alis euolare eo
posse unde descenderint: hoc est summum illud iudicio aduersarii
crimē. qui Plato indulgendum amorī cēsit. hoc scelus uocat. hoc
uitupat. hoc detestat̄: ita clamit̄ q̄si Platonē in furto dephēn/
disset. At si Plato amorē in officio syncere phie cōstituit: p̄fecto
is sceleratus est: q̄ sceleris Platonē accusat: nō ille qui honestissime:
castissimeq; amare p̄cepit. siue puelle: siue pueri noīe placeat ad/
uersario amoris obiectū statuere. puer: inqt aduersarius a Platonē
nominatur. Ita est: sed cur non sine iusta causa: satis ex his que de
Lysie oratioe dicta sunt: intelligi potest: & tñ rursus etiā breuiter
aduersarius pbat. ita phedro suadere uidebatur: ut pueri qui nā

m

eorum amore caperentur: minime aduerteret: sed quoties cum comodo
eorum fieret: libidini obsequerentur. etiam eorum qui non amore capti eos
adirent. Quod Lysie scelus Plato in eodem puero: quem ille nomi-
nauerat: reprehendit ac detestat. & primo quidem turpe nefandumque
amorem execrat: mox uero quo pacto quis honeste amare possit
puerum/ quem turpiter Lysias amabat ostendit. ita Plato pueri non
puelle nomen iusta causa motus usurpauit: amorque pueri honeste:
& ut philosophi officium est: indulgendum dixit. quod sub hoc nomine/ omnem
hominum honestam ac probam conditionem: cui amore possumus. be-
niuentiaque coniungi: intelligit: & pulchritudinem: uenustatem:
conuenientiam diuinam: ad cuius exemplar homo formatus est: sui
animi oculis cernit. ac ex creaturis (ut Paulus apostolus ait) ad rem
inuisibilem dei intelligendam contemplandamque reducit. oculos inquit
in nobis est sensus acerrimus: quibus sapientiam non cernimus. Quam
illa ardentes amores excitaret sui: si uideret. Hanc igitur pulcherrimam
sapientie formam: que oculis percipi nequit/ mentis acie & philosophie studio/
solertiaque indaganda hortatur. hunc amorem probat & laudat. qui non
sordibus nature inuolutus est. sed ad excellentem iocundissimumque dei
aspectum aspirat & tendit. hoc captum amore non dubitat repetere
celum facilius posse. ita adolescentulum constituit in delitiis ut id seruet:
quod diuus apostolus ait. omnia diligentibus deum cooperantur in bonum.
& quoniam ut alter ille uir sanctissimus dixit. incidisse te fatearis in
amorem dei/ quasi in delicias puellarum. nihil tamen sit quod te amasse peniteat.
Quod si aduersarius preter turpe amorem: diuinum quoque illum oculis
interioribus & mentis lumine cernere uoluisset. non statim amoris
nomine audito: tam fedam nefandamque libidinem animo concepisset &
Platonem censuisset tanto peius reprehendendum. agit sane hirudinum
more: que feces semper partemque sanguinis uictiosam sugere: salubre uero
integramque relinquere solent. querit dumtaxat circumquaque quibus
calumniari innocentem possit: & cum nihil afferat ex Platonis sermone
documentum: nihil interpretetur: quod turpitudinem amoris redarguat: seuit:
& huc atque illuc lingua fedissima debacchat. Nos uero quoniam ueri-
tatis uiribus freti Platonis causam agamus: attendite. Hierotheum
uirum nostre religionis sanctissimum/ idem quod Platonem dixisse ostendi-
mus. Cum. n. hic amorem distingueret: propter cetera eius genera animae male
genus constituit: quod uim uniendi: continendi: seruandi: haberet. & ab
uno primo uniuersoque amore: qui deus est: perficere: eodemque redi-
re. atque ex hac siue animi siue corporis uenustate: que participatio

ac delibatione quadā diuine pulchritudinis habet. ad ipsam uere
diuineq; uenustatis rationē ascenderet. Plato uero soli animo phī
restituto alarū beneficio patere eodē: unde uenerit: aditū scribit:
propterea q; phūs dum uitā sua professione dignā agit: repetit ea
memoria: que olim in diuina sede cōspexerat: & hec est inquit re/
cordatio illoꝝ: que noster animus a deo comitatus aliquādo uidit:
cū despectis his: quas nunc eē dicimus: rebus: studio contemplandi
uerissimi entis ad sup̄ma illa emerisset: unde fit ut sola integri phī
mens alas recuperet. Quippe ad ea semper quantū fieri potest: me/
moria incūbit. ad que deus semp̄ intēdens diuinus est. Huiusmodi
igit̄ recordatiōibus: q; recte utit̄. perfecta semper p̄fectiōe solus
uere p̄fectus efficit̄. Sed cū a studio rerū humanarū se retrahit: &
rebus diuinis heret. reprehēdit̄ a multitudine tanq̄m mēte captus
atq; insanus. cū tamē ipse deo plenus multitudine lateat. huc ergo
tota nostra oratio tendit: ut q̄rtum furoris genus declararet. quādo
quis hic uisa pulchritudine aliq̄ uere illius uenustatis reminiscatur.
alasq; recipiat: qbus euolare conet̄. sed cū id facere nequeat: tanq̄
auis sup̄na aspiciens: & inferiora cōtemnens: q̄si furore correptus
reus agit̄. hec igit̄ omniū alienationū optima: & ex optimis orta
cōtingit. tā habēt: q̄ participāt: & qui hoc furore concitatus est:
amore uenustatis tenet̄: & amator dicit̄. nā sicut dictū est: omēs
hominū animi suapte natura diuinas res inspexere. alioquin nūq̄
in hec animantia descendissent. Vex̄ ex his: que hic sunt: reminisci
illoꝝ nō facile omnibus est. neq; his: q; illa breui tēpore aspexerūt:
neq; his q; huc delapsi infelices fuerūt neq; his q; consuetudine qdā
deprauati: sacra que aliquādo uiderant obliuioni tradiderūt. per/
pauci itaq; supersūt: qbus satis memorie sit: q; quotiens similitudinē
aliquā eorū: que illic inspexerāt: uidēt̄. obstupescūt: & quasi mente
alienant̄. que tñ istec affectio sit: quoniā nō satis sentiūt: ignorāt.
Iusticie igit̄ & temperantie & reliquarū rerū: que p̄clare animis insūt:
nullū lumē clarū: nulla p̄fecta similitudo est: sed p̄obscura quedā
instrumētū ad illā iusticiam & alias ueras uirtutes reducimur. pul/
chritudinē uero tunc cernere apertissime fas erat: cum in cetū illo
felicissimo conspectū uultumq; diuinum intuebamur: nos quidem
comites Iouis: alii uero alioꝝ deoꝝ. initiabamurq; sacris: que licet
beatissima dicere: ea q; integri celebrabamus. & malorum omnium
exptes: que nos in postez expectabāt: uisa etiā integra: sincera:
stabilia: solida: beata: per ceremonias s̄ctas pura in luce apiebant̄

m

puris nobis: atq; hoc onere liberis: quod nūc circūferentes: corpus
uocamus: in modū ostree illud induti: sed hec memorie cōcedant:
p quā desyderio rerū illarū plixiorē sermonē habuimus. pulchri-
tudo autē quēadmodū diximus: inter illa elucebat: & nūc ex his
locis: in quos deuenimus: pspici a nobis potest p sēsū: quē omniū
efficacissimū habemus. Visus. n. in nobis sensuum nostri corporis
omniū acerrimus est: quo sapientiā nō cernimus. incredibiles enim
sui excitaret amores: si qđ eius simulacrū oculis nostris expressum
haberemus: idemq; cetera amabilia facerent. Nunc uero hoc uni
pulchritudini datum est: ut & illustrior sit: & amabilior. Qui igit
iamā initiatus nō est: aut q est deprauatus: nō subito hinc ad illā
diuine pulchritudinis rationē reducit: quū hic uestigiū & nomen
illius sentit: itaq; nō uenerat: nec pie aspicit. sed p uoluptatē istar
pecudis profusus aggredit. & nefandū maris concubitus appetit:
cōtumelioseq; agēs: nō metu nō pudore retrahit: contra naturam
uoluptatē secutus. Atq; initiatus iā est: & plura tūc diuina ispexit:
quotiens formā liberalē: & diuinitus delibatam uenustatem: quasi
incorporeā quandā speciē uidet. hortet primū aīmo & formidine
quadā sicut in diuinis ante cōturbat: mox uero intuens quasi deū
uenerat & colit: ac nisi uehementioris furoris uulgarē opinionem
timeret: delitū suis quasi sacre statue & īmortali deo sacrificaret:
quēadmodū igit locutus Plato fuerit iā uidetis: quē aduersarius
turpē amorē pbasse: laudasse: cōsuluisse affirmat. At ille amorē &
uenustatis humane cōsuetudinem castissime ad contemplandam
diuine pulchritudis rationē aspirare posse facit: sed solos eruditos
ac pbie studios incubentes: hos. n. excellēti uirtute ac sapientia in-
formatos moueri sanctissimo impulsu feliciq; cursu eo efferrī uide
descenderūt. Nihil est igitur: ut Dionysius ait: qđ nos turbet aut
deterreat nomine amantis: aut capti amore: aut amati. rudis enim
inqt ac temerari hominis est non uim rei attēdere. sed uim facere
uelle uocabulis. Solent certe de nominibus altercari: q nō diuinas
res exgrūt: sed sonos uerborū sectant. & aurīū tenus ea recipiunt:
que mēte uolūtare: recto pioq; iudicio debuissent. Nolūt quippe
ingrere qđ uerbū hoc significet. & quēadmodum idem aliis quoq;
uerbis expressius eodē seruato sēsū possit exponi. sed elemētis for-
mulis: & nomibus friuolis: stolidisq; argutiolis inherēt. que minime
ad numē animi penetrant: sed foris p labra & aures obstrepūt: qđ
nō liceat qternariū numerum. si bis duo ptulerim significare: aut

homines si mortales dixerim: aut patrē si genitorem aut aliud qđ
pinde ac plures alie partes orationis significet. Hoc modo nōnulli
peruerse contendunt: cum scire probareq; debeant uerbis nos uti
uel scriptis: uel nō scriptis: ut sensum necessariū moueamus: non ut
mentē aut intelligentiā ad uocabulorū legē obligemus. Sic diuus
Dionysius homines: qui uerba rep̄hendūt: quorū sensus integer est
ut rudes & temerarios increpat: cōtemnit: ac p̄ nihilo habet. Plato
uero post ea: que mō ptulimus: amoris cā honesti qm turpis occu/
pationē sapiētissime exponit. cū rationis cū libidine cōtentionem
& pugnā: ire p̄terea uel cū ratioe sotietatē: uel tā cū ea ip̄a ratioe
q̄ cū libidine dissidiū: atq; om̄ibus rationē disputādī eisdē de rebus
amplissime: cōmodissimeq; ministrat. Capite inqt q̄ amat hoc mō.
quēlibet animū ab initio huius nostre fabule trifariā diuisimus:
ut duo quedā genera essent: que equorū speciē gererent: tertiū qđ
aurigā eodē mō nūc illa nobis seruent. equorū itaq; illorū alterū
pbū. alterū improbū diximus. sed quenā uirtus pbi: aut qđ i probi
uitiū sit: nondum dictū est. Quāobrē iā dicendū censeo. Probus
igit ille corpore procero: cōpacto: robustoq; est. ardua ceruice:
naribus leuiter aduncis: colore cādido: nigris oculis: appetēs hono/
ris: sed modeste: ac uerecūde: & bone uereq; existimationis studi/
osus: item agilis: p̄mptus: iussu tantum & uerbo regi idoneus. Alter
uero corpore intorto: fuso: male composito: ceruice rigida. breui
collo: naribus adūcis: surdus etiā: & uix flagello stimulisq; obtem/
pans. cōtumeliosus: temerarius: insolens. Cū igit auriga uenustatē
& elegantia obiecti aspexerit: toto animo feruet: & desyderio rei
amate alliciet. Tum equus: qui aurige obtemperare consuevit: solito
pudore: quin in amatū desileat: se sustinet. alter uero nō stimulis:
nō uerberibus: nō habens cohiberi potest: sed exultās ui fertur: &
sociū equū aurigāq; perturbat: & rapit ad suas delicias: & ueneree
gracie meminisse cogit: illi principio resistūt & moleste ferunt: ut
q̄ rē pati cogunt iniquā & grauē. Demū cū nullus exitus rei male
in presētia pateat: cedūt & sequunt: facturos se pollicati quodcūq;
iussū fuerit. Cūq; ad ip̄as delicias puenierint: splēdorēq; earū sēserint.
confestim auriga memoria repetit uenustatis naturam: & rursus
caste aspicit: fixāq; pudico solo obseruat. Timet etiā & reuocans
gradum labitur supinus. simulq; habenas retrorsū trahit: usq; adeo
uehemēter: ut uterq; equus femoribus innixus resideat: sed unus
ultra: q̄ nullo mō aurige resistereht. alter uero: flagitiosum dico:

admodū iuitus. Cūq; lōgius aliquāto discesserint: alter p uerecūdia
atq; stupore sūmo sudore totum animū pfundit. Alter sedato iam
dolore: quē a freno lapsuq; acceperat: uix recreatus: maledictis p
iram socium atq; aurigam laceffit. q̄si formidine & pusillanimitate
loco cesserint: deseruerint ordinē: & nequaq; pmissa seruauerit: ac
rursus ad idem repetēdum inuitos hortat: eoq; accedere impellit:
recusant illi: & ut in aliud tēpus differat precant: uix in presentia
impetrant. Vbi uero iam tēpus statutū aduenerit. cuius illi haud
meminisse se simulāt. hic rē ad illoz memoriā reducēs: impellens:
binniēs: trabēs: tandē denuo cogit delicias petere. Cūq; iam haud
lōge absūt. pcūbens caudā tendit: frenū mordet. impudētissimeq;
enixus: omī conatu trahit. Auriga item eodē quo ante mō enitit.
& q̄si de termino flectēs: resupinus habenas lōge uehemētius tra-
hit: dētes equi flagitiosi rep̄mit: linguā & os cruore inficit: crura &
femora solatio addicta graui dolore perturbat. Cūq; hoc modo
sepius tractatus equus a cōtumelia flagitioq; destiterit: obtēpat
iā humilis: atq; aurige cōsiliū sequit: & ubi aliquā pueri liberalem
formā aspexerit: memor crutiatus propemodū metu interit. Sic
Plato sustinet prauū appetitū: sic libidinē coerces: & eā: quā ad-
uersarius cōcedi: pbari: laudari: scribit: exterminat. potest ne qcq;
iniquis dici. aut a ueritate magis alienū: q̄ qd homo iste cōtumelie
plenus fingit: & uix honestissimū ac sapientissimum criminantur.
Videte uiri optimi: q̄nta hominis huius calūnia sit. Phedz qdem
legendū a uobis suadet: q̄si in eo res feda ac turpis a Platōe p̄betur.
& tñ qd in phedro dicat iā intellexistis. diuersū plane q̄ aduersa-
rius asseueret. Quippe amor turpis euat: uituperat: exterminat.
honestus uero: ac pius pbat: laudat: extollit. Verū aduersarius
Platonē uitupat: ab eiusq; disputatiōe ita abhorret: ac refugit: q̄si
in graue olentia aut uenefica animalia incidisset. orationem uero
Lysie psequit laudibus: & cōsiliū eius pbat: qui scelus quod Plato
detestat: apte & suadet. & cōsultat. Ac ne q̄s fortasse existimet nos
odio aliquo ista fingere: ut aduersarius ea fingit: que nunq; Plato
aut pbauit: aut sensit: dicta illius pferam: & partē oratiōis Lysie
interp̄tabor. Totā. n. cōuertere cū longū esset: tū minime neces-
sariū: si quidē ex parua illius p̄cula facile totius orationis sensus
pcipi potest. facit hic psopopeiā quandā risu dignam: & phedrum
introducitur laudantē orationē de qua loquor: his uerbis: ibi orationē
Lysie per breuē quasi diuinā: mihiq; perutilē Socrati perlegi. hec

aduersarius. quid uero oratio probet: quā ipse putilem & diuinam
existimat: pudet certe dicere. id. n. suadet: ut phedrus & quicūq; ado/
lescētulus nō propterea a p̄stādo alicui turpi atq; nefādo obsequio
temperet: q̄ illum sui amore ardentē nō uideat. a quo desyderat: sed
cuiusq; sine discrimīe obseq̄t. mō sibi cōmodū sit: potiusq; libidini
illius obtemperet: a quo minime amat: q̄ eius desyderium expleat:
quē sui amore flagrantem intelligit. Talis est uiri optimi oratio
Lysie: quā aduersarius amat: laudat in celū tollit: nec perutilem
solū: sed etiā diuinā appellat. Lysias autē ipse & si minus se phedri
amore captū simulabat: nō minus tñ neq; honestius amabat. q̄m
ceteri scelerati amatores faciūt: qđ a Platone in eodem sermone
significat. Erat inq; puer quidam forma elegāti ac liberali: cuius
amore capti pleriq; ut sibi obsequeret orabāt. Sed inter eos unus
aderat fallax. fraudulentus: atq; occultus: q̄ cum nihilominus q̄m
ceteri: amore pueri captus esset: ita tñ adolescētulo suadebat: quasi
ipse minime flagraret. Cūq; sibi obsequum aliquādo ab eo peteret:
ea ratione hortabat: q̄ nō amāti potius q̄ amāti obsequēdum ac
gratificandū foret. Hic est Lysias ille quē aduersarius Platonis
sibi amicū facit. & diuinā ac putilē habuisse apud phedrū adole/
scētulū orationem dicit: ac iureiurando affirmat. Sed qđ oratio
ip̄a Lysie sibi uelit: illius etiā uerbis attēdendū est: ut quē admodū
Platonē iā loquentē audistis: sic etiā ipsū Lysia audiat. Sed ig/
noscite mihi obsecro: facit. n. puicatia atq; importūitas aduersarii
ut loqui de rebus cogar: que sine pudore dici ab honesto homine
nequeāt. Vnū igit ex argumētis: qbus in ea oratiōe utit: tale est.
Sed si forte morē publicū metuis: ne cū id senserint homines: p̄bro
tibi dent obsequiū: qđ mihi p̄stiteris: uelim ita scias: eos q̄ capti sūt
amore: ut ipsi magnifacere res suas arrogātius solēt: sic etiā cupere
ut ab aliis existiment: itaq; uerbis se ambiciosius extollere: & iac/
tare res suas cū om̄ibus: q̄ bene feliciterq; euenerint. ac eos q̄ capti
amore non sūt: quoniā cōtinere se possūt: caute agere: & qđ tu/
tius est: id hominū existimatiōi anteponendū censere. Quid ergo
suadeat Lysias: qđ phedrū postulet: iā uerbis ipsius om̄es intelligūt.
nihil certe hac suasiōe turpius: nihil flagitiosius. nihil detestabilius
eē aut dici pōt: & tñ ab aduersario p̄batur: laudat: extollit. q̄ntū
inter hanc sceleratā Lysie orationē: & sanctissimā illā Platonis
interit: iā uiri latini uidetis. & tñ aduersarius Platonē uituperat:
ac bonozq; moxq; subuersorē uocat. Lysiam uero in celum tollit: &

m

putilē ac diuinū uirū appellat. Sed de his satis. Quā uere enim in
Platonem uir iste inuebat: quem etiam in rebus aptissimis: nouas
machinari calūnias non pudet: uesti sit iudiciū. Venio ad alterū
Platonis sermonē: quem de cupidine inscriptū aduersarius dicit.
hoc est Simposiū Platonis: qđ latine conuiuium dicimus: in quo
uarie de amore a cōpluribus agit: ut in eiusmodi rebus fieri solet.
Phedrus: Pausanias: Eryximachus: Aristophāes: Agathon: So-
crates: inter medias epulas loquūt: & p suo qsq; arbitrio amorem
laudat: incipit Phedrus: sequit Pausanias: mox Eryximachus. Tū
Aristophanes: deinde Agathon: postremo Socrates. Ceteri igitur
mixtim de amore diuino humanoq; agūt: & uel laudāt utrunq;
uel alterū laudāt: alterū rephēdūt: p suis qsq; moribus: siue studiis
& ingenio. Hinc nactus occasionem aduersarius: que uel a poeta:
uel ab oratore: uel ab aliquo adolescēte: inter potū uoluptatemq;
cōuiui dicunt: transfert in Platonē Aristophanes quippe poeta
comitus fuit: & ridiculoz ac turpiū uerboz uel auctor uel simu-
lator officio suo fungit: & qđ sibi decēs sit: seruat. narrat fabulas:
& partim obscena partim ridicula quedā admiscet. hic ē q cōflari
& cālescere simul duos ardore amoris exposuit: quos aduersarius
cōtusos & liquefactos in unū interpretat. Beatā etiā uitā his qui
amore ita deuincti fuerint: idem Aristophanes futuram pollicet.
Atq; Phedrus admodū adolescēs: amoris uulgaris & publico fauēs:
honestū Achillis & Patrocli: atq; Alcestis & admeti amorē puertit:
& in peiorē accipit partē. Atq; ita demū laudat: quū minime lau-
dandus sit: nec ad Homerū qđē: aut aliquē nobilē auctorē referri
possit. nemo. n. cui fidel adhibēda sit. Amorē Achillis cū Patroclo
turpē fuisse ait: sed honestū fuisse: cū ceteri: tū maxime Homerū
fateat. q p mus Achillē & Patroclū: singulari mutuaq; beniuolētia
deuinctos fuisse cōmemorat. Hec igitur: que ab Aristophane &
Phedro: seu quouis alio turpiter: qđ p iocum dicta sunt: obiurga-
tor noster Platoni ascribit: & qđ sentētiā ac decretū eius rephēdit:
pinde ac si ignoraret: hanc esse dialogi formam: ut que reprobare
uult auctor: ea prius probari ab aliquibus faciat: talesq; adhibeat
collocutores: q qđ eos deceat seruēt: & p ratione sue quisq; p sone:
& loci & tēporis loquant. Quod Plato p more suo diligentissime
seruauit. nā cū ceteri fedum atq; inhonestum amorem probassēt.
Socrates pluribus eū uerbis infectatus est. honestūq; & sanctum
amorē digne cōmendauit. quod omibus fere dialogis suis facere

Plato cōsuevit. aut enim Socratem introducit q ex opinione sua loquat: aut aliquē aliū doctrina & auctoritate p̄stātem. quinq; aut sūt p̄sone ille: qbus tribuere Plato suā sētentiā solet Socrates: Timeus: Parmenides: hospes atheniensis & hospes uelinus. Ceteri om̄es q apud eū disputāt: suis opinionibus agūt: & ab aliquo eorū: quos supra memorauī: uel p̄bant: uel arguunt. Que cū ita sint. qd ad tantā iudicii iniquitatē possit accedere: quādo ea que Plato reprehendit: dānat: refellit: aduersarius: Platonī: q̄si ab eo dicta sint: obicit. & fedissime calūniat p̄m: q uirtutis cultū ornatūq; & seruauit ipse semp: & ceteris ut seruaret cōsuluī: ac cū sūma cōmendatione p̄dicauit: lā Aristotelīq; obucere idem aduersarius posset. cū & ipse aliorū opiniōes sibi p̄ponat. q̄s arguat atq; cōfuter. Cur enī magis Platonī hec obuci debeāt q̄ Aristoteli: cū nō minus ab Aristotele q̄ a Platone scribant: que corrigi rēphendiq; possint. Sed ut insanus eēt: q p̄pterea detrahēt Aristoteli. Sic amēs plāeq; rationis experti iudicādus est: q ista iudicet obuciēda esse Platonī. Ergo ubi ceteri cōuiue: quēadmodū diximus orationē de laudibus amoris habuerūt. ad extremum Socrates: ut q grauissimam: honestissimā: sanctissimāq; Platonis sententiā declaraturus erat: ac ceteros correcturus: & quē nā amorē: colere laudareq; deberent. eos docturus: quo pacto de amore: quasi numine quodam diuino afflatus: loquat: animaduertite. spernit hic qdē omnem humanū amorē: & labē nature cōtagionēq; omnē mortalī generis exterminat: celestē duntaxat ac diuinā petit rationē amoris: illū p̄bat: illū laudat: illū om̄ibus hominibus amorē cōmendat. Ab eo autē ordit: ut qd sit ipse amor ostēdat: qd in om̄ibus rebus principiū eē aptissimū dixit. cū in hoc libro. cū in p̄hedro. om̄ibus inq; i rebus adolescentule: unū illud initiū seruandū est his: q recte consilium capiunt: ut intelligat qd sit de quo cōsultetur. alioquin aberrant p̄sūs necesse est. Primū igit q̄s aut q̄lis amor sit: exponit. quē cū ceteri egregia qdā statura forma & sapiētia esse dicerent: deumq; laudando demōstrare conarent: ipse interrogādo ut mos disputantiū est: eo deducit. ut desyderio earū rerū: q̄s expetit amorem teneri: ob idq; inopē atq; egentē earundē rerū eē declaret. neminē enī que possidet: sed ea qbus caret: desyderare. Quod si amor inq; uiriū: pulchritudis: prudētie: sapientie: rerū p̄sūs bonarum honestatūq; desyderio tenet: cōstat eū idcirco desyderare: quia caret: & subinde nō ualidū: nō pulchrū: nō sapientē: nō aliquid ex his que

desyderat eē: q̄q̄ ne cōtrariū qdē: sed mediū inter hec eē ait: solitū
ad res bonas ac laude dignas obrepere. solitum etiam uigilātem:
audacem: uersutū: callidum: foro uti: ad colēdum: obseruandūq;
idoneū: machinātē aliqd semp: solertē: īgeniosū: prudētie cupidū:
omī uita philosophādi studio incūbentē: sapientē qdem non esse:
sed sapientie studiosū: ideoq; nō deū. Nullū. n. deum philosophari
aut effici cupe sapientē: & n. cū di omnes sapiētissimi sint: & sapi/
ētia uniuersas res forma pulchritudineq; excedat: cuius īcredibili
cupiditate amor ipse semp incēsus est. profecto expeti ab amore
pulchritudinē desiderariq; oportere. que cū ita sint: effici ut amor
plurimū hominibus ad beatitudinē cōferat. Bonis. n. que expetit:
ac si magnope studet acq̄rere felicitatē hominis cōparari. Audiē/
dos item nō eē illos: qui amantem sui dimidiū dicūt querere: quod
Aristophanes fabulose iocabat̄ & conflare quodāmodo in unum
cālescereq; dicebat: que aduersarius Platoni tribuere non ueret.
Cū tñ Socratesq; Platonis opinionē exp̄mit ita dicat. Mea quidē
sentētia neq; dimidiū amor est: neq; totius: nisi bonū sit qd̄ amet.
Nā & pedes & manus abscindi sibi homines patiuntur. si forte ea
mēbra uitii cōtrahere ceperint. Et. n. ne sua qdē amare quēq; m
intelligo: nisi rē bonā suā putet: malā alienā: cū nihil aliud hoīes
amet q̄ bonū. cupiūt. n. & amāt: ut bonū sibi & adsit & semp adsit:
ita ut in sūma amor sit rei bone/amāde sempq; habēde appetitus.
Partū quoq; amoris quendā fieri dicit: tū corpore: tū etiā animo.
hominū. n. naturam uterū partim corpore: partim animo gerere:
cūq; iusta etatis ratio uenerit: p̄turire: nec de forme sed formosū
id ī quo parcat petere. maris itaq; & femine coitū partū corporis
eē: & hoc preclarū quidā eē ac plane diuinū. qd̄ mortalē humani
generis cōditionē faciat immortalē. idq; ipsū ab amore expeti: ut
immortalis seruet̄. & qd̄ bonū est fiat: quantū natura patit̄: hac
ratione ppetuū. hinc etiā labores suscipi ad res preclaras obeūdas:
quo immortalis memoria seruet̄. hinc picula mortēq; ipsā homines
libēter subire: ut nomē gloriāq; apud posteros relinquant. An tu
inqt cēsēs Alcestē p̄ Admeto mortē oppetere uoluisse: aut Achillē
p̄ Patroclo. aut Codrū maiore nostrū p̄ impio filiorum suorum:
nisi uirtutis ī mortalē quādā memoriā se relicturos existimassēt.
omnes pfecto p̄ phama: p̄ gloria: p̄ nominis immortalitate omē
suū studiū: opamq; consumūt. & quo uirtute prestātiores sunt: eo
magis rebus agēdis incūbunt. Sic igit̄ Socrates disserit: quo ī loco

Amor.

animaduertendum est: quod longe aliter Alcestis: aut Achilles amorem
Socrates quam Phedrus accipiat. Phedrus. n. mortem illorum non satis
honestam: Socrates honestissimam ponit. si quidem eos pro gloria & im-
mortalitate non minus mortem appetisse facit: & enim Alcestem tametsi
propter immoderatum mariti amorem. tamen non sine laudis cupiditate:
mortem uite anteponendum duxisse. Achillem uero pariter & honestis-
simo amori: & immortalitati non minus consuluisse. at Codrum partim
boni & gratissimi ciuis officium in patriam prestitisse: partim filius
imperium suo interitu quesuisse: que certe aduersarii calumnias
ostendunt: uanas esse ac plane pueriles. Sed amoris partem illum
corpoream: mulieris inque gremium requirere: & ita pro liberorum procreatio-
ne immortalitatem generis felicitatemque acquiri. At partem alteram, qui
utero animi in lucem producit: sapientiam: iustitiam: temperantiam: & reliqua
uirtutis genera procreari. hec. n. falsum est animi: & utero ferre & parere.
Que si quis ab ingenio etate ingenue educatus: eruditusque coeperit:
hunc postquam per etatem licuerit: parere: fetumque producere in lucem uehemen-
ter cupere. Itaque formam petere liberalem: id quod partem emittat. Turpem
enim ad hunc partem suscipiendum ineptum arbitrari. Quod si ingenium
liberale: ut natura fert: iunctum cum forma corporis liberali forte
coeperit: duci indicio corporis ad uirtutem animi interiorem: quam
sancto immaculatoque amore complexum: ea uirtutis decora parere:
quibus immortale nomen & felicitas longe perfectior comparet. Itaque
preceptis instituere optimis: rationes rerum docere. & omnino que ante
utero gerebat: edere in lucem: summa cum utilitate illius in quo parere
statuit: alere etiam partem una cum eo: & ambos longe coniunctiores
uiuere: quam patres cum suis liberis constantiores etiam in amando esse: cum
procreatione contineant liberorum: multo honestiores at diuturniores.
talius etiam facile dixerim: quales sibi quisque potius optaret: quam quos
Homerus: Hesiodus: ceterique poete reliquerunt: aut quales Lycurgus
& Solon leges tutrices reipublice lacedemoniorum & atheniensium atque
uniuerse grece condiderunt. hanc esse animi rationem amatoriam: celestisque
operam amoris: patereque eam cuique Socrates ait: quamquam aliam quoque amoris
rationem statuit: in contemplanda idea longe perfectiorem: ad quam
tandem hanc ipsam refert: & ad summam felicitatem ascribit: illam adipisci ac
possidere. Eundem. n. ad ipsam rei rationem cesserit: & a pulchritudine
corporis: ad ideam hoc est exemplaris pulcherrimi rationem: quam pulchra
omnia ununt: docet esse transeundum. animi etiam pulchritudinem
nobilioris quam corporis statui oportere existimat: & legum officiorumque

117
formā elegantiorē censerī: hinc sciētiarum decorē petere: & in
pelagus tandem pulchritudinis dirigendo: magnifice parere. hic
receptis: auctisq; uiribus reduci ad ipsā sciēdi ideā: & pulchritudis
rationē ac speciē: uereq; pulchrū: & nihil aliud nisi pulchz ipsum
agitare. Qui. n. inqt hucusq; amatoria facultate erudietur: con/
tēplando p ordinē pulchraz rez genera: hic ad extremū uidebit
mirum quoddā pulchritudinis genus: uidelicet idipsū: cuius causa
labor omnis susceptus est. hoc primū quidē semp est: nec oriē aut
interit: neq; auget: aut minuit. pterea nō partim pulchz: partim
turpe est. aut interdum pulchrum: interdum turpe: aut in alia re
pulchrū in alia re turpe: aut aliis pulchrum: aliis turpe: nec uero
uidebit ipsū pulchrū: uelut facies quedā: aut pectus: aut manus:
aut qd uis corporis piceps: nec sicut ratio: aut sciētia quedā: nec in
aliq re positū: uerbi gratia: in animali: aut terra: aut celo: aut aliq
alia re huiusmodi: sed ipsū p se secū: uniforme: sempiternū. Cetera
uero pulchra ita illo participāt: ut dū ipsa oriunt: atq; intereunt:
nec augeat illud nec minuat: nec pati aliqd possit. Cum itaq; ex
his qspia p amorē honestū & pbū repetēs pulchrū illud supernū
intueri ceperit: iā pene finē attingisse iudicādus est. hec est. n. ratio
illa recte in amore pificēdi: siue suo qd siue alterius ingenio utit:
ut hinc ex pulchris que apud nos sūt: initiū capiat. superni illius
pulchri gratia: qsi per gradus ab uno ad duos: a duobus ad omnia
corpora. Mox a corporibus. ad pulchra officia: tū ab officiis ad
pulchras disciplinas: post a disciplinis ad illā disciplinā: que non nisi
pulchri ipsius disciplina sit: & postremo pulchrū ipsū p se cognos/
cat. Hac uite ratione magis q alia uidendū: in pulchro ipso p se
cōtemplādo. Quod si uidere poteris: pfecto nō tale tibi uidebit:
qle aux aut uestis: aut adolescētulus: quē quādo aspicias: admira/
ris uehemēter: & tā tu q plures alii amātes: ita animo ardetis: ut his
delicis incūbere semp uelit: nec cibus aut potus uobis sit: modo
illis frui possitis. Quod si hec ita hominē rapiūt: qd fore putandū
est: si qd pulchrū ipsū sūmū: sincerum purū: immixtū: nō humana
carne: nō colore: nō multis aliis: mortalibus nugis implicitū: si ipsā
inq diuinā pulchritudinē uniformem ualeat intueri. Non prau
hominis uitā existimas illuc posse aspirare. & qd uidendū pcipue
est: uidere: eidemq; adesse? an tantūmodo homini uirtute predito
facultatē dari pariēdi nō uirtutis simulachra: sed uerā uirtutē que
ab homine uirtutē adepto contingi possit? hāc autē uerā uirtutē

q̄ pepit: educauitq; carissimus deo ē: & si cui ī mortalitatis munus
debet: ei ipsi debere par ē. Hi sūt uiri optimi amores illi Socrates
atq; Platonis. hūc amorē: hanc uenerē: has delicias probarūt illi &
coluerunt. Sic amare amariq; hortant: ita patere in celum aditū
amāti amatoq; fatent. hoc mō felices futuros affirmāt: si in con/
tēplanda uera diuinaq; pulchritudine uersent: nō si quēadmodū
aduersarius scribit: in unū cōfusi: eisdē semp amoribus: uoluptate:
libidineq; p̄fruant. Ita cū ceteri om̄es: tū in p̄mis Diuus Dionysius
discipulus Diui Hierothei: Diuiq; Pauli apostoli. doctor nostre
religionis p̄mus accipiūt Platonis amorē. Et ueri inq; Dionysius
amorisq; nō solū a nobis sed etiā a sacris litteris laudat: uniformē
rationē multitudo cape: sibiq; accōmodare nō potuit. Sed ad di/
uiduū corporeū multiplicē & dispartitū amorē dilapsa est: q̄ nō
uerus est amor: sed simulacrū uel potius lapsus ueri amoris. uisdem
etiā uerbis sanctissimus uir qbus Plato usus est: cū de amore q̄rto
de diuinis nominibus libro loqueret: ut dictū iā atq; ostensū est.
Totū illud de amore caput. laus & cōmēdatio amoris est: ex Pla/
tonis sermone deducta: non mō sensu sed etiā uocabulis eisdē. qđ
si obiurgator iste sententiam Platonis uitupat: qđ de sanctissimis
nostre religiōis doctoribus dicit: q̄ eadē cū Platone & sentiunt &
loquunt? Quid dicam aduersarius inq;? quos appellabo? q̄ mihi
iudices erūt? hoīm aut dei fidē exclamabo? sed cur tā uehemēter
indignet: molesteq; ferat homo: q̄ male: que bene dicunt: accipe
solet: nō uideo. iudices tñ uidet petere: & iā iudices adūt: Augusti/
nus Hieronymus. Dorotheus. Ignatius. Dionysius: & p̄multi alii
sanctissimi ac sapiētissimi uiri: q̄ Platonis dicta atq; sentētiās p̄bāt:
accusatorē ipsū calūniatorē eē iudicāt. fidem requit hominū: dei
etiā fidē exclamat: quā penitus tollit: dū amorē diuinum: quem
Plato cōmēdat: improbat atq; uitupat. Sed ut tā grauē aduer/
sariū indignationem propterea fuisse intelligatis: q̄a Plato scelera
improbarit potius q̄ p̄barit. audite qđ Plato ipse octauo libro de
legibus dicat. hoc est inq; qđ a me dictū est: ingeniū scilicet atq;
solertiā adhibere me posse ad hāc legē: quo usus procreandorum
liberorū: ut natura requit: seruet. Si abstinēt amare: ne genus hu/
manū cōsulito ita interimāt: si cauēt ne in terram. & lapides semen
iaciāt: ubi nunq̄ actis radicibus: uim suam genitalē atq; naturam
cape possit: si abstinēt ab omī femineo solo: in quo id qđ satū sit:
nequeat enasci. Quinetiam si nobile īnuptamq; mulierem nemo

m

tangere audeat. sed sua quisque contentus uxore uiuat: nec semina
 irreligiosa & spuria pellicibus: mandet. aut in mare propter naturam
 iaciat: inane semine ac sterile. An maris quidem hunc usum omnino prohibere
 debemus: mulierum autem ita describere: ut si quis cum aliqua congressus
 fuerit. propter eas quod cum diis & sacris nuptiis domum duxerit: uel epulas:
 alio uel modo acq̃sitas habuerit: nec lateat omnes sic egisse: hunc si ho-
 nore ac laude rep. puari lege statuerimus: recte sancitum sit: non
 etiam libro huiusmodi delictis supplicia statuēs. si quis inquit mulieri aut
 puero uim per libidinem affert: impune ab eo occidi possit: cui allata
 uis est. aut a patre: uel fratre: uel filio. Et si maritus uxorem uiolari
 repererit: interficere impune possit: eum qui uiolat. Sic Plato lege
 constituit: ne cui liceat mare ad libidinem puocare: quem aduersarius
 bonorum morum subuersor: & in clunibus pueroꝝ uersari solitum dicit.
 Sic cum nostris euangelicis legibus conuenit: quando ne mulieris quidem
 sterilis aut infecunda concubitum permittit. Quid de ea re loquar quam
 significare uidetur: cum dicit. Si cauē ne semine in terram & lapides
 iaciat. His. n. uerbis id uitiū uetat: quod religionis nostre professores
 molliciei nomine reprehendunt & dānant. Usque adeo rem omnem ue-
 neream Plato semper detestatus est: ea dumtaxat excepta: que percrea-
 dorum liberoꝝ gratia permittit: nec tamen alios quam se ipsum iudex fuit acer
 atque seuerus. Quippe ne legitimis quidem nuptiis immiscere se uoluit:
 sed integerrime semper & castissime uixit: quod etiam ex dictis sanctis-
 simi atque sapientissimi uiri Thome agnatis: ubi in secunda secunde de
 uirginitate loquitur: colligi potest. legitimus inquit Platonem unum
 apud ueteres abstinuisse ab omni uenerea uoluptate: studio con-
 templandae ueritatis & optimarum artium cupiditate. Quod si Laertius
 Diogenes Platonem in eo libro quem de eius uita & moribus scribit:
 adolescēculos quosdam dicit in deliciis habuisse: & epigramata quedam
 lasciuiora adiungit: facile intelligi potest. minime eum ex sua secta ista
 scripsisse: sed ad comicos quosdam & Aristippum referri. Nam quod ad
 ipsius Diogenis opinionem pertinet: non modo hoc uitiū alienum a Platonis
 moribus arbitrat: uerum etiam moleste admodum fert calumniam hanc
 in tantum uirum: & plane quod ipse sciat exprimit. Quippe postquam de
 ortu: educatione: eruditione: uirtute. opinionibus Platonis honeste
 honorificeque locutus est. & que nunc de eo uiro apud omnes opinio
 fuerit declarauit: utque ingredientem olympia greci omnes spectare
 consueuerint: & Mithridates Persa statuam eius in academia collo-
 carit. hec affert. Sed quamquam ita uirtute Plato claruerit: tamen ne

is qdē carere maledictis improborū hominū potuit. sed ipse quoq;
a comicis cōuitio affectus est. Quo ī loco comicorū in eū cōuitia
exponit: & Aristippi cyrenēsis: quē modo nominavi: calumniam
ex adolēscētuloꝝ familiaritate cōceptā. uerū an iuste Aristippus:
hec de Platōe scripserit: & qnti uerba eius faciēda sint. argumētū
ex uita eius & moribus accipi potest. de qbus idē Diogenes scribit:
licet. n. ut breuiter omīa cōplectar: p̄cipere eū hominē: facile sēp
questui seruiuisse: & uētri uoluptatibus omībus obscenis tyrānoꝝ
assentatiōi deditū fuisse: in p̄misq; Dionysii Syracusani mancipiū
extitisse turpissimū. Ad hec inimicū Platonis: Xenophōtis: omniū
doctissimorū modestissimorūq; uiroꝝ uitupatorē: de gurgite suoꝝ
uitioꝝ emerfisse: fit. n. ut q pessimis moribus sūt: facile linguā suā
maledicā in uiros p̄bos exerceant: ne cum rep̄bendunt a probis:
p̄pterea rep̄bendi uideant: q̄ sua culpa rep̄bensiōe digni fuerint.
Quis igit̄ mēte sanus homini tā improbo scelerato & inimico fidē
adhibeat? q̄s eū nō detestet & scelus: qd̄ ab eo cōmissū est fingi in
Platonē arbitret? Diogenes uero ipse qd̄ nā de Platone senserit.
q̄q; de eo honeste loquat̄ libro toto: quē de eius moribus & disci-
plina edidit: dulcē ostendit: pulcherrimo etiā disticho uirtutem
eius cōmēdat:

Sol genuit terris Asclepion atq; Platona:

Scilicet hic animā: corpus ut ille regat.

Quin etiam de uita & moribus Speusippi: q̄ nepos Platōis fuerat
scribens. Seruauit inq; Speusippus easdem Platonis opiniones: sed
mores nō eosdem seruauit: q̄ppe ire & uoluptati indulgit. Quod si
hic lōge aliter q̄ Plato fecerat: uoluptati deditus fuit: q̄s nō uidet
iudicio Diogenis Platonē sp̄reta uoluptate castissime uixisse: qd̄
latissime ceteri quoq; nobiles scriptores testant̄. Sed hec longius
sane q̄ Platonis optima apud omnes existimatio req̄reret scripsi-
mus furore aduersarii tracti: qui Platonis libros: scelera probasse
gloriabat̄. Sic. n. necesse fuit: quedā huius philosophi loca interp̄-
tari: ut ab his legi possent: q̄ grece Platonē legere nescirēt. Nunc
quoniā que de libidine Platonis obiciebant̄: multis optimisq; ra-
tionibus: ac doctissimorum & sanctissimorum uiroꝝ testimonio:
refutauī. Venio ad eam partē in qua de cōmuni mulierum usu
agit̄: quā rep̄bendēs aduersarius argumēto Aristotelis ac sanctus
inuadit. Verū hunc locū nemo a me ita defendi existimet quasi
recte p̄sus hoc a Platone scriptū existimem: absit. n. hoc a nobis

ut q rationem didicimus meliorē: ritūq; sancte ecclesie pbauimus
cū Platōe sciamus. Sed ratione eius etatis: q̄ Plato nulla religioe
astrictus mores & iura arbitratu suo statuebat. haud pperam eū
ita sensisse existimo. Nā si professio & instituta illorum tempore
patiebant: ut uir unus plures haberet uxores: & quāq; nollet
facile repudiare: & p libidine animi sui ducere aliam posset: si non
rationē nature pfectiorē sequebant: quā nos postea secuti: uitā
nobis melius instituisse iudicamur: si deniq; non qd honestius aut
sanctius ciuilibus illoz hominū usus quereretur: sed qd aptius aut cō/
modius foret: ad nature uulgaris uoluptatē attendebāt: eatenus
certe excusare posse Platonē arbitror: dum ratio cur ita fecerit:
aut plus aut nō minus ualeat: q̄ eorum quos eadē etate: eademq;
religione cū Platōe uixisse indubitātū est: q̄q̄ etas deinde melior:
& uera religio omnia ad meliorē pfectiorēq; cultū reducere po/
tuerit. Nā ut tota etas eiusdē hominis plures cōtinet partes: quazq;
officia diuersa sūt: alia. n. puericie sunt: alia adolescentie: alia con/
stātis etatis: alia senectutis: adolescentē optimū iudicamus: nō qui
hoc aut illo seniore optimo pstantior fuerit: sed q inter equales
suos iure debeat anteponi. sic etatis hoīm uniuerse atq; eui com/
munis: partem accipi quandam oportet: q̄ Plato uixerit: & num
melius qm ceteri sue etatis homines: senserit: decreuerit: scripserit:
attendendū. nō aut qd diui apostoli melius: qd sancti atq; beati:
qd in nostre religionis pfessione edocti diiudicauerint atq; pro/
bauerit: p̄difficile sane eē usū mulierz cōmunē haud quāq; Plato
ignorauit: qui & uix ut de ea re scriberet. adductus est. & postq̄m
eius commoda declarauit: quo ue mō effici posset: q̄q̄ summa cum
difficultate ostēdit: rursus ambigit: & diuinū potius q̄ humanum
huius repu. statum eē fateē. Sed quoniā inter omnes cōstat: nihil
uel melius in repu. eē: q̄ qd homines coniungit & unit: uel peius q̄
qd distrabit: & uario aīmo ac diuersa uolūtate multiplicat: alterz
enī meū & nō meū: exitiosū illud in repu. peculiare: summāq; dis/
cordiā ciuū facit: alterz cōmune omniū cōmodū & sūmā cōcor/
diā parit. hāc aut cōiunctionē & q̄si unionē effici nō posse Plato
existimat nisi una cū ceteris rebus: uxores etiā & filii sint cōmūes:
idcirco rem uxoriā cōmunē eē uoluit: putauitq; ita fore: ut ciues
omnes ex eisdē rebus uoluptatē merorēq; pciperēt. idemq; omniū
esset uel ppriū: uel alienū: unoq; animo omnes omnia agerent &
cogitarent. Itaq; sicut alii qdam nō ignobiles repu. auctores uni

uero plures uxores cōcedendas esse duxerūt. Sic Plato pluribus
plures dari posse sine errore existimauit: modo plures illi uiri ita
eruditione uirtuteq; instituti essent: ut omnes q̄si unus eadē bona
& uellēt: & quēadmodū ipse docuit exercerēt. uirtus. n. & si nō sine
difficultate: efficere tñ potest: ut plures homines idē sentiāt: idem
uelint: idē nolint: ita deniq; uiuant: ut q̄ plures sūt q̄si unus secum
uiuere: cōsentiēs: cōstās: placidus uideat. Contra hoc Aristoteles
arguit: cuius argumētis: q̄si telis armatus aduersarius: in aciē descē/
dit. Negotia iquit publica: necesse erit: negligant. charitas & amor
extinguat: tollat officiū: qđ a filiis: parētib; debet. Sed qđ cum
bona uenia Aristotelis dictū sit: nihil cōtra dicta Platonis ratio
hec momēti habet: Plato. n. & cogitauit hoc: & dissoluit: prius qm
usū mulierū cōmunē statueret. Precepit. n. ciues: uirtute: doctrina
litteris: ita educari: istitui: erudiri: ornari: oportere: ut quasi homo
unus sibi cōstās: cōsentiēs: aptus uirtutis beneficio eē uideret. sicq;
ciuitas uniuersa sibi cōstaret: sibi cōsentiret: idē uellet: idē nollet:
usdē rebus gauderet: usdē mereret: quo posito: qđ ē inq;: q̄ nego/
tia publica negligant: quādo plures ciues p̄inde q̄si unus rē suam
hoc est cōmunē tuet: & curat? qđ non secus esset: q̄ si q̄ rē hominis
unius negligi p̄pterea existimaret: q̄a plura sunt mēbra ex q̄bus
cōstat: ut caput: pectus: uēter: crura: ceteraq; huiusmōi: at uideat
q̄ ita sentit: ne cōtra p̄sus cōtingat: & dū suā qsq; rē agit & curat:
tāto p̄p̄ri cōmodi desyderio teneat: ut cōtemnat publica: ac pro
nibilo habeat. unde fit sepenumero: ut amplissimaz; urbiū status
debilitet: infringat: euertat: dum ciues singuli studēt: uel sibi uel
liberis suis honores: opes: dignitates acquirere: augere: seruare: non
patrie salutis: nō publico cōmodo: nō cōmuni felicitati consulere.
Sic p̄clarus atheniēsiū status peruit: sic lacedemonioz; admiranda
resp. euersa est: sic summū illud stupendūq; romanoz; imperium
ita paulatim corrui: ut qui olim uniuersi orbis habenas tenebant
uix nūc exiguo italie angulo uideant imperare. Florebat p̄fecto
romana respu. cū Iunius Brutus filios suos studio publici cōmodi:
nō secus q̄ alienos atq; hostes morte mulctauit: cū. P. Decius se p̄
repu. deuouit: cū alter Decius ad uoluntariā mortē: cursu equi p̄
eiusdē reipu. salute p̄lapsus est: at euerti iā cepit: cū. C. Cesar rerum
suarū auidus: regē se facere urbis Rome. & Octauio nepoti ro/
manū imperium relinquere cogitauit. ommitto exempla nostre
etatis: ne cui forte molestus sim. Equidē nullā ciuitatē uel p̄scā

illis tēporibus uel nostra etate euerſa alia cauſa fuiſſe arbitror: q̄
 q̄ ciues relicta publicaz rez cura p̄p̄riis negotiis nimis ſtuduerit.
 Vex tñ uſū cōmunē rez omniū ita nōnulli aſpiciant: ut Platonē
 audiendū eē nō putēt: p̄turamq; eam rēp. credāt: ubi cotidianas
 cōtrouerſias: rez priuatarū: furta: rapinas: mēdacia: extorſiones:
 minas: uiolētia: ſeditiones: ceteraq; huiusmodi eē non ſenſerint. nā
 que alia cauſa hoz omniū maloz cenſenda eſt: niſi q̄ proprii cu/
 piditate. diſtracte familie: tot ſibi urbes oppidaq; cōſtituūt: quot
 ipſe numero ſūt? que q̄ diu cū exteris pugnāt: cogunt neceſſitate
 quadā: uitā agere cō cordē: ubi uero ab externis bellis regeuerint:
 ſeuit ipſe inter ſeſe: & tā diu cōfli ctant: donec cruētis ſeditiōibus:
 & ad extremū etiā ciuilibus bellis patriā perdāt. Quo. n. mō filius
 Marti fratrē ſibi Lucii filiū: nō hoſtē potius arbitret: quando ſic
 ei p̄ſuaſum eſt: naturam in p̄p̄riis: potius q̄ in cōmunibus eſſe cō/
 ſyderandā: colendā: & obſeruandā? Quanq̄ nō ſolus aduerſarius:
 fatendū eſt. n. rē hanc aduerſus Platonē defēdit. Iā. n. Ariſtotele
 quoq; huc p̄fectū cōfeſſus ſum. Sed quoniā Platonem: ea que ab
 Ariſtotele obiciunt: & animaduertiſſe & diſſoluiſſe uideo: que eū
 adhec ratio mouerit: & itelligere me arbitror: & iā clare expoſui.
 Quid uero Ariſtotele in cōtrariā ſententiā traxerit: deberet ad/
 uerſarius explicare. Ego uero cum mecū: qd uterq; philoſophus
 dicat cōtemplor: nō cōtrarium mihi oīo dici ab Ariſtotele uideēt:
 ſed qd Plato intēſius dicit: id remiſſius ab Ariſtotele decerni. uterq;
 enī unire ciuitatē uoluit: ſed alter magis: alter minus id facit. uerū
 quominus fit: eo plura euenire incōmoda neceſſe eſt: principium
 nāq; & cauſa cōmodi unio ē: & ciuū cōmunitas. incōmodi uero
 diuiſio & p̄p̄rietas: facilius tñ id eſt: & ſenſui noſtro p̄p̄inquius: qd
 qdē ſectari Ariſtoteles ſolet: idq; p̄ſici officiū eē arbitrat. Plato
 contra cōmunē reſpicit. partem. n. hominis: que ſenſu nobilior eſt:
 mentē uidelicet atq; intelligentiā ſequit: ob idq; difficili ora ſēper
 aggredit: ſed que mētī & intelligētie magis cōueniant: Ariſtotelis
 itaq; ſentētia: ſenſui Platonis intelligētie p̄p̄inquior eſt. hec tanq̄
 a Platone dicta uelim. Curabūt igit uniuerſi ciues tanq̄ unus: rē
 cōmunē & amabūt non minus ne dicā magis q̄ ſinguli ſuā amare
 ſolēt: plurimū. n. amoris & charitatis in hiſ eſt: q̄ optimis moribus
 copulati uitā agūt: & uirtutis neceſſitudine deuincti: unanimē
 idē amāt: idēq; oderūt. Brutū romanū ciuē: quē ſupra memorauī
 ſecuri filios p̄cuſſiſſe legimus. ne qd ſui erga rēpu. officii preteriret:

Sed pietatē quā patrie debebat: pietati qua liberos psequeretur
anteferret. Erat. n. uirtute cū ceteris ciuibz ita deuinctus: ut suū
id eē putaret. quod cōmune nō propriū haberet: & rem cōmunē
magis q̄ ppriā diligeret atq; curaret. Aliena. n. res sic propria fit: si
qd̄ pprium dicimus: iunctū cū ceteris ppriū uenerit: in pprietatē
uniuersi. ergo amabat ille suos filios: tanq̄ partem plis cōmunis sue
ciuitatis: quā diu cōmode cū reliquis partibus iuncti totū confi/
ciebāt: qd̄ patris uniuersi proprium erat. At ubi incōmode ppter
eorū prauitatē cōiungi p̄spexit: illico nō suā rem: sed alienam esse
duxit: & q̄si putridū & incurabile membz extoto corpore ampu/
tandū: abuciendūq; putauit. Non igit̄ exstinguitur amor immo
diligentiūseruat in uniuersū: qd̄ uniuersorū ciuiū obiectum ē:
reuerētia autē & officiū minorū: erga natu maiores ita seruat̄:
sicut unius filii optime instituti erga parentē: ut enim singuli filii
singulos patres nūc obseruāt: sic tūc uniuersi uniuersos obserua/
rēt & colerēt: & uniuersos singuli: quādo ita ab ipsis incunabulis
instituti essēt: ut om̄ibus natu maioribus tanq̄ patri obtemperēt:
omnes colerēt: omnes omni officii & uenerationis genere prose/
querent̄. Cōmodius itaq; futurū Plato exstimauit: si propriū: ex
quo cōtentiones: crimina: cōtrouersie: seditiones: ciuilia bella oriri
solēt: om̄ino tolleretur: & usus rei uxorie: q̄ proprie possessionis
p̄cipua causa est: cōmunis fieret. Vex̄ per difficile id fore minime
dubitauit. fieri tñ posse quinto & sexto de repu. libro exposuit.
Initium etenim & quasi fundamentum: quo talis respu. constitui
possit: uirtus perfecta & absoluta est: que si desit: ne Plato quidē
ipse constitui posse existimat. Eius uerba hec sunt: om̄ino nisi uel
pbi imperēt: uel imperantes diligenter pfecteq; philosophent̄: &
ipsa ciuilis potestas cū philosophādi ratiōe cōiungat̄: excludat̄q;
uarie uoluntates: que seorsū in utranq; partem hominū animos
trahūt: fieri non potest: ut ciuitatibus ulla malorū reges adsit: imo
ut opinor: nec huius: quē mō exposui: respu. status: consistere in
genere humano: augeri ue poterit: nec primo qdē ortu in lucem
p̄dire. Que cū ita dixisset sigillatim psequit̄: q̄les eē philosophos
oporteat: ueritatis scilicet studiosos: uirtutis emulos: cōtemplati/
onis studio feruentes: p̄ quā ex iusta honestaq; rez̄ humanarum
ratiōe reduci ad illa diuina possint: quorū participatione hec sūt:
appellant̄q; & nō dubiam quandam opinationē: sed certā rerum
sciētā possidere. Tales simul & philosophos & p̄ncipes: & tutores:

111

custodesq; ciuitatis esse iquit oportere: quos. n. legum officiozq;
obseruatores statuit: eosdē custodes quoq; idoneos fore nō du-
bitat: sic. n. sperat futurū ut ipsi optimo philosophandi studio nihil
agant: nisi qđ ad exemplar illud pfectū absolutumq; referat: qđ
humana officia imitant: & quoad eius fieri potest representāt: &
exprimūt. rexq; usu & uirtutis cultu atq; exercitatione cogitent.
& que facto opus sūt egregie faciant: queue seruanda instituta
sūt. diligētissime seruēt. Essē p̄terea phī inqt: uoluptates corporis
repudiare: animo studere: pecuniā q̄si rē exiguā: & phī magnitu-
dine animi minime dignā cōtēnere: mortē nō formidare: iustitiā
colere: cōstantem: fidelē: modestū: benignum: facilem: ingeniosū:
memorē: iocundū: elegātē: cū natura: tū industria festiuum esse:
ceterz perraro eius nature hominē reperiri fateēt: & siq; huiusmōi
ortus fuerit: multa grauiaq; picula obire: nisi ingenue educetur
regatq;. Nature. n. optime hācēē rationē: ut nisi recte instituat:
uiciosior euadat: q̄ ea que a natiuitate uilis ignobilisq; extiterit.
Deniq; animos ingenio prestantissimos si male instituti fuerint:
pessimos reddi. qppe nō uulgare & quālibet eē naturā: que sūmi
uel boni uel mali causā p̄beat: sed eximiam quādā & singularem:
que ut sūma bona: sic sūma mala facere possit: si debita educandi
ratio defuerit: labē aut p̄niciēq; nature tū maxime accidere: cum
p̄multi frequētesq; scelerati uel in senatu: uel in foro: uel in thea-
tro. uel in exercitu: uel in quouis hominū cetū: res que honeste &
cū laude & aut agūt: aut dicunt: rep̄hendūt atq; uitupant: cōtra
que turpiter agunt: dicunt uēp̄bāt & laudāt: atq; utrunq; supra
modū faciūt: & tumultuātes: uociferantes: plaudētes: suum uicium
augēt. Sic. n. adolescētum animos cogi: ut illis assentiant: eademq;
& p̄bent: & agāt. accedere ad hec: supplicia uiroꝝ bonoz. igno-
minias: multas: discrimina capitis: damna: iacturas: qbus optima
queq; indoles: ab officio uirtutis ad facinus euocēt: cui paulatim
assuescēt: peior in dies: ac ceteris lōge scelestior euadat: itaq; ueris-
sime dici posse: diuino quodam auxilio cōtingere: si quis in statu
huiusmodi reip. incorruptus seruari: & uirtutē colere possit. Cū
igit Plato principes ciuitatis philosophos instituat: ciuesq; omnes
perfecta uirtute: & integerrimis moribus institutos ac preditos: q̄si
unū hominē formet: nō temere censet fieri posse: ut usus mulierū
cōmunis seruet: sine detrimento atq; incōmodo ciuitatis. Si quidē
peculiaris ille & proprius distrabit ciuū uoluntates: facitq; ut per

discordiā mala oriānt: qbus tādē ciuitates intereūt: atq p difficile
hoc esse minime negat. Vex si fieri possit ut homines plures cum
natura: tū studio eū faciāt pfectū: ut omnes uno animi cōsensu
uiuant: usūq; rei familiaris atq; uxorie: nō propria uoluptate sed
pcreatione duntaxat liberorum & patrie tutela definiāt: satis sibi
rationis eē ad opinionē tuendā arbitrat. qđ si quis plures hoc mō
cōiungi uinculo uirtutis non posse: uel cōtra naturam id fieri ex/
istimat: ratione demōstret & explicet. ut sublata Platonis positiōe
nihil pterea sit: qđ conseq possit: etenī hac salua: frustra laborare
uidet: q rē cōmunē dānat & reprobat: nā sicuti ostēsū a se putat:
& cura negotior: & charitas liberorū & reuerētia parentum non
minus hoc mō seruat: q si uarie sua qsq; seorsū matrimōia pcuret
mibi qdē nō secus argumētari uideret q ita obiceret: q si corpus
humanū ex pluribus uariisq; mēbris a natura cōstitutū in ceteris
qdem uite officiis: cōmuni opera omniū membrorū fūgi censeat
oportere: qđ aut uniuersū corpus seruet non ab eodē pari modo
pcedere: sed singulatim id a singulis ptibus fieri: ut partim caput:
partim manus: aut pedes dissimili id fine pficiāt: nec uidet magis
nature cōsentaneū eē immo plane necessariū: ut qđ ad cōseruati/
onem uniuersi attinet. id ab uniuerso agat: communi partiū opa
pariq; consensu: & ut ita dicam magis unito. Quod enim ciuitatis
speciem seruat. liberorum procreatio est: que ut dirimit atq; in/
terimit: si priuatim secedit: sic si publice constituitur: unit & seruat
sed enim falli pleriq; consueuerunt: dum priuatis fauent: quia id
melius esse iudicant: ad quod homines sentiunt esse propensiores.
Natura quidem ad uoluptatem homo propensior est: quam usū
proprie potius q communis rei: augeri constat. Verum cōmodū
ciuitatis: dignitatemq; uirtutis: non maioris uoluptatis cupiditate
sed melioris conditionis ratione diffinire fas est: etiam si labores
si pericula: si mortem ipsam subire oporteat. Ob nimiam tamen
difficultatem: que in hoc reipu. statu constituendo esset atq; ser/
uando. ne Plato quidem ubiq; hāc matrimonii cōmunionē pbat:
sed in libris de republica hoc consult: de legibus uero suum cuiq;
matrimonium assignat: ut si quod optimum esse ei uisum est effici
nimia difficultate non potest: non desit consilio & opera eius: se/
cundum reipublice genus & tertium quo homines cōmode in unū
locum cālescere possint & uiuere. Cum igitur plura sibi ipse: q uel
Aristoteles uel quouis alius obieciſſet: de cōmuni mulierū ceterazq;

m

rerum usu: deuietus & culcus tenuitate: de auri & argenti inopia:
seque ex aliorum opinione damnasset: quasi ex cera finxisset: ciuitatem:
aut somnia narrasset: aut rem factu impossibile sualisset. O amici
inquit non sum nescius dici quodammodo uere istec posse: nec me
fugit tantam esse rei difficultatem: ut quasi omnino effici nequeat:
pretermittenda uideatur. Verum tamen in unaquaque re agenda
exemplar: proponendum: optimum est: cuius imitatione enitendum
per uiribus sit maiora attingere. Vbi uero contingit ut uires nostre
deficiant: desistendum est: satisque actum esse existimandum: si studio
opera: solertia: & diligentia nostra: quam maxime fieri potest: ad eius
exemplaris dignitatem accesserimus quod nobis imitandum sequen-
dumque proposueramus. Quamobrem in ea quoque reipublica: ratione de
qua agimus: hoc idem seruandum est. Et si enim ita uidetur: eiusmodi
reipublica. Statum effici minime posse: proponendum tamen exemplar
fuit: omni ex parte perfectum: cuius specie: forma & imago reipublica.
quam maxime excellentissima constitueret. Quemadmodum de iusticia
quoque: qualis nam esset: querendo hucusque egimus. Nam si qualis
iusticia sit conpererimus: non iam uirum iustum nihil ab illa differre:
omni ex parte talem esse oportere: qualis ipsa est: censebimus. sed
satis esse: si quam proxime accesserit: & supra ceteros omnes particeps
eius factus sit aliquis exemplaris gratia. prout ac si pictor pulcher-
rimum hominem pinxerit & uniuersa humani corporis ornamenta:
perfectissime: expresserit: non propterea minus laudandus erit: si
effici non poterit: ut talis homo procreetur: qualem suo ingenio
artificioque confinxit. Sic nos cum ciuitatis optime statum uerbis
depingimus: & eximia quadam forma describimus: nihil propterea
erramus: quod nullam ita constitui ciuitatem ut disputatur: demonstrare
possimus. Quid ad hec dicit aduersarius? An Platonem affirmabit
ignorasse difficultatem reipublica. quam constituit: nec aliud quicquam de re
uxoria: nisi publicum ac communem usum probasse? Cum enim
hec & multo plura in eandem sententiam Plato scripserit in libris
quos aduersarius in latinam linguam conuertisse gloriatur. tamen
quasi nihil unquam ex his legerit: illud unum semper in ore habet:
communem mulierum usum Platonem statuisse: que res utrum ne
ideo acciderit. quod ea: que conuertisse in latinum se iactat parum in-
tellexerit: an quia ueram rationem peruertens fallere alios conatus
sit: haud facile dixerim. Vtrumque certe a probi & docti uiri officio
alienum est. Sed quid preterea Plato de re uxoria: statuque reipublica.

Emph. v. 1. p.

optimo in libro de legibus scripserit uideamus. nostrum inquit officium est: ut statum reipublice prime & secunde & tertie explicemus: tum positum omnibus quem quisque maluerit pro suo arbitrio sibi colendum seruandumque eligeret. Ergo ita agendum ut primum qui primus sit: qui secundus & tertius sit uirtute dignitateque exponamus. mox eligendi potestatem Ciceroni nostro in presentia demus: & si quis alius utrumque libitum fuerit: patriam sibi eligere: ciuitas prima & reipublice & leges optime ille sunt: ubi quod ueteri proverbio dicitur: per omnem ciuitatem diligentissime seruatur: ut scilicet res amicorum omnes communes sint. Hoc igitur siue terrarum usque temporibus nostris seruatur: siue aliquando seruabitur: ut uxores communes liberi communes: pecunie communes: res denique omnes communes habeant: & quod proprium peculiareque uocatur: ex omni uita tollatur: adhibeaturque opera quanto magis fieri potest: ut etiam que natura unicuique nostrum propria esse uoluit: nostro studio communia efficiant: & uidem sint oculi: aures: manus: quo & uidere & audire: & facere communi sensu omnia possimus: idem omnibus expectandum sit: idem laudandum: idem uituperandum: idem iocundum: idem molestum: & uidem legibus uniuersi ciues diligentissime copulentur: & quasi in unum corpus coaluisse uideantur: perfecto nihil ad huius status integritatem accedere poterit: nihil ad felicitatis cumulum: uel communi: uel iocundius uel prestabilius excogitari. Talem igitur urbem si alicubi uel diu uel deorum filii incolunt: & plures unius uitam degunt: quod in felicissime uiuunt: nihilque experiri possunt hac sua societate iocundius. Quamobrem non aliud reipublice exemplum proponendum est: sed hoc uno proposito enitendum: pro uiribus: ut statum quem intendimus. reipublice. huic quod similitudinem faciamus. Post hec alium statum secundo loco exponit: & hunc legibus mandatur: primo illo pretermisso. quasi parum consentaneo moribus presentis etatis: sic ne Plato quidem rei difficultatem ignorauit: & etati sue moderatius consulens: alterum reipublice. statum instituit. Sic quo pacto primus ille effici posset: declarauit: dissoluitque eorum rationes: qui ciuitatem in uaria & multiplica quedam rerum partitione constituendam censebant: putabantque eam solui atque perire si in unum redigeretur. Neque enim unum ratione quantitatis accepit Plato: quod destructio ciuitatis esset: sed qualitatis ut unum sit concordia: consensu: unanimitate: denique uirtutis unitate: quod unum ciuitatem egregie non modo constituit: sed etiam conseruat & auget: quapropter Aristoteles

111

quoq; hoīem ciuile ac sociale animal uocat: ciuilia uero animalia
primo libro de historia animalium ea eē dicit: quorum negotiū
unum communeq; omniū est: idq; non omnibus animātib; que
gregem constituunt accidere: sed aliquibus ut sunt homo: apes:
uespa: formica: & grus: quod si quis exterarū nationum exempla
petere uelit: que usu rei uxorie cōmuni non modo sine discordia
uel publica: uel priuata uixerūt: uerum etiam hostes superarūt:
propagarunt fines imperii: & repu. suā felicissime seruauerunt:
permulta sane comperiet. Verum nos paucis quibusdā cōmemo-
ratīs: ne longiores simus: huic parti finem imponemus: cū p̄sertim
etiam pauciora satis superq; sint ad refellendum eorum errorem:
qui Platonem: ea que ferre natura non posset: scripsisse de repu.
opinantur: ad tantum nature concedendū rati: quod legibus: aut
institutis: aut moribus sue uel gentis uel etatis sentiunt compro-
bari. Massagette gens ampla & strenua cōmunibus matrimoniis
utunt: ut Herodotus Halicarnaseus eximius historiarū scriptor
refert. Atqui hi sunt: qui contra Cyrum maximum illum persarū
regem & uires ac potentiam eius nationis: que sibi ceteras nationes
subegerat: bellum gesserunt: & pro cōmunibus liberis & uxoribus
pugnantes: non rem communem neglexerūt. non amorem erga
liberos communes remissius exhibuerūt. sed magno fortiq; animo
dimicantes: uictis: triūphatisq; hostibus: & occiso Cyro domū cum
ingenti gloria remigrauere. Quē morē. C. Iulius Cesar a britannis
ita colit: in comētarios suos retulit. His uerbis. Omnes uero se bri-
tanni ultro glasto inficiunt: qđ ceruleum efficit colorem atq; hoc
horridiore sunt in pugna aspectu: capilloq; sunt p̄misso. atq; omī
parte corporis rasa preter caput: & labrum superius: uxores habent
deni duodeniq; inter se cōmunes: & maxime fratres: cum fratribus
parētesq; cū liberis. Sed si qui sūt ex his nationib; habentur liberi:
quorum primū uirgo queq; deducta est. Afros etiā Nasamones
apud Herodotū legimus cōmūi uxorū usu: eodē quo Massagete
more uitā degere: horū Aristoteles quoq; secundo politicoꝝ libro
mentionē facit: appellatq; Afros superiores & p̄creatos liberos inter
se postea ex similitudine p̄iri cōmemorat. Thraces uirgines suas
cū qbuscūq; libitū fuerit cōcumbere ex more p̄mittūt: Brachma-
nes persarū sapiētes uxoribus utunt cōmunibus. Philostrato atq;
Ariano auctoribus: Diodorus & Siculus narrat plerasq; nationes
eisde legibus ac moribus uiuere. Aethiopes uxores non ducere: sed

cōmunes habere: natosq; pueros cōmuni opa educare: atq; eque
diligere. Sepe etiam infantes pmutare: ut ne matres quidem suos
cognoscere possint: quo fieri ut nullo pprie rei studio inter se dis/
sidentes: uitā felicē agant: ita nō modo posse cōmuni rei uxorie
usu rēpu. constitui: sed etiā cōmodissime posse ostendit. Tū uero
incolas oraz arabici maris ad indiam usq; tendētes cōplures tradit
cōmuni usu degere mulierz: & liberos habere cōmunes. trogloditas
quoq; & mulieres & liberos communes habere: excepta una que
principis uxor est. Nec uero apud exteras natiōes duntaxat: sed
etiā apud romanos & grecos: q optimis legibus claruere: nobilissi/
mus historie scriptor Plutarchus cheroniēsis: hoc idem i usu fuisse
testat: temporibus Nume Pompili grauissimi legū conditoris: &
Lycurgi lacedemonii: q eā rēpu. condidit: que hominū memoria
maximē celebrat. Numa ut ab eo quem mō nominaui scripture
traditū est: lege sanxit: ut liceret omnibus: post q̄ satis liberorum
pcreassent: uxorē suā: alteri plem desyderanti ad procreandum
cōcedere: seu magis cōmodare: seu locare libuisset: quod Catonē
quoq; uticēse uir sapiētissimū Hortēsiō cōcessisse certū est. Ly/
curgus locare: aut ullo pacto emitte domo uxorem nō pmisit:
sed cuiq; domi apud se uxorē habenti saluis matrimōii iuribus
admittere cōcessit: quē existimaret ex uxore sua digne posse so/
bolē pcreare. hoc idē Xenophon quoq; Socraticus: uir doctrīa
illustris: nō mō ad lacedemonios refert: sed etiā pbat: ita illi quorū
leges p ceteris maxime pbari solent instituerunt. & cū nullā gentē
felicius uixisse q̄ romāos & lacedemonios scriptorū omniū sentētia
sit: utrūq; tñ populū idē fere qd a Platone precipit seruasse ma/
nifestū est. Verū quid melius sit nō est nostri consiliū in presentia
explicare: cū nostra opinio cū sacra religione cōueniat. Satis est
q̄ obiecta aduersari dissoluimus. & qd ille dixerat statū huius/
mōi reipublice. fieri nō posse: & factū: noxium: exitiosūq; fore:
maledici: & p ignorantia: tū rationis nature: tū etiam rerū gestaz
& morz: q fuerūt & sunt: ita existimari demonstrauimus. plusq; fere
cōsuetudinē: usūq; presentē rei q̄ nature rationē ualere. Quippe
ut Aristoteli etiā placet: tanta est in unaq; re uis cōsuetudinis:
ut fabule etiam & figmēta sepe numero p ueris accipiant: nedum
pcepta legū & instituta lōgo tēpore cōprobata. Quid crudelius:
qd immāius: qd execrabilius dici aut fingi pōt: q̄ filios senes parē/
tes occidere: & eorū carnibus uesci? Et tñ historicorum princeps

m

Herodotus de massagetis & indis hoc refert: Darium quoque regē
phibent interrogasse aliquādo indos: quo p̄mio iduci possent: ut
parētes suos non ederent: sed grecoꝝ more rogo imponderet: atq;
cremarēt: illos uero respōdisse: dū meliora. tum ad grecos cōuersū
ab illis quoque quesuisse: q̄ spe p̄ moti defunctos patres nō cremare
ut eoꝝ mos erat: sed istar indoꝝ edere paterēt: eos uero ita dixi/
se: nullā rem esse: p̄ q̄ tantū scelus pati aut cōmittere possent. Atq;
apud p̄sas nouerit p̄uignis nubūt: ut idē scriptor refert: qđ apud
alias nationes nefas haberet. Diodorus hunc esse morē ethiopum
narrat: ut rei capitis querēde salutis gratia e patrio solo sine dede/
core migrare nō possint. Itaq; cū qđā capite damnatus fuga ali/
quādo salutem querere cogitasset: mater eū ne uniuersa familia
sua ob id factū ignom̄ie nota efficeret: iniecto ad collū cingulo
strangulauit: que res apud alias gentes impia & crudelis fuisset iu/
dicata: nā ob aliam causā id euenire ipse historicus existimat qm̄
ob cōsuetudinē inueteratā: que quāuis iusta careat ratione: lōgo
tñ tēpore usq; animis hominū herens: nescit rebus etiam absurdis
dissentire atq; obistere. Tale etiā est p̄ceptum illud: quod lacene
matres filius dū in expeditionē pficerent: scutum porrigentes
demandare solebāt и τὰν и ἐπὶ τὰν id est aut hoc scutū reporta/
uictor aut super hoc mortuus reportere. Sicut. n. tēporibus illis
fedissimū habebat: quotiēs aliq; derelicto ordine & armis p̄ metū
abiectis au fugeret. Sic nūc mō uita seruet: nihil est qđ miles uel
p̄pter iacturā armorū: uel p̄pter fugā dedecoris: aut ignominie
uereat. Nam que tādē mulier etate nostra id filio iuberet? Ac
lacedemōioꝝ matres facile id p̄cipiebāt: & reportatis sicut fortūa
aliquādo ferebat sup scuto filius: nō eiulatu & lachrymis: sed gau/
dio: & leticia celebrabant diem: quo filios intellexerūt pro patria
fortiter pugnātes occubuisse: non secus qm̄ si uictores in patriam
remigrassent. Taceo qđ de trogloditis: q postremam egyptiorum
incolunt: idē auctor refert: quāq; sūmo ardore solis adurantē: non
modo tñ de solo natali discedere nolle: sed mortē etiā potius pati
q̄ loca alia: & diuersū uite genus uelint experiri. Pretereo fuisse
nationes q̄sdā: que coitū in propatulo instar pecudū sine pudore
exercuerunt: q̄s imitatus Diogenes ille phūs cynicus: idem athenis
egit: cūq; a ceteris rep̄benderet: si turpe est inq; nec occulte qđē
agendū est. Si nō turpe: cur omnibus spectātibus agi nō debeat?
q̄s nescit honestū decēsq; apud christianos latinos haberi: si pater

2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239
240
241
242
243
244
245
246
247
248
249
250
251
252
253
254
255
256
257
258
259
260
261
262
263
264
265
266
267
268
269
270
271
272
273
274
275
276
277
278
279
280
281
282
283
284
285
286
287
288
289
290
291
292
293
294
295
296
297
298
299
300
301
302
303
304
305
306
307
308
309
310
311
312
313
314
315
316
317
318
319
320
321
322
323
324
325
326
327
328
329
330
331
332
333
334
335
336
337
338
339
340
341
342
343
344
345
346
347
348
349
350
351
352
353
354
355
356
357
358
359
360
361
362
363
364
365
366
367
368
369
370
371
372
373
374
375
376
377
378
379
380
381
382
383
384
385
386
387
388
389
390
391
392
393
394
395
396
397
398
399
400
401
402
403
404
405
406
407
408
409
410
411
412
413
414
415
416
417
418
419
420
421
422
423
424
425
426
427
428
429
430
431
432
433
434
435
436
437
438
439
440
441
442
443
444
445
446
447
448
449
450
451
452
453
454
455
456
457
458
459
460
461
462
463
464
465
466
467
468
469
470
471
472
473
474
475
476
477
478
479
480
481
482
483
484
485
486
487
488
489
490
491
492
493
494
495
496
497
498
499
500
501
502
503
504
505
506
507
508
509
510
511
512
513
514
515
516
517
518
519
520
521
522
523
524
525
526
527
528
529
530
531
532
533
534
535
536
537
538
539
540
541
542
543
544
545
546
547
548
549
550
551
552
553
554
555
556
557
558
559
560
561
562
563
564
565
566
567
568
569
570
571
572
573
574
575
576
577
578
579
580
581
582
583
584
585
586
587
588
589
590
591
592
593
594
595
596
597
598
599
600
601
602
603
604
605
606
607
608
609
610
611
612
613
614
615
616
617
618
619
620
621
622
623
624
625
626
627
628
629
630
631
632
633
634
635
636
637
638
639
640
641
642
643
644
645
646
647
648
649
650
651
652
653
654
655
656
657
658
659
660
661
662
663
664
665
666
667
668
669
670
671
672
673
674
675
676
677
678
679
680
681
682
683
684
685
686
687
688
689
690
691
692
693
694
695
696
697
698
699
700
701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800
801
802
803
804
805
806
807
808
809
810
811
812
813
814
815
816
817
818
819
820
821
822
823
824
825
826
827
828
829
830
831
832
833
834
835
836
837
838
839
840
841
842
843
844
845
846
847
848
849
850
851
852
853
854
855
856
857
858
859
860
861
862
863
864
865
866
867
868
869
870
871
872
873
874
875
876
877
878
879
880
881
882
883
884
885
886
887
888
889
890
891
892
893
894
895
896
897
898
899
900
901
902
903
904
905
906
907
908
909
910
911
912
913
914
915
916
917
918
919
920
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938
939
940
941
942
943
944
945
946
947
948
949
950
951
952
953
954
955
956
957
958
959
960
961
962
963
964
965
966
967
968
969
970
971
972
973
974
975
976
977
978
979
980
981
982
983
984
985
986
987
988
989
990
991
992
993
994
995
996
997
998
999
1000

& filius uxores sibi matrē & filiā ducāt: uel duobus fratribus due
sorores nuptui tradant: quo & familie arctius colligent & patri/
monia itegriora seruent. apud grecos uero turpe id irreligiōsū q;
censet: nec minus illicitū ē gloriā sororē q; propriā ducere uxore:
usq; adeo apud omnes consuetudo ualet & qua in re suam quisq;
etate cōsumpserit: hanc meliorē honestiorēq; esse arbitrat. Hec
igit pro suo queq; arbitrio gentes constituunt: & utrūq; aliquid
cōmodius esse uidetur: sic alii rationibus aliis pbant atq; recipiunt:
nihil ergo mirū uideri debet: si alii aliter de re uxoria statuerunt.
Quod si nō soli Platoni cōmunem mulierū usū placuisse māfestū
est: nec sine ratione ab eo ita esse cogitatū: pfecto nō mō longa
illa aduersarii disputatio de nature ratione: de liberorū amore: de
cura negotiorum: frustra cogitata est. Sed etiā qd de uiro forti
postea addidit: nullū habet locū rephensiōis. Nā si usum uenerēū
dūtaxat: ad necessariā sobolis pcreationē determinandū eē ex/
istimauit: quid uel sibi: uel nature: uel reipu. aduersat: q; uiro forti
mulieris quā desyderat usū cōcedit. Absurdū certe id eēt: si nostris
legibus. istitutisq; iudicaret: sed si quod ille uoluit: puata cōiugia
colluntur: si nulla uirginitatis ratio est: si commodius agi putatur:
ut nemo priuatis rebus studeat: sed rem communem & publicam
omnes procurent: que tandē iniuria: aut inuidia: aut obrectatio
sequi Platonem debeat: si tali premio ad strenue fortiterq; agēdū
ciuium suorum animos inflammandos esse putauit. Sed de his
hactenus: post hec aliud crimen: quo reum facere Platonem ad/
uersarius nititur: uideamus. Hunc inquit uoluptatē atq; luxuriā
iuuētuti suadere: cum ita libro de legibus primo scribat. Que nā
igitur officia in utroq; uestre reipublice statu conseruent expli/
cemus. Que uoluptatem degustandam/non omnino deuitandam
censebant: quemadmodum nec dolores euitabant: sed in mediis
uoluptatibus atq; doloribus homines statuendo honoribus pro/
positis hortabantur eos illa superare. Hinc Platonem aduersarius
reprehendit: quasi iuuentuti licentiam uoluptatū permittat. Ita
omnia inique iudicat: & Platonis uerba arbitrio suo interpretat
& damnat. atqui Platonis sententia longe alia est. uirtutem animi
quam fortitudinem appellamus: uir ille doctissimus: nō modo in
rebus: in quibus metus: aut fiducia sit: uersari uoluit: sed etiam in
uoluptatibus & doloribus: & desyderis: fortisq; animi officium eē
statuit: tam rebus formidolosis q; iocūdis obistere: ac timidum nō

m

modo eum: qui timore: uex: etiā q uoluptate superat: existimat:
itaq: ut neminem effici cōstantem: fortem impavidum putat: nisi
se per uarios casus & pericula: & res formidandas exerceat: sic ne/
minem censet fieri posse continentem: temperantem: modestū: nisi
inter medias collapsus uoluptates fortiter resistat: & cum his col/
luctatus tanquam fortis athleta eas superet atq: prosternat: &
quemadmodum qui ab ineunte etate: omnes labores: omnes curas:
omnemq: dolorem uitare consueuit: si quando laborare cogit:
& cum hominibus robustis: exercitatisq: cōtendere: facile supatur &
uincitur. Sic qui in exercitatus est: & spernere uoluptates ac resi/
stere illecebris insuetus: ut ille a timore: ipsum a uoluptate superari:
& qui dominus est: mancipium fieri eius: qui temperans eē in rerū
delectabiliū copia potest. Que cum ita sint iudicare iā quilibet
potest: an iure hoc aduersarius Platōi obiciat: & utrum per ig/
norantiam potius Platonice lingue, q̄ per maliciā peccet: id enī
aliorum iudicio liberum relinquimus. Nunc quid latius Plato de
duplici timoris genere disseruerit cōsiderandum est. Vnum esse
ait cum res aduersas expectamus. alterum cum timemus. ne quid a
nobis turpiter factum dictum ue sit: quod malam opinionem de
nobis parere possit: hoc pudorē uocat: colēdumq: a nobis in p̄mis
existimat: & contrarium eius uocat impudentiam summumq: eē
malum & publice & priuatim existimat. Tali uidelicet: timore ci/
uium salutem conseruari: bona augeri: uictoriā magis q̄ alia re
acquiri: etenim duo esse: que parere uictoriā possint: animū in
hostes: pudorem erga amicos. Itaq: unumquēq: nostrū pavidū:
& impavidum esse oportere: & quemadmodū quotiens hominē
intrepidum: audacemq: facere uolumus i rebus trepidis ac formi/
dabilibus. eum cōstitui mus: eoq: modo aduersus metū exercemus.
Sic cum pavidum & uerecundum reddere studemus. ad eas res eū
ducentes a quibus impudentes minime temperant. Nam q̄ huius
certaminis experti atq: insueti est: Plato inquit dimidio uirtutis
carebit: nec perfecte temperans erit: qui non aduersus uoluptates:
libidines: cupiditatesq: multas ad impudēciam: iniuriā: cōtumeliā
trahētes: diu multūq: pugnauerit: tandēq: uictor euaserit: ratioe
officio: solertia: studio: siue ioco: siue serio quicq̄ aut agit aut lo/
quitur. Quinetiam libro tertio eos: qui uarie rationis: rerum tum
bonestarum tum inhonestarum expertes sunt: perfectos uirtute
esse non putat. Item septimo ambo contraria cognosci ab homine

perfecte uirtutis affirmat: sed alterum dūtaxat agere: qđ bonum
est: alterū uitare quod malum. Enī uero cognoscēda esse mala: nō
ut agantur: sed ut uitentur: si quidem que ignoramus: uitare non
possumus. Seriam inquit rem sine ioco: & contrariam prorsus sine
contrario percipere nequit qui prudētem se facere studet. Agere
uero utrunq; nemo potest: si quod in se uirtutis specimen cupit ha-
bere: sed ipsius rei causa nosse contrarium conuenit: ne quid quod
minus deceat per ignorantiam uel faciamus. uel dicamus. Ad hec
cum in eodem libro de educatione liberorum scriberet: & quē ad-
modū aīmi iuuenū: sublato clamore: ploratu: & querelis: tranquilli:
placidi: leti: fieri: possent doceret. Quod Clinias adhibitis uolup-
tatibus effici posse dicebat. Equidē inquit minime id Clinie nostro
dādum existimo. nam si ita agere ceperimus. omnis liberalis edu-
cationis ratio peribit: mea quidem sententia: nec uoluptates recta
uiuendi ratio sequitur: nec dolores prorsus uitandos ducit: sed me-
diocritatem quandam amat: quod mitiori nomine dictum a me
uelim: quam quidem animi dispositionem: dei etiam esse quadam
celebris oraculi fama recte ab omnibus existimari potest. Hunc
habitum sectari debet: qui uirtute diuinus est futurus. ergo ela-
borandum omnibus est: ut nec ipsi ad uoluptatem procliuēs sint:
nec alios siue senes: siue iuuenes: siue mares: siue feminas: ita affici
patiantur: minime autem omnium: qui nuper in lucem pderint.
Tunc enim tenera etas facile mores imbibit: qui ita animo herēt:
ut nulla deinde ratioe possint aboleri. Sic Plato interitum iuue-
nutis uoluptatem & putat & nominat: sic omībus locis ei occurrat:
aduersatur: exterminandamq; existimat. Siquidem tertio quoq;
de republica libro dignos reipu. custodes: hanc sibi firmam tenere
opinionem ait: ut quod reipublice prosit: id probent & faciāt: qđ
oblit: id nullo pacto probare: aut facere uelint. Que opinio an
seruari quacunq; etate possit: experiendum est. Et quoniam his
tribus rebus furto: ui: fraude: amittere inuiti uere opinionis pos-
sessionem solemus: animaduertendū an ipsi non furtim: aut uerbis
persuasi: aut tempore obliti: non per uim doloribus & cruciatibus
coacti: aut illecebris uoluptatū decepti: aut metu pcussi: decretū
illud animi quod modo diximus amiserint: & uere opinionis pos-
sessionem. Item animaduertendum inquit est ab ineunte etate &
ppositis quibusdā negotiis i quibusq; possit maxime decipi: obli-
uisci: eius opinionis: quā seruare statuerit: & memorē: cōstantē:

cautum probare: immemorē: inconstantem: incautum: reprobare
oportere. labores etiam & contentiones & dolores: adhibendi in
quibus hec eadem obseruētur. Nec non tertii generis id ē fraudis
periculum faciendum. Velut qui pullos equinos ad strepitū tu-
multūq; ductos: an timidi feroces ue sint experiūtur. Sic homines
tenere etatis ad metus & pericula ducēdi sunt rursusq; ad uolup-
tatē transferendi exquirendo etiam diligentius: q̄ de auro in igne
fieri soleat: an honestus eē possit: omnibusq; in rebus inuictus: p̄bus
sui custos & merito laudandus. Atq; eum qui sine ulla culpa eua-
serit: constituere principem custodemq; reipublice decet: & dignis
eum honoribus: tum uiuū: tum etiam defunctum afficere. Cōtra
uero: qui talis euaserit: hunc reprobandum esse: ac pro nihilo ha-
bendum. Iam ergo sentire Platonem: quis non uideat: quoniam
officia uirtutesq; omnes que ad mores pertinent: consuetudine:
actione: exercitatione: & oriuntur: & uires sumunt: idcirco pre-
cipiendum esse: ut in oppugnandis propulsandisq; uoluptatibus
cuius exerceantur: quo earum illecebras ualeant superare. At ob-
iurgator que a Platone dicta recte sunt: pro sua consuetudine:
uel malignitate: uel inuidia peruertit: & ad libidinem ac uitiosam
institutionem transfert. Addit deinde ut calumnie sue argumēta
corrobores Platonem nudos adolescentes & puellas simul exerceri
choreasq; agere uoluisse. q̄ propter exclamat prob nefas: nec fieri
posse existimat: quin iuuentus hunc in modum se exercens: libi-
dinis ardore inflammetur. Nos uero adolescentium puellarumq;
nuditatem ueterem illam esse arbitramur: que sine uitu suspicionē
fieri solebat. Per multas enim nationes ita olim exerceri cōsuetas:
omnis historia testatur: nec solum extere inculteque nationes id fe-
cerunt: sed nostre etiam: moribus & eruditione cultiores ut athe-
nienses: lacedemonii: macedones: aliiq; complures: hi enim naturā
ducem consequebantur: que cum tam marem q̄ feminam nudos
procreasset: uestem utriq; dedit: contra frigus: rationem castitatis
& continentie: contra luxuriam omnemq; libidinis cupiditatem:
Itaq; exuti uestibus: illi se priscis temporibus exercebant: uirtute
potius q̄ lana operti. Nec uideo feminas nostre etatis lacenis illis
castiores esse: que nō modo domi sed etiam foris: femore: deducta
tunica: nudato solebant incedere. Nec temporibus nostris italice
mulieres: que facie: collo: pectoreq; aperto ambulāt: magis ad li-
bidinem: mouent hominē continentē: q̄ turce: que mēbris omnibus.

obnupte domo prodeunt. Sic igitur ille quāq̄ femur: aut quoduis
membrum detegerent: nibilo tamen propterea magis puocabāt
ad libidinem uiros: qui ab ineunte etate continentiam fuerant ac
temperantiam secuti. Valet etiam in his plurimum consuetudo:
ita enim natura comparatum est: ut magis moueant: que raro ui/
dantur. Quod si uiri illi crebro immo uero quotidie publico usu:
ea membra perspiciebant: que hoc tempore detegi: obscenū uide/
retur: profecto credendū est: nō magis tunc illos moueri solitos:
cum uiderent: q̄ nos hac tempestate: qui nihil uidemus. Ergo nec
ratione nature: quod ita statuerit reprehendendus est Plato: nec
primus hunc morē probasse dicendus est. Quippe ante eū Minos
& Lycurgus: sapientissimi legumlatores: non minus mulieres q̄m
uiros cursu: palestra iaculo: saxo exerceri uoluerunt: ut Plutar/
chus uir doctrina uirtuteq; ornatissimus testatur: nec solū recitat
sed etiam probat hunc morem: ea scilicet ratione ut liberorum p/
creatio ualidum nacta initium in matre firma atq; robusta quasi
solidis actis radicibus comodius pdeat: cum etiam matres ipse cor/
pore exercitato ac duro: facilius. tolerare possint partus dolorē:
& si quando res ita exegerit pro patria pugnare. Quod si tu re/
prehendis inquit: & causam queris: cur uirgines tūde sese exercere
debuerint: discite propterea sic agendū fuisse ut que uires corporis:
& animi uirtutem: non minus q̄ uiri capere possent: non secus etiā
q̄m uiri erudirentur. Opinionem autem exterorum qui diuersa
sentiant: contemnunt: putantes eos sub nomine honestatis uolup/
tatem sibi parare: dum mulieres: intra septa domus in exercitata
continent: quo eas molliores: candidiores deliciaresq; efficiant.
¶ Quid preterea de legibus Lycurgi Plutarchus refert: res publica
inquit lacedemoniorum q̄ diu leges Lycurgi seruauit: inter omēs
grecorum ciuitates principatum tenuit: annis fere quingētis. mox
ubi eas negligere cepit: & cupiditate: luxu: priuatisq; studiis repu.
curam omittere: eo decidit: ut qbus impare solebat: seruiret. Quid
igit aduersarius de Lycurgo dicet? qui uirgines nudis corporibus
exerceri: certareq; inter se coram uiris precepit: nec animaduertit
tam grauem eius sententiam: q̄ pro libidine status reipublice in/
terimeretur. ¶ At Lycurgum opinor laudabit: Platonem minime
ut semper sui similis nullo in loco sibi constet. Sed enim Plato qui
Lycurgum secutus est: eadem qua Lycurgus eruditione: atq; etiā
integriore fretus: nō dubitauit corpora mulierum nudare: atq; ita

publice exercere. Nā si recte inq̃t iuuenes educent̃ atq; erudiant̃:
bene se res habebunt. Sin minus: taceo in noua republica ne tanq̃
in diuinatione superstitiosi mali aliquid ominemur: itaq; nō mō
adolescentes sed etiam puellas armatas prosilire: choreas instruere
saltitando exerceri: & quicquid ad bellum ac pugnam pertinet
meditari: & Lycurgus & Plato precipiunt: nec rem aggrediunt̃:
quam natura muliebris ferre non possit. Iam enim & amazones
rebus preclarissime gestis: satis docuerunt: muliebrem naturam id
pati: & lacene postea ita exercitate: que de amazonibus dicta fu-
erant: confirmarunt. Vnde pulcherrimum illud Gorgōis leonide
lacedemonii uxoris dictum extat aduersus eam: que ita dixerat:
sole uos lacene uiris uestris imperatis: certe inquit. sole enim uiros
parturimus. Apud lacedemonios id genus saltationis Lycurgus
instituit: quam hormum dici Lutatius i libro quem de saltatiōe
edidit: refert. Constituebatur id genus ex adolescentibus & uirgi-
nibus alternatim ad choreā dispositis. Ducebat adolescēs militare
exercens peritiam: qua postea cum hostē inuaderet uteretur. Se-
quebat̃ uirgo modestia quadā insignis: & saltum femine decēter
agebat: ex qua re intelligebatur hormū constitui ex duabus illis
uirtutibus temperantia & fortitudine: qđ saltandi genus id fortasse
est: quod ueteres romani Sicinum appellarunt: & in usu frequē-
tissimo habuere. Virtutem igitur & eruditionem non inutilem:
saltatio illa pre se ferebat: nō uitium: ut dare probro aduersarius
conatur. Cōmunionem etiam quandam & necessitudinem ad ma-
trimonia obeunda commodissimam: hinc fieri Plato dicebat: qđ
aduersarius irridet: q̃si nihil omnino ad futuri matrimonii rationē
conferat: conspectus mutuus maris & femine: & uerba & gestus
corporis & reliqua que experiri inuicē possunt: p̃us q̃ matrimōio
copulentur. Atqui cōplures puelle plus uirtutis: q̃ auri aut argēti
possidentes: cum pro dote uirtutem suā ita patefecissent ut Plato
consult: facilius nupsere: q̃ que p̃grandi pecunia sibi matrimoniū
quesiuerunt. Laudandum preterea illud est: tam Lycurgi q̃ Pla-
tonis consilium: quod puellas quas ita comparere probabāt: neq̃q̃
sine custode esse uoluerunt: sed delegerunt uirum etate p̃uectum
ex eo ordine unde summi magistratus creabantur: qui adolescētū
ac uirginū collegio preesset: & inhonestum aut turpe aliqd agē-
tes puniret acerrime. Hunc Pedonomum Lycurgus appellauit:
quem Plato nō minus quinquaginta annis natū eē uoluit. ciuēq;

hormus

pedonomus

honestissimum esse: & legitimorum filiorum parentem statuit: qui
erudiēde gubernādeq; iuuentutis curam susciperet ac ne senectute
quidem: & liberis & honestate contentus fuit: quanq̃ hec precipua
sūt: uerum etiam addidit: ut qui huic prouintie prefuerit: omniū
reipublice magistratuum summus habeatur: ortus inquit primus
uniuscuiusq; rei bene deproptus pro sue nature uirtute plurimum
ualet ad finē commodū afferendū: tam in stirpibus q̃ in omnium
animantium cum mansuetorū: cum agrestium genere: homo autē
q̃nq̃ mite animal est atq; mansuetum: tamen si bene erudiatur. &
felici quadam natura predictum sit: mitissimum & uere diuinum
animal reddetur: sin minus omnium que natura pduxit: maxime
agreste euadat: necesse est. Quamobrē non secundo loco nec pro
re superuacua educatio liberorū habēda est apud legū auctore.
Sed ante omnia: qui recte consulit inde exordiri debet: ut ex ci
uib; unus eligatur: qui omnibus in rebus uirtute prestantissimus
sit. Isq; summa diligentia constituatur iudex: procurator: tutor:
magister iuuentutis & quinquennio magistratū gerat. Mox alius
eodem modo eligatur: quiq; officio suo recte functus esse censorū
examine diligentissimo: q̃ & ipsi ex summis debēt eē magistratibus
decerneretur. maximis donetur honoribus. Qui uero contra fecerit:
summis supplicis plectat. Quis igitur putet negligi posse iuuentutē
ab homine: prudenti: honesto: annos quinquaginta nato: patrefa
milias: summo magistratu duntaxat ad quinquenniū fungente
subtili examini subiecto: & uel sumū honorē uel sumā ignominia
recepturo: usu etiā reꝝ prudēte. paterno amore pꝑinquo tēpore
magistratus breui. solicto examinis expectatione cauto. nemini
pfecto formidandū est ne talis uir: summo studio: fide: diligētiaq;
pcuret adolescentum & puellarū pudicitiam: & eruditioni eorum
liberali q̃ntū potest inuigilet. Primū itaq; hoc statutū a Platone
est: ad seruandā iuuentutis honestatē. Secūdo ut qd̃ idem fere est.
iuuenū animis psuaderet nihil turpius: aut pꝑitiosius eē: q̃ obse
nis uoluptatibus ac libidinibus indulgere. Sed pstat uerba ipsius
Platonis audire. Vbi inq̃t ad iuuenū eruditionē ueni: aī maduerti
adolescētes & puellas inter se pꝑfamiliariter cōgredientes: atq; ob
eā rē: timui ut fieri solet: ne parū frugi ea respu. esset: in q̃ adole
scētes & puelle robore corpis pstantes: ociosi forēt. & uehemētiōꝝ
atq; illiberaliū laborū exptes: qbus pꝑue extingui uitioꝝ cupidi
tas solet: dediti etiā festis: & ludis: & choris: quo igitur pacto in ea

m

republica. iuuenes abstinere poterunt uoluptatibus que multos
multasque impulerunt in mala postrema: cum aliarum rerum: tum uel
maxime amoris in puellas: aut quod detestabilius est in pueros: & uel
mulierum in uiros uel uiros in mulieres: unde innumera damna
exstitisse hominibus & publice & priuatim manifestum est: quo in
consilio uitare tantum hoc malum licebit: aut quam medicinam tanto
discrimini adhibere? Que cum dixisset habeo inquit: quo iuuentis non
quidem in uita: sed sponte sua sese continere: quo etiam frater cum sorore:
pater cum filia castissime uiuant: & caueant sumope ne aut aperte aut
clandestine: cum simul cubant: aut quouis modo se inuicem tangunt. libidinosi
quicquam agant: lex nimirum non scripta sed uehementer hoc agit: & exi-
guum quoddam uerbum: omnem huiusmodi uoluptatem potest extinguere.
si uidelicet hec turpissima esse: nefanda: impia: detestanda: dicunt:
ne id quod raro: sed crebro sermone usurpat: ut omnes ab ipsa na-
turalitate sentiant: omni tempore omni loco hec uituperari: expui:
exterminari: tum per ridicula quedam: tum per studia tragica: quoties aut
Tieste: aut Oedipodes: aut Macarei concubuisse: clandestine cum sororibus
suis introducunt: & pacta re statim sibi mortem consciuisse: quasi sui
erroris ac peccati penam sibi ipsis digne decreuerint. Phame enim
admirabilis quedam uis est. cum nemo contra legem dicere aliquid audet:
& in unoquoque tam seruo quam libero: tam puero: quam muliere: denique in
uniuersa ciuitate: Phame ipsius obseruancia & cura: consecrata lex
est. ita. n. firmissima certissimaque efficitur. Sic Plato de iuuentutis
eruditione precepit: & ut honestas & continentia seruaretur: summo
studio curauit. Verum aduersarius neque ueritatem cernere: neque Pla-
tonis rationem intelligere uidetur. Post hec subiungit Platonem legem
laicam abrogasse: que igne cremandos sanxerat: quod nefariam in mares
libidinem exercuissent: reuoluit semper iste eodem sed nos quoque: quo-
cumque se uerterit sequi necesse est. Non modo autem reprobasse Platonem
hanc legem aduersarius scribit: sed etiam turpem atque nefandam libidinem
non prohibuisse. imo ut clam patrari posset id scelus concessisse: quod
falsum esse aptissimum est. Nusquam enim a Platone lex ista abrogatur: aut
tollitur: legem autem laicam recte afferri posse Plato affirmat: ut que na-
turam ducem sequuta mares maribus misceri prohibeat: idque brutorum
exemplo confirmet: apud que inauditum est adeo turpis nefariusque
concubitus. hanc igitur legem Plato nimirum approbat: & recta ratione
conditam esse fateetur. Vtrumque enim peccare: & dignum esse qui uitupetur ex-
istimat. & cum quod mare per femina utitur: & eum quod uisum huiusmodi fedissimum

p̄stat: alterꝫ q̄ nefarie uoluptati cedat. alterũ: q̄ mutare sexum &
ex uiro instar femine fieri patiat̃: non tñ amorẽ omnẽ rep̄hen/
dẽdũ: tollẽdũq̄ eẽ dicit. Sed cũ duplex amãdi genũ sit: ut sup̄ius
declaratũ est: alterũ turpe: alterũ honestũ: turpe qđ eiciendum:
honestum uero tanq̄ uirtutis alumnũ seruandũ cẽset. Distinguit
itaq̄ Plato amãdi rationẽ: & bip̄itũ: qđ dixi: genũ assignat: ita
tñ agit: ut simul & lex laia seruetur: & genũ amoris honestum:
turpis illius gratia non temere improbet̃. Quo in loco triplici illa
p̄tione amoris pulcherrime usus est: quã secutus Aristoteles for/
mã amari a materia scribit. Amorẽ. n. aut inter similes uirtute: ac
pares eẽ: aut inter dissimiles atq̄ cõtrarios: cũ alter alterius egeat:
quomõ diuitẽ amari ab inope dicimus. aut ex utroq̄ istoꝝ con/
stare quotiens pars diuersa ad res suaues atq̄ iocundas hortatur:
similis debortat̃: fitq̄: ut mō huc mō illuc aĩmus trahat̃ & p̄deat.
quã dissensionẽ imagine etiã illa equoꝝ & specie significauit: cum
alterꝫ equoꝝ pulchꝫ corpus aspicere: ad idq̄ potiũdũ hortari &
cogere diceret: alterum recusare: debortari: ob̄sistere: utpote non
pulchritudinẽ corporis appetentẽ: sed animi elegantia: & liberalem:
uirtutis formã amantẽ. qđ si diuersa amãdi ratio ẽ: nõ male Plato
inqt. legẽ illã distinguere amorẽ debuissẽ: & p̄mũ illũ ex uirtute
ortum cõcedere: reliquos duos p̄hibere: quẽadmodũ a Lycurgo
quoq̄ reipu. lacedemonioꝝ auctore grauissimo: lege ante sãcitũ
fuerat: teste Xenophonte atheniensi uiro illustri. Hic enim cum
lacedemonioꝝ r̄epu. describeret. Lycurgi cõsiliũ p̄bat: quo ratio/
nem amandi distinxerat: & quomodo amandi adolẽscẽtes forẽt:
excõmoda laudatq̄: morũ honestate descripserat: cõmendaue/
ratq̄ amorẽ ex uirtute p̄ficientẽ: alioquin nõ minus abstinere
q̄ patrẽ a filio aut fratrẽ a fratre uoluerat. Ita lex laia a Platõe
emendat̃: nõ tollit̃: immo quod ad turpe amoris genũ p̄tinet: &
p̄bat̃ & recipit̃ in repu. & diligẽtissime seruat̃: p̄ficiẽ etiã addita
illa parte putili: q̄ siue negligentia siue imp̄itia sui auctoris care/
bat: ut ip̄hamia rerũ eiũsmõĩ ab ineunte etate cognita & teneris
ad huc animis cõcepta faciat legibus positis obtemperare. Quas autẽ
leges de rebus ueneris statuerit: & quẽadmodũ cõtinẽtie castita/
tiq̄ cõsuluerit: iã uidetis. Qua in re ne q̄ forte plus iuberi existi/
maret: q̄ natura humana uideret̃ posse tolerare: exemplo usus est
Icai Tarẽtini. Crisonis: Astyli: Diopõpi: & alioꝝ athletarum qui
tã & si robore: & bona habitudine corporis p̄mores eẽ ad libidinẽ

nisi sunt: q̄ q corpore imbecilliori fuerunt: tñ uictorie cupiditate
 quā consequi ex palestra cupiebāt: cōtinētissime uixerūt: nullam
 // alioqn animi eruditionē habētes: qđ si eiusmōi hoīes inqt: ita faci/
 ūt: lōge pfecto facilius id facere possūt: qui pulcherrime omnium
 uictorie causa aduersus uicia pugnāt: seq; felicissimos sperāt futu/
 // rosi supatis uoluptatibus cōtinētie palmā obtinuerint: oportere
 aut homines haud deteriores eē auibus: aut ceteris beluis: que inter
 greges āplissimos orbe: ad iustā usq; etatē pcreande plis caste im/
 maculateq; uiuūt. Vbi uero etatis iā ratio exigit: mas cū femina
 & femina cum mare suauissime iungūt: atq; ita reliquum uite sue
 tēpus: iuste: religioseq; uiuūt: sūma fide: pma amoris sui federa &
 iura seruātes: oportere igit hoīes meliores beluis eē nō deteriores.
 // Primā itaq; legē de rebus ueneris: Plato suis hominibus tulit: ut
 a mariū omīq; contra naturā libidine prsus abstineāt: & ab omni
 solo in quo nasci nequeat: qđ satū est. Secūdā ut si se nullo modo
 cōtinere possūt: maris saltē nefandā & plenā sceleris atq; abomi/
 nādā libidinē uitēt: feminas aut si q̄s libuerit: pter cōiuges: utpote
 ancillas & pediseq̄s: aut alias cōtubernales: adeant qđē uez nō te/
 mere neq; imprudēter: sed ita ut ceteros lateāt: alioqn puari laude
 // ciuili: & notari ignominia debeāt: sic Plato legitimaz uxoz usū
 passim cōcedit: reliqrū p̄hibet: uel si qđ plus ueneris naturalis per/
 mittit: nō nisi cū pellicibus domesticis & clā & ut omnes tam uiros
 q̄ mulieres lateat: fieri iubet: eas: causa ut pudore atq; ignominie
 metu hoīes raro ausint peccare. Sic. n. libro sexto de legibus scri/
 bit. Duplicē eē appetitū in quo uirtus: uitiū ue cōsistat: put qsq;
 bene uel male institutus est: alterz uentris: alterz ueneris: pcedit ille
 edēdi bibēdiq; appetitus: seqt sūmo cū ardore: q̄si furus hominem
 agitās: uenus. Itaq; cōsilio opus ē: quo aīmus a uoluptate ad uir/
 tutem reuocet: qđ tribus illis p̄cipue fit: metu: lege: uera monendi
 // ratione. Hec Plato, aduersarius uero: que de feminarū usu ab illo
 dicta sūt: trahit ad mares: & Platōi obicit: q̄ maris usū cōcesserit:
 mō q peccat: latere possit homo magis calūnie: q̄ ueritatis studi/
 osus. Quod. n. Plato de femine usu illicito puniēdū eē dixit: nisi
 omnes tam uiros q̄ mulieres lateat. hic ita accipit: ut siue mari siue
 femina aliq̄s libidinosē utat: mō id clā fiat: irrep̄hensibilis sit: quod
 // certe fieri sine ignorātia: aut animi puerilitate non pōt. Sed qđ p/
 terea Platoni obiciat: uideamus. Vetuisse hunc inqt: ne q̄s ultra
 decenniū uxore uteret: ne ue plures duobus liberos pcrearet: cū

Vm

etiā phibuisse: ne patrimōia supra q̄tuor mnaſ augerēt. ſup q̄buſ
exclamat aduerſariuſ: & uerba inordinate de opulētia fūdit. Tū
moreſ Platonis hoc etiā loco uitupat. Sed maledicētiā aduerſari
nihil: qđ Platonis moribuſ cōueniat exp̄mere: ſupra demonſtraui/
muſ. i q̄ re neceſſariū fuit pleraq; loca Platonis interptari. ut latini
greca ignorāteſ lingua: qđ ex illiuſ ſentētia legerēt: haberēt. hoc
uero loco multorū it̄erptatio minime neceſſaria erit: qp̄pe ratio
ipſa rez ſatiſ ſupq; erit ad Platonis deſenſionē: quā qſq; ueſtrum
approbare facile poterit: etiā ſi plura Platonis uerba non audiat.
Eni uero nō uulgarē q̄ndā laſciuā: & diuitiſ affluētē rēpu. cōdit.
nō colluiē paſtoꝝ aut pfugoꝝ hoīm q̄ſi in Aſylū cōgregat: nō
mercatoꝝ: ſartoreſ: tōſoreſ: nutriceſ: uectoreſ: biſtriōeſ: ſaltato/
reſ: adulateꝝ: paraſitaſ: coque: & pompinaꝝ miniſtroſ: admittit:
ſed purā ſyncerā: ſine ullo fuco: ſine ulla labe uoluptatiſ: ciuitatē
cōſtituit: que om̄ia ad humanā uitā neceſſaria abūde ſuppeditet:
ſupuacua & iutilia: que appetere deprauata natura cōſueuit: non
habeat: nihilo egeat: nihilo abūdet. Itaq; modū & pecūiſ & libe/
riſ p̄creādiſ deſcribit: ne alterutra re uoluptaſ: que exitiū reip. eē
ſolet: cōtrahat: aut p̄ inopiā pluſ numeroſior ali digne educariq;
nō poſſit: p̄ſerti tēporibuſ belli difficultibuſ: & inqſ: nō tñ duobuſ
filuſ plē ad ſūmū determinat: ut aduerſariuſ fingit: ſed ut ſaltē duo
ſint liberi iubet: nec uetat ne qſulteriūſ p̄creet: ſed ne qſ minus q̄
marē & feminā habeat: edicit: q̄nq; nō quot qſq; uoluerit: p̄cre/
ādoſ cēſet: ſed hunc ſtatuit terminū minoris numeri: qđ aduerſa/
riuſ intelligere noluit: & quaſi duorum dūtaxat numerum Plato
p̄ſcripſerit: rēphēdit. Ceteꝝ ſi cui p̄creatiſ iā liberis mare: & fem̄ia
uxor obierit: huic liceat nouercā ſuiſ liberis nō ducē: ſi ita libuerit
quē etiā locū male aduerſariuſ intelligit. nō. n. ne oīo ducat no/
uerca Pla. iubet: ſed ut libuerit nō ducat: liceat tñ ducere: ſi uelit:
cū aduerſariuſ itelligat: oīo ne ducat Platonē phibere. uoluit ſāe
Plato poſt q̄ & nature ſatiſfactū: & reip. maris & femine p̄cre/
atiōe: cēſebat nouerce moleſtiā: que ſepenumero intolerabilis eſt:
p̄uigniſ: ſi ita patreſ uellēt: auferre: officiūq; legūlatoriſ exiſtima/
uit. Id parentiſ arbitrio integrum relinquere. Illud uero uetuiſſe
Platonē fateor ducere quēq; uxore niſi ānoſ triginta: uel quinq;
& triginta natuſ eēt: & nubē aliq; niſi uigeſimū: uel ſaltē duodeui/
geſimū annū exceſſiſſet. qđ eo cōſilio fecit ut florēte etate parētū:
liberi robuſtiores p̄crearentur. etate. n. adhuc imp̄fecta debileſ:

infirmos: paucos uiuaces necesse est liberos pcreari: quod propter iam nec
 ingrauescente iam etate: pcreande soboli indulgendum arbitrat. Vt. n.
 iuniorum: sic seniorum filii: pauci perfecti ualidiq; gignunt. Quod Ari/
 stoteli quoque placere uidetur: cum libro politico septimo ita scribit.
 Iuuenum coniunctio uitiosa est ad sobolem pcreandam. Nam in omni
 animantium genere: plures adolescentium imperfecta est: magna ex parte
 feminea & pexigua oritur. Quamobrem hoc idem hominibus quoque
 accidat necesse est. Cuius rei argumentum est: quod in his ciuitatibus in
 quibus mos est: adolescentem cum puellis non dum uiro maturis: matrimonio
 copulari: homines imperfecti: & parua statura sunt. Tum etiam in pueritudo
 uehemetius laborant puellae: magna ex parte pereunt. Seniorum
 quoque imperfecta est plures: tum animo: tum etiam corpe: & sicut iuniorum
 ita etiam senum longe imbecillior puenit: etas etiam ab Aristotele eadem
 fere: que a Platone soboli pcreande decernitur: femine. n. quintus &
 uigesimalis annus: maris quintus & trigesimalis statuit. Cum igitur tam Plato
 quam Aristoteles: annum quintum & trigesimalum initio pcreandi tribuant:
 neuterque eorum seniorum pcreationem probet: cur errare dicendus est Pla/
 to. si temporis spatium quo pcreari commode possit: decem aut quiddecim
 annis descripsit: quod ab aduersario reprehenditur: perfecto si animo
 libero esset: si recte iudicaret obiurgator iste Platonis: non tanta id
 cum asseueratione reprehenderet: opes autem & diuitias Plato de sua rep.
 eicit: quia nouit hinc oriri seditiones: controuersias: odia: similitudines:
 inimicicias: tum uero uoluptates: luxum: libidinem: & reliqua malorum
 genera: que reipublice pessum dant. & optimam quamque ciuitatem euertunt.
 Bonam. n. non opulentam ciuitatem suam facere conatur: nec fieri posse ex/
 istimat: ut idem & per diuitem sit: & uirtute perfectus: quemadmodum in sacris
 libris nostre religionis legitur: facilius est camelum per foramen acus tran/
 sire: quam diuitem ingredi regnum celeste. Quam multa in tertio de legibus
 libro: quam multa in quinto: in octauo: in nono: de malis disseruit: que
 a diuitis perficiuntur: que ut plerumque fugiamus: hoc loco pretereamus: qua/
 draginta uero & quinquaginta milibus locupletum constituitur ciuitatem non exi/
 guam: ut aduersarius dicit: & contemnendam facit: sed talem: que &
 ulcisci uicinos: si iniuriam fecerint: & iuuare: si acceperint ualeat. Nam
 si de quinquaginta milibus familiarum decem milia strenuorum militum perficiuntur:
 qui tandem tot uiros: tam fortes animo tam corpe robustos: tam diligenter
 eruditos atque exercitatos: nec quidem mercenarios aut peregrinos: sed
 ciues: pro patria: pro uxoribus: pro liberis: pro laribus: & sepulchris parati
 cum dimicantes: uincere: superare ac prosternere possint: audiat aduersarius.

si tñ a sseq pōt: qd Plato q̄rto de repu. libro de hac re dicat. Nam
cū id de ciuiū inopia sibi ip̄e obieciſſet: qd̄ aduersarius affert: ciues
ſcilicet inopes atq; egētes impotētes eē ad bellū gerēdū: p̄fertim ſi
aduersus magnā gentē atq; opulētā mouere arma cogunt: nulla
inqt maior hac noſtra ciuitate eē poteſt: nec ulla alia ciuitas ap/
pellāda ē: ſed potius ciuitates: q̄ndo ciues ip̄i partim diuites partim
paupes ſunt: eosq; rursus diſtrahi: in plures ac uarias cōditiōes ne/
ceſſe eſt. Itaq; ciuitatē eiꝯsmōi minime formidare debemus. facile
n. noſtri hoīes belli pugneq; p̄ciſſimi: diuites illos parum peritos
ſupabūt: etiā ſi numero multo plures fuerint. Tum ſi noſtri ciues
oratoribus miſſis ad alterā ciuitatē hec uere referāt. Noſ quidem
auro & argēto nō utimur: nec faſ uti apud noſ eſt: uobis faſ uti:
& licet. quod ſi amici & ſotu nobiſcū bellum aduersus alios geritis:
uos ſoli illorū diuitis potiri facile poteritis: putasne aliquos fore: q
cum hec audierint: malint aduersus robustos canes ac macilentos
pugnare: q̄ p̄ſidio horū canū aduersus pecudes pingues & teneras?
Sic Plato ſacra illa ſentētia fretus: omne regnū in ſe diuiſū deſola/
bit: nō dubitat: quin ſui hoīes tam unanimēs atq; cōcordes facile
debellare poſſint: diuiſos inter ſe hoſtes atq; diſcordes: & animo:
officio: rebus fere om̄ibus diſtractos: quā ciuiū cōcordiā: cōmuni/
tatemq; p̄fectā: quoniā in quocūq; populi numero ſeruari poſſe
nō arbitrat: idcirco rēpu. nō āplius augēdā cēſet: q̄ dum una eſſe
ſeruariq; poſſit: & ſi magis creſcat: amiſſura ſit uires: qbus & ſe tueri
queat: & alios ſupare. Quā ſentētiā Platonis Ariſtoteles quoq; ſe/
cutus ſeptimo politicorū libro magnitudinē ciuitatis: non magno
ciuiū numero: ſed uirtute deſcribit: de q̄ inq; urbe artifices multi:
milites pauci p̄ficiſcunt: hec magna eſſe nō pōt. Neq; n. numero
populi maiore: magnitudo ciuitatis iudicanda eſt: ſed uirtute: ac
moribus: qd̄ ſi quātalibet ciuitas: fungi ciuitatis officio pōt: hanc
magnā eē arbitrandū eſt. frequēs admodū illa nec recte quidem
legibus regi fortāſſe poterit. Itaq; nullā ex hiſ que regi bene ex/
iſtimantē rēpu. uidemus. excedere numero: q̄netiā ratione hoc idē
cōſtat. Lex. n. ordo qdā eſt: & legis uirtutē: ordinis eſſe uirtutem
neceſſe eſt. Numerus aut̄ admodū excedēs: ſeruare ordinem non
pōt. Terre etiā āplitudo q̄nta ſatis ſit iuſto ciuium numero: mo/
duſq; ipſius numeri ſtatu debet: & qdē tā a Pla. q̄ ab Ariſtotele
recte ſtatuit. Nā Plato q̄nto de legibus libro auctor inq; reipu.
ſapiēs āpliſſimā cōſtituere ciuitatē: cui iura daturus eſt: nō debet:

neq; uero opulētissimā: argētīq; & auri p̄diuitem: & plurimarum
nationū terra ac mari dominā. Sed ut q̄optimā felicissimāq; cō/
stituat: dare opā debet: q̄ recte cōsult: p̄tim. n. ex his: que opta/
mus: effici possūt: p̄tim nequeūt: itaq; ea que effici possūt: q̄ cōsult
uelit: at ea que fieri nequeūt: nec uelit frustra: nec cēret. Homīes
igit̄ simul p̄bos felicesq; effici posse māifestū est. at uero p̄diuites
fieri: simulq; optimos īpossibile est: sed ditissimū quēq; pessimū esse
necesse est. Auctor aut̄ legū & repu. eo spectat: ut sua opa ciues
q̄felicissimos faciat. Aristoteles uero in eo libro quē mō nomīauit/
officiū inq; ciuiliū institutiōis est: quot q̄lesq; ex ratiōe nature
oporteat eē ciues: decernere: eodēq; modo: & q̄lis terra eē debeat:
q̄neciā secūdo libro de numero militū agēs quos Plato q̄nq; mi/
libus constituerat: tot inq; militibus terra babylonia: aut aliquo
agro sūme āplitudinis opulerit: ex quo q̄nq; milia hoīm ociosoz
uictū querant: & cū his etiam numerus alter mulierū famulorūq;
multo āplior ali possit. Sic Aristoteles p̄ terre āplitudine modū
numero hominū instituit: & qdē parciū q̄ Plato facit. At obiur/
gator noster Platonē rep̄bendit: frustra q; eum metuere dicit ne
p̄pter ciuū multitudinē uictus desit: rē minime formidādā qppe
lōge plures facillime ali possē: nec solū uictu necessario sed etiam
delicato: & quibus Aristoteles uix a terra babylonia suppeditari
uictū posse existimat: eos immouero lōge plures ex eius exigua
regiōe uiuere delicate posse affirmat ita q̄ cū Aristotele sentire se
iactat: nō minus. Aristoteli: q̄ Platonē diuersa: & plane contraria
loquitur. Nunc qd de q̄ttuor illis siue oratoribus: siue impatoribus
atheniensū Milciade: Cimone: Temistode: Pericle scripserit Pla/
tonē ingratitudinis arguēs: uidēdum est: facinus ingratissimi atq;
iniq̄ssimi homīis eē dicit: eos uiros assentatores appellare: & turpes
ministros & uoluptatū auctores: q̄ ea tēpestare: q̄ respu. atheniē/
siū in sūmo discrimīe erat: adiuuerūt: seruauerūt q; nō mō athenā:
sed etiā greciā uniuersā: hoc aliud Platonis crimē ē: si aduersario
credimus. atq; Platonē hoīes de rep. benemeritos laudare: sūmisq;
extollere p̄conis: nemo: q̄ eius libros legit: ignorat. eos tñ bene de
repu. meritos putat: q̄ nō mō bona p̄ patria: sed etiā bene egerint.
itaq; hoīm salutē: nō sūmū bonū. secūdū uulgi opinionē: statuit:
sed salutē cū uirtutis cultu & officio sūmū bonū appellat. qppe ī
libro de repu. q̄rto ita scribit. Seruat se penūmero nauē guberna/
tor: magnoq; piculo eximit eos: q̄ nauigāt: uerum meliores non

17.

reddat: sic q̄ rep. regūt: uincūt qdē iterdū hostes: & populū seruāt:
sed qm̄ eius quē seruāt: praua explēt desyderia: & que iocūda non
que cōmoda sūt: studēt administrare: neq̄q̄ bene mereri eos de rep.
dixerim: imouero male facere: ac uehemēter errare. Equidē non
inficior eē: q̄ hostē superūt: repū. fecerūt opulētiorē: urbē muris
auxerūt. edificisq̄ tū publicis: tū puatis ornarūt. Vex nō hos de
ciuitate benemeritos dixerim: sed eos q̄ ciues suos bonis moribus
instituerūt: ingenue erudierūt: uirtutē docuerūt: probum deniq̄
unūquēq̄: & frugi: q̄ntū in eis fuit: reddiderūt. Nā q̄ hec fecerint:
illud etiā nō minus: imo lōge plenius cōsequēt: ut hostē uincere
uitāq̄ omnē cū sūma felicitate agere possint. etenim si aliter ser-
uari patria: ornariq̄ ciuium beneficiis non posset: qm̄ si gratificari
unusq̄q̄ sēp & iocūda agere studeret: pfecto hac uia eūdū eēt: &
ita regēda gubernādaq̄ respu. q̄ uero ita gubernarēt: sūmis lau-
dibus efferēdi forēt. At si potius pbitate morū & uirtutū cōtingit
populis ut hostiū copias psternāt: idq̄ p sepe euenit: ratioeq̄ fieri
solet: cōtra uero praro uictoria fortūaq̄ excipit: cur eos q̄ utrūq̄
simul: uirtutē scilicet: & potentiā: suis ciuibus peperūt: hos nō lōge
anteponēdos existimē: q̄ alterū dūtaxat: & qdē deterius reipu. p-
stitere? Hac igitur lege & optima regula exquit Plato: recensetq̄
uiros quos mō nōmīauit: in sermōe eo q̄ Gorgias iscribit: de qbus
uiris testat: pfecto q̄ clari impatores fuerint: q̄ uictoria potiti
triūphum meruerint: q̄ repū. sūmo discrimine liberarint. q̄ uero
uirtute nō minus cū suis hominibus: q̄ p his cū hostibus dimicauerit:
q̄q̄ uincere ac refrenare suos potius appetitus. q̄ hostiū impetum
docuerint: testari nō pōt. Cūq̄ eos animaduertat ī administrāda
repu. multa temeritati plebis cōcessisse: multa ne displicerēt pter-
misisse: pleraq̄ etiā: ut populo gratificarentur: iocūda: q̄q̄ noxia
eēnt: adhibuisse: recto phie studio ad ea rep̄hendēda duci uidet.
Itaq̄ a Callicle cū quo Socrates disputabat: uerā illā rep̄hendēdi
rationē accipit. que duplicē opā animo adhibēdā statuit: alterā a
cōsilio & solertia pficiscētem: que ut pbus efficiat animus: suscipi
solet: alterā que qd animo p̄sit minime curat: sed quē admodum
uoluptate affici possit: studet: opatq̄: hāc assentationē: siue adu-
lationē: tū corpi tū animo inqt adhiberi: & oratores magna ex
parte in administrāda repū. hāc opam nauare: omīssaq̄ cōmuni
utilitate cōmodis suis dūtaxat consulere. q̄ culpa ne eos qdem de
qbus sermo habetur quattuor uiros caruisse: nō enim uera dicendi

facultate uisus fuisse: sed ea quae oblectare potius populum: quam emendare uiderent: quae a Demosthene quoque oratore grauissimo danatur: tunc eos oratores reprehendendos putat: quod id fere sollicitant apud populum: quod scribam? quod placeat? quod gratificer? quod si quis uiros istos tueri uolens: uictoriam narret: & tropaea: & triumphos: impatorum officia haec esse aut temporum & praesentis necessitatis munera Plato respondebit: quae a se quoque laudent: sed quam quae exercitum feliciter duxerunt: uiros se bonos proficere: & bello iam pacto sese ad reipublicae gubernacula contulere: futurorumque bonorum uirosum officio in ea quiete ac tranquille administranda polliciti sunt: dicat nunc: quod patrociniū eorum suscepit: quod egerit: demonstrat nihil eos fecisse reprehendendum. & n. Plato minime curasse uiros istos: quod in praesentis curandum erat arbitrat: ut ciues moribus meliores uirtuteque animi prestantiores euaderent. Sed late populo concessisse ocia: luxum: cupiditatem: dicacitatem: superbiam: permutataque alia uitia: quibus athenienses infensi seditiosi inuicem facti: tandem perire eunt. An uiri isti loquar. n. Platonis uerbis statum reipublicae emendare studuerunt: ut melioribus legibus iusticia & uirtutes reliquae colerent? An honestiore unquam siue commodiore pugnae genere quam nauali ciues suos exercuerunt: ut si quando arma uel macedonum uel romanoꝝ aut aliorum mortalium terra inualuissent: non decerent quod fortiter posset obistere. Iam pugna terrestri apud Marothonem: & apud plateas acta potius: quam naualis apud Salaminem: aut Artemisium res seruauit: & tamen nihilo diligentius terra quam mari nauare operam quattuor illi uiri consulere: immouero nauum numerum longe amplius auxerunt: & dumtaxat res naualem maiorem in modum amplexi sunt: quasi duplex hoc consilium esset: aut nauali pugna sepe decernere: aut si quis a terra inuaderet: classe per mare fugere & in alium locum migrare. haec Plato quattuor illis uiris obicit: quae si ita se habent: haud iniuria id facit. sin minus exponere ea praesentium aduersarius deberet: quibus mentiri Platonem ostenderit: tunc eum reprehendere. Vix dicere iste per multa potest. non posse autem reprehendere. atheniensium: consilio prauo: & eorum uitio quod ciuitatis gubernacula tenebant: nunquam poterit ostendere. Summa igitur criminis quod a Platone obicitur haec est: quattuor illos uiros populum cuius curam gererent: non reddidisse uel moribus meliores: uel solertia cautiorem: uel industria ualidiores: idque per multis rationibus explicat in eo sermone quem gorgia inscribi supradiximus: nec propterea ingrati tudinis: aut iudicis danandus est Plato: sed potius laudandus: quod & morum probitatem exigat: & consilium commoditatem: quae res cum apud omnes proculdubio

pbēt frustra aduersarius conat ostēdere atheniēses culpa eoz: q
rēpu. regebāt minime pisse: cū se bonoz mox auctores & com/
modissimaz rez magistrōs pfiterēt. uez ne solū qdē Platonē de
his q reipu. atheniēsiū perāt: ita sēsisse animaduertimus. Cū Aris/
toteles quoq; secūdo politicoz libro idē p se ferat. Tribunōs inq;
rectoresq; plebis i psetē popularē statū rēp. detulisse: cū populo
cāq; tyrāno gratificaret. qm Solon forū iudicibus forte sumēdis
ex oībus cōstituēdū cēsisset: idq; ualeret. senatū. n. areopagitaz
inq; Ephialtes diminuit & Pericles iudices uero mercenarios Pe/
ricles instituit. atq; in hūc modum unusq; tribunus & rector ad
psetē popularē magistratū rē auxit. qd qdē minime ex Solonis
lētētia uidet accidisse: sed casu potius atq; euētu: populus. n. q cā
fuerat ut pugna nauali medorū copie superēt: elatus animo ex/
ercere supbiā cepit. & suo arbitrato tribunōs sibi rectoresq; cōsti/
tuit: improbos aduersus pbo: q bene rēp. administrarēt. Quarto etiā
libro populū non legibus obtēpantē: sed ipsū pncipē rerū omniū
cōstitutū i probat: & tribunōs rectoresq; ab eo declarari dicit: qui
idē apud populū faciāt: qd assētatores apud tyrānos facere con/
sueuerūt. & n. plebs circa omnia neglectis legibus ad populi potes/
tatē deferri: ppter ea q; usu uenire ut rectores ipsi magni efficiāt:
cū populus rez oīm domū sit: populi aut uolūtati ipi dominēt:
q rēp. gubernāt & regūt. sic Aristoteles eos: quos Pla. oratores re/
phēdit: quē si nemo ppter ea uel inuidū: uel ingrātū appellat: cur
aduersarius Platonē ea cā iuidie atq; ingratitudis tāq; deterrimū
hoīem arguit: & qntū pōt iseq;? nec itelligit ea: que in Platonē
dicit. Aristoteli quoq; obici posse. qppe Aristoteles non minus q
Plato officiū tribunoz pl. & reip. rectorz eē dicit: ne multitudini
adulēt: ne assentēt: ne gratificēt: ne res iocūdas: sed cōmodas cō/
sulāt atq; suppeditēt: ne ppris sed publicis cōmodis summo studio
uigilātiaq; incūbāt: tū qtuor illos oratores crimīe neq; caruisse
arbitratur. uez neq; Plato neq; Aristoteles accusādi sūt: sed ambo
laudādi: q ueritatem dūtaxat cuius indagatores erāt respiciēt
phōrū officiū psoluerūt. Post hec alia quoq; crimīa aduersarius
adducit: q Plato ciuibz suis abuti uino: & hebrietati indulgere
cōcesserit: lōgūq; ac plixū de ea re sermonē habuerit. q deum se
appellari quesierit: hō alioqn stultus: & leuis q nullis aliis litteris q
legibus suis institui iuuetutē iusserit: q deniq; tm mathematicis di/
sciplinis tribuerit: ut nullā alicuius rei curā suscipi ab ullo cōmode

m

posse existimet: nisi sic mathematicis disciplinis recte institutus. nec
obicit et suo more uitupat: pti pueriles uerba Platónis: pti addens
aliquid: aut minuens: dū insatiabile illā maledicēdi sibi possit explere.

Primo autē quō deū se appellasse Platonē uelit: et unde id accepit
audite. Plato a Clinia interrogatus: an effici posset: ut cōuiuia et
edendi bibēdiq; sotietaſ ad usū ciuilē rectāq; erudiendi rationem
publice cōferrēt: rñdit: certū qđ de his rebus asserere nō suū esse:
sed dei immortalis. Tū ita eē: ut tēpestiua cōuiuia iuuēt suo iudicio
oñdit: hīc aduersarius arguit: qđ deū se fecerit: et cū iudeis clamat:
crucifigat. Vsq; adeo uerboꝝ rimator: & cōsequentiarū acutus
artifex ē: ut seq illud solus ipse aduertat: qđ nemo alius unq; ui/
dit. Deo igit Plato tribuit eius rei cognitionē: quā ipse exponere
uoluit: ergo deū se ipse fecit. O nouū argumēti uim in/
demonstrationē atq; pclarā: qđ tā firmā ac solidā argumēti uim in/
fringere: et tā inexplicabilē pbādī rōem dissoluere possit? At non
seqt bone uir ut deū se faciat: qđ cū deū dixerit: ueritatē rei nosse:
nihilominus eā qntū humano ingenio asseq pōt: iuestigare atq;
apire conat. Cognitio. n. quā deo tribuimus: ea certior ē. quā sibi
hoīes uēdicāt. Itaq; ut certissima illa dei scientia carere se Plato fa/
tet: sic humanā: quā attigere pōt expōit: et p uiribus: ut homo:
nō ut deus: docet. Cum. n. de uini usu disputaret: qui si modicus et
mediocris est: pdest: sin uero imodicus detrimētū affert: nō facile
p sua modestia suscipe uini: haud satis honesti nō is patrociniū
uoluit. Sed paulatī ipa differendi rōe ducit: ut modici uini usum
cōprobet: qđ pusq; faciat ad eū q interrogauerat: an uini usus ad
mores: ad pitiā: ad ualitudinē: ad ciuilē usū adiūmēti aliquid afferret
ita rñdet. Quid ueri certiq; ea de re dici possit: deus scit. Varia. n.
hoīm sentētia ē: qđ ego qđē pbē: pace oīm explicare: ut opinor:
potero. Hāc ptē: qđ ego qđē pbē: aduersarius tacuit: ut suā ca/
lūniā faceret uerisimiliore: etenī qđ cām apit: cur ipse: qđ ad deū
refert exponat: hoc ipsū est. Sed certā inqt ueritatē queris amice
Clinia nō quā rē: nō uile negotiū: nō satis homini cognitū scire
cupis. Deus. n. unus id nouit: cuius id nosse interest: q unus ueritas
ipā: et ē et appellat. At si qđ mihi ex hoc humano ingenio uide/
at: dicendū ē: dicā ut opinor si placet: absq; hoīm molestia. Quid
queso his uerbis Platónis modestius dici pōt? qđ moderatius? qđ ab
isolētia magis alienū? Verū tñ aduersarius ut arroganter dictū
uitupat: et Platonē obbāc rē fecisse se deū exclamat. Nec minus

mentis: cum Platonē magnā operis partem consumpsisse differendo
de usu uini: et temulentiam concessisse hominibus dicit. Pars: quam
ipse reprehendit et sextam esse asseuerat: uix decima totius operis
pars est: eiusque partis exigua quedam particula est: in qua de uini
usu tractatur. Reliqua de erudiendi ratione et musica institutione
scribuntur. Cum enim pars liberalis institutionis sit ipsa uiuendi so-
brietas: et cibi potusque moderatio non immerito addi uidetur in
ipsa erudiendi ratione. Quod tamen in primis consideratur et agitur ipsa
eruditio publica est: quā si in toto etiā ope tractari aduersarius
uere diceret: nihil tamen esset quod posset iure reprehendi: siquidem totū
opus eo spectat: ut ciues bene instituant: erudiant: ornent. Ve-
reor inquit Plato ne de uinolentia parua re: multa dicere: ac pluxius
quā debeat pergere uidear: quanquā usus ipsius temperari emendarique satis
debita nature ratione non potest: nisi musice rationis integra preceptio
quā cōcinnior efficiat: que musice ratio absque uniuerso erudiendi
negotio tradi nō potest: unde fit ut per multa dici necesse sit. De musice
igitur erudiendi ratione sermo habet: in ea parte: quā aduersarius dū
taxat uino tribuit: nec indecens est Platonē de cōuiuio et uini usu
eo loco differere: quāquidē legulatoris officiū est: conuiuio quoque
et uini usum legibus prescribere: quod et Lycurgus apud lacedemonios
fecit: et romae sodalitates Catoe questore constitute sunt: quanquā
semper in usu maiorum fuere tempestiua cōuiuia et solatia quedā
ad publicam eruditionem accommodata. Quam multa hoc loco
Plato de disciplina ciuium docet: quā bene iuuenes suauissimis mo-
ribus instituit: musice rationem cōmendat: usum uini honestissimū: &
tū ad ualitudinem corporis: tū ad animi facilitatem: et mores acco-
modatissimum tradit. Nemo profecto est: qui eius ingenium non
admiretur: et summa cum laude commendet: solo aduersario ex-
cepto: qui ebrietatis et temulentie nomine uocat tempestiua cōuiuia
et sodalitates: quas more lacedemoniorum romanorum: reliquarumque
honestissimarum nationū cōmodissime constitutas ad publice discipline
usum: et mutuā ciuiū gratiā et charitatē accepimus: de quibus Cato:
quē modo nominaui apud M. Tullium in eo libro: quod de senectute
inscriptus est: plura cum summa approbatione: et laude differuit.
Plurcula etiā ex Platonis sermone hoc loco interpretemur oportet
ut clarissime: quid ille de ingenua ciuiū institutione de conuiuio
publicis: de uini usu: scripserit: uideat: & iniqua aduersarii calūnia
deprehendat ab omnibus. Quē locū non ita a me positum uelim:

quasi eodem quo a me perferre sermone Plato scripserit: nam quae de hac re pluribus ille locis disseruit: nos simul texentes ab illo dici omnimodum ne uel plures libros enumerare cogeremur: uel inquit sepius interponeremus. Cum lacedaemonius ille hospes: qui apud Platonem disputat: haud quam licere suis hominibus diceret: per temulentiam debacchari: quomodo atbenienses festis diebus liberi patris agere consueuerunt. Plato ita respondet: ut si quid prius minus honeste fateretur: non illico stulte insultando reprehenderet: sed modeste prudenterque corrigeret: et distinguendi rationem: quam per musipse teste Eudemo doctissimo uiro indisputando copereat explicaret: et quod ex ea re ad uirtutis officium capi commode posset: ostenderet. Ita. n. inquit. nec uinolentia: nec quis ex more usus laudandus omnibus in rebus: aut uitupandus mox est. Sed ante aduertendum est: quod tandem causa seu ratio id agat: et quomodo: quibus personis: cum quibus: quo animo: affectu: studio: tempore: loco. Vt. n. si alius cultum caprarum: et possessionem eius gregis probat: uisuique esse et commode arbitrat: alius cum capras sine pastore depascetes per segetem fruges uastare uiderit: improbat: et omnem pecudem damnat: quod aliquis errare: atque obesse: uel sine pastore: uel prauo cum pastore aliquando perspexit: sententiam non eius qui damnat pro recta accipimus: sed illius potius: qui probat: et quemadmodum grex colendus sit: precipit. Sic si quis ciuilem aliquem cetum: qui regi suo magistratu commode potest: quia peccantem uidet: quod aut magistratu careat: aut prauo gubernetur: idcirco uituperat: non iudicium eius probandum censemus: sed expectamus consilium illius: qui et rem seruet: et usum corrigat. Conuiuiorum itaque et sodalitarum coetus: si quo ad eius fieri potest: probe constitutus: magistro: prefecto: sermone adhibito: reliquis officiis conseruatis: iure adhuc improbari potest: recte uitupetur. At si male institutum et temere sine magistro congestum: tumultuantemque conspiciens aspernaris: neque rem sed modum consideras: haud recte facis: ita. n. unaqueque res mala iudicare: quotiens bonus princeps ac dominus deesset. Et poculis igitur magister ac princeps constituendus est: sobrius: sapiens: eruditus: non temulentus et stultus. Nam si qui praestitit hominibus liberalius per conuiuia licentiam potantibus: non ipse sobrius: ac sapiens fuerit: sed uel temulentus: uel impitius iuuenis: ac temerarius: nimirum fortunatus hic erit: nisi tetrum aliquid scelestumque commiserit. Cogitandum est igitur: an ex conuiuio recte instructo: boni aliquid uel publice uel priuati possit accidere. Nam si unus quilibet ex ciuium numero recte institutus profecerit: aut etiam si cetus aliquis ad choream agendam bene compositus:

*distinguidum rem
a platone diuina*

probatuſ fuerit: parū utilitatī hinc rei. p. forte manuſtū ē. At ſi
uniuerſam erudiēdi rōem: et publicā diſciplinā tractamus: facile
magnum aliqd ciuitati ita afferri poſſe dixerimus: ut. ſ. ingenuē in/
ſtituti uiri boni efficiant. Tales autē facti: cū ceteraſ reſ preclare
agere: tū hoſteſ ſupare facile poterūt. Quod ſi hec ita ſe habent:
qd uerū certūq; ſic: deus nouit. Quid ego ſentiā ſi dicēdū ſit: pace
oīm dicā. Sed uereor ne de uinolentia: parua re: plura dicere: p/
lixūq; ad modū ſermonē pducere uidear: qđ uini uſuſ temperari
emendariq; ſatiſ debita nature rōe non poteſt: niſi integra mulice
pceptiōe cōcinnior efficiat: que abſq; uniuerſo erudiēdi negocio
tradi nō pōt. Vnde ſit ut p multa dici neceſſe ſit. Dicendū tñ ē: &
pmū quid eruditio ſit: et quā uim facultatēq; habeat definiendū.
Ea igit inſtituendi unica rō: que p uirtutē educationēq; liberalē
cupiditatē i aīmiſ iuuenū parit: ut ciueſ optimi efficiant: et iuſte
tū impare: tū impari cōſueſcant. Eruditio appellāda eſt: que autē
ad rē pecuniariā p̄tinet: aut ad corpū uiueſ: aut ad ullā ſolertiā:
iuſticie mentisq; ex ptem: hāc illiberalē eſſe ac ſordidam: nec eru/
ditioniſ noiē appellandā exiſtimo. Ergo nullo in loco erudiendi
rō contēnenda eſt. Quādo qdē oīm rerū pulcherrima cōtingere
homini pōt. Preterea meōria repetendū eſt: qđ ante cōceſſimus:
uiroſ eſſe bonoſq; cōtinere ſeſe ſibiq; dñari poſſūt: maloſ: q id ne/
queūt facere. Sed qm unusq;q; noſtrꝝ qđ unus eſt: habet tñ ſecū
duoſ comiteſ: qđ cōſultoreſ ſibiq; iuicē aduerſoſ: quorꝝ alterū uo/
luptatē: alterū dolore uocamus: tū etiā metū habet: et fiduciam.
Ad hec rationē cogitādī: qđ nā ex uſ meliꝝ: qđue deteriuſ ſit: que
quidē rō redacta in decretū ciuitatiſ publicū lex dicta ē. Ergo
hi affectuſ: qđ ſi nerui et funeſ qdā tendenteſ in nobiſ conuellunt:
cōtraq; uiciſſim ad reſ agēdaſ cōtrariaſ retrahūt. Quo ſit ut rei rō
cuiuſ uirtutē pſcriptā habemus: in retrahēdo eniti debeat: et nūq;
quī aduerſuſ alteroſ neruoſ contēdat: deſiſtere: eadēq; ipſa cogi/
tandi et renitendi rō: aurea: ſancta: et anguſta nomen legiſ coīſ
rei. p. accepit. In hac. n. uel illud aptiuſ intelligi pōt: qđ ſignificet:
cū quēpiā ſeiſo ſupiorē aut inferiorē dicimus. Eni uero ſinguli
quiq; homineſ ueram rōem quā ex hoc renixu ſtatuerūt ſequēteſ
uiuūt: et ciuitaſ lege quā recepit: uirtutē probat: uitiū reprobāt:
recteq; cū ceteraſ reſ: tū uini uſum: de quo dicere incepimus: quō
bonus malue ſit: pōt iudicare. Confekuſ itaq; id accipimus: li/
beriore uini uſum: uoluptateſ doloreſ: iraeſ: amoreſ: reli qđ animi

m

affectiones intendere atq; augere: quasi habitus eorum hominū:
qui hauserint: eo uigorū redeat: in quo erat tēpore iuuenilis etatis:
proptereaq; homines continere se nequeāt. Quod tā graue malū:
an aliquid nobis commoditatis afferre possit: animaduertendū ē.
Quomodo exercitatio corporis: licet hominem fessum: debilem:
imbecillum reddat: et quomodo epotum medicamētum: qđ ex/
tenuat corporis uires atq; debilitat: nihilominus futuri commodi
gratia in usum recipiunt. Nam si pari ratione ex uino utilitatis
aliquid percipi potest: satius istud fieri dixerim: quando quidem
exercitatio corporis nō sine labore molestiaq; cōtingit: uini autē
usus maiori facilitate suscipitur. Cū itaq; duplex sit timoris genus
unum: quod expectatio mali est: alterum: quo ne dicendo aliquid
aut agendo tanq̃ mali reprehēdi possimus: formidamus simul atq;
cauemus: qđ genus pudor seu uerecundia dicit: contrariamq; sibi
habet impudentiam: et cū alia summa bona: tū uictorie salutisq;
munus preclarū adhibet: hinc porro fit: ut uini usus: ad hoc bonū
comparandum: dignoscendamq; animi naturam: utq; idonea: nec
ne sit: non parū mea sententia cōferat. Ita enim uelim cōsyderes.
Que pariūt uictoriam: duo sunt: animus fidens aduersus hostes:
timor seu pudor erga amicos: ita ut unusquisq; nostrū: et impa/
uidus pauidusq; et fidens ac uerecundus esse debeat. Quapropter
quemadmodum cum impauidum aliquē reddere uolumus: in re/
bus formidabilibus atq; horrendis eum constituimus: sicq; salubri
lege eum exercentes: talem reddimus. Eodem modo quē pauidū
seu uerecundū facere statuimus: ad res minus pudicas ducimus: et
in medio earū illos probantes: ac uoluptatibus opponētes superare
eas assuefacimus. Neq; enim qui uim plurimarū uoluptatū capi/
ditatūq; ad impudentiā prouocantium: cum ratione atq; solertia
aduersus eas pugnando non superari: esse perfecte temperans
potest. Neq; ad uiri fortis officium accedere quisq; integer potest:
nisi animi timiditatem pugnando peruicerit. Etenim qui expertus
inexcitatusq; huiusmōi certaminis est: ne dimidiam quidem uir/
tutis partem attingere potest. Officiū autem legumlatoris est:
posse uelleq; experiri ciuium animos: quomodo se ad fortitudinē
ac timiditatem habeant: idq; facere loco et tempore commodo &
tuto: potius q̃ suspecto: et periculoso: ut fortitudinem conciliet
animis: timiditatem exterminet. Quemadmodum igitur siq; deorū
immortalium medicamētum aliquod: qđ haustū timorē pelleret:

ciuibus dedisset: hoc tractando hortandoq; impauidos illos effici
oportere diceremus. Sic cū uini usus medicina quedā sit ad auda/
tiam et nimiam importunāq; confidētiā: fit. n. ut q id hauserit
bilarior sit: et quo liberalius hauserit: eo spe maiore melioreq; im/
pleat: et audacia plenus, q̄si precipua sapiētia predictus, animosior
fiat: et libere atq; impauide audeat: profecto hoc mō pauidos:
uerecūdos et ingenuo quodā pudore predictos homines fieri posse
dicendum est. Cum enim duo illa animis nostris perfecte concu/
lianda sint: fiducia: et timor: ut fidutiā et fortitudinem in bello
meditari debemus: sic timorem et uerecundiam in his rebus exer/
cere: per quas audere et fidentes esse possimus. Talem autem rem
uini usum esse intelligo. Nulla enī leuior: aut securior uoluptas:
uel ad experiendum uel ad exercendū esse aut dici potest: q̄ hec
iocandi atq; solandi ratio: quam exhibere uinū uidemus. Nihil
sane moderatius adhiberi potest: presertim si caute agatur. Nec
enim animum difficilem, agrestem: iniquum experiri potius per
commertia non sine tuo periculo debes: q̄ per conuiuium liberi
patris: nec examen animi ueneri succumbentis per fallacē uxoris
et liberorum commendationem faciendum est et carissimarū pi/
culo rerum: potius q̄ p iocū usu uini: sine discrimine iacture, mores
aīmi p̄spiciendi sunt. Hoc igit unū nō mediocre cōmodū ex uini
usu ad examen ciuiū capit: putile certe homī ciuili: ne habitus na/
turalq; animorum ignoret: fitq; etiā p eius impunitatē: ut pauidi
uerecūdiq; efficiant: qui caute et moderate sub optimo magistro
tēpestiuis cōuiuiis utunt. Alterꝫ lōge āplius et maiori studio dig/
nius sequit: qd̄ planius p̄fectiusq; explicabit: si rectā erudiendi
rōem repetierimus. Dicimus itaq; puerorū p̄mū sensum eē dolorē
ac uoluptatē, quibus p̄mū efficit: ut uirtus aut uitiū animo p̄mū
concipiat. Nā prudentiā ueramq; opinionē uix nōnulli p̄uecta
etiā etate capeſſunt: eruditionē uero eā esse uirtutē: que a pueris
p̄ma recipiat. Voluptatis igit amoris et odu: anteq̄ ratio recipiat
usus rectus: postq̄ recepta ratio est et conuenientia rectaq; con/
suetudo: uirtus integra ē. sed eruditio pprie eius uirtutis pars ē: que
in uoluptatibus ac doloribus adhibito temperamento consistit: ut
mox ab initio ad finem odio habeant: que habenda odio sunt:
amentq; que amanda sunt. Verum cūm omnis erudiendi ratio
in uoluptatibus ac doloribus recto adhibito temperamento uer/
setur: sed accidat ut pleraq; in uita langueant: atq; interimantur:

diu imortales: labores mortalium miserati: regem his laborum: ferial &
 solennes numinum dies: statui uoluerunt: musasque et musarum principem.
 Apollinem ac liberum patrem: celebritatum socios adhibuerunt: qui deprava-
 uatam institutionem emendarer: quod idem quoque nature consentaneum
 esse uidemus: siquidem iuuetus fere omnis corpore aut lingua quiescere
 non potest: sed semper moueri loqui: appetit: partim saltem & exultans
 quasi numerosum quandam motum ac ludum cum uoluptate exercens:
 partim etiam uocem emittens crebram et ueram. Ceterum reliqua astantia
 sensu ordinis inordinationisque suorum motuum uacant: quibus bene
 compositis nomen inditum est numeri et contentus. Hos deos quos
 modo nominaui: celebritatum nostrarum comites habuimus: qui sensum
 numerosum: concinnum: suauem: peritocum: nobis dedere: modulorum
 saltandi: genera docuere: choros a chara: hoc est gaudio aptissime
 nominauerunt: Itaque primam erudiendi rationem effici musarum et
 Apollinis opera perspicuum est: ineruditumque hominem esse: qui choree
 musarum expertus est: eruditum uero: qui compos eius est: totumque id genus
 in choream: saltationem et cantum distribui declarat. Quo fit ut
 qui bene eruditus est: bene cantandi saltandi: peritiam habeat: quam
 cum bene exerceat: bona etiam suo cantu & suo saltu prestat necesse
 est. Plurimum enim inter eum interest: qui bene et bona agit: atque eum
 qui uel bona quidem exercet: sed minus bonis delectatur malaque aspernat:
 uel qui bona amat: mala odit: sed uoce aut corpore neque exercere.
 Que cum ita sint: quod boni in cantu aut saltatione sit: nosse eos oportet:
 qui scire cupiunt: quomodo eruditio conseruet. Indagandum est igitur
 honestus corporis gestus: modulorum: cantus: saltus: si quando uenturi eo
 sumus: ut recte nec ne institutum sit: & que nam recta erudiendi ratio:
 siue greca: siue barbara sit: nosse possimus. Sed quam uaria studia
 fortitudinis: timiditatisque: & omnino uirtutis: ac uitii habent: uari
 sunt gestus: saltus: soni: uoces: & partim honesti: partim inhonesti.
 Verum homines per errorem non omnes eque eisdem modis chorearum
 utuntur: sed aliis aliis: ut suo quisque ingenio: aut more decreuerit: non
 paruumque hinc detrimentum uis euenit: qui prauis aut modulorum aut
 gestibus delectentur: contra summum uis commodum: qui uoluptatem
 capiant ex honestis. Simile enim his quaeque effici: quibus oblectatur
 necesse est. Idcirco ubicumque leges aut nunc bene constitute seruamus:
 aut in posterum constituent: maxima cura adhibenda est: ne poetis
 liberum sit omnia suo numero: modulo: et uocabulo mandare: et
 pro arbitrio suo liberos optimorum ciuium: quibus libet modis

instruere. Licentia enī huiusmodi poetarum: quibus licere uideo
in omnibus fere ciuitatibus ita agere: causa est: ut summa cum
improbitate usus rerum ciuilibus habeat. Quod si moduli: numeri:
uocabuli: recta ratio capienda est: lege atq; ordine constituen/
dum: quemadmodum hec agi debeant: atq; ita iuuenes educandi:
instituendiq; sunt: ut preter hec nihil omnino cantare: aut noui
facere ausint: sicut apud egyptios lege sancitum est: apud quos
ea que ante decem milia annorum picta: sculpta ue habentur: his
que modo facta sunt proxima cernimus. Et quoniam rectus
musice ac ludorum usus non sine chorea habetur: chorus autem
ipse a chara id est gaudio (ut supradiximus) nomen accepit: gau/
demus autem cum nos felices sentimus: gaudentesq; felices nos esse
arbitramur. Nec quiescere possumus: sed iuuenes in choream uer/
tunt. Seniores. quia ingrauescente iam etate nequeunt saltitare:
assident: ludos iuuenum cum delectatione et amena celebritatum
solatia spectantes. statuūt etiam certādi genera: que nos mēoria
q̄maxime possint ad florētis etatis officia reuocare. Cum inquā
hec ita sint: illū ex omnium celebrantium numero sapientissimū
iudicari: prestātioremq; ceteris haberi fortasse dixeris oportere:
q̄ nos maiorem in modum gaudere atq; oblectari faciat. Attamen
non recte ita iudicaueris. Cum enim uarium iudicium a uaria
etate de hominibus uarie certantibus proficiatur: quomodo et
oblectatio euenit. Alii enim circulares putant prestātiore:
quoniam his uehementius delectantur: ut qui pueri adhuc sunt:
Alii comoedos: ut qui florescente iam adoleſcētia comoedis de/
lectantur: et eius generis auctores obseruant. Alii tragoedos ut
mulieres: quas tragici actus tenent. alii rhapsodos: ut seniores
fortasse: quos ex Homeri aut Hesiodi carmine series quedam
decantata oblectat. Hinc illos potissimum prestare iudicandū
est: qui prestātorum spectatorum iudicio: nostrorumq; equa/
lium sententia decernantur: esse prestātiore: et optimorum atq;
eruditorum uirorum non uulgi delectatione statuendum: que
musa iocundior: aut quod modulandi genus pulchrius sit. Et enī
dignos iudices tum sapientes: tum fortes esse oportet: alterum ne
uulgi tumultu arrepti sui consilii inopes a temerario theatro:
quid sentire debeant: admoneantur: alterum ne quod ipsi recte
norunt: per pusillanimitatem in iudicādo mentiantur: et ut ma/
gistri: quod esse debent: qui iudices adsunt: nō discipuli spectātis

x^m a^moz

m

multitudinis sedeant: et his contradicant: qui uoluptatem non digna ratione describunt. Que cum ita sint: eadem illa ratio sequitur: ut eruditio sit educatio et institutio iuuenum ex recta legum ratione deducta: et peritia optimorum uirorum approbata. Ergo ut animus iuuenis legi obtemperet: eisdemque quibus senex rebus delectetur: aut mereat. elaborandum est: ut iuuenes cantu et modulo: quo eorum animus quasi carmine quodam adhibito duci solet: erudiantur. Cum enim eorum natura studia grauiora suscipere nequeat: ludi et moduli genera adhibenda sunt honesta: quibus oblectari assuescant in rebus honestis: et his acquiescere: quemadmodum in curandis egrotis agitur: quibus salubres cibos suauiter conditos prebere solemus: ut libenter accipiant: insalubres contra: aliquid spersos amaritudinis: ut aspernentur atque reiciant. Hac igitur causa sapiens legumlator minime poete concedet ut quoscunque numeros modulosque iocundiores existimauerit: docere possit: sed ut persuadeat uirorum fortium continentiam: optimorum uirorum non uitiosorum res gestas canat: easdemque uerbis honestis decoret: & gestibus: numeris: cōcentibus moderatis: ut nostri iuuenes ab ineunte etate: honesta erudiendi ratione imbuti: & liberali musica instituti ingenuè educantur: et in preclaros uiros euadant: amantes semper atque amplectentes res honestas. in honestas autem aspernantes: atque uitantes. Ergo cogendus est poeta: ut eum felicem beatumque appellet: qui iustus ac temperans est: etiam si pauper infortunatusque sit. Miserum autem et uite acerbitate semper anxium eum uocet: qui iniustus incontinens: improbus est: etiam si Cymra aut mida fuerit opulētior. Que enim uulgo bona appellatur: ualitudinem dico: pulchritudinem: uires: diuitias: ingenium etiam imperium: immortalitatem: non recte prorsus ita appellari censeo: sed si iuncta cum iusticia fuerint: optima erunt: si cum iniuria: pessima. Neque enim homo: qui bene ualet: aut diues: potensque est: felix esse cum iniquitate et contumelia potest: sed plane miser est: licet pulcher et uiribus corporis prestans: sed iniustus: sed contumeliosus: moleste: anxie: turbide uitam agit. Quod si quis e ciuibus nostris aliter dixerit: putans esse aliquos: qui quamuis prauitatem leti uiuant: aut alia commodiora utilioraque esse: alia iustiora atque honestiora. hunc summa propemodum poena condemnandum arbitraretur: uita enim eadem et iustissima et iocundissima est. nullaque res bona esse potest: quin eadem sit iocunda. Sicuti nec mala: que

eadem anxia non sit. Laus nāq; et honor: et gloria apud omnes
siue homines siue deos ut bona honestaq; sunt: sic iocunda etiam
sunt. Vituperatio: infamia: ignominia: dedecus: ut mala et turpia
sunt: sic etiam anxia: Iuuat ergo ne bonum a iocundo separet:
ad uite usum iuste pieq; agende. Nemo enim id agere ultro uelit:
ex quo non plus uoluptatis capiat: q̄ doloris. Hec igitur legum/
latoribus omnibus et poetis dicenda sunt: tum choris omnibus:
quos tres numero instituendos diximus. Musarum: Apollinis: li/
beri patris: Hec et reliqua eiusdem generis semper cantanda sūt:
quorū sūma et caput illud est: ut idē uiuēdi genus: & iocūdisimū
& optimum esse putetur: Hec primus adolescentulorum chorus
rite carmine poetarum suorum coram omnibus canet: Secundus
eorum qui ad trigesium usq; etatis sue ānum peruenerit: peana
referet. consciū ueritatis suorum uerborū: optabitq; iuuenibus
benigno numine inspirari: Tertius eorum quia trigesimo anno
ad sexagesimum sunt prouecti: hec eadē: et omnino quicquid ad
uirtutis officium spectat: modulabitur: Totidem enim choris: la/
cedemoniū illū legūlatorem: tribusq; his etatibus apte disposuisse
manifestum est: Senes exordiri choream uoluit: cantātes. Nos
fuimus iuuenes robusto pectore quondā: Mox iuuenes florētis
etatis respōdere. Nos sumus et si quis dubitat: ualet ille probare:
Postremo adolescētes subdere: nos p̄bitate alios quidni superare
necesse est. Cum enim iuuentus omnis (ut dictum iam ē) nō uoce:
non corpore quiescere possit: sed concitetur semper & saliat: uo/
cemq; inordinate emittat: ordinis autem sensum homo solus ex
omnibus animantibus suapte natura habeat: hunc ordinē in mo/
uendo numerum uocauit: temperamentū autem uocis: concentum.
compositum uero ex utroq; choream. Sicq; & choree constitute
sunt: & dii: presides chorearum: sociiq; accesserūt: Muse: Apollo:
liber pater: eorūq; singulis chori singuli delegati sunt: ut primus
musarū sit. Secundus Apollinis: tertius liberi patris: cui ordinē senec/
utis nostre cōmēdamus: & cātare: choreāq; agere: hōies annum
sexagesimū excedentes censemus. Quā rem profecto non temere
ita p̄bari a nobis aīaduerto: siqdē om̄s tā uiros q̄ pueros: tā seruos:
q̄ liberos: tā mares: q̄ feminas: honestissime modulari: idq; sedulo
exercere par ē: In primis autem ciuitatis p̄stantissimi uiri: & tum
etate: tū prudentia insignes: que maxime honesta sunt: ea de sua
re p. optime merentes: modulari debent: Hoc itaq; et conueniēs

m/

& commodum & honestum esse aperte iam declaratum est. Verum
haud satis facile esse uidetur: quippe senior quisque tardior iam ad
canendum iam et pigrior factus. minus ea re delectari uidetur: & quo
senior est eo magis pudore retrahitur. Quod cum ita sit: agendum ne
aliquid est: quo senes animo recreati: et hilariores facti: modulose et
musarum gratiam recipiant? An liberi patris festiuam illam iocunditatem
minutis poculis prelibantes per tempestiua conuiuia inuitabimur
ad officium. Iuuenibus enim usque ad octauum supra decimum etatis
annum: omnino ne uinum gustent: precipiendum efficiendumque
est: ne ignem supra ignem corpori atque animo hauriant. Ab hoc ad
trigesimum usque annum concedendum aliquid uini est: modice tamen
pro etatis iam constanti ratione: sed uetandum omnino ne libe-
ralius hauriant. At senili etati iam tarde ac frigide dandum plus
aliquid est. Iuuat enim ut hec etas liberi patris benignitatem in
sue necessitatis auxilium imploret. Pater ipse demulcendo repu-
bescere faciet: et ex molliusculis duriores: quasi ferrum igne demissum
reddet: animi mores obliuioni anxietatis conciliabit: unde fiet ut
tandem sotos se in cantando exhibeant. Nec uulgari et theatriali
modo id facient: sed sua musa: hoc est illa uenustissima: que suam
etatem deceat: et laudatissime senectuti conueniat: que facile pres-
tabit: ut preclara bona publice usu ueniant. Precentione enim et
succensione huiusmodi mores iuuenum et omnino uniuersae ciuitatis
nostre reformati iustissimi honestissimique euadent: et quod optamus
beata uita continget. Quemadmodum contrarii mores ex contrariis
uerbis sententis modulis procedere consueuerunt. Pulcherrima
autem musa illa sit: que non modo uoluptatem parit et iocunditatem:
uerum etiam commoditatem: opemque ad uitam recte agendam.
Nullius enim officii ratio intercedit: ut dumtaxat uoluptatem sup-
peditet: sed ut utilitatem cum honesta uoluptate: quod in singulis
perquirere perspicuum erit. Ergo pulcherrima musa: quam petimus:
non uoluptate iocunditateque tantummodo: sed uera quoque utilitate
determinanda est. At quare rei naturam nosse oportet: si quis de quibus
re iudicare uere recteque uoluerit: idcirco musice natura conside-
randa est: ut qui scire cupiunt: quid in ea recti bonique sit: et eo magis
quo ipsa mores uel deprauat: uel instruit: ut male bene ue adhibita
fuerit: cum praesertim uideamus interdum poetas gestibus et modulis
mulerularum uerba uirorum tribuere: et modulis ac gestibus
hominum liberorum honestissimorumque numeros seruorum atque

il liberaliū hominū accōmodare: aut ingenuis numeris et gestibus
reddere modulos: uerbaq; contraria: ac rursus numerum et gestus
sine modulo uerbis solis in uersu collocare: aut modulum atq; nu/
merum sine uerbis: solo fidium pulsu: aut tibiae flatu exprimere.
Quo fit ut perdifficile cognitu sit: qd sibi numerus aut cōcentus
uelit: & quā dignā simulationem sequatur. Ergo seniores nostros
institutos esse oportet: numerorum: et concentuum ratione: ex
quibus musica constat: et in quibus maxime uersatur: pollereq;
iudicio: quo uirtutem modulandi discernant et finiant. Cum enim
genus omne modulandi si ea: que conueniāt habet: recte cōpositū
est: si que minus conueniant: praeue: et qui norit quid habeat: idē
dignoscere an recte sit compositum: potest: eatenus seniores nrōs
institui: et musice ratioe erudiri decet: quatenus numeroꝝ gradus
et modulorum: fidiculas: assequi ualeant: quo peritia et lōgo usu
concentus et numeri: quid tante talique etati cōueniat: quibus ue
ipsi sese uoluptatibus tute afficiant: deliberare possint: prebereq;
exempla iuuenibus morū bonoꝝ: ac sese exhibere dignos uirtutis
autores atq; magistros. Tantum nobis afferet bonū: chorus liberi
patris: si recte exerceatur: tantumq; ad comparandam uirtutem
iuuabit. Bene autem exerceri poterit: si quod euenire in conuiuiis
solet: ut pleraq; pertumultum committantur: id ne fiat pcurabit:
adhibito magistro sobrio atq; erudito: qui lege optima alacrioris
animi contumaces motus cōtineat. Nulla enim res ut supradictū
est: tam bona haberi potest: quin si bono careat rectore: praua
esse uideat. Ergo conuiuiis quoq; magister preficiendus ē: sobrius
constans: et integer: qui animos conuiuiarum seniorum leuiiores
quidem agiliores: audacioresq; faciat fomento poculi liberatoris:
sed nihilominus molliores: perinde ut ferrum igne remittitur: atq;
obedientiores magistro: qui informare erudireq; possit: quemad/
modum olim cum etatem adolecentis habebant: corrigat: etiam
audaciam: et quod pudoris ordinis: silentii impatiens est: emendet:
et fiducie minus boneste occurrat: honestissimo illo metu pterrē
quem uerecundiam: pudorem: et formidinem quandam diuinam
supra appellauimus: eos preterea: qui obtemperāt honore: qui nō
obtemperant: ignomina afficiat. Ita enim effici poterit: ut cōuiue
amitiores discedant: nō ut nūc accidit inimici. Ergo munera liberi
patris: unde nostra omnis oratio fluxit: nō omnino uituperanda
abuciendaq; ex usu rei. p. uidentur: nā si recte digneq; adhibeant

m

gignere ea possunt: que modo exposui: hoc est animo pudorem:
uires ac ualitudinē corpori. Quod si qua ciuitas hoc munere mo/
deste utetur: comparans sibi cōtinentiā uoluptatis: et tēperantię
habitū: felicem tranquillāq; uitam aget. Sed si ioco et uoluptate
conuiuia et uini usum describet: ut cuiq; cum quibus: et quotiens:
et quemadmodum uelit: epulari ac bibere liceat. Equidem nunq̃
aut hanc ciuitatem: aut hūc uirum uti uino statuerim. Hec Plato
de uino disseruit: suorum temporum usum corrigens: quem rep̃/
bendere uidetur: dum conuiuas ita affirmat: sepe discedere: ut qui
amici uenerant: abeant inimici. Sic ille uix senibus uini usum re/
linquit: quē adulescentie prorsus tollit: iuuentuti passime cōcedit:
idq; per conuiuia tempestiua: et publice caritatis: ciuilibq; solati
gratiam more lacedemoniorum. Sic ille ad pudoris et uerecūdie
temperamentum habitūq; exercēdū uini usum accommodat: qđ
aduersarius ebrietatem uinolētiā: temulentiā uocat: pclamatq;
et uociferat: sextā ptem totius libri de legibus: nihil aliud cōtinere
q̃ quomodo ciues debeant ebriari. Mos certe priscis illis tēporibus
fuit: ut iuuenes musice usu instituerent: idq; p̃ publice eruditōis
habebatur: quem morem: quoniā minus recte exerceri uidebat:
emēdare conatus est Plato: et quemadmodū agi modeste ex lege
deberet instituit. Quo loco senili etati tū remediū: tū solati gratia
uinum indulgit: illorū sententiā reprobās: qui ita de rebus disserūt:
ut distinguendi rationem ignorent. qđ omnibus fere locis facere
solet. iureq; diuidendi artificii sibi tribuit. Primus enī distinguēdi
rationem excogitauit: permultasq; ueterum dubitationes ita dis/
soluit. teste: quēadmodū supradiximus: eudemo. Vsum itaq; uini
quem illi penitus reprobabant: distinguēdum ipse censuit: et p̃im
bonestum cōmodumq; partim inhonestū et noxium eē ostēdit.
Sed an sexta totius operis pars in his cōsumatur: facile ex his que
dicta sunt potest iudicari. Nullum enim de hac re uerbum alibi
fecit: et hic pauca ut uidetis de uino: multa de musica ratione: de
educatione et institutione uite: de morū consuetudine: grauissimo
ornatissimoq; sermōe disseruit: que simul et quid de ipso Platone
sentiendum sit: admonēt: et quid de aduersario: qui sextam opis
partem in commendanda ebrietate consumptam esse calumniat.
Medici etiā uini usū probant: non modo quotidianū et modicū
sed etiam quod interdum ebrietatem faciat: qualis illa Auicenne
sentētia ē. Sūt qbus placeat semel aut bis in mēse uino igurgitari

Ebrietatē qm qd rōm

propterea quod ita et uirtutes animales corroborantur: et urina mouetur
et sudores excitantur: et excrementa resoluuntur. Quod si Plato
etiam commodi alicuius gratia uini usum liberaliorem aliquando
probauerit: quis ei iure succenseat? aut quis nisi mentis inops per
multa de uino frustra a Platone disputata existimet: quando omnem
illi sermonem de recta erudiendi ratione perfecit: nec nisi minimam
partem in usu uini consumpsit? Postrema etiam parte libri secundi
militibus omnibus uini usum prohibuit: et seruis: et magistratibus
quo tempore gubernacula rei publicae tenerent: et iudicibus et senatoribus:
et nauium gubernatoribus: et interdum omnibus: nisi aut exercitum
aut ualitudinis gratia necesse sit: et non esse cum procreationi liberorum
indulserit. Per multa inquit dici possunt: que uino minime utendum
esse ostendant. Itaque ne uino quidem utendum esse facile aliquis
dixerit. De custodibus autem tertio de rei publicae libro hec scribit. Ab
stinendum his esse ab ebrietate iam dictum est. nemini enim tam
turpe: atque indecens uideri debet ebrietatis uicium: quam custodi quod uino
detentus: ubi nam sit ignoret: et qui custos aliorum designatus est
ipse custode egere uideatur. Quin etiam alibi uinum deum furentem
appellat: sibi quod exposcentem beneficium aque dei sobrii ac modesti:
qui moderetur et temperet. Summa certe animi prauitate is peccat:
qui Platonem de publico uini usu reprehendit: que enim ille palam
uerat: et uel tollit prorsus: uel moderatur: quis sine magno scelere
ascribere ei uicio potest. Verum hoc sane facit aduersarius ex exemplo
ebrii: ac nebulonis illius de quo A. Gelius mentionem facit. hic enim
hortabatur omnes ad bibendum: idque facere se ex Platonis sententia
predicabat. Sed quemadmodum uir doctissimus Gellius eum reprehendat
attendite: facile enim ex uerbis eius quid Plato senserit
intelligetis. Plato inquit in primo et secundo de legibus: non ut ille
nebulosus opinabatur ebrietatem istam turpissimam: que labefacere:
et imminuere hominum mentes solet: laudauit. Sed hanc largiorem
paulo iocundiorumque uini inuitationem: que fieret sub quibusdam
quasi arbitris et magistris conuiuioque sobrius: non improbauit. nam &
modicis honestisque inter bibendum remissionibus: refici integrarique
animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit. reddique eos
sensim letiores: atque ad intentiones rursus capiendas fieri abiliiores:
et simul si quod penitus in his affectionum cupiditatibusque errores inessent:
quos aliquis pudor irreuerens celaret: ea omnia sine graui periculo:
libertate per uinum data: detegi: et ad corrigendum medendumque

fieri oportuniora. Atq; hoc etiā Plato ibidē dicit: nō diffugiēdas
 esse neq; respuendas huiusmodi exercitatiōes aduersus ppulsandā
 uini uiolentiam. Neq; ullum unq̄ cōtinentē prorsus: ac tēperantē
 satis fideliter uisum esse: cuius uita non inter ipsa errorū pericula
 et in medijs uoluptatum illecebris explorata sit. Nam cui libentie
 gratieq; omnes conuiuiorum incognite sunt: quiq; illarū omnino
 experis sit: si eū forte ad participandas huiusmodi uoluptates: aut
 uolūtas tulerit: aut casus induxerit: aut necessitas coegerit: deliniri
 plerūq; et capi: neq; mentem animamq; eius consistere: sed ut qdā
 noua ictum labi atq; pessundari. Congrediendum igitur et quasi
 in acie pugnandū censeat: cum uoluptatibus et cū ista uini licentia
 cōminus decertandū: ut aduersum eas non fuga aut disiunctiōe
 tuti simus: sed uigore aīmi: et cōstanti presentia: moderatoq; usu
 cōtinentiā ac tēperantiā tueamur: calefactoq; simul ac redinte/
 grato animo si qd in eo uel frigide tristitie: uel torpētis uerecūdie
 fuerit diluamus. Ita illustris autor. A. Gellius aptissima uerissimaq;
 sententia Platonis expositiōe ebriosum ac nebulonē illū auertit:
 quem aduersarius sequens eandem repetere controuerisiā uidet:
 nisiq; ille platoniam disciplinā simulabat: ut uino pperam daret
 auctoritatē. hic uinū dissimulat: ut Platōi pperam demat aucto/
 ritatem. Porro ad hanc eandem sententiā illa accommodata esse
 uidentur: que Macrobius uir prestantissimus in saturnalibus suis
 scriptum reliquit his uerbis. Et Euangelus. agite anteq̄ surgendū
 nobis sit uino indulgeamus: quod decreti platonici auctoritate
 faciemus: qui existimauit fomitem esse quēdā ignitabulū ingenu:
 uirtutisq; si mens & corpus hominis uino flagret. Tum Eustachius
 quid agis inquit Euangele? An Platonem existimas haurienda
 passim uina suasisse? Et non magis inter minuta pocula iucūdio/
 rem liberiolemq; inuitationem: que fieret sub quibusdam quasi
 arbitris: et magistris conuiuiorum sobrius nō improbasse? Et hoc
 est quod in primo et secundo de legibus: non inutile uiris esse de/
 cernit. Nam et modicis honestisq; inter bibendum remissionibus/
 refici: integrariq; aīmos: ad instauranda sobrietatis officia existi/
 mauit: redditosq; sensim letiores: ad intentiones rursus capeffendas
 fieri habilitores. Hec et plura alia ab eo autore egregio in hunc
 sensum cōscripta sunt: que siq; latius haurire cupit: repetat scdm
 de saturnalibus librum: ex quo fonte hec pauca deduximus. Sed
 qm̄ que a Platone de musica ratione dicunt: minus consuetudini

nostre etatis consentanea esse uidentur: repetere parumper uetuste
illius etatis memoriam debemus: et hominū illorū eruditionē co/
gitare. que talis sane usu fuit: ut ineruditior haberetur: qui musice
discipline operam non dedisset. Plurimum itaq; studii impendere
illi solebāt fidibus: choris: numeris: et cōcentu usuq; musice instru/
ebāt se moribus moderatis: tranquillis et placidis: et saltandi exercitio
uires curabant: corpora agilia: robustiora: aptiora q; reddebāt:
tum uero cōstantem fortemq; animū: quo uti in hostem: quādo
usus exigeret possent: eadē musice rōe sibi parabāt: et tū tranquilli:
tum citati nitebantur. Nempe lacedemonii autore Plutarcho tibia
utebantur concitatoria: et modulis qui aīmos augerent: ac īpetus
facerent uehemētiore. Quippe res geste uiroꝝ illustriū qui pro
sparta et patrie sue salute mortē obiuerāt. eoꝝq; laudes canebāt:
aut contra: conuitia eoꝝ: qui ppter timiditatē uitā agere uolu/
issent: infelicem et miseram. Vsum itaq; musice ad rem militarem
accommodabant: et ut animū mō incenderent mō sedarēt tibus
ac fidiculis operam impendebant. Eodē etiā spectat Cariatas de
quo Lucianus Syrius scribit. Genus id saltationis erat: ex caris
laconice terre oppido a Castore et Poluce delatum. Alterū item
genus q; supradiximus hōrum: apud eosdem lacedemonios usui
fuisse idem Lucianus narrat. Homerus etiam pbeaces saltantes:
et planipedes facit. Thessali uero strenuos uiros et in dimicando
principes planipedes primos appellabāt: ita apud illos genus hoc
exercitationis honestum atq; in primis commodum habebatur.
Ad hec cerimonie cum modulis et saltatione: Orpheo: Museoq;
auctōribus constitute sunt. Adde sacrificia que Apollini nō sine
musice: et saltatiōis amoenitate in delo insula fieri solebāt. Indos
quoq; prima luce: cum primū surrexissent: saltando solē salutare
solitos legimus: et ethiopes preliū ex saltatiōe cōficere. Romanos
quoq; haud quāq; genus hoc eruditiōis cōtempnissē meōrie p̄ditū
ē. Saltos enim sacerdotes Martis: qui bello preerat ex nobilissimis
familis constituebant: qui sacris choris et saltatiōe qua nomen
sumpserūt deo Marti sacrificia facerēt. p̄ multa ex usu diuersarū
gentiū accipi possunt: qbus musicā: in publica educatione: ciuiliq;
eruditione usui fuisse manifestum est. Pythagoras uero Samius
uir admirande sapientie et uirtutis cultor eximius: quantū musice
indulserit quis ignoret? Hic enim et inflammare et rursus sedare
non modo iuuenum: uerum etiā seniorū animos musico artificio

m)

et excogitauit et docuit. Alexandrū etiā Macedonū regē uario modo ex Timothei tibia moueri solitum legimus: et tum impelli prouocariq; ad arma: tum ad otium quietemq; reuocari. Que cū ita se habeant: nō temere ueteres illi ad usum ciuilem adhibendū hoc discipline generi summa cū diligentia censuerunt. Venio nunc ad tyrannidis crimen: qđ Platonī aduersarius obicit. Ex eo sane probatam a Platone tyrannidem: conat̃ ostendere: qđ eā ciuitatē idoneam esse ad mutationem in optimum statum suscipiendā eē existimat: que sub tyranno degere consueuit. Sed nullū hoc esse Platonis crimen optima ratione demonstrat: qđ aduersarius pro sua consuetudine et uerba et sententias omnis in malam accipit partē: culpāq; ea que quomō a Platone dicta sint nescit. Plato quidem imperium unius atque optimi uiri maxime probat: idq; regnum uocat: quod simul ac deprauatum uitiosumq; extiterit: tyrannidem esse arbitratur: hoc Aristoteli etiam placet: nā ut optimatum imperium deprauatum in paucorū imperiū degenerat: quod greci oligarchiam uocant: et ut rei. p. status in popularem statum mutatur. Sic regia potestas cum ab officio suo discedit in tyrannidem labitur. Quod si repetēdum instituendū ue est: laudatissimū illud genus imperandi: qđ regi tribuimus: nō ex populari statu: aut paucorum: aut optimatū repetendū siue instituendum ē: sed potius ex imperio tyranni: ad hoc enim per errorē optimū illud imperium collapsum erat: et quemadmodum medici lapsum corporis temperamentū in calidiorem frigidiorēue habitū inde ad pristinā tēperiem reuocant: nō ex paruitate aut magnitudie aut numero: aut situ. Sic auctor qui ad bonam (ut ita dicā) ualitudinē ciuitatis respicit: nō ex quolibet statu: quēlibet cōstituere aut cōsentaneū aut facile arbitratur: sed si optio detur: id accipere debet: quod propinquius est. Vt si optimatū imperiū cōstituere uelimus: ex paucis penes quos rerum potestas est: id faciendū sit: si regē ex tyranno. Quod qđ Plato ita agendū statuit: uicupatur: ex quo facile intelligi potest: quātum aduersarius earū rerum de quibus loquitur periciam habeat. Nihil enim interesse existimat: undecunq; corruptā ac deprauatā ciuitatem corrigere atq; emēdare quis ceperit. Preterea tyranni nomen nō mō eū significat: qui iniustum atq; iniquum imperium in subditos exercet: sed etiā eum qui et si optime imperat: sibi tñ omnia tribuit: et in sua unius potestate rerum omniū arbitriū constituit: quē homines priscorū

temporū uehementer detestabantur: uel iniquitate tyranni alterius
territi: uel cupidi libertatis: quā natura om̄s expetūt. licet plerūq;
temere et cōtra ppriā salutē eā aliq; querant. Itaq; magna ex pte
populari imperio: qđ greci democratiā uocāt: ciuitates illis tēpib;
regebant: rara optimatum potestas erat: nulla unius. Quod si quis
se unū constituere principem nitebat: q̄uis bonus esset tyrannus
appellabat: et odiū hominū uitare non poterat: insolentia itaq;
rei: ea tēpestas nō minus q̄ uitio: infensum erat unius uiri impiū.
qđ q̄a tyrannidis nomine uocabat. Plato tyrannū requirit. ueteri
usu unicū principē ita appellās: quēadmodū apud latinos quoq;
hoc nomē in bonā partē frequētissimē usurpat: ut apud Maronē
de optimo rege dictū est: dextram tetigisse tyranni. Nam si non
plures sed unius principatum obtinet: facile ei fuerit addere: que
optime rei adhibenda censet: iā. n. bonā desyderii sui prem habet:
si unū assecutus est principē: qui nō plures sed unū intendit cō/
stituere. Quin etiā Plato cum suum instituende ciuitatis genus:
asperius eē intelligeret: q̄ ut facile ab hominibus ocio uoluptatq;
deditis recipi posset: unū desyderat: q̄ ceteris om̄ibus uim etiam: si
ita res exigat possit inferre. Vnius. n. iussu atq; auctoritate cogi
emendariq; plures: et cōmodius et facilius possunt. legum latorem
itaq; dicit interrogatū: qđ nā aliunde nactus opera sua adhibita
recte ciuitatē cōstituere posset: ita respondisse. Deē mihi ciuitas
sub tyranno: sitq; tyrannus ipse iuuenis: ingentosus: memoria ualēs:
fortis: sua natura magnificus. Talē. n. non longo temporis inter/
uallo egere ad morū publicorū: quā decreuerit institutionē. Sed
ipsum p̄mum quo libuerit iter posse facere: siue ad uirtutis officia:
seu contra hortari ciues statuerit: tū sua ipsum auctoritate: quid
ceteris agendū sit decernere: partī laudando que probet: partim
uitupando que improbet: et si quis minus optempauerit: puniēdo
quēadmodū ipse iudicauerit oporteret. Sic. n. ex tēplo fieri posse:
ut ceteri ciues eū sequantur: qui simul et suadendi rationē: et cogēdi
uim habeat. Nec uero existimandū posse cōtingere: ut ciuitas illa
alioquin mores legesq; suas facilius mutet: q̄ si apud huiusmodi ty/
rannum summus aliquis legūlator: et laude dignus extiterit: aut si
ipse simul et tyrannus sit: et prudentia: ac modestia preestet. Non
enim mala ciuitatis extingui posse iā dixit: nisi uel pbūs imperet:
uel rex ingenue philosophet: in idemq; incidant facultas civilis: &
scientia philosophādi. Quod cum usu uenerit: cum bona om̄ibus

supraq̃ dictū sit: posse contingere: in libro de legibus affirmat.
 Cūq; diuinus quidā amor uirtutis potentium aīmis infulserit: uel
 principatu unico: uel diuitiarū excellentia: uel familie nobilitate:
 uel Nestoris: quē om̃s sue etatis hoīnes eloquētia sup̃asse legimus:
 mira quadā facultate dicendi: tūc nimirū felices fore ciuitates. Ac
 Nestorē illum belli troiani tēpibus uixisse inquit: nostris nihil tale
 extitisse: quo equidē sciam affirmare possū. Si q̃s tñ aut futurus
 est: aut nunc ex nostro numero est: felix ipse: felices qui orōem
 ex eius ore fluentē audiūt. Eadēq; de reliq̃s om̃ibus uirtutibus rō
 ē: ut cū summa potestas cū prudētia et modestia coniūcta fuerit:
 tūc optime rei. p. status: et huiusmodi legū ortus existat: aliqñ
 id fieri nequeat. Tum ueterē quandā rem. p. sub forma et specie
 fabule optimā narrat: cuius simulatione pñs fieri optimatū impiū
 dicit. In qua nō homines hoībus preerant inq̃: sed diu quomodo
 nos hoc tempore nō boues preficimus bobus: aut capras caprarū
 principes cōstituimus: sed curam armenti et gregis damus hoībus:
 qđ genus aīmalis est lōge p̃stantius. Sic temporibus illis diu: nullā
 esse hoīm naturam rati: que res humanas ita gubernare ac regere
 posset: ut nulla iniuria aut uitio deprauaret: nō homines sed de/
 mones: genus certe magis diuinū q̃ humanū: preficere ciuitatibus
 uoluerūt: qui et pro sua natura possent: et pro nostro commodo
 uellent rerū gubernacula tenere: et humanum genus felix tueri.
 Quibus itaq; ciuitatibus nō deus sed mortalis aliq̃s dominatur: us
 nulla contingere pōt laborū: aut malorū requies. Verū nos sequi
 uitam illā antiquā oportet: et huc qđ in nobis immortale ē ob/
 tempando: ciuitatē publice ac p̃uatī gubernare: legēq; appellare:
 nostri consiliū accōmodatā distributionē. Quinto etiā de legibus
 libro: cū de ciuitatū lustratione differeret: quā ut per cōmodā sic
 uariā putat: aliā inq̃t faciliore et mitiore esse: aliam difficiliorem
 asperioresq;: secundā hāc meliorem: ac cōmodiorem statuit: qualis
 ea est: que grauiora delicta supplitio capitis aut exilio plectit: et
 istā posse tyrannū inferre ait: qui idē et dominus est & legūlator:
 legūlatorem aut sine tyrannide in constituēda noua re. p. et san/
 tiendis legū preceptis uix miti lustratione: qualis est in coloniam
 mittere: ad exterminādos malos mores agere posse. Quid hoc loco
 tyranni nomen significet: apertū iā est. nam et uirtute predictū eē
 decernit: et secum doctissimū aliquē uirum habere: cuius consilio
 preceptisq; utatur: que res manifeste declarat: non tyrannū illā a

Platone probari: qui iniquā in subditos potestatem exercet: sed eū qui se principē unū omnium moderatorē fecerit: q̄ bonis disciplinis incumbat: memoria: ingenio: studio predictus singulari: sit preterea p̄bie alumnus: bonorum morū studiosus: fortis: liberalis: magnificus: continens: prudens. Itaq; tot tantisq; uirtutibus huic nomini adiunctis: profecto optimus ille princeps describitur: quē regē dicimus: non is: quem aduersarius intelligit: uerborū uim et uarium lingue usum ignorans. Hūc sibi tyrannum Plato exigit: q̄ eū existimat optima rōe posse facilius iura dare populis: & deprauatos per libertatem: atq; opulentiam: ciuiū mores corrigere. Neq; n. fieri pōt ut homines: qui uel suo consilio non eligunt: agūtq; que meliora sunt: uel recte consulentibus nō parent: aliter q̄ ui et summa q̄dā necessitate a prauis moribus discedere possint: quā melius longeq; facilius unus princeps q̄ plures pōt inferre. Nec uero si unus ille iuuenis aliqd uirtutis in se habeat. Idcirco Plato errare dicendus est: q̄n quidē unū potius q̄ plures uitiosos desyderat. facilius. n. unus q̄ plures emendari pōt: et ita preceptorē ei adhibet summū aliquem uirū: qui eū erudiat atq; istruat bonis moribus et litteris: et dignū reddat regē: quē ueram felicitatē allaturum ciuitatibus pollicetur. Sic Plato de tyranno locutus est: quem aduersarius cupidum inique tyrannidis dicit: et leges quas scripsit huc tandem spectare. Atq; si cupidus tyrannidis Plato fuisset: non recusasset leges ferre cyrenensibus tanto pe ab eis rogatus atq; impulsus: q̄d perdifficile esse diceret illis iura dare: qui tanta rerum copia affluerent: et tam diuturna in uiuēdo licētia usi fuissent. Per multa sane adduci possent. quibus palā fieret. Platonē non tyranno: qualē aduersarius intelligit: sed regi: hoc est optimo et iustissimo principi: omni opera: et diligentia semp fauisse. Sed obiurgator institutum suum sequitur diligenter: et que male iudicat: uitupat: puerit: atq; cōtaminat. Equidē mirari satis nō possum: q̄ hoc etiā loco nō dixerit Platonem sese deum appellasse: q̄ ille deum ciuitatibus dominari oportere: et leges ferre tradiderat: aut regnum sibi popocisse: cum malorum exitū nō cōtingere ciuitatibus: nō aliter posse scripserat: q̄ si p̄būs qualis ipse erat rei. pu. gubernacula teneret. Iam quoq; eū qui regiā p̄tatem dixerit: tum armis tum iusticia munitam esse oportere: prauitatis arguere crudelitatisq; pōt: q̄ armis dixerit non facultate dicendi: qua scilicet psuadere melius esset: siue externi aduentarent: siue domestici res nouas molirent: aut aliqd prorsus

m

contra leges auderent: facile quisque puertere quelibet: et mentiri
pōt. Sed hoc ut nefandū optimus quisque existimat: et nunquam ad id
faciendū inducit: ita pessimus quisque: quasi pulcherrimum officium
et semper: et perlibenter exercet. Pergit deinde aduersarius ac Pla/
toni detrabit: quod leges dumtaxat suas doceri iuuentutē: ceteris omnibus
litteris neglectis uoluerit. Sed utrū id recte atque ex usu rei. pub.
dictū sit: uideamus: qui ius civile quasi animū ciuitatis esse optima
ratione censemus. Nam cum Plato septimo de legibus libro: quē ad/
modum litteris erudiendi sint pueri tradat: ita precipit: ut tantum
litterarum pueri discant: tamenque scire: lyre: aut solis: lune reliquorumque
syderū hauriant: quantum necesse sit: ad rem militarem exercendā:
ad rem familiarem tractandā: ad rem. p. administrandā: litteris itaque
triennio dandā opam censet: quousque uidelicet legere ac scribere
possint. Aptā uero aut celerē ad scribendū manū: eos qui ingenio
tardiores sunt habere mīme curat. lyre etiā triēnio altero studere
Poetarum scripta lyra uacua quouis in genere uersuū: quoniam primum
boneste: partim inhoneste fedi fabularum figmentis: nec deorum natura
de qua sepe loquuntur: dignis composita sunt: iudiciū censoris exquirere:
qui quantum utilitatis aliquid afferre possit: legi permittat: quantum
uero obesse possit: prohibeat: ne tenerē iuuenum mentes foeda
fabularum lectione deprauent. Cōcedit igitur imo uero suadet ea
lectitare: que recte ad comparandā uirtutē scripta sunt: et legum
suarum exemplar proponit: quod spectare debeant: quod alia sibi legēda
eligant: alia omittant. Legum autem eius iudiciū illud est: quo de re/
ligione: de moribus: de eruditione ad usum civilem precepit: que si
recte precepta sunt: recte etiā suas leges in primis doceri iuuenes
uoluit: nec est ullo pacto reprehendendus: quod sibi tantū tribuerit:
dū que precepit et comoda et iure laudanda iudicant. Nā quod
aduersarius addit: ut ceteris litteris neglectis: legibus dumtaxat opa
daret: apta calumnia est. Enim uero Plato simul cum suis legibus
cetera quoque bonarum litterarum genera preceptoribus commendat:
que a norma ac ratione legum non dissonant: siue poetarum carmina sint:
siue soluta oratione scribantur: siue etiam illitterata uoce proferantur.
Censori inquit et custodi et preceptori nullū exemplū meo quod
iudicio commodius dare possum ad doctrinam iuuentutis: quam que
legibus modo expositis continentur: et his similia sunt. En Plato
non sua sola sed etiā his similia tradenda iuuentuti existimat. Quod
si surdis auribus aduersarius ē: ipse potius non Plato reprehendendus

est. Audiat iterum et intelligat si potest uerba Platonis rectius quam sua sint a nobis latine interpretata. Si qua inquit poetarum carmina comperiuntur: aut aliorum auctorum soluta oratione scripta: aut etiam illitterata uoce tradita: germana scilicet sermonum rationumque nostrarum: officium censoris sit providere ne quo pacto ea omittantur: sed excribi iubeat: et preceptores bonarum litterarum hortetur cogatque bec commendare: et iuuenes quos erudiendos acceperint: doctrina eorum comoda atque honesta instituere. Plato^{ne} igitur an aduersarius peccat: qui Platonis uerba nequaquam intelligit: et quem intelligere non potest reprehendere conatur et audet. Ille quidem non modo hortandus: uerum etiam cogendos preceptores existimat: ad ceterarum litterarum precepta tradenda: hic non nisi sua legenda dixisse eum calumniatur: nec cum tam apte ementitur: erubescit. Simile etiam illud obicit: quod Plato diuinos fore ait: qui mathematicis disciplinis recte instituti fuerint: usque summo studio ac diligentia incubuerint. Deridet bec aduersarius et negasse Platonem dicit: attingere quemquam diuinitatem posse: nisi unum: duo: tria: pariterque atque impariter numerum nouerit: his dumtaxat omnem mathematicam rationem obiurgator describit: et proinde irridendum censet Platonem: quod neminem inter mortales sine his: dignum nomine dei: uel genii: uel herois: euadere posse arbitratus est. Sed quid Plato dixerit: uideamus. Cum omnis mathematicarum disciplinarum ratio quodrisariam diuidatur: in musicam uidelicet arithmetica geometria: astrologia. Postquam de musica satis quatenus ad civilem usum pertinere uidebat differuit. Tres inquit discipline adhuc restant: digne hominem libero: in quibus elaborandum usque ad summam multitudinem quidem non arbitror: sed paucis quibusdam: de quibus postea dicam: multitudinem enim licet ex his quantum necessarium sit ignorare turpe est: tamen ut diligenter cuncta inuestiget ne fieri quidem potest. Primum igitur quod paucissimos ad earum disciplinarum perfectissimam scientiam hortatur: reliquos necessaria tamen: et que ad civilem usum accommodata sint capere iubet. Tum quanta sit in eius discipline perfecta absolutaque cognitione utilitas: quam quod ad diuinum cultum et summam felicitatem hominibus proficit: differens: paucis quibusdam explicatis. Plenior expositionem in finem operis differt. Quippe in epinomide: quem librum legibus additum supradiximus: latius disputat de his rebus et nullam esse uiam commodiorem ad diuinarum rerum cognitionem fatetur: quam mathematicarum disciplinarum rationem: si quidem nulla adhuc etati sue concessa diuinitus reuelatio erat: quam postea diuina pietas

m

mortalibus cōtulit. Ducitur ipse dumtaxat naturalis lucis ratioe:
diuināq; naturam pro uiribus explorā: nihil cōperire cōmodius
pōt ad illustrationē humani ingenu: q̄ mathematicas disciplinas
que a materia abstrahentes diuinā per se ferre cōditionē uident:
et quasi gradus prebēt: qbus animus ad res diuinas possit ascēdere.
Cū. n. res diuine immateriales sint: et sola mente percipi possint:
naturales autē materie prorsus cohereant: et triplici dimensione
constent: ac loco: tēpori: mutatiōibus om̄ibus subdite sensu cog/
noscat̄ur. hinc rez naturalū adminiculis diuina intelligi posse: nō
modo Plato: sed etiā oēs uetustiores iunioresq; philosophi negare
non dubitarūt: sensus enim uisus imaginatusq; indagando mentem:
atq; intelligentiā hominis occupari existimāt: fieriq; ne sincerius
possit ad res immateriales aspirare. Mathematicas autē que ī media
natura constitute: partim materiales: partim immateriales sunt:
confidunt effici posse: ut mens quo tendit puenire facilius possit.
Quippe triangularē figuram: aut lineā: aut punctū contineri in
materia necesse est: constat autem: mente abstrahi posse: ad usum
mathematice rōis: sine ulla materie prescriptiōe. Nec ad pedalem
lineam Aristoteles inquit: que descripta est: sed ad eam quā aīmo
conceptam habemus respicientes: pedalem dicimus: quāq; fortassis
tanta nō sit. Sic discedere a materia per abstractionē assuescimus:
et ad formā per se sine ulla materiali conditione consyderandam
īgeniū exercemus: atq; ita facilius ad res diuinas aptissimo medio
quasi uehiculo quodā penetrātes reducimur. Via. n. de cōtrario
in contrarium sine medio: nō modo facilis aut tuta nō est: sed ne
perfici quidem potest: seu diuinarū rerum cognitionē petamus:
seu quoduis officii alicuius artis aut īgeni ptractemus. Eni uero
mathematice res: quasi imagines quedā rerum uere intelligibilium
esse uident: eo fere modo quo naturalū rerum imagines umbris:
aut aquis: aut speculis representari uidemus: qui autem earz studiis
incumbunt non semper in huiusmodi imaginibus consyderandis
immorant̄: sed tandem ad ea: quoz sunt imagines erigūt̄ur. Itaq;
geometre et arithmetici: positis figuris et paribus imparibus ue
numeris: reliquisq; materia contentis: incipiunt agere. demūq; ad
id quo tendunt consyderandum deueniūt: nec insuper his utunt̄
que uisus percipit: sed illa quorum hec similitudinem gerūt con/
templant̄: ipsam scilicet q̄drangularē figurā: aut ipsam diametrū:
non eam quam paulo ante descriperant: sensum quippe paulatim

sequestrant: et solo animi iudicio de his rebus agunt: quod intelligibiles
mathematicas dicimus: quarum consuetudine iam dispositi ad res
illas ueniunt uere substantes proprieque intelligibiles. hoc est sub/
stantiam illam omnino immaterialem atque eternam: cuius cognitio
pietatem affert: religionem: uirtutem: felicitatem perfectam: qua
una. homo uere diuinus ac deus appellari potest. Quapropter per/
utilem Plato: et ad modum necessariam libero homini mathematicarum
disciplinarum cognitionem arbitratur: hortaturque ad earum studia
iuuenes: ut felices: et quantum natura humana patitur diuini possint
euadere. Verum paucis quibusdam ad hec studia uehementius incubendum
precepit. Hi autem sunt custodes ciuitatis & tutores et preceptores
beneuolendi. Reliqua necessaria tamen statuit discenda seruandaque esse.
Etenim precipuos legum custodes oportere inquit perfecte ueritatem
cognoscere: cum uel omnium rerum: tum uel maxime diuinarum:
ut deos immortales esse: et quanta eorum potestas sit: quantum humano
ingenio percipi potest: accommodatissimis uerbis: et honesta dicendi
facultate possint explicare. Reliquis omnibus satis superque esse si
credant: ac legum auctoritatem et peram sequantur. His. n. necessaria
tamen discenda esse septimo libro precipit: et illa necessaria esse dicit:
unde tritum illud prouerbum sumptum est: necessitati ne deum quidem
resistere posse. Atqui diuinas quasdam esse necessitates arbitratur:
quas si quis inquit: nec intellexerit prorsus nec exercuerit: nunquam
inter homines: uel deus: uel genius: uel heros haberi poterit: quo
suscipere curam et negotium mortalium commode ualeat: longe igitur
abest: ut homo diuinus effici possit: qui non unum: non duo: non
tria: nec omnino parem aut impari numerum norit: aut sciat enu/
merare: nec dies ac noctes completi numero possit: nullam habens
lune et solis et reliquorum syderum necessariam cognitionem. Sic Plato
cognitionem et usum numeri uulgarem: ad uitam civilem commodum
ac necessarium: leuiore quadam appellatione unius: duorum: trium: paris
atque imparis numeri significauit: que ratio mercibus et negotiati/
onibus: et omnino rei familiaris: tam accommodata est: ut sine ea
negotium omne familiare necessario pereat. Norunt hoc prudentes
omnes patresfamilias. Norunt periti mercatores. norunt denique uiri
civiles: usu & experientia rerum callidi: & ingenio ad agendum idonei.
Quam comoda necessariaque sit in uita hominum cognitio eius rationis
numerosum: qua uulgares utuntur: nemo ambigit. hac uero designat
Plato: cum sine peritia arithmetice effici ullum posse diuinum negat.

m

consilio scilicet et prudētia rei familiaris gubernatrice: quā ciuilē partem diuinitatis licuit appellari. Quo enim quisq; eruditior ac peritior est: eo plus diuinitatis attingit: et sicut q in rebus cōtemplandis excellit: tanq̃ deus qdē inter homines ciuiles uersari putat: ita ciuili ipse peritus et prudens: si cū rustico imperitoq; conferat: diuinus non iniuria dici potest. Hoc inquam genus arithmetice Plato tradit: quod si aduersarius teneret: nō tā turpiter in exponendis legibus Platonis erraret: ut non aginta hominum partem duodecimam accipiēdam esse affirmaret: ita. n. inepte: ut assolet: scribit. Centū octuaginta de omnibus censibus deligantur: quorū dimidia pars suffragio comprobet: duodecima uero pars eius in menses distributa: alia post aliam custodiat. En q̃ recte diuidere et multiplicare numerum: scit aduersarius noster: qui duodecimā partē ex nonaginta accipi posse existimat: et Platonē rep̃bendit: q̃ peritiā numeri pertinere ad hominis diuinitatem: hoc est felicitatē uoluerit. Hanc igit̃ tantam numerorum imperitiā Plato detestat: hāc iacturam calamitatem et perniciem rei familiaris tū publice: tū priuate deuitās: opam uulgari numero impendi iubet. lōgeq; a diuinitate abesse eum hominē dicit: qui ignoret rationē numeri: ad usum ciuilem summa cum necessitate accōmodati. Pōt etiā ea Platonis sententia hoc modo intelligi: non ut q numeroꝝ peritus est: continuo sit diuinus: sed cū is diuinus sit qui mathematicis disciplinis excellet: longe ille a diuinitate remotus sit: qui ne partē quidē necessariā: que uite usum cōtinet: nouit: qua q caret: ne homo quidē appellari meret: sed belua potius q̃ homo dicēdus est: qui omnino nescit numerare. cū ipsa numerandi facultas pre ceteris animantibus in primis homini tribui possit. Quippe solus homo: p̃terita repetit: futura prospicit: unū ex pluribus colligit: unū in plura distinguit: partes dinumerat: respectus inuicē notat. Cetera animantes dūtaxat sensu mouent. Quapropter ita apud eūdem auctorem in Epinomide legimus. Nunquam anima eius animantis uirtutē capere integre pōt: cui ratio deest. Animal aut quod duo et tria ignorat: nec numeꝝ parē aut imparē nouit: & omnino numerandi ratione uacat: nunq̃ reddere poterit rationē earum rerū: quas sensu dūtaxat et meōria percipit. Ad hec artes omnes perire affirmat: sublata numeri ratiōe: quā arithmeticam dicimus. Vbi. n. hec ratio deest: ibi nec rōem ullā: nec uniuersationem eē posse existimat: qbus sublati nullā posse uirtutē cōsistere:

et subinde abesse felicitatem: diuinitatēq; illā: quā beatīs hōib; uirtutis merito tribuimus. Ita siue partē diuinitatis in usu rei familiaris ciuiliq; negotio cōsumendā dicas: siue ī rerū cōtemplatiōe omnem diuinitatis rationem cōsistere arbitreris. haud perperam dixisse Plato uidetur: neminē imperitū atq; ignarū numerū posse esse diuinū. An hec exprobranda Platōi et maledictis insectāda sunt: quod aduersarius facit. An potius digna laude et prudētū omnī iudicio cōmendanda: legat: qui latius hec intelligere cupit septimū de legibus librū: et decimū: et Epinomidē totā: et quītū: sextū: ac septimum de re. p. plurimāq; in his comperiet: de hac re pulcherrime scripta: et facile cum Platone sentiet: nullā eē uiam ad cognitionem rerū diuinarū certiorē. Hic modus est inquit: be discipline: que siue faciles: siue difficiles sunt: hac uia gradiendum est. et rursus animi oculus ceteris negotiis obcecatus atq; obrutus: his tantum reluceat: et exercet: eū oculū dico: quē seruare accuratius q̄ mille corporis oculos debemus. hoc. n. uno rerū omnium ueritas cernit. Hec qui eo modo quo a me dicunt acceperit: hūc ego sapientissimū appello: et siue ioco: siue serio agam semper id affirmabo. sed de his hactenus. Nūc reliq; uideamus. Peregrinos e ciuitate pelli reprehendit: eamq; legē incommodam esse ciuib; arbitrat. Laudat Asyla: in que nocentes recepti numerū et uires ciuū augent. Platōi detrahit: q̄ hac lege de expellendis inqlinis: ciuitatē longe melius conseruari posse crediderit. Sed uetusta lex ista fuit: et apud lacedemonios: qui rōe legū prestitisse putatur: lycurgo auctore probata. Ita. n. primus ille precepit peregrinos hospitio prohibendos esse: ne ciues externis moribus inficerentur: et per contagionem quorūlibet hominū suā integritatē amitterent. Quāq; Plato non prorsus secutus est lycurgum: sed mitius hoc precepit. Enimuero neminem peregrinū in ciuitatem recipi: neminem ciuem peregrinari: alterq; ut inhumanū atq; inonestū: alterū ut difficile repudiat: mediā autem quandā uia constituit: ut ciues alio pagrare interdū honestis de causis possint: et pegrini in urbem modo conueuiēti recipi: ut duodecimo de legibus libro latius exponit. Frequentia autem illa peregrinorū cōmertia: et liberos congressus non temere suspectos habet. Nam cū rem. pu. suam quemadmodum lycurgus fecerat: non magnitudine populi et copia pecuniarum potentem: sed uirtute prestantem instituat: et aurum argentū reliquaq; huiusmodi uel artibus uel pecudibus:

40 m

uel fenore queri uetet: cultum et animi et bonorum morum curam
precipue iubeat: non sine iusta ratione externos mores: et ignotoz
hominum diuturniorem in ciuitate moram prohibuit. Solet. n.
inquit peregrinorum mora parere in ciuibz mores uarios: perfidos:
inconstantes: prauos: peruersos: et alienigine societatis contagioibz
inficere: qd hominibus optimarum legum alumni: maximam solet
afferre iacturam. Quoadmodum nos quoq; in sacris litteris habemus:
corrumpere bonos mores colloca mala. Idcirco ex duobz sumis
legumlatoribus: alter peregrinorum contubernium omnino uetat:
alter parce admodum et caute concedit: incolas siquidem recipiendos
censet opifices: qui ciuitati utiles sint: sed ne etate illic consumentes
peregri prole urbem contaminent: familiasq; suas propagare latius
possint: certis pactioibz recipi eos iubet: hoc est ut non diuturniore
quam uiginti annorum moram in ciuitate liceat facere: quo tempore &
ipsi rebus suis consulere commode possint: et ciues fructum ex pegrinis
capere: quem desyderant. Sed. n. donat eos omni immunitate nec
a uectigalibus dumtaxat: que aut asportant aut important eos
absoluit: a quo apud alias gentes ne ciues quidem immunes esse con-
sueuerunt: uerum etiam a solutione annui census: quo incole omnes
tenentur: que res profecto causam prebet: ut pegrini libentius sese
ad ciuitatem conferant. Ad hec peracto iam habitandi tempore:
permittit abeuntibus res omnes suas secum ferre: etsi qui intra eos de-
re. p. benemeriti sunt: uelintq; aut differre commigrationem: aut ius
habitandi perpetuum impetrare: concedit id fieri posse: si ciuibz
persuasum fuerit. Ex quo facile intelligi potest Platonem non pegrinos
aut incolas uiros bonos ciuitate expellere: sed potius ad beneficia in-
rem. p. conferenda prouocare. Siquidem ius perpetuo habitandi
concessum uis est: qui bene de re. p. meriti fuerint. Cum ceteris uero
satis humane actum uidetur: si terminus abeundi ad uigesimum annum
concessus sit. Interea. n. quo se conferre debeant mature consulere:
et qd statuerint commodius agere possunt. Ita Plato et pegrinos
humanissime fouet: et suos pariter tuetur: ne quid labis extrinsecus
contrahere possint. At qui aduersarius neminem ad eam urbem uenturum
existimat. Ex qua post uigesimum annum migrare oporteat: nec
attendit immunitatem qua donantur: qui ueniunt: atq; usum artium
et questum ex quibuscunq; honestis operibus. Sic preterea licere
pegrinis quemadmodum ciuibz: aut posse quenq; quantum sibi
acquiescit secum portare cum abit: aut si bene egerit posse quemq;

manere: que res profecto mutare omnes atq; allicere ad colendā
Platonis urbem uidentur. Nihil ergo a Platone iniquū p̄cipitur
nihil incōmodū: nihil turpe: ut aduersarius opponit: et detrahit.
Imo uero honestissime cōmodissimeq; ab eo agi uidetur: quādo
nihil a peregrinis exigit preter uirtutē. quā si prestiterint: licebit
eodem iure perfrui: quo ciues utuntur. Sin minus: opera pro his q̄
ceperunt pecunias: ad usum ciuiū relinquētes abibunt. Sicq; ciues
non paruam utilitatem a peregrinis capiēt: peregrini uero nihil
de quo curandum sit: incommodi afferēt. Solent enim magna ex
parte homines: qui uirtutē simulant. Primo quoq; tpe modestius
et cauius uitam agere. Postea uero audere aliquid. qđ tempus
ne tutum prauitati hominum foret: prudentissime Plato p̄spexit:
dum post uigesimū annū iussit incolas recenseri: remoueri q; eos:
qui uirtutem minime exercuisse uiderent. Ergo non Asyla turbe
hominum sceleratorum paranda sunt: nō quelibet multitudo in
ciuitatem recipienda: non peregrinoꝝ colluuiēs admittenda est:
ut aduersarius censeret: et romanorum exemplo opinionem suam
nitit̄ cōfirmare: q̄ si id romani ut melius elegerit: nō ut postremū
necessitatis remediū passi fuerint: nec intelligere pōt eodē delectu
ciuitatem a Platone constitui: quo a romanis senatum. Itaq; ut
illi non quemlibet in senatorio ordine recipiendū iudicarunt. Ita
hunc peregrinos quoscunq; sue ciuitati inferere noluisse: ac miscere
uis ciuibus: quos optimo eruditionis genere institutos satis cōplere
numerum posse ciuitatis existimabat. Addit hoc loco aduersarius
descriptionē scām tpe Octauii Cesaris Augusti: cunctoꝝ ciuium
romanorū descriptionem fuisse: qppe qui omnes romani imperii
dicto audientes/ciues. ro. factos et ob eam causam descriptos cō/
memorat: q̄ q̄ inepte dicatur: q̄ nō uideat? Nemo certe ignorat
descriptionem illam non ciuium romanoꝝ: sed subditorū omniū
romani imperii fuisse. Quid uero diuus Paulus noster se ciuē ro/
manum dicebat: cum a iudeis et felice illo uirgis cedebat: si omnes
qui romano imperio subsunt: ciues romani dicuntur? Quid. M.
Tullius Archiam poetam romanū esse ciuem: tot rationibus de/
monstrare nitebatur: si greci omnes ciues erant romani. Legimus
apud Suetonium tranquillū Octauīū uix tandem eos ciuitate
donasse: qui summa in rem. p. beneficia contulerant: multisq; aliis
petentibus: omnino id muneris negasse. Ex quo quanta sit huius
historici nostri peritia: facile p̄cipi potest. Post hec census ineq̄les

m

quos Plato decernit: seditionis causam esse existimat: et auctore
eius consiliu maledictis incessit. qd si equales probat: laudare pfecto
Platonem debuit: genus enim rei publice/qd optimu ille arbitrat
non modo in equali censu consistit: uerum etiam in omnium re
usu communi ac pari. etenim Plato parem omnium esse roem: et
arithmetica quadā mediocritate cuncta equari uehementer op/
tabat. Verum hoc maius esse qd ut a presente hominū more atq;
institutiōe recipi posset existimans: geometricam ipse quoq; illā
mediocritatem probauit: qua uetustiores omnes iunioresq; usi
auctores fuerunt. Nam Aristoteles quoq; tertio politicorū libro
iustum inquit esse uidet: qd ineqle est: etenim ita est: sed nō oībus:
sed ineqlibus tantum. Quinto etiā uolumine eiusdem libri: cū eos
reprehenderet qui iustum: et qd per proportionem equale esset
probarent: nec id ipsum assequerentur aberrare eos dicit ex ea re:
quam sibi statuerunt: et in aliud rei. p. genus incidere. Dissident. n.
inquit omnino de equali. Duplex autem eqle est: alterū numero
alterū dignitate. Numero equale dico qd multitudie aut mag/
nitudine idem equaleq; est. dignitate aut qd ratione: uerbi gratia
duo a tribus: et unū a duobus eqli numero exuperant. dignitate
aut eque excedunt quattuor duo: et hec unū. Partes enī equales
be inter se sunt: cum utraq; dimidiū sit: altera quaternariū: altera
binariū numeri. Eos igitur qui iustum simpliciter confitentur: et
de distribuendis pro dignitate facultatibus dissentiant: perperam
agere dicit. idq; exitu rei palam fieri. Nullam enim ex his rebus
publicis: que ita agunt: firmā cōstantēq; pmanere posse affirmat.
Quod idem a Platone quoq; iam dictum fuisse manifestum est.
Sexto nanq; de legibus libro. Equalia inqt ineqlibus distributa:
nisi modū obtineant suū: inequalia erunt. hinc rei. p. seditiones re/
dundant. Vetusq; et uerum illud prouerbiū: equalitatem amicos
facere recte admodū atq; eleganter dictum est. Que uero sit ea
equalitas que id facere possit: non satis constat. Ideoq; usu uenit
ut sepe fluctuātes erremus. Tum de duplici genere equalitatis qd
supra dictum fuit pulcherrime atq; cōmodissime docet: et iustum
ciuile id esse cōfirmat: qd pro dignitate equale iustūq; distribuit.
et eius exēplo condere ciuitatē: quā instituit: oportere. Ob banc
causam quinto etiā libro eiusdem opus cum de diuidendis prediis
et distribuēdis pecuniis dixisset: et quā quisq; sibi sortitus eēt prem
agri: eā putare cōmunem iuberet cū uniuersa ciuitate habere: ac

pro uirili colere: et unū ex liberis quē uellet: heredē relinquere:
nec prędia aliquo modo uenūdare: atq; etiā fieri non posse disse/
ruiſſet: ut idē et ditissimus sit et optimus: omnemq; pecuniarum
curam/tertio loco post aīmi & corpis curā uſ habendā addidiſſet:
qui uitā feliciter agere uellēt: et aurū atq; argentū nemini licere
priuatim possidere/ubiūxiſſet: postremo optimū inquit eēt, reliq;
etiā omnia/parimō omīs habentes/in coloniā pficiſci: sed qm̄ ita
fieri nequit: uerū ut alii plura alii pauciora possidentes migrent:
oportet. Ideo equalitatis gratia necesse est census fieri ineq̄ales:
ut magistratus: munera: distributiones: singuli quiq; non solū pro
uirtute sua: maiorūq; suorū: aut pro uiribus et forma corpis digne
assequant: sed etiā copiarū aut paupertatis rōe: q̄ eq̄ſſime ineq̄ali
quidem/ sed modico certe iudicio ius recipientes acquiescant. Nec
uero rōe tm̄ Plato et Aristoteles freti/ de hac iuris ineq̄ali distri/
butione: ita scripsere: sed etiā exemplo: cū ceterarū ciuitatum: tū
maximē atheniēsiū: q̄ q̄drupartito distincti munera pro facultate
cuiusq; partis/uario modo obire solebāt: maiora locupletes dicti:
leuiora iugari: tū equitū ordo: postremo artū uulgarū profes/
sores. Nec seditio unq̄ athenis ea causa fuit: immo concordia et
congruentis ordinis ratio semp seruata est. Equū. n. quod seruari
cōuenit/ non minus in proportionē rerū ineq̄aliū/ quā in q̄titate
equali: sicut supradictū est consistit. His itaq; causis: que nō parū
quieti et tranquillitati rei. p. cōducere posse uident: ineq̄les quidē
census Plato instituit: sed non sine termino: q̄tenus plus minus ue
decernat: et quo maxime aduersarius decipit: ut ineq̄alē censum
simpliciter incōmodum putet: id ne accadat: euitandū arbitratur.
Neq; n. ineq̄ale simpliciter est: qđ discordiarū ac seditionū cām
prebet: sed qđ pluriſ aut paucioris modū excedit. In ciuitate inq;
que morbo illo grauissimo uacat: quem discordiam et seditionem
nuncupamus: neq; summā inopiā: neq; summas opes et copias esse
oportet: utraq; enim discordiā pariūt. Itaq; Plato extrema uitat
et ne qđ uel per negligentia rei familiaris: uel per iniquā estima/
tionem fiat: qđ in ciuitatem discordiā inducere possit: procurat:
unde fit: ut ineq̄ualitatis et equalitatis ratione commodē habita
consulat. Quāq; aduersarius omīs auri atq; argenti diuites mag/
nificendos exclamet: et Platonē dicat humanarū rerū ignarum:
diuitias phibuisse. Atqui Plato quantū boni insit in pecunie me/
diocritate: quā probat: tertio de legibus libro ostendit. Inq̄cunq;

m

inquit hoim societate: nec sūma copia: nec sūma inopia comes ē: in
ea ferme mores eqssimi effici possunt. Neq. n. cōtumelia illic erit:
neq. iniuria: neq. emulatio: neq. inuidia. Quīto etiā libro ita ait.
In possidendis pecuniis copia/inimicitias seditiōesq. publice ac p/
uatim parit: inopia magna ex pte: seruitutē. liberorū autē gratia
nemo studere debet pecuniis acq. redi. ut. s. heredes quoq. ditissios
relinq. hoc. n. neq. illis/ neq. patrie commodū ē. Iuuenū. n. patri/
mōia: si luxu uacāt: dūmō nō careāt necessariis: oīm prīmōioz
accōmodatissima laudatissimaq. bñda sūt. Et rursus mediocritatē
ciues amare debent: paupratēq. existimare: non cum patrimoniu
minuerit: sed cū auxerint cupiditatē. Salutis rei. p. optimū initiū
ē: ipsa rerū mediocritas: sup. eaq. q. si sup. fundamto firmissimo edi/
ficandū est: curandūq. nō tā: ut maxia opulētissimaq. ciuitas sit
auri atq. argenti possessiōe: q. ut felicissima et uirtutū ornamētis
celeberrima. Octauo etiā libro/ cām q. re exercitatiōes et relique
rōes certādī: negligantē in p. mis diuitiarū assiduū studiū eē scribit:
q. d. hoim occupat: facitq. ne p. dioz suorū cultū pcuret. Qui enī
toto aīmo a diuitis pendēt: nullā rē nisi afferat questū exercent
omēq. studiū suū: omnē diligētīā atq. industriā eo cōuertūt. ce/
tera negligūt: contēnūt: ac p. nibilo habent: nullūq. ē tā sordidū
opus et turpe: q. d. inexplēbili auri atq. argēti cupiditate: nō libēs
aggrediat: quo tandē diues fieri facultatēq. asseq. possit: omīa tā
bona q. mala p. aīmi sui libidine agendi. Nono item libro omniū
inquit p. iniuriā errorū: quos ultero q. spīā cōmiserit/ causa ē cupiditas:
que aīmū exupat: et uariis agit atq. desyderiis: q. d. tūc fieri maxime
solet: cū homines pecuniarū desyderio tenentē: et copiarū libidine
inflāmati: explere auiditatē nequeūt: q. d. nature atq. institutiōis
sue prauitate. Causam autē prauē institutiōis/ diuitiaz/ laudes dede/
runt: que publica existimatione & auctoritate/ tā apud grecos q.
apud barbaros celebrant. Cū. n. id p. mū in bonorū enumeratione
cōstituāt: q. d. tertio loco ponendū eēt: rem tam sibi quā posteris
p. nitiosam cōstituūt. Per multa Plato de hac re/ non mō in libris
de legibus: sed etiā de re. p. et reliq. suis sermōibus/ diuinitus prope
dissertit: grata hoibus: q. uirtutis studiosi sunt: illis inuisa: q. uirtuti
diuitias anteponunt. Nec Plato dūtaxat: uerū etiā Xenophon
lumen altez/ socratice schole: et Lycurgus ille grauissimus legū/
lator id senserūt simul ac p. ceperūt. Quippe Lycurgus lege s. axit:
ne cui liceret aurū aut argētū aut aliqd. tale possidere: Xenophō

uero rem. p. lacedemoniorum exponens: hanc legem commendat his
uerbis. Quin etiam hec a Lycurgo diuerso quam a ceteris grecis modo
constituta iura sunt. Cum. n. in ceteris ciuitatibus omnis pecuniae com-
pandis per uiribus studeant: ipse spartanis liberis omnino prohibuit. ne quis
sibi pecuniam acquireret. Que autem ad liberalem usum pertinet: ea tantum
in officio habenda decreuit. Post hec cum malorum que sparte acci-
derant: eam reddidit: quod leges Lycurgi minime seruarent. Noui inquit
lacedemonios prius domestica tenuitate contentos uiuere uoluisse:
potius quam peregrinis delictis deprauari. Mox uero quod ante formidare
solebant: ne quid auri possidere uiderent: eos gloriari opibus atque di-
uitiis uideo. Post hec fructum: quem contra leges ex auro ceperint:
adiungit. Ergo inquit greci omnes per seculi temporibus: lacedemonem confugiunt
obsecrare consueuerant ut se ducerent in eos a quibus iniuriam rece-
pissent. Nunc uero plerique potius mouentur: ad prohibendum: ne iterum
impium lacedemonum obtineant. Plutarchus quoque insignis historicus.
Lycurgi uitam scribens ita inquit. Res. p. lacedemoniorum uniuersae
greciae praestant bonis legibus et auctoritate annis fere quingentis:
quod diu. s. Lycurgi leges seruatae sunt. has nullus e regibus: quos qua-
tuordecim a Lycurgo ad Agim Archidami filium fuisse constat:
negligi passus est. Regnante autem Agide lapsus primus in ciuitatem est
numus: et cum eo cupiditas et opulentie emulatio urbem introierunt
auctore Lyandro quod caeteri pecunia ipse capi non potuit: tamen patriam
uertit in studia diuitiarum et luxum atque illecebras. Hec Plutarchus
refert: et in quanta perniciem auri atque argenti gratia spartani inciderint:
subiungit. Lycurgum etiam scribit a ciuibus suis interrogatum: quomodo
obstare hostibus possent: respondisse. Si pauperes sitis nec intra uos
uicissim: ut alius alio ditior euadat decertetis: facile omnem hostilem
impetum propellere ac propulsare poteritis. Sic ille fortitudinis fontem
esse inopiam et continentiam existimauit: quam usque adeo aduersarius
detestat: ut lasciuia & luxum: que ex opulencia oriri solent: plane
probare uideat. Qui. n. mediocritatem: quam Plato opes diffinit: ne uitia
uitis aperiat: sequendam non censet: si certe diuitias probare uideat
que ea uitia pariunt: que Plato prohibere conatur. Solon quoque athe-
niensum legumlator: diuitiarum uitium lepidissimis uersibus declarauit.
Nullus opum finis miseris mortalibus extat. et rursus. Sepe malus
diues sepe est pauperrima uirtus.
Ast ego uirtutem prefero diuitis:
Illa uiget semper florensque et inuidia durat: *Vindicta*

Haec fortuna suo datque capite modo.

Quid Numam Pompiliū memorē: quo nemo p̄stantior uir: nemo discipline ciuili peritior fuit? Hic usque adeo diuitias contēpsit: ut omnē sumptū magnificētiā: omnēque lasciuiā ciuitate exterminā: a diu p̄mū inceptis: nec argēteis nec aureis uasibus sed fictilibus res sacras fieri iusserit. Merito igit talis princeps q̄ diu regnauit ānos scilicet tres et q̄draginta: pacē tranquillitatēque oī m̄ rex populo. ro. seruauit. Quo tpe urbs Roma nō opibus sed uirtute amplificata totius orbis principatum obtinuit. Mox uero eo defuncto diuitie simul et bella urbē inuasere. Atque aduersarius: nō ne ppter diuitias inqt Roma amplificata est: et omnibus natōibus imperauit? Cui nō ego sed Plutarchus respōdeat: i ultia pte eius libri quē de uita et moribus Nume Pompili edidit. longius inqt sermonē pducatur oportet: q̄ r̄ndere uelit hoībus: q̄ bonū diuitis lasciuiis et imperio determināt. potius q̄ salute: pace: iuribus et usu rerum: quē uirtus necessario suppeditat. Quid uir doctissimus Plutarchus senserit manifeste indicat: et prauā eorū sententiā refellit: q̄ Platonē dānant: q̄ suos hoīes ditari: lasciuiare: et studio questus inuicē cōtendere noluerit. An satis ab eo r̄sum aduersario sit: uestis sit iudiciū. Ego uero illā. M. Curiū sententiā: sūm apud romanos ciuis omni hoīm meōria dignā existimo: q̄ cū Samnites magnū ei auri pondus attulissēt: repudiāuit: nec habere aurū p̄clarum sibi uideri dixit: sed his q̄ aux habere: imperare. Sed qd ais o Marce Curi? Quomō imperare aurū hñtibz pōt: q̄ auro caret? Diuitem esse oportet: q̄ ceteris studet imperare. Ita sane stultorū et auarorum iudicio: sed sentētia hoīs mentē sanā habentis: nō ita ē: neque enim diuitis hostes uincunt sed uirtute: que debilitari potius q̄ augeri diuitis solet. Nō aureo argēteoue mucrone opus est sed ferro: nō mercenariū querere militē debemus: quē grandi pecunia conductū nobis dñm cōstituamus: ei que turpius: q̄ hosti seruiamus: sed nos ipsi ciues et principes esse et milites. Non commeatus magno enim precio oportet: nam si in gerēdo bello uirtute p̄stantiores sumus: cōmeatus nobis illi abūde suppedicabūt: quoz agrū inuasemus: nec solū cōmeatus: sed etiā pecunias eoz nostras facere poterimus: cauendū tñ ne qd supra necessitatē capiamus. Copia enī diuitiaz facit: ut hi mācipia ducant: quorum diuitias aduersarius magni facit et admiratur: hec certe. M. Curius ad obiecta responderet. Aduersarius uero illinc traxisse hunc errorē uidet: q̄ epulas iſtrui

lauius domos edificari magnificentius: uestes parari decentius ex
ampliori pecunia pspexerit. Vnde hoc idē arbitrat in re militari
effici posse: ut q ditiore sūt hi uictoriā adipisci facilius ualeant:
pinde q si existimare uideat non piores medicos posse egrotum
piculo eximere: sed ditiores: nec philosophū oportere eē: q de rez
natura egregie differat: sed locupletē. At non ita esse Aristoteles
quoq ostendit: cū pmo politicoꝝ libro: ita de diuitis et re famili/
ari loq. Genus inq possidendi unū naturale ē rei familiaris p
qd aut pesse oportet: aut adhiberi studio cure ipsius rei familiaris:
ut pecunie tm adsit: qtu ad usū necessariū & comodū sit p ciuita/
tis: aut familie societate: et in hoc cōsistere uere diuitie uidentur.
Etenī eius possēssōis necessitas ad bonoꝝ hoīm uitā immēsa non
est: pecunie uero illius exitū nullū esse fateor: nec naturalē quidē
eā eē: cū altera que desyderis satisfaciāt necessarius et naturalis et
laudabilis sit. Quippe nihil a natura uel impfectū uel frustra sit.
Sic Aristoteles: Plato: Lycurgus: Xenophō: Solon: Plutarchus
et reliq sapientissimi uirude hac re in eandē sententiā locuti sunt:
qbus aduersari et cōtradicare obiurgator noster conat. Hec ubi
de uita & moribus & legibus Platōis blaterator effudit: addit gre/
cos Platonis legibus usos fuisse: ideoq miseris perisse. Ac proinde
latinos admonet: ne his legibus utant: qd si secus faciāt: perituros
testat, et peccato nefario hoīes pios: et sanctissimā dei ecclesiam
fedat: q pfanū mariū cōgressū usurpauerit. At. n. grecos amississe
impiū: qd multis annoꝝ curriculis tenuerant: fateor, sed non ideo
quidē q Platonis legibus usi essent: eadem enim illi iura: que ceteri
christiane rei. p. hoīes coluere. Verū qa natura rerum ita fert: ut
nihil ortū sit: qd non aliqñ occidat. Quapropter non temere dici
solet circulū esse usū rerū humanaz: sese uoluentē: et quos modo
habebat supiores: inferius deducentē: et cōtra: q inferiores erant
collentē supius. Tenuerunt quidē aliqñ greci principatū. nec exi/
guo tpi spatio dñi fuerūt. Sed fieri non poterat: quin ipsi quoq
legi nature obsequerent: et fortune uicissitudini subiecti forent:
ne semp felices fortunatq durarēt. Quod si aliqñ euenire necesse
erat: miserandi sūt. Postq perierūt: nō uitupandi. Sic assyriorum
impiū perit. sic medorū: psarū: macedonū: atheniēsiū: lacedemo/
nioꝝ: romanoꝝ: quos Platōis legibus usos esse: ne aduersarius qdē
dicere auderet. Enī uero ut singulorū hoīm: ita nationum quoq
certa etas est: q consumpta: uniuersa gens perit: eo mō quo Plato

aut Theophrastus: aut quis mortalium senectute extinguit. Sic illi perierunt: quibus hic obicit nefandum coitum puerorum: et latinos hoc ipso scelere turcorum mancipia futuros uociferat: non ob leges Platonis. Nam quod ad eas quod attinet: si que in illis precipiunt: uel greci uel quicumque antea perierunt seruassent: ut ciues iugi concordia uixissent: ut suos amassent: ut hostes odissent: ut omne studium laborem atque industriam ad unam patrie salutem et libertatem: & gloriam conuertissent: nec mercenarius peregrinusque militibus usi fuissent: sed ipsi rem militarem exercuissent. Postremo studia liberalium: et liberales artes: quibus olim greci excelluerunt: coluissent: neglexissent diuitias et tenuiorem uictum secuti essent: si hec inquit: que et Plato precepit et omnes: qui unquam clauere: seruauerunt: greci homines et alii obseruassent: nequaquam potuissent. Ita non modo propter Platonis leges greci non perierunt: sed seruari etiam potuissent: si earum legum consilio: quantum diuinis legibus nostris conueniunt: res publicam administrassent. Ceterum hec pro Platone exposuisse satis sit: longe quod pauca: quam eius uiri diuina sapientia: et uirtus et ingenium exigere uideant. Superest ut aduersarium ipsum parum audiamus: laudantem Platonis doctrinam et mores et ingenium. preferentemque eum ceteris omnibus clarissimis uiris: quos unquam antea cuncta secula tulerunt: ut ipsius etiam uerbis deprehendat: quam iniquus: prauus: puerusque sit: cum uirtutes Platonis quas alias predicauit: et quanto potuit studio atque ingenio extollere conatus est: nunc neget: et scelera fingens uituperet: maledictisque et contumeliosis sectetur. Hic iussu Nicolai quinti pontificis maximi uiri doctrina et sanctitate uite singularis. Platonis leges interpretatus: et ad eum ut moris est prefationem scribens: quot Platonem laudibus extulerit: quo studio eruditionem eius summamque doctrinam: cognitionem omnium rerum: sanctitatem: morum: uite integritatem: diuinam pene legum inuentionem: ac inauditam sapientiam persecutus sit: ipsius uerbis: quam ineptas sunt: queso parum uideamus. Iussisti inquit beatissime pater: ut libros Platonis de legibus de greca lingua in latinam uerterem: tum quia res ipsa uel a maioribus nostris digna semper principe iudicata est: tum quia sanctitas tua: Platonem tamquam philosophorum patri ac principi. Vnde philosophia recte propagata est: plurimum atque plurimum afficit. Parui mandatis tuis: resque ardua ac nemini priscorum attentata suscepi. Qua quod introductione adeo sum admiratus: uel ingenium: uel doctrinam: uel diuinitatem potius illius hominis: ut rem pre stupore uerbis exprimere nequeam. Nam quod a sanctitate tua memini audisse a preclaris quibusdam theologie magistris: cum in comparatione

discipline ciuilib; aristotelice atq; platonice incidissent: scriptū esse:
huic quidē uite hoīm/aristotelicā/innocētie uero: si homo lapsus
peccādo nō eēt: platonica magis cōuenire; id certe in his libris: q̄si
p̄ integm̄ta quedā: & enygmata cernit: enygmata dixi? imo uero
sic apte nōnulla q̄drant: ut liberari a pturbatōibus: totū humanū
genus posse legibus suis sperare uideat. Non. n. mala facta magis
punit: q̄ motus ipsos nulla ira: nulla cupiditate moueri oportere
sancit: si q̄ pecunia motus hoīm in iudicio sua orōne defenderit:
morte plectit: qđ q; mirabilius ē: decennio solū dare oportere li/
beris operā censet. Id aut uel hac luce clarius eidē illi est: quod in
nōnullis ecclie doctoribus legit: si hō lapsus nō eēt: cū inferior rō
nullo mō sup̄iori repugnaret: cōuenirēt quidē masculus et femia
ut pcrearēt: sed nō ita lōgis t̄pibus cōuenirēt: qppe cū ita multos
nasci opus nō eēt: sed electos t̄m mō q̄ celos adīplerēt: qđ ip̄e quoq;
sōnasse uidet. Nā q̄uis decēnio ut diximus statuatur: dandā liberis
operā eē: magistratibus t̄n p̄mittit: si q̄ forte nō pcreauerit: aut si
pcreati obierit: ut ad lōgius tempus cōuenire cōiugatis idulgeāt:
pcreatozq; numerū sufficere ait: cū masculus & feia unus et una
e cōiugio nati sunt. Ita nō tam multos q̄ bonos: et q̄si ab hac ui/
uēdi colluue sepatos ciues habere studet: que omnia non magis
crediderim: qđ uulgo fert: a iudeis illū institutū fuisse: q̄ diuinitus
illi ad futurozq; hominū utilitatē donata: et paulopost. Sic ergo
duos p̄stātes hoīes diuerso tramite pfectos. Platonē atq; Aristo/
telē ex diuina puidētia hoīb; eodē pene t̄pe missos cōtenderim
quorū alteri nature secreta et quecūq; huic hoīm statui cōueniūt
infudisse uidetur: alteri spem iniecit posse ciuitatē legibus suis ad
sublimiorē uitam q̄ hec sit: reduci atq; ab aliis separari: mentes certe
gentiū diuinitas & q̄si p̄ sōnia uaticinādo ad suscipiendā euange/
licā doctrinā pparasse Plato uidet: qppe q̄ sic ad sepatā illā uitā:
atq; diuinā om̄s leges accōmodat: ut si hoīm illius t̄pis mores atq;
uitā traducere p̄cepta penitus urbis: multamini consequenter
dici certe uideantur. Nā que de celo stellisq; tanq̄ de diis dicit: cō/
suetudini t̄pm moribusq; illius seculi seruissē ipsum crediderim: uel
forlan q̄a deus nihil pfectū ab humano ingenio posse gigni tam
p̄ multos q̄ maxie p̄ hūc ostendere uoluit: cū nemo sit: q̄ nihil er/
rauerit: p̄ter eos q̄ spiritu diuino cōpulsī diuina scripserunt: unde
scripta quoq; sua: nō suā sed diuinā scripturam appellamus: qđ q;
tāta ei autoritas apud om̄s: qđ q; ad om̄s gentes: que litteris utantē

m

adeo late Platonis nomē diffusū ē: ut nulla uis: ho iem p̄fertī p̄uatū
atq; paupem: cuius scripta linguā adhuc alienā ignorant: preter
diuinā ad tantā nominis gloriā pducere potuisse uideat. Huius
ergo tāti uiri: tāq; diuini: libros de legibus: qbus nihil melius edidit
iussibus tuis magis parentes: q nobis confidētes traducere aggressi:
oratiōibus tuis atq; felicitate adiuti absolui mus: tibi q; afferrimus.
Post hec Platonē deū appellat: et grauissimaz sentētiarū autorē
p̄mariū eē iudicat: nec digne rē tantā cōuertere se posse in latinū
sermonē fateat: atq; hec addit. Plato aut sic grauitatē ī his maxie
libris suauitatēq; in unū cōduxit: ut arduū sit iudicare utrū gra/
uior an iocundior oratio sit. Quin etiā in altera p̄fatōe: quā ad
uirū doctissimū Nicolaū cardinalē cū sē mīsit in interptationē
sermōis platonici: q p̄menides inscribit. hec de Platone testat. Est
aut liber sic: et altitudine rerū p̄fūdus: & argumētōz crebritate re/
fertus: ut facile hinc Platonis ingeniū: & nature acūmē: & differēdi
in utranq; p̄tē mirabilis facultas illuceat: breuitasq; dicēdi tanta:
ut nil breuius dici possit. Sic Platonē homo iste: quē paulo ante
doctissimū: quē eloquētissimū: quē uita & moribus p̄stantissimū:
quē ingenio et prudentia singularē: quē legūlatorē egregiū: quē
deniq; uere diuinū dixerat: et summis laudibus extulerat: admira/
tusq; fuerat: nūc idōctū: improbū: ineptū: dementē fuisse dicit: &
uirgus cōtumeliasq; inseq̄. Nū igit̄ interea mutatus est Plato: &
ex laudato uiro fcūs illaudatus? An potius aduersarius ubiq; sui
similis: hoc ē incōstans uanusq; est? Et Platonē mō laudat modo
uitupat: nec unq; sibi uel re uel uerbo consentit. Nā et librū: quē
ut supradiximus Nicolao quīto pontifici maxio nup̄ dicauerat:
non lōge post Francisco barbaro patritio ueueto misit: et uene/
torum nomini dedicaturū se pollicitus est. Atqui uir doctissimus
Franciscus barbarus his uerbis illi r̄ndet. Tibi gratias ago: q do/
cuiſti p̄rēs nr̄os non solū usu rerū humanarum: sed Platonis quoq;
cōsilio usos esse secūdū deū: ad iaciēdū fūdamēta: que tantā laudē
atq; āplitudinē cū belli et pacis artibus essent habitura: et paulo/
post. Vnde cum ciuitas nostra nullum fere magistratum habere
potuerit: aut gloria clariorē: aut autoritate grauiorem: aut hu/
manitate politiorē: q Platonem: mihi congratulor ex memoria
uerustatis: te interp̄te tandē erutā eē ātiquā nobilitatē querūdā
legū nostraz: q̄rū utilitas et si satis ex diuturnitate: concordia: et
tranquillitate status per se laudat: tamē ex hoc etiā autore tantā

dignitatē et autoritatē habēt: ut nō minus q̄ cretenses: Minos: q̄
athenienses Solon: q̄ lacedemoni Lycurgo cōditoribus legum
suarū. Sic nos si deo placet Platone uestro gloriemur. Ceterum te
hortor: ut si tibi licet et integrū est: cum p̄ficiūcula: que digna sit
autore: et magnitudine rei inscribas nobis leges istas Platōis uel/
tri: et ego illas ita disseminabo apud ciues nr̄os: ut aliq̄n nō medi/
ocrem fructum sis consecuturus laborū tuorum. Hec Barbarus.
Aduersarius uero rursus hūc librum altera p̄fatiōe uenetis dicat:
rursus leges Platōis cōmendat: et admirat et laudat: tātoq; libros
istos ceteris eiusdē autoris opibus p̄stare fatet: q̄to uenetoꝝ res. p.
ceteris: que unq̄ fuerūt rebus publicis antecellit. et si quis Platonis
leges consyderat: q̄bus rē. p. suā liberā ac p̄petuā fore confidit: fa/
cile intelligi posse uenetorum leges: p̄inde ac scintillas aut riuulos
quosdā inde p̄uēire. Etenī q̄ ille optimū rei. p. statū eē disseruit:
q̄ ex hac triplici regis et optimatū: et populi p̄tate cōstaret: hoc
plane uenetis actū itelligi posse: illū p̄terea custodes legū statu/
isse. Venetos aduocatos fecisse: illū suffragiis agi comitia iussisse:
uenetos hoc idē seruasse. Per multa q; alia eodē mō: quo Platonis
iura decernūt apud uenetos in usu eē. Tū his uerbis easdē Platōis
leges defēdit et laudat. Nā ea que de p̄petuitate ciuitatis Plato
scripserit: q̄ multis etiā ante rē. p. uenetā seculis: et postea q̄ iūtiū
cepit parūp doctus nō itellexit? Quis aut itellexit q̄ nō p̄bavit?
Fabule tñ figmētaq; ac oīo impossibilia hec uidebant? Cur ita?
Quia cū cupiditates nostre aliū alio raptant: dū sperare gliscimus:
parere nequimus. Vnde nec piculū qdē huiusmōi statuēde ciuita/
tis factū unq̄ antea fuit. Recte p̄ter ceteras laudes quas Platoni
aduersarius tribuit: hāc addit: neminē eē etiā mediocriter eruditū
q̄ Platōis p̄cepta nō intellexerit: nec intellexisse quēq; q̄ non idē
p̄barit. Quod si nemo intellexit qn p̄barit: etiā ipsius iudicio re/
p̄bētoris: p̄fecto q̄ nō intellexit p̄bare nō pōt. At ip̄e nūc p̄bare
nō pōt: ergo mī me ip̄m itelligere manifestū ē: ita fit ut nō minus
sibi ip̄i q̄ Platoni aduersarius repugnet: et qd̄ nos ei opponimus:
idē sibi ip̄e deducat ignorantie argumētū. Quid uero preterea ad/
ducē uenētū scribit. Ciue se uenētū facit: et p̄ multis se beneficiis a
uenetorū senatu honestatū dicit. Quapropter nihil commodius:
nihil aptius: nihil dignius habuisse: quod rei. p. redderet bene de se
merenti: q̄ Platōis leges e greco in latinū cōuersas: ita fit inquit ut
rei. pu. in q̄ natus sum educatusq; et tibi per quem ip̄e uiuo: nunc

m

feliciter gubernat: hoc ope grās referā: et me si Platōis diuinam
eloquētiā affecutus ī traducēdo nō sū: sub autoritatis tue defēsiōe
delitescere patiaris. Ergo p̄belle tu qdē grās habes: et referis grām
uenetis: a quibus p̄ multa te beneficia fateris accepisse. Leges enim
Platonis pro eorū erga te meritis reddis. In quibus qcqd unq̄ fla/
gitū fuit: qcqd libidinis: qcqd luxurie: quicqd iniurie: impietatis:
demētie: prauitatis: cōtineri. longo sermone conatus es ostendere.
Tali ne munere hoīes bene dete meritos donandos esse censuisti?
tales ne grās habēdas esse amicos? aut tali p̄mio eos q in te benefici
fuerant remunerandos: aut talibus p̄ceptis cohortādos ad uirtutē
hoīes existimasti? An talis ē res. p. uenetoꝝ: quā tu Platōis rei. pu.
simillimā eē cōfirmas? Probāt ne leges uenete dirū atq; nefandū
mariū cōcubitū: quē tu p̄bari a Platone uociferaris? Tu ne in ea
re. pu. natus: educatus: eruditusq; es: ubi ea scelera exercentur: que
Platōis legibus sanciri affirmas. Donas uenetis leges: quibus grecos
peruisse cōmeōras? Proponis liberis eoꝝ ad uite ac morū erudit/
onem instituta Platonis: que tua qdē sententia nihil aliud docēt: q̄
uino ingurgitari: et p̄fanare sexū: naturāq; puertere? Quin po/
tius si huiusmōi leges apud eos uidisses: tollere e rerū natura: & uel
igni absumere: uel digitis lacerare: uel in p̄fundū deicere: uel alio
quouis mō absumere: ac labefactare debebas: ut nec audiri possēt
nec uideri: nec in hoīm conspectū p̄ferri: ne ciues scīssimi et de te
optime meriti: eaz̄ p̄ceptis animos cōtaminarēt? Tu uero contra:
illas Irīs abditas grecis summo studio latinis reserasti. et incognitas
uenetis: reuocādas in usū: colēdasq; ab his atq; obseruandas tradi/
disti. Scilicet hoc illud erat: quo te nihil commodius: nihil aptius:
nihil dignius reddere posse: ei rei. p. fatebaris: in q̄ natus: educatus:
institutusq; esset. Quid queso aliud dici de hoc hoīe pōt: nisi sūmū
illū interpretandi laborē ea causa suscepisse: ut scelera iuuetutem
doceret: bonos mores puerteret: uirtutē exterminaret: si mō cre/
dendum his que obucere Platoni conatur. q̄ si uel tum que praua
iudicabat: p̄ bonis dedisset: ut rē. p. uenetoꝝ cōtaminaret: uel nūc
que optima atq; sanctissima esse cognoscit dānat: & ut p̄ pessimis
habeantē: conatē efficere: qd ad tantā hoīs improbitatē pōt acce/
dere? Talis hic Platōis aduersarius ē: quē laudauit uitupat: quem
p̄bauit improbat: quē sequendū: imitandū amandūq; proposuit
eundē detestandū: euciendū exterminandū scribit: tanta est eius
incōstantia: tāta p̄uersitas. Ad hec Platonē nō satis sibi constare

sed repugnantia loq̄ audet dicere: q̄ tā apte inconstans est: et sibi
ubique cōtrarius. Indignat̄ etiā si quādo hoīes assētatores: incō/
stantes: dictis factisq̄ instabiles Plato rephendit: q̄si ad officium
ptineat: nūq̄ in eadem sentētia pmanere. Sed cū satis iā et rōibus
et doctissimorū uirorū autoritate crimina ab aduersario in Pla/
tonē obiecta diluta sint: q̄rto quoq̄ uolumini finē imponamus.

*Bissationis Cardinalis Sabini patriarche Constantinopolitani
in calūniatore platonis liber quintus.*

Nost hec ut manifestius elucescat: q̄ta sit p̄tia
huius hoīs: q̄ se Platonis atq̄ Aristotelis sū mox
phiorū iudicē facere: et uter eorū in phia atq̄
altioribus disciplinis magis excelluerit: statuere
nō ueret: interpretatōne legū Platonis: quā eū
semel atq̄ iterū edidisse supra meōrauius per/
scrutemur: in q̄ eo diligētiorē fuisse aduersariū
existimandū est: quo opus suum p̄mo. Ro. pont. rursus senatus
ueneto dedicauit: cū p̄sertim multū intersit: recte ne an pperam
conuerse leges edant̄. Ex q̄rū fonte & uita: et mores hoīm: & oīo
felicitas oīs emanat. Sed q̄tū sūmo studio et diligētia fuerit asse/
quutus: ope preciū ē uidere. Quo sicut pauloātē dixi: aptius fiat:
q̄ta sit in eo hoīe p̄tia earū rerū: q̄z iudiciū suscepit: et rephēdere
eas: dānare: uitupare: temere disq̄rendo p̄sumpsit. Exponā autē
nō oīs eius errores. Longū. n. id admodū eēt: cū nullus sit locus:
q̄ uacet errore. Sed carptim ea dūtaxat colligā: que uel quilibet
interpret̄ intelligere facile potuisset: et sine tāta labe conscribere.
Ex his p̄cipi facillime poterit: q̄ in grauiori uel sententie: uel elo/
cutiōis genere deficere huius interpret̄is ingeniū oportuerit: q̄nq̄ dē
in locis adeo facilibus labit̄: errat: iacet: & turpiter ab eo quē iter/
pretatur autore recedit. Sed nemini queso molestū sit: si pluribus
interdū uerbis explicauero: qd̄ Plato breui orōe cōplexus ē. Ita
enī me facere oportet: quo error interpret̄is conspici facilius possit:
tū re: q̄ de agit̄ cognita: tū ui uerboz et forma orōnis ac autoris
dignitate p̄specta. Initiū uero a p̄mo capiemus libro: et secundū
uoluminū ordinē p̄cedemus: apientes que maxie interpret̄is p̄tia
demonstrent. Quāq̄ difficilius futurū ē iudicare: qd̄ omittere
q̄ qd̄ accipiendū nobis sit: ita nihil sine iusta reprehensiōe potest
preteriri. Querit̄ apud Platonem in ipso fere initio primi libri de
legibus: belli ne an pacis resp̄cū scribere leges legulatores debeāt.

Et qm̄ id agebat iter hoīes disputātes: quorū alter Cretenſis noīe
Climas. Alter lacedemonius erat: et Megillus uocabat: iterrogatū
ē. Quidnā apud eorū hoīes potius pbaret? Climas itaq; Minoem
legūlatorē suū existimat eo animo leges tulisse: ut bellū potiusq;
pacē spectare uideret. Itaq; de armis eum p̄cepisse diligentissime:
cuius generis eē deberent: quo et nature locorū et hoīm discipline
magis accōmodarent: conuiuia etiā instituisse: quorū usus ad rem
militarē aptissime cōueniret. Cuius rei roēm: cū Climas redderet.
Que. n. inqt tpe belli: eadē pacis etiā tpe exercenda sunt. p̄pterea
q̄ oīs inter se ciuitates bellū natura nō caduceatore indictū: ge/
rūt iprouisū. Itaq; nihil utilitatis in ceteris officiis est: nisi q̄ bello
armisq; superior sit. Cūcta. n. eorū q̄ uicti sūt bona ad eos transeūt:
q̄ uictoriā fuerit adepti. Hec ille? Interps̄ uero bellū qđ natura
nāsci iprouisū: et πολεμορακιρῶντορ. i. sine caduceo dicitur:
interpretatus ē bellū: qđ nullo fecialiū officio tolli possit. His enim
uerbis usus ē: qđ si ita esset: et nullo fecialiū officio id bellum tolli
posset: sequeretur unāquāq; ciuitatē belligerando tēpus oīe cōsu/
mere: nullāq; ab armis uacationē habere. hoc uero falsū ē & plane
ridiculū. Hec eadē sententia: cum ab altero quoq; differendi socio
Megillo lacedemonio diceret. Plato fateri eos rōibus coegit: non
mō ciuitatē cū ciuitate: sed etiā uillā cū uilla: et uirū cū uiro: sin/
gillatī bellū gerere: et ad postremū singulos quosq; hoīes dissecire
secū atq; pugnare. In q̄ pugna pulcherrimū eē cū q̄ seipsū uincit:
turpissimū uero cum a seipso supat. Ita bellū singulos quosq; ad/
uersus seipsos gerere. Et sicut in quouis nostrū usu euenit: ut aut
super: aut superet: ita in quā familia: et uilla: et urbe cōtingere: q̄
si q̄ meliores sunt uicerint recte succedere: si uero q̄ deteriores: nō
recte. Tū affert το μέρ τοῖν ὄν ἐπιποτεσ τῖ ποντοχεῖρορ κ/
ρεῖττορ τοῦ αμείνορ σοεασωμέρ. Verū q̄ aliqñ ita accidit ut
pars deterior superet melior ē: missū hoc loco faciamus. Quē locum
iterpres ita cōuertit. Sed utrū qđ peius ē. meliore aliqñ sit melius
mō pretermittamus. Quid nam hoc peius sit: qđ esse possit melius
meliore: eqdem nō intelligo. dicat ipse: q̄ Platonis clara et dilucida
uerba: in obscura quedā enigmata et mōstrosa cōuertit κρεῖτ/
τορ. Quod qñq; melius: qñq; fortius significat: p̄ meliori accipit
iterpres p̄ equocationē deceptus: cū hoc ī loco fortius significet.
Item Plato ἐπιπολιταιξὺν γερεῖσ καὶ τισὶ ἀντις πολεωσ γέ/
γοροτέσ. ἀδικοὶ καὶ πολλοὶ ξὺν ῥελορ τεσ. δῖ καὶ ονσελατ

τοῖς ὁμοῖς ὅμοιοι. Si ciues inquit gētiles
 sodalesq; iniqui: et plures i pauciores uiros bonos cōspirabūt: atq; in
 seruitutē eos redigent. Interpret. Si multi inqt cōspirauerint ad/
 uersus iustos: q̄si multoꝝ cōuentu: nō iniuria uiri boni oppriment:
 eā ptem t̄q̄ supuacaneā omisit. Nec uero tam probos aduersus:
 aduersus improbos uictoriā pdesse. R. P. Plato existimat: q̄ si
 q̄spriā inter eos arbiter cōstitutus: nō improbos interemat: probos
 autem impare sibi p̄s decernat: nec p̄bos impare: improbos uero
 subeē i p̄io faciat: sed alteros alteris recōciliet. amicosq; inuicē red/
 dat legibus cōmode institutis. Nā etsi supiora quoq; illa iuuare
 possunt: hoc tñ lōge p̄stantius eē atq; commodius: et qui ita egerit
 legūlatorē ac iudicē esse multo excellentiorē. Cui sentētie cū oēs
 assentirent: tandē ipse cōcludit: nō bellū: sed pacē potius spectādo
 leges scribi oportere: qđ his uerbis exp̄ssit καὶ μὴ τὸν ἄριστον
 οὐ γὰρ προσπολεμοῦν βλέπων ἀντοῖς τὸν σφοδρόν
 διαρρομόθεν. At uero cōtra atq; respectu belli leges eis ferre
 uoluerit. Interpret atq; inqt cōtra q̄ si bellū respiceret: huiusmōi
 leges sibi cōscriberet: q̄si sibi legūlatores nō alius leges cōscriberēt:
 et de qbusdā huiusmōi legibus nō simpliciter de legibus ageretur.
 Tū Plato pacē esse in p̄mis a legūlatoribus spectādam probare
 nitit: exitu rei dignioris: qđ. n. p̄stantius ē inqt: id spectari i p̄mis
 oportere: pacē aut bello esse p̄stantiorē. Quippe bellū siue ciuile
 sit siue externū: cōparande pacis gratia: necessariū esse: pacē uero
 per seipsam expeti atq; optari. Sed cum defensores illi opinionis
 alterius: leges tū lacedemoniorū: tū cretensū eo spectare cōten/
 derēt: ut dūtaxat res bellica excolat atq; seruet. Plato ad Clinia
 cōuersus. Fortasse inqt ita sit: uerū tamē nō cōtentiose altercari
 ἀλλήρεμα ἀνέρωτα. ὡς μαλίστα περὶ τὰ νῦν καὶ
 κείρων σπονδαζομένων. sed modeste pcunctari debemus stu/
 dio q̄maxie: tā a uobis q̄ ab illis huiusmōi rebus adhibito. Interp̄s
 Sed tñ inqt nō oportet cōtentiose: sed q̄ete inqrere: quasi maxie
 rebus bellicis: et nos: et illi: studeamus. Hic p̄ticulam illā Platonis:
 fortasse ita sit omisit. Et qđ ille ad cretenses et lacedemonios re/
 fert: dicens: tā a uobis q̄ ab illis. hic p̄ma persona interp̄tat: nos et
 illi studeamus: q̄si Plato: et hi cū qbus disputat: cū aliis agāt. nō cū
 Clinia et Megillo sermo sit. quorū alter cretensū iura. Alter la/
 cedemoniorum tueat. Ad hec Plato uersus cuiusdā Tyrtei poete
 attulit patria atheniensis: sed in lacedemoniorū ciuitatem astiti: &

Cliniam cretensem rogauit: nū id carmen aliquñ legisset. Ab altero
 enī hoc ē Megillo lacedemonio: sepius lectitatū eē nō dubitabat.
 Cretēsis igit ita rñdit. καμιν και παριμασ ελινυθε κομισ/
 θερτα εκλεικεδαμοροσ. Nempe ad nos quoq; ex lacedemone
 relatū fuit Interpret: ad nos quoq; inquit uenisse ipsū Tyrteum
 lacedemone cōstat. Tyrteū p̄terea Plato inqt sūmope laudasse
 uiros: q; strenue aduersus exteras natiōes pugnassēt. Cui theogni
 oppōit sicutū poetā. Hic. n. hoīes: q; se cōstantes: fidos et strenuos
 tpe seditōis exhibuerit: magnis effert laudibus: quos Plato quoq;
 eo p̄stantiores eē arbitrat: tū qa genus id belli grauius est: cum q;
 iustitia: temperantia: et prudētia cū fortitudine iuncte αὐτισ/
 μοροσ αρδρειασ. ipsa una fortitudine prestantiores habentur
 interpret ipsa una fortitudine reliq; et ita exposuit: ut uirtutes
 ipse plures cōglutinate: cui tandē cōparentē intelligi mīme possit.
 Cū itaq; Plato inqt: nemo sine oībus uirtutibus integer esse possit
 seditione urgente: multi aut mercenarij peregre profecti strenue
 pugnēt: et mori potiusq; uinci patiant. q̄q; magna ex pte iniuri:
 cōtumeliosi: dementesq; sunt ut Tyrteus etiā fateē διλοσ ωσπ/
 αρτοσ μαλλοσ και οτιδε παραδιοσ ρομοθετισ πασ τε/
 ονκαι ομικροσ οφελοσ. Constat q; tam hic a Ioue profectus
 autor: q̄ quis alius: a quo uel parū fructus habeat: nisi in primis
 uirtutis potius respiciat amplitudinē: leges ferre nō sustinebit. In/
 terpres cōclusionē hanc Platonis: constat et reliq; que sequuntur
 quēadmodū exponat audite. Quia si utilis futurus sit: q̄ eum qui
 hic a Ioue missus sit: ac legūlatorē omnē. Vos nunc: qd̄ nos asse/
 q; mīme possumus: qd̄ sibi interpret uoluerit diuinetis. ¶ Euenire
 Plato ait: ex ea ipsa Tyrtei rōe: ut fortitudo quā ille añ posuerat/
 locū obtimeat q̄rtū in rerū nobiliū atq; honestissimarū numero: &
 Iouis autor Minos: si ad bellū respiciēs leges tulit: ad uirtutis mē/
 brū: idq; mīmū: nō ad uirtutē uniuersā ac sūmā: mentē aduertat.
 Quāobrem cretensis ille: q̄si iniuria qdā afficeret: cū id esse minimū
 audiret: subdidit. ωξερε: τορρομοθετηρ ιμωραποβαλλομε/
 ρεισ τονσπορρωρομοθετας: ergo legūlatorē nostrū abiici
 inter scriptores impitōs patiemur. Quā indignationē iterpres ita
 reddidit. Legūlatorē nostrū lōge ad alienigenas legū scriptores
 eiciamus. ¶ Mox Plato genera bonorū enumerat de matrimonijs
 de pcreandis educandisq; liberis: de p̄dijs: de sūptibus: de funeribus
 et sepulturis: de obseruatione legū plenius differēs: qbus hec subdit.

οὐτως ὡς ἐροίμεθα ὅρα νῦν ἀσθεναί. πῶς ἐρτοίς τὸν
Δῖος λεγόμενοις ῥομοῖς τοῖς τε τοῦ πνθίου ἀπολλῶν/
οῖς ὄνσμιρῶς τε καὶ λυκοῦ ῥοῖς ἐθετιρ: ἐρεστί τε τὰν τὰ
παρτα. καὶ οἱ πιταξίρ τι ῥα εἰλῖφοτα. διὰ δὲ ἡλας τὴν τῶ περὶ/
ῥομῶν ἐμπεῖρῶ τε χρι. ἡ καὶ τί σίρεθеси. τοῖς δὲ ἀλλοῖσι μι
ῶν. ὄνδα μῶς ἐστὶ κατὰ φα. ita hospites audire a uobis uellē
quomodo in his legibus: quae ad Iouem: aut Apollinem: Pythium
referuntur: quas Minos aut Lycurgus tulit: cuncta hec cōtinent.
et quo ordine posita cōspicua sint homini: qui legū siue arte: siue
more: quodā usūq; peritus sit: nobis autem aliis mī me pateāt. In/
terpres ut eam sententiam seruauerit: queso attēdite. Sic o amici
inquit: ego uos uoluissē dicere. Nā hec omnia in legibus Iouis
et Apollinis Pythii: quas Minos et Lycurgus cōscripserint inesse
uidebitis: quae omnia patent illis: qui artificio et exercitatioe legū
peritiam habent: ceteris uero nullo pacto. Sic qđ Plato requirit:
et propterea leges illas minus integras esse arbitratur: quia id non
habent. hoc interpres inesse affirmat: cumq; Plato: quo ordine
posita pateant roget: hic patere omnia asserit. ¶ Quod ut latius
declaret Plato subiungit. Officia fortitudinis repetamus. Nōne
exercitationū et conuiuiorū rōem cōstitutam a legumlatore ad
belli negotiū tuendū censemus. Ita est καὶ τριτοῦ καὶ τέταρτοῦ.
ἰσῶς γάρ οὐτως χρεῖν διαρίθμισσασθαι καὶ περὶ τῶν τῶν
ἀλλῶν ἀρετῶν εἰς τὰ μερῶν. εἰς τὰ τὰν τὰ καλεῖται χρεῶν ἐστὶ
Τὴν τρίτην καὶ ἄρτην aliquid reddi pōt. Sic enī fortasse enumerādū
sit: tum in hoc uirtutis genere: tū in ceteris siue partibus uirtutis:
seu quo tandem libet nomine appellari. ¶ Ita Plato. Interpres
tertium uero inquit aut quartum adhuc nō diximus. Sed forsan
enumeranda: et de aliis uirtutibus siue partibus. ¶ Item ubi laceda/
emonius dixit. Equidem quartū dixerim: quod cōsiderandum
est. in doloribus perferendis: quod plene seruari apud meos hoīes
perspicuum est. Interpres partem hāc. Quod plene seruari apud
meos homines perspicuū est: ὁ μὲν ἔστω ἡ ἀναγκαῖα: siquidē usū
rei lacedemoniorum auctoritate cōfirmandus erat. ¶ Tum Plato
de fortitudine querit num etiam aduersus: τῆν ἀνδρείαν δὲ φέ/
ρεται ὡς ἐμπεῖρῶν ἀπλῶς οὐτως πρὸς φόβον καὶ λυπ
ῶς ἐστὶ μορὸς διαμαχῆ. ἡ καὶ πρὸς πορνείαν τε καὶ ἡδονὰς
καὶ τῆν ἀνδρείαν ὡς πείρασος κολακίκαται. καὶ τῶν ἐμπεῖρῶν
οἰόμενων εἰς αὐτὸν σθένος μαλαττονσαι. κίρινον

ποιοῦσι timores uoluptatesq; pugnet: qđ genus uicii assētatois
et blandiciarum nomine appellat: eoq; animos inquit grauiorum
etiam moribus hominum moliri: et quasi cereos effici. Interpres.
Que faciunt inquit ut ira de honestorum numero esse uideatur.
O rem plane ridiculam ita ne se ipsum quidē quid dicat intelligit:
nedū Platonem. Quis enim mentis compos uoluptate effici putet
ut ira honestetur: que longe turpior cum libidine: q̄ sine libidine
habēda est? **¶** Plato fortitudinem aduersus uoluptates quoq; et
dolores obsistere: certum esse confirmat: et cum uiros singulos: tū
ciuitatem uniuersam a se ipsa uinci: atq; ut q̄ dolore: ita qui uo/
luptate succumbit esse ignauū: magisq; eum qui uoluptate supat
cum dedecore uinci: q̄ qui dolore opprimit: quāto scilicet fedius:
ac detestabilius uicium est: uoluptas q̄ dolor. ονδιπον οδιοσ και
οπνθικοσ μομοθετισ: κωλιρτιραδρειαρ μερομοθετι/
και τορ. προσταριστερα μοροαρτιβαιρονσαρ προσδετ
αδεξια και κομφα και θωπεντικα: αδνρα τονσαρ. Quāobré
nequa q̄ inquit ita existimandū est: ut Iouis ille et alter Apollinis
autor fortitudinem claudicare in legibus suis uoluerint: ut rebus
sinistris: hoc est tristibus occurreret. Dextris autem et blandis: ac
letis deficeret. Quibus uerbis apertissime declaratur fortitudinem
imperfectam et quasi claudam: tradi a Minoe atq; Lycurgo: si
eius officium in metu tantum: doloreq; constituant: nec uolup/
tati quoq; eiusdem uirtutis studio resistendum existiment: cum
optima ratione constet: ad fortitudinis offitium pertinere: non
modo timori ac dolori: uerum etiam uoluptati obsistere. Inter/
pres uero quomodo rem tam facilem claramq; intellexerit: uos q̄
legitis ex illius uerbis iudicate. Iouialis ergo inquit Pythiusq; le/
gumlatores bilem nequa solū aduersis resistat. Secundis uero atq;
iocundis: ac assentatiuiculis nullo pacto fortitudinē esse sanxerūt
an qua utrisq;. Ita hic biliosum ex claudo fecit: qui nō modo in/
terpretari Platonem: sed etiā reprehēdere audet. Sed unde tādē
persuasus: claudicationem in bilem conuerterit: opere precium ē
audire. Bilem quā medicorū nostre etatis schole cholera uocāt/
greci appellant cholam: atq; o breui primam syllabam scribūt: ut
cuius etiā imperito: palam sit eam litteram breuem esse: nō lógā:
eodē nomine etiam claudā adiectiuo uocabulo nominant. Sed
o producta: ea scilicet littera que ultima alphabeti est: longeq; a
breui diuersa: cum breui ipsa geminata figuretur hoc modo ω.

Cum itaq; Plato uirtutem ebolam: hoc est lesam et claudicantem nominari: et scripserit. Interpres noster pro clauda bilem dixit & postea reprehendere ac uituperare audet Platonē. Tū illis Platonē assentientibus: idemq; a suis autoribus actum dicentibus: ut fortitudo utroq; spectans tradita eorum legibus haberetur. ¶ Plato λεγωμεν τοι μορφοισιν επι τι δένματα ποια εσθνμιρ ομφ οτεραισταισ πολεσιρ: αγενορτα πωριδομορ και ονφενγ οτα αντας καθαπερτας λνπασ ονκεφενγερ αλλαγορτα εισμεσα ιραγκαζε και επειθε τιμαισ ωστε κρατειραντων exponantur inquit officia: que in uestra. R. P. degustandū aliqd uoluptatis non omnino uitandū aperiant. Sicut ne dolores qdē uitari: sed in medias eas duci iubentur. ut homines partim uiam pellātur: partim premiis inuitentur ad superandū laboris incommodū. Que Platonis uerba eo tendunt: ut consuetudo ea exercitandi ratione capi debeat: qua rem uitandam nisi degustādo expiari: spernere ac superare nō possis. Fit enim ut quam rōe contēpseris eandem impulsu propensioris nature nequeas uincere: cū primum ceperis experiri. Re itaq; uoluptatem experiri: sed caute iubet: atq; ita assuescere eam contemnere: et facile desyderium eius tollerare: qđ ne desyderium quidem adesse dicendū est: ubi cupiditas deest. Plato igitur hec scribens: quomō spernendis uoluptatibus assuescendum sit: docet. Interpres autem modū ipsum assuescendi in quo uis tota ratioq; consistit: omisit: et exponatur inquit: que nam studia exercitationesq; uestris ciuitatibus sunt: quibus nō ut fugiant: sed ut superent uoluptates compelluntur. Sic plura illa Platonis et necessaria ratione dicta in hec pauca peruertens hic scribit: et quasi compelli tantum: non etiā persuasus ratione agere quispiam possit: relinquit eam partē: qua Plato premiis psuaderi: inuitariq; ad laboris incommoda toleranda existimat. ¶ Post hec dicatur inquit Plato: quid est: qđ uos. tum ad dolores: tū ad uoluptates fortes faciat. ονδαμωσι ττωμερονστωρεσγντατα εαντων και χαλεπωτα των πολεμων. id est proximorum et atrocissimorum hostium uictores. Interpres dolores et uoluptates: de quibus agitur: et quos hostes propinquos Plato appellat omisit: graues autem et proximos hostes dumtaxat in questione constituit: quasi id quereretur. Quid esset quod hostem uicinum superaret: non quid uoluptatem aut dolorem. ¶ Tum cretēsis ille et lacedemonius non eque abundare sese exēplis de uoluptate

180

et de dolore fatētur. Μοx Plato se excusans αἰτῖς φυσικοῖς
 ἀντὶ τῶν ἐκαστῶν οἰκονομῶν φεξιτι. βονλομεροσ εὐρέ/
 ἱρτοαλιθεσάμα καὶ βελτίστον. μιχαλεπαίρειν πῶς ἀλλὰ/
 πρᾶως ἀποδεχομεθα. Si qđ inqđ nostz domesticas reliquorū
 leges reprehendit: cum quid ueri atq; optimi sit: reperire uelit: nō
 moleste: sed equo animo alter alterius pati debet reprehensionē.
 Interpret ultimam partem: qua sic fieri oportere affirmatur qđ
 dubiam affert et ueluti problema quoddam a Platone ppositū.
 Moleste ne inquit: an equo aī mo feretis? idq; ita ingeniose facit
 ut ne sue quidem interrogationi reddat conueniens responsum:
 sed quod apud Platonem apte ad assertionem illā affertur. recte
 ait: inepte hic sue coniungat interrogationi: instar ceretanorum
 illorum: qui cum de nomine urbis sue interrogarentur: chere res/
 ponderunt: hoc est salue. Ita hic cum interrogat: moleste ne an
 equo aī mo feretis. Subdit. Probe tu dicis: atheniēsis amice. ¶ Ad
 hec Plato. εἰ μὲν τοῖ μὲν μορθωσ ἡμιτίσ ἐπιτίμα τι τέλα κ/
 ὦρων καὶ τι κριτικὴ πολιτεία. λοῖ οὐσ αἱ ἑτέροσ εἰν. Recte
 ne igitur an non: quispiam reprehēdat Laconum aut Cretensiu
 R. P. alia inquirendi ratio est. ¶ Interpret. Sed utrū Laconum
 quis aut Cretensiu leges rephēdere posset? alia questio est: omisit
 recte ne an non? qđ uim omnem continet rationis: non. n. utrū
 reprehendere aliquis possit queritur: cum clarum sit: quēlibet re/
 prehendere posse: etiam imperitum. sicut Interpret ipse Platonē
 reprehendit. Sed recte ne id facere possit. querere consentaneū
 est: qđ interpret omisit. ¶ Hinc Plato sententiam illam probat
 legū Cretensis et Laconice. R. P. qđ nemini liceat corā iuuenibus
 ea rephēdere: que cuncta recte se habere ab ea etate existimari
 oportet. Senibus autem permissum sit: de huiusmodi rebus cum
 eōlibus agere: non liuore aliquo: sed studio et beniuolentia erga
 R. P. ¶ Vobis igitur inquit a legumlatore sancitū est: solis oīm
 mortalium: tam grecorum q̄ barbarorū: quorū notitiā habemus:
 summis abstinere uoluptatibus: atq; solatis: nec degustare quidē
 rem tantam permissum est: τοδὲ πωρλι πωρ καὶ φοβωρο πέ/
 ραρτῖ διεληλυθα μὲν ἡγισατο εἰ τίς εκπαιδωρ φένξειται
 διατέλονσ οποταρεῖσ ἀραγκάιονσ ἐλθιπορονσ καὶ φο/
 βονσ καὶ λνπασ. φένξεισ θαι τονσ ἐρεκείροισ γέγνμρασ με/
 ρονσ καὶ δονλένσ εἰραν τοισ. doloris aūt timorisq; rōem qđ
 mō exposuimus: huiusmodi eē: ille quoq; existimauit: ut siq; eam

a pueritia omnino euitauerit: cū aliquando uel in necessariis la-
 boribus: uel in metu: aut dolore constitutus fuerit: fugiat hoīes:
 qui in his exercitati sunt: et seruire illis patiat̃. Interps̃ ad dolores
 autem atq; timores ut modo tetigimus: dux est: putauit. n. exer-
 citatos in istis ita effugere posse: ut eis non seruiant. Ducem dicit
 fuisse: legumlatorem ad dolores: et dux sit: q̃q̃ Plato non ducem
 dixit: sed duxisse: hoc est existimasse. quemadmodum enim apud
 latinōs: ita etiam apud grecos uerbum hoc ambiguū est. et ut sepe
 alias: ita hoc loco interpres: uerbi equocatione labitur in errorē:
 et ducem interpretatur: pro eo qui existimauit. Illud uero desy-
 dero: et cur omissum sit quero. Siquis eam a pueritia omnino
 euitauerit: cum aliquando uel in necessariis laboribus: uel in metu
 et dolore cōstitutus fuerit. Id enim totum preterit interpres: qđ
 tamen necessarium est. Quibus uero seruiant tandem qui dolores
 nequeāt tollerare. Plato hostibus exercitatis in labore ac dolore
 tollerando dicit. Interpres exercitatos in istis (uti enim uerbis eius
 necesse est) effugere posse: ut eis non seruiant scribit. Plato in ex-
 ercitatos pre ignauia fugere exercitatos hoīes asserit. Interpres
 exercitatos ita in doloribus effugere posse: ut eis non seruiant?
 Quā recte itaq; Platonē intellexerit Platonis reprehensor facile
 est iudicare. **¶** Item Plato *ωλακεδαιμονιε ξερε. επαιρεταμεν*
παρτασ τιτα τοιαντα. οποντιρεσ. εμεισ τικαρτερισεισ.
οπονδαμειρται βλακιωτερα. hospes lacedemonie inq̃: hec
 quidem omnia laudanda sunt: ubi aliquis tolerandi animus inest.
 Ac uero ubi laxatus est animus: nimirum molliorem reddunt atq;
 effeminant. **¶** Interpres laudabilia hec omnia sunt o amice lace-
 demonie: ubi abstinentia quedam est: ubi aut omnino pmittunt̃:
 mollificant. **¶** Item Plato explicare uolens uictoriam belli nō
 esse uirtutis documentum: cum pleriq; etiā improbi uincere aliqñ
 potuerit *ωριστεφισιμιλεγε ταυτα πολλαι γαρ διφισαι*
καιδιωξεισ. ατεκμαρτοι γεγορασιτε καιεσ ορταιδιοφαμε
ρως ορορτον τορον καρποτελεσ οιμεραραμφισβιτισι/
μορπε ρικαλωρεπιτιδενματωρ καιμιρικιρτε καιιτταρ
λεγορτε: μαχις. Noli inquit uir egregie ita dicere: permulte
 enim fugarunt: aut fugati sunt non iustis de causis: idq; sepe usu
 eueniet. **¶** Quamobrem nihil certi hinc statui potest de uita &
 moribus: qñ uictorie cōflictu sue nulla ratio certa est. Interpres.
 Noli hec dicere o amice. nam cum multi iam fugauerit: fugatiq;

sint: de quibus hec causa nec cogitari poterit: fiatque id sepius: am-
 biguum profecto: non certum id argumētum de uita sumemus:
 si uictoriam offensionemque belli accidere hinc putauerimus. Itē
 cum Plato iudicium cunctarum nationum pluris fieri debere: quā
 duarum cum quibus agebat: explicare uellet: presertim inquit cum
 infinite pene nationes in cōtrouersiam: cum uestris duabus ueniāt
 ciuitatibus: et contradicēdo p̄tinatius pugnēt. Interpret uestris
 omisit: quod ciuitates siue nationes: cum quibus agitur declarat.
 Alter enim eorum qui cum Platone disputabant: cretensis fuerit:
 ut supra dictum est: gnoso ciuitate. Alter Lacedemonius sparta
 oriundus: quas Plato proculdubio signat: cum dicit: uestris. Et tñ
 interpret: quasi nihil id ad rem pertineret omisit. Presertim inquit
 cum mille gentes de hac ipsa re dubitantes: duabus cū ciuitatibus
 contendant: ex quo sequi manifestū est: ut cū quibus ciuitatibus
 ceterae nationes contendant: intelligi minime possit. ¶ Post hec
 Plato εἰ τίς αἰγῶν τροφὴ καὶ τοῦ ζωῶν αὐτοκτιμῶσες /
 τὶ καλὸν ἐπαίροι. Siquis caprarum cultum: et genus id aīmantis
 habendum ac possidendum probet. ¶ Interpret siquis caprarum
 lac animalque ipsum quasi bonum laudet. Notari hinc facile pōt:
 quanta sit eruditio interpretis: cultum et curam in alendo ac pos-
 sidendo grege: lac interpretatur: et animal quod in possidendo
 cōmodum esse probetur: laudari quasi bonum dicit: inepte sane:
 ut non minus offendere aures: quā percipi intelligentia non posse
 uideatur τροφὴ. ¶ Que et alimentum et educationem in ho-
 minibus significat: in alijs uero animantibus cultum hic p̄ alimēto
 accepit: et lac pro cultu dixit. ¶ Rursus Plato constituendum
 aliquem censet μῆφορ τὰ καὶ σοφορ ἀρχορ τὰς. ¶ Sapientem
 et sobrium qui temulentis hominibus presit et imperet. Interpret
 pro sobrio uigilātem dixit: quasi melius aptiusque ebrietati oppo-
 neretur uigilantia quā sobrietas. ¶ Itē Plato necessariā esse iuuenū
 ingenium educationem idcirco existimans: quia effici boni ciues
 non possint nisi liberi ex quibus sunt ciues bene instituant εἰδο-
 λωσέρω τὰς φησὶ παιδείᾳ τῶν παιδῶν θέρων τῶν τιμῶν αὐτῶν
 πολὺρομῖμισιν. ¶ Sin rogas inquit quid oīno magni: eruditio
 iuuenum bene institutorū afferat. Interpret uero si uniuersaliter
 de disciplina quid magni ciuitatibus afferat: interrogati fuerimus
 plurali numero protulit: inrogati emendans scilicet Platonē: qui
 se respōdere. Cliniam autem siue Megillū interrogare statuerat:

ut preteream? ommississe eum mentionem facere iuuenū: de quibus
 tota ratio consistit. ¶ Itē Plato uini usum moderari musica rōe
 optime posse existimans ἡ κατὰ φῆσιν αὐτῶν διορθώσις: οὐ κα-
 ρδύραι το αμεινον σικισ ορθο τι τοσ. ¶ Temulentie inq̃
 castigatio: nunq̃ apte sine musica norma afferri poterit. Interp̃s
 compotatiois autem naturalis gubernatio: nunquā sine musica
 regula recte fiet. Item Plato de uinolentia uerba facturū: qm̃
 pleraq; ex musica ratione: ad eum locum accommodari posse ai/
 maduerterat: ueniam precatur. si forte prolixiori oratione usus
 fuerit: cum presertim alter eorum: cū quibus loquebatur cretēsis:
 lacedemonius alter foret: uterq; breuitati sermonis more patrio
 studēs. Quibus uerbis subdit Megillus agere eū debere: quo magis
 libeat modo: et causā huius rei affert: q̃ familia sua hospes sit. R.
 P. atheniensium: et ipse atheniensium sit amicus: et defensor eorū:
 aduersus omnes qui atheniensium nomen carpere uellent ὡς ἐρε/
 φισιν αθηναίε. οὐ κοι αθίσωσ οτε τυγχαρει ἡμῶν ἡσία.
 τις πολεωσ ονσα ἡμῶν προξερως. Hospes inq̃ atheniensis
 tu fortasse nescius es: familiā nostram hospitem esse. R. P. uestre.
 Interpres. ignoras inquit atheniensis amice: quia uestra ci/
 uitatis uestre causa fuit. Quam recte hic et grecā et latinā liguā
 callet? familiaritatem enim qua quispiam publice deuinctus sit:
 causam. R. P. nominat. Proximus enim quo nomine Plato usus
 est familiaritatem quandam atq; hospitium significat alieni ciuis
 cum populo. Nam ut philiam greci amicitiam inter ciues eiusdē
 patrie uocant hospitium uero xeniam: hoc est amicitia inter ciues
 diuersa ortos patria. Sic proxenum eum nominant: qui ciuis cu/
 iuscunq; urbis consuetudine deuinctus est honestis de causis cum
 R. P. aliena. At uero interpres noster causam athenarum fuisse
 dicit: uestam lacedemonu illius. Quenam obsecro te uestra hec est
 Nam eam quā religiosam olim romani coluerūt accipi hoc loco
 posse non uideo: quicquid tamen sit: certe ut atheniensium ciuitas
 sit: causa esse non potest. nihil enim tale lacedemonu per se ferūt.
 Paulopost in eundem etiam incidit errorem: quom enim Plato
 diceret ἰσῶσ μερον καὶ πασι τοις πανσιν επειδα μακρον σ
 ωσι οτι τι προσεισι πολεωσ προξεροι. ¶ Forsitan omnibus
 adolescentibus idem accidit: quom audiant se hospites alicuius ci/
 uitatis esse. Interpres: quod forsan omnibus adolescētibus accidit
 cum audiāt patriā suam ciuitatis cuiusdam causam fuisse addidit

Amicitia
 hospitum

ipse patriam ut Platonem corrigeret: et Proxenum id ē hospite
in causam traduxit. ¶ Tum Megillus idem apud Platonē. Au/
diebā inqt a pueritia lacedemonios quotiens aliqd uel succēserēt
atheniensibus: uel laudi darent: ita dicere: ἡ πόλις ὤμων ὤμεν /
ἢ ἄλλε ἐφάσαμον καλῶς ἢ καλῶς ῥέρρεξε. ¶ Vestra Megille
urbis nobis hoc mali aut boni fecit? Interpretes nam quom audirem
equales accusari athenienses a lacedemoniis: q nō recte ciuitatē
nostram tractassent. ¶ Clinias etiā ille cretensis athenienses hor/
tatur ad dicendū fidenter que uelit: et amicitia. Ipse quoq: suoz
ciuium cum atheniensibus cō memorat: atq: Epimenidē cretēsem
aliquando atheniensibus utilem fuisse dicit: ἐπὶ μεριδισφισι γ/
ἐγορεύαμι θεῖος ὁ σιμυροικεῖος. ἐλθὼν δὲ πρὸ τῶν πέρσι
κῶν δέκα ἑτέσι πρὸ τέρου παρὺν μᾶς κατὰ τὴν τὸν θεόν /
μαρτεῖα. ἄνθισας τέθνησά τοι γὰρ. ἀσθῆος ἀρεῖλε. καὶ
δι. καὶ φόβον μερῶν τοῦ πέρσι κοραθιραῖω στολόν. εἰ πέρ /
ὅτι δεκά μερῶν τὸν χιξόν σῖρ ὅτ᾽ ἀνδελθῶ σῖρ ἀπαλλαγῖ /
σοῦται. πρᾶξαρ τέ σὸν δὲ μὴ λητίζου. ¶ Epimenides inqt ciuis
nostrer atq: ex familia nostra uir fuit diuinus annis decem ante p/
sicum bellū ad uos dei oraculo profectus: sacrificia quedā diuino
iussu peregit. ¶ Quo tempore cum metu persice classis: percussis a/
thenienses forent: predixit persas non nisi decennio post uētuross:
et postq̄ uenissent: rebus q̄s sperassent infectis discessuros. Interp̄s
predixit decennio illos nequaq̄ cessuros. Quod plane contrarium
est uerbis illius: ille ante decennium non uenturos Persas predixit
hic nequaq̄ cessuros interpretatus est. ¶ Cuius erroris causam hāc
fuisse existimo: quod grecū uocabulū ἵκο si per. η. litteram scribit̄
uenire significat. Si uero per ei dyphthongum cedere. Itaq: uir
doctus et rep̄bensor Platōis uerbi similitudine lapsus est ī errorē
¶ Item Clinias cretensis maiores nostri inquit facti uobis sunt
hospites. Ideo q: mihi et parentibus meis beniuolentia uobiscum
intercessit. Interpretes tunc maiores nostri athenas reliquerūt. Nō
parum sane hoc erroris ē: ut Clinias homo cretensis maiores suos
athenas reliquisse dicat. Ille quidē Epimenidem et alios cretenses
hospitatos aliquando athenis narrat. Hic quoniam athenienses
aduētante persarū exercitu: deserta urbe sese in naues receperūt.
Cretēses dicit urbem reliquisse: et uerbum illud grecum xenusche
existimat esse alienari: cum hospitari et deuinci cōsuetudine hoc
loco aperte significat. ¶ Item Plato definiendam primum esse

eruditionem censet: et quenam eius facultas sit: querendum. Cui
sententie hec subdit: per eam enim eundum hunc nostre quā in/
stitimus disputationi censemus. Interpret per eā nanq; illi eūdū
est de quo modo diximus. **I**tem Plato cū oportere unūquēq;
id a pueritia exercere preciperet: in quo prestare ceteris studeat:
statim inq; hoc idē exercere oportet siue agriculture: seu fabrilis:
aut cuius arti studēdum est: et ferramenta atq; instrumēta pua
effigies quasdam uere: atq; integre speciei teneris adhuc annis ad/
bibenda sunt: ab eo qui instruēdi curam susceperit. Interpret aut
quedam agriculture instrumenta fabricare que quis inutilia sūt
ad imitationem tamen utilium uerorumq; instrumentorum non
parum conferunt: hoc quis nō ineleganter dictum latine uideat
multū tamē a sensu recedit auctoris. **R**ursus Plato de eruditioe

iuuenum κεφαλαίον δι παιδείας λεγομεν φησι τμηροθην/
τροφην η τον παιζον τοσ τμηρ ψυχην. εισερωτα ο τι μαλίσ
τα αξι τον τον οδε ησ ει γερομερον αρδραν τον τελειορει
ραϊ τισ τονπραγμα τοσ αρετ ησ.

Caput inquit eruditiois
statuimus: rectam educādi rationem: que pueri adhuc et ludētis
animum: ad eius rei amorem precipue trahat: que uirilem etatem
adeptum: sua uirtute perfectū facere possit. Interpret. caput aut
doctrinae infantium alimentum est: quod ludentium aīum ad
expetendū illud adducet: quo in uirili etate ipso uti decreuimus.

Quid istud alimenti sit: quod uim tantā habeat ut hominem uirtute
prestantem efficiat: non uideo: presertim infantium ut interpret
dicit alimentum: quod lac est. Nam quid addiderit hoc loco: qd
dēpserit non est opus querere. Merito rēphēdere uideat Platonē
interpret: quando omnia mutans: sapientius ornatiusq; cuncta
exponit: et quoniam τροφή apud grecos et eruditionem animi:
et alimentum significat: corporis alimentum maluit q̄ eruditionē
dicere: ignorauit enim alteram significationem: ita hunc loco con/
uenire: ut altera sit penitus absurda. Ad hec Plato de affectibus
ratioeq; aīmi disserēs: δειδντικαλλισι η αγωγιτι τονρομον
ξνλλαμβρειρατεσ αρ τον λογισμον μερο τοσ πραονδεκ
αι ονβιαιον. δειαθαι νπιρετωρ αν τον τιραγωγιρ. Pulcher/
rimo igit inquit legis instituto opitulandū ē ratione: ut affectus
uidelicet uincere ualeat. Cum enim ratio ipsa bona quidem: sed
mitis ac minime uiolenta sit: subministrantis officium desyderat.

Interpret: oportet igitur optimam legis ductionem sequi. Nam

cum ratio bona sit: mitis etiam et non uolenta: ductioe sibi
 opus est quasi ministra. ¶ Item Plato διοφωρειδι. στχε/
 δορεαρτια δνραμεθακαταροισαι: ¶ duo inquit metuendi
 genera, fere inter se contraria, animaduertere possumus. Interpres
 contraria omisit in quo uerbo tota uis sententie est. Metuimus
 enim aut de rebus horrendis: aut de turpibus. et an duo timoris
 genera intelligi possint: interrogat. ¶ Item Plato quo pacto
 quis timidus effici possit: ac rerum omnium que iure timenda sunt
 metu detineri perquirat: atque ita rogat τιδοταρεπιχειρωμεν/
 τῖρα φοβερον ποιειμεταδικοισ. ¶ Quid cum timidum queriam
 facere aptissime tentamus. Interpres. Quid porro cum p̄timescēdū
 iure facere aliquē cupimus: que sententia plane contraria est sen/
 tentie Platonis. ¶ Iterum Plato modum exponens quo quispiam
 timidus fieri aptissime possit. αρονκαρσιχνρτια ξνμβαλον/
 τας αντον. και προσ γνμραζοντας ρικαρδει ποιειν. διαμ/
 αχομερον ανταν ταισρδοικαισ. ¶ Nonne inquit rebus paucis
 pudicis admouendo eum: tentare atque exercere instituemus: atque
 ita assuefaciemus: pugnando uoluptates superare? Interpres nōne
 ipsum impudentiam inuicentes aut uoluptates suas: aut fortitudinē
 uincere pugna hortamur. ¶ Equidem hominem quem interpres
 in impudentiam: ut uerbis eius utar: iniecit fortitudinem suam
 uincere pugna non debere exploratum habeo, seruanda enim est
 fortitudo animi: uoluptatem aut hostem uincere uolēt. Cur autē
 contrarium aduersarius dixerit: aut quid sibi tandem uelit: non
 satis intelligo. ¶ Deinde Plato: duos inquit timores aiebā: quorum
 alter quidem contrarius doloribus. contrarius etiam plurimis atque
 maximis uoluptatibus est. utrimque uidelicet horum de eo timore
 qui ex pudore oritur. dicens his uerbis διοελεσ ορφοβονσ ωρσ
 ετεροσ εραρτιοσ μερταισ αλγιδοσι. τοισαλλοισ φοβοισ
 εραρτιοσ δεσι ταισ πλεισαισ και μεγισταισ ιδομαισ.
 Interpres corrigens Platonem: quorum ait alter doloribus: alter
 plurimis atque maximis uoluptatibus contrarius ē. ¶ Ad hec Plato
 interrogat. ¶ Num effici quispiam perfecte temperans possit: nisi
 uoluptatibus longe aduersatus: uictor tandem euaserit. Respon/
 det socius ον κονητορ γεϊκοτα λογοαρεχοι. ¶ Non: quoad
 probabili quidem ratione fieri possit. Interpres hoc socii respon/
 sum cum Platonis interrogatione coniungit: et additis quibusdam
 continentem reddit orationem: hoc modo. Nam quod nihil harum

rerum perpeſſus eſt: ſi rationem modēſtie ueram non poſſidebit.
 Item Plato uini uſum exiſtimāſ adhiberi commode poſſe ad cē/
 tandoſ hominum animoſ explorandumq; timore ne moueantē:
 an non? et ad alacritatem: ac confidentiā excitandā interrogat
 ſocium: an uino uti uelit? ad huiuſmodi rei deſyderium hiſ uerbis
 χρῶδαμ εἰς τὸν σφοδρὸν τοῦτον σῶγκαι ἐλεγχῶν ἐμ/
 τοῖς παθιμασί. ὥς τε ἀγαθὸν καὶ φοβὸν γίγνεσθαι: παρὰ
 κέλ ἐνομέροσ καὶ μόνθε τῶν τιμῶν τοῦ δέ αὐτὸ μαζῶν. οὐ/
 τίς τῶν οἱ μὴ πείθοιτο εἰραίοιον τοσ οἱ οὐ σὺν τὰ ττοῖς ἐμ/
 πασὶ. καὶ γνῶμασ ἀμερομμεν καὶ ἀνδρείωσ ἀζήμιον ἀπ/
 ἀλλὰ ττοῖσ ἀμ κκκωσ δὲ ζήμιον ἐπιτίθεισ ἡ τοῦ παρὰ πα/
 ρον ἀρχρῶ μιδερ ἀλλοεὶ καλῶν τῶ πῶματι. ¶ Viſ ne
 inquit uti uino? cum hominiſ in metu conſtituiſ: et diſquiriſ per
 animi affectuſ: ut impellendo intrepidum faciāſ: et admonendo
 partim: hortando: honorando: partim notando: ſiquiſ demādatū
 ſibi officiū negligendo nō pareat: atq; exercitio ſtrenue func/
 tum: impunem dimitteſ. Qui uero contrafecerit: perageſ reum?
 An omnino hoc potioniſ genere abſtinendum cenſeſ: quāquam
 nihil habeāſ in eo aliud quod accuſeſ. Interpreſ hec omnia ita cō/
 fundit atq; peruertit: addendo: minuendo: mutando: que liber: ut
 dubitem non tam an Platonem q̄ in ſeipſum quid dicere uelit in/
 telligat. Vtar ſi igitur inquit ad terroreſ iſtoſ cōpellentiſ: ac in ipſiſ
 affectibuſ arguentiſ: ut imperterritoſ monitu tuo ac iuſſu homineſ
 faciāſ: alioſ honorantiſ: alioſ uituperantiſ: ſiqui tibi non pareant. Ita
 eoſ qui probe atq; uiriliter ſeipſoſ exerceant indemneſ. Improbe
 uero atq; ignaue: aut damno afficiāſ: aut nulla in re poſtea uta/
 riſ? adhibebiſ ne hāc potionem? Hic cum nihil ſine errore dictū
 ſit: tum in primis qđ Plato de uino dixit: an omnino hoc potioiſ
 genere abſtinendum cenſeſ: bonus interpreſ ad homineſ tranſtulit
 peruertentiſ ad partem ſue illuſ diſiunctioiſ: aut damno afficiāſ:
 aut nulla in re poſtea utariſ? Mox Plato uinū eam habere uim
 dicit: ut homineſ qui liberaliūſ hauſerint: uaria impleat ſpe: et ſū/
 morum bonorum opinioē: hiſ uerbis. ὅποσῶν πλεον ἄντον
 γενῆται τοσόντω πλείονω ἐλπίδω ἀγαθῶν πλινόνται
 καὶ δυνάμεισ εἰσδοξῶν. Quo ampliūſ hauſerit: eo ſpe ampli/
 ore: et facultate: ſecundum ſuam opinionem impletur. Interpreſ:
 quanto pluſ biberit: tanto maiore ſpe: melioreq; cum uirtute ad
 gloriam refertur: uirtutiſ et glorie nomine ea uerba interpretatē:

que apud Platonem facultatem et opinionem significant. Ea de causa uidelicet quia et δόξα tam opinionē q̄ gloriam significat et uirtus apud latinos tam δυνάμις. id est facultatem q̄ ἀρετή. id est uirtutem. *doxa* *m* *7* *8* *9* *10* *11* *12* *13* *14* *15* *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100* *101* *102* *103* *104* *105* *106* *107* *108* *109* *110* *111* *112* *113* *114* *115* *116* *117* *118* *119* *120* *121* *122* *123* *124* *125* *126* *127* *128* *129* *130* *131* *132* *133* *134* *135* *136* *137* *138* *139* *140* *141* *142* *143* *144* *145* *146* *147* *148* *149* *150* *151* *152* *153* *154* *155* *156* *157* *158* *159* *160* *161* *162* *163* *164* *165* *166* *167* *168* *169* *170* *171* *172* *173* *174* *175* *176* *177* *178* *179* *180* *181* *182* *183* *184* *185* *186* *187* *188* *189* *190* *191* *192* *193* *194* *195* *196* *197* *198* *199* *200* *201* *202* *203* *204* *205* *206* *207* *208* *209* *210* *211* *212* *213* *214* *215* *216* *217* *218* *219* *220* *221* *222* *223* *224* *225* *226* *227* *228* *229* *230* *231* *232* *233* *234* *235* *236* *237* *238* *239* *240* *241* *242* *243* *244* *245* *246* *247* *248* *249* *250* *251* *252* *253* *254* *255* *256* *257* *258* *259* *260* *261* *262* *263* *264* *265* *266* *267* *268* *269* *270* *271* *272* *273* *274* *275* *276* *277* *278* *279* *280* *281* *282* *283* *284* *285* *286* *287* *288* *289* *290* *291* *292* *293* *294* *295* *296* *297* *298* *299* *300* *301* *302* *303* *304* *305* *306* *307* *308* *309* *310* *311* *312* *313* *314* *315* *316* *317* *318* *319* *320* *321* *322* *323* *324* *325* *326* *327* *328* *329* *330* *331* *332* *333* *334* *335* *336* *337* *338* *339* *340* *341* *342* *343* *344* *345* *346* *347* *348* *349* *350* *351* *352* *353* *354* *355* *356* *357* *358* *359* *360* *361* *362* *363* *364* *365* *366* *367* *368* *369* *370* *371* *372* *373* *374* *375* *376* *377* *378* *379* *380* *381* *382* *383* *384* *385* *386* *387* *388* *389* *390* *391* *392* *393* *394* *395* *396* *397* *398* *399* *400* *401* *402* *403* *404* *405* *406* *407* *408* *409* *410* *411* *412* *413* *414* *415* *416* *417* *418* *419* *420* *421* *422* *423* *424* *425* *426* *427* *428* *429* *430* *431* *432* *433* *434* *435* *436* *437* *438* *439* *440* *441* *442* *443* *444* *445* *446* *447* *448* *449* *450* *451* *452* *453* *454* *455* *456* *457* *458* *459* *460* *461* *462* *463* *464* *465* *466* *467* *468* *469* *470* *471* *472* *473* *474* *475* *476* *477* *478* *479* *480* *481* *482* *483* *484* *485* *486* *487* *488* *489* *490* *491* *492* *493* *494* *495* *496* *497* *498* *499* *500* *501* *502* *503* *504* *505* *506* *507* *508* *509* *510* *511* *512* *513* *514* *515* *516* *517* *518* *519* *520* *521* *522* *523* *524* *525* *526* *527* *528* *529* *530* *531* *532* *533* *534* *535* *536* *537* *538* *539* *540* *541* *542* *543* *544* *545* *546* *547* *548* *549* *550* *551* *552* *553* *554* *555* *556* *557* *558* *559* *560* *561* *562* *563* *564* *565* *566* *567* *568* *569* *570* *571* *572* *573* *574* *575* *576* *577* *578* *579* *580* *581* *582* *583* *584* *585* *586* *587* *588* *589* *590* *591* *592* *593* *594* *595* *596* *597* *598* *599* *600* *601* *602* *603* *604* *605* *606* *607* *608* *609* *610* *611* *612* *613* *614* *615* *616* *617* *618* *619* *620* *621* *622* *623* *624* *625* *626* *627* *628* *629* *630* *631* *632* *633* *634* *635* *636* *637* *638* *639* *640* *641* *642* *643* *644* *645* *646* *647* *648* *649* *650* *651* *652* *653* *654* *655* *656* *657* *658* *659* *660* *661* *662* *663* *664* *665* *666* *667* *668* *669* *670* *671* *672* *673* *674* *675* *676* *677* *678* *679* *680* *681* *682* *683* *684* *685* *686* *687* *688* *689* *690* *691* *692* *693* *694* *695* *696* *697* *698* *699* *700* *701* *702* *703* *704* *705* *706* *707* *708* *709* *710* *711* *712* *713* *714* *715* *716* *717* *718* *719* *720* *721* *722* *723* *724* *725* *726* *727* *728* *729* *730* *731* *732* *733* *734* *735* *736* *737* *738* *739* *740* *741* *742* *743* *744* *745* *746* *747* *748* *749* *750* *751* *752* *753* *754* *755* *756* *757* *758* *759* *760* *761* *762* *763* *764* *765* *766* *767* *768* *769* *770* *771* *772* *773* *774* *775* *776* *777* *778* *779* *780* *781* *782* *783* *784* *785* *786* *787* *788* *789* *790* *791* *792* *793* *794* *795* *796* *797* *798* *799* *800* *801* *802* *803* *804* *805* *806* *807* *808* *809* *810* *811* *812* *813* *814* *815* *816* *817* *818* *819* *820* *821* *822* *823* *824* *825* *826* *827* *828* *829* *830* *831* *832* *833* *834* *835* *836* *837* *838* *839* *840* *841* *842* *843* *844* *845* *846* *847* *848* *849* *850* *851* *852* *853* *854* *855* *856* *857* *858* *859* *860* *861* *862* *863* *864* *865* *866* *867* *868* *869* *870* *871* *872* *873* *874* *875* *876* *877* *878* *879* *880* *881* *882* *883* *884* *885* *886* *887* *888* *889* *890* *891* *892* *893* *894* *895* *896* *897* *898* *899* *900* *901* *902* *903* *904* *905* *906* *907* *908* *909* *910* *911* *912* *913* *914* *915* *916* *917* *918* *919* *920* *921* *922* *923* *924* *925* *926* *927* *928* *929* *930* *931* *932* *933* *934* *935* *936* *937* *938* *939* *940* *941* *942* *943* *944* *945* *946* *947* *948* *949* *950* *951* *952* *953* *954* *955* *956* *957* *958* *959* *960* *961* *962* *963* *964* *965* *966* *967* *968* *969* *970* *971* *972* *973* *974* *975* *976* *977* *978* *979* *980* *981* *982* *983* *984* *985* *986* *987* *988* *989* *990* *991* *992* *993* *994* *995* *996* *997* *998* *999* *1000*

Hec ex primo libro interpretatiōis legum. ommissis alijs p̄ multis. notanda existimaui. ad ostendendā peritiā eius interpretis. qui doctrinā Platonis ita aperte reprehendit et damnat.

E X L I B R O S E C V N D O

m *7* *8* *9* *10* *11* *12* *13* *14* *15* *16* *17* *18* *19* *20* *21* *22* *23* *24* *25* *26* *27* *28* *29* *30* *31* *32* *33* *34* *35* *36* *37* *38* *39* *40* *41* *42* *43* *44* *45* *46* *47* *48* *49* *50* *51* *52* *53* *54* *55* *56* *57* *58* *59* *60* *61* *62* *63* *64* *65* *66* *67* *68* *69* *70* *71* *72* *73* *74* *75* *76* *77* *78* *79* *80* *81* *82* *83* *84* *85* *86* *87* *88* *89* *90* *91* *92* *93* *94* *95* *96* *97* *98* *99* *100* *101* *102* *103* *104* *105* *106* *107* *108* *109* *110* *111* *112* *113* *114* *115* *116* *117* *118* *119* *120* *121* *122* *123* *124* *125* *126* *127* *128* *129* *130* *131* *132* *133* *134* *135* *136* *137* *138* *139* *140* *141* *142* *143* *144* *145* *146* *147* *148* *149* *150* *151* *152* *153* *154* *155* *156* *157* *158* *159* *160* *161* *162* *163* *164* *165* *166* *167* *168* *169* *170* *171* *172* *173* *174* *175* *176* *177* *178* *179* *180* *181* *182* *183* *184* *185* *186* *187* *188* *189* *190* *191* *192* *193* *194* *195* *196* *197* *198* *199* *200* *201* *202* *203* *204* *205* *206* *207* *208* *209* *210* *211* *212* *213* *214* *215* *216* *217* *218* *219* *220* *221* *222* *223* *224* *225* *226* *227* *228* *229* *230* *231* *232* *233* *234* *235* *236* *237* *238* *239* *240* *241* *242* *243* *244* *245* *246* *247* *248* *249* *250* *251* *252* *253* *254* *255* *256* *257* *258* *259* *260* *261* *262* *263* *264* *265* *266* *267* *268* *269* *270* *271* *272* *273* *274* *275* *276* *277* *278* *279* *280* *281* *282* *283* *284* *285* *286* *287* *288* *289* *290* *291* *292* *293* *294* *295* *296* *297* *298* *299* *300* *301* *302* *303* *304* *305* *306* *307* *308* *309* *310* *311* *312* *313* *314* *315* *316* *317* *318* *319* *320* *321* *322* *323* *324* *325* *326* *327* *328* *329* *330* *331* *332* *333* *334* *335* *336* *337* *338* *339* *340* *341* *342* *343* *344* *345* *346* *347* *348* *349* *350* *351* *352* *353* *354* *355* *356* *357* *358* *359* *360* *361* *362* *363* *364* *365* *366* *367* *368* *369* *370* *371* *372* *373* *374* *375* *376* *377* *37*

preclara illa interpretatiōis munera: quæ p̄mo pontifici romano: mox reipublice uenatorum dicata sunt. Hic certe neq; Platonis uerba seruantur: nec ordo: nec sensus: nec est ulla cum his p̄sus similitudo. Huius rei causam reddet interpret. ¶ Plato cum inter rectam prauamq; eruditionem plurimū interesse diceret: his usus est uerbis πολὺ τοῦ διαφοροῦ ὥξερε λέγεις τις παιδείας. Dicis tu quidem hospes discrimen eruditionis nō mediocre. Interpres magnam huius discipline prestantiam esse amice dicis. ¶ Item Plato cum de musica ratione differeret: quatenus ad erudiēdi rationem liberis accōmodandā p̄tinet: genera modulandi distiguit & alia permittit: alia uetat: qualia sunt quedam poetarum minus honesta: et p̄beo idigna. Vbi ita rogat ὅπου δὴ μοι καλῶς εἰσι κείμενοι. καὶ εἰς τὸν ἐπεὶ τὰ χροὸν ἐσονται. τὴν περὶ τὰς μὸνσας πεδείαν τε καὶ παιδίαν. ἐξεσθαι τοῖς πολιτικοῖς ὅτι περὶ αὐτῶν τὸν ποιεῖν ἢ ποιεῖν. τερπνὸν θὸν καὶ μελὸν σκῆμα τοσέχομενον. τὸν τοῦ διδασκῶντα καὶ τὸν σκῶντα ἐν ῥομῶν παιδῶν καὶ νεόνων ἐρτοῖς χοροῖς ὅτι αὐτῶν χοὶ ἀπεργάζεσθαι προσαρετὴν ἢ μοχθίαν. ὃν τοῖς διττοῖς τοῖς τοῖς λογόρεχει. πῶς γὰρ. ¶ Quid apud homines: qui uel hac etate uiuunt: uel aliquando uicturi sunt legibus bene ratione erudiendi musica et solatio conditis: licebit ne poetis: in quo genere numeri: moduli: uocabuli ipsi delectant id docere: liberosq; ciuium bene institutorum atq; adolescentēs in scenis quouis modo afficere ad uirtutes et uicia? Equidē nullā in hoc uideo esse rationem. Respondet qui ita interrogatus est: ne ego quidem. Sic Plato apte uetat: ne quid poete minus graue minusue honestum fingant. Idq; socius cū quo disputat cōsentit. Interpret uero quid pro hac sententia reddiderit: opere precium est uidere. Vbi ergo inquit bene se habēt: ibi musarum disciplina et actū poetis connexū fore putamus. Poeta quippe uel rhythmo: uel cātū: uel uerbo: innixus delectabit pueros adolescētesq; docens in chorea: quid uirtutem: quid prauitatem: efficiat: nōne rationabiliter dicitur: quomodo non? Hec quidem sententia: ut cetera taceam: plane contraria est sententiae Platonis. Nam qđ ille uetat: hic tanq̃ liceat permittit. Deinde Plato ποδὸν περὶ μόνσι κερφισὶν ἀλιθεῖς τε καὶ ἀξίον ἐρροῖας ὅτι διμῶντα αὐτῶν περὶ τῶν τοῖον τῶν ῥομῶν τε ἰσθαι βεβαίως θάρρον τα μέλη ταυτοῦ ὅτι τα φνῶσι παρὲς χόμενα. ¶ Musice

b

cum uera ratio est: tum digna: que docet: q̄ licuerit fidēter de/
cerni legibus de huiusmodi rebus modulof: qui recta nature
ratione ad usum accommodentur. **I**nterpres. Sed de musica
diximus: et uerum et memoratu dignum est. est ergo possibile
legem de talibus condere: fretum concentu qui rectitudinem
natura prestare solet. O bone deus quod hoc portentum est:
diuidit orationem: commiscet uerba: nec quid intelligat: nec qd
intelligi possit: animaduertit. **M**ox Plato iudicia etatis sue
de huiusmodi poetarū carminibus reprehēdit: et prauam cō/
suetudinem: qua homines indocti: id esse melius atq; prestātius
iudicant: quod iocundius suauiusq; est. **Ε**ξιρφισι τωπα/
λαιω τε και ελλιρικω ρομω καθαπεροσικελικοσ τε και/
ιταλιροσ ρομοσ μνρ τω πληθει τω ρεα τωρ επι τρεπωρ
και τορ μικωρ τα διακριτωρ χειροτομιαισ. διεφθαριε
μερ τονσ ποιητασ αν τονσ προσ γαρ τιρ τωρ ιριτωρ
ιδορ ιρ ποιονσ ιρ. ονσ αρ φανλιρ. ωσ τε αντοι αν τονσ
οι θεαται παιδενονσ ιρ. **L**icebat inqt lege ueteri et greca:
ut nunc lege Sicula et italica: plebi enim demandatur iudiciū
et suffragiū populi: quis prestantius egerit: declarandū censet.
Itaq; ipsi poete huiusmodi lege deprauantur: quandoquidem
tale edere carmen studēt: quod iudicibus suis pariat uoluptatē:
quam illi prauam anteponunt. ita ut spectatores poetarū sint
magistri. **I**nterpres. quod prisca grecaq; lege fiebat: non quē/
admodum sicula lex et italica modo se habet: que multitudini
spectatorum rem permittens: et manibus tensis uictorē decla/
rans poetas ipsos deprauauit. Ad uoluptatē enim iudiciū prauā
omnia componunt. Ita ut ipsi spectatores seipsos doceant.
Tollit hic quod Plato ponit de lege cum dicat: quemadmodū
sicula lex et italica modo se habet. **E**t quos Plato iudices esse
poetarum dicit: hic sui ipsorum iudices interpretatur. **I**tem
Plato ιρονρ φισιρ ιψν χιτον παιδοσ. μιερ αρτια και/
ρειρ και λν πεισθαι εθιζιται τω ρομω και τοισ νπο τον
ρομον πεπεισμεροισ. αλλαξινρεπιται χαιρονσα τε
και λν πονμερι τοισ αν τοισ οισ περ ο γερωρ τον τωρ ε/
ρεκα ασωδασ καλονμερ. ον τωσ μερεπωδαιταισ ψνχ
αισ ανταιρ νρ γεγομερ αι προσ τιρ τοιαντηρ ιρ δεγομε
ρ σνμφωριαρεσ πονδασ μεραι. διαδε τοσ πονδιρ μι/
δνρασθαι φερειρτασ πωνμεων ψνχασ. παιδιαι τε και/

ωδοὶ καλεῖσθαι καὶ πράττειν σθαι. ¶ Ne igitur pueri leticiā merorem ue concipere animo discant: secus q̄ lex et qui legem sequūtur iubeant: sed obtemperantes eodem quo senes uoluptatis seu doloris genere afficiantur. Idcirco moduli quos uulgo cantiunculas uocamus: sin quidem accentus quidam carminis adhibendi ad animos salutaris commode compacti: scilicet ad eum quem tractamus concentum. Sed quoniam iuuenū aīmi adhuc teneriores pati studia nequeunt nomine: consilioq; solati et cantilene uocentur atq; agantur. Interpret. Vt igitur puerorum aīmus legem ita sequat̄ q̄ una doleat atq; gaudeat: odas perdiscat: crebroq; cantet: quibus laudes uituperationesq; earum rerum cōtineātur: quas lex laudat. Quoniam enim teneriores animi rationem uirtutis non suscipiunt: ludo cantuq; preparentur. Quid queso ineptius dici potest: q̄ ut pueri odas perdiscant quibus una doleant et gaudeant? Quid enim hoc commodi aut honesti est: una dolere et gaudere: nisi recte id atq; ex officio agatur. Quod Plato addit cum dicit eo modo: quo lex et boni uiri precipiunt. Interpret autem eam partem relinquit quasi satis sit dixisse: neminē una gaudere et dolere: qđ ita esse cum natura comparatum est: cum ne pueri quidem atq; infantes ignorant. ¶ Item Plato lege etiā cogendum esse poetam existimans ad carmen honestum: et clarorū uirorum commendationem. Hoc idem inquit τὰν πιδι καὶ τοῦ ποικτικὸν οὐρθὸς ῥομὸ θείησι θεοῖσι καλοῖσι ῥιμασί καὶ ἐπαῖρε τοῖσι. πείσει τε καὶ ἀγαθὰ καὶ μὴ πειθῶν. τὰ τῶν σωφροῶν τε καὶ ἀνδρείων καὶ παρτῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν. ἐν τῇ ῥυθμῳ τοῖσι σχήμασι καὶ ἀρμονίᾳ μελοποιούντα: οὐθὼς ποιεῖν. ¶ Sapiens legumlator poetam admonebit: et nisi dicto audiens fuerit: coget honeste loqui: et recte suo numero: concentu: et gestu uti: quociens de uiris cōtinētibus strenuis et uirtute prestantibus: aget. Interpret: ita probus legum auditor: suadebit: immo uero coget poetam laudabilibus uerbis: laudabilibusq; figuris in rythmis: & cantu: et harmonia: recte facere. Equidem non reprehendo interpretem q̄ poetā cogendum ad recte agendum dixerit quippe recte agendum ē: et poetis: et egrotis: sed quid sit quod recte agatur requiro. Nam ut medicus ille imperitus est: qui uictum quidē salubrē probat et iubet: sed qui abus salubris sit: qui contra insalubris:

ignorat: ut puta gallinam quidem salubrem esse: anserem uero
insalubrem. Ideo quod non tam insalubre uitae adum esse precipere
medicus debet: quam quid insalubre sit ostendere. Sic interpret quod
esset: quod recte facere oporteret: poetam debuit exprimere.
Nam Plato ipse satis quid a poeta recte agatur exponit cum
dicat quotiens de uiris continentibus strenuis: et uirtute pre-
stantibus agit. Sed ubique sui similis interpret est: nec quid Plato
dicat: nec quid ipse loquatur intelligit. ¶ Item Plato cum con-
suetudinem musice deprauate: et noue saltationis suorum tempus
argueret. ¶ Οὐκ ἔστιν ἡμετέραν μετὰ βαλλόμενα φησὶν ἀλ-
λὰ ποτιώματα κτλ. πολλοὺς δὲ ὄντων τῶν
ἀνθρώπων. εἰ μὴ καὶ κατὰ πάντα ὡς τὸν κατὰ γυναικῶν
φέρμεν. ¶ Non legibus inquit mutatio huiusmodi fit:
sed uoluptate quadam enormi: que multum uariat: nec in eodem
contenta persistit: quemadmodum tu in egypto consistere omnia
existimas. Interpret: non a legibus mutata: sed a uoluptatibus
quibusdam: que nec eorundem sunt: nec eodem pacto: ut tu nunc
in egypto dicebas. ¶ Item Plato ¶ Τὰ πάντα μέλει γειροῖμαι
τοῦσ' παρ' ἡμῖν ποιητὰς πείσεται τε καὶ ἀρᾷ καὶ σέτε καὶ
ἐπὶ τοῦτον σ' ἐπομέρον σ' ῥυθμόν σ' τε καὶ ἀρμονίαν α-
ποδιδόντας παίδεν εἰρόντων τὸν σ' ῥεόντων μῶν. ¶ Hec
ut opinor dicere uestros poetas: et hortari et cogere statuetis.
uestrosque adolescentes numeri debiti: et concentus usu erudire.
Interpres. Hec igitur uestros cogetis poetas dicere: et sic numero
ac rythmo adolescentes erudietis. Breuior in his esse uoluit in-
terpres: ideo cogendos tantum dixit poetas esse non etiam hor-
tandos: taceo quod nescius quid rythmus significet numero ac rythmo
dixit: cum inter numerum ac rythmum nihil intersit: nisi quod hoc
nomen grecum est: illud latinum. ¶ Deinde Plato multa de
uirtute refert ac uite felicitate: in quo loco ostendit neminem
sine iustitia posse ad beatitudinem peruenire: etiam si cetera omnia
possideat: que bona existimari ab hominibus solent: eandem
preterea uitam esse iustam: et iocundam: non aliam iustam esse:
aliam iocundam: ut illis cum quibus disputatio erat uidebatur.
¶ Ἔμοι γὰρ διφαίρεται φησὶ τὰ πάντα ὄντων ἀρᾷ καὶ
ὡς τὸν δὲ φιλεκλείριον κριτῆριν σὺ σάφως καὶ ῥομῶ
ἐτίσῃ. τὰ τι περὶ ἡμῶν. τὸν σ' τε ποιητὰς τὰ ἀρᾷ

rythm)

Γκαζερ φθεγγέσται και παρταστον σερτιπολει. Ζημι
αρτε ολιγον μεγιστη επιθειρα. ειτι σερτιχωρα φθεγγε/
αιτο.

C Nam mihi inquit hec ita necessaria esse uidentur
amice. Clinia ut Creta insula est. Quod si legumlator essem:
profecto: poetas et reliquos ciues ita dicere compellerem: pe/
namq; in eos grauissimam statuerem. Si quis apud suos dicere
auderet aliter uidelicet. Interpret. Nam mihi quidem o Clinia
ita hec necessaria uidentur ut si leges ipse cretensibus conderem
tam poetas q̃ ceteros omnes ciues sic dicere compellerem: max/
imaq; damna intētare si quis in tota insula diceret. Profecto
bonus interpret ut nomen patrie sue preteriret uim ademit o/
rationi: subiecitq; particulā illā ut creta insula est. In ceteris
uero quid somniet aut quomodo cum Platonis sententia cō/
ueniat: ipse uiderit.

C Tum Plato hoc idem latius explicans
interrogat eos: qui aliam iustam uitam: aliam iocundam ex/
istimant: utram feliciter statuam: iustam ne an iocundam?
Nam si iocundam respondeant: constare sibi ipsis nō poterūt.
Sic enim inquit filium aduersus patrem argumentari ωπα/
πέρ. ονχωσαδαιμορεσατα με εβονλον ζιρ. αλλα ει διακ/
ελενομεροσ ονδερεπα. ον ζιρ μεωσδικαιοτατα.

C Nonne mi pater uitam mihi felicissimam comparans: iubebas
semper: ut q̃ iustissime uiuerem? Interpret o pater nōne q̃ feli/
cissime uolebas me uiuere. Cur ergo nunq̃ cessabas iubere: ut q̃
iustissime uiuerem? Diuisit hic unicam Platonis propositionē
in duas. et primam eius partem sine ullo medio reprehendit: q̃ si
iustissime uiuere contrarium sit uite felicitati: et simul ista cō/
sistere nequeant. Prorsus mutatum esse Platonis sermonem: &
in aliam formam redactum quis non uidet?

C Tum Plato
ειδαν τορδικαιο τατορ ενδαιμορεσατορ. δεποφαιροι
τοβορειραι ζι τοιπον πασαροακονωροιμαι. τιποτερα
ντω τοτις ιδορις κρειττοραγαθορ τε καικαλογορο/
μοσ ερορεπαιρη. τιγαρ διδικαιω χωριζομερομ ιδορις
αγαθορ αργιγοιτο. φερε κλεοσ τε και επαιροσ προσ/
αρθρωπωρ τε καιθεωρ. αρεσιραγαθορ μερ καικολορ. αιδε
σδε. δνσκαειαδεταραρτια. **C** At uero si uitam iustissimā
esse felicissimam diceret. queret aliquis: quid tandē in ea uita boni
aut honesti sit: quod tanq̃ a uoluptate separatū laudari possit:

Quid enim boni contingere iusto potest sine uoluptate? Dic obsecro. Gloria et laus ab hominibus ac diis immortalibus proficiatne res honesta bonaque est: at uero inuocunda? contra autem ignominia et infamia inhonesta: et tamen iocunda? Hec ita a Platone dicuntur: ut uita que iusta est: eadem iocundissima et felicissima esse existimet: scilicet ex patris responso: qui uitam iustam: felicem esse concessit. Assumitur uero: ut etiam suauissima sit: ea ratio est: quod nullum bonum potest esse inuocundum: ut gloria et laus: nec malum iocundum: ut ignominia et uituperatio. **I**nterpres quod Plato per interrogationem dicit. Quid boni aut honesti esse potest in iusto sine uoluptate: quasi dicatur nihil esse huiusmodi: sed idem esse bonum atque iocundum: ipse inquam interpres ita conuertit. Et cur nam inquit uoluptatis bonum lex laudat quasi reperiatur in iusto? Quid enim a uoluptate separatum iusto bonum adesse potest? An laus et gloria apud homines et apud deos? Num reperit aliquid bonum quidem atque honestum: inuocundum autem? Ornatum hic & acrimoniam facit disertus Platonis interpres: sed quid dicat nescio: si rediens ab inferis Aedippus diuinare facile possit. Item Plato eos etiam qui trigessimum annum excefferint: et ad sexagesimum usque peruenierint cantare instituit. **Τ**ὸν σὺν ὑπὲρ τριακοῦτα μέχρι σὲ τῶν ἑξήκοτα γεγονότας ἀδειψ. **I**nterpres: et ad sexagesimum usque peruenierit omisit cum hic terminus sit etatis: cui cantandi sit officium demandat. Eos etiam qui sexagesimum annum excefferint: a cantandi munere immunes esse Platonis leges uolunt. Quod ita interpres exponit. Non minus eos compellere: qui sexagesimum excefferint: quam qui trigessimum: plane contra sensum eius quem interpretatur autoris. **I**tem Plato **Λ**εγεῖν δεῶν ἑμε. τῶν σὺν τὸν χορὸν σὺν τὸν τρίτον. Sed quosnam hospest tertios choros constituit? Interpres quosnam o amice tres tu choros appellas. **I**tem Plato **Μ**αλαγαρά τοπος γίγροιταρ ὡς γε ξαίφρις ἀκόνσαρ τι. διορνσον πρέσδν τωρχορῶς εἰαρά οἰν περ τριακοῦτα καὶ περ τικκοῦτα δεγεγονότες ἐτι μέχρι ἑξήκοτα. ἀντῶ χορένον σιν. **N**imirum primo aspectu absurdus quidam senilis chorus hic liberi patris uideri potest: quando homines qui trigessimum annum excefferint: et quinquaginta iam annos nati: ac etiam ad sexagesimum usque pueri

chorea agere conantur. Interpres. Turpe nanq; erit: si seniotū
 chorus ultra trigésimum et quinquagésimum et usq; ad sexa/
 gesimum: cū subito Dionysum audierint tripudio saliat. Quā
 recta et pulchra interpretatio ista sit: facile a quouis iudicari
 potest. ¶ Tum Plato eos qui sexagesimum annum exceſſerūt
 a cantandi munere eximens. ονκον μέρεα πρώτα και παρτι
 οισ αμθρωποις αδειρεσως ορθος. ετιμαλλον αις χυροι
 ταυ και των ταγε εικαθαπεροι περιρικισ χοροιαγωριζο
 μενοι. πεθωρασ κικότες. ισχοροι τε και ασιτοι αραγκα
 ζοιτοαδειροι τοιοντοι παρταπασι. ποναιδος τε και αι
 σχυρτηλωσ αδορτες. απροθυμως αρτον τεργαζοιγ
 το. ¶ Et quidem in theatro inquit inter uarios homines stare
 cantādo longe turpius sibi putabit: presertim si quemadmodū
 chori de uictoria certantes studio clarificāde uocis: extenuati
 ieiunq; cantare cogentur. tales enim moleste prorsus nec sine
 pudore cantabūt. Itaq; segni et pigro aīmo id facient. Inter/
 pres. ¶ Sed multo magis in theatro coram multitudine rectus
 cantare non poterit: presertim si chori quemadmodū qui de uic/
 toria contendunt: tenues atq; ieiuni cantent: propter meliorē
 habitudinem uocis. Sic enim omnino alieni ab hac re seniores
 erunt. ¶ Post hec Plato adolescentibus uinum omnino uetat.
 usq; ad duodeuigesimum annum. ¶ μιχρη αι φισι πνρεπι
 πνροχετεν ειρηισ τε τοσωμα και τιρψινρ πριεπι το
 νσ πορον σεγ χειρειρ πορενεσ θαι τιραμμαρ ηεν λαβον/
 μερον σεξιρτωρ μεωρ ignem igni suggerē ī corpus atq; aīma
 adolescentis nequaq; inquit oportere priusq; additus detur ad
 labores: scilicet ne furibundi uiuente impetus usu uini effrena/
 tiores reddantur. Interpres non oportere ignem ad ignem siue
 anime siue corporis effundere: antequā labores furiosus iue/
 num habitus subire incipiat. Confundit sententiam Platonis &
 causam quam ille posuerat dicens. ne furibundi uiuente īpetus
 effrenatiores reddantur. ¶ Item Plato quadraginta
 annos natis aliquando meratius uinum haurire permittit: cum
 aliorum plurium commodoz gratia: que ipse enumerat. Tum
 etiam ut hilariori animo fungantur officio cantandi diebus
 festis et publicis patrie solatus ειμεργετο προαγειρ τοιγνρ/
 αντονσ μετεχειρ ιμιρωδ ισ. ον τοσοτροποσ ονκαρ/
 παρταπασιρασ χιμωργιρ οιτο. ¶ Non omnino inquit

hic modus indecens fuerit: ad maiores natu in moduli nostri
 consortiū inuitandos Interpret: hic igitur modus erit: quo nos
 quoq; sine pudore cātu participabimus. Vertit in primā per /
 sonam: quod a Platone in tertia dictum fuit: quasi illi de sese
 agerent: non de senioribus ciuitatis conderent legem. **I**tem
 Plato cretenses et lacedemonios dicit rempublicam habere: q̄si
 castrensem potius q̄ ciuilem. Itaq; fieri ut adolescentes suos: ue /
 luti pullos equinos gregatim pascentes: stulte atq; imprudēter
 possideant: λαβων θεον θεισιν μωρον τον παρα των
 ξυρρομων σπασας στροφιδρααγ ριαγορτα καιαγ αρκα
 τον ρτα. ιπποκομορ τε επεστι σεερ ιδια και παιδενει ψι
 χωρ τε και ιμερ νη και παρ τα προσικορτα αποδιδονσ
 τι παιδο τροφια. οθεραν μοκορ αθροσ αρσρα τιωτισε /
 ιν. πολιν δε και ασνδν ρα μεροσ διοικειν. Et nemo nestrum
 est inquit: qui capiat suum: et ex sociorum cōsortio euellat: ue
 ferocem admodum: ac ad uebēdum difficilem domari seorsum
 iubeat: erudiatq; pertractando: mansuefaciendo: et conueni /
 entem cultum omnibus in rebus adhibendo. Quo non modo
 in re militari prester: sed etiā rempublicā administrare egregie
 possit. Hanc Platonis elegantissimam similitudinem: interpret
 in aliam sermonis speciem ineptissime peruertit. Nec sentētiā
 Platonis: nec splendorem orationis reddens. Vnde inquit q̄sq;
 uestrum arripiens suum: priuatim domat: et cetera que conue /
 niunt facit: quare miles quidem probus erit: ciuitates autē atq;
 urbes gubernare: nescio si poterit sicut ille de quo iam diximus.
 Ex hoc in primis coniecturam facere latini homines possunt:
 quanta sit huic interpreti ceteris in rebus fides adhibenda. Pre /
 sertim cum de Platone de Aristotele: ac de ceteris philosophis
 iudicat. **P**ost hec Plato: quenam musa senectuti accommo /
 datior sit: querit: cunq; hanc iudicet optimā eē debere: decernit
 eam esse: que non modo uoluptatem: sed etiam fructum com /
 modissime pariat his uerbis. **Τ**ον κονν πρωτορ μερδει το δε
 γεν παρχειν απασιν οσοις συνπαρεπεται τισ χαρις. η
 τον τααν τον μορορ το σπονδαιοτατορ ειραι. ρτι ρα ορ
 βο τι τα. η το τρι τορ. ωφελειαρ. **I**taq; hoc primum inqt
 inesse oportet omnibus rebus: quas uoluptas cōsequitur: ut aut
 uoluptas ipsa sola alliciat ea;: precipuū sit: aut aliq̄ recti ratio
 aut tertium commoditas teneat. Sic Plato. Interpret. Quid uel

inquit ut id ipsum quod fit causa solū modo sui ametur. Re /
uiuiscat iterū atq; exurgat Edippus: et quid hoc loco iterpres
dicere uoluerit: diuinet. ¶ Item Plato demonstrare exemplis
conatur: quid in singulis officiis studiisq; uoluptatem afferat:
quid recti rationem: quid cōmoditatem: aut in educando eru /
diendoq; aut in cōiectandis imitandisq; artium exemplaribus.
Quo in loco uoluptate determinandum censet: quid sine detri /
mento oblectet: nec recti: aut commodi ratione expetatur:
idq; iocum solatium ue appellat. Recti autem ratioēm in rerū
imitatione constituit et iudicio. quid tandem recte animo cō /
ceptum nostra opera expresserimus describit: quo p̄tinere inq;e
diligentem rei agnitionem. Neq; enim fieri posse ut recte ne an
contra imago quelibet representetur intelligas: nisi exemplaris
naturam fueris summo studio perscrutatus. Itaq; p̄itum iudicē
tria illa nosse oportere: quid ipsa res sit: qd in ea recte a natura
tributum fuerit: quid bene maleue in exprimenda eius effigie
ab ingenio factū extiterit. Quod ut aptius declaret exēplum
affert huiusmodi. ¶ Τι δειγ̄ ἰρῶ κοιμῶ ὅτι τοῦ ἐγ̄ ρα μμῆ /
ροῦ ἡ τοπῆ πλᾶσ̄ μὴ ῥοῦ ἐσ̄ ἰρᾶ ῥῶ πῶσ̄. καὶ τὰ μερὶ παρ̄ /
τὰ τὰ ἐάν τὸν καὶ χρῶματα ἀνά καὶ σ̄ χηματα ἀνπεί /
λιφῶν ὑποτῶσ̄ τῶ χρῶσ̄. ἀρα γῆ ἀρα γ̄ καὶ οὔ. ἰδιπῶ τὰν /
τὰ γ̄ ῥοῦ τῶ καὶ ἐκείροῦ τοῖ μῶσ̄ ἰρῶ σ̄ κείρ. εἰ τε καλὸν εἰ τε
ὀπιπὸ τε ἐλλίπεσ̄ ἀρ̄ εἰ καλλόνσ̄. ¶ Quid si forte quod
pictum fictumue est: hominem esse: ac sua membra omnia: suas
figuras: suos colores: ab arte recepisse cognoscimus. Nū quoniā
hec ita sentimus: illud etiam continuo agnoscamus oportet:
dignitatem hominis: aut integre apparere: aut ex aliqua parte
deficere: quasi dicat minime id continuo cogniturum: qui ho /
minem esse norit quod pictū est: et membra colorē: figuramq;
hominis uiderit. Nam si hominem cernis: et caput aut manum
siue pedem eius intueris: quid autem recti in unoquoq; membro
requiri debeat: quam conuenientiam ac moderationem seruari
deceat: ignoras: nequaquā tu quidem aut officium nosse poteris:
aut uenustatis dignitatisq; rationem. Quippe non cuiusuis hoc
iudicium est: sed exploratoris nature: et architecti opifici ani /
mantū cōtemplādi autoris. Quapropter idem hec uerba addit
παρ̄ τῶσ̄ μερ̄ τὰ ῥῶσ̄ ἐπῶσ̄ εἰπεῖν ὥξερῆ. τὰ καλὰ τῶ ἡξῶσ̄ /
μεγ̄ ἰρῶ σ̄ κοιμῶ. Nempe mi hospes: si hoc ita esset: omnes fere

quoniam animalia pulchra forent: nosse facile possemus. Sic Plato
Interpres autem nec quid interrogetur: nec quid respondeatur
intelligit. Et quod Plato interrogando ac reprehendendo refutat:
ponit ipse atque admittit. Siquis inquit depictum cognoscet ho-
minem: qui partes colores figuras omnes artificiosissime habeat.
nonne statim cognoscet: si ubi defectus aliquis sit? omnes o amice
hoc pacto picturam animalium cognoscimus. O preclarum
interpretis ingenium: merito scilicet Plato reprehendit a tali
homine meruit. ¶ Quid hoc loco musicam disciplinam com-
memorem: de qua Plato latissime tractat: publice eruditionis
gratia: hanc noster interpres amplissimam operis partem usque
adeo peruenit: ut tota unus error sit prorsus intollerabilis. Quam
propter hac parte: ne plures simus omnia: ad reliqua pergemus.
¶ Constituit deinde Plato viros seniores: uirtute prestantes:
qui conuiuia presint: & errores qui per uim usum fieri plerumque
solent moderentur. Quocirca lege decernit: ne quid turpiter
agatur. Sed sobrii magistratus consilio uinolentorum uicia co-
pescantur. his uerbis ὁρμηχῶρις. μεθιδιὰ μαχεσθαι δεῖ πο-
τέρου ἢ πολέμοιο σείραι. μιμετάρχου τῶν αἰθοροβῶν
Difficilius esse dicit: ebrietati resistere sine magistro: atque auto-
ritate legis: quam hostibus sine duce constante atque tranquillo. Quod
locum interpres ita exposuit. Vinolentorum duces, quibus cum
pugnare hebrum difficilius est: quam cum hostibus perturbatis.
¶ Tum Plato καὶ τοὺς ἀνδρῶν μένους μερὸς ἐθέλει πείθεσθαι
τοὺς τοῖς καὶ τοῖς ἡγεμοσὶ τοῖς τοὺς διόρνυτο τοῖς ὑπὲρ
ῥέξικον τὰς τιγέγοροσι. ἰσὶ καὶ μεῖζον τὴν αἰσχύνην
ῥέφειριτο τοῖς τοὺς ἀρεῶς ἀπείθοντα. ¶ Qui inquit
his obtemperare nolit preceptis: & liberi patris ducebatur: etate iam
ultra sexagesimum annum prouectis: non minus immo grauius
nocetur: quam qui martis principibus non obtemperat. Interpretis
Siquis autem ultra sexagesimum annum natus legibus ac ducebus
Dionysi non obtemperet: equale uel etiam maius dedecus ferat
quam qui ducebus martis non pareat. Parum ne hoc loco errat interpres
Platonis: cum in eos penam statuatur: quibus tamquam integerrimis uiris
gubernandi munus a Platone demandatur. et non secus his pa-
rendum censetur: quam ducebus exercituum? Supplicium uinolentis
prescriptum bonus interpres transfert in uiros sobrios: et probos
magistratus: qui sexagesimum iam etatis annum excesserint. Itē Plato

169
τοδε τοσορδεοιδα φησιν. οτι παρζωω. οσορ αντω προ
σικει μονρε χειρ τελεοθερτι. τον τορκαι τοσοντορον
δερ εχορ ποτε φνεται. noui equidem inquit ita esse: ut nullū
aīal q̄tū ingenu sibi conuenit iā pfecto: tm̄ a primo nature ortu
habeat. Interpret. Illud tñ scio: q̄ aīmal cū tanto nascit ingenio
q̄tū perfecta etate habet peruersor sane potius q̄ cōuersor legū
Platonis dici aduersarius merito pōt: cū Platonē per contrarium
pleraq; it̄rpretetur. Itē Plato cū de musica ratōe satis differuisset:
uelletq; iam de corporis exercitatioib; agere: interrogauit sotiōs
an audire de ea aliquid uellent. Cui Clinias hoc modo respōdet.
ωαρισε. κρησι και λακε δαιμονι οισ διαλεγομεροσ. μον/
σικισ. περιδιελθορ τωρ ιμορ. ελλειπορ τωρ δε γνμρα/
σικισ. τι ποτε οεισ οι ποτερορ ιμωρα ποκριμ̄σθαι. πρ/
οσταντηρ τηρεω τισιν. προσοπλατωρ. αποκε κρισ
θαι εγω γαρ σε φαιηρσ χεδορ: ταντερομερορ. σαφωσ. και
μαρθαρωωσερω τισισονσ αν τι ταρ νρ αποκρισισ τε
εστιρωσ ειπωρ. και ετι προσ ταξισ διαπερασθαι ταπε
ρι γνμρασικισ. O uir egregie q̄ cū cretensib; & lacedemoniis
differis: postq̄ de musica disciplina satis disputatū ē: et desyderio
exercitationū adhuc tenemur: quid tandem nos potius: ad istam
tuam interrogationē respōsuros arbitraris? Tū Plato eqdē satis
iam abs te responsū arbitror: postq̄ ita it̄rrogas: planeq; it̄lligo
te sic rogando respondere: qd maius et que ad exercitatiois rōnē
ptinent iubere explicari. Interpret: quid o uir optime tu cū lace/
demonios & cretenses alloquaris: ac tractatum de musica sit: sed de
gymnastice nihil: quid inq̄ siq; interroget r̄ndebis? Interrogatē
te affirmabo ipse apte respōdisse. Nā hec it̄rrogatio respōsio ē.
Quam preclara interpretatio uiri in utraq; lingua eruditi? Sed
hec pauca ex multis satis sit ex secundo libro collegisse.

Ε Χ Λ Ι Β Ρ Ο Τ Ε Ρ Τ Ι Ο

Μ Nūc tertiū quoq; librū q̄ scite conuerterit: uideamus? Nar/
rat Plato uitā et mores hominū: qui post diluuiū illud generale
primi fuerūt: rudēs scilicet atq; expertes uirtutū: ac uiciorum eius
etatis qua ipse uiuebat: atq; ita interrogat. αρτοι ομεθανμασιε
τονσ τοτεα τειρονσορ τας πολλωρ μερ καλωρ τορ κα/
τα τασ ιι πολλωρ δε και εραρ τιωρ τελεονσ προσαρε τηρ
ικαι προσκακι αρ γεγορμαι. Nū priscos illos hoīes expertes
rerum usu ciuili tum honestarū: tum inhonestarum: uirtute aut

190

& uicio calluisse arbitremur? Interpres. Nū intelligis uir eximie
 multorum bonorū: multorūq; contrariorum que in urbibus sūt
 exptes tūc illos: uel ad uirtutē uel ad uicia pfectius postea pfectos
 fuisse. Negat etatē pfectisse uirtute aut uicio: & curriculo annorū
 uersutiorē fuisse: qđ apte a Platone scriptū uidemus. ¶ Tum qm̄
 priscis illis tēpibus, nondū usus ferri aut eris: & ceterorū metallorū
 erat: affert Plato ον κονυ και τεχραι οσ αι πρεσι διρον δε ορ
 ται και χαλκον και τωρ τοι ον τωρ απαρ τωρ. τωρ αν τωρ
 χρομορ και ετι πλειονα. ιφαισμεραι αρειερ. ¶ Igitur artes
 etiā omnesque ferrū aut aes: aut qđuis huiusmodi metallū sibi
 requirunt: usdē illis tēpibus ac lōge post haberi nō poterat. Interps:
 Erant igitē ferri eris: omniūq; huiusmōi artes eo tpe: imo maiore
 ignorantie tenebris obside. Quod Plato superius dixerat: repetit:
 frustra: & qđ a Platone affert: cernere nō pōt. Non enim artē
 excusoriam defuisse affert hic Plato: hoc. n. dictū superius ē. Sed
 ceteras etiā om̄is artes: que ferri usū requirūt. Nā si usus ferri: aut
 alterius huiusmōi materie nondū erat: ne artes qđē haberi pote-
 rāt: que sine ferro: aut alia huiusmodi rei exerceri non possunt.
 Quis. n. esse faber lignarius possit: sine serra: ascia: dolabro: cultro:
 ac ceteris ferramentis: ad hāc artē necessarius? At uero interps unā
 ferri atq; eris artē affert: qđi cetera esse eo tpe possent quo ferrum
 nō habebat. Itē Plato οτι δε φημι εν χειρισθαι σφαλερον ει
 ραι ρονυρ μικεκτιμερον. αλλα ταρ αρτιαται σβον λισεσιν
 οισι γρεσθαι. Optare qđ inq; aut precibus a deo petere haud
 tutū esse: nisi qui optat. prudenti & recto cōsilio ea expetat: que
 tribui sibi a deo desyderat. Nisi. n. ita agat: satius esse his cōtraria
 petere: que optant. Interps hāc Platonis sententiā ita exponit.
 Dico. n. nō esse tutū cupiditatē seq; si mentē nō habeas: cōtra. n.
 qđ uelles om̄ia fiunt. Item Plato uiros q; magistratibus p̄esse debeāt
 enumerans θεοφιλις δε φισικαι εν τυχι τιρα λεγορτες εβδο
 μιραρχι ρεις και ρορ τιρα προαγομερ. Septimū iquit magis-
 tratū felicē: dūsq; carissimū cōstituētēs ad sortē aliquā euocemus.
 Interpres. Deo autē amicis atq; felicibus septimā in principando
 sortē attribui mus. Post hec Plato rē. p. lacedemoniorū cōmēdat
 ut ex rege: senatu: & cōsulibus: quos illi ephoros uocāt: ad ciuitatis
 salutem cōmode constitutam: & nisi talis inquit res. p. eorum esset
 επι γε τιμερω και κρεσ φορτι και τοισ τοτε ρομοθεταις
 οι τι ρεσ αραισ αρμοθε τον ρτες ον διαρισ τοδ ιμον με

πισ εσωθι ποταρ nequaquam superioribus temporibus a Temeo & Cresphote & legulatoribus etatis illius: factio Aristodemi seruari potuisset. Aristodemus autem iste lacedemoniorum rex fuit: cuius nomen quoniam ab optimo & populo est compositum: quemadmodum sepe accidit: ut nomina propria ab appellatiuis repiant esse composita. Doctus interpretes putauit: non unum proprium nomen esse: sed duo appellatiua & non regem lacedemoniorum sed partem populi optimam significari. Itaque hunc in modum conuertit. nec optima quidem pars populi seruata esset. Item Plato uitam priscorum hominum quam ferro caruit: artibus tamen que sine ferro exerceri possunt non caruisse fatetur αιπλασ τι και φισι και οσαι πλεκτι και των τεχνων. ονδε εν προσδε ορταισ ιδιων. Quippe figuli inquit & textorum ars ferro non eget. Interpretes ne longior esset: textorum omisit: quamquam ea particula ad artium diuisionem necessaria adhibita a Platone fuerat. Item Plato causas interitus rerum publicarum querit: quarum unam dicit esse cupiditatem atque auaritiam: unde sepe numero bella oriuntur. hoc exemplo grecorum confirmat: repetens bellum persicum: quo grecos parum honeste pro se dicit pugnassee. non quia uictoriam adepti non fuerint αλλα των τριων το τε ονσων ερελλα διπολεων των μεγισ των. αργονσ λακεδαιμορον. και τις αθηραιων πολεωσ. μι αρμερν περ τις ελλαδοσ αμνραι. τω δε δνοκακωσ ον τωσ ειραι διεφθαρμερωσ τε ημερ. και λακεδαιμορ α διεκωλν ερεπαμνρειραν τι πωλεμονσ α κα τα κρατος. Sed quod cum tres essent grece precipue ciuitates: lacedemon: Argus: Athenae: una tantum earum pro grece decertarit: relique non modo fuerint inutiles: sed etiam altera alteram bello impedierit: ne comuni saluti succurere posset. Interpretes ut altera lacedemonem quoque ne se defederet prohibuerit: officium quod Plato in communem omnium grecorum statum requirit: hic dumtaxat ad lacedemonios refert.

Item Plato genus omne grecorum dicit facile dirimi potuisse: & facile per barbaras nationes dispergi: nisi athenienses & lacedemonii strenue pugnantes communem statum seruassent. Et καθαπερ των περσαι την αργονσιν τωνν. διαπεφοριμερα και ενμ πεφοριμερα κακωσ εσ παρμερα κατοικειται quemadmodum inquit graui: quibus perse hoc tempore dominant: passim dispersi: male diducti: ac dissipati incolunt. Sic tum genti grecorum uniuerse accidere potuisset. Interpretes sicuti modo perse male dissipata omnia tyrannice regunt. **I**tem Plato cum ostendere uellet idem persis

atq; atheniensibus accidisse: sed alteris ob summā seruitutē: alteris
ob summam libertatem πωσδεκαίτιλεγωμερφισιτονρτε/
νθερ οίπρωέγοροτεσιμιρ εμπροσθερλογοί τροπορτιρα
καλωσ εισιρ ειριμεροι. ¶ Quid & quemadmodum inquit de/
inceps dicendū ē. Sermo quē adhuc habuimus recte quodāmodo
est habitus. Interpret quo modo uero et cur habita iā uerba quo/
dammodo dicta ostenderunt. Ita φ Plato dicturus ē: hoc dictū
iam esse interpret putat. ¶ Tum Plato ubi ordinem et modestiā
ueterum atheniensium exposuit: poetis potissimum culpam de/
prauate musice tribuit. πωιιταιφισιρεγερορ το φνσειμερπ
οιιτικοι αγρωμορεσδεπερι τοδικαιορτισμονσιςκαιτο
ρομιμορ βακ χενορτεσ καιμαλλορ τονδεορτοσ κατεχο
μεροι νφιδορισ. poete inquit ingenio quidem ualuerunt: sed
in officio ac iure musice discipline fuerūt iniquiores: cum debac/
chari: et uoluptati: ultra q̄ oporteret idulgere statuerūt. Interps
natura quidem poetici: sed erga iustam musicam ingrati: legem
cauponantes: et a uoluptate magis q̄ oporteret uicti. Egregie
certe ut reliqua. ¶ Item Plato deprauate musice errorem p̄mū
fuisse dicēs: hec scribit. ρνρδε. ηρξεμερμιρεκμονσικισ. ηπαρ
τωρ εισπαρτα. σοφιασδοξα καιπαραρομια. Incepit quidē
a musica omnium in om̄ibus sapientie uulgaris opinio et deprā/
uatio. Interpret. Nunc uero cum a musica reciderimus: iniquitas
sapientie: que opinio quā omnes in omnibus habebāt p̄icipiata
est. Sed hec ex tertio libro satis.

EX LIBRO QVARTO

¶ Transeo nunc ad quartum librum: in quo Plato interrogat.
Num ciuitas que conditur portum habeat? Respondet Clinias:
portum habere: et quidem comodissimum. Tum Plato παπαί
φισιροιορλεγεισ. ¶ Heu inquit quid ais? improbanis uidelicet
mare ac portum uicinum: ob deprauationem morū que ex con/
gressu et commercijs hominū peregrinorū solet accidere. Interps
dictum hoc Platonis om̄misit. Heu quid ais: quanq̄ necessarium
erat: ad eam quam modo dixi sententiam Platonis: uerba enim
hec aspernantis sunt: et rem de qua agitur repudiantis. ¶ Deinde
Plato: causam cur maris uicinitas incommoda sit exponit. Ita ut
eius etiā rationē tangat qui aliter sentit: et cōparatione maioris
damni postponat leue delectationis compendium. προσοικοσ
Γαρφισιθαλαττα χωρα τομερπαρε κασιρ ημεραρ. ιδν

μαλακῆ μιρορτωσ αλμυρορ και πικροργει τοριμα. mare
 inquit ciuitati uicinum affert quidem in uita delectationem sed
 certe salsum admodum et amarum consortium est. Interpret q
 prerogatiua quedam est maris uicini: et ut id probefficiat: hoc
 esse cause dicit: ut uicia consequantur: sic enim scribit Mare naq;
 ciuitati proximum salsum nimium atq; amaram ex quottidiana
 iocunditate solet uicinitatem afferre. Non ex quottidiana iocun/
 ditate praua affertur uicinitas bone interpret. Non eni iocundus
 aspectus aut commodus usus maris ciues deprauat. Sed in honesti
 ac uiciosi peregrinorum mores: quos Plato deuitat. Nam qd ad
 eam quidem uicinitatis iocunditate attinet: profecto mare Pla/
 tonis quoq; sententia probandum est. Deinde Plato. Etsi ciuitas
 inquit uicina mari sit: portumq; commodissimum habeat παρ α/
 λυθιορ προσταντα τοκαι παμφοροσειραι κεκτιται. re/
 medium tamen contra hec habet: q omniū est maxime fertilis
 que uidelicet ad uitam hominum necessaria sunt: abunde suppe/
 ditat: nec eget peregrinaz rerum commercis. Interpret aduersus
 que omnia fecunditatem inquit etia possidet. omnia esse putat: qd
 unum ad maritimum situm Plato refert: fecunditatem etia male
 pamphorie: quo uerbo Plato utitur: reddit: no enim copiam sed
 uarietatem rerum hoc uerbu significet. quam ipse querere uidet.
 cum agrum suum tantum uniuscuiusq; rei afferre desyderet: qtu
 modeste sufficet ciuitati. Copiam enim et fecunditatem illam in/
 terpretis non modo no optat: sed etia recusat: ne in asportandis
 rebus que superant: ciues non minus deprauentur q in importandis
 que desunt. Quamobrem ita subdit τραχεια δεονσα. διλορω
 σον και πολυφοροσ τε ειη και παμφοροσ αμα. Asper autē
 si sit ager: fieri non potest ut simul et fertilis sit: et omnium ferax
 Quem etiam locum peruerat interpret cum inquit. uerū cū terra
 sit atq; aspera: non omnium erit fecunda: omnis sit enim fertilis: qd
 copiam indicat diuersam: a uaria rerum: et ut uerbum Platonis
 latino exprimere uerbo conemur omnisfaria facultate. Itē Plato
 τομερ ποριρια ρομορεσ ασια κοσ φισι γεροσ αρθρω πορ/
 διλαδι. και διασνριθειαρ ζι τονν ετι χρισθαι τοισαντο/
 ισ εθεσι ρδια και προτερορε φθαρη. quod uicio legum suarum
 inquit dissidere iam pridem cepit genus uidelicet hominum: et pp/
 ter consuetudinem queritat uisdem moribus uti: quibus ante de/
 prauatum est. Interpret: quod uero seditione concitat cū pmos

quibus corruptum est mores desyderat. ¶ Item Plato εεορ/
φισι προστιρτις πολεωσκατασκενιη επικαλωμε/
θα. οδε ακονσειετε και νπακονσαι. ιλεωσ ενμερις τε η/
μιρσνρδι ακο σμισωρτιρπολιρ. ¶ Deum inquit ad
ciuitatem a nobis condendam inuocemus qui annuat optatis:
uotisq; nostris benignus ac propicius accedat exornaturus
ciuitatem: cui operam dare statuiamus. Interpres deum igitur
ad ciuitatis constitutionem inuocemus: qui cum audiat exau/
diatq; felix propiciusq; una nobiscū ciuitatem et leges exor/
naturus ueniat opto. ¶ Item Plato de equo et iniquo disserēs:
primo opinionem illorum exponit οιδικαιορειραι φασι το
τον κρειττοροσ ενμφερορ. ¶ Qui equum id esse existi/
marunt: quod potentioris commodum sit: et hoc equi rationē
descripserunt: quemadmodum etiam Trasimachus ille primo
reipublice libro contendit: quo in loco potentioris nomen
principem indicat: et fortuna superiorem. Nam uulgo ita fi/
eri uidetur: ut superior quisq; ita et leges constituat: et cetera
omnia agat: ut nō tam subditorum commodum q̄ suum spec/
tare uideatur. Interpres melioris utilitatem dixit: quod est a
Platonis proposito prorsus alienum. Adducit enim ille hanc
opinionem refellendam ut prauam: cum sepe numero ita acci/
dat: ut potentiores hoc est principes: sua abutantur potestate:
et tyrannica autoritate faciant: quod sibi non quod subditis
prosit hic melioris utilitatem dicens: nihil inconueniens iustitie
affert: iustam enim actionem uiro bono et meliori esse com/
modam posse: nemini dubium est: quo fit ut Plato desipere
uideatur: cum per interpretem dicat melioris utilitatem esse
iniuriam et quod uiro uirtute predito commoditatem affert
id esse iniquum. Sed certe non Platonis: sed interpretis error
est: qui potentiores nomine melioris appellat. ¶ Item Plato
αρονροιει ποτε φισι ιδιμορ ρικησαρτα. ητιρα πολιτει/
αρ αλλιη ρικαι τυραννιδα. φισεσθαι εκορτα προσαλλο
τιρομονσ. η τοσ ενμφερορε αντω τισ αρχισ τον μερειρ
Num inquit si quando tyrannus: aut populus: aut res. pu.
ulla uicerit: putas eos ultro legem laturus aliter q̄ ut comodū
suum in primis seruetur: et status permaneat. Interpres. Num
igitur putas inquit populum: si tyrannum: aut aliū quēpiā

ciuitatis modū euerterit: legesq; sponte ferat ad aliud prius: qđ
Plato cōmune dixit siue populus siue tyrānus siue aliq; uice/
rit: hic ad populū unū refert. Etsi populus inqt tyrannū: aut
aliū quempiā euerterit: qđ de populo solū a Platone querat:
nō de quouis dño aut pñcipe. Itē Plato sententiā reuocat Pro/
tagore: q; hoiēm esse dicebat modū siue mensuram: aut metā
rerū omniū. quā sententiā in sermone quoq; qui theetetus in/
scribitur pluribus atq; optimis ratiōibus confutat. οδι θεος η/
μιρ φισι παρτων χρηματων μετρον αιμιμαλιστα και/
πολυμαλλοριποντισωσ τφασι παρθρωπος. ¶ Deus
inquit sit nobis meta omnium rerum in primis longe q; magis q;
homo: ut aliqui uolunt. Interpret. Deus igitur omnium men/
sura maxime rerum est: multo q; magis: si quis ut fertur homo ē
Ergo deum hominem esse fertur Platonis sentētia: si credendū
est interpreti. Et quoniam homo est: meta est omnium rerum.
quod Plato nature humane tribui nefas arbitratur. Ita hic o/
pimiones nouit philosophorum. Ita Platonem quē repñndit
intelligit. Item Plato postq; de parentibus tū uiuis: tū mortuis
docuit: continuo de prole et cōsanguineis precipit. αδε προσ
ειγορονσ και ξνγγερεισ και φιλονσ και πολιτασ φισιρ.
οσα τε ξερικα προσθεωρ θερα πένματα και ομιλια σξνμ
παρτων τον τωρα ποτε λονρτα τορεαν τον βιορ φαιδρν
ραμερον κα ταρομορ κοσμεινρ δειτωρ ρομωραν των η/
διεξοδος. ταμερ. πειθονσα ταδε μι νπεικορτα πειθοι
τωρ ηθωρ. δια και δικικολαζονσα. τηρ πολιρ ημιρ ξνμ/
βον λιθερ των θεωρ. μακαριαρτα και ενδαιμορα. αποτε
λει. ¶ Quibus inquit erga prolem: consanguineos: amicos:
ciues: atq; etiam erga hospites: propter deos: et in congressum
horum omnium seruandis officiis: uitam quisq; suam: allustrare
ornareq; optima lege debet ordo legum ipsarum: partim sua/
sione: partim ui et supplicio: moribus consulens efficit: ut dis
bene iuuantibus republica nostra felix beataq; habeatur. In/
terpres. oportet etiam filiis atq; nepotibus: consanguineis: ami/
cis: ciuibsq; nostris: et deniq; aduenis: honorē suum tribuere:
atq; ita ornari: secundumq; leges uiuere: legum uero ipsarum
tractatio aliis quidem persuadēdo: duritie autem morum in/
obedientes uia iustitie puniendo: ciuitatē nobis dis uolentibus

felicem reddet atq; beatā. Quid pro quo interpretetur: ut sententiā
 omnem peruertat: & quenadmodum loquatur. ipsa interpretatio
 ostendit: nec ē: cur id apertius explicare debeamus. **T**um Plato
 singulis rebus predictis, legem dicit debita forma accommodari nō
 posse, sed aliter tractare de his oportere. **Ε**στι δὲ δὴ ταῖς τοιαύταις
 ἐν τῇ μαλίστα σχηματὶ κείμερα ὄντων παρὰ τοῦ ραδίου ἐν περὶ
 λαβοῦντα οἰοῦντων ἐπεὶ ἄλλον τοσὶν τροποῖς λα-
 βόμεν. Quo iquit in genere sint hec: haud facile una q̄si forma
 complecti possunt: sed hoc modo ferme accipi debet. Interpretēs
 plane contrarium uertit. Alia inquit et si maxime figurā habeant
 suam: non facile tamen forma una connectantur. Sed modum
 quendam capiamus. **I**tem Plato interrogat simplices ne leges
 scribi oporteat: an duplices? hoc est additis exordis quibusdam &
 causis: cur unumquodq; ita precipiatur. Respondet Megillus
 duplicem approbans legum expositionem. Plato non satis ait esse
 Megilli approbationem. Sed preterea Clinie uoluntatē requirit:
 cui ciuitas condebatur. Non satis hoc est inquit. **ὀ**ν μὴ ἀλλὰ
 πὺν καὶ κλειρία τὸν τῶ. ἀρεσὶ κείνῳ δὲ τὰ μὴν νόμοις ἐπὶ τὸν μέ-
 ρα. τὸν τὸν γὰρ ἡ πόλις ἡνὲν τοῖον τοῖς νόμοις χρῆσθαι
 διαπονεμένη. **S**ed Clinie quoq; placere ea que legibus san-
 cimus: oportet. huius enim ciuitas est: que huiusmodi legibus uti
 debet. Itaq; interrogatus Clinias respondet: simili modo duplicē
 legum approbans expositionem. Interpretēs quod interrogandū
 erat: p̄ certo & iam explorato ponit. his uerbis. quod huic etiam
 Clinie probari existimo. **I**tem Plato causam: cur ita in legibus
 additā eo p̄tinere existimās: ut auditor beniuolus: docilis: attētus
 reddatur **δι**οδικατὰς ἐπὶ τὸν νόμον λόγον. τὸν τὰν τὸ πρόοι-
 μιόν ἄλλον λόγον ἀπορθεὺς προσάγορένοιτο εἶναι τὸν
 νόμον. Mea iquit sententia: hoc exordium rectius q̄ ratio legis
 appellari potest. Interpretēs: quare nō legis pars: sed exordiū recte
 ut ego arbitror appellabitur.

E X Q V I N T O L I B R O .

Sed iam quintum librum aggredior: in quo Plato suum cuiq;
 animum post deos colendum dicit: et quisnam animi cultus: que
 obseruantia sit: docet: quo in loco **ὀ**νδοποταρ φησὶν ἡ γῆ τὰ
 τὸ τὸ ζῆν παρὰ τὸς ἀσθεροὺς εἶναι τιμασθῆναι τὸν ψυχῆν.
 Nec uero inquit. cum uitam quispiam summum esse bonum ar-
 bitratur animū colit. Interpretēs nec quando uitam bonum animo

arbitratur honorat. omnium sic summum qđ uim totam sentētie
continet: uitam non malum esse: sed summum bonum non esse a
Platone decernitur. hic autem quasi malum decerneretur inter/
pretatus est dicens: nec cum uitam bonum arbitratur. ¶ Deinde
Plato eum qui pecuniis & muneribus animum suum prosequitur.
nequaquā eum colere dicit: sed παντος μερονυ λειπειν id est
tota uia aberrare seu longe abesse: utroq; enim latine modo dici
potest. Interpretes eam particulam tota uia aberrare sic exponit.
Sed dolore penitus exagitat: scilicet ipse quoq; tota uia a recta
interpretatione aberrans. Idcirco autē in hūc errorem delapsus
est. qđ per imperitiam litterarum grecarum existimauit lipo uer/
bum quo usus est Plato lypen hoc est dolorem significare. quanq̃
locus iste nullam doloris suspicionē affert. ¶ Mox Plato corporis
ualitudinem: dignitatem: robur: celeritatem: & reliqua huiusmodi
χανρος φισι τας ψιχας και θρασερας ποιει. animum uel
audacem: uel quodāmodo mollem dicit: reddere. nisi moderationis
ratio adhibeatur. hic mollem illū prodigū interpretat. prodigos
inquit animos audacesq; reddunt. ¶ Deinde Plato amicitias et so/
dalitates ita potissimum constitui gratas firmasq; existimat: si sua
quisq; beneficia in amicū collata: minora q̃ ille arbitretur: contra
uero qui acceperit: maioraq; q̃ qui dederit: putet. Quo loco his
utitur uerbis ελλαττονος δαυ τας αντον πδιαρο ονμερος
ειστονος φιλονος χαριτας αντων των φιλων τε και εται
ρων. ¶ Minoris autem sua in amicos beneficia facit: q̃ ipsi amici:
sodalesq; faciant. Interpretes. suam uero in eos gratiam minorem.
¶ Item Plato cum eum respbenderet. qui nihil fortunarū suarum
impertiat aliis αντον μερ φισι ψεγειν. τοδεκτιμα μηδερ
μαλλον διατον κεκτιμερον ατιμαζειν. ¶ Ipse inquit uitu/
perandus est. Res autē quam possidet: nihilomagis damnanda est:
uitio possessoris. Interpretes. nec ppter hominē. qui male possideat
res uituperanda ulla: nullam rem esse uituperandā dicit propter
hominem: qui male possidet. Hoc uero nec Plato dicit: nec ullo
pacto congruit ueritati. Nam si res bona est. uitii possessoris rei
bonitatē non adimit. Itaq; res nequaquā damnāda est: uitio posses/
soris: ut Plato ait. Sed si mala res est: eo magis uituperanda est: quo
usu possessoris sui reddi deteriorē oportet. ¶ Item Plato θυμοει
διμερ φισι χριπαρ τα αρδρα ειραι πραορδε ωσοτιμα/
λιστα. Omnes inquit bonos uiros & animosos simul & mites esse

oportere: ut animositate uidelicet: iniuriā uincāt atq; ppullent:
 eam scilicet iniuriam: que corrigi alioquin non potest: facilitate
 autem non misereantur eos: quos intollerabilem aliquem errorem
 prolapsos uiderint: et pro sua mansuetudine atq; hūanitate neqd
 p̄terea peccent admoneant. Tales aut & in. R. P. dicit eē debere
 custodes ciuitatis: canibus eos comparant: animosos scilicet erga
 inimicos: erga ciues uero mitēs atq; humanos. Interpret. oportet
 inquit unumquemq; maximi qdem animi eē: sed mitē sūm opere.
 quid inter animosum & magnanimū intersit: notum ē omnibus:
 solo aduersario excepto. ¶ Tū Plato de his q tollerabilius peccāt:
 τὰ δ' αὖν. τοῖς ὁσοῖς μὲν ἀδίκον σιφισί π' ἰατὰ δ' εἰ. errorem inqt
 eorū: q iniuriam quidem fecerūt: sed que corrigi possit. Interpret.
 Qui autem sua iniuriis ita uexāt: ut sanabiles sint. qd cōiunctio
 & quod articulus ē greci sermoni. hec p pronomine: sua: iterpres
 accipit: exprimi hec latinis litteris difficile potest: tñ ita ē: ut per
 ignorantiam erret. nesciens qd au: quid con: grece dictiones sig/
 nificent. Quarū altera coniunctio ē interdum: exornans potius
 sermonem q̄ aliquid designans: interdum aduerbium significans
 rursus: altera articulus ē: qui in lingua greca cū nomie iunctus
 profertur. Apud latinos uero dum grāmatice loquantur: in usu
 non est: quanq̄ uernacula lingua loquentes eo utantur: & more
 grecorum cum nominibus iungant. Ex his nāq; iterpres noster
 unum constituit illud pronomē sua frangens uerba: & Platonis
 sententiam nō intelligens. Agit enim Plato de iniuria que ī alios
 infertur. Hic sanabilem eū dicit: q sua iniuriis uexet: uti enī eius
 uerbis qualiacunq; sunt: necesse est. ¶ Item Plato παρτακθρω
 πορφισι φένγει τὸ σφοδρὰ φιλεῖν εἰς αὐτοὺς τοὺς δεῖν τοὺς
 βέλτεροις διωκεῖν. neminem inquit diligere se minimū oportere:
 sed unūquemq; sequi eum: quem se prestantiorē esse cognouerit:
 Interpret. meliores se uehementer amare inqt Inepte sane amare
 prosequi posuit. Platonis enī sensus est neminē debere sibi turpe
 existimare: quando id agat. turpitudine autem non eum qui amat
 comitatur: sed eum qui sequitur meliorē: quasi meliorē sectādo:
 deteriore se eē fateatur. nullo igitur modo amare dicendū est.
 sed seq. ¶ Itē Plato de dolore ac uoluptate differens: ὁ σαρτι
 ἰσὼς ἐκαστέρῳ τῶν τῶν. ὅν χωρὶς βονλομεθα. ἐκοιμῆται ἀνδρῶν
 ἀσάφει. dolorē inquit leuiorem nos uelle: cum uoluptate ma/
 iore. Voluptatem autem minorem cum dolore maiore nequaquā

uelle. Subditq. Partem autem modo utrumque horum habere nos nolle
fateri possumus. Interpret. Equalia uero si uolumus: non possu-
mus declarare. Cur declarare non possumus siquid uolumus: aut
cur uolumus pro nolumus posuerit: interpretem interrogate

Stamina
Subtergmina

Item Plato decernendos esse censet magistratus eo modo, quo in
texendis telis fila firmiora pro stamine, infirmiora uero pro sub-
tegmine capimus. οὐδὲν δὲ φυσικὸν τὰς ἀρχὰς ἐρταῖσθαι πο-
λεσὶν ἀρξοῦντας. δεῖ δὲ κριέσθαι τὴν τροπὴν πάντων·
καὶ τὸν σμικρὰ παιδεία βαγαρίσθαι τὰς ἐκάστοτε κα-
τάλογον. Ita uiros inquit q. magistratum gerāt decerni eodem
fere modo semper oportet. et eos qui in leuiori eruditioe cōpro-
bentur. Interpret. ita homines magistratus habituros in ciuitate

oportet discernere in disciplina ciuili comprobatos. ¶ Item Plato
de lustrandis ciuitatibus agens: genera lustrandi partim grauiora
ēē inq. partim leuiora: melioraq. ēē ea que grauiora sunt: instar
medicamentorum: que eo amplius purgāt: quo molestiora sūt:
ἐστὶ δὲ οὐ μὲν ἀριστοὺς φυσικὰ λείροσ. καθάπερ ὁσάτωρ
φάρμακων τοῖον τὸ τροπᾶ. Idcirco genus inquit lustrandi
optimū cum dolore ē: sicut ea medicamenta que ualidiora cor-
poribus adhibemus. Interpret. nā optima purgatio quē admodū
medicina ueneni particeps ita doloris plena. Quoniā pharmaca
apud grecos et salubria dicuntur: ut sūt medicine que exhibent
egrotis: & mortifera: ut ē acuta que data fuit Socrati. quomodo
etiā uenena apud latinos capiunt: ideo dicta: q. per uenas eant.
existimauit doctus interpret. quod a Platone de salubribus dictū

pharmaca

fuerat: intelligi de mortiferis debere. ¶ Item Plato genus lustrandi
alterum explicat: quod ratione colonie describit: ciues enim non
probo remoueri: mittiq. per colonias censet his uerbis ὅσοι δὲ
τις τῆς τροφῆς ἀπορίαν. τοῖς ἡγεμοσὶν ἐπιτάτωρ ἐχορ-
τῶν μιᾶ χορτὲς ἀτοιμονὸς ἀντὸν ἐρδεγκνῦνται παρὲς
κέναν κοτὲς ἐπεσθαι τὸν τοῖς ὁμοσῆματι πολέωσιν πε-
φνυκότι. δὲ ἐν φημίαν ἀπαλλαγῆσθαι ὁμομαχοὶ κίαν τῆς ἐμε-
ροσὲν μερῶσιν ἡμᾶς τὰ ἐξεπέμψατο. ¶ Qui per uictus
inopiam duces querunt: hisq. sponte se offerunt secuturi in opes
aduersus eos qui non egent. hos tanq. morbum ciuitatē labefac-
tantem. honesto colonie nomine: benigne expellendos censuit.
Interpret. ut quotquot alimentorum indigentia premuntur: si
paratos se principibus offerūt: ad habentiū loca migrare laudabili

2

colonie nomine mittantur: istoq; pacto ciuitatem egrotā parte
 liberemus. An nos interpretem istū iniuria existimamus iudicem
 se ac reprehensorē Platonis constituisse: dignus certe est: q; summa
 petat: et palmam deferat: quādo tam excellenter Platonē inter/
 pretari pōt. Euciendo ille de ciuitate censet homines sediciosos:
 et sibi ducem querentes: qui cum improbitatem suam exerceant:
 et fortunas bonorum ciuium suorum diripiant. Quibus eiectis
 lustrari ciuitatē arbitratur. hos interpret facit sese principi offe/
 rentes: cupidos migrare lōgius. ad loca nescio quorū habentium.
 Qui enim sint habētes illi: nisi ipse explicet: necesse est uaticinari.
 Ad hec: colonia: quā mittit interpret: eo animo mitti uidetur: ut
 antiquis possessoribus sua sede expulsis: alienā occupet ciuitatē.
 Et occisis per scelus habitatoribus: eorū bona diripiat: & nefan/
 dissime partis gaudeat. At hec Plato maxime detestat: & neqd
 tale ciues sui cōmittant: sūmo studio iubet. Prauos itaq; homines
 tanq̃ pestē: ac perniciē ciuitatis: urbe expellendos cēset: honesto
 colonie nomine: qđ interpret laudabile dicit: et homībus tribuit:
 quos mittit in excidiū alicuius iuste pieq; nationis. ¶ Item Plato
 plura differēs de seditione ciuitatum: ac ciuium dissensione: unde
 noue tabule: et eris alieni decisiones: et agroꝝ distributiōes solēt
 prouenire: et quēadmodum ea discordia uitari possit: precipiēs
 ἀρεῇ καὶ τὸν σ δεῖ φρσι τὰ οὐσιας πρὸς ἀλλήλων κατὰ
 σκεῖν ἄζεσθαι αὐτῶν ἐπὶ τῶν προειρημένων. ἡμῖν προεῖναι πρὸς τὸν
 τὸν μὲν προσεῖναι κορυφῇ ἐραῖ. τοῖς ἀλλοῖς κατὰ σκεῖν
 οἷς ἡ παλαιὰ ἐγκύρια πρὸς ἀλλήλων. καὶ οὐδὲν ἄλλο
 καὶ σμικρὸν μετρί. Censur inq;: quos sibi ciues pararint: careāt
 quodāmodo crimine oportet: uel ulterius in acquirendo p̃gredi
 ultro desistant: quibus inuicem uetera crimina habētur: quibusq;
 uel parumper mens impartita est. Interpret: ut nisi census ipsos
 inculpabiles inter se ciues quodammō pauerint: ad maiora non
 progrediantur. Reliquā partem sermonis hic separet: & inferiori
 coniungit: multis: que intelligere nequit: omissis. ¶ Item Plato
 numerum locupletum: quem quinq; milibus & quadraginta cō/
 sumpsit: digerens primum in duas partes δνομερδὶ μεριφισί
 τὸν παρτοσ ἀριθμὸν. τὸ πρῶτον μεριφισί τῶ. Prīmū inq;
 due partes totius eius numeri distribuuntur. Interpret. due igitur
 partes numerum primum distribuunt. ¶ Tum Plato quisnam sit
 in ciuitatibus cōmodior numerus perquirens. δεῖ γὰρ μερδὶ τῶ

πλείους τὰς καὶ ἐφεξῆς μάλιστα διαγομασθῆναι τῶν κέκτι-
 νων. **D**icamus inquit eum numerum commodiorem esse: qui
 plurimas et presertim συνεχεῖς ὀνδίες χεῖς. ordine dispositas in
 se distributiones continet. Quibus uerbis aperte numerus ille signi-
 ficat: qui continuo ordine in plures partes secari potest. Interpretor.
 dico autem quisnam deinceps maxime plurimas in se ipso diuisiones
 recipiat. **I**tem Plato cum pleraque de repub. sue ciuitatis: minus
 uulgo & hominibus etatis sue consueta exposuisset: expositorusque
 esset: Mirari inquit fortassis eum qui audierit primo aspectu hec
 cogent: uerum tamen si quis diligentius cogitet: remque experiatur:
 uidebit ciuitatem conditi loco secundo: respectu optime: quasi dicat.
 Ista respub. que minus consueta: et factu difficilis esse uidetur: non
 optima illa est: et primo loco constituenda. Sed que secundo loco
 optima censeatur. Nam etsi alia longe perfectior explicari potest:
 tamen fragilitati hominum parcens: illam omisi: hanc tractans: que
 post illam secundo loco tanquam optima sit collocanda. Vnde hec
 subdit. Recte sane agatur: si optimum reipub. genus et secundum &
 tertium explicabimus: tum eligendum proponemus: ut arbitrato
 suo statuatur sibi quisque quod condere malit. quod idem etiam paulo
 post exprimit: cum dicit: exemplar ad cuius similitudinem fieri
 aliquid oportet: perfectum absolutumque omni ex parte poni de-
 bere. At si quis id assequi non potest: agere quod illi proximum
 est. His itaque positis: optimum ac primum reipub. genus esse dicit:
 in quo res omnes communes sunt: etiam quas nobis natura pe-
 culiaries fecit: si fieri potest: quod quidem genus a diis: seu deorum
 filius incolis: summa cum felicitate commemorat. idque exemplar esse
 optime reipub. quod respiciens et quantum natura patitur attingens:
 proximum ei per similitudinem constituas. Tale autem uult esse quod
 ipse in presentia condit etenim ita ait: ἡρδην ὑπὲρ ἡμῶν ἐπικέχει
 ῥικαμέρ. εἰς τὴν γὰρ ἐρομένην πωσθαράσιον εἰσὶν ὑπὲρ τὰ τὰ. καὶ
 ἡμῶν. δὲν τὴν ὥσ. τριτην δὲ μετὰ τὰν τὰ. εὐφροσύνην εἰσὶν.
 διὰ πέραρον μέρα. Quam nos rempu. condendam suscepimus:
 proxime quodammodo ad immortalitatem accedet. Hec autem secundo
 sit loco. tertiam post hac deo propitio explicare curabimus. Ita
 primum illud reipub. genus: exemplar constituit. Secundum autem quod
 ipse iam cepit condere. Secundum esse dicit a primo: quantum non
 tam immortalitatis compos quasi primum. Tertium autem pollicetur:
 quod secundo leuius sit: que prorsus eodem tendunt: quo illa supra

dicta: genus. R. P. primū: secundū: et tertiū: explicari oportere:
tūm diligendum proponere conditori: quod eoꝝ malit accipere.
Nunc quemadmodum interpret hec reddat: animaduertite. Quā
uero inquit modo nos ingressi sumus: utinā proxime ad immor/
talitatem perueniat. et una secundo: sed de tertia postea si deus
uoluerit: determinabimus. Probat deum atq; hominē Iesum: inter/
pretatur ne hic Platonem? hoc cū est conuertere leges e greco
in latinum sermonem? an potius peruertere eas: deprauare: atq;
corrūpere? ponit Plato secundo loco. R. P. quā condere incepit:
et proximā immortalitati constituit. Hic uero optat: ut pꝛime
ad immortalitatē pueniat: et una secūdo. Quid aut una secundo
sibi uelit: in margine libri declarat: significare enim inquit utinā
una solaq; secūdo post illā primā ad immortalitatem perueniat.
Ita hic primū: secundum: et tertium genus. R. P. Platonis inter/
pretatus est: qui philosophos iudicat: et quis eorum doctior sit:
doctrina sua fretus: expōit. Deinde Plato patriā coli uenerariq;
non modo tanq̃ matrem: sed etiam tanq̃ dominam: utpote deam
cēset oportere πατριδος δεονσις τισχωρας εεραπένειρ
αντιρδει φισιμειζορωσ. μιμητέρα παιδες τωκειδεασοι
παρθεοραντιρονσα. θριτωροτων. γεγομεραι. Patriam
inquit quā sibi quisq; sortitus est: colere ac uenerari debet: magisq;
filius matrem: siquidē patria: cū dea sit immortalis: domina mor/
taliū habetur. Interpret. nam cū tota regio una patria sit: magis
eam colere debent: q̃ filii matrem. Hec enim diuorum etiam qui
mortales sunt: domina est. ¶ Tum Plato quoniam ex quinq; &
quadraginta milibus ciuium cōstitui ciuitatem decernit: nec am/
pliozem patitur populi multitudinem: coloniā mitti precipit: ubi
aut sobolis fecunditate. aut alia causa auctus populus eū numerꝝ
excesserit his uerbis ωσεαυ επιχῡσις μιρπολιτων περβαλ
λονσα. διαφιλοφροσνιρτιρ τωρ ξνροικονρ τωρ αλλι
λοισξνμβαιρι και απορωμερ τοπαλαιορπον νπαρχειμι
χαριμα οπολλακισ ειπομερ εκπομπι αποικιωι. φιλιγι
ρομερι παραφιλωρ. οιαρεπι τιδειορ ειραι δοκοι. ¶ Quod si
inquit ob nimium in procreandis liberis studium: ita aucta sic
ciuitas: ut numeri modum excedat: itaq; inopia et caritate rerum
premat: uetus illud repetatur consilium: quod sepe iam dictū
est: ut colonia mittatur. Cbara: Acharis: quo commodius agi posse
uidebitur. Interpret. In magna uero ciuium abundantia si timeat

milib;

inopia: colonia emittatur: beniuole a beniuolis facta: quibuscūq;
id cōmodum eē uideatur: qđ Plato dicit: quo cōmodius agi posse
uidebitur. hic interpretatur quibuscunq; id cōmodū esse uideat.

v. 2. p. 1. **I**tem Plato dum consulit ne locupletum ille numerus quinq; milib;
et quadraginta milibus prescriptis unq; m deficiat καιδικαιμνρ

φισι τορ αριθμορ πρωτορ διαβιον παρτοσ φνλαξατε
τορει ριμερορ. Primum inquit numerum supradictū tota uita
seruate. Interpret. numerum primū per totam uitam cōseruate:

reliquit supradictū: sine quo uerbo: qui sit seruādus numerus non
potest intelligi. **I**tem Plato μιθερομισ μαφισι παρακατα

τιθεσθαιοτωμιτισ πιστενει. Neq; pecunia iquit deponēda
est: apud hominē cui non adhibes fidem. Interpret. nec pecuniā

deponere inquit: reliquum pretermisit: hoc est apud hominē cui
fidem non adhibes: quanq; id suo cum detrimento didicerat: quod

Plato monet: nemini credendam esse pecuniam sine fide: sine cō/
silio: astuto: et callido. **I**tem Plato τον τονρ διπολλακισ

επισιμαιρεσθαιφισι χρητορ μομοθετηρ τιτεβονλομαι
και ειμοιξνμβαιρει τοντο. Ηκαιαπο τυγχαρ τονσκο

πονκαιοντωταχαρ ειτισ μομοθεσιασ αντοσ τεκβαι/
μοικαι τονσ αλλονσ απαλλαττοι. Hoc igit sepius prestat

legumlator oportet: quid uelit: quid si contigerit: bene succedet:
sin minus instituti sui spe frustrabit. Atq; forsitā ita fieri poterit:

ut et ipse onere legū scribendarū leuet et ceteros leuet. Interpret.
sepius igitur legislator significet: quid ipse uelit: et si sibi illud cō/
tingit: aut contra: et sic forsā et ipse a ferendis legibus liber erit:

et ceteros liberabit. **I**tem Plato de fūdorum possessoribus οδι
λαχωρ φισι. κέκτισθωτορ κληροεπι τοντοισ οισ ειρι

καμερ. Possideat iquit suam quisq; partem: quam sortitus est: ea
quā diximus conditione. Interpret. partem hanc: ea quā diximus

conditione: reliquit: quanq; necessariam. etenim seruari in ea re
iussum est: nequis fundum aut uendat: aut emat: et ut pater unū

ex filiis quem malit heredem fundi relinquat non plures. Hec et
pleraq; alia tā necessaria legi agrarie a Platōe adhibita ptermisit.

Interpres: et hoc solum dixit: sortitus igitur sortem suā possideat.

Item Plato δειγρερ πνλει φισι τη τον μεγαισ τονροσι
ματοσ ονμεθεξονσι. οδιασταςιρ ορθοτατορ αρικεκ

λυσθα. In ciuitate inquit: que grauissimo illo morbo nō labo/
rat: que discordia: aut seditio: recte appellatur: oportere censemus.

Interpres igitur dicimus: ut in ciuitate: que sit expert summe pecunie: quam discidium aut seditionem appellari. Hic profecto peritior fusorie artis quam interpretandi est: postquam ex summo morbo pecuniam sibi summam facere potuit. ροσιμα. namque quod morbum significat in ροσιμα hoc est pecuniam transtulit. ¶ Item Plato ubi numerum modumque census ciuibus descripsit εαρδε τις φισιρ απειθι τον τω τωρομοφαρ ειμερο βολονμεροσ επι τωισι μισεσιρ οδε οφλωρ. αλλοτοσον τονμεροσ αποτισει τιςαντον κτισεωσ. Siquis inquit huic legi non pareat: deferet quod uelit sub dimidio: qui autem iudicium pro se non habuerit: eundem de suo censu exsoluet. Interpres. si uero legi non obtemperauerit: iudex medietatem consequatur. satis quod uolumus ab interprete habemus. ¶ Tum Plato agrum diuidens totum μετα δε των ταφισι. μερε δωδε καδιελεσθαι. θεμερορ εστι ασ πρωτορ και διοσ και αθηρασ ιερορ. ακροπολιρ ορομαζορ τα. Deinde inquit distribuendum in partes duodecim: Quarum prima Veste: Ioui: ac Minerue: dedicanda est: que arx nominatur. Interpres. deinde duodecim partes eligantur. Vestaque tam Iouis quam Palladis consecretur: & sacrum arx appelletur. Eligit hic quod Plato distribuit: & Vestam Ioui & Palladi consecrat: Cui Plato nihilominus quam Ioui & Palladi partem agri dicendam censuit. ¶ Item Plato quod supra dictum erat: repetit. exemplar uidelicet optimum constitui oportere: tum sequi quoad quisque niti propinquius poterit δικαιοτατορ φισιρ οιμαι τοδε ειραι τονμερ τοπαραδειγμα δεκρυρ τα οιορ δι τοεπι χειρονμερορ γινεσθαι. μηδερ ελλειπειρ των καλλιστων και αλιθεστων. ωδε αδυνατορ τιξνμ βαιρει τον των γινεσται. τον τομεραν το εκκλιρειρ και μηπραττειρ. οτιδε τον τον των λοιπων ελγντατα εστι και ξνγγερεστατορ ε φντων προσικορ των πραττειρ. τον ταντο διαμι χαρασθαι οπως αργιγοιται τονρομοθετιρ δε εασαι τελοσ επιθειραι τιβονλινσει. Aequissimum inquit esse id arbitror: ut qui exemplar ponit ad cuius similitudinem quod opus est fieri debeat: nihil pretermittat: quod ad summam dignitatem: ueritatemque conueniat. Quod si quis excellentiam illam imitando assequi nequeat: is omissio quod uires superat: & ad id incumbat: quod proximum cognatumque est eius: ad quod aspirabat: & quomodo id ipsum efficiet: summo studio inuigilet: nec legislatorum interpellet: quominus institutum suum usque ad finem persequatur.

Interpres. qua sententiae integritate: qua uerborum dignitate: hec in latinum conuerterit: queso attendite. Sed iustissimum inquit est: ut cum exemplari proponam: quale fieri oporteat quod incipit: quod autem fieri ab aliquo non potest: pretermittatur: & quod rebus conueniat: nec impossibile est: id omni studio legislator aggrediat: & ad finem perducatur. Quam longe a Platonis sensu labatur. uerba eius aperit: ut nihil dicere preterea opus sit. **I**tem Plato το ομολογον μερο αντω εαντω φισι δει πον παρτα χι απεγαξεσθαι και τορτον φανλοτα τον διμμιον ργοραξιο εσομερον λογον. quod secum consentit id a quouis auctore ubique efficiendum est: etiam in re minima. quandoquidem hoc modo laudē assequi potest.

Interpres. nam quod sibi ipsi undique conuenit: id uel uilissimus opifex non recusabit. **I**tem Plato ρομισαρτα φισι προσ παρτα ειραι χρησιμονστας τωρ αριθμων ρομας και ποικιλσεις. οσα τε αντοι ερεαντοις ποικιλλορται. και οσα ερμικεσι και βαθεσι ποικιλματα. ita sentiens inquit putiles in omnibus rebus numerorum esse distributiones ac uarietates: quibus cum ipsi inter se uarij sunt: tum in longitudinibus ac profunditatibus: quas uario modo constituunt. Interpres. sed danda opera ut ad omnia perutiles ciues sint: tam ad numerorum partitiones: quam ad uarietates: quibus se ipsos exornant: quibusque longiora profundioraue ornamenta efficiunt: Quenam sint iste uarietates: quibus sese ciues exornent: & longiora ornamenta efficiant: explicet rursus interpres in margine libri: non enim minus hoc obscurum est: quam quod superius dixerat: una secundo. **I**tem Plato cum uarios esse hominum mores pro loco uarietate conaretur ostendere μηδε τον θυμας λαρθαρε πο φισι περι τοπωρ ωμεγίλλετε και κλειρια. ωσον κεισιν αλλοι τιρες δια φεροντες αλλωρ τοπωρ. προσ το γε νασθαι αρθραιπονσ αμειρονσ και χειρονσ οισον κεραιτια ρομοεετι τεορ. Ne uos inquit hoc lateat. Megille & Clinia plurimum in locis discriminis esse: ad hominum uel meliorum uel deteriorum generationem: quibus contrarie penes leges conueniant. Sic Plato de locorum discrimine scribit: & leges ob eam rem propemodum contrarias ferendas existimat: alie namque alijs pro uaria nature atque ingenu ratione conueniunt. At uero noster interpres: ne id quidem intelligere potuit. Sed nec illud uos fugiat inquit magnam esse locorum ad ferendos meliores peioresque uiros differentiam. Quibus contraria legibus sancienda non sunt. Videte quanta sit huius

hominis peritia: magnum esse discrimen locorum dicit: nec tamen animaduertere potest: diuersa loca: diuersa poscere legum ratione. Sed contraria non esse sancienda in tanta locorum & hominum differentia testatur. Hec ex quinto libro interpretationis eius excerptimus: paucissima ex plurimis: ut si tot errores: quot uerba esse dixerimus: non discedamus a uero.

E X L I B R O S E X T O.

At sextum iam eodem modo percuramus. In quo cum Plato de comitis R. P. differat: quoniam R. P. de qua agit noua adhuc parumque erudita: non sine errore ampliores magistratus creare posset: quomodo tutius tanta res agatur: exquirat. & quod difficile id esse consilium fatetur: necessario tamen subministrandum affirmat his uerbis αλλὰ γὰρ ἄνωμα. προφασεῖσιν οὐ παρ' ὑδεχέσθαι.

Sed enim certaminis ratio nullam patitur excusationem: quasi dicat: sed quoniam scribendarum legum prouincia iam suscepimus: nulla difficultatis causa est: per quam ab instituto recedere debeamus: quemadmodum illis detrectandi pugnam facultas non datur: qui iam certamen adierint. Vnde prouerbum hoc in usum uenit.

Certamen nullam patitur excusationem. Interpret. hoc a Platone tam breuiter & pulchre dictum: quomodo peruertat attendite.

Atque non oportet inquit non querendi causam suscipere. **T**um Plato φημι γὰρ ὡς κλείρια λέγει. κρωσιονος. χρῆμα δὲ ἀφερομῶν τῶν ἄλλων κριτῶν. μιμογορ ἀφοσιώσασθαι περὶ τῆς χώρας ἡρῶν κατοικίῃ τε. σὺν τοῖς δεξιμῶν θύραις τὰς πρώτας ἀρχὰς εἰς δυνάμειν. ὅπως αὐτῶν ὡς ἀσφαλέστατα καὶ ἀρίστα. Eadem Gnosios tuos o Clinia inquit pre ceteris cretensibus debere arbitror: non modo quasi libando inchoare quam nunc R. P. conditis: uerum etiam summo studio nauare operam: ut amplissimi magistratus pro uiribus firmissime atque optime constituantur. Interpret. Gnosios oportet o Clinia non solum habitandam hanc esse regionem determinare. sed operam quoque pro uiribus nauare. ut quatuordecim atque optimi magistratus constituentur. **I**tem Plato μετὰ μὲν φησὶν ὡς κλείρια φρονεῖν αἰσθῆναι. μετὰ δὲ καὶ ἡ ἀπαρτί. καὶ μακρὰν ἀποικὸν αἰκατέραι. Plurimum sibi atbenienses tribuunt: mi Clinia: plurimum sibi Lacedemoni: & longinquius incolunt: quod ita Clinie dicit: quoniam ille cum Platonem. cum Megillum rogat: ut se socios declararent amplissimorum magistratuum noue. R. P. quam

ipsi in agro suo conderent: Hoc enim Plato recusat: partim ob
atheniensium ac Lacedemoniorum elatiorem animum: Partim
ob locorum longinquitatem: sed licere inquit perbelle: tam illum
q̄ eius Gnosios sese ad eā quā condunt. R. P. conferre. Hec In-
terpres minime intelligere potuit. sed qđ ad interuallum locorū
refertur. ipse ad coloniam uertit. & longe inquit nimiū colonias
mittunt. Ita quos habitare procul Plato scribit. Interpres lōge
colonias mittere exponit. ¶ Deinde Plato precipiū magistratū
in primisq; declarandū eē scribit eū: qui leges tueatur atq; custo-
diat. & quoniam plurium consilio opus est eruditorum uiro-
rum qui decernāt ac deligant: tot aut in ciuitate adhuc noua haberi
non possint. Megillum & Gnosios ipsos tanq̄ cōditores & patres
patrie sūmis p̄ficiendos magistratibus censet: Atq; hoc ita agendū
cōsulens τῖρεςονρ ωκληρια και μεγιλλε φισι. παρτα ημιρ
ταντερ τιπολει καταστι στονσι των αρχωρ τε περι και
δοκιμασιων αντων. αρεμρονμερ. ωσταισ πρωτορ ον/
τω καταZen Γρνμεραισ πολεσιρ. αραγκι μερ ειραι τιρασ.
οι τῖρες δε ειερ αρ προσ πασων των αρχωρ γε ο ποτεσ
ονκεστιρ. Quinam tandem inquit Clinia & Megille hec omnia
in hac nostra urbe magistratibus: & eorū probationibus apte cō-
modeq; constituent. num necesse existimamus ciuitatibus nouis
prefici aliquos: nec tamen sunt: qui ex omnibus magistratibus
ellegantur? Interpres. Sed qui magistratus omnes precedant in
ciuitatibus: que primo conduntur minime sunt. ¶ Tum Plato
de senatu constituendo disserit: quem numero trecentorū & sex/
aginta describit: quos ex omni censu iudicat esse proponendos:
tum eorum dimidiam partem sorte accipit. his negotium cōsultādi
annuum demandans οτ δοικορταδε φισι και εκατορ εκλε
ξαρτας αφεκαστων των τιμιματων. τονσ ημισειστον
των. αποκλιρωσαρτας δοκιμασαι. τον τονσ δε ιραιτορ
ερι αντορ βονλεντας. Horū inquit quos ex omnibus censibus
elegeris dimidiū: hoc est centū & octuaginta. Hic nāq; numerus
dimidius est trecentorum & lx. quorū superius meminuit sorte ad
senatus ordinē cōprobentur. Interpres. ita cētum & octuaginta
de omnibus censibus deligantur: quorum dimidia pars suffragio
comprobetur: qui annui consiliarij sint. Dimidiam partem centū
& octuaginta hic nonaginta accipit. Vnde quom paulopost a
Platone dicatur partem duodecimā hoc est quindecim. dimidiū iā

sumpti id est centum & octuaginta delegandam ad circuitores:
hoc est custodes agri mobiles & uagantes: manifeste in alterum
precipitatur errorem. ut dimidiū quem acceperat numeri hoc est
nonagenariū partem duodecimā dicat. quod falsum eē perspicuū
est. Nulla enim nonagenariū numeri pars duodecima integra ē.

Item Plato cum iam ab omnibus probaretur: ut constituerent
uiri: qui seruandarum legum curam haberent ταμερ τεριτωρ
ρομοφνλακωρ φησι ταντα ειρισθω προσταγματα τρια
προιοντωρ δε εις τονμπροσθερ τωρρομωρ. εκαστος πρ
οσταξει τον τοισ τοισ αρδρασιν ωρτιρωρ αντονσ δε
πρωσ τοισ νυν ειριμεροισ προσ επιμελεισθαι. De custo/
dibus inq; legum tria hec sint precepta tum legibus proficiētib;
quis poterit his uiris precipere: que pcurare opus erit: plura q̄ iam
diximus. Interpret legibus iam confirmatis. si plurium rerum curā
hos uiros habere oportet: a ciuitate quauis proponente cōsyde/
rabitur. quasi quid ciuitates alie proponant: quid ille cōsyderent
queratur: nō quid ciuium: eius que conditur ciuitatis consilio addi
debeat: sic noster Interpret iudicat atq; exponit. **D**ebinc Plato
de equalitate inequalis. hoc est equi pporcionariū & distributiōe
pro uirtute ac dignitate differit: quod quidem equalitatis genus &
si ratione ad usum ciuilem requirit: raro tamē & a paucis seruatiū
legūlatoribus cōstat τινραλι θεστατιρ και αριστιρ ισοτιτα
ονκετι ραδιωρ παρτι ιδειρ. διος γαρ δικρισισ εστι και
τοισ αρθρωποισ αι.σ μικραμερ επαρκει. παρδε οσωρ αρ
επαρκεισ η. πολεισ η και ιδιωταισ παρτα αθα απερ γαζε
ται. Verissimam inquit optimāq; equabilitatē cernere: haudqua
facile omnibus est: In Iouis enim iudicio hec consistit: & q̄muis
mortalibus quidem raro eam sufficiat: tamen quotiens: & quan/
tulumcunq; suffecerit: aut publice aut priuatim plurimū iuuat:
bonorumq; omnium auctor est. Interpret. Iouis enim iudicium
est: Cuius parua quedam pars hominibus sufficiat: & bene omnia tā
ciuitatibus q̄ priuatis si adhibetur disponit. Sufficit uerbo utitur
nō improprie: sed ita scite ut nō suppedicare sicut apud Platonē
est: sed plene satisfacere id uerbū putet significare. Quapropter
uerba ita cōiungit: Parua quedā pars hominibus sufficiat: & bñ
omnia disponit. scilicet idem est sufficere & bene omnia suppedi/
tari: uel ut uerbo eius utar: disponi. **I**tem Plato cum hanc equi
inequalitatem causam interdum effici posse animaduerteret: ut

seditiones essent: diuerticulis uti quibusdam admonet: & partim
 sorti rem cōmittere: partim deum fortunamq; inuocare: ut recte
 feliciterq; succedat. Quippe nisi ita agatur: fieri non posse: quin
 detrimentum sequatur τι γὰρ επιεικέσ φησι καὶ ξυγγνωμορ
τον τελεον καὶ ακριβονσ. παρὰ την δίκην την ορθην εστί
παρὰ τὲ θρανσ μέρορ. ο τὰρ γιγνῆται. Aequalitas enim inq; illa
 laudabilis & equa diudicatio boni: cū p̄ter rectā rationē fiat.
 uiolatur & frangitur. Interpret. humanitas enim & indulgentia
 quando adhibetur a perfecto exactoq; iuxta rectum iudicium
 declinat. humanitatem & indulgentiā uocat interpret: quā Plato
 equabilitatem nominat. & declinari a perfecto exactoq; eandē
 humanitatem ait iuxta rectum iudicium: cum a Platone uiolari
 frangiq; dicatur: cum contra rectum ius agitur. ¶ Item Plato de
 assidua ciuitatis custodia disserit: quo in loco custodes decernens
πληθος δε φησιρ ονδυνρατορ οξεωσ ονδε ποτε ονδερ
τον τωρ πραττειρ. Multitudo inquit nihil huiusmodi agere
 celeriter potest. Interpret. quorum nihil multitudo acute agere
 potest. Incidit sepiissime noster hic Interpret. in eundem errorem:
 qui pererudite a diuo Augustino reprehendit: libro de doctrina
 christiana in his qui ex ancipiti lingue uocabulo. hac est per eq/
 uocationē fallunt: ut sententiā transferant. que a sensu sc̄ptoris
 omnino sit aliena. Ex ambiguo iquit ille diuis lingue p̄cedentis
 plerunq; Interpret. fallitur: cui non bene sententia nota est: &
 eam significationē transfert: que a sensu scriptoris penitus aliena
 est: sicuti quidam codices habent: Acuti pedes eorū ad effūdendū
 sanguinē oxys enim & acutum & uelocem apud grecos significat:
 Ille autem uidit sententiam: qui transtulit: ueloces pedes eorum
 ad effundēdum sanguinem. Ille autem alius ancipiti signo in aliā
 partem raptus errauit. Ita plane & hic noster non solum genere
 erroris eodem: sed etiam specie. eodemq; ancipiti signo omnino
 labit: quom qđ Plato οξεωσ dicit: referens ad rei mādare parati/
 orē executionē. ipse non celeriter: sed acute interpretetur. ¶ Item
 Plato ιερωρ δε ιερεασ. οισ μερ εισι πατριαι ιερω σνραι καὶ
αισ μικρειρ ειδε οιορ το πρωτορ κατορκι ζομεροισ εικ/
οσ γιρεσθαι περὶ τα τοιαντα. ιμιδερι ιτισιρ ολιγοισ.
οισ μη καθεστικοι καταστατσορ ιερεασ τε καὶ ιερειασ.
 Sacerdotes inquit: qui paterna sacerdotia habent: permaneant:
 sed si: quod usu euenit hominibusq; nuper simul uiuere ceperint:

aut nulli: aut paucissimi habent: noui cōstituendi sunt sacerdotes:
 tum mares: tum femine. Interpretēs. Si uero nulla huiusmodi sunt:
 quod accidere illis par est: qui nunc ciuitates condere ceperunt:
 aut nullis: aut paucis concedendū. Quā bene Platonē Interpretēs
 noster intelligit: cum nullos cōstitui sacerdotes arbitrat̃ precipi
 a Platone: qui cōtra ubi nulli sunt: paterna sacerdotia habentes:
 ibi sacerdotes cōstituendos esse decernit. **¶** Item Plato de eligēdis
 legum interpretibus iubet: ut quattuor tribuū unaqueq; tres de
 suis eligat uiros: atq; ex his duodecim qui electi sunt: tres p̃ ceteris
 suffragio constituti: reliquos nouem mitti probent ad Appollinē
 Delphicum: qui ex singulis ternis: singulos discernat. Hi uero tota
 uita interpreses sint. Interpretēs uero: expositores inquit quattuor
 tribus ferant: quattuor quelibet: ex quibus nouem: qui suffragio
 erunt delecti delphos mittantur. Sexdecim eligit iste non duo/
 decim: siquidem quattuor tribuum unaqueq; quattuor exhibet.
 nec a tribus ter tres mittentur: quom̃ numerū trinitatis ratione
 Plato obseruat. Sed a septem quos interpretēs cōstituit. Ommitto
 q̃ si ut hic scribit: quelibet tribus quattuor prester: nec sexdecim
 erunt: qui eligentur: nec nouem: sed quattuor tātum. Quis enim
 romane lingue peritus nō intelligat: quālibet: nō om̃es siue unā/
 quāq; sed dūtātaxat unam aliquā significare: nec referre: si aliquā
 quattuor tribuū dicat: uel quālibet quattuor tribuū: sub neutro
 enim licet: nisi disiunctim descēdere. Cum igitur dicit aduersarius:
 ut quelibet tribus quattuor ferat: perinde est ac si diceret: ut una
 tribus: quēcūq; illa sit: quattuor ferat. **¶** Item Plato inde mortui
 locum eligi a quattuor tribubus aliū iubet: ex ea unde ille fuerat
 tribu: his uerbis τὸν δεξιὲν πορτὰ πρὸ αἰρέσθωσαν αἰτέα
 τὰρεσ φνλαὶ· οὐρανὸν ἐκλιπν. Interpretēs. & ad mortui locum
 quattuor tribus aliū eligant. om̃is: ex ea unde ille fuerat tribu:
 qđ in primis necessarium est: non enim de qualibet tribu eligendū
 Plato censet: sed de ea cuius tribulis erat: qui uita est functus: ne
 qua tribus sit: que honore careat magistratus. **¶** Item Plato de
 agrorum custodibus ἀπονομι δε περὶ τὰν τὰ καὶ δε εὐτω φησι
 τὸν σὲν κορτὰ ἐκάστων σ. τορ ἀντορ τοπορ φνλαττῆρ
 Danda inquit sūmo studio opera est: ut singuli sexageni sua loca
 custodiant: non modo hostium gratia: uerum etiam eorum qui se
 amicos uocant. Interpretēs. Studium autem sexaginta uiros q loca
 custodiūt sit: ut aduersus hostes amicos ista custodiāt. **¶** Itē Plato

quelibet

de causis: & iudicibus: & magistratibus disputans omnem iudicem magistratūq; reddere administratiōis sue rationē iubet: exceptis his qui finem causis imponunt, a quibus fas non sit. prouocare: qđ in ciuitatibus regi subiectis: honor regius ē. δίκαστιν δὲ καὶ ἀρχοῦν τὰ ἀνὲν θνροῦ οὐδὲρα φησὶ δικάζειν καὶ ἀρχεῖν δὲ πλὴν τῶν τοτέλοσ ἐπιτιθεμένων οἰοβασίλεω. ¶ Nullus itaq; inquit iudex & magistratus immunis ex animis sit: exceptis his: qui finem imponūt: instar regum: qđ enim in ea ciuitate: que unius imperio gubernatur: rex sibi uēdicat: idem ī rebus publicis: his qui tertio foro finem causis imponūt: iudicibus datur. Interpret. nemo autem iudex magistratusue in ciuitate aliqua sit: qui gesti officii sui rationē non referat: preter reges. qđ de regibus solū dicatur: preter reges inquit. Et qđ loco exempli Plato ex persona regum addit: id p magistratu q unus a reddenda ratione immunis sit: accipit. & tertium cancellum Platonis pretermittit: quod alias reges: alias príceps: nomine: quo magis tandē libuerit: appellādos: cōtinet summos magistratus: finemq; affert causis: a quo nemini licet prouocare. Vnde fit: ut quātum ex uerbis interpretis accipi potest: non de quauis. R. P. sed de regio dūtaxat statu precipiat. ¶ Item Plato cōuiuia instituit agri custodibus: quibus cum adesse omnes precipiat οὐδὲ ἀποσῶστί τις ἀσφίσι καὶ ἡντίρρα οὐν ἡμέρᾳ ἢ νύκτᾳ ἀποκοιμηθῆις. Qui autem conuiuio inquit defuerit: etiam si uno die: aut una nocte excubarit: probro det. / Interpret: qui aut concubationi nō affuerit: omissio excubauerit / reliquo: qđ potius lege punitur. ¶ Item Plato τὸν σάββατον μόνος φησὶ. οὐτὸν περὶ τῆς ἀγορᾶς κοσμοῦ δίαταχθεῖν τὰ ὑπορομωρφύλατται. Aediles inquit ordinē in foro a legibus deputatum seruent. Interpret: uenaliū curatores uenditionis loca legibus constituta ornate custodiant. Aediles uenaliū curatores uocat: & forum locum uenditionis interpretatur. ¶ Item Plato αἰπάσαι τοὶ μνηρχαὶ φησὶ πλὴν βουλῆς καὶ πρὸνταρχῶν / Omnes inquit magistratus: senatu: questoribusq; exceptis. Interpret. omnes magistratus consilium & consili principes: nihil hic excipit & senatū cōsiliū appellat. eodē modo quo ediles uenaliū curatores: sed sit ita sane: res enim seruatur: quanq̃m sub nomine parum proprio. At uero quom questores consili principes dicit: quis ferre possit: rem usq; adeo absurdam? ¶ Item Plato res que in controuersia cadunt perscrutari diligentius p̃cipit. p̃conctariq;

ipsum etiam iudicem: non tantum que ab aduersariis dicuntur audire.
 ea uidelicet causa: ut ueritas clarius eluceat. quod idem arbitris quoque
 agendum censet. & arbitratorum exemplo legitimos iudices ita agere
 iubet: his uerbis αφωρος δαν δίκαστις ιμιν φησι. και μι
 πλειω τω αρτι δικω ερταισ αρα κρισεσι φθεγγόμερος
 καθαπέρ ερταισ διαιταισ. ονκαρ ποτέ ικαρος γεροιτο πε
 ριτιρ τωρ δι καιωρ κρισιρ. Iudex tacitus nec amplius aliquid
 instar arbitri: quod dictum ab aduersariis fuerit: percunctans iudicare
 integre nunquam poterit. Interpret: iudex qui nihil plus quam litigantes
 dixerint loquitur: quemadmodum in dieta nunquam ad iuste iudicandum
 sufficiens erit. An quid preceptum a Platone fuerit intellexerit.
 Interpret: queso iudicate. dietam enim huic loco inseruit: quod
 uerbum apud latinos id significat: quod a medicis pro uictus ratione
 egrotis datur. & iudicem scribit loqui oportere: quid autem loqui
 debeat non explicat: quasi fabellas etiam & anicularum deliramenta
 liceat iudicibus causas audientibus recitare: Plato quidem percunctari
 uult iudices: & hoc modo plus aliquid ab aduersariis elicere: quam ab
 his propositum fuerit: hic autem non percunctari, sed loqui dicit.
 Dieta uero quam interpret rationem uictus esse existimauit: arbitri
 officium est: Hoc est eius quem agens & reus priuatim sibi eligunt
 iudicem: & sequi sententiam eius consentiunt. Licet enim arbitrum
 dum causam audit interrogare & percunctari: partim actorem:
 partim reum: atque ita re diligentius intellecta iudicare. Iudicem uero
 publicum: & legibus institutum: audire tantum solitum est: quemque
 audierit: lege iudicare: atque ita sententiam ferre: quem morem Dio-
 dorus historicus etiam a iudicibus egypti seruari solitum scribit. At
 Plato minime hanc consuetudinem probat. Ideoque instar arbitri
 agere iudicem iubet: ut res de qua agitur: percipi certius possit: et
 iudex ipse quasi procurator & tutor ueritatis: non modo audire
 rem: sed etiam perscrutari ueritatem: & quod equum fuerit decernere
 syncerius possit. Interpret uero ita hunc locum exponit: ut plane
 dicere uideatur iudicem nihilominus loqui quam egrotum: cum rationem
 uictus a medico tacitus atque obtemperans accipit. Hosigitur admodum
 paucos: ex infinita pene errorum sexti libri colluione notauimus:
 qui ingenium atque doctrinam interpretis demonstrarent. Nunc
 ne longiores simus: septimum aggrediamur.

E X L I B R O S E P T I M O .

Tradit Plato in septimo de educatione atque eruditione liberorum

Dieta

m

& eruditionis nomen frequenter eo in loco usurpat. Interpres
 uero pro educatione ubiq; alimentum ponit: nec tantū consequi
 ingenio potuit: ut intelligeret: non quid cibi: aut potus capiant:
 sed quomō ingenuis moribus: ac liberalibus disciplinis ciuiū liberi
 instituendi sint: a Platone disquiri atq; tractari. ¶ Item Plato
 quoniā recta erudiendi ratio efficit: ut tā corpus q̄ animus bene
 habeat: primo de corporibus: quomodo apta robusta & salubria
 reddantur exponit. cui rei nihil tam cōmodum esse: q̄ laborē atq;
 exercitationem fatetur. Itaq; iuuenes laborare plurimū suadet.
 propter uigorem incrementi & excrementorū abūdantiā: que res
 cum probari in omni etate non posset. is qui cum disputatur: qd
 hospes inquit: num infantibus quoq; nup̄ editis plurimū laboris
 mandabimus: Tum plato: minime inquit his primis: sed illis prius:
 qui adhuc in utero genitricis alimēta suscipiunt. Miratur denuo
 sotius: & quomō hec inquit uir egregie dicit *ἡτοις κνονμεροις
 φραζεις*. Num de his loqueris qui adhuc intra aluum parentis
 geruntur? Interpres hanc ultimā partem sic transfert. pregnātes
 ne laborabunt: & matres uterū ferentes. pro fetu accipit. q̄ adhuc
 maternis uisceribus continetur. ¶ Mox Plato *θανμαστορ δε
 ονδερ εστιρ απροειρ νμασ τηρ τορ τιλικοντωρ γνμρα/
 στικηρ*. Nihil sane mirū est si uos tantille etatis exercitationem
 ignoratis. Interpres: nec mirum est tante rei gymnasticam uos
 ignorare: qm̄ recte atq; eleganter expressit primordia eius etatis:
 quibus nullum cōsuetum exercitationis genus tribuimus? Post
 hec interrogat Plato: an infantium nutrices eos gestare debeāt:
 modo ius interdum ad templa: aliquando ad gentiles & familiares
 exercende eius etatis gratia: & nisi id faciāt. pena legitima puniri.
 Hec autem ita interrogat: utrunq; sane illud comprobans: ut &
 gestetur infans: & pena nutricibus: nisi ita egerint decernatur:
*ειγαρ μηφισι. γελωτα αρ πωλνροφλειρ νμασ. προσ τω
 μη εθελειρ αρ πειθεσθαι γνραι κειατε και δονλεια ιθι τρο/
 φωρ*. Alioquin inquit risum late captabimus: dū muliebres serui/
 lesq; mores nutricū recusent obtēperare: q̄ si dicat nisi nutricibus
 penam cōstituamus: irridēdi erimus cū a mulierculis cōtemnemur.
 Interpres. risus inqt de nobis magnus: quādo nutrientiū moribus
 mulieribus simul atq; seruilibus obtemperare nolint. ¶ Itē Plato
 motum & modulū iuuare ad somnū infantibus excitandū dicit:
 quomodo etiam ad desipientem debacchationem uidetur cōferre.

Et utrūq; huiusmodi affectū genus esse timoris existimat: uicio quodam animi cōtractum: quod tolli numeroso motu adhibito possit. & concussione leui ac placida: interiore illam animi furibundam ac timidam concitationem sedari. ac tolli posse. arbitrat̃. Cum itaq; exponere: quid uterq; affectus sit: uelit δειμαίνειν ἐστὶ πόνταντα μφοτέρα τὰ παθῆναι. Timor inquit/uterq; huiusmodi affectus ē. Interpretēs formidāde utreq; iste sunt passiōes. Ita qđ Plato sub timoris genere posuit. hic ecōtrario formidādū dicit. debacchationē uero insipiētis: baccham furentē interpretat̃.

Item Plato per interrogationem οὐδὲ δύσκολος φησὶν οὐδ' αὖν ὡς ἐπιτοπὸν πληρὸς μάλλον ἰκνέωρ ἐστὶ τοῦ αἰσίου. Homo inquit difficilis & minime placidus: nōne gemebūdus magna q; ex parte querulus: ultra q̃ deceat bonū uirum esse uobis uidet̃. Interpretēs: nōne igit̃ difficilis ac minime placabilis fletu clamoribusq; plenior fore uobis uidet̃. q̃ mitis & mansuetus?

Item Plato uoluptatis ac doloris mediocritatem cōmendans: subdit eandem mediocritatis rationem/ diuine quoq; nature consentaneam esse: his uerbis. ἢ διδιδίκαθες ἵπ. καὶ θεοῦ. κατὰ τὴν μαρτυρίαν φημι. ἐν στοχῶσ παρτέσ προσαγορευόμεν. Quem affectum uel deo non inepte omnes quadam diuinationis fama tribuimus. Interpretēs. quem affectum placabilem dei quodā oraculo cōmode appellamus. **I**tem Plato ne quis se uoluptatibus dedat: admonet: quoniam dolore ita uacare non poterit μὴ τὸν ἄνθρωπον προπέτη φησὶν προστάσ ἰδοῦντας γιγόμενον ὅλως. ὡς οὐδέκτος λνπὼρ ἐσομένη. Quapropter nec ipsū inquit ad uoluptates p̃pensiorem esse oportet: quoniam ne dolore quidē uacare possit: Interpretēs. nec ipse ad uoluptates inq̃t p̃liuius erit omnino. reliquā partem pretermisit: hec est: quoniam dolore uacare non poterit: quod ad euitandam uoluptatem alioquin plurimū ualeat. **I**tem Plato nutrices adhuc cantillorum quibus infantes cōmittit. τὰς δὲ τροφὸν φησὶν ἐτί τῶν τιλικῶν τῶν κοσμιῶν τὸς τε καὶ ἀκολασίαν ἐπιμελίσθαι. Oportere inquit curam ornatus continentieq; habere. Interpretēs: de quibus curam nutrices habeant: ornatum uero & continentiā. & adhuc cantillorum: ne longior esset: omisit. **T**um Plato ex singulis tribubus singulas mulieres etate prouectas: deligēdas cēset numero duodecim: que cum gregi pueroz: cum nutricibus p̃sint

earum officium reuolant: & quotiens opus est: emendent τῶνδε
τροφῶν ἀντῶν καὶ τῆς ἀγέλης ξυμπασίης. τῶν δὲ κα-
ταγνῶν κωμίας φέκασθαι τε ταχθαὶ κοσμονσᾶν κατε-
ριαντοῦ. τῶν προερινμερῶν. ὅσα ἀρταξωσίῳ οἰομοφν-
λακέσ. Ipsarum autem nutricū inquit: gregisq; uniuersi: singulis
singule de duodecim mulieres preficiantur: que ordinent ac dis-
ponāt per annū: quecunq; ex supradictis censores mandauerint.
Interpres: una mulier unicuiq; gregi annuo tēpore preficit. omisit
nutrices: & duodecim mulierum numerum. & quod dixit ita ob-
scurū est: ut nō possit intelligi. **¶** Item Plato τὰν τὰς δεφίσι
αἰρεῖσθωσαν μέρ. αὐτῶν γὰρ κνριαίτις ἐπιμελείας.
ἐξεκαστίτις φνλῖς μιὰ ἡλικία ἀνταίσι. Eligant inq; eas
que nuptiis p̄sint mulieres: singulas singulis tribubus sibi eḡles. In-
terp̄s duodecim mulieres de duodeci tribubus eligant: & nuptiarū
principes mulieres eligant. reliquit sibi equales. quod necessarium
est: non enim etatem iuuenilem res postulat: sed senilem. **¶** Item
Plato mulieri que prefecta sit nutricibus: aduertēdi in quosdā
iuuenes peccantes potestatem concedit: reliquos autē ad tribuniciā
refert potestatem δονλοῦ φῖσι καὶ δονλῖν. καὶ ξεροῦ καὶ ξε-
μῖν. κολαζετω ἀντι διατίμοσ τῶν τῆς πολέως οἰκῖτων
Seruum autem inquit aut seruam: peregrinum aut peregrinam:
ipsa per aliquem ex ministris. R. P. puniat. Interpres omisit ipsa.
quod uerbū pernecessariū est: Additur enim respectu tribunicie
potestatis: q̄ puniri reliqui debent. **¶** Item cū Plato ignorantia
dicat nutricum & matrū ἀγροίαν τροφῶν καὶ μετέρων. In-
terpres nutricum & matrum amentiam dicit. quasi nihil aut parū
inter ignorantia & amentia intersit. **¶** Itē Plato pueros puellasq;
ad choream hortatur: exemplo Minerue uirginis: que Athenis
precipue colebatur. Hanc enim studio choree delectatam: ali-
quando armatam saltitasse: memorie proditum est. Interpres pro
Minerua aut Pallade de qua Plato locutus est Proserpinā dixit.
¶ Item Plato agones & pro agones dicit: hoc est: ludos & pludia
quedam. Interpres certamina & bella interpretat. **¶** Item Plato
το τῶν παιδῶν γέρος εἶμι μεταβαλλόμερον ἀφέτερον
εἰς ἑτέρον ἀλλὰ μορμον εἰρ: μέγα λῖν ισχνρ ισχείρ προσ-
το καὶ τονσ ρομονσ τονσ τέθερ τὰς μορμονσ εἰραι. Lu-
dorum genus: si nō ab uno in aliud mutet: sed idem semp maneat:
plurimum inquit ad legum stabilitatem ualere. Interpres genus

puerorū scribit. τὴν παιδίαν. hoc est ludū pro παιδίω uidelicet
puero accipiens. ubi nec orationis series nec ratio rei: stabilitatem
patitur puerorum. **I**tem Plato iura recte constituta: ut rata
firmaq; maneant: scribit oportere: quandoquidē mutatio eorum/
magnam afferret iacturam. Quem locū ita exponit κίρον μέρα
δε τὰ ἀντὰ. καὶ καιροτορον μέρα. μεταβολαῖς τε ἀλλαῖς
αἰ χρωμέρα καὶ μηδεποτέ τὰντὰ φιλα προσαγορέν οῦ
τῶν τῶν ῥέων. μήτε ῥ σχιμασί τοῖς τῶν ἀντῶν σώμασι
τῶν μήτε τοῖς ἄλλοις σκενέσι ὁμολογόν μέρῳ ἀν
τοῖς αἰ κείσθαι τοτέ ῥ σχιμορ καὶ ἀσχιμορ. ἀλλατορ τι
ρέορ αἰ καιρο τομον ῥτα καὶ εἰς φέρορτα τῶν εἰωθότῳ
ῥε τέρορ κατὰ τε σχιματα καὶ χρώματα πάντα καὶ ὅσα
τοῖα ῥτα. τὸν τορ τιμασθαι διαφέρορ τῳ. τὸν τὸν πο/
λείλωβι ῥν κείραι μείζω φαίμερ ῥ. ὀρθότατα λέγορ τέσ
Cum aut eadem mouentur: & innouant: ac mutatione subinde
uaria dissident. nec eadem unq; iuuenibus grata: familiariaq; ap/
pellantur: ut non in corporū gestibus: nō in aliqua suppellectile
certum confessumq; habeatur: quid honestum: quid turpe sit: sed
qui subinde aliquid noui cōpererit: diuersumq; attulerit: a superiori
uel figura: uel colore: uel aliqua huiusmodi diuersitate. hic pre
ceteris cōprobetur: hac re si nullam perniciosiorem pestem esse in
. R. P. posse dicimus: recte pfecto arbitramur. Interpret quomō
locum hūc in latinā linguā transtulerit: opere precium ē audire.
Si uero inquit nouis semp rebus: mutationibusq; utatur: ac aliis
atq; aliis: tum figuris corporū: tum ceteris uasis delectari assuescat
honestum quoq; ac turpe sit: semper esse mouendum arbitrabitur.
Quare si quis aliqua noua figuris odoribusq; in medium afferens
bonoratur. hoc recte sentientes dicemus pestem. R. P. maiorem
nullam futuram. Quid in his Platonis sit: equidem nō uideo: nec
alios puto: secus q̄ ego sentio existimaturol. Quid autem sibi hec
uelint: interpret dicat: si tamē quod mihi difficile uidetur: seipsum
intelligit. **I**tem Plato erudiendos in re militari liberos ciuium
seu uolētibus: siue inuitis parentibus decernit. ὅν χορμέρα βον
λιταῖ φησὶ ὁ πατήρ φοιτῶντα. ὁ δα ῥ μὲ ῥτα τὰς πα
δείας. ἀλλα τολεγομέρορ. πάντα ῥδρα καὶ παῖδα κατὰ το
δύνατορ. ὥς τις πολέωσ μάλλον ῥ τῶν γερῥιτορῶν ὁ
τὰς παῖδέν τέορ ἐξαράγκισ. Non quem pater inquit uolu/
erit discere. quem uoluerit missas facere disciplinas: sed ut aiunt

omnes quauis etate: dare pro uiribus operam etiam inuitos, quando/
quidem. R. P. filii potius sunt: quam eorum: a quibus geniti fuerunt.
Interpres: uenient autem illuc: non qui a parentibus mittuntur
solum: sed uiri adulescentesque omnes. Ciuitatis enim magis quam genitorum
suum sunt: ita nec dignitatem seruat platonici sermonis: & sententiam
omnino peruertit. **I**tem Plato mulierum nimium otium, atque
inertiam improbat: nec satis esse arbitratur: quod res domi reconditas
seruat: & aut nent: aut texunt: sed ad exercitationes etiam perdeundum
arbitratur: & corpus parandum ad labores & pericula: quotiens
opus sit subeunda εἰς τὴν ἁμῶν οἰκίαν ξυμφορὴς ἄρτεος
φύσις. τολεῖν ὁμοῖον πᾶν τὰ χρημᾶτα παρ' ἑδομέντοις
γυναιξὶ δὴ ἅτα μὲν εἰρὴ καὶ κερκιδωρὰ χεῖρ, καὶ πασησὶ τὰ
λασίων ῥγῖας. Domi inquit uniuersas res (ut dici solet) reconditas
mulieribus custodiendas tradimus: & radios omni que lanificio conce/
dimus dūtaxat eas preesse. Interpres: conductis in unam mulieribus
domum: radios: texturam: ceteraque huiusmodi commitemus. Quā
scite & prudenter: res domi reconditas uertit peritus interpres: in
mulieres unam in domum conductas. **I**tem Plato mulierum
lacenarum morem in lanificio & remilitari positum narrans γυ
ραι καὶ δὲ φύσιν ἀργονσ μέρτα λασίας, ἀσκητικὸν δὲ τὴν
ραβίον καὶ ὀνδαμῶς φανλὸν ὀνδεντελιδίᾳ πλεκεῖν θέρα
πέρας δὲ καὶ ταμείας ἀν καὶ παιδοτροφίας εἰς τὴν μέ
σον ἀφικρεῖσθαι. τῶν δὲ εἰς τὸν πόλεμον μὴ κοινῶρον σᾶσ
Mulieres inquit lanificio quidem uacare: sed uitam quandam so/
lertiores: & minime uilem atque abiectam agere: quin etiam domestici
cultus: & penuarii officii: ac cure filiorum, medium quoddam tenere
Bellice autem rei consortium recusare. Interpres. mulieres uero
cultui filiorum uacare bellisque non participare. **I**tem Plato γε
ωργίαι δὲ φύσιν ἐκδεδομέναι, δούλοισι, ἀπαρχὴν τῶν ἐκ
τῆς γῆς, ἀποτελόνσιν, ἱκανὴν ἀνθρώποις ζωσὶ κοσμίως
Ager seruis traditus ad colendum: fructum sane reddet: qui satis
sit hominibus uitam modeste agētib. Interpres: agricultura seruis
commendata: qui homines primitias agrorum satis persoluant: bo/
neste uiuunt recte sane ut cetera. **I**tem Plato: Ciues ne otiose
uiuant deterret: inde afferens metum: quod nisi uite officii perfungantur
facile in eam que conueniat rem delabentur. Conuenientem autem
ac debitam rem esse dicit: ut animal quod otiose ac negligenter
degit: ab alio animali rapiatur: quod rigit laboribus & uiribus praestat.

8
 ονδοιορτε φισιτορ ζωρτα οντωσ ατνχισαιτονπροσι
 κορτωσ. προσικειδε αργω και ραθυμωσ κατα πέπιεσμε
 ρωζωω: σχεδορ νπ αλλον διαρ πασθιραι ζωον τωρσφο
 δρα τέτρι χωμερωρ μετα αρδρείασ αμα και τωρ πορωρ.
 Nec fieri inquit potest: ut homo: q̄ ita uiuit: ea re uacet: que cō/
 uenit. Conuenit autem ocioso: & per inertiam obeso: iacentiq;
 animali: ut ab alio rapiatur: quod labore extenuatū sit: & ualeat
 animo. Interpret: nec possit uiuus quispiam ad tātum infortuniū
 deuenire: ocioso enim pinguiq; animali cōuenit: ut ab alio labo/
 ribus extenuato fortiq; rapiatur. **I**tem Plato ad exercendum
 tam corpus q̄ animum hortatur: & ne quid temporis rei tam ne/
 cessarie detrahatur persuadens πασσα δε μνξτε φισι και ιμε
 ρα σχεδορ. ονκεσ τιρ ικαρι τονταντο πραττορτι. τοτέ
 λεορτε και ικαρορ αντωρ εκλαμβαρειρ. Nox inquit tota:
 diesq; fere totus: satis non est ad plenum absolutūq; eius rei fructū
 capiendum. Interpret: tota uero nox: totaq; dies: id facienti non
 sufficit: reliqua ne lōgior esset: omisit. Sic enim sepe que Platonis
 sunt p̄termittit: que nō sūt: addit. & ut ī necessariis: que auctoris
 sunt: breuior: Sic in suis que perabsurda: prolixior est. **I**tem
 Plato quantum somni satis ad hominis ualitudinē sit: describens:
 εστίδε ον πολν φισι. καλωσ εισ εθοσ ιορ. Non multum ē
 inquit: si bene assuescis: quasi dicat: qđ ad ualitudinem requirit:
 non multum est: presertim homini bene morato: & mediocritati
 assueto. Interpret: somnus ergo turpis est: & consuetudine crescit.
Item Plato οδε μι πειθομεροσ φισιρ. ατιμοσ τωρ παι
 δειωρ εστωτιμωρ. Qui nō parebit inqt: expertis honoz erit: q̄
 uiris eruditis: & in aliquo discipline genere excellētibus dari solēt.
 Interpret: pueriles inquit honores non consequetur a disciplina
 dilapsus est in puerilitatem. **I**tem Plato ne puellas quidem in
 rebus bellicis uult esse inexercitatas: ut cum matrone fuerint:
 possint: si ita res exigat: pro filis suis pugnare: nec ad sacra solū:
 & templa: prouolute/ululatu ac gemitu omnia compleant. & mu/
 lieribus supplicis insistant: prauam generi humano opinionem
 contrahentes: quasi omnium animantium natura ignauissimum
 sit. Interpret: opinionemq; generi hominum dare: omniū anima/
 lium mulieres esse ignauissimum. Mulieres tantum pro uniuerso
 hominū genere: de quo Plato loquit accipit. **I**tem de exercitio
 luctandi: & reliquo iuuenilis etatis motu Plato disputat: quo in

loco plura saltandi genera enumerat: quorum alia probat: alia
improbat: & in hunc modum loquitur. δνομεραντισ ειδικρι ρομι
ζειρ ει ραι φισι. τιρμερ. τωρ καλλιωρ σωματωρ επι το
σεμρορμιμονμεριρ. τιρδε τωρ αισχιορωρ επι το φανλωρ
τε. δνο και τον απονδαιον δνο ετερα τον δισπον δαιον.
τιρ μερ κατα πολεμορ και ερβι αιοισ εμπλακερτωρ πο/
ροις. σωματωρ μερ καλωρ. ψιχις δαρδρικις. τιρδε εν
πραγαις ονσις ψιχις σωφροορ. ερ ιδορ αις τε εμμε
τροις ειριρι κερ αρτις λεγωρ. κατα φνσιρ τιρ τοι αντιρ
ορχισιρ λεγοι. τιρ πολεμικιρ δι τον τωρ αλλιρ ονσαρ
τις ει ριρικις. πνρριχιρ αρτις ορθωσ προσαγορεοι.
τας τε ενλαβειας. πασωρ βολωρ και πλιγωρ. εκ μενσεσι
και νπειξει πασι. και εκ πιδισεσιρ ερ νψει και σνρ ταπει
ρωσει μιμονμεριρ. και τας τανταις εραρτιας. τας επι
τα δρασ τι κα φερομερας ανσχιματα. ερ τε ταις τωρ το
ξωρ βολαις και ακορτιωρ. και πασωρ πλιγωρ μιμιματα
επιχειρονσας μιμεισθαι. τοτε ορθωρ ερ τον τοις και το
εντορορ τωρ αθωρ σωματωρ και ψιχωρ. οπποταρ γιγρι
ται μιμιμα ενθν φερεσ ως το πολν τωρ τον σωματορ
μελορ γιγρομερορ. ορθωρ μερ το τοιοντορ. το δε τον το
ις οραρτιορ. ον κορθωρ αποδεχομερορ. τιρδε ει ριρικιρ
ορχισιρ. τιδαρ θεωρι τεορ εκαστωρ. ει τε ορθωσ ει τε μι
κατα φισιρ τις τις καλις ορχισεωσ αρτιλαμβαρομε/
ρορ. ερ χορειαις πρε πορ τωσ εν ρομωρ αρδρωρ διατελοι
τιρ τοιρ νρ αμφισβι τον μεριρ ορχισιρ. δει πρωτορ.
χωρις τις αραμφισβι τον τον διατεμειρ. τις ονρ αντι.
και πιδει χωρις τεμρειρ εκατεραρ. Eius duo genera esse
censendum est. Alterum quod digniorum corporum honestatem
imitetur. Alterum quod deformium uicia sequatur. Viciosi item
generis species duplex est: & duplex probi. Probi inq si alteram
speciem bellicam dixeris: cum uolentis laboribus: corpore digno
fortiq; animo implicamur: alteram uero pacificam. cum per feli/
citate animo modesto uoluptatibus modice utimur: scite recteq;
cum ratione appelles. Bellicum igitur genus illud diuersum ab hoc
pacifico pyrrhicham recte nomines: q cautiones omnium cum
iacuū: cum plagarum declinatione cessioneq; uaria: & saltu aut
sublimiore: aut humiliore referat: atq; etiam contrarios gestus:
quos agendi pericia formet. Tum uero in iaciendis aut sagittis: aut

2
iaculis in omni denique telo siue ictu: conetur decorum ex acto
simulandi ingenio seruare ac reddere. Itaque officium in his pbet:
& corporum animorumque constantiam: sepe directo membrorum
gestu: interdum etiam indirectu simulatam comendat. Pacificum
rursus saltitandi genus in singulis hoc modo considerandum est:
recte nec ne professor digne saltationis in choreis uirorum optima
lege eruditorum recipiatur. Ergo saltandi genus: quod in contro/
uersiam cadit: primum seorsum ab eo: quod certum confessumque
habetur: secari debet: quod nam igitur hoc est: & quomodo seorsum
distinguendum? Hec cum ita a Platone scripta sint. Interpret:
partem maiorem & insigniorem: & commodiorem notarum: quibus
Plato saltandi genera exprimit: pretermisit: & uerba inculcans
ita loquitur: ut quid dicat: a nemine possit intelligi. In duas inque
species eam distribuimus. Nam uel ad honestius: uel ad turpius de/
ducuntur: Quorum utriusque duo rursus genera sunt: honesti ergo
generis: si corpora pulchra sunt: animusque modestus: pacifica hec
secundum naturam motio appellabitur. Que autem bellica est:
magnitudinemque animi querit: pyrrhiche recte uocabitur: in qua
sunt: fluxus corporis: quibus tela plageque uitantur: exaltationes in altum:
humique protractiones ceteraque huiusmodi dubie quoque saltationis
seorsum genera distinguenda. Quae scripta Platonis ab hoc inter/
prete recte in latinum uertantur: manifestum est: hinc mouetur
aduersarius: ut obuiat Platoni: quod pulchritudini corporis indulserit.
quia uidelicet dignitatem corporis quam ille tribuit bello: hic ad
pacem peruertit: magnitudinem prorsus corporis: pulchritudinem
esse: nemo excepto interprete ignorat. Quapropter Plato corpus
dignitate predictum: & animum fortitudine prestantem: in bello
constituit: Hic huiusmodi corpus in pace ponit: & pulchritudinis
nomine contaminat animi modestiam uoluptate modice utentem.
Fluxum uero corporis quis nesciat apud latinos uentris pfluuium
dici: & tamen hoc uocabulo usus est. Interpret: pro his que Plato
nutum: flexum: cessum: saltum: nominat. Taceo quod ea que a Platone
contraria supradictis adducuntur: ut eis uerba illa adiungit: aliaque
similia. Facit hic sane ex oratione Platonis tanquam ex pulcherrima
arbore truncum quendam: omnibus que dignitatem illius complerent:
apputatis: atque resassis. **T**um Plato de disciplinarum studio disserit:
& quatenus aut quomodo his danda opera sit: iubet. Tum uero in
sermone incidit incommensuratarum & commensuratarum magnitudinum

quas nosse necessarium arbitratur. alioquin tortū esse: uicissimq;
 seniores propositis huiusmodi questionibus moram animi causa
 trahere: multo iocundiores. callis & tesseris studio contendentes:
 libero homine digno. Respondet his sotiws ισωσ εοικερ η τε πετ
 τεια· και τα ντα αλληλωρτα μαθηματα και παμπολυ κε
 χωρισθαι. Quid ni? Plurimum enim inter tesseras ac disciplinas
 istas interesse: longoq; interuallo disiungi manifestum est. Quod
 responsum plane illud explicat: longe iocundius posse senes in his
 disciplinis animi causa uersari: q̃ in callis & tesseris: quandoquidem
 hec studia longe nobilitiora sunt: & senili etati magis accommodata.
 Interpret: nō multū forsan tessere iste q; doctrine inter se distare
 uidentur. Parum si deo placet recessit a Platonis sententia: quādo
 ille disiungi hec longo interuallo dicit. hic non multum inter se
 distare interpretatus est. ¶ Deinde Plato de uenatione: & quenā
 sequenda: que respuēda sit: dicturus τὸν μερ ρομοθετιν επαι
 ρεσαι και ψεξαι φισι χρεωρτα περι θιρασ πρως τον στωρ
 ρεωρ πορονσ και τα επιτιδενματα. τον δαν ρεορ. ακονσ
 αρτα· πειθεσθαι· και μιθιδομιρ· μιτε πορορ εξειργειρ αν
 τον των δε περι εκαστα απειλιθερ των μετα ζιμιασ και
 ρομοθετιθερ των· τα μετε παιρον ριθερτα μαλλορ τιμαρ
 και προστα χθερτα απο τελειρ. Legumlatorem inq; uenādi
 rationem: partim probare: partim damnare: oportet: ad labores
 & studia iuuentutis. Iuuenes aut ipsi obtēperare preceptis debēt:
 & neq; a uoluptate: neq; a labore arceri: quominus officio suo fū/
 gantur. Tum uero que cum cōminatione dicta sunt: diligentius
 colere: atq; seruare: q̃m que minaciter addita pena lex sanxerit.
 Interpret: oportet ut legislator ad incitandum labores studiaq;
 iuuenum uenationē laudet. Iuuenes aut ita parere: cū audierint:
 ut nec labor: nec uoluptas a uenādo ip̃s arceat: magisq; honorēt:
 que dicta cū laude sunt: q̃ que minus multisq; firmata phorreāt.
 ¶ Mox Plato τον των δι προρ ριθερ των φισιρ εξησ ανγι
 ροιτο· εμμετροσ επαιροσ θιρασ και ψογος. Hoc ita iquit
 exorsi: laudem deinceps modice improbationemq; uenādi dicemus.
 Interpret pro modica laude metricā dixit. q̃ uel solus error satis:
 superq; hominis peritiā indicat: Quis est enim adeo mentis in op̃s
 qui carmen: & metricam poetarū rationem huius loco accommodari
 posse arbitretur? ¶ Item Plato μνρ τερεντιρ δε φισι· θιρεν
 τιρ διλοροτι· κνσι και πλεκταισ πιστορ· μιθεισ μιθε

ποτέ εασι μιδαμορ θιρένσαι. Venatorem inqt nocturnū
retibus & canibus suis fidentē: nemo uspiam sinat uenari. Interps
noctu sine canibus & retibus nemo id audeat facere. Sed reliquis
ōmissis: que notari i hoc libro possēt: Nūc ad octauū trāseamus.
D E L I B R O O C T A V O.

C Dissertit in hoc Plato de duplici amicitie genere: atq; his utitur
uerbis φιλομερπον καλονμερ φισιρ μοιορ μοιωκατα
ρετιρ. και ισορ ισω. φιλοδαν και το δεομερορ. τον πλον
τικοτοσ. εραρτιορ ορ τωγερει. οταρδε εκατερορ γεητα/
ισφοδρορ. ερωτα επορομαζομερ. Amicum appellare eum
solemus: qui uirtute similis ac par est: Atq; etiam eum: qui pecuniis
eget: diuitis amicum nūcupamus: quanq̃ genere est plane diuersū.
Vtrunq; uero quotiens amplificatum est: amorem iam dicimus.
Interpres. Amicū enim simile simili: & equale equali asserimus. Sed
rursus etiam amicum: qui diuitis indigeat: quanq̃ genere cōtrariū
sit: amicum dicit eum qui diuitis indiget: sed cuius tandem amicus
sit: tacet: cū id Plato exponat dicens: amicū diuitis esse qui pecuniis
eget. Item quod Plato dicit: utrunq; uero quotiēs amplificatum
est: amorē iam dicimus. Interpret ita exponit. Cum uero utrūq;
cōcurrat cupidinis ardorē nūcupamus: qđ duplicem in se cōtinet
errorem: neq; enim cōiunctio: aut concursus: ut ipse ait amicitia/
rum huiusmodi amor est. Vtraq; enim per se cum amplificata est
autore Platone nomē amoris recipit: neq; si cōiungantur amorē
facient: nisi amplificatio: hoc est uehementia quedam amoris ac/
cesserit: quod ab interprete pretermissum est. Taceo qđ ne ardor
quidem cupidinis dici debet: qđ Plato erotem dixit. Eros enim
amplificationē beniuolentie refert: & honeste rei melius: qđ ardor
cupidinis accōmodari potest. **C** Item Plato tertiū amicitie genus
exponit: qđ ex duobus iam dictis mixtum habetur: explicatisq;
duorum illorū simplicium conditionibus affert tertiū his uerbis
οδε μι χθεισ φισιρ εξαμφορ τριτοσ ερωσ. ον τοσ εσθορ
διελινθαμεν ωσ τριτορ. Tertius aut amor: qui ex ambobus
illis permixtus est: genus illud est amoris: qđ nos tertium exposui/
mus. Interpres hoc totum relinquit: causam ipse afferat: si potest.
C Item Plato modū quo superari libido atq; inhonesta uoluptas
possit: exponens conuiuioꝝ exemplo utitur: que quanq̃ institui
posse: anteq̃ in usum uenirent minime putabantur: postea tamē
recepta sunt. Sic enim de uoluptate sentiendum arbitratur: ut

quanq̃ superari posse nequaq̃m existimetur: excogitari tamen
 modus aliquis possit: quo superetur: qui si adhibeatur ardet facile:
 quod ante persuaderi sine difficultate nequiuisset. Quo in loco
 his utiē uerbis ἀλλὰ γὰρ εἰς τὸν το προβεβηκένυρ. ὥς τον
 δαυ ποτε γέρεσθαι δοκεῖ. **S**ed enim eo res prouecta nunc
 est: ut nunq̃m effici posse uideatur. Interpret. sed ad hoc modo
 peruenit: ut uideatur: nec tunc quidem fieri posse: sicut conciba/
 tionis studium non credebatur. Quod Plato existimari dixit
 minime effici posse: hic ad tempus quoddam preteritum refert: sed
 quod sit illud nec ipse dicit: nec nos querimus: quando nullum
 tempus a Platone determinatur. Concibationes autem appellat
 suapte uocabulo: que nos conuiuia dicimus. **I**tem Plato dum
 uinci posse uoluptates ostendit: mentionem athletarū quorundā
 facit: quibus tāetsi corpora ualidiora: & animi longe deteriores q̃
 ceteris bene institutis ciuibuserant: a rebus tamen ueneris absti/
 nere potuerunt: quo in palestra possent uictores euadere: quibus
 affert. Longe igitur magis nostri adolescentes multo pulchrioris
 uictorie gratia temperare a uoluptate deberent: Post que sotiū
 percontatur: quam tandem uictoriam intelligat: cui Plato uo/
 luptatum inquit uictoriam: quas qui superare potest: felicē agit
 uitam. Qui uero ab his pessundari se permittit infelicem ac miserā
 προσ δὲ τὸν τοῖς ἐτὶ φόβος ο τοῦ μιδαμι μιδαμωσ ο
 σῖορ ἀντο εἰραι. δυνάμιρ ἰμιρ ονκαρα ἐξεῖ κρατεῖρ. ὦρ ἀλ/
 λοικὲ κρατι κασι τὸν τωγορ τέσ χειρορέσ. Ad hec timor
 inquit nequid impie committatur: nonne efficere poterit: ut ea
 meliores superarent: que superare deteriores potuerunt. Interpret.
 quid igitur formidamus: ne minime rem uincamus: quā alii peiores
 superarunt? **I**tem Plato modos quibus superari possit exposuit
 uoluptas: eos q̃q̃ non faciles tamen cōmodos esse existimans τὰν
 τὰδε φησὶ. καθ' ἅπερ ἰσως ἐρμυνθω τὰν νρ λέγομερα ἐστὶν
 ἐν χαί. πολὺν γέμιρ ἀρίσ τὰ εἰπεργίγοι το. ἐρπασαί σ πο
 λεσί γίγοι τὰν. Hec fortasse inquit: que modo dicimus perinde
 quasi per fabulam optanda sunt. uerum si fieri potuerint: q̃ op/
 tima omnibus ciuitatibus cōtingent: quasi dicat: fabulas ista esse:
 & que optari potius q̃m capri consilio possint. Interpret. duo hec
 membra orationis commiscens. & sententiam Platonis deprauans.
 Hec inquit quasi per fabulam dicta: preces ad deum sint multum
 collature si he leges ubiq̃ obtinebunt. **T**um Plato de aquarum

ductibus: & puceis faciēdis differēs ανδρια δε ειτις τοποις φη
 σιξνμφιτος εκγισ. τα εκδιος ιορτα αποστειραματα
 και ελλειπει τωρα αγκωρ ποματωρ. ορντετωμερερ
 τωεαντον χωριω μεχριτις κεραμιτιδος γισ. Siqua inqt
 aliquibus in locis aque inopia solo infita: riuos arcet a Ioue pro/
 deutes: atq; ita defectus necessarii liquoris urget: suo quisq; in loco
 ad cretam usq; effodiet. Interpret: q si aque inopia in agris ē ali/
 quibus: & pluuiabilibus aquis retentis uiuūt cum necessitate quispiā
 in loco suo ad terram usq; solidiorem effodiat. ¶ Deinde Plato de
 fructuum usu διττιασ ιμιρ φισι δωρεασ ιθεος εχει χαρι
 τοσ αντι. τιρ μερ. παιδιαρ διορνσιαδα αθισ ανριστορ.
 τιρ δεισ αποθεσιρ γερομεριρ κατα φνσιρ. Duplex inquit
 gratie munus: hec dea nobis largitur: alterum ad delicias non re/
 condendas: alterum ad recondendas aptissimum. Interpret: altere
 ante depositionem: alterum in dispositione. ¶ Item Plato οσ αρ
 φισιρ ας ροικον οπωρασ γενσιτα βοτρνωρ ει τεκαι σν
 κωρ. Quicunq; de rusticis fructibus: uuas aut ficus gustarit: quo
 in loco rusticos fructus: eos nominat: q apti sunt ad recondendū.
 Interpret: qui uuam ante uindemie tempus gustauerit. ¶ Item
 Plato contumaces eius legis de fructu rustico puniens εαρ δε δι
 δονλοσ φισι μι πεισας τορ δε αποτιρτωρ χωριωρ. απ
 τιται τοντωρ τοιοντωρ. καταρειγα βοτρνωρ και σνκορ
 σνκισ. ισ αριθμονσ πλιγασ τον τοισ μας τιγονσθω. Si
 seruus inquit domino fundi inuito: tetigerit hec: quocunq; uue
 acinos siue ficus comederit: totidem plagis cedatur. Interpret q si
 seruus id quispiam fecerit: per singulas ficus acinosq; uue: equalia
 numero uulnera patiat. omisit particulam illā dño fūdi inuito
 que maxime necessaria erat: Nam si quis concedente domino col/
 legerit: nulli pene obnoxius erit. Nec uero reliquam partem sine
 errore interpretatus est: Seruum enim qui uuam comederit: to/
 tidem inquit pati uulnera debere: quot acinos comederit: Quare
 nihil esse posset iniquius: nihil a Platonis sententia alienius. Ille
 enim uerba ait seu plagas: non uulnera. ¶ Item Plato εαρ δε
 τισ φισιρ ας τωρω αντος ιδονλοσ αψιται. τορ μερ
 δονλορ. κολαζειρ. τορ δε λενθερορ απο πεμπειρ. ¶ Siquis
 nescius tetigerit: si seruus est: flagris cedatur: si liber: dimittatur/
 admonitus ut reliquos tangat fructus: qui uue passe conficiende:
 aut uino: aut caryce cōmodi nō sint. Interps. si uero depositio:

aptas sciens tetigerit: seruus qđ plectatur: Liber autem repellat: ut re doceat ficus uuamq; solummodo ad depositionem ineptas capere alienis licere. Nescium interpres scientem dicit. & repelli quē dimitti Plato censuit. qđ tangi posset: a quo abstinere oportet admonitum. passam autem carycam: uinum: hoc est fructus reconditos: dicat cur nominare uoluerit. Item Plato legem de malis piris: malis punias: reliquisq; huiusmodi scribens peregrinis quidem & in fundo comedere: & domū deferre permisit. Ciuibus uero liberis esse tantum in fundo: nihil uero inde deferre εαρδε πρεσβυτεροσ ωρ φισιρ απτεται τοντωρ. φαγωρ αντον και αποφερωρ. μιδερ καθαπερ οξεροσ. παντι κοιρω ρειτω των τοιοντωρ απαρτων. Si senior inquit tetigerit edēdo & nihil deferendo: sicut peregrino permissum est: omnium huiusmodi fructuum particeps sit. Interpres: si uero senior quispiam comederit nec asportauerit: sibi quoq; i his omnibus liceat. Itē Plato tertiam partem fructuum dumtaxat: cogi quenq; debere instituit: ut cuiq; uendat: & quoniam fructus partim nobiliores: partim ignobiliores afferrī solent: mixtā ex utroq; genere tertiam partem uendi decernēs χειρωπον και βελτιω τοντωρ φισιρ εκαστα αραγκιφνειρ και εκτρεφειρ τιρ γιρ. Meliora iquit aut deteriora queque ex his agrum gignere augereq; necesse est. Interpres: necesse ē enim ut agri alia copiose: alia contra pducāt modum reddit pro genere: cum dicat copiose. Mox Plato λαβωρ δε καστος των πολιτων τα δυο μερι φισι. κυριοσ εστω τισ ρομισ δονλοισ τε και ελενθεροισ. οποσ αρ και οποια βοϋλιται διαρεμειρ. Duas inquit partes: quas ciuis sibi qsq; seruauerit: distribuere suo arbitratu possit: seruis liberisue: q̄tenus & quomodo uoluerit. Interpres. Quilibet autem ciuis cum duas partes seruorum liberorumq; acceperit: sicut uelit ipse distribuāt. Tum Plato de eisdem rebus uenalibus agens: quēadmodū ciues uendere debeant peregrinis: statuit: eas scilicet res: quas uendere peregrinis licebat. των δε ωριωρ φισι. πρωτα μερ τα περι τονσ ξερονσ τα χερτα πωλειρ τοισ αστοις. σκοπειρ ει γιρεται. κατα τον ρομορ εκαστα. In uenalibus inquit rebus primum de his considerandum est: quas a ciuibus uēdi peregrinis decreuimus. Interpres. tametsi hoc a Platone subobscurē dictū: ex his que sequuntur apertius intelligi possit: ita tamen trāstulit: considerentq; an conueniē secundū leges singula ciuibus uendāt.

2

Ita cum Plato cōsiderandū dicat: An ciues iuste uendere peregrinis possint: Hic contra interpretat: an peregrini iuste ciuibz ualeant uenundare. Nam cōuenas eius uocabulum: ego quidem peregrinos significare arbitror. Item plato nullam cauponādī rationē ciuibz suis pmittit: uetatq: ne aut ipsi aliis cauponētur uel ab aliis emant obsonia: Peregrinos tñ pegrinis in foro peregrinorum cauponari posse concedit: hoc modo ερδε ταιστωρ ξερωρ ξερσοσ αγοραισ. πολειτω τοισ διμνονργοισ τε και τοντωρ δονλοισ. Peregrinis autē i foro peregrinorū opificibus uendat & eorum seruis. Interpretēs hoc referēs ad ciues: in peregrinorum tamen foro inquit opificibus seruisq: suis uendere liceat. Ita ciuibz permittit cauponari: cum peregrinis uendunt: Longe aliter qm Plato decernat. plerosq: etiam alios errores in hac lege committit: quos perspicere facile poterit: si quis interpretationem eius cum Platonis libro contulerit. Ceterum in ultima huius libri parte: cū Plato de inquilinis disputaret εξειρα φισι τωβονλομερο ιεραι εισ τηρ μετοικησιρ επι ρητοισ. μετοι κιορμιδε σ μικρορ τελονρ τι. πλι τονσ ωφρορειρ. μι δε αλλο αντελοσ ερεκατιρσοσ ωρ ισ ιπραεωσ. Licere cuius inquit certo tempore urbem incolere: sine aliqua incolendi mercede: aut ullo uendendi emendi ue uectigali: uno officio uirtutis excepto. Interpretēs. immunitatem hanc incolarie mercedis reliquit. & qd ab incolis Plato unum uirtutis officium requirit. similiter pretermisit. quasi parum intersit: uirtutem quis an uicia exerceat. At uero Plato neminē nisi cum uirtute in urbē recipiendū cēset: etiam si cōmoditatis desyderium urgeat: qua quidē una cōmodi ratione recipi peregrinos: legumlatores permittunt. Nam ceteris quidem de causis melius agi putant: sine huiusmodi sotus qui peregrinos inferant mores: & ciuium probitatē deprauent. Ita Plato incolas admitti quidem cōcedit. sed salua uirtute: quod unū quasi mercedem & uectigal postulat: exigēdumq: ab omnibus decernit. Atqui interpretēs partem hanc pretermisit: qua sublata legē omnē labefactari manifestum est.

E X L I B R O N O N O.

Iam uero qd in nono libro aduersarius egerit uideamus: Principio excusare se Plato uidet. q de sceleribus quibusdā turpissimis ac nefandissimis legem ferat: & quanq nō esse se nescium dicit: eā R. P. in qua optime leges condite sint. uix posse in tantū errorē

delabi: quoniam tamen nondum aut deorum filii sint: qui uel dāt
uel accipiunt iura: sed homines natura fragiles & ad errorē ppenſi:
non indecens eſſe interdum ſuſpicari: ac timere: ne quiſ etiā in tali
R. P. natus educatusq; quaſi ſua natura incox prodeat: ueluti uſu
euenit: ut non nulla ſata fulmine tacta dura efficiantur. Itaq;
haudquaſq; ineptū eſſe arbitratur huiuſmodi quoq; delictis pſidio
legum prouideri. quæ cum a Platone miro quodā ornatu ac ſplē/
dore ſcribant. Interpret oīa peruertit: cōfundit: atq; dilacerat.
Neq; eſt turpe inquit omnia legibus complecti: ea preſertim in
ciuitate: quā dicimus recte ſe ad uirtutis adquiſitionē habiturā.
Oportet enim ut preueniamus: minantes: ne quiſ flagitio aut
facinore: tum ſe tum alios corrumpat: Leges igitur iſte faciende
ſunt: auertendi a uiciis gratia. Verum quoniam non ut priſci le/
giſlatoreſ agimus: qui cum deorum filii eſſent: heroibus: qui & ipſi
a diis nati ſunt: leges ferebant: ſed homines hoībus iſta ſancimus:
uereri par eſt: ne quiſ ciuium: ita natura indomitus nobis gignat:
ut quaſi predura legumina igni legum decoqui nequeat. O admi/
rabilem peritiā interpretis: O doctrinam ſingularem: non turpe
exiſtimat in ea. R. P. ſcelera lege complecti: de qua ſpeſ uirtutis
optima eſt: & quā Plato cauſam affert: ut tacendum ſit: eandem
hic cauſam adducit: q̄obrem nō ſit tacendū. ſed reliqua: ne lōgior
ſim pretereo. **P**oſt hec Plato ordinem inimicitiarum deſcribit:
& quem primo quem ſecundo loco. R. P. hoſtem exiſtimari con/
ſentaneum ſit: explicat. Vbi cum de primo dixiſſet: de ſecundo ita
loquitur τοῦδε κοίρωρον τὰ μὲν τῶν τοιούτων ὀνδερῖ.
τῶν μεγίστων δὲ μετεχόντα ἀρχῶν ἐμπιπλεῖ λεληθο
τά τε πάντα αὐτοῖς καὶ λεληθότα. δεῖ λίσσιν πέρ πατρι/
δοῦσ αὐτοῖς καὶ τῶν ὀνδερῶν. δεῖ δὲ ἄλλοις καὶ τοῖς
τοιούτοις πολιτικῶν κακί. Qui autem eorū facinorū particeps
quidem non eſt: Ampliſſimoſ tamē. R. P. magiſtratus aſſequutus:
non inuigilet ciuitatis ſaluti: ſed aut lateant eum: aut non lateāt
ea facinora: pre animi autē ſui ignauia: patrie hoſteſ nō ulciſcat.
Hunc ſecundo inter prauoſ ciueſ adnumerari par eſt. Interpret:
ſecundus deinde qui quīſ particeps illius ſcleris non ſit: timiditate
tamē effugere penaſ: illum patitur. omiſit magiſtratus apliſſimoſ:
omiſit negligentiam in inquirendo quæ contra ſtatum ciuitatis cō/
mittuntur: & ignauia in ulciſcendis hoſtibus patrie. Quorū cauſa
Plato eum qui preeſt condemnat: ſiue rem nouit: ſiue ignorat:

Nam ipsius interest scire: q. R. P. administrat: & magistratu am-
 plissimo fungitur. **¶** Item Plato ονκακωσ φισιρ απει κασα
 μερ. οτεδονλοις ωσ ιατρ ενομεροις νπο δονλωρ απει
 καζομερ παρτωσ τονσ μνρρομοθε τονμερονσ. Nō male
 inquit contulimus: cum eos: qui nunc uulgo leges recipiunt: seruis
 egrotis diximus similes: qui ab aliis seruis curarentur. Interpret:
 neq; mala nos imagine uisof. quando legūlatores uniuersos seruis
 contulimus. qui aliis seruis medentur. **¶** Item Plato omnē actum
 affectumq; quatenus equi particeps sit: eatenus honestatis quoq;
 participem esse ostēdens: εαρ δεγε φισι δικαιορ μερ ει ραι ομο
 λογωμερ. αισχρον δεπαθος. διαφωρσει τοτε δικαιορ και
 τοκαλορ λεχερ τωρ τωρ δι καιωρ αισχισ τωρ ει ραι. Acti
 equum inquit affectum esse: uerum non honestum: sed turpem
 confitemur: discrepet honestū ab equo necesse ē: cum iam turpe
 esse dicatur: quod equum est. Interpret: poema quanto iustitie
 tanto boni honestiq; particeps est: Quare affectus quoq; tanto
 bonus honestusq; eē cognoscit: quanto iusti particeps nō dissonā
 ab eo habet rationem. Si ergo: qui iustus conceditur: is turpis eē
 affectus non negatur: iustum honestumq; dissonabunt: Iusta. n.
 turpissima esse dicent. Poema uir doctus interpretatur. qđ apud
 Platonem actionem significat: Quam respectu passionis Plato
 considerans: idem cōuenire agenti patientiq; uel potius actioni
 passioniq; iudicat: quandoquidem idem sunt: ut etiam Aristoteli
 placet. Quāuis alterum respectu agentis actio: alterum respectu
 patientis passio dicitur. magna ē ergo peritia interpretis: q; poema
 pro actione ponit: magni uidelicet alicuius poete carmen: Quid
 enim aliud q; carmen intelligere possunt latini: cum poematis au-
 diunt mentionem. **¶** Item Plato cum superius omnem iniuriam
 inuoluntariam esse dixerit: quam sentētiā sequi uidetur. q; nō
 recte similibus peccatis: pene inferri dissimiles debeāt: socius alterū
 ex duobus faciendum dicit: ι μι λεγειρωσ παρτα εκονσ ιατα
 αδικιματα. ι ωσ τον το ορθωσ. ειριται. πρωτορ διοριστε
 ορ. Aut dicendum non omnem iniuriam inuoluntariam esse: aut
 primo demonstrandum recte hoc dictum fuisse: Respondet his
 Plato τον τοιρ τοι μνρ τοιρ δνοιρ. το μερ. ονκαρ εκτορ ε/
 μοι παρτωσ πονγιγρεσθαι. το γε δι μι λεγειρ ον τωσ οιο
 μερορ εχειρ τα λιθεσ. ον γαρ αρ εμορ. ονδοσιορ ειρ. πωσ
 δε διαφερε τορει μι τω εκονσ ιω και ακονσ ιω. πειρα τεορ

διλον. Alterum igitur istorum pati equidem nō possum: ut qđ
ita esse existimo negem: Cum enim a uite mee instituto alienum
hoc est: tum prius esse: nequaquā iudicatur. Reliquum explicare
aliquo modo conabor: quemadmodum duo sint: que non uolū/
tario & inuolūtario: sed quodam alio differant: Interpret: quorū
alterum ipse non patiar: sed dicam: cur nam ita mihi uerū uideat:
Non enim equum id est. quomodo autem si sponte & nō sponte
nō differunt: duo sunt: & quo alio differūt subaperire conemur.

¶ Item Plato αρ αρα φισι τισ αν το χειρ μερ κτει ρηελεν
θερορ. το δε πεπρα γμερορ αποβονλεν τωσ οργι τιρι γε
ριται πραχ θερ. τα μερ αλλα καταπεραρεν θνμορ κτειραρ
τι προσικετω πασ χειρ. παχετω δυο δεξαρα γκισ ετι φεν
γετω. Si quis sua manu hominem occiderit liberum: uerum id p
iram in cōsulio fecerit: cetera quidem mala subeat: que cōueniunt
ei qui non per iram hominem occiderat: sed biennium a patria
exulet. Interpret: si quis liberum hominem sine premeditatione
& sine insidus: sed repentina cōmotus ira iteremerit: cū ea fecerit:
que illi facienda sunt: qui absq; ira occiderit: duobus ad iram suam
domandam exulet annis. Quomodo hec cum Platonis sententia
conueniāt: manifestum est. ¶ Item Plato suam illam sententiam
exponit: nihil mente & scientia esse prestantius. non ordinē: non
legem: non quiduis ex omnibus rebus protuleris: neq; enim fas esse
mentem alicui rei subici atq; seruire: sed omnium principem esse
illā decet. Itaq; si quis mente scientiaq; liberali ac naturali p̄ditus
est: hunc legem minime desyderare. Quo in loco μνρ δε ον γαρ
εστιρ ον δαμι ον δαμωσ. αλλι κατα βραχυν. διο δε το δεν
τερορ αι ρετεορ ταξιρ τε και ρομορ. Sed nunc inquit quoniā
nemo usquam nisi raro talis habetur: eligendum quod loco secūdo
est: ordinem dico & legem Interpret: nunc uero nus qđ hic est: qđ re
alterum: lex uidelicet atq; ordo elegendus: Nus qđ hunc esse dicite:
qui mente scientiaq; p̄ditus sit: quoniam Plato nus qđ nisi raro
reperiri: ut debuit: dixit. hic nus qđ esse affirmat. ¶ Item Plato dū
legumlatorē nō de omnibus etiā notissimis rebus iubere existimat
oportere. Sed pleraq; iudiciis decernenda opinatur η μιν δε
φισι τα μνρ αρεμεσ η τορ το μι ρομο θετειρ αν τοις τα
πλεισ τα και μεγισ τα. α και φανλοτερωσ αρ πε παιδεν
μεροι δικασται δυρ αιρ το κατιδειρ. Nobis inqt succensendū
non est: quod non de summis plurimisq; scripserimus: que etiam

210

mediocriter eruditi iudices possint p̄spicere. Interpres nemo ergo nos incuset: si maiora pluraq; legibus ordinamus: que uel improbe educati iudices possent consp̄icere. Quanta sit prudentia quod acumen: quale ingenium interpr̄tis: facile ex hoc loco licet p̄spicere. Plato que notissima sunt ó mittenda existimat: uel quia minima: uel quia summa: ut cuiq; perspicua esse possint. Fit. n. in usu ciuili ut minima & summa eque omnes cognita habeant. Quis enim patricidam: aut impium nesciat esse puniendum: quod sum- mum est: aut quis ignoret: licere unicuiq; panem quem comedat emere: quod ē minimū. Interpres uero maiora & plura q̄ iudices uel improbe educati possint cōspicere dicit ab eo ordinari: a quo superius dictum fuerat: legumlatorem non de omnibus debere decernere: sed ad reliqua pergamus. ¶ Plato p̄hibet ne quis etate iunior seniore ciuem: a quo nasci ratioe etatis posset uerberare ausit. Tum etiam ne quis peregrinos uerberibus uel inferēdo: uel ulciscendo emendet. Interpres. quod de etate ciuib; p̄scribitur: idem peregrinis etiam tribuit: quod ex Platonis sententia non ē. ¶ Item Plato quom iunioribus ciuib; legem p̄scripsisset: nequē seniore cedere audeant: siue ciuis siue peregrinus sit: q̄muis ab eo lacescit: deinceps quod ad peregrinos pertinet: ita sancit: ut si quis iunior a peregrino uapulet: non audeat eum afficere ipse uerbe- ribus. Ac si puniendū iudicat: ad tribunos plebis iudiciū uocet. his uerbis ξερὸν δὲ ἀσελγαίροντα καὶ θρασυρομέρον ἑαυτοῦ τυπτοῦτα. ἀρτίσ' οἴεται δειρὸν κολασθῆναι. λαβὼν προστιράρχῃ τῶν ἀστυρομῶν ἀπαγέτω τὸν τυπτεῖν δὲ εἰργέσθω. ἢ ἢ πῶρρῳ γένηται τὸν τοῦ ἐπιχωρίου ἀρτολμῆσαι ποτὲ πατάξει. ¶ Audentem peregrinum contumelioseq; agentem: ut ciuem cedat siqui ceditur: puniendum illum censet: capiat: ad tribunos plebis perducatur: nec ipse uerberet: ut eo magis a cedendis ciuib; suis abstineat: quando etiam se a peregrinis cō- tinet. Interpres: q̄ si peregrinis elatus furore uerbera inferat: & inde puniendus uideatur: captum ad tutores urbis perducatur: ut minus audeat ciuem cedere. Reliquit: nec ipse uerberet: ut errorem suū similem ueri faceret: quādo quidem ut minus audeat ciuem cedere dicit de peregrino: cum Plato nō de peregrino. sed de ciue dicat: ciuem non esse cedendum. ¶ Item Plato ἡλιξ δὲ φησὶν ἡλικὰ καὶ τοῦ ἀπαιδὰ προεχοῦτα ἡλικία ἑαυτοῦ ἑαυτοῦ τυπτι. αὐτὸν γέσθω κατὰ φησὶν ἀνένβελον σφίλαισ' ταισ' χερσίν.

Si iuuenesequalem/ aut etiā maiorem filiūfamilias nondū patrē
 ceciderit: liceat eū ulcisci armis naturalibus: hoc est manibus nudis.
 Interpret. equalis autem equalem: aut eum a quo natus ēē p etatē
 non posset. si uerberibus cedat. ex filiofamilias natu maiore: eum
 facit a quo cedens natus esse per etatem non posset. **I**tem Plato
 iubens nequis per facinus audeat parētes cedere: omnes ad opitu/
 landū defēdendūq; hortatur. Quicunq; patrem aut matrem cedit
 a pignoribus suis uiderint: & tum spe premii: tum metu ignominie
 quoscunq; impellit: siue ciues: siue incole seu peregrini sint: qui
 interfunt οδι μι μετοικοσ φισι. βορω μερ. επιρορ εχε
 τω. μι βοιωρ δε ψογορ. Non incola inquit si opē tulit laudē
 assequatur: si non tulit uituperetur. Interpret. icola uero aut ui/
 tuperationem: aut laudem si fecerit consequatur. Quis incola sic
 uidetur ignorare. & ideo de eadē re duo cōtraria ponit. Taceo
 enim qd Plato incolis ac peregrinis pro peregrinis premio statuit
 si opulentur conuocationem ad auxilium dixisse. Ita. n. Plato
 scribit ομερ μετοικοσ η ξεροσ. εισ προεδριαρ τωρ αγω
 ρωρ καλεισθω βοιωρ. μι βοιωσασ δε. αειφνγιαρ εκτισ
 χωρασ φενγετω. Incola & peregrinus si opem tulit: ad seden/
 dum ante alios: dum ludi aguntur uocetur: si non tulit: perpetuo
 exul sit. non incola si opem tulit: laudem consequat: si non tulit:
 uituperetur. Interpret uota & peregrini ac incole ad auxilium
 cōuocentur: & qui auxiliari noluerit: peregrini quidē perpetuo
 exterminet. Incola uero aut uituperationē: aut laudem si fecerit
 cōsequatur. Sed iam tempus est: ut ad decimū librum transeamus.
E X L I B R O D E C I M O.

xi

Differit Plato in decimo legum libro de anima solis tripartita
 quadam opinione. Vt anima: aut forma corporis eius: uolubilis
 naturalis: herens intrinsecus moueat: quēadmodum nos ab anima
 nostra de loco ad locū mouemur: aut extrinsecus adēpta corpus
 quoddam ignis aeris ue: ut aliqui uolunt impellat per uim corpe
 corpus: aut tertio ipsa quā uacans corpore. alias quasdā uirtutes
 habeat admirabiles: supra q̄ dicere homini fas sit: quibus regat: et
 moueat. Assentitur his sotiui: qui cum disputatio est: atq; ita demū
 cōcludit τον τομερ αραγκι τον τωρ εργετιδρωσ αρ ψιχιρ
 παρτα διαγειρ. αν τον δε αμειρορ ταν τιρ τιρ ψνχιρ. ειτε
 ερ αρμασιρ εχονσα η μιρ ηλιορ αγει. φωσ τοισ απασι. η
 εξωθερ. ειθονπωσ. ει θονπη. θεορ ηγεισθαι χρεωρ παρτα

αἰδῶ. Anima igitur ut aliqua ex his quas diximus ratione agens
 omnia regat oportet unde prestat animam eius siue intus agitās
 currum: solem nobis adducit: lumen cunctis mortalibus iocundis/
 simum. siue extrinsecus: siue quo modo: & qua tandem liber: p̄stat
 inq̄: ut deum esse omnes arbitremur. Sic Plato concludit sup̄iora
 que de anima solis dixit affirmans: aut scilicet intrinsecus mouere
 aut extrinsecus tactu corporis: aut incorporea quadam uirtute:
 quod uerbis illis significat: quomodo & qua tādē liber. Interp̄s:
 certe uno istorum modorū cuncta circūduci ab anima necesse
 est. Quid porro cum sine curru solē nobis anima eius circūducit:
 siue cum in ipso insit: siue cum foris sit: siue quomodocunq; quis
 imaginetur. Nonne deum esse omnes arbitrari debemus? Addit
 hic modum quartum: ut per currum anima moueat: quo sublato
 quomodocunq; quis imaginetur inquit: deum esse omnes arbitrari
 debemus: Videte uidete hominis eruditionem. Plato poetarum
 metaphoram tangens: qua solem curru deferri dicunt: siue intus
 inquit agitanis currū solem nobis adducit: hic quid porro cū sine
 curru solem nobis anima eius circūducit: siue cū in ipso insit: siue cū
 foris sit. Itē Plato plura de puidētia locutus ē: que doctus interp̄s
 non litterarū luci sed tenebris tradidit: siquidē alia p̄terit: alia ad/
 ducit: alia cōfundit oīa miscet: ut qd dicat a nemine itelligi possit:
 longum admodum esset exponere q̄ deprauauerit eum locum: in
 quo Plato ita inquit. Ob hec omnia te inculcare tanq̄ reum: eius/
 modi auctores minime pati propter cognationem certum est; q̄
 etiam peruerterit: conclusionem: qua Plato per disiunctionem
 complectitur: deos: aut propterea parua negligere: quia indecens
 esse norūt ea curare: aut quia: uel ita agendum esse ignorant: uel
 negligere patiuntur: que curanda esse intelligunt. Quid cū dicit
 indigere adhuc uerbis: quibus quasi cantu frangatur. Vbi Plato
 inquit: afferēda esse: adolescenti uerba quedam: quasi carmē: quo
 persuadeatur ducaturq; ad credendum singula agi: ad tuendam
 absoluendamq; uniuersi incolumitatem ἀλλὰ ρα τισὶ πρὸς φε
 ρεῖσ τῶν ἀρχόντων. ἡ τινέσ τοῦ τοῦ σὺν δυνάτορ ἡ μὴ
 ἀπεί καζονσὶ τὴν γὰρ εἰρ. μείζοσιρ ἐλλαττορ αὖ. ποτέρορ
 ἡ ῥιόχοι τινέσ αὖ εἰρ τοῖον τοῖ ζενγῶν ἀμιλλῶ μέρῶ. ἡ
 πλοῖωρ κνβερνῆτασ. τὰ καθε καρ ἀπεί κασθεῖετ ρα το πέ
 δῶν ἀρχονσι τισίρ. εἰνδαρ καὶ ροσῶν πολεμορ ἐνλαβον
 μέροιν. ἰατροῖσ εοικέρι περισώματα ἡ γεωργοῖσ περιφν

των. Γερεσίμ ειωθνιασ ωρασ. χαλέπασ δια φοβον προς δε
χομεροισ. η και ποιμριων επισταταισ. Item Plato cū prin/
cipes quosdā necessario esse dixisset: qui celi uniuersi gubernacula
tenerent: subdit. Sed quibus tandem principibus, similes illi sint.
Aut quoniam illis similes ex his habeantur: quos apte cōferre pos/
simus? inferiores uidelicet cū superioribus? Vtrum aurige bigarū
certantium: spectiē illam beatam referant? an nauū gubernatores.
Tum uero cum principibus quibusdam exercituum: fortasse cō/
ferri possunt: aut cum medicis qui bella morborum ab humanis
corporibus arcent atq; propulsant: aut cū agricolis: q orientibus
stirpibus tempora solito grauiora suspicant. Aut etiam cū pecudū
custodibus: atq; magistris: non inepte comparari posse existimem.
Interpres. Sed forsā quibusdam principum omnes: aut eorum
aliqui similes sunt: ut possibile nobis sit: minores: maioribus com/
parare: utrum aurige aliqui certantium curruum tales sunt: aut
gubernatores: nauium? Fortasse etiam exercituum ducibus con/
ferendum: uel medicis quasi aduersus egrotationes corporū bellū
gerant: aut agricolis inimicas: fructuum tempestates timentibus:
aut etiam gregum armentorumq; presidentibus. En Interpres
noster omnes aut eorū aliquos similes principibus dicit: cū Plato
omnes scripserit: q̄si ipse animaduernerit esse aliquos celi rectores
qui conferri cum principibus nequeant: & quod Plato medicis
tribuit: ut morborum bella arceant & propulsent. hic in bellum
peruertit: qd̄ diu aduersus egritudines gerant. Et cum Plato ortū
stirpiū dicat: hic fructus reddit: quasi absurdum sit ortui arborū
tempora aliqua esse aduersa & grauiā. Pretereo reliqua: que cum
in hoc: tum in ceteris huius libri partibus notari merito possent:
cum satis hec ad institutum nostrum esse existimemus.

DE LIBRO VNDECIMO.

241

Quā in undecimo quoq; libro sibi constet interpres: nunc ui/
deamus: Censet in hoc libro Plato: ciuium libertos: non admodū
diuites effici oportere. Itaq; supra tertium censum augeri eorum
peculium non permittit. εαν δε τω απελευθερω θερτι φισιρ
ονσια πλειωργενηται τον τριτον μεγεθει τιμιματος η
αρ τον τοιμερα γενηται. τριακορτα ιμερων. απο των τ/
ισ τισ ιμερας. λαβωραπιτωτα εαν τον και μιδεμια
τις μορις παραι τισις ετι τον των παρ αρχορτων γι/
ρεσθω. Si liberto inquit tertii census modū facultates excesserint:

12
Is. xxx. die post q̄ deprensas res fuerit: cum suis rebus abito: nec magistratus facultatem ei amplius in ciuitate manēdi cōcedunt. Interpretis: si autem liberti alicuius bona tertium censum adequauerint trigesimo die postea q̄ hoc factum sit: rebus suis acceptis: recedat. nec ulla manendi facultas a magistratibus sibi concedatur. Hec lex interpretis est: non Platonis. Lex enim Platonis facultates liberti tertium censum excedere non patitur: equare permittit. Lex uero ista interpretis ne equare quidem permittit.

¶ Item Plato ciuibus suis abstinendum ab illiberali cauponandi negotio censet ος δαυ φισι καπιλειας τις αρ ελενθερον τεχρητιμ μετασχι. Γραφεσθω μερ αντορ γερονσ αισ χυρισ οβονλομερος. προσ τονσ αρετιπρωτονσ κεκριμερονσ. Si quis cauponadi inquit illiberale negotium tractare ullo pacto uoluerit: accusato eum qui uolet familie de honestate apud uiros in ciuitate uirtute primarios. Interpretis: qui autem illi liberali cauponationi atq; arti operam dederit: impudentie a uolente ad optimates: uirtuteq; primos accusetur. Quod Plato ait arte aliqua hoc est ullo pacto. Pro arte Interpretis simpliciter accepit & cauponationi: ut uerbo eius utar adiunxit. pro de honestata uero familia: impudentiam dixit. ¶ Item Plato de opificibus scribens: partim eos Vulcano & Palladi dicatos ait: utpote eos qui artibus humanam uitam instruxerunt. partim Marti & Palladi: eos scilicet qui opera opificum seruant aliis adminiculis & arte alia opitulante. Interpretis: qui opificum officium ceteris quibusdam conseruant artibus: reliquit adminiculi nomen: quod re militari Plato accommodauerat. ¶ Item Plato ο μι αποδιδονσ φισι τονσ ο φειλομερονσ μισθονσ ερτω τεταγμερω χρονω. διπλονυ πραττεσθω. εαρ δε εριαντοσ εζελθι. τωρα λλωρα τοκωρον τω χρηματωρ οποσα. δαρεισ μω ξυμβαλλει τις. οντοσ τι δραχμη εκασ τον μισροσ. επωβελιαυ κατατιθετω. Qui mercedem inquit tempore constituto ex pacto non reddiderit duplicem soluto: & si annus preterierit: quamq; cetera pecunie que mutuo dantur uacant usura. Hic tamen pro singulis drachmis singulas sextas drachme partes: mensibus singulis dato. Interpretis: qui mercedem ut pactum est non obtulerit: duplum reddat: Si annus preterierit: & pecunia que usura parari poterat: sine fenore sit retenta: qui retinuit sextam singulis mensibus partē deponat. Nullam pecuniam solui per usuram Plato iubet: immo amitti eā

que cū usura data ē alibi iubet: & hoc loco dicit ceteras pecunias
nulla cum usura dari debere. Sed hanc unā ex pena quasi usurā
soluere sextantem: ne quis audeat postea uiolare: Hic uero pe/
cuniam usura dari iubet. ¶ Item Plato de testamentis legatisq;
dicturus τοντων αρχαι φισι παρτων. αι τε τωρτελεντων
μελλοντων επιθυμια τις διαθεσεως. Horum initia iquit
omnium esse solent uoluntates ultime morientiu: ut tandē libuit
testari. Interpret eorum qui moriebantur cupiditas & affectus:
affectū pro testamento interpretatus est & cupiditatem pultima
uoluntate. ¶ Item Plato χαλεπορ εστι φισιρ ιμιρ Γιωσ
κειρτα ιμετερα αντορ και προσ γε ιμασ αντονσ ωσπερ
και το τις πνδιασ γραμμα φραζει ταννρ. Difficile inquit
est nostra cognosci a nobis: quinetiam nos ipsos: quod illo quoq;
Appollinis Pythii oraculo significatur. Nosce teipsum. Interpret
difficile nobis est: pecuniam nostram cognoscere: quare ad uos
illud repetimus quod Pythius dixit. Quā magnifice Interpret:
noster haurit omnes sensus auctoris? Ideo dicit repetendum esse
Pythii dictum: quasi ille de pecunia dixerit: nosse eam difficile esse.
Et cum Plato dicat. quinetiam nos ipsos: difficile scilicet esse cog/
noscere: Hic ad uos illud repetimus: transfert. ¶ Item Plato de
orbitate filiorū tractat: ne pupilli a tutoribus aut magistratibus
negligantur: aut patiantur iniuriam: Quo in loco poenam ma/
gistratus statuit: si in illos uel negligentia uel iniuria usus fuerit.
Interpres: si de magistratibus quis q̄ afflixisse orphanū uidebitur:
affligere dixit solū: quasi nō referat siue negligentia: siue iniuria:
quis offenditur. Atq; apud Platonem refert. nec eadē pena neg/
ligentie: qua iniurie crimen punitur. ¶ Item Plato νεις τανσ
φισι πατερας φισιρ. νποροσ ωρ ι Γιωσ διατιθεμερονσ
αι σχωσ εξειραι παραιοιασ γραφεςσθαι. Liceat inqt filius
accusare parentes dementie aut senectutis uicio turpiter affectos.
Interpres: & filius ut confectos parentes morbis uel senio: liceat
amentie crimine accusare. Hec quoq; lex interpretis est nō Platōis
Ille enim si turpiter affectus est pater: uel morbo uel senectute:
citandum a iudicibus censet: & a rei familiaris cura remouendum.
Hic uero si morbo dumtaxat: aut etate confectus est: citandū
censet: quasi idem sit confectum esse etate: et morbo: & amentem
esse: atq; desipere: Atqui p multi sunt: tametsi atq; egroti: prudentia
tamen atq; consilio uigentes. ¶ Item Plato: ne patres ex quauis

causa filios abdicent: prouidendum ratus ορ αρ φησι θνμοσ επι
 ημι δαμωσ εν τνχης. ει τονρ εδικη ειτε και μη. ορ ετεκε
 τε και εξεθρεψατο. τοντορ επιθνμειρ απαλλαξαι τισ αν
 τονσνγγερειας. μη φανλωσ οντω εξεστω μη δεν θνσ
 τοντοδραρ. Cui animus inqt minime felix siue iure siue iniuria
 fuerit: ut quem genuit educauitq; remouere a sua familia uelit.
 non facile nec statim id facere liceat. Interps: quod ne ita facile
 fiat. prohibetur: ne ita turpiter exponit: non liceat inquit ita
 turpiter eicere. **I**tem Plato filios abdicatos: nisi per decennium
 quispiam receptus adoptatusue sit: mitti in coloniam censet: Itaq;
 precepit censoribus prolis: hoc est adaucte iuuentutis magistrati/
 bus: ut nimiam populi multitudinem transmissis colonis apurent.
 quemadmodum in quinto libro legum eius latissime legitur. In/
 terpres. prolem adauctam p posthumis accipit: ita iquens. Quod
 si nemo citra decenniu adoptione sibi eum coniungere uoluerit
 curatores posthumorum: quos in coloniam mitti uolumus: de his
 quoq; prouideant. **I**tem Plato de discordia mariti & uxoris
 prouidendum existimans: iubet ut decem uiri ex censoru ordine/
 & decem mulieres: ex his: que nuptis presunt: reconciliare inter se
 coniuges conentur: quod si nullo pacto id assequi possut: querat
 alios: quibus illos facto diuortio coniungant: aut procreandoru
 liberorum gratia: aut ratione necessarii cultus: cosumendeq; per
 gratam societatem etatis φησι γονρ. οσοι μερ αρ παιδες αν
 τωρ η ολιγοπαιδες ορτες διαφερωρται. και παιδωρ ερε
 κα τιρσνρ οι κησιρ ποιεισθαι. οσοι δικαρορ ορτωρ παιδορ
 τισ σνγκαταγγρασεωσ ερεκα και επιμελειας αλληλωρ.
 τιν διαζενξιν ποιεισθαι χρεωρ: Qui carentes inquit liberis:
 aut pauciores q opus sit habentes disiuncti sit: eos uel procreandoz
 liberorum gratia: matrimonium adire alterum conuenit. Qui
 autem satiam liberis procreatis dissenserint: his mutui & cultus co/
 sumende per gratam societatem etatis gratia: idem faciendum ē.
 Interpres: quomō hec intellexerit: & in latinu uerterit uideamus:
 Sed cum multi inquit absq; filiis sint: aut paucissimos procreent:
 ac liberorum gratia una se habitasse querantur. Multi quis non
 paucos habebant liberos: consenescenti tamen studu negligētia:
 alter de altero queratur. **I**tem Plato. cui mortua uxor sup/
 stites liberos reliquerit mares & feminas: huic ducere alterā: si uelit
 que filiorum curam habeat: concedit: nolentem uero nō cogit: q

si defuncta uxor: filios non reliquerit: duci alteram iubet atq;
cogit: ex qua tum familie sue: tum ciuitati: q̄tum satis sit prolem
procreet: ΕΑΡ ΤΕΛΕΝΤΑ ΓΥΝΗ ΚΑΤΑΛΙΠΟΝΣΑ ΠΑΙΔΑΣ ΘΗΛΕΙΑΣ
ΤΕ ΚΑΙ ΑΡΡΕΡΑΣ ΣΥΜΒΟΛΕΝΤΙ ΚΟΣ ΑΡ ΕΙΗΡΟΜΟΣ ΟΤΙ ΘΕΜΕ/
ΡΟΣ ΟΝ ΚΑΡΑΓΚΑΣΤΙΚΟΣ. ΤΡΕΦΕΙΡ ΤΟΝΣ ΟΡΤΑΣ ΠΑΙΔΑΣ ΜΗ
ΤΡΥΙΑΡ ΕΠΑΓΟΜΕΡΟΡ: ΜΗΔΕ ΟΡ ΤΩΡ ΕΞΑΡΑΓΚΗΣ ΓΑΜΕΙΡ ΜΕ
ΧΡΙ ΠΕΡΑΡ ΙΚΑΡΟΝΣ ΓΕΡΗΙΣΙ ΠΑΙΔΑΣ ΤΩΤΕ ΟΙΚΩ ΚΑΙ ΤΗΠΟ
ΛΕΙ. Si mortua inquit uxor filios reliquit mares ac feminas: lex
adhibenda est: que consulat: non que cogat: adducta nouerca
filios educare. Sin filii nō sint: ducere alterā ex necessitate iuben/
dum: quo satis liberos tum sue familie: tum etiam. R. P. procreet.
Interpres. si mulier liberis maribus feminisq; relictis mortua est:
non cogens: sed consulens: ista lex sit: cum uxorem ducere: neces/
sariū non sit: nisi ad liberos domui sue ac ciuitati creādos: nutriet
filios suos: non adducta nouerca. Sic Interpres totam legem
peruertit. ¶ Deinde Plato de colendis obseruandisq; parentibus
iubet. & deorum exemplo ad hoc officium hortatur filios: ut pa/
rentes quasi diuinas statuas domi aspiciāt: & ueluti numina colāt:
obseruēt: uenerent ΤΟΝΣ ΜΕΡ. ΓΑΡ ΦΗΣΙ ΤΩΡ ΘΕΩΡ ΟΡΩΡ ΤΕΣ
ΣΑΦΩΣΤΙΜΩΜΕΡ. ΤΩΡ ΔΕΙ ΚΟΡΑΣ ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΙΔΡΥΣΑΜΕΡΟΙ
ΟΝΣ ΗΜΙΡ ΑΓΑΛΛΟΝΣΙ ΚΑΙ ΠΕΡ ΑΨΙΧΟΝΣ ΟΡΤΑΣ. ΕΚΕΙΡΟΝΣ
ΗΓΟΝΜΕΘΑ ΤΟΝΣ ΕΜΨΙΧΟΝΣ ΘΕΟΝΣ. ΠΟΛΛΗΡΔΙΑ ΤΑΝΤΑ ΕΝ
ΡΟΙΑΡ ΚΑΙ ΧΑΡΙΡ ΕΧΕΙΡ. Deos inq; non omnes cernimus: sed p̄rim
expresse uidentes colimus: partim per effigies atq; imagines eorum
pio animo ueneramur: quas deorum imagines q̄uis inanimas: dū
colimus: deos ipsos animatos: ob eū cultū existimamus gratos nobis
& beniuolos esse. Interpres: Nempe alios quidem deoz cernentes
colimus: alios imagines constituentes quos ipse: q̄muis inanime sint
significent: Illos deos animatos esse putamus: & propter hec affici
nobis ipsos fatemur. Hem quanta est peritia interpretis: pro quos
cum colimus: quos ipse significant ponit. ¶ Mox Plato genera
furoris exponens: alios dicit morbo furere: alios per iracundiam
prauae nature: uiciosamq; educationem citari. Interpres rursus
educationem alimentum exponit: & omnem deprauat sententiā
cum dicat: que mala simul natura & alimento concresecunt. ¶ Itē
Plato magistratus docet: quomodo homines maledicos puniant:
ΟΜΗΔΕΠΟ ΤΑΡΙΣΤΕΙΩΡ ΠΕΡΙ ΦΙΛΟΡΕΙ ΚΗΣΙ ΦΗΣΙ. ΡΟΜΩΡ ΩΣ
ΟΝΚΙΔΟΜΕΡΟΣ. Quod nisi faciāt: nolint iquit de p̄mio uirtutis

8
contendere: qui leges & iura neglexerunt. Interpres: qui si non
fecerit: quasi leges prodens: nunq̃ ad certamen descendat. facit hic
ne ad certamē descendat iudex aut magistratus: Sed cum certādi
genera plura sint: ad quod nā certamē descēdere nequeat nō dicit
atq; ita pena ignorat: qua effici eū par ē qui deliq̃t. ¶ Itē Plato
τιδε διτηρ των κωμωδων προθυμιαρ τον γελοιαιον
τονσ αρθρωπονσ λεγειν. ιπαραδε κομεθα. εαρ αρ εν θυ/
μοντο τοιον τον ιμιρ τονσ πολιτας επιχειρωσι κωμω/
δον ρτας λεγειν. Quid inquit comicorum & satyrorum iocosi:
& ridiculosa cōuitia: num ea admittemus: si absq; ira nostros ho/
mines afficere cōuitis uideantur? Interpres hoc totum pro sua
auctoritate dimisit: quod & necessarium est: & a non cōtemnendo
oratore perscriptum. ¶ Item Plato de mendicis loquens: εξειργε
σθαι τις πολεωσ βονλεται: ει τις εν χαισ αρηρν τοις: βιον
ξυλλεγοιτο. Pellendum esse de ciuitate scribit: si quis uiētū sibi
manibus precibus atq; inexpedibilibus parat. Interpres. Si uero
quispiam precibus uitam colligere audebit: a rerum uenaliū cura/
toribus e foro pellaē. Reliquit manibus aut inexpedibilibus: aut
tale aliquid: quo exprimeretur: nō omnes preces esse spernendas: sed
eas t̃m: quibus ea optantur: que assequi non possumus. Sed ceteris
undecimi libri erroribus p̃termisiss: duodecimum aggrediamur.

DE LIBRO DVODECIMO.

Docet Plato in duodecimo libro: quid inter Rhipsaspida et
apouolea hoplon intersit: hoc est: inter eum qui scutum abiecit:
& eum qui arma amisit. Atq; alterum inquit ultro iacturā scuti
facere: Alterum inuitum arma amittere διαφερειδε. ολον πον
και το παρ. Hec autē plurimum habere discriminis: immo inter
se usq; quaq; differre. Interpres quomodo hunc locum latinum
fecerit: opere precium est uidere. Scuti inquit abiector non de
omnibus merito dicitur. Armorum uero amissor de omnibus. Ita
nec similiter qui ui amisit: & q̃ sponte abiecit iudicandi sunt. Inter
totum etiam atq; omne multum interesse tūto prouerbio dicitē.
Vix equidem continere hoc loco risum possum. Scribit Plato
duo ista: de quibus sermo habetur: inter se: totū & omne differre:
id est ex toto & omni: quod est usq; quaq; differre. Hic enim lo/
quendi mos est: apud doctissimos grecos. Interpres autē pulchri/
tudinem platonice lingue nequaquā intelligens existimauit hoc
prouerbum esse: ut inter totū atq; omne: multū interesse diceret

quasi ad hunc locum pertineat: quomodo ea duo uocabula inter
se differant declarare. Vt scilicet totum ex partibus constet con/
tinuis: omne autem ex discretis: que res a legum proposito lon/
gissime abest. **S**cribit item Plato eum minime puniendum esse:
qui per aduersam fortunam arma inuicis amiserit: $\alpha\lambda\lambda\alpha\tau\omicron\upsilon\kappa\alpha\kappa\omicron\upsilon\delta\epsilon\iota\kappa\omicron\lambda\alpha\zeta\epsilon\iota\rho\iota\pi\alpha\mu\epsilon\iota\rho\omega\rho\iota\omicron\nu\tau\omicron\upsilon\delta\nu\sigma\tau\nu\chi\iota$. Sed eum q
per ignauiam ac timiditatem sponte abiecerit: atq; ordinem dese/
ruerit: idq; propterea iubet: ut qui deliquerit: melior efficiatur.
Interpres: nō enim infelices sed malos inq; punire semp oportet.
Facit hic locum communem in malos: non legem de ignauis ac
timidis interpretat: sed de malis p equiuocationē in hunc errorē
adductus. quia $\hbar\alpha\kappa\omicron\varsigma$ uidelicet & malum & ignauum significet:
nec causam pene quam Plato addidit ponit. **I**tem Plato plura
de eligendis: uiris: q magistratu defūctos examinēt: & ab his officii
sui rationem exigant: pertractat. hos examinatores: & rationum
exactores appellat. Interpres totum hunc locum ita peruertit:
ut facile admodum sic legenti perspicere. **M**ox Plato exami/
natoribus: tum uiuis: tum mortuis: summos honores decernit: ut
uiris summo iudicio probatissimis. Verum non immemor humane
fragilis: inconstantisq; nature: effici posse suspicatur: ut de uirtute
in uitium delabantur: eo quo ceteris antepositi sunt iudicio nimis
freti: & uirtutem ut sepe fieri solet: postq ad summum glorie per/
uentum ē negligentēs. $\delta\iota\alpha\tau\alpha\nu\tau\alpha\phi\iota\sigma\iota\rho\alpha\rho\delta\epsilon\tau\iota\sigma\tau\omicron\nu\tau\omega\rho\pi\iota\sigma\tau\epsilon\nu\omega\rho\tau\omega\kappa\epsilon\kappa\rho\iota\sigma\theta\alpha\iota\tau\iota\rho\alpha\rho\theta\rho\omega\pi\epsilon\iota\alpha\rho\phi\nu\sigma\iota\rho\epsilon\pi\iota\delta\epsilon\iota\chi\eta\tau\alpha\iota\kappa\alpha\kappa\omicron\varsigma\gamma\epsilon\rho\mu\epsilon\rho\varsigma\nu\sigma\tau\epsilon\rho\rho\tau\iota\varsigma\kappa\rho\iota\varsigma\epsilon\omega\varsigma\gamma\rho\alpha\phi\epsilon\sigma\theta\alpha\iota\mu\epsilon\rho\tau\omicron\rho\beta\omicron\nu\lambda\omicron\mu\epsilon\rho\rho\alpha\nu\tau\omicron\rho\omicron\rho\mu\omicron\varsigma\pi\rho\omicron\sigma\tau\alpha\tau\tau\epsilon\tau\omega$. Itaq; si
quis eorū inquit iudicio cōfidens: quo p̄latus fuit: nature humane
fragilē cōditionē detexerit: lapsus uidelicet in errorē. postq egre/
gius habitus ē: sanciat lege: ut qui uelit: possit eū accusare: Interps
si quis autem istorum: male iudicasse putetur: a uolente accusetur.
Sic ille de quo iudicio locutus sit. Plato intelligit: & nature hu/
mane fragilitatē casusq; in expectatos exponit. **P**ost hec Plato
de causis inēdis tractat: & de his qui nō uerberibus: non uinculis
non morte digna: cōmiserint: sed in choreis: aut pompis: aut aliis
huiusmodi celebritatibus: muneribus ue officiū non seruauit.
Interpres totū etiā hunc locū suo more deprauauit. **P**rohibet
p̄terea Plato hominibus suis peregrinationes: & nisi cadu ceatori/
bus: & legatis: & spectatoribus publicis: nemini cōcedit pegrinari.

Interpres ceryces: qui caduceatores siue precones dicuntur: preter rationem fetiales uocat. Sunt enim fetiales: non qui nuntiant: quod preconis officium est: sed qui hostiam: aut uictimā cedunt: & facto ritu religionis sacrificio. bellum: aut sedant: aut inchoant.

Vbi iam id per preconem: uel caduceatorem: indictum ē. **I**tem Plato causam: cur spectatores peregre proficisci debeant: reddēs: cōgressum esse inquit uirorum bonorum: qui uel in ciuitatibus scdm integram legē minime uiuentibus haberi possint. εἰσι γὰρ φησὶν ἑρτοῖς πολλοῖς ἀνθρώποις αἰθεῖοι τῖμος οὐ πολλοὶ παρτοῖς δαξί οἱ σὺ γίγνεται. Existunt inquit uel in uulgo & multitudine homines quidam diuini: quī pauci: tamen digni cum quibus cōgrediaris? Interpres: inueniunt quippe pauci homines inter multos omni honore digni. Preclare sane causam illam reddidit: propter quam Plato peregrinandum existimauit. **I**tem Plato eos constituit: qui per nocturnum collegium de legibus & R. P. statu consultant atq; deliberent. πρωτὸν μὲν δειρ φησὶ σὺνελθεῖν τῶν ἱερεῶν τῶν ταχιστέων ἐλφωτῶν. ἐπεὶ τῶν ῥομοφύλακων τὸν σῶν πρὸς βένοντας δεκά. ἐτι δεσπερίτης παιδείας πασις ἐπιμελιτής. οὐ γάρ οἱ τε ἐκτὶς ἀρχὴς τῶν τῶν ἀπὸ ἀλλὰ γὰρ. Primos inq; intereē oportet sacerdotes: qui merito uirtutis obtinuerint dignitatem & premia. tum censores legum decem seniores. deinde morum & eruditionis publice censorem: tam eum qui in presentia est: q̄ eos qui prius eodem functi sunt magistratu. Interpres: primum de sacerdotibus: qui muneribus: atq; donis affecti sunt: deinde de legum custodibus: decem seniores: postremo discipline uniuerse curator: qui modo est: & quorum magistratus iam exactus ē. Muneribus donisq; affectum dicens: putat satis exprimere eum quem Plato merito uirtutis scribit dignitatē ac premia consecutum. Custodes autem legum: & curatorem discipline recentia uocabula interpretis: cōstat optima ratione censores iuris dici: & censorem publice eruditionis: quemadmodum apud romanos censores morū dicebant.

Item Plato τῶν ξενωτῶν θεωρίας ἐρεκα ἐπὶ δῆμον σι: προσῖεροις φησὶ κατὰ λυσείας εἶναι. φιλοξενίας ἀρῶν παρὰ σκέναν μεροῖς. Peregrinis qui spectandi gratia ad urbem accesserit: diuersoria iuxta templa deorum decernit: que suscipiēdis hospitibus commodissima sint. Interpres: hi omnes inquit diuersoria in templis habeant: & hospitaliter a ciuibz recipiantur.

feciales

¶ Item Plato εαυτίσ τιρα δικη παραγερεσθαι κωλνσιβια
 ει τε αντορ ει τε μαρτυρασ. εαυ μερ δονλορ. ει τε αντον
 ει τε αλλοτριορ. ατελι και ακυρορ γιρεσθαι τηρ δικηρ. εαυ
 δε ελενθερορ. προσ τω ατελι. δεθιραι μερ ερι αντορ. υπο
 δικορ δε αρδρα ποδισμον τω εθελορ τι γιρεσθαι. Si quis
 quenq̃m impedierit: ne causam suam agere possit: aut forte testes
 interpellarit. si seruus est: aut eius q̃ impedierit: aut alterius causa
 irrita esto. Sin liberi qui impedierit ultra cause iacturā per annū
 in uinculis tenetor. Et si quis latrocinu eum accusare uoluerit: fas
 esto. Interpret: si quis ui colligatorē suum: alienum ue seruū in
 iudiciū uenire phibuerit. nullius momenti lata sentētia sit. Quod
 si non seruū sed liberum: ui prohibuerit & anno uinciatur in
 seruitutemq; duci possit a uolēte. Quid hoc loco dicā nescio: nisi
 interpretem tam facile intelligi q̃ recte Platonis sententiā inter/
 pretatur. Vel si contrarium malis: tam recte interpretari hunc
 locum: q̃ facile intelligitur. Multa preterea que Plato de iudiciis
 publicis refert: & legibus: quibus magistratus utuntur: Interpret
 mutat atq; puerit: partim adiungens: partim detrahens: uerba ea
 etiā que de laudatione ac uituperatione: seu soluta oratione: seu
 carmine referūtur. pene omnia deprauat. **¶** Item cū Plato scribat
 sumptus funebres moderate fieri oportere: cum presertim corpus
 simulacrum quoddam hominis sit: homo autem ipse sit immortalis:
 & animi nomine appellatus ad deos proficiat. uite sue ac morū
 ut paterna lege asseritur: rationem redditurus. His p̃terea addat
 τω μερ γαρ αγαθωθαρραλεορ. τω δε κακω μαλαφοβερορ.
 βοιθειαρ τε αντωμιτιρα μεγαληρ ειραι τε τε λεντικοτι.
 ζωπιτι γαρ εδει βοιθειρα παρτασ τον σπροσικορτασ. ιραδι
 και οτατος δηλογοτι εγιρετο uirum bonum animo erectum
 eē: uiciolum autē admodū formidare in reddenda uite ac morum
 ratione: nec nullum esse hominibus improbis: postq̃m obierint
 presidium: uiuentibus autem debuisse familiares omnes opitulari:
 ut iuste pieq; uiuerēt: & uita functi innocentes: ac grauioris pec/
 cati insontes abirent. Interpret hec ita a Platone narrata in
 formam quandam preceptionis redigit. Boni inquit confidere:
 mali formidare debent: ne post mortem magno auxilio careāt:
 quare uiuis necessarij omnes consulant: ut q̃ iustissime atq; sanc/
 tissime uiuant. Sic. n. post hanc uitam pro peccatis nō uexabunt.

¶ Tum Plato εκδε τοντωρ οντωσ εχορτωρ φισιρ. ονδε

2
ποτέ οικοφθορείν χριδία φέρον τωσ. ρομιζορτα τορ αν
τον. τοντορ ειραι τορ τωρσ αρκωρ ογκορ θαπτομερορ.
que cum ita sint: inquit nunq̃ maiori sumptu rem familiarem ex/
tenuare debes: quasi existimes illum tuum esse eam carniū mole
que sepulture mandatur. Interpret: hec cum ita se habeant nunq̃
oportet luctu affligi: quasi putes hanc carneā molem: que sepeli
tuum illud esse. Talem affert Interpret noster conclusionem: ubi
Plato de funeribus & sepulturis moderandos lege sumptus existi/
mat: ne patrimonia decoquantur. Raciocinemur enim parū per
sermone interpretis: hoc modo. Agger non altior sit: q̃m quinque
uiri quinque diebus possint construere. lapidesq; superstruantur:
poliāturq; nō maiores: q̃ ut possint mortui laudes nō pluribus q̃
heroicis uersibus quattuor editas recipere. Elationes autem non
breuiori tempore fiant: q̃m uere mortuus significari cognoscique
possit: ac ut humana se habēt triduana mediocris uidetur. Mox
de animi immortalitate afferamus ea: que supradicta sūt: uidelicet
pro rationis confirmatione. Tum concludamus. hec cum ita se
habeant: nunq̃ oportet luctu affligi. En docti hominis conclu/
sionem. Cum omnis ratio eo tendat: ut moderati fiant sumptus
in sepulturis. cōclusionē hanc infert nunq̃ affligi luctu oportere.
Sed hec adnotasse satis sit: notare longe plura poterunt: quibus
plus oculi suppetat. Nunc postremum librum: quem epinomidem
Plato uocat: percurramus.

DE LIBRO TERTIO DECIMO.

Errat in primis Interpret in ipsa huius libri inscriptione: cum
apicem dicat: quem Plato epinomidē. quasi legibus additū uoluit
dici: quod in hoc res aliqua necessaria legibus adderetur. **T**um
initium libri ipsum peruertit. Cum enim a Platone dicatur. προσ
μερ το τισ ομολογισ. ικομερ απαρτεσ ορθωσ ωξεροι
τρεισ ορτεσ. Recte iam hospites/quemadmodum institutum
a nobis fuerat: omnes tres pariter accessimus: hic iam inquit ut
cupiebamus recte tandem omnes tres amice deuenimus. Deinde
Plato τιρι ποτε φισι λογω διε ξελθειρ χρι. οτιρ αρθρω
πιριρ εξιρ φαμερο ταυδία ροιθι. καλλισ τε χειρ ποι ει πρ/
οσ φρομισιρ οσιρ δυνατορ αρθραι πωσ χειρ. quibus tandē
uerbis inquit explicare debemus eam rem: quā cum mēs humana
perceperit posse eā optime agere ex prudentie ratione putamus:
quatenus natura humana assequi potest. Interpret: qua nā ratioe

xiii

ad illud perueniendum est: quo humanus habitus si intelligatur: optime pro humanis uiribus ad prudentiam se habeat. ¶ Item Plato αττοπορ μιρα κονσεσθαισε λογορ οιμαϊ και τιρα τροπορ ονκατοπορ αν. equidem rem inopinatam auditurū te arbitror tandemq; aliquomodo minime inopinatam. Interpretes rem inopinatam Platonis absurdam indignamq; exponit. ¶ Item Plato ονφιμϊ ει ραιδινρατορ αρθρωποισ. μακαριοισ τε και εν δαιμοσι γερεσθαι. πληρολιγωρ. καλη δελπιστελεντισαρ τι τνχειρ απαρτωρ ωρ ερεκαστισ προθυμοιταρ ζωρ τε ωσ καλλιστα ζηρ κατα δνρα μιρ: και τελεντισασ. τελεντιστοιαντισ τνχειρ. Non equidem homines felices beatosq; effici posse reor: dum uitam uidelicet hāc mortalē uiuunt paucis admodum exceptis. Optima tamen spes est posse mortuum omnia consequi: quorū causa & honeste uiuere: quantum humane uires patiuntur: & mori honeste uoluit. Interpretes: impossibile esse aio hominibus donec uiuant felicitatem atq; beatitudinē assequi: nisi admodum paucis sic censeo. Bona tamen spes est: si quis optime pro uiribus uixerit ac similiter mortuus ē: ut post mortem ea cōsequatur: que cōcupiuit. ¶ Item Plato uite molestias enumerans: parumq; temporis res letas: plurimum uero tristes dicens afficere και χοροσ βραχυσαρτισειν προσ λογισμορ. μιτοιτωρ μοχθιρωρ. αλλορ πασ αρ νπολαβοιμετριορ. Tempus inq; quoddam perbreue sit: non modo respectu diuturnitatis malorū uerum etiam quocunq; modo quis cogitet. Interpretes: breue autē in non deprauatis: sed moderatis hominibus tempus relinquitur. Ita quod Plato cōmune in uita humana esse dicit: hic moderatis tantum hominibus tribuit. ¶ Item Plato. qua uirtute: aut qua facultate homo prudens effici possit inuestigans ο τεδι φισι τιρτωρ αραγ και ωρ ορωμερκτισιρ. δια τεχρησμερ απερ γαζομενιρ τοντωρ δε ονδεμιαρ ονδερα σοφορ ποιον/σαρ: τογεμετα τοντο παιδιατισ αρ λειποιτο μιμητικι μερ τοπλειστορ. αλλανδαμιασ ονδαια. Sed quoniā iquit res necessariae acquiri per artem uidemus: nullam autem eiusmodi artem nouimus: posse hominem reddere sapientem: reliquum ab his ē iocul: & solati ratio: que magna ex parte i simulādo uersat: sed non studio rerum seriarum. Interpretes: his artibus necessaria uidemus acquiri: quarum nulla sapientem hominem reddit. Doc/ trina igitur quedam erit: Id. n. reliquum ē imitatiua: ergo studio

2
digna nō est. Doctrinam dicit: ubi Plato iocū & solatiū rationē:
que qm̄ in imitando uersat: aut imitatiua ē: ut ipse loquit̄. Con/
cludit. nō esse studio dignā: qđ nec ueritati cōuenit: & a Platonis
sermone longe aberrat. Nam & aliquē imitationes pbe ac studio
digne esse possunt & Plato scribit iocos & solatia in imitatione
uersari: sed non in ea: que digna studio sit: atq; hominem possit
reddere sapientē. ¶ Tum Plato cū ingeniū & uim q̄ meminimus
ατοπορ id ē singulārē & admirabilē quandā eē facultatē diceret
hic uim indignā esse exponit. ¶ Item Plato πως γαρ τον αγα
θων αι τιον ξυγεται των. ον και τον πολυ μεγα τον τισ
φρονησεωσ αι τιον ηγεισθαι δει γεγομεναι. Quid inquit eū
qui cunctarū bonarū rerum auctor est: nonne etiam prudentie
sūmi boni auctorē putare debemus? Interpret. cur enim ceterorū
omniū bonorū maximi etiā boni prudentie dico causā nō puta/
bimus. ¶ Item Plato de deo το δε και των αλλων αι τιον αγα
θων παρ των ημιρ αν τον γεγομεναι. πειρ τεσ αρ ομολογοι
μεν. Ceterorū inquit bonorū omniū auctorē eū fuisse: ingenue
omnes cōfitebimur. Interpret. ceterorū etiā bonorū id causa nobis
fuisse: omnes utinā cōcederemus: qđ pro cōfesso Plato ponit deū
omnes fateri auctorē omniū esse rerum bonarū Interpret. optat
ab oībus cōcedi. ¶ Item Plato de numero: οντως αριθμον μεν
αρ αγκιπασσ ανποτιθεσθαι. διοτι δε τον το αρ αγκι. λογοσ
εστι πλειων παρ των γιγροι ταρ των ηνν ει ριμενων. αλλα
και ορομ ορθωσ ριθισεται. οτι και τα των αλλων τεχ/
νων λελεγομεν αρ ηνν διηλθομεν εωρ τεσ ειραι πασασ τας
τεχρασονδε τον των ερ ονδερ μερει. παρτα δα πολειται
το παραπαρ. οταρ αριθμητικηρ τισ αρ ελη. δοξειεδαρικα
ρωστισιρ βραχεωρ ει ρεκα. αριθμον δεισθαι το των αρθρ/
ωπων γεροσ. ειστας τεχρασ αποβλεψασι. και τοιμεγα
μεν και τον το ειδετισ ιδοι τοθειον τισ γερεσεωσ και το
θρητορ ερω και το θεοσεβεσ γρωρισθισεσθαι και αριθμοσ
ορ τωσ. ον καρ ετιπασ αρτισ γροι ηξνμπαρτα αριθμορ
οσ ησ ημιρ δυνραμεωσ αιτιοσ αρ ει ηξνγγιρομεροσ. Ita iqt
fit: ut numero subici necesse omnino sit: sed cur necesse sit. lōgior
adhibēda disputatio est: q̄ adhuc fecerimus. Attamē uel hoc loco
eatenus recte dici potest: ut ceterarū quoq; artū ratio: quā nullā
arte sublata iam explicauimus: seruari nō possit: sed ars oīis oīno
pereat: si arithmeticā tolli patiaris. Prorsus nōnullis uideri potest

quarundā paucarū rerum causa genus humanū numero egere:
cū ad artes respiciant: quanq̄ id quoq; nō leue est: Verum si quis
ipsam diuinitatē cogitat generationis: & mortalē naturā: in qua
& pietatis & numeri ratio cognosci pculdubio potest: nequaq̄ pte/
rea cuiusq; iter sit p̄cipere: q̄ntū nobis facultatis cōciliat numerus:
cū uniuersus affuerit. Interpret: ut hec om̄ia corrūpat aīaduertite.
Ita necesse est inquit numerū presupponere: idq; necesse esse: nō
a superioribus magis q̄ hac ratione recte ostenditur: Nam cetere
quoq; artes: q̄s pauloātē numerauimus: si numerū auferas penitus
euanesūt. Nam licet putauerit forsan quispiā pauca eē in arti/
bus: in quibus numero humanū indiget genus: Magnū tamen id
quoq; est: Si quis diuinitatē generationis: & mortalitatis respex/
erit: qua in re pietas: & erga deos cognoscetur: numerus quoq; ipse
q̄m magne uirtutis cause nobis sit: hoc modo Interpret more suo
omnia deprauat. **¶** Item Plato: τὸ τε δὴ δίκαιον τε φῖσι καὶ
ἀγαθόν καὶ καλόν καὶ παντά τοιαύτα. οὐδεὶς ποτέ μιν
γινώσκων. ἀλὶθὸν δὲ δοξίῃς ἐπιλαμβάνουσ. δὲ ἀριθμῶσιν
ταῖς πρὸς τὸ εἶναι τὸ τε καὶ ἕτερον πείσονται παραπαρ.
Iustum inq̄ bonū: honestū: & reliq̄ generis huiusmodi q̄ ignorat:
nunq̄ ueram opinionē nactus dinumerabit: ut uel sibi: uel alteri:
rem aliquā possit p̄suadere Interpret: nec enim qui iustum bonū
honestum: huiusmodiq; omnia ignorat: ueram unq̄ gloriā nan/
ciscet: nec illa sine numero possidebit: nec possidenda esse: nec sibi
nec aliis unq̄ persuadebit? Quārecte noster Interpret Platonē
intelligat: q̄ ne opinio quidē quid sit norit: sed p̄ opinioē gloriā
reddat: & q̄ bene interpretatus leges sit: facile quis potest percipere:
presertim si cū illius scriptis nostra cōtulerit. **¶** Itē Plato de deo:
παραδίδωμι τὸν πάντοτε πρῶτον ἐρωκισερθεός. ὥς τε
ἰκαροῖς εἶραι. δεῖ κρῖν μερὸν ξυροεῖν. ἐπεὶ τε δεῖ ξε καὶ δεῖ
κρῖν σῖν. ὥρ τι καλλίον ἐρερος ἀγτίσθῃ εἶναι το πλὴν το
τῆς ἡμέρας. γέρος. εἰ ταῖς το τῆς μνκτοσ ελθοι μερος
εχωρ οψιν. οθερε τέρον παρ αντω φαιροιταρ. Hominibus.
hoc ipsum immortalis deus: primum iniecit: ut re oblata: numerū
possent agnoscere: Tum uero apertius ostendit: idemq; assidue
facit: qua in explicatione rerum: quid tandem pulchrius unum
uno cernere possis: q̄ speciē ipsā diei: mox ad noctis uices deuenies
offitio oculorum: unde alterū tibi appareat: illudq; oīno diuersū.
Interpres nobis id primū indidit deus: ut possimus quod ostendit

intelligere: deinde ostendit: ostendet q̄ unum uno pulchrius esse:
ut si quis non cecusa die in noctē perueniat atq; hinc diuersa hec
sibi uident. Quot quātiq; errores hic sint uidetis: Idcirco reliqua
psequamur. ¶ Plato και μεχριμεν των των φησι και εν των
τοις εν μαρτο δυνατον των ζωων. μαλα αριθμητικον
γεγονε. το καθεν αν το κα εαν το σκοπον. το δε προσ αλ
λιλα παρτα αριθμον αει λογιζεσθαι. δοκωμεν μειζορος
ερεκα. Ad hec usq; & in his omne qđ potuit animal enumerandi
uim habuit: qua res ipsas per se singulas cōsideraret. At uero nu/
merū cogitare inuicē omnē: uidetur ad altiora p̄tinere: Interp̄s:
In his igitur & ad hec usq; quodcūq; animal discendi potestatem
habet: singula per se ipsa cōsiderādo numeratiuū maxime factū
est: Sed collatione numeri ad numerū facta magis & minus ha/
bentur: Sic Interpretes Platonis sententiam explicat: & differētiā
ex instituto illius reddit numeri: qui p se: & qui respectu alterius:
cōsideretur. ¶ Deinde Plato cum deos esse colendos: honesteq;
uiuendū hortaretur: ut ita finē quis pulcherrimū cōsequi posset:
quisnā deorum cultus sit: rogat: his uerbis πωσ ονρ ωκλειρια λε
γομεν ιδοκει τονσ θεονσ νμρον τεσ σφοδρα τιμωμεν
ενχομεροι τα καλλιστα και αριστα περιαν των επιεραλε
γειρ νμρον τωσ. ν πωσ λεγεισ. θαν μασ τωσ μερ ονρον
τωσ. Sed quonāmodo mi Clinia censeamus: num deos laudibus
extollentes colere magis placet: optantes que optima & pulcher/
rima sūt: hec nobis de eis dicēda cōtingere? Ita ne censes: an secus?
Respondet Clinias: ita prorsus. Interpretes: hoc totū reliquit: ho/
nestius opinor existimās omittere que ignorat q̄ male interpretari.
¶ Item Plato θεογονι αρτοιρν και ζωογονιαρ. αραγκαιον
ωσ εοικε. πρωτον μοι κακωσ απεικασαρ των των εμπρο
σθεν βελτιον απει κασ αι κα τα τον εμπροσθεν λογον αρα
λαβορτα. ορ προσ τονσ ασεβεισ επικεχειρι κα λογονσ
φραζωρ ωσ εισι θεοι. de ortu igitur deorū: ortuq; animantium
cum ueteres auctores male retulerint: melius a nobis agat necesse
est: superiorē illam repetētibus rationē: qua aduersus impios disse/
ruimus: deos esse explicantes. Interpretes: deorū animaliūq; genera/
tionem: quoniā male maiores nostri: de his tradiderūt: suscipere
melius est ac ita defendere: ut aduersus impios non caueā ut feci
differere primo q̄ di sunt: Hem doctrinā facundiamq; interpretis
qui se iudicem reprehensorēq; platonice discipline cōstituit. ¶ Itē

Plato stellas aut deos: aut deorum statuas: opifice deo factas esse
cū existimādum censeret τὸν τῶν θατέρῳ θετέον φησὶ τὰ δε
τεεῖν τὰ τι μίτεον παρ τῶν ἀγαλλματῶν διὰ φερόντων.
Alterum inquit de his duobus statuendū quodq; statueris supra
omnes statuas effigiesq; humanas maxime colendum est: Interp̃s
alterum igitur istorum decernamus: & qđ decreuerimus firmiter
teneamus: magisq; qđ deorū simulacra colamus. Quis hic Interp̃tis
prudētiam nō admiretur? cum deorū simulacra magis qđ simulacra
deorum colenda esse affirmet. Alterutrū enim decernendū dicit:
alterum autem est: ut stelle pro deorum simulacris colātur. Itaq;
sequitur ut colenda sint deorum simulacra magis qđ deorum simu
lacia. ¶ Deinde Plato stellas deos esse φάρερον id est cōspicuos
dicit. Interpres: ueros esse deos exponit. ¶ Tum Plato tertium
demonum genus: quod aereā incolit plagam: interpretes esse uec
toresq; precum: ac uotorum nostrorū ad deum decernit α ἐπιὸν
δε γέροσ ἐχορ ἐδραρ τρίτην καὶ μέσην. τὴν ἐρμηνείαν αὐ
τίον. τιμὰν μάλα χρέων. χάριν τὴν ἐν φημον διὰ πῶρα
αὐτῶν. Aereum inquit genus: quod sedem tertiam mediāq; obtinuit
interpretādūq; auctor est: honorare p̃fecto debemus: ipsius ho
neste intercessionis gratia. Interpres: aerium genus: in loco tertio
& medio qui causa interpretationis est collocatus: orationibus
honorare gratia laudabilis questiois oportet. Hic quoq; cōtinere
r̃sum uix possum. qđdoquidē Interpres: intercessionē & operam
demonū: transmissionemq; illam precum ac uotorum non potuit
ex̃mere: sed questionē appellauit: p̃sertim ubi ne suspicio quidē
ulla questionis haberi poterat. ¶ Mox Plato celestia & terrestria
omnia animalia cōspicua esse dicit. Que autē medio loco in ethere
atq; aere posita sūt: inuisibilia esse affirmat τῶν δε δὲ τῶν τῶν
φησὶ ζωῶν τὸν τε ξαιθερὸς ἐφεξὶς τε αἰθερὸς. ὃν διὸ ὥμερον
ὅλον αὐτῶν ἐκὰ τέρον εἶναι. παρ ὃν δε πλεονισίον. ὃν κατὰ
διπλὸν ἡμῖν γίγνεται. Duplicis inquit huius generis animalū
que scilicet aeream plagā & que proxima ē ethereā incolunt: ea
natura est: ut neutrū cōspici totum possit: sed quanq̃ p̃pius adest:
nostrū tamē refugit sensum. Interpres: horū duorū animalium:
quorū alterū ex ethere: Alterū deinceps ex aere est: utrūq; uisibile
totum est. Sed q̃uis prope nos sint: minus tamē nobis apparent.
Quārecte hoc expressū fuerit quis non iudicet? Visibile quidem
est inquit: sed minus nobis apparet: qđ Plato adesse quidē p̃pius

fatetur. Sed quoniam incorporeum est: cadere sub sensum non
posse. **¶** Itē Plato τονσ δαιμονας φησι γινωσκειν μερ ξνμ
πασαρτιρ ημε τεραρ διαροιαρ λεγομεν. και τον τε καλον
ημων και αγαθορ αμα. θανμαστωσ α ασαζεσθαι και τον
σφοδρα κακορ. μισειν. Fatemur inqt demones cōceptus omēs
animi nostri cognoscere: & qui bonus inter nos est: hunc mirum
in modum amare: qui uero malus: huic summopere infensos esse.
Interp̃s: uniuerſas cogitationes nostras cognoscūt: & bona quidē
ex istis mire nos diligunt. que uero ualde mala sunt: uehementer
oderūt. Ergo demonū: si interp̃ti credimus: alii boni alii mali. hoc
uero a Platonis sentētia alienū est: q̃ optimos esse omēs demones
opinatur. contra sanctorum uiroꝝ nostre religionis doctrinā.
qui contra malos esse omnes existimant. **¶** Item Plato dū celestia
omnia corpora nobilia esse atq; diuina ostēdit τοσ αρ μι τι μι
ατα θεια ειραι. ηταδε μι θεια σ α φωσ ον κε μ φροωρ. Res in/
quit diuinas non esse nobiles ac uenerandas: aut hec: nequaquā esse
diuina arbitrari: extreme dementie esset. Interpret non prudētis
est alia diuinorum honoribus prosequi: alia negligere λαβωμεν
δε φησι γωσ οτι περαρ ελλιμεσ παρα βαρβαρων ελαβομεν
καλλιορ τον το εις τελοσ απεργαζομται. και δι και περι
ταρ νη λζγομερα ταν τον δει διαροιθιραι τον το ωσ χαλε
πορ μερ παρ τα τα τοιαντα αρ αμφισ βητωσ εξενρισκειν
πολλι δελπισ αμα και καλι καλλιορ και δι και ο τερορ ορ
τωσ τισ εκτωρ βαρβαρων ελθονσ ησ φημι σ τε αμα και
θερα πειασ παρτωρ των τον τωρδεωρ επιμελισεσθαι το
νο ελλιμασ **¶** Item Plato grecos dicit omnia que a barbaris ac/
ceperunt fecisse meliora. Itaq; cultum quoq; deoꝝ grecos accepisse
quidem a barbaris: sed longe meliorem reddidisse. **¶** Ita sentiendū
est inquit maiores nostros: omnia que a barbaris acceperunt: me/
liora tandē reddidisse. Et quidem qua de re in presentia agitur:
hoc idem existimandum est: reperiri quidem tātam rem sine am/
biguitate difficile esse: sed spem certe plurimam pulcherrimamq;
haberi: q̃ greca gens: longe honestius & sanctius & uelit. & possit
hos omnes deos colere. q̃ barbaros: uel predicasse: uel coluisse: acce/
perimus? Interpret hinc autem fit: ut quicquid greci a barbaris
accipiant: melius illud reddant. Quare q̃uis inuentū hec difficilia
sint: sperare tamen credereq; oportet. Cum a barbaris hec deorum
cognitio cultusq; peruenerit: omnium istorum deorum curam

202
grecos habituros: quid in his uerbis est non modo obscurum: sed
etiam a sententia Platonis alienum? Tale etiam illud est: paulo/
posterius: pulcherrime atq; sufficienter dixisse nos putet: deorum
plena esse uniuersa: ut nulla maioru reru obliuio: aut negligetia
nos capiat. Plato enim dicit hoc tribuit qd Interpretes hominibus.
Sic enim ille plene pulchreque hoc dictum existimat θεωρ ειραι
παρτα πλεα. και μηδε ποτε λιθι και αμελεια των κρειτ
τορων. ιμασ παρολιγωρεισθαι. deorum esse omnia plena nec
obliuione aut negligentia superiores unq; teneri ut nos deserat.
Tum uero quis nisi mentis inops existimet nulla nos uel obliuioe
uel negligentia: capi posse: si omnia: sint plena deorum? Hortari
enim ita mortales possunt ad capeffendam uirtutem: cogere ne/
quaq; possunt: & enim seruari arbitrii libertatem oportet: etiam
si deum presentem: semper habeamus. **C** Deinde Plato cu studiū
quattuor disciplinarum: quas mathematicas nuncupamus: eodem
referri atq; idem institutū spectare precipiat παρ διαγραμμα
αριθμον τε συνστημα. και αρμοριασ συντασιν απασαρ.
τισ τε των αστρων περιφορασ την ομολογια ονσαρ μι
αρ απαρτων αρ αφαρμαι δειτω κατα τροπων μαθαρο
τι. Omnē inq; linearū descriptionē: omnē numeri cōstitutionē
omnē concentus rationē: omnē delationē astroꝝ: necesse est: ut
uno eodēq; cōsensu inter se cōiungi censeat: qui recte discipline
doctrinā accipit. Interps: omne diagrama: cōstitutionēq; numeri
ac harmonie & conuenientiam circuitus astroꝝ: que una omniū
est: perspicui oportet ab eo qui modo congruo discit. Sed hec quā
pauca ex plurimis: satis tamen ad huius libri errores indicandos
esse existimauimus: eundem enim modū quem in ceteris omnibus
libris tenuimus: in hoc quoq; postremo censuimus esse seruandū:
ut non omnes aut plurimos: sed aliquot dumtaxat errores nota/
remus: quibus satis iudicari quanta esset interpretis pericia posset.
Nam si quis suppetente ocio conferre huius interpretationē: cū
Platonis scriptis uoluerit: tot certe errores: quot uerba notabit.
Quē cum ita sint: utrum ne merito maximorum atq; illustrium
philosophorum iudicem: optimarum disciplinarum censorem: et
Platonis reprehensorē se constituerit? Vos uiri docti: In quoz
manus hec forte uenient: de hoc homine iudicate.

De Natura et arte

8. *Hyssarionis Cardinalis Sabini aduersus calumpniatore platonis liber quintus.*

QUoniam Aristoteles philosophus: in secundo libro eius operis: quod de rebus naturalibus scripsit: naturam quidem statuisse omnia alicuius rei gratia facere. uerum tamen nihil consulto agere: quemadmodum ars quoque licet sine consilio agat: omnia tamen alicuius rei gratia facit: Plethon Constantino/ politanus uir nostra erate opinionum Platonis emulus atque defensor: hanc Aristotelis sententiam improbandam longe refellendamque existimauit: et tam artem quam naturam asseruit: secundum platonicoque opinionem: que faciunt consulto agere. Cui sententiae repugnans Theodorus thessalonicensis familiaris noster: in hunc sermonem: talibus quibusdam argumentis usus est. Consultationem enim earum rerum esse dicebat: de quibus nullam cognitionem aut certitudinem habemus: an ad eum quem constituimus finem conducant. At nature atque artis: ut cognitus certusque finis est: sic ea que ad finem spectant: cognita ac certa esse. quapropter neque artem neque naturam consilio agere. Ad hec cum agendi faciendique operatio non parum inter se differant: faciendi quidem officium arti tribui: agendi uero prudentie: solere autem non quod faciamus: sed quod agamus consultari. Ideoque consilium non artis esse: hoc est habitus cum ratione factiui: sed prudentie: id est habitus cum ratione actiui. Admirari preterea se idem Theodorus dicebat Plethonem existimasse paucis quibusdam uerbis: & quasi unica positione recipi suam sententiam posse. tot alioquin Aristotelis rationibus aduersam: que contrarium plane confirmant atque persuadent: & si quid a nobis plenius ea de re cum aliqua uide demonstrationis dici posset: libenter se auditurum ostendebat: utque id: nisi molestum esset: faceremus: rogabat uehementer. Huic nos cum morem gerere: & quantum in nobis esset gratificari studeremus: talia quedam ex scriptis Platonis breui libello complexi sumus. Naturam alicuius rei gratia omnia agere: & Aristoteles tradit: et ueritati consentaneum est: Neque enim dicendum esset: idcirco eam non alicuius gratia agere: quod sine consilio agat: quippe ars quoque: et si absque consilio: omnia tamen alicuius gratia agit. Quod autem sine consilio agat: illud argumento est: quod si ars in ligno esset: nullo consilio uteretur. Atque Plato: & qui eum secuti sunt philosophi omnes: in prima parte ab Aristotele discrepantes: naturam similiter ponunt

alicuius rei gratia oīa facere: in secūda uero parte ab Aristotele
dissentunt: nihil eā sine cōsilio facere asseuerantes. Nam & si per
se ipsā minime natura aut consulat q̄cū aut deliberet: intellectus
tamen uniuersus: q̄ rebus omnibus ex natura nascentibus insistit:
naturamq; ipsam ad finem dirigit: consilio p̄ditus est. Neq; n.
naturam Plato existimat primam rerum causam eē: sed eē causā
aliā censet natura priorem longe q; nobiliorem: que ratione &
consilio omnia agat: ad finemq; perducatur: si quidē in se ipsa finis
quoq; continet rationem. Tendit sane aliquid ad finem duobus
modis: aut propria operatione aut aliena: propria: ut homo: et
reliqua: que ratione pollent: aliena: sicut ea que ad finē aliunde
mouētur: quēadmodū a sagittario sagitta dirigitur: et omnino
res inanimate: ab aliquo quod rationis particeps sit: mouentē ad
finem. cum ipse nulla sua facultate moueri queant: sed aliunde
id beneficium nanciscantur: quo in genere natura posita ē: qppe
que causa est instrumentalis: et ita moueri solet: ut mens suo cō/
silio rationeq; pmouerit. Quo qdē in loco maxima meo iudicio
inter Platonē & Aristotelem differentia est. Hinc. n. perdifficilis
illa et perobscura de ideis questio oritur. Nec uero naturam solū
sed etiam artem platonici ponunt consilium precedere: qppe ar/
tificem sibi finem proponere: & que ad illum ducāt: inuestigare.
cū aut plura ac diuersa sūt: que ad finē pducūt: oportere artificē:
quid celerius meliusq; eo perducatur: cogitare atq; discernere. Hoc
uero iure consilium appellari. Nā cū pleraq; occurrant artifici
minus consueta: quorum quodlibet ad propositū finē perducere
potest: consilium capiat oportet: quid rectius operi: quo ue modo
accommodetur. Nec ideo existimandum est: nullum posse in
arte cōsiliū esse: quia factiuus potius q̄ actiuus habitus ē. Neq;
enim actio a faciendo differt consilii ratione: sed eo q̄ in faciēdo
preter factionē ipsam opus aliquod relinquitur: ut puta domus
aut aliquid huiusmodi: & qdem ipsa faciēdi operatōe prestātius:
In agendo autem nihil tale relinqui solet: sed ipsa agēdi opatio
finis est: atq; ob eā rē quēadmodū opus actis artificis sui habitu
nobilius est: sic ipsa actio: habitu ex quo pfluit nobilior habet.
Ita maius inter hec discrimen asserunt oriri. Certa autem esse et
cognita que ad artis finē pertinet: ex Platone quoq; percipi pōt.
Sed nō parum interest: quonā modo cognita ac certa habeant:
siquidem et genere cognita esse possūt: et specie; que aut cognita

genere sunt: eadē ut specie incognita sint fieri posse: facile itelligi
potest. Quod si genere cognita capiamus: non oportet artificem
quicquid querere aut consultare: nouit quippe: si medicus ē: cōtraria
curanda eē contrariis. At si specie ignorantur. et ratio eorū parti/
cularis anceps ac dubia est: tum cōsultandū querendumq; ē: quid
facto opus sit: qd magis expediat: que frigidior medicā calidiori
egritudini magis cōueniat: quo genere purgatiōis egroti corpus
purgādū sit: quo tempore: q̄ hora: quatenus oporteat purgare:
Hec nisi medicus ingenio: cōsilio: prudentiaq; cōpererit: frustra
norit: cōtraria contrariis curari oportere: aut uitiosum humorē
in primis euacuandum esse. Item cū ars: quēadmodū manifeste
Aristoteles tradit: sit habitus cum uera ratione factiuus: in rebus
que possunt aliter se habere: eisdē autē ī rebus: ut idē philosophus
censet: consultatio etiam cogitatioq; habetur: sequitur sane: ut siue
prudentia aliquid agas: seu arte facias: consiliū adhibendum sit: &
qd utilius ac melius sit: querendū: querendo īueniendū: īueniēdo
agendum seu faciendum. qppe ante inuentionem: esse inq̄sitiōnē
oportet: deinde consiliū. Incognita enī querendo atq; īueniēdo
cognoscimus. Inueniri autē quicquid nisi consiliū precesserit: nō pōt.
Atq; ut in agendo minus dubitare in his rebus solemus: in quibus
sepenumero officio functi ex uoluntate egerimus. Siquid autē
nouū occurrit: ambigimus: & quid agendum sit querimus atq; cō/
sulimus. Sic in faciendo: quod genus operatiōis tribuimus arti: ea
que communiora et longo usu precepta sunt: certiora habentur.
nec egēt consilio: que autē in particularē conditionē ueniūt: hec
a ratione regulaq; discedūt: & quo minus rationi artis parent: eo
magis consilium requirunt. Nec Aristoteles quidē uelle uidetur:
quaslibet artes non consultare: sed diligentiores duntaxat: hoc ē
quarū subiecta certiora sūt: q̄si uelit significare: nō de om̄ibus arti/
bus idē habendū eē iudiciū: sed existimādū: alias qdē cōsilio uti:
alias uero nō uti. Ita. n. ī tertio libro de moribus iqt. In diligētibus
ac sufficientibus scientiis cōsiliū nō est. ut puta in scribēdis litteris
nulla nobis dubitatio occurrit: quēadmodū sit scribendum. In his
uero que nostra opa effici solent: nec semp eodē mō contingunt:
consultamus: ut de rebus ad medicinam spectātibus: de pecunia/
riis: de naualibus: magis q̄ de gymnasticis: quo scilicet minus illarū
ratio certa ē: & de reliq; similiter. magis autē & ī artibus q̄ ī sciētis:
siquidem in his magis dubitamus. Sic Aristoteles cadere in artem

consilium non negat: si ea de qua agitur: minus certa res ē. Quod
si nulla ars ē: que subiectum usq; adeo certum habeat: ut nihil in
ea anceps ac dubium sit: quod tandem peccatum est: si quis nullā
artem carere consilio dicat: & quanq̃ non eque omnes: aliā tamē
magis: aliam minus consultare arbitretur? Equidem Aristotelem
ne hac quidē in re: dissentire a preceptore suo Platone existimo:
sed quod ab eo dictum est: non uti consilio: ita intelligendum ar/
bitror: quasi minus uti consilio dixisset: minus enim in consilium
ea cadunt: que siue natura sua: siue usu certiora habentur. Quod
si q̃ contentionis cupidiores q̃ ueritatis instare p̃tinacius uolue/
rint: eā fuisse Aristotelis sententiam: ut artem nihil consilio agere
existimandum sit: sciant se rationibus nostris conuictos: simul
& Plethoni cedere oportere: & argumentum illud Aristotelis de/
bilitatur prorsus atq; infringere: quo naturam asseruit alicuius
gratia agere. Ita enim ille aduersus eos argumētatur: qui idcirco
naturam alicuius gratia agere negarunt: q̃ sine consilio agat;
exemplo nāq; artis ostendere nititur: naturam: tametsi absq; cō/
silio agat: non tamen propterea existimandum: nullius causa
agere: quando ne ars quidē consilio facit: et tamen alicuius causa
eam facere manifestum est. Quod si hac una ratōe ab Aristotele
ostenditur: consilio naturam carere: satis qui artis consilium ex/
plicauerit: omnem illius rationem infringet. Itaq; perstabit eorū
sententia: qui nisi consilium adsit: nihil alicuius causa agi: censent
affirmandum. Nature igitur consilium: uniuersę mentis consiliū
est. quippe ratio que apud mortales: ex diligenti rerum inq̃sitōe:
consilii nomen accepit: apud mentem illā uniuersam nature p̃ri/
cipem: certior est: q̃ ut queri & dubitari possit. Verum tñ consilii
cogitationis: prouidentie: cure: opere: & alia huiusmodi nomina
mutuata est: ratione cognata: & questionē de nomine potius q̃
de re patitur. Quamobrem ut summatim obiectis rationibus res/
pondeamus: consilium duplex esse dicimus: humanum alterum:
cui res dubie subiiciuntur: alterum diuinum: cui nihil nisi certum
exploratumq; subiectū est. Hoc ad theologiam pertinet: illud
ad philosophum: qui eam philosophię partem sectatur: que de
moribus est. Vterq; autē in genere suo id proprie nominat: usur/
pariq; equiuoce ab altero arbitratur. Ea est enim disciplinarum
omnium lex de nomib;: ut eiusdem nō eedem uario mō utantē:
et in suo queq; genere: quasi quodam priuilegio: recte ac proprie

nominare uideatur. Vnaqueque uero ars partim cognita certa-
que habet: que fini accommodat: partim dubia et decernenda consilio.
Naturam autem consultare non sua facultate dicimus sed uniuersae
mentis: que rebus nature omnibus insistat: et suo diuino consilio
prouidentiaque gubernet. Ita fit: ut et ars consilio proprie utatur:
& natura non temere rationem suae mentis exquisitissimam consilio
nomine probet appellari. Hec tamen ad Theodorum breuiter per-
scripsimus: que ubi Georgius trapezuntius Cretensis legit: ut odium
quod in nos iam diu: hoc est ab eo tempore: quo ei Theodorum in-
doctrina preponendum censuimus: parturierat: aliquando pareret:
aduersus ea scripsit: Sed ut uelle persone nostrae parcere uideretur:
nosque honestius impeteret: finxit se ignorare: quisnam eius libelli
auctor esset: et Theodori non Bessarionis disputationem hanc esse:
seque Theodoro contradicere simulauit. Ostendit preterea Atha-
nassium fuisse: qui haec scripta ei tradiderat: cum tamen Hesaias non
Athanasius fuisset. Solus enim Hesaias ea scripta a nobis habuerat.
Hic tamen: quasi nostra interesset: a quo ea accepisset: epistolam
ad nos scripsit: qua oblatum sibi ab Athanasio fuisse opusculum
significauit. Equidem neque a quo datum sit: regro: neque latere que
scripsi: cupio. quoniam potius nihil tanto perire desydero: quam ut primo nihil
nisi recte et loquar & sentiam: tum si quid erro: homo enim sum: nec
innocentiam cum deo immortalis communem habeo: error meus
non modo ab homine amico benigne corrigatur: sed etiam ab in-
imico: qualem se Georgius sua certe non mea culpa constituit. Dum
enim fructum: quem cupio: percipiam: nihil mea interesse existimo:
amicusne an inimicus sit: qui me emendat et corrigit. Et quidem
Georgio nunc magnas agerem gratias: si nostra arguens scripta:
ipse aliquid recte diceret: ex quo fructum capere aliquem possem.
perlibenter enim eos audio: qui melius quam ego intelligunt: talesque esse
plerosque non diffiteor. Verum hic certe non ratione aliquis: sed iniqua
animi perturbatio commotus: ita docet ac disputat: ut si seipsum posset
intelligere: puderet perfecto hominem: ac suo ipsius iudicio condemnatus
discederet. Iam uero quid scribat: quo ue modo reprehendat et
disputet: queso parumper audite. Petisti a me inquit amice Hesaias:
ut breuiter ad te scriberem: quomodo tueri quod Aristotelem possit:
ubi contradicere sibi ipsi uidetur. Cum enim in libro: quem de rebus
naturalibus scripsit: artem negasset consilio agere: que facit: alibi
eandem asseruit habitum esse cum ratione factum. Addidisti etiam

te pleraque alia audiuisse ab aliis: quibus tam artem quam naturam consultare existimas: quod scilicet natura et ars alicuius gratia agere solent: que uero alicuius gratia agunt: cogitatione rationeque agant: oportet. quo in genere consilium contineri certum est. Hec et alia huiusmodi illi. Ego uero sapientiam illorum hominum admiro: quos nescio an philosophos potius quam philotenebras appellare debeam. Proponere enim debebant: quid sit consultare: et de quibus consilium habeat: quidue differat a ratione et fine: cuius causa agitur. Non enim omne: quod alicuius causa agit: consultat: sed omne quod consultat: alicuius causa agit: nec omne quod ratione fit: alicuius causa fit. Sed omne quod alicuius causa fit: ratione fit. Ratio enim non solum ad causam finalem: sed etiam ad formalem et materialem refertur. Itaque amplius est alicuius causa fieri: quam consultare: et ratione fieri: quam alicuius causa fieri. Recte igitur ratiocinantur: naturam agere ratione: nam alicuius causa agit: sed falso ex his colligunt: consultare naturam. Longe autem magis per ignorantiam peccant: cum Aristotelem sibi ipsi contradicere arbitrantur. Solet enim Aristoteles sic abuti rebus manifestis: licetque apud eum contraria eadem de re reperire: ut aerem esse calidum: et rursus frigidum. Leuissimi quippe hominis esset existimare Aristotelem: hec simul esse in aere censuisse. Sed quod modo dixi: manifestis abutitur: quasi per suppositionem. In tertio libro de anima: cum intellectum separabilem esse dixisset: hec subdit. Sed non meminimus quoniam hic impassibilis est: passibilis autem intellectus corruptibilis est: sine quo nihil intelligit. Contradicere enim sibi uidetur: cum ita ad altiora reducit auditores prudentes et iustos: quod ita esse facile patet. Nam si nihil intelligit sine passibili intellectu: hoc est phantasia: quomodo maneat intellectus: phantasia sublata? Significat igitur intelligere quidem intellectum: quoniam intellectus est: sed non per phantasiam: nec per exteriora motum: aut per ea: que in phantastica memoria deposita sunt: intelligere: sed modo altiore perfectioreque: quod ne intelligere quidem dicendum est: nisi equiuoce. Hoc igitur modo in physicis quoque locutus est. Cum naturam ostendere uellet: non consultare: quis alicuius causa faciat: ne cui forte indocto mirum uideretur: alicuius causa agere: quod non consultat: accepit artem non consultare: non autem id simpliciter accepit: nouerat enim artem consultare: que res ceco quoque ut aiunt: manifesta est. Sed si in ligno inquit esset: non consultaret. quamobrem certum est: ut cum in ligno non sit: consultet. Nam si

cum in ligno sit: haud cōsultare artem asserimus: sequitur porro:
ut cum in ligno nō sit: cōsultare eā fateamur. Illud igit̃ sumit:
nō hoc. et naturā: uirtuti artificiose: innate: cognateq; assimilat:
ut si quis cupressum statim ad lecti figuram nasci posuerit. Sed
nihil aget natura: iquit aduersarius: inconsulte: que alicuius causa
agat: rationeq; procedat. O hominē cecum: qui uidere nō pōt:
se ab uniuersalioribus ad particularia affirmatiue descendere: cū
contra facere debeat. Non enim si quid animal est: hoc iā homo
est: sed si quid homo est: hoc animal est. Ratio enim: & alicuius
causa aliquid effici: uniuersalius est q̃ cōsultare: ut dictū a nobis
iam est. Quippe alicuius causa effici: in rebus etiam perpetuis est:
ut Zodiacus: & motus solis obliquus idcirco ē: ut generatio & cor/
ruptio fiat: quēadmodū Aristoteles testatur. Consultandi autē
ratio: nullum in perpetuis locum habet. Est enim consultatio et
consiliū: inquisitio rerum de quibus ambigimus. Quāobrē parū
attigisse doctrinā dialectice eos qui ita loquūtur: existimo. Sed
quis inquit natura ipsa non consultet: tamen gubernatrix illa
mens: que per omnia transit: consultat atq; deliberat. Itaq; fit: ut
natura causa sit tantūmodo instrumentalis. Quā bene Platonem
sequeris: errasq; cum eo: q̃ ita sentis. Dicis enim necesse est: mentem
illam: que per omnia transit: omnibusq; insistit: aut unā esse: aut
plures: quanq̃ uario fortasse nomīe pro uariis officiis appelletur:
ut Bacchus in uitibus: Ceres ī frumentis. Venus in coitu: & cetera
que pro diis gentiles coluerūt. Verū tñ siue hoc siue illud dixeris:
qd̃ tandē respondeas: si q̃ te roget: num illa p̃ oīa transiens mens:
idē eum natura ip̃a sit: an diuersa? Nam si idem sit: nature nomē
tantū habet: causa uero nullo mō est. Atq; tua quidem sententia:
causa ē instrumentalis. Ergo natura diuersa ē a gubernatrice mēte:
& tua opinione mētis ipsius instrumentū est: quo mouent̃ a mēte
ea que mouent̃. Quo dato: erit profecto natura a rebus mobi/
libus separata: quod prorsus falsū est. Inest enim natura ī rebus
suis: cognataq; ē. Instrumentū autē: quo ea que mouent̃: ab alio
moueant̃: nō rebus ipsis que mouentur: innatū ē: nā si eēt īnatū:
pars substantie rei que moueretur esset: non instrumentū. Ad hec
īstrumentū mouet qd̃ mouet: qd̃ aut ita mouet: anteq̃ moueat̃
aliquid actu ē. Aliqd. n. ē: in quo motus sit: qd̃ ad aliud aliquid non
actu substanti: sed potētia mouet: ut albū actu: potētia nigrum
ē: & albi motus ad nigrū cēdit. Ergo natura quoq; si instrumentū

ē: actu alqd ē. Quid igitur natura eius erit? Nūcōpositū? Minime
hoc ē enī qđ a natura efficitur: & ex natura: aut secūdu naturā
ē: nō natura. An materia & forma erit ipa natura? Sed hec actu
esse anteq̃ compositū sit: impossibile ē. Ergo natura non ē causa
instrumentalis. Sed qđ in rebus ipsis innatū beret: id natura est.
Consultare autē hoc nō pōt. cū semp eodē mō se habeat? cōsiliū
autē de rebus sit: que ī nostra sunt potestate: nec de perpetuis: sed
de contingentibus rebus: consultetur. nemo enim de perpetuis et
necessariis rebus cōsiliū capit. Qui autē deū anteq̃ naturā cre/
aret: cōsilio usum dicunt: profecto impie sentiunt: & p̃ inscitia
eoz errant uehementer: cuncta se scire arbitrantur: cū nihil sciāt.
Cōsiliū etenim: quēadmodū supradiximus: dubitātis est. Deus
autē oīa nouit: etiā prius q̃ generentur. hoc & pietas requirit: et
ratio probat. quā rationē hoc loco: ne lōgiorel simus: omittimus.
Sed iam a nobis fundamenta istuc iacta sunt: in libro de cōpa/
ratioe philosophoz secūdo: quē latine scriptū edidimus. Vale ac
philosophare: & si qđ cōtra platonicos a nobis dictū ē: tua causa
dictū existima. Te enim amicū: non patimur Platonē admodū
sequi: quē nos nullo pacto seq̃ uolumus. Hec Georgius aduersus
quā hominis maledicentiā: potius q̃ disputationē: agendū cū eo
epistola non censuimus. Nullā enim familiaritatē seruare āplius
cū hoc hōie patior: quē iam aperte iniquū: in amici officio dep̃/
bendi. Decepit me ille longo tēpore uirtutē simulans: et fingens
erga me beniuolentiam. quod certe eo facilius facere potuit: quo
maiori fiducia: pro fide atq; constantia morū meorū: nihil mali
poteram suspicari. Nunc hominis fraudulentia plane expertus:
caueo: & bis per eosdem scopulos nauigare recuso: ne iterū nau/
fragium faciā: ipse p̃fecto me docuit: familiaritatē suā aspernari
ac fugere: & mibi iā optimo iure concessū p̃missūq; ē: familiarem
inimicū. Sed ne uel ipse uel alii: ideo me tacuisse existiment: quasi
uanitatē uerboz suoz refellere non potuerim: dicā que mibi rei
ueritas suggeret: & nisi me aīmus fallit: ostēdam: tū ea que cōtra
sētentiā Aristotelis dici existimat: nihil ab illius sētētia discrepare:
tū que p̃ declaratōe sue opiniōis: aut sumit: aut exponit: nō carere
sūmo errore: idq; q̃nto breuius potero faciā: ne pluribus cōtēdere
cū eo uidear. Dicā autē q̃tū res ipa: de q̃ questio ē: exigere uide/
bit. Nā ad maledicta eius: qbus se ita iactat & effert: nō ē aīmus
rēdere. Detur hoc ignorantie hōis: ut ipune delabi in maledicta

possit: cū disputare de natura conat. Rationē inqt sese amplius
existimare: q̄ qđ alicuius cā agit: nec om̄e: qđ ratōe agit: alicuius
causa agi: tā& si om̄e qđ alicuius causa agit: idem ut ratione agat:
necesse sit. Hec qđē sētētia peculiaris ē huius philosophi. Neminē
sane tā indoctū arbitror: aut esse aut unq̄ fuisse: q̄ in tm̄ incidere
errorem potuerit. Quis enī ignoret: qđ ratōe agit: idē alicuius
quoq; causa agi: quādo qđem ratio ipsa q̄ agit: cā est: ppter quā
agit. Cogitat profecto & consyderat: q̄ rē aliquā agit: an bene
& recte agat. Boni aut ac recti ratio: finis agendi ē. Cūq; id agit
q̄spiciā qđ bene recteq; agere decreuerit: ratōe agere dicit. si qđem
nō temere: sed fine cōstituto: ratōe finis agit: itaq; ratio fine de/
scribit: cuius cā agit: & finis ratōe: q̄ de causa agit. Quāq; quod
alicuius cā agit: nō ratōe solū humana: sed etiā naturali agi pōt:
qđ apud Aristotelē quoq; libro de rebus naturalibus secūdo: sc̄ptū
legimus hoc modo. Ea sunt alicuius causa: que uel ab intellectu
uel a natura agunt. Vnde si natura non sine ratōe agit: duplex
ratio ē: altera que menti hūane tribuit: altera que ad naturā re/
fert: cui ea etiā cognita eē dicimus: que nobis obscura sunt. Quā
uim rōnēq; nature: Plato naturā superiorē cōstituit: & cōsiliū
uolūtātēq; ei attribuit: q̄tenus hec uerba ab intellectu hūano: ad
diuinū fas ē transferri. Sensus. n. non idem ē: cū de rebus diuinis
loqmur: quāq; uerba sit eadē. Ita ille nō solū rōnē: sed etiā cōsiliū:
mētī nature gubernatrici tribuēdum censet. Aristoteles uero & si
nature cōsiliū nō nominat: rōnem tñ exp̄sse ponit: p quā natura
optime oīa ad finē cōstituatur: agat: atq; pficiat. Patet hoc ī libro
de generatōe & corruptōe secūdo: ubi Empedoclis sententiā rep/
bendit: q̄ licē & amorē: mixtionēq; & segregationē: nascentium
rerū causas nominat: rōnis aut nullā oīno mentionē facit. Quid
cause sit iqt: ut ex hoīe homo semp̄ aut magna ex pte pueniat:
et ex tritico triticū: nō olea: uel etiā ut si hoc mō cōponatur: os
fiat: nō. n. quomodolibet facto cōgressu: ut ille iqt: sed rōne aliq̄
ita agit. Quid igitur cause sit? Neq; n. ignis aut terra: nec uero
amor & hī: alterū qppe horū cōmiscēdi: alterū segregādi cām op/
tinet: qđ aut querimus: rei cuiusq; substātia ē: nō mixtio & segre/
gatio: ut ille existimat: fortunā si qđē in hīs noiāmus: nō rōnem.
fieri. n. pōt: ut casu fortunaq; p mixtio fiat. Nature aut rerū cā
ē ita se habere: hoc ē rōne sic fieri. & hec uniuscuiusq; rei natura ē:
de q̄ ille nihil docuit: nihil ergo de natura locutus ē. Quin etiā

hoc idem: de rōne loquor: rectū rei bonūq; ē: At ille mixtionem tantūmodo probat. En q̄ aperte philosophus rōne fieri que scdm naturā fiunt: exponit: rōnēq; ipsā: cur ita fiāt: cām eē: & essētiā: bonū: rectū uniuscuiusq; rei eadē rōne describi: nō ea uidelicet que in ipsa natura continet: sed que superior pfluit: quē admodū Alexāder quoq; aphrodisiensis: huius philosophi expositor: apte declarat: rōne q̄dem naturā agere: sed nō ea: quā in se cōtinet ipsa natura: nō aliter q̄ Plato faciat ī sophista: ubi de aīaliū: & stirpiū: & rerū etiā inātarū: ortu differit. Deū enī earū oīum rerū creatorē atq; opificē dicit: naturā uero genitricem eē: ratōe sciētiāq; diuina: a deo ipso pficiēte: atq; res ipsas natura nascentes: diuina arte effici & conseruari. At nouus hic philosophus noster Geor/ gius: q̄ alios philotenebras uocat: cū ipse ī tenebris sūme ignorātie uersetur: eē dicit: que ratōe q̄dē: sed nō alicuius causa agant. cūq; id demonstrare uelit: rationē dicit: nō modo ad cām finalē referri: uerū etiā ad materialē atq; formalē. Quapropter talem format: uel potius formare uellet: si tñ id assequi posset: syllogismū. Materia inq; nō ē: cuius cā agit: at materia ratio ē: ergo aliq̄ ratio ē cuius cā nihil agit. Sed ut nos rñdebimus ad id: q̄ de mēte īterrogat: sic ipse de materia respōdeat: quā rōnē eē opinat. Non enī fieri potest: ut idem & materia sit: & ratio rei. Alterū qppe ad formā & finē p̄tinet: alterū forme finiq; opponit. Quod aut nō materia sed ratio finis sit: cuius cā agit: ipm quoq; philosophū Aristotelem auctorē habemus. Sic. n. libro primo de partib; aīaliū scribit. Quoniam plures in generatione naturali eē causas uidemus: unā scilicet: cuius causa: alteram: unde principū motus: de his quoq; diffiniendū est: una earū: prima: aut secūda: natura sit. Videē autē prima: quā alicuius causā dicimus. Hec enī ratio ē: principū autē ē ratio: tā in artificiosis: q̄ in naturaliter cōstitutis rebus. Siue enī intellectu: siue sensu definient medicus sanitatem: edificator edes: rationem et causas reddunt ambo: uniuscuiusq; rei quam faciunt: & cur ita sit faciendū. Sic nos tanti uiri auctoritatem sequentes: rationem: finis: non materie tribuimus: & quotiens aliquid dicimus fieri ratione: id nō materie: sed finis ratioe ac contemplatiōe fieri intelligimus. Vt puta quoniam forma ediū talis ē: aut qm tales sūt edes: idcirco ita fit: & ratio cur ita fiat: hec est. Atqui nouus iste philosophus: quem opiniois sue auctorē habeat: nō uideo. Quis enim unquā mentis compos rationē tribuit materie et subiecto?

aut qua tandē ratione ut ita sentiat: ipse mouetur? Adbuc enim
nihil amplius dixit: q̄ ita esse: nisi forte dicat: illud se exprimere
uoluisse: non mō eū ratione agere: q̄ finem inducat: sed etiā eum
q̄ materiā faciat: atq; ita materiā eē rationē. & amplius rationē
significare q̄ finē: & cuius causa. Quādo agit quidē: q̄ materiam
tractat: sed finē confestim nō inducit: At uero nec ratio p̄pterea
appellāda materia ē: q̄ rōne uel oīno fiat: uel ab artifice aptior
reddat: & ea ratio: qua fieri materiā dicis: finē respiciat: oportet.
finis & enī rōne: & simpliciter disponi materiā: & in melius mutari:
manifestū ē: q̄ppe oīa & prescribunt fine: & ad finē accōmodāt.
Dicet etiā fortassis nouus hic philosophus idcirco materiā/rōnē
esse: qm̄ materialis causa ē. nihil enī nisi absurdum: ex tā absurda
sentētia augurari possumus. Quod si ita ē: putat hō parū doctus:
qcq; causa rei ē: id etiā esse rationē: quod nemo nisi mēte captus
assereret. Cause. n. q̄tuor sunt: ut ipse Aristoteles tradit. Quoniā
inquit quatuor cause sūt: de omnibus noticiam habere: phisicus
debet: isq; ad omnes referens: cur ita ē: naturaliter reddet, materiā:
formā: quod mouerit: cuius causa agatur. Ratio autē qua agit:
una: finalis formalis ue est: eo dē philosopho auctore: q̄ in primo
de generatiōe animalū libro: ita inq̄. Quatuor cause habentur:
una: que cuius causa dicitur: & pro fine ē: altera est essentie ratio:
que quidem etsi nomine uariant: tamē fere pro una existimāde
sūt. Itē undecimo de rebus diuinis: quē librū metaphysica uocat.
Tres igitur inquit cause: triaq; principia sunt: due in quibus con/
sumitur contrarietas: cuius pars altera forma et ratio est: altera
priuatio: et tertia materia. Ita ratio ab Aristotele omnibus locis:
ad formam non ad materiam refertur. Et quanq̄m plures cause:
pluraq; principia sunt: tñ ratiois nomen forme: fini: actui: habitui
assignatur. non materie: que contrarietatis: aduersus formam
altera pars est: quando materia cum priuatione idem numero ē:
ut Aristoteles tradit. Que cū ita sint: minor syllogismi extremitas:
qua materiam esse rationem posuit: ut falsa improbanda est: nec
sequitur: si causa est: etiam rationem esse. Neq; uero si rationem:
modo ex forma: mō ex materia petimus: ratio ipsa materia erit:
sed rationē: cur homo mō talis sit: licet ex materia cape: materiā
aut ipsā nō ē ratiois appellare non licet. Quapropter ratio: q̄ rem
ita eē siue creari dicimus: natura ip̄a rei precipua ē. nec āplius qcq;
significat: q̄ forma finis ue: cuius cā gignit: ostēdat. Itaq; rationē

cōuerti cū fine & forma: unicuiq; manifestū ē: excepto hoc uno
philosopho: & uocabuloꝝ auctore. Adde q; si rōnem nō mō for/
malē finalēq; uerū etiā materialē posuerimus: quā sibi ipse cōcedi
cupit: nibilo propterea magis se ratio porrigit: q̄ forma & finis.
Neq; enim si de ratio materialis: mox ratio simpliciter erit: q̄n
qdem a doctoribus ita accepimus: rōnē simpliciter absoluteq; eā
eē: que formam significat: quanq̄ Georgius existimare uidetur
ethiopem cū parte aliqua sui corporis albus sit: album dici merito
posse. Sit ergo materia: si ita libet: ratio materialis: sed ratio qua
natura agit: non aliter capienda ē contemplatione finis: q̄ ea: q̄
ars intellectusq; agāt pro sui finis ratione. Quāobrem nihil plus
ratio de qua agitur significat: q̄ forma et finis. Quocūq; igit mō
ratio sumatur: siue pro humana rōne: que cū appetitu cōiūcta:
deligit uitia aut uirtutes: sine appetitu res efficit artificiosas: ut
lectū: ut edes: siue p rōne sepata atq; abstracta: cuius auctor est
Plato: siue p rōne iuncta cū natura rerū effectrice: non pōt nisi
contemplatione respectuq; forme ac finis intelligi. Quapropter
Georgius nihil: qđ ad ppositū p̄tinere uideat: opponit: frustra q;
rōnem illā materialē: diu ac multū cogitatam: pducit in lucem.
C Sequitur aliud eius obiectū: q; natura nihil consultet: quāquā
alicuius causa agit: cum longius se extendat: alicuius causa agere:
q̄ consultare: quod uerba Aristotelis frangens ostendere nitit: cū
res perpetue agant qđ alicuius cā: sed sine ullo cōsilio. Est enim
cōsiliū inq̄sio rerū: que in nostra sunt potestate: contingūtq;
& dubie sunt. In ppetuis autem: qm̄ necessarie sūt: nullus ē cōsilio
locus. **H**is uerbis atq; rōnibus non suis sed alienis sese Georgius
ostētat: & platonicos om̄es aggressus: neminē posse impetū suum
ferre: exclamat: nos etiam qđ cōsiliū sit: minime definisse mētē.
Sed quis ita indoctus atq; insipiens est: ut quod Georgius accipe
ab Aristotele potuit: idē plotinos: porphyrios: proclios: damascios:
simplicios: reliquosq; platonice secte doctissimos uiros: accipere
nequaq; potuisse arbitretur? Nam si homo tā rudis atq; idōctus
recte id qdem refert: quo pacto sapientissimi illi uiri nō idem &
intellexissent: & quatenus fieri potuisset: declarassent. Legerunt
profecto hec illi quoq; apud Aristotelem: & recte dici nō negāt.
Verum cōsiliū nomen non unam rem significare respondent:
sed modo ad intellectum humanum: modo ad diuinum referri.
Itaq; licet cōsiliū nostrū: rei minus cognite inq̄sitione describit:

diuinū tamen omnium rerum certitudine excellit: suiq; generis est.
Consultandi igitur seu cogitandi ratio: aut inquisitionem rerum:
per transitionem de alio in aliud dicit: aut cogitationem: intelli-
gentiam: uoluntatem: & prouidentiam: quomodo & Aristoteles
sexto ethicorum libro/consultare & cogitare idem eē affirmat.
Cum itaq; naturam consultare dicimus: id uolumus significari: ut
ratio & intelligentia: princeps insistentq; nature: animaduertat ea:
que certa explorataq; sibi meliora habeat: celeriq; intuitu/ quasi
concepta peragat sua negotia: longe consultius: q̄ humanū agere
queat ingenium: & nomine quidem loquimur usitato: sed longe
aliter q̄ uulguſ exponimus: quod certe licet facere: idq; ipse Ge/
orgius/ q̄q̄ imprudens fatetur: siquidem Aristotelem scribit de in/
tellectu dixisse: q̄ intelligit quidem: sed non per imaginationem
& sensum: quod genus intelligendi: longe perfectius esse cōfite-
tur: nec nisi equiuoce itelligendi ratioem recipere. Quod si Aristoteli
licuit intelligendi uocabulo/ id exprimere: qđ altius atq; nobilius
est: q̄ humana intelligendi ratio constet: quur Platoni quoq; nō
liceat: consiliū ascribere intellectui: nō per humanā de re dubia
inquisitionem: sed altiore nobilioreq; modo: qui menti cōueniat
separate atq; eximie. Sed illuc redeo unde discessi. Aristoteles na/
turā uel cogitare: uel cōsultare: sua intima rōe negat. exteriore
autem ne ipse quidem negaret: ut ex his intelligi facile pōt: que
aduersus Empedoclē scripta supra memorauī: atq; etiā ex uerbis
Alexandri/ summi expositoris: qui ita inquit. Natura nō per de/
lectum: nec sua intima agit ratione. Sed queret aliquis utro tandē
significato/ Aristoteles consultandi uocabulum usurpauerit: quā
ueteres philosophos erroris argueret: q̄ naturam/ alicuius causa
agere/ non putassent. Nam exemplo quod de arte mutuatus est:
inquisitionem rerum obscuriorum/ uidetur exponere. Veterum
autem illorum sententia: non nisi cogitationē significari consen/
taneum est. Quum enim illi cogitandi rationem: cuius dūtaxat
interest: alicuius causa agere: i natura nequaq̄ inesse arbitrarent:
necessario negabāt naturam alicuius causa agere. q̄ si Aristoteles
e directo opponit: fortasse nō inquisitionem: sed cogitandi rōem
designat: quum nominat consilium. An minime inconueniens sit
agi de cogitatōe: exēplo significati alterius. cōsultare. n. cogitare
aliquod est. Itaq; ut ars: q̄ muis nihil querat: alicuius tamen causa
agit: sic natura & si nō cogitat ipa: tamē alicuius causa agere pōt:

Volebant igitur illi: que a natura procreantur: nulla rōe effici:
sed una materiali necessitate & per accidens fieri. quippe imbrem
mitti a Ioue per estatem: non ut frumentum in area pereat: sed
propter uaporem eleuatū: qui refrigeratus & in aquā conuersus:
suo pondere feratur deorsum. accidere autem ut imbre demisso:
frumentum pereat: imbremq; ipsum nō rōe effici: sed necessitate
materiali. Hec illi: cū nihil a natura cogitari: nihil alicuius causa
agi arbitrarent. Quorū sententiā reprobans Aristoteles naturā
alicuius causa agere ostendit: tāetsi consiliū ac cogitatōis experiri
esse uideatur. Cōcedit igit: nihil a natura cogitari: quēadmodū
ueteres illi censuerunt: sed ppter ea nō alicuius causa agi: dicendū
non arbitratur. quod idem a platonici quoq; dictū *Gorgius*
non intelligit. Neq; enī naturam ipsam sua intima facultate uel
cogitare uel consulere platonici asserūt: sed hec menti siue intel-
lectui exteriori tribuunt: qui presit: insistat: incūbat nature: atq;
officia dirigat. Veteres igitur illi: ea cogitandi ratōe quā nature
demebant: eā uolebant non alicuius causa agere. & ad hūc sensū
occurrisse Aristotelē existimo. Quis enim tam pingui minerua
est: ut intellectu nature cōcesso: eā neget: alicuius causa agere?
Nam & si nihil eē: quod mens ambigat: & querat: arbitrari: tamē
qd illa certo norit: id recta ratōe mandari opere: & causa alicuius
effici: pculdubio cōcedet. Mentem enim q̄diu mens est: res certa
cognoscendi rōe complecti: necesse est. qd Alexander quoq; cuius
modo mentōnem feci aperte declarat. Aristoteles etiam fortunā
& casum: inter causas efficientes connumerans: aut rerū naturalū
inquit: aut ab intellectu proficiscentium: aliquid semper causa ē.
ut rei naturalē rem ab intellectu proficiscentem: plane opponere
uideatur: quū eius quoq; sententia: natura nec animaduertat: nec
cogitet. Consilium itaq; partim cogitandi rationem significare:
partim inquisitionem rerum: de qua in libro de moribus agit: satis
iam declaratū est. Sed meminisse illud oportet: quod supradictū
est: naturam ea cogitandi intelligendiq; rōe: tum Aristotelis: tum
expositoris eius Alexandri sententia carere: que intima est: nam
exteriore illa: cuius actionem: dum natura explicat: cogitare a
platonici dicitur: ne ipsi quidem tollunt: quando alter naturam
agere dicit: alter sua intima ratōe nihil a natura agi confitetur:
ut dictum iam superius fuit. Quid enim natura agere possit: que
teste Aristotele non actiuum: sed passiuum principium est: nisi

extrinsecus adsit: quod intelligendi opinionis facultatem agat:
dirigens alteram hanc naturam: quasi instrumentum ad finem: &
alicuius causa queq; efficiatur. His de causis nos superiori nostro
opusculo: pro opinione Platónis diximus naturam consilio agere:
etsi non suo: tamen uniuersę mentis: que per oĩa transeat: oĩbusq;
insistat nature operibus: & ex officio gerat. Sic nos religionis
nostre sanctissimos uiros: qui & ipsi consilium deo tribuūt: recte
pieq; sentire existimamus: q̃q̃ Georgius e cōtrario impios putat:
qui in deo esse consilium arbitrantur. Non enim imperitiā rerū:
significat consilium dei: sed summū finis complexū: plenissimāq;
notitiā. Et quemadmodum ualere ingenio hominem dicimus:
qui sine longa indagatione rerum exitum assequi potest: sic deū
qui nulla omnino indagatione utitur: ineffabili ingenio: miro
cōsilio: inaudita uolūtate: excellere opinamur. Faciamus inquit
hominem ad imaginem & similitudinē nostram. Nōne doctores
nostri sanctissimi utriusq; hunc locum exponentes: cōsiliū diuinū
aut creatōem hominis p̃cessisse? At Georgius impios: indoctos:
inscios uocat: qui diuinum dicunt esse consilium. Plato etiā eadē
qua doctores nostri sententia fretus: in epinomide ita inq̃t. Sta-
bile firmumq; cum anima rem optimā mente optima deliberarit:
perfecte atq; absolute prouēit. Quare ne adamas q̃dem firmior
est. nec ulla res potest esse stabilior. Enimvero tres ille parce eā
rem continent: seruantq; integerrimam: que optimo consilio deo
cuiq; deliberata est. Atqui Georgius distinguendi determinādiq;
ignorantia: in eum dilabit̃ errorē: ut dū alios impietatis damnat:
seipsum impissimum esse demonstret. Neq; enim Platoni tantū
destrabit: qui deo adimit consilium: sed etiam doct̃ine religionis
nostre. & litteris sacris. Ita fit: ut consilii ratio nihil minusq; ratio
finis contineat: & hec quasi reciproca sint: ut q̃ consultat: alicuius
causa agat: & q̃ alicuius causa agit: consultet. q̃ si natura alicuius
causa agit: consultet etiā necesse est: siue cogitandi intelligendi ue
ratione: siue celeri finis comprehensione: q̃q̃ nō sua facultate: sed
societate mentis principis atq; rectoris. Ars etiam ita agit: uerum
nō ea que in re artificiosa posita est: sed que in artifice continet̃.
C Georgii autem quantum sit ingenium: quantaq; doctrina:
uel ex hoc itelligi maxime potest: q̃ quum Aristoteles naturam
dicat non consultando opus suum efficere: idq; exemplo artis
confirmet: hic qui se Aristotelicum facit: cōsultare artem opinat̃:

nec Aristotelem negare ait artem consultare: cum id etiam ceco manifestum esse arbitretur. artem scilicet consilio ac deliberatione uti. Verum accipi hoc non simpliciter dicit: sed per suppositionem: ad hunc uidelicet modum: si in ligno esset: non consultaret. quia ratione etiam demonstrat artem: sententia Aristotelis consultare. Si in ligno esset inquit: non consultaret: ergo quum extra sit: consultat. Secundum hanc igitur Georgii expositionem: propterea Aristoteles naturam consultare non putat: quia non consultat. Nam si propterea duntaxat: non consultare artem arbitraretur: quia si in ligno esset: non consultaret. nihil diuersum a natura id caperet: quando quidem natura perinde atque ars in ligno clauderet. Tollitur enim hoc modo differentia: ut ars principium sit extrinsecus: natura intrinsecus: si tam ars quam natura in ligno comprehenditur. Quid uero Aristoteles non consultare naturam: artis exemplo contendit: si iudicio Georgii consultare naturam luce clarius est? Nam Plato tam artem quam naturam consilio uti affirmat. Quo fit: ut si ars consultat: que naturam imitatur & sequitur: frustra Aristoteles naturam non consultare: argumento artis ostendat. Quid preterea eorum sententiam Georgius improbat: qui consultare artem affirmant? Platoniorum quippe: quibus repugnare ipse nititur: hec opinio est: ut & artis consilium sit: & nature. In hunc modum homo iste argumentatur & iudicat: qui se expositorem ac defensorem Aristotelis facit: Nouit inquit Aristoteles artem consultare: hoc enim uel ceco: ut aiunt patet. sed si in ligno esset non consultaret. Sic Georgius inquit. Nunc Themistium: si placet: audiamus: uirum doctum: & discipline aristotelice familiarissimum. Is hunc locum exponens ita inquit. Neque enim faber lignarius consultat: utrum prius secandum sit: aut dolandum: nec grammaticus: quemadmodum litterarum elementa scribenda sint: hoc est a aut b. Nec uero quum Cleonem scribit: cogitat: quam primam quam secundam litteram collocet: edificator etiam non consultat: utrum iacienda primo fundamenta sint: an parietes construendi: an tectum apponendum. Eodem modo textor: lapicida: reliqui que artifices: suo officio funguntur: nullus consultat: sed habet sibi suum quisque certum finitumque opus: nec ordinem ad finem propositum pertinentem ignorat. Hec eadem ab Alexandro: Simplicio: Auerro: Alberto: Thoma: reliquisque Aristotelis expositoribus: hoc loco scribunt. Solus Georgius ceco quoque perspicuum esse dicit: artem consultare.

nec uidet iudicio suo: doctissimos illos uiros: qui locum hunc ita
exponunt: cecos fieri. Atqui ipse potius cecus est: qui quod ceteri
omnes uidere potuerunt: solus ipse non uidet. Iam Aristoteles apte
non consultare artem: eo loco proficitur: cuius rei argumentum
affert: quod si ars in ligno esset: nihilominus officio suo fungeretur:
quod quum in artifice est. Ex quo concludit naturam que in ligno
& reliquis huiusmodi est: alicuius causa agere: tamen si nullo consilio
agat. Aptè igitur & conuenienter exemplum ab arte petitur: quoniam
ars nature similis est: eamque imitatur. Sed ne quis artem idcirco ex/
istimaret consulere: quia extrinsecus est: naturam uero minime:
quia intrinsecus: ideo subiunxit: artem ne in ligno quidem si esset:
posse aliter facere. Quare exemplum rursus magis propinquum
ex medico petit: se ipsum curante: si quidem agendi principium in
eo intus est: quod per accidens: non enim quatenus medicus est: sed
quatenus eger: a seipso curatur. At nouus hic peripateticus: cognitum
habuisse Aristotelem dicit: artem consultare. Sed qua dialectice
peritia: ad propositum Aristotelis referat: queso animaduertite. Ars
inquit consultat quidem: sed si in ligno esset: non consuleret. Ergo
ne natura quidem consultat: que in ligno est. En quod idoneis mediis
probat quod queritur: qui nos ignorare dialecticam scribit. Ignoramus
profecto dialecticam talem: qualem ipse scit: absitque ut talem
aliquando sciamus. Sed enim Georgius non modo concordiam
inter Platonem & Aristotelem: ubi dissidere inter se uidentur: pre
sua inscitia cogitare non potest: uerum etiam quum temere audet:
uel defendere Aristotelem: uel Platoni eum preferre: ita id puer/
iliter facit: ut risum apud omnes capiat: quando se iudicem earum
rerum auctoremque constituit: quas prorsus ignorat. A me uero
tantum abest: ut in defendendo Platone: doctrinam damnare
Aristotelis uelim: ut potius conuenire semper inter sese duos phi/
losophos: quantum in me est: coner ostendere. Que res quomodo
a me agatur: obsecro parumper attendite. **A**ristoteles quum de
rebus naturalibus ageret: principis nature intimis contentus: noluit
superiorem separatamque causam attingere: que ad primum philosophum
pertinet: ne disciplinarum precepta: preter morem suum misceret
atque confunderet. Itaque recte naturam tradidit: sine consilio agere.
Neque enim ei nature cogitandi uis inest: que immediata est: ac
proxima rebus. Physicum quippe eatenus naturalem formam con/
siderare debere: ipse Aristoteles auctor est: quatenus a natura non

separetur. Idem etiam: duplex inquit est principium: quod naturaliter mouet. alterum non naturale est: quippe quod in se motus principium non continet: quale est siquid mouet: quum ipsum non moueatur: ut quod omnino immobile: primumque omnium est: & quiditas: ac forma. Ad hec homo hominem generat: & omnino que mouent: quum ipsa moueantur. quæ autem non ita mouent: minime ad physicum pertinent. Item. si qua forma separata per essentiam sit: & quemadmodum se respectu naturalium rerum habeat: & quid sit: diffinire: prime philosophie officium est. **T**hemistius etiam: si quid immobile inquit principium motus est: id diffinire: non physici: sed primi philosophi officium est. Aristoteles igitur his rationibus res physicas physice tractans: & causam separatam nequaquam attingentiure consultare naturam negauit. Plato uero non immerito considerauit: scientias: quum minus perfecte essent: ad perfectionem suam desiderare officium perfectiorum. & quæ admodum geometria: nunquam perfici sine arithmetica potest. quippe que de commensurabilibus & incommensurabilibus magnitudinibus: nequit sine arithmetica agere: sic etiam partem philosophie: que de rebus naturalibus differit: percipi integre absoluteque non posse: absque ea: que est de rebus illis superioribus atque diuinis: siquidem res naturales non carent diuina illa causa atque suprema: immo uero ea potissimum causa consistunt: seruanturque. Quapropter non temere de rebus naturalibus: admixtus altioribus illis rationibus: docendum existimauit: sperans ita fore: ut & ipse haberet: & ceteris traderet scientiam pleniorē. Repetit ergo precipuam illam causam: ad perfectiorem naturalium rerum cognitionem: et certiorē efficere disciplinam conatur: ex prime illius cause demonstratione. Ita enim comparatum est: ut natura non sua constet facultate: sed aliunde dependeat: moueaturque a causa illa separata: que nature finem in se continet: & consultandi cogitandi uel ratione: in agendo non uacat. Nam consilium & cogitationem: in rebus diuinis: summe rationis: & exquisitissimi iudicii nomina esse: satis iam supra declaratum est. Itaque per syllepsim consilium cogitandi: rationē nature tribuit: quemadmodum medici febrem interdum inflammationis nomine solent nūcupare. Aristoteles etiam naturam: principium motus & quietis esse affirmat: non actiuum ut supradictum est: sed passiuum: hoc est non quo moueat: sed quo moueatur. Cunctis de quattuor elementis differat. Nullum inquit ex his seipsum mouere

apertum est. sed principium motus habent: non quo moueant: aut
agant: sed quo moueantur. Ergo ipsius quoque sententia natura
aliunde mouetur: & rationem non ipsa possidet: sed a quo mouetur.
Ex quibus sequitur: ut inter sese duo philosophi consentiant: &
diuerso rerum respectu: uterque uere ac sapienter: & loquatur & sen/
tiant. Sic ego exponendum censeo: quod me Georgius calumnie:
quasi contradicere sibi ipsi Aristotelem putem. Illius illius hec im/
pudencia est: quod ita alterum laudat: ut alteri maledicat: & per distinguendi
ac definiendi imperitiam: aduersarium se contra alterum constituit.
Sed ualeat ipse: & si quis ei similis est: a nobis uero longe absit: ut
uiros doctissimos: & omnium bonarum artium parentes iudicare
aut reprehendere uelimus. Equidem siquid ex meo iudicio: in hac
questionem attuli: non Aristotelem damnans: non pro Plethone
contendens id feci: sed Platonis opinionem: ex eiusdem philosophi
locis ac principis arguens: faui. Nihilominus alterum: hoc est Aristo/
telem: & admirans semper & laudans. Sed de his haec tenus. **¶** Ad
id autem quod Georgius rogat: an idem esse mentem & naturam
dicamus: ita respondendum censeo: non idem esse: sed diuersum. Alterum
enim separatum: alterum non separatum est: atque alterum mouet
alterum mouetur. Natura etenim ita mouet: ut nisi a mente siue
intellectu illo moueatur: non moueat: quod etiam ipse Aristoteles
docet: cum naturam esse principium motus: non quo moueat: sed
quo moueatur: & quod non quo quiescere faciat: sed quo quiescat: ex/
ponit. Quamobrem res naturales inquit: non a seipsis dicuntur moueri:
possent enim & se ipsas sistere: si se possent mouere. & alibi. utpote
cum natura inquit sit principium & causa: qua res moueatur & quiescat.
Itaque Plato naturam idoneam dicit esse ad motum: ordinemque
recipiendum: & hac sua aptitudine inuitare sibi causam: que ex/
ornet: & moderetur: & ordinet. Addo. quod si anima differt a natura:
Sunt enim omnia animata naturalia: sed non omnia naturalia
animata sunt: animata autem omnia a seipsis mouentur: naturalia
autem nequaquam per se moueri. Aristoteles testatur. In animatorum
inquit: nulli inesse uidemus: unde principium motus sit: sequitur:
ut natura esse non possit principium motus: quo scilicet moueat:
nam quo moueatur principium esse iam diximus. Placet hec sententia
magna ex parte expositoribus Aristotelis in rebus inanimatis: que
proprie naturales dicuntur: quia sunt simplicia corpora. In animatis
autem duplex ratio est. quatenus enim ipsa animata: res sunt naturales:

corpus enim naturale corpori animato subiectum est: quando anima actus est corporis naturalis: ea quoque naturam habet: que principium motus sit: non quo moueant: sed quo moueantur: quatenus autem res sunt animate: naturam & habent: que principium sit: quo moueant: quod eo modo: ut nisi ab alio moueantur: minime moueant. Alterum igitur est: quod moueat naturam: quod proprie causa efficiens motus rerum naturalium dicitur: idque a natura diuersum: quod siue uniuersam naturam: siue mentem: aut formam: libeat appellare: controuersia de nomine est: sensus idem seruari potest. & siue plura eiusmodi sint: siue unum: nihil ad hanc questionem interest. quod Georgius multitudinem deorum Platoni obicit: quasi Aristoteles plures esse deos negarit: quum totidem dixerit intelligentias esse: que mouent: quot celos qui mouentur. Comune prorsus hoc crimen Platonis atque Aristotelis est: si nomina sequi non sententiam uolumus. Nam primum quidem: quod causa suprema: & a nullo dependens est: nec a Platone nec ab Aristotele in plura secatur.

¶ Verum natura/causa quoque efficiens esse dicitur: quicquid enim fit: id ex aliquo fit subiecto: potentia id substantia: quod futurum est: & ab agente actu substantia efficitur. Itaque si naturam eorum que generant cogitas: natura profecto agit actu substantia: siue primum generans accipis: siue secundum. quod Aristoteles uirtute: naturam: & principium primum mandatum appellauit. nam id quoque agendi obtinet facultatem. actu enim aliquid est: agitque uirtute: quam immediate a generante accepit. quamobrem tum co/causa: hoc est comes aut consors causa: tum instrumentalis causa dictum est: utpote quod aliis plerisque interpositis causis: ac postremo superiori & omnium cause seruiat. Nec propterea sequitur: quod Georgius censet: ut a re mobili separari simpliciter debeat: dum enim ab ea re mobili: quam moueat separetur: satis est ad mouentis mouendeque rei necessarium separationem. Separatur igitur mouens natura a natura eius quod mouetur: sed non a simpliciter mobili natura: siue enim agens: siue patiens: cum re mobili coniuncta est: quando altera mouetur: quatenus mobilis est: altera mouet: non quatenus mobilis: sed quatenus motiua: actiuaque est. omnino subiectum aliquid esse oportere: & semper in subiecto naturam esse: Aristoteles auctor est. Quinetiam theologi religionis nostre: & presertim latini: qui auctoritatem Aristotelis pluris quam ceteri faciunt: naturam tanquam instrumentum referri ad deum: primumque agens: proculdubio uoluerunt:

atq; ob eam causam: rationalis nature propriū esse finē respicere: utpote quum se ipsa ducat ad finem: irrationalis autem: quoniam aliunde ducitur: peculiare esse: ut ad finem apprehensum: inconsideratumq; moueatur. Siquidem omnia que sine ratione sunt: moueri ad finem particularem: a uoluntate aliqua: que se ad finē uniuersalem extendat: eum scilicet: qui ad uoluntatem diuinam refertur. Que quū ita dicāt: nihil aduersus Aristotelem dici arbitrantur: immo uero maiores propositiones suas ad eum referūt. Sic nos que proponimus: demonstramus. & tot tamq; eruditorū uirorū opinioni consentanea loquimur. **I**llud autē preualidū & pene inexplicabile Georgii argumentum est. Naturam inquit si secundum opinionem nostram: ut instrumentum moueretur: & moueret: prius esse actu necesse foret. Quicquid enim ad aliquid mouetur: potentia quidem id est: ad qđ mouetur. sed actu aliud quidam. Itaq; naturam quoq; aliquid esse actu oportet. Quid igitur hoc sit: querit. neq; enim compositum esse naturam dicit: non materiam: non formam. neutrum enim esse actum: anteqm compositum sit. Ego uero ita respōdeo: hoc argumentū in p̄mis uiciosum esse: quia uerti pari modo in eum q arguit: potest. Quid enim ipse esse naturam dicat: quam mouere non negat: qđm esse causam instrumentālē: & ita mouere ut moueatur: negat? Vtrū aliqd esse actu dicet: an nihil? q si nihil est actu: ne moueri qđ poterit. Prius enim aliquid esse: q̄ agere: unaqueq; res intelligēda est. Aliquid igitur actu naturam ipsam esse necesse est: si agere: mouereq; debet. Quid ergo hoc erit? Vtrū cōpositū: an materia an forma? Preterea dico: quod mouetur: aliquid actu eē prius q fiat: quod potentia est: ad quod tendit. **S**iquidem nulla materia eorum que generantur aut corrumpuntur: forma omnino priuata est. Item q natura duplex est: altera eorum que generant: quæ proprie causa est efficiens: eorum quæ generantur: et tempore naturaq; prior est: qm res que generatur: actuq; simpliciter est. Altera i ipsis que generantē ē: que aut materia est aut forma: cuius causa agitur: quam etiam cōposito priorem esse fateor: rōe atq; natura. **D**uplicem quoq; esse naturam agentem: Alexandro: Themistio: & plerisq; aliis doctissimis uiris: & Aristotelice discipline cōpositoribus placet. primam quam modo exposui: eorum que generant: secundam que unicuiq; naturalium rerum inest: & causa est: eius motionis: que ortus dicit. Natura. n. ut Aristoteles

tradit: tribus modis accipi potest: aut enim ut materia: aut ut forma
que rationem & finem continet: aut que generatio ortusque uocat:
motio quedam & uia tendens ad formam. Efficiens itaque huius tertii
generis uiri quos modo nominaui quartum addiderunt: quod referunt
quidem ad causam agentem: sed non primam remotioremque: uerum
secundam & propinquiorem: unicuique naturalium rerum demandatam.
Hanc Alexander alio etiam nomine appellans: uirtutem seu fa-
cultatem uocat: & principium primum mandatum materie: quae
tum id ipsum principium: tum ea que ab ipso proficiunt: recipit:
idque principium efficere ait: quantum rei sibi determinatum habuerit.
mox id effectum aliud efficit: tum illud: aliud: atque ita subinde
peruenitur usque ad finem: & formam naturalem: cuius principium
id erat: quod primum fuerat materie mandatum: & ita per successum
pergitur: donec res similis ei: a quo mandatum est: conficitur: idemque
aut specie redditur: aut genere. Auicenna arabum hoc idem uirtutem
rebus inditam uocat: ex simili simile percreantem. Doctores nostre
religionis tam greci quam latini: rationes spermaticas uim illam nun-
cupant. Ita constat naturam aliquam causam esse eorum que generant:
inditam demandatamque subiecto. Sed quoniam talis natura accepta
& dubia est: tum enim formam: tum materiam prefert: ut materiale
quoddam agens dici possit: quod namque subinde precesserit: id uelut
materia subiucitur sequenti: & de imperfectiori ad perfectius itur:
ut puta granum germen emittit: germen culmum: culmus spicam:
Sequitur ulterius querendam esse aliquam causam: eam uidelicet
quam generantium esse naturam diximus: que causa proprie agens
sit: cuius uirtute natura altera in his que generantur: simul & fit &
agit: efficiens simul & efficienda ab alio & ad aliud. Remotiores
etiam & perpetue cause ulterius repetende sunt: quarum respectu
propinquior hec dici potest. Ergo causam esse hanc naturam mihi
cum aduersario conuenit: sed precipua neque non precipua causa
sit: nunc eum interrogo. Et certe non ita desipit: ut precipuam
hanc esse confirmet: Superest igitur: ut secundo loco habeatur:
& co-causa sit: quod instrumentalem causam dicimus. Quid nunc igitur
natura causa instrumentalis erit? Afferam que Simplicius de hoc
genere nature expositione Georgium uidear sine testibus codicem.
Causa inquit: ea quoque natura est agens. simul enim & fit & agit:
aptitudo quedam substantialis: formeque appetens: que co-causa notanda
est: quoniam causas ante se alias habet: tum propinquiores: tum

superiores. Fieri namque res naturales: Aristoteles quoque sexto de
diuinis rebus libro: testatur. Omne autem quod fit: causam sue ge-
nerationis habere: nemo mentis compos negauerit. Dabitur igitur
natura generantis in animalium genere: ac omnino paterna aut
materna natura: actu substanti. In plantis uero: natura seminis &
terre. Forma enim preest in patre & matre: atque in rationibus: que
actu insunt in terra: post qualesque que potentia sunt: ad actum per-
ueniunt. Vt etiam motus eternorum & uolubilium corporum
datur. Etenim homo hominem generat & sol: ut Aristoteles inquit.
Item ulterius: rationes sicut in anima ordinantur. quum etiam causa
eius ipsa anima superior habet: mens eximia: formeque intellectuales:
hoc est idee: ex quibus primis delibatur omnibus lux formalis: per
natura & aptitudinem recipiunt. Hec Simplicius. Quibus consentanea:
etiam Proclus in eo libro: qui theologica institutio inscribitur
tradit: necnon latinus ille auctor: qui de causis scribit: quem latini
(quis Aristotelem magna ex parte sequantur) plurimi tamen faciunt.
Ab his enim quattuor hec: ex Platonis sententia enumerantur:
mens: anima: celum: natura. Quapropter si natura eius quod fit: agens
efficiensque dicatur: ita eorum sententia agens erit: ut etiam ipsa fiat.
Proprie autem agens natura eius est: quod tale est actu. natura
quippe productiua rei similis est. hec autem generantis est: propter quod
ut dictum est: actu substanti: ex qua rationes seminarie decernunt:
mouentes quod fit: donec formam recipiat. Vt enim dilucidius
loquar: aliter de generatione secundum substantiam: que & ipsa
motus quod quod improprie dicitur: cogitandum est: quod de motu proprie
dicto: hoc est: secundum qualitatem: quantitatem: & locum. Nam
in his nihil fortasse prohibet: ne inditum intrinsecus habeat principium:
quo augeantur: alterentur: deferantur: idemque sit agens & patiens:
quod quod non secundum idem. sed parte alia agat: alia patiat. quemadmodum
& animalia moueri ex se dicimus: eo quod aliqua parte mouent: aliam
mouentur. quantitas enim cubitalis: quam iam suam receperit formam
augere se ipsa potest: principium iam habens intrinsecus augendi:
atque ita moueri potest. Simili modo in ceteris motibus agitur. Nam
grauis & leuis: quum alterum grauitatem: alterum leuitatem tanquam
formam habuerit: alterum sursum: alterum deorsum: seipsum mouet:
quod quod uelle Aristoteles uidetur: motus hosce in rebus inanimatis: &
proprie naturalibus: qualia simplicia corpora sunt: extrinsecus esse:
& pluribus rationibus hec ostendit: sicut supradictum est. Causam

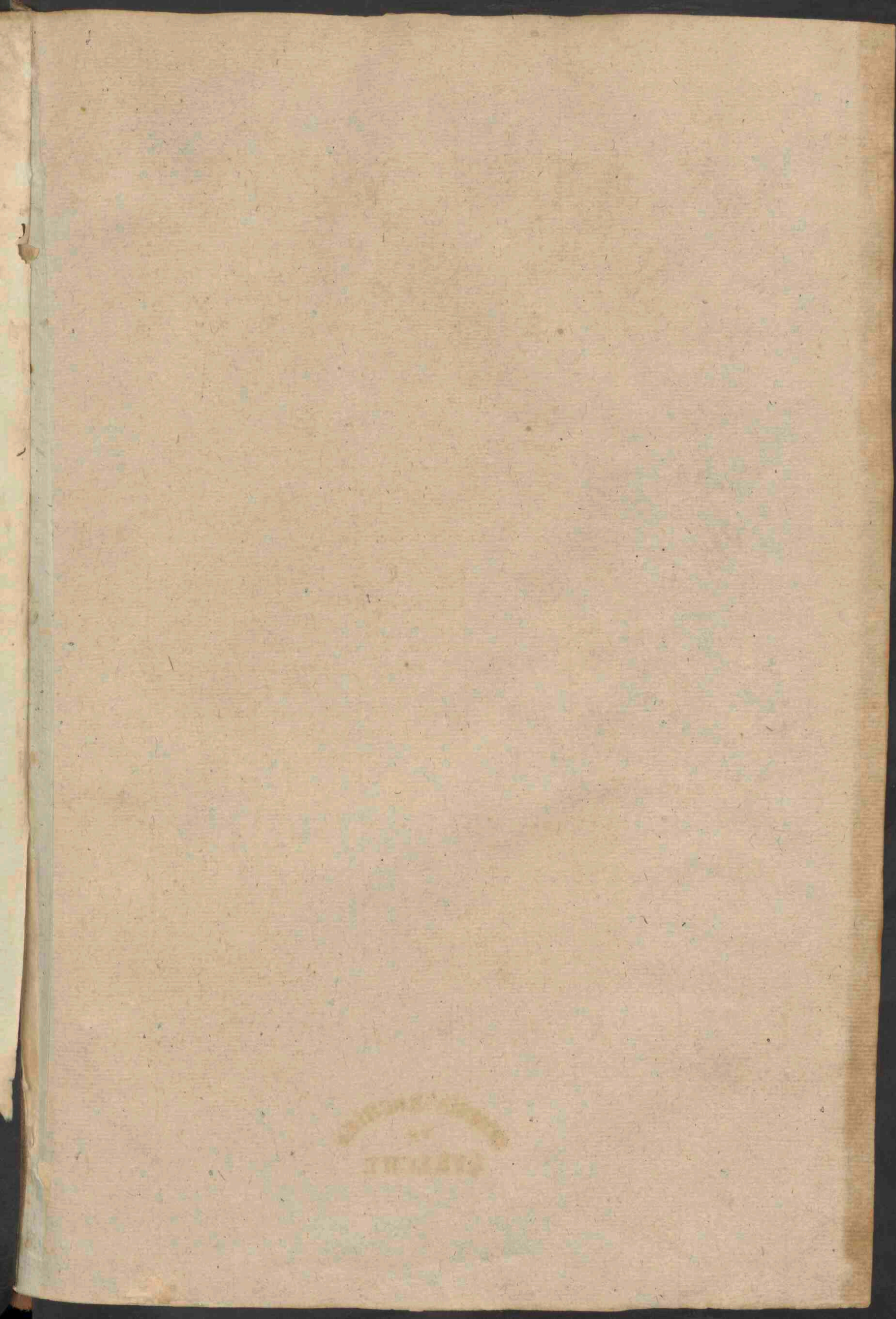
enim que formā induxerit: & eē rem fecerit: quā esse extrinsecus
 ait: motus quoq; rei causam esse arbitratur. Verū questio de hac
 re: non modo inter diuersas sectas: uerū etiā inter eiusdē Aristo-
 telice secte studiosos: oritur. Alii .n. simplicia corpora p se moueri
 placet: & in se principium motus habere. Alii nō ex se: sed ab alio
 & extrinsecus moueri opinātur. At uero de motu: qui generatōi
 secundū substantiam tribuitur: nemo est: qui causam propriam
 esse extrinsecus neget. Nulla res enim secundū idem: & generat &
 generatur: & efficit & efficitur: & mouet & mouetur. Ita enim eadē
 res: eodem esset potentia & actu: quod impossibile est. quippe nō
 ignis: non aqua: non ulla alia res: siue animata: siue inanimata: se
 ipsam generat: sed quod potentia ignis est: ab igne actu substāte
 extrinsecus: ad ignem actu producit. Quo facto: opinio illa
 extat: ignem a seipso posse sursum moueri. Itaq; in genere quoq;
 aīatorum: ita effici creditur: ut natura: que rei particularis generat:
 hoc est mandatrix illa prima: siue uirtus: siue facultas: a natura
 generantis ac producētis: que actu est: generetur & producat.
 que autem post sequuntur: ab ipsa iam generata natura: que uirtus
 quedam uitalis: & primū principium: & actu aliquid sit: moueātur
 & fiāt: donec ad postremum forme: deueniatur: resq; aut genere:
 aut specie similis existat: Itaq; efficiatur: ut partim extrinsecus:
 partim intrinsecus fiat & moueatur: quod secundū substantiā
 gignitur. Constat hoc idem planius Aristotelis uerbis: quibus usū
 eum legimus: quum de quattuor causis loqueretur: siquidē causā
 unde principium motus: a causa formali distinguit: rationali: et
 quidditali. Quod si proprie natura compositi: forma eius & quidditas
 est: hoc aut diuersū est cause genus: ab eo ipso: unde motus fieri
 non potest: ut compositi forma sit causa mouens: generatōis eius
 compositi: sed unde principium motus: id generatōnem agat: necesse
 est: quod diuersum a forma est: hoc est natura compositi. Hoc
 igitur proprie natura ipsius est generantis extrinsecus: & simpliciter
 actu substāti: atq; etiam quod ex eo ipso mādātum est principium
 primū: uirtusq; naturalis: que & ipsa natura uocatur: ut dictū ē.
 Mouet hec quidem intrinsecus: & actu aliquid est: sed ita ut ex
 generante primo depēdeat. Atq; dicit Georgius: seq ex predictis:
 formam compositi naturam nō esse: quando generationis ipsius
 compositi principium esse nō dicitur. etenim forma compositi ge-
 nerationem consequitur. Facilis quidem est ad ista responsio: q̄q

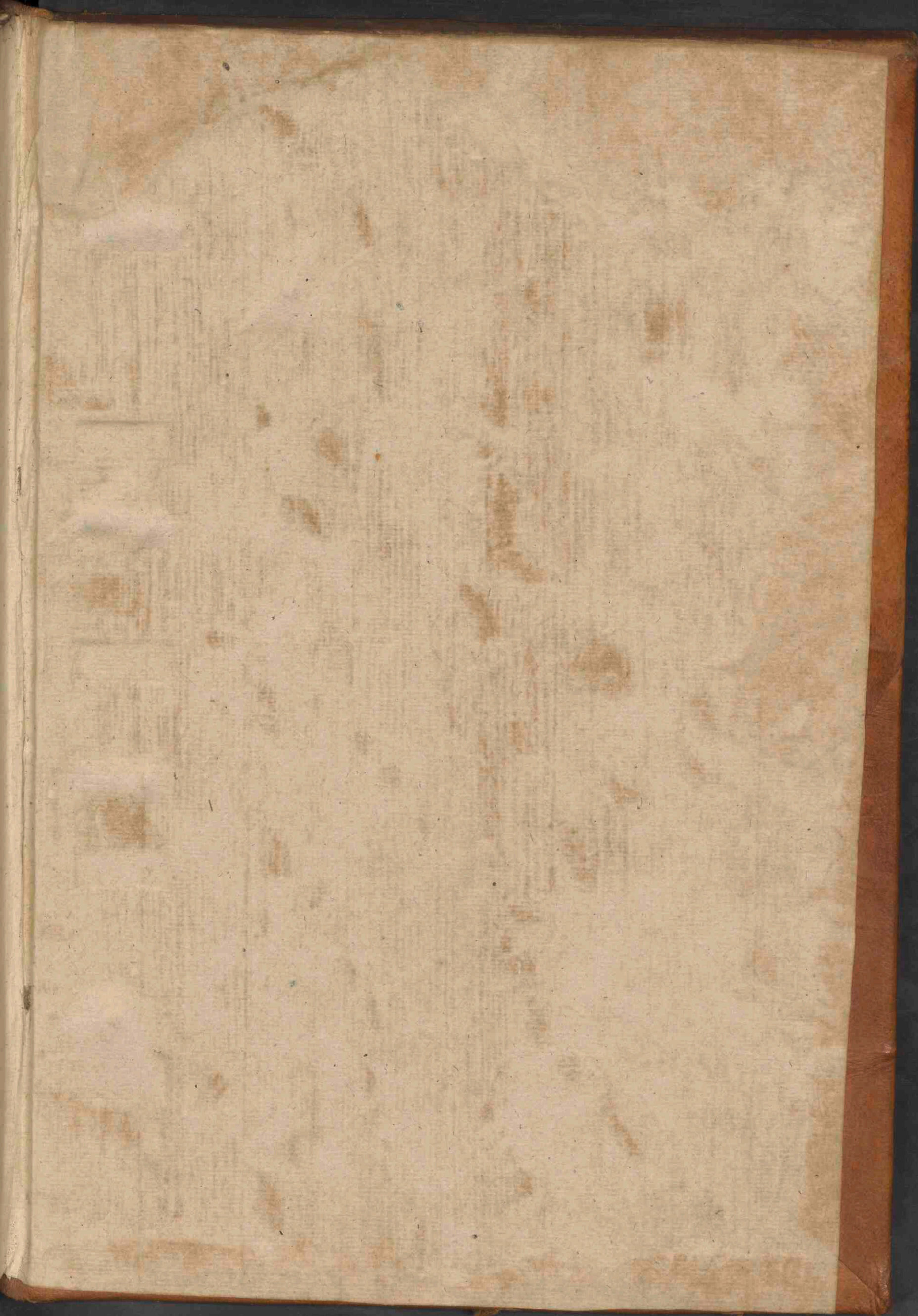
nunq̃ intelligere eam aduersarius potuit. Siquidem forma: quā
 unde motus principium non sit: tamen est principium ut finis: &
 cuius causa agitur: quod quidē proprie principium est. Sic enim
 proprie notare solemus: ut elementa sint: materia & forma: causa
 unde motus principium finis. q̃ si finis & forma idē sunt: ut plerisq;
 in locis apud Aristotelem legimus: forma ip̃a ut finis principium
 est. Verum Georgius nullo pacto rationem hāc potest pbare:
 sed arguit contra Theodorum: deducens illud absurdum: q̃ idē
 sit & non sit: per contradictionem: si forma ullo modo pro fine
 intelligatur. Quā rem deridendā potius Theodorus existimauit:
 q̃ uerbis refutandam. Coincidere etiā in idē: tres illas causas: formā
 finem: & unde motus: apud eundem legimus auctorem. Itaq; si
 unde motus principium & natura est: sic forma quoq; principium
 ē & natura. Addo q̃ forma p̃ncipiū ē: quo res moueat: motibus
 proprie dictis; quod satis est: ut statuatur: formā & esse & uocari
 naturam. Id Aristotelis quoq; sententia manifestum est: qui libro
 secundo de naturalibus rebus: dum ostēdere nititur: res naturales
 motus: quietisq; principium in se habere: motuū proprie dictorū
 exemplo utitur: auctoris: alterationis: delationis. Generationem
 uero omnino preterit. Quod si quando generationem quoq; ad
 naturam referēs Aristoteles: naturalem uocat mutationē: q̃n qdē
 naturalis & secundū naturam est: ut quinto de rebus naturalibus
 libro ostenditur: non tamen ita hoc intelligendum est: quasi ge-
 neratio proprie a principio fiat: qd̃ i re sit: que generat. Etenim
 duobus modis res naturalis dicitur: aut tanq̃ principium: quod in
 re que mutatur insit: cui res uiolenta artificiosaq; opponitur: aut
 quod uia nature cōsuetā fiat: cui res diuinitus acta: siue casus ex
 aduerso constituit. Generatio itaq; hoc secūdo modo: non p̃mo:
 dici naturalis potest. Hec doctissimorum uirorū sentētia est. Sic
 nos ab illis accepimus; quod latius hoc loco censuimus explicādū:
 ut questionis determinatio dilucidior fieret. At Georgius nō mō
 contra Platonis sententiam disputat: sed etiam Hesaiam ad quē
 scribit hortatur: ut doctrinam Platonis cōtemnat: ac pro nibilo
 habeat: oprat preterea et ne huius philosophi disciplinā imbibat:
 quod equidem non admiror: sic enim imprecari bona amicis Ge-
 orgius cōsueuit. Illud uero in primis risu dignū est: quod te inq̃
 amicum: nō patimur Platonem admodum sequi: quem nos nullo
 pacto sequi uolumus. qd̃ perinde est ac si diceret: te enim amicū

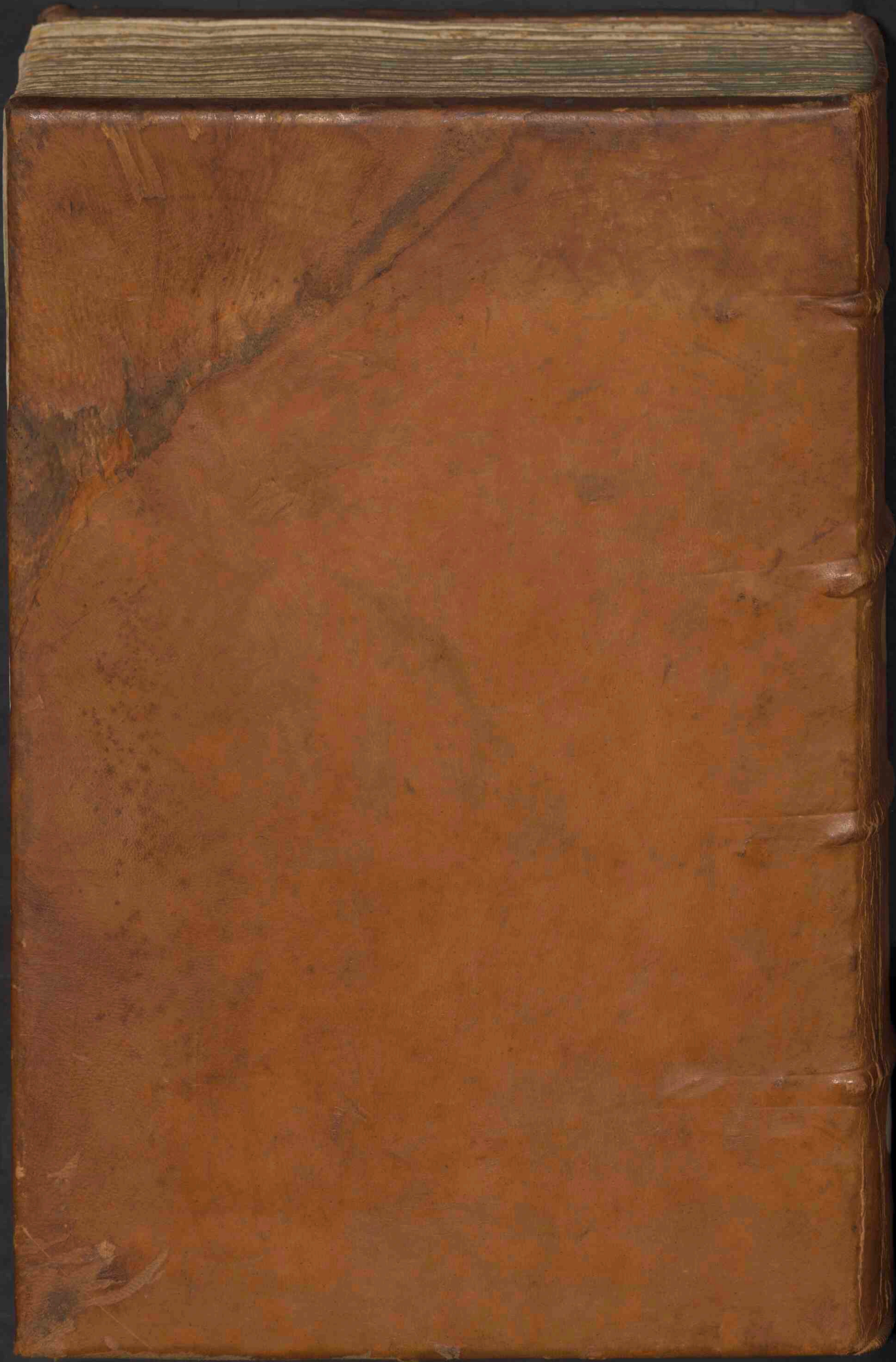
non patimur aliquid scire: quum nos nihil sciamus. Atqui non ita sentiunt doctissimi uiri: qui post Platōem atq; Aristotelem: tam in asia q̃ in europa daruere: quos longe plures esse constat: q̃ ut hoc loco enumerari possint. Nemo sane inter eos est: qui nō admiretur Aristotelem: non colat uenereturq; Platonem. Nam: ut grecos preteream: nonne. M. Tullius Platonem omnibus locis: mirum in modum extollit? quod ignorari a Georgio profecto turpissimum est: quum se Ciceronis emulum faciat. Augustinus uero inter doctores nostre religiōis sapiētissimus: Platonē qdem supra ceteros omnes philosophos admiratur. Boetius etiam phie studiosissimus: Platōis disciplinam predicat: eamq; usq; adeo seq̃ ut in libro: quo opus Aristotelis per hermētas exposuit: multa in quibus dissentire a Platone Aristoteles uidetur: nullam cōtinere discordiam: pollicitus sit ostendere. Quid Albertū memorem: cui ob excellentem inter recētiore philosophos doctrinam: magno cognomentum fuit: Hic q̃q̃ omnibus fere locis Aristotelē seq̃: nihil enim tunc Platōice discipline in latinā linguā cōuersum habebatur: tamen ut quadam ueritatis cogitur laudare Platonē propter paucissima quedā: que ex libris Procli interpretata perlegerat. Itaq; neminem posse in philosophia perfectū esse fatet: nisi se utriusq; philosophi doctrina excoluerit: & tam Platonis q̃ Aristotelis sententiā diligenter sequutus: philosophet. Georgius uero longe aliter sentit: & disciplinam Platonis spernendam uituperandamq; existimat. Sed utinam ueritatem aliquā intelligat: intelliget aut: quum nosse se ipsum poterit. Nos aut admiremur quidem Aristotelem: admiremur etiam Platonem: & ex utriusq; disciplina: quantū possumus: fructū haurire conemur: Georgiū: & qui Georgio similes sunt: cum eorum moribus relinquentes.

Aspicis illustris lector quicumq; libellos
 Si cupis artificum nomina nosse: lege.
 Aspera ridebis cognomina teutona: forsan
 Mitiget ars multis inscia uerba uirum.
 Cōradus suueynheym: Arnoldus pānartzq; magistri
 Rome impresserunt talia multa simul.
 Petrus cum fratre Francisco Maximus ambo
 Huic operi aptatam contribuere domum.

Deo grās

Cm

colorchecker DIGITAL SG

DCSG - UBU # MX - 7181

